De oorlog in Zuid-Afrika. De strijd tusschen Engeland en de verbonden Boeren-republieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat in zijn verloop geschetst. Deel 3

Louwrens Penning

bron
L. Penning, *De oorlog in Zuid-Afrika. De strijd tusschen Engeland en de verbonden Boeren-republieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat in zijn verloop geschetst. Deel 3*. D.A. Daamen, Rotterdam 1903

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/penn006oorl04_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

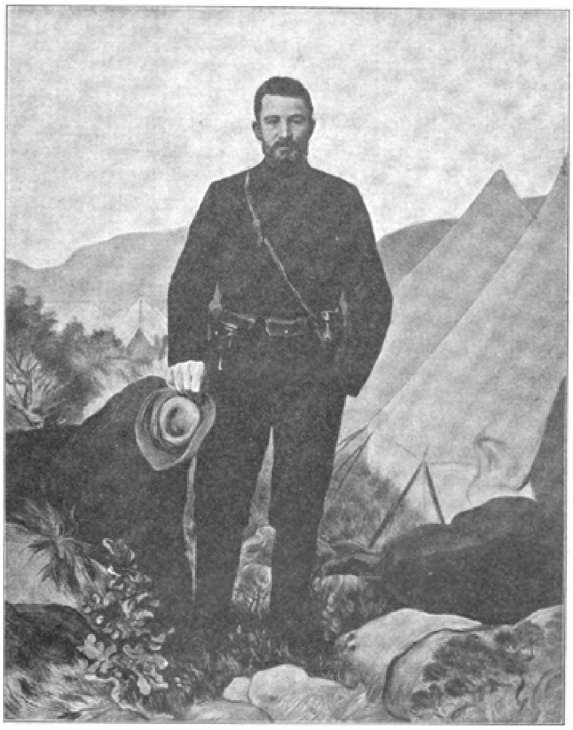

GENERAAL C.H. DE WET.

De Slag bij Eerstefabrieken.
(11 en 12 Juni 1900).
Proclamaties. Kafferonlusten.

REEDS den dag na de bezetting van Pretoria hadden de meeste Engelschen de gedachte, dat de oorlog thans feitelijk beëindigd was, toch laten varen, en zij, die nog altijd vasthielden aan dien zoeten waan, werden er van genezen, toen de Engelsche voorposten aan lord ROBERTS rapporteerden, dat LOUIS BOTHA zich met zijn kommando's in de omringende randen, op een afstand van nauwelijks vijf uur gaans ten oosten van Pretoria, had verschanst.

Lord ROBERTS had liever niet gevochten; hij had, gedachtig aan het beruchte woord van CECIL RHODES: 'Ieder mensch is te koop, maar de prijs verschilt,' gaarne het Engelsche goud laten rollen, waar het Engelsche lyddiet te kort schoot, doch de toeleg was mislukt.

Een Transvaalsch blad, dat met de Regeering in verbinding stond, zeide er dato 10 Juni het volgende van:

'A l g e m e e n . Met betrekking tot het listig aanbod, door den vijand aan onzen waarnemenden kommandant-generaal LOUIS BOTHA gedaan, om te trachten hem de wapens te doen nederleggen, diene: dat de vijand in dat opzicht nog verder gegaan is, en zich niet geschaamd heeft, aan onzen wnd. komm.-gen. LOUIS BOTHA en aan den assistent-gen. DE LA REY een jaarlijksch inkomen van £10,000 aan te bieden.

De beschouwing van Z.H.Ed. onzen Staatspresident daaromtrent is, dat de vijand wel beseffen zal, tot welk groot voordeel of het hun zou strekken; Z.H.Ed. twijfelt namelijk niet, of hetzelfde aanbod zou ook aan Z.H.Ed. Staatspresident STEYN en aan hemzelf, alsmede aan den hoofdkommandant CHRISTIAAN DE WET gedaan worden.

De vijand zou natuurlijk, wanneer het hem ooit gelukt was aldus vier hoofdpersonen van dezen worstelstrijd voor vrijheid en recht machteloos te maken, het geheele volk gemakkelijk in handen krijgen, om hen als bannelingen weg te voeren, en alsdan niet genoodzaakt zijn, zulke talrijke troepen hier aan te houden, die hem voortdurend zoo enorm veel opoffering kosten aan geld en goed; om dat groote voordeel te kunnen behalen, zouden zij zich natuurlijk wel willen getroosten, dat genoemde hoofdpersonen in vrijheid gesteld en tot zulk een prijs omgekocht werden.

Onze leidsmannen - het is zeker wel overbodig dat te constateeren - hebben verklaard liever den dood te zullen kiezen, dan aldus verraders van hun land en burgers te worden.'

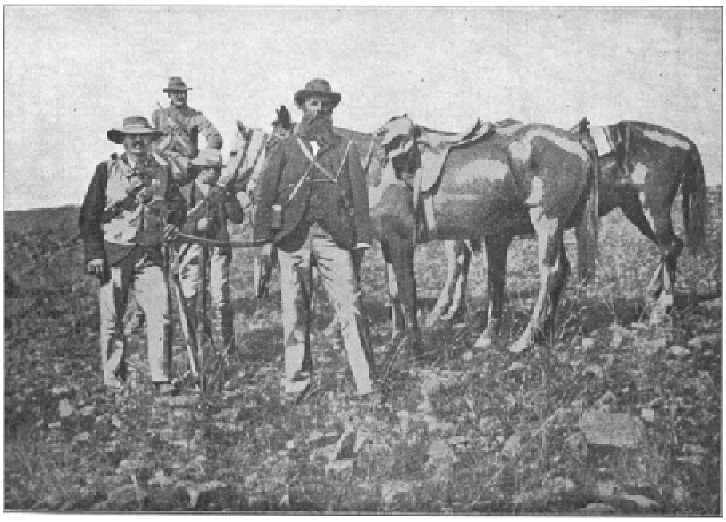

De 'Leeuw der Magaliesbergen' (Generaal KOOS DE LA REY) te velde.

Zoo was lord ROBERTS dan weer genoodzaakt om te vechten, en nu hij zich verzoend had met deze gedachte, kwam de glorie van Paardeberg weer bij hem boven, en hoopte hij, de Boeren onder den rook van Pretoria te omsingelen en te verpletteren.

ROBERTS' hoofdmacht stond bij Eerstefabrieken, terwijl de door de Boeren bezette randen bestonden uit een heuvelrij, die steil oprijst uit de vlakte, en ten oosten van Eerstefabrieken de ooster-spoorlijn snijdt. De Boerenstellingen hadden den vorm eener halve maan, waarvan de hoornen naar Pretoria waren gebogen.

LOUIS BOTHA had deze stelling met groote schranderheid uitgezocht; 't is waar, het terrein - het besloeg een lengte van acht uur gaans - was voor de zwakke Boerenkommando's buitensporig lang, maar de kommandant-generaal, die ROBERTS' onweerstaanbare neiging van omtrekken kende, was wel gedwongen tot deze uitgestrekte stelling, die aan de Boeren de mogelijkheid van een doelmatige verdediging en van een veiligen aftocht waarborgde.

Op *Maandag 11 Juni* ontbrandde de slag.

ROBERTS had zijn bekwaamsten officier, generaal FRENCH, met twee brigades cavalerie en één brigade bereden infanterie op zijn linkervleugel geplaatst; op den rechtervleugel stond generaal BROADWOOD, de geslagen man van Sannahspost, met twee andere brigades cavalerie en één brigade infanterie, in het zuiden beschermd door de cavalerie van generaal GORDON; in het centrum hadden POLE-CAREW en JAN HAMILTON post gevat.

LOUIS BOTHA verwachtte bij ROBERTS' doorzichtige tactiek geen zwaren aanval op zijn centrum; hij plaatste daarom de hoofdmacht op zijn flanken, en hij deed er verstandig aan.

Reeds vroeg in den voormiddag stootte generaal FRENCH op KOOS DE LA REY, die op den rechtervleugel der Boeren stond. Maar KOOS DE LA REY, de geduchte Lichtenburger, was een te sterke partij voor generaal FRENCH, en de taak, die ROBERTS aan FRENCH had opgedragen, was voor dezen man te zwaar. Zijn plan, om KOOS DE LA REY om te trekken, mislukte en mislukte volkomen; de Lichtenburger liet een schitterende charge[1)] maken tegen de eerste cavalerie-brigade, die dekking zocht achter het vuur van 18 Engelsche kanonnen, en wierp het leger van generaal FRENCH met onstuimig geweld vijf mijlen achteruit.

Op den Engelschen rechtervleugel streed generaal BROADWOOD. Hij stond tegenover een Boerenstelling, die zich in een halven cirkel, de punten naar hem gericht, boog, terwijl de sleutel dezer stelling werd gevormd door den Diamantheuvel, die anderhalf uur gaans ten zuidoosten der spoorlijn tegenover Franschpoort en in de buurt van Donkerhoek zijn trotschen kop verhief.

1) Charge = ruiteraanval.

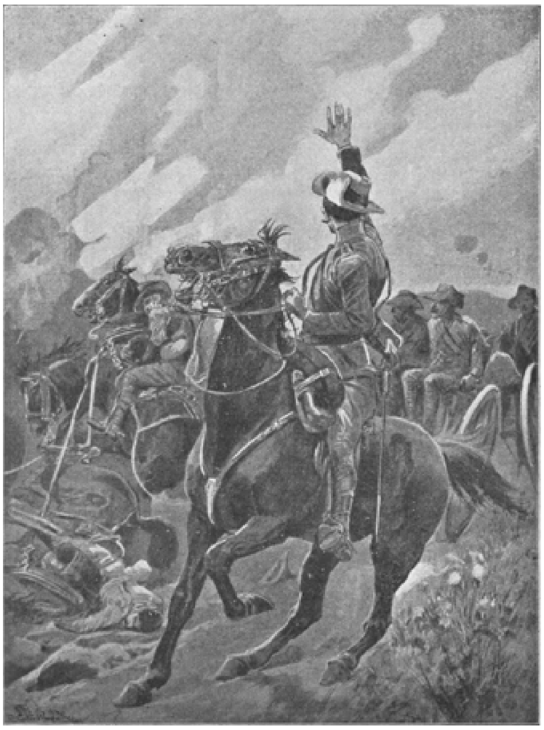

‘De kanonniers van zijn rijdende artillerie hadden het zwaar te verantwoorden.’ (Blz. 814.)

Terwijl BROADWOOD zich gereedmaakte, om de vijandelijke stelling te nemen, gaf hij bevel, om met twee kanonnen der rijdende artillerie de Boerenstelling te bombardeeren. Dat geschiedde dan ook, doch op dit oogenblik voerden de Boeren een manoeuvre uit, die de Engelschen door haar ongehoorde stoutheid verbaasde. Tweehonderd burgers van het Bethal-kommando renden in vollen galop en in gesloten gelederen tegen de dood en verderf slingerende vuurmonden in, sprongen op 600 meter afstands uit het zadel en openden van daar een heftig geweervuur.

De Engelsche kanonnen waren nu ernstig bedreigd, en de Boeren zouden ze genomen hebben, indien generaal BROADWOOD niet aan lord AIRLIE de order had gegeven, om te chargeeren met het 12de lansiers.

De lansiers wierpen hun paarden om en renden in volle vaart op de Boeren aan, die in 't zadel sprongen en als een troep spreeuwen uitéénzwermden. In hun woesten rit misten de lansiers echter het juiste oogenblik, om terug te keeren, en zij kwamen onder het geduchte vuur van den Diamantheuvel, dat hun gelederen ernstig teisterde. Onder de Engelschen, die hier den dood vonden, was een kapitein, alsmede de aanvoerder, lord AIRLIE, een beminnelijk officier, wiens dood door zijn soldaten van harte werd betreurd.

Terwijl de lansiers door de Boeren, die op dit wapen sinds den moordslag van Elandslaagte geducht waren gebeten, vinnig werden vervolgd, liet generaal BROADWOOD een versche afdeeling cavalerie aanrukken. Een kleine klomp Boeren van het Bethal-kommando, niet sterker dan 18 man, stormde den nieuwen vijand te paard te gemoet, raakte midden onder de Engelsche cavalerie en joeg ze met glorie terug[1)].

De Boeren streden met moed en vastberadenheid, en de Diamantheuvel was generaal BROADWOOD te machtig. Doch de Boeren hadden niet alleen met generaal BROADWOOD, maar ook met JAN HAMILTON te doen, die, de vergeefsche pogingen van BROADWOOD bemerkend, om de Republikeinen uit hun stellingen te werpen, tègen de orders van lord ROBERTS in een frontaanval waagde op Diamantheuvel.

Hij begon met het gebruikelijke bombardement der Boerenstellingen, om daarna tot den aanval over te gaan. Op den rechtervleugel stonden de Vrijwilligers, op den linkervleugel gewone infanterie; zij trokken over de met bosch en struikgewas bedekte hellingen voorwaarts, totdat zij, voordat de eigenlijke bestorming zou beginnen, halt hielden, om den top van den Diamantheuvel door de veldartillerie te laten schoonvegen.

1) Onder die 18 man waren 2 Nederlanders. Een ongewapende Kafferbediende, die als achterrijder voor de paarden der Boeren had te zorgen, was in den vermetelen rit meegesleept geworden, en raakte midden in het strijdgewoel. Het maakte op de Boeren, die trouwens van frisschen humor houden, een bepaald grappigen indruk. Deze bijzonderheid werd mij medegedeeld door den heer S. VAN LIER, kommandant der Vrijwilligers bij de Johannesburger Politie.

Het was halfvier in den namiddag, toen de bestorming begon, en de Engelschen, die ten minste in het verloop van den oorlog hadden geleerd, om wijd uitééngespreid te avanceeren, bereikten met betrekkelijk gering verlies de eerste hoogte.

Doch achter de eerste hoogte rees een nieuwe op, die de eerste volkomen beheerschte, en van achter deze hoogte knetterde den aanvallers een hevig en doodelijk Mauservuur tegen. De Engelschen moesten terug; zij waagden geen tweeden aanval, en terwijl de zon wegdook in het westen, hief de Diamantheuvel zich triomfeerend en onbedwingbaar op in de schemering van den avond.

Op de hitte van den slag volgde een bitter koude nacht, die zoowel het Engelsche leger als de Boerenkommando's teisterde, en bij het krieken van den morgen grepen de strijders met hun verkleumde handen opnieuw naar de wapenen.

Generaal FRENCH, op den linkervleugel, had een moeilijken stand, en zijn taak, om den Republikeinschen rechtervleugel om te trekken, was nog minder uitvoerbaar dan den dag te voren. Hij had klimmende moeite om de krachtige stooten van KOOS DE LA REY te keeren, en de kanonniers van zijn rijdende artillerie, die onder het vuur van Boerenscherpschutters geraakten, hadden het zwaar te verantwoorden. De West-Transvalers werden al roeriger, en tegen den avond gelukte het aan KOOS DE LA REY, om eenige klompen van zijn dapperste burgers tusschen generaal FRENCH en ROBERTS' hoofdmacht in te schuiven. FRENCH werd nu bepaald ongerust en hij zond in den laten avond nog een officier aan den opperbevelhebber met een dringende boodschap om versterking. Maar het geleide van dezen officier werd door de Boeren krijgsgevangen gemaakt, en generaal FRENCH, de bekwaamste generaal van Engeland, was door KOOS DE LA REY omsingeld!

Zoo was de stand in het noorden van het reusachtige gevechtsterrein.

In het zuiden, in de richting van den Diamantheuvel, werden de Boerenstellingen vroeg in den morgen opnieuw bestookt door de Engelsche granaten, waarop de Boeren bij tusschenpoozen antwoordden met een vèrdragend Creusot-kanon, waarvan een kartetskogel generaal JAN HAMILTON den schouder kneusde. Hij bleef intusschen op het gevechtsterrein, en gaf zijn soldaten, die den dag te voren de mislukte bestorming van den Diamantheuvel hadden beproefd, opnieuw het bevel tot den aanval.

Doch lord ROBERTS had wel begrepen, dat zij ook dezen keer aan het kortste eind zouden trekken, indien er geen versterking kwam, en daarom ontving de garde-brigade, die zich bij de divisie van POLE-CAREW bevond, bevel, om den stormaanval te ondersteunen.

Te één uur in den middag kwam de garde-brigade in zicht. Het vervulde de stormkolonne van JAN HAMILTON met blijde hoop, en nadat een korte rusttijd was genomen, om een sober maal te gebruiken, werd de

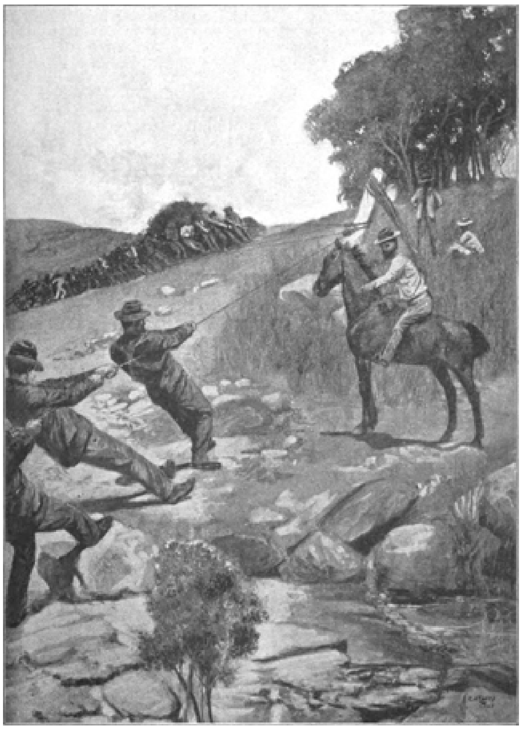

Een der manieren waarop de Boeren hun geschut de hoogte op sleepen.

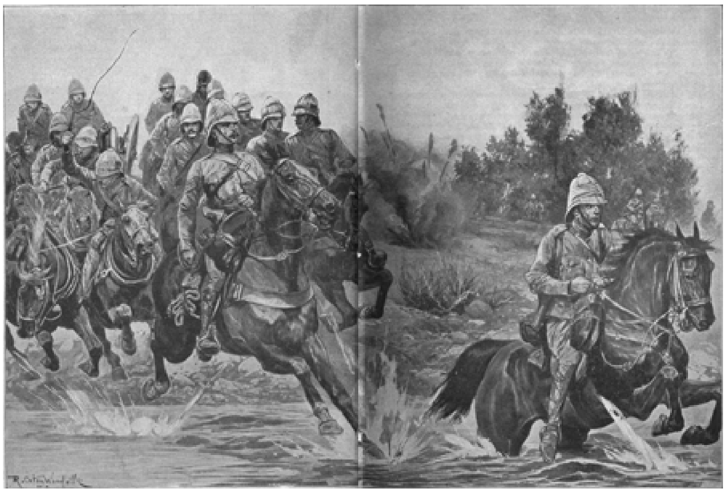

Cavalerie en artillerie van generaal FRENCH zwichtende voor de Boeren onder DE LA REY.

tocht voortgezet, terwijl de lyddietbommen met woest geweld neerdonderden in de stellingen der Boeren.

De Engelschen forceerden hun weg tot een soort bergpas of poort, die een gemakkelijken toegang bood tot den Diamantheuvel, doch deze bergpas werd beheerscht door het vuur van een aantal scherpschutters, en de Engelschen hadden het hard te verduren.

Zij lieten zich echter niet afschrikken, zetten onder het zware Republikeinsche vuur de bestorming gestadig voort en bereikten onder een wijd schallend hoera den top van den fel omstreden rand.

Doch het was al weer de oude geschiedenis! Achter den rand verhief zich dreigend een nieuwe, hoogere rand, die den genomen rand beheerschte, en de soldaten, die in een leelijke klem waren geraakt, stonden thans op de punt van een wijden platrand, die zoowel in het front als op de flanken door hoogten werd omringd, die in de handen der Boeren waren.

Het vuur der Boeren werd heviger, terwijl de bestorming niet kon worden doorgezet, daar de Engelschen met elken stap, dien zij het centrum der Boeren naderden, meer naar het midden werden geschoven van den noodlottigen halven cirkel, die met de beste schutters van de Boeren-kommando's was bezet.

Gelukkig voor de Engelschen was de platrand, waarop zij zich bevonden, met groote klipsteenen bedekt, die dekking en schuiling boden, en de soldaten voor volkomen vernietiging bewaarden. Maar toch was hun positie zeer kritiek; de lucht daverde van het vuur der Boerenartillerie, die met wiskundige nauwkeurigheid haar bommen slingerde, terwijl de grond van den platrand in zware stofwolken opstoof.

Thans echter kwam de garde in de vuurlinie, terwijl een volledige batterij, die met reusachtige inspanning naar boven was gezeuld, op den platrand afhaakte en het vuur opende. Het laatste was geschied op bevel van den gekwetsten generaal JAN HAMILTON, die voor een herhaling van het Spionkop-treurspel vreesde, en het moet erkend, dat zijn bevel met onmiskenbare dapperheid werd uitgevoerd.

Doch de batterij had een moeilijken stand. Voordat de kanonnen vuur konden geven, lagen reeds tien paarden en verscheiden manschappen te zieltogen bij de affuitwielen, en slechts ten koste van buitensporige offers konden de kanonnen worden bediend.

Een nieuwe Engelsche batterij werd afgehaakt en het veld loeide van het vuur, terwijl de garde voorwaarts stormde.

Doch de Boeren wisten van wankelen noch wijken; zij lagen onbeweeglijk achter hun klippen, en terwijl de zon ten tweeden male boven het rookende slagveld onderging, hief de Diamantheuvel zich triomfeerend en onbedwingbaar op in de schemering van den avond.

De Engelschen waren geslagen; zij waren in *twee* dagen *twee* keeren geslagen, en de verzoeking was groot, om in de onneembare stelling de legioenen van den vijand ook den dèrden dag af te wachten.

Vooral met het oog op den omsingelden Engelschen linkervleugel was die verzoeking groot, doch er waren reeds rapporten ingekomen, dat overstelpende versterkingen voor den vijand in aantocht waren, en een voorzichtig krijgsbeleid eischte den aftocht, voordat hij kon worden afgesneden. In dezen geest werd dan ook beslist, en terwijl de daartoe strekkende orders aan de verschillende kommando's werden overgebracht, werden de stellingen nog in den nacht in alle stilte ontruimd.

Intusschen wierp ROBERTS nieuwe brigades op het slagveld, om de Boeren te omsingelen en te verpletteren, doch toen de morgen daagde, bleek het, dat de vogels waren gevlogen.

Aan een ernstige vervolging kon niet worden gedacht. De soldaten misten de frischheid voor een vruchtbare vervolging, en de magere paarden stonden van vermoeidheid te rillen op hun pooten.

De Engelschen gaven als hun verliezen in den tweedaagschen strijd op 188 dooden en gewonden, behalve eenige gevangenen; het verlies der Boeren bedroeg 2 dooden en 10 gewonden[1].

Vóór den slag bij Eerstefabrieken had lord ROBERTS er zich verscheiden keeren over beklaagd, dat hij geen voeling kon krijgen met LOUIS BOTHA, doch hij heeft er later nooit meer over gesproken.

Toen lord ROBERTS terugkeerde van de bestorming van den Diamantheuvel, zette hij zich weer voor den lessenaar en hervatte zijn geliefdkoosd werk: het schrijven van proclamaties, want hij was de grootste proclamatie-koning, dien Afrika nog ooit had gezien, en zijn proclamaties fladderden in Zuid-Afrika rond als onrustige witte vogels.

Men had die proclamaties in soorten: vriendelijke en kwaadaardige; zachte en heftige; streelende en kwetsende, al naar gelang de barometer van ROBERTS' humeur rees of daalde, en na de harde ontgoocheling van Eerstefabrieken was de proclamatie van 16 Juni dan ook volkomen verklaarbaar.

De bewuste proclamatie liep over de militaire verbindingslijnen, en bepaalde, dat alle hoeven en woningen, gelegen binnen een kring van zestien kilometer van de plek, waar spoor- of telegraaflijnen waren beschadigd, zouden worden verwoest, en hun bewoners in hechtenis genomen.

Behoeft het nog gezegd te worden, dat deze maatregel even wreed als dom was? Hij was *wreed*, daar de bewoners dier hoeven gemeenlijk onkundig waren van de plannen der Boeren, die de Engelsche verbindings-

1) Dit zijn de officieele opgaven van kommandant-generaal LOUIS BOTHA volgens de aanteekeningen in het dagboek van kommandant S. VAN LIER, die met de Johannesburger Politie tusschen Franschpoort en Schoolplaats den tweedaagschen strijd medemaakte.

lijnen vernielden, en *dom*, daar de Boeren in hun aangeboren slimheid in die bepaling juist een spoorslag vonden, om de verbindingslijnen aan te tasten in streken, die overhelden naar den Engelschen kant.

De onzijdigheids-proclamatie ademde een anderen geest.

In deze verordening werden aan alle niet-vechtenden in Transvaal en Vrijstaat persoonlijke vrijheid en veiligheid beloofd, mits zij hun wapens overgaven en den onzijdigheidseed aflegden. Zij zouden in dat geval passen ontvangen, om naar hun hoeven terug te keeren.

De eed luidde als volgt:

'Ik ondergeteekende....... van.......... district.......... zweer en verklaar hierbij plechtig, dat ik alle wapenen en krijgsvoorraad, die de Engelsche Regeering van mij heeft opgeëischt, heb uitgeleverd en overgegeven, en met name alle geweren en patronen, van welke soort ook. Ik zweer ook plechtig, dat ik geen enkel geweer meer heb, en dat ik niet weet, dat iemand anders eenig wapen of eenigen krijgsvoorraad heeft verborgen of achtergehouden.

Ik zweer verder, dat ik de wapenen niet tegen de Engelsche Regeering zal opnemen in den tegenwoordigen oorlog, noch eenige hulp zal verleenen aan leden van de Republikeinsche Regeering, noch eenige inlichting zal verstrekken met betrekking tot het aantal, de bewegingen van de Engelsche troepen of andere dergelijke bijzonderheden, waarvan ik kennis mocht dragen. Ik beloof en zweer eindelijk, dat ik rustig thuis zal blijven tot aan het einde van den oorlog, enz.'

Doch de Republikeinsche Regeeringen namen met deze proclamatie geen genoegen en vaardigden een tegen-proclamatie uit, waarin zij den onzijdigheidseed van nul en geener waarde noemden.

De ambtenaren der Nederlandsche Zuid-Afrikaaansche Spoorwegmaatschappij waren lord ROBERTS een doorn in het oog, en hij verbande hen, zoover hij de spoorlijnen in zijn macht had, bij de volgende proclamatie uit Zuid-Afrika:

'Aan alle beambten van de N. Z.-A. S.-M., die geen burgers zijn van de voormalige Zuid-Afrikaansche Republiek, en die nog niet in betrekking zijn bij de Imperiale Militaire Spoorwegen, wordt hierbij kennis gegeven, dat zij zich gereed moeten houden, dit land te verlaten binnen 72 uur nadat zij aanzegging hebben gekregen door een officier van Hr. Ms. leger.

Zij zullen duidelijk vernemen, met welken trein zij van hun tegenwoordig station kunnen vertrekken naar East-London. Beschikkingen omtrent hun vervoer en onderhoud zullen genomen worden onder leiding van den directeur der Imperiale Militaire Spoorwegen.'

Deze aanzegging liet niet lang op zich wachten, en de ambtenaren werden bij honderden het land uitgezet. Zij moesten hun bezittingen verkoopen

voor een appel en ei, en werden met hun vrouwen en kinderen bij het barre wintergetijde in open spoorwagens gestopt als vee, dat naar de markt wordt gereden.

Een uitgezette ambtenaar deelde van zijn reisontmoetingen o.a. het volgende mede[1]:

'1 Juli. 's Morgens om 7 uur arriveerden wij te Springfontein Junction, om van daar de zijlijn naar East-London in te slaan. Op deze plaats lag een garnizoen van naar schatting 1000 man. Evenals op voorgaande stations lagen ook daar stapels fourage en kost.... In de buurt van Sterkstroom leden wij gruwelijk koude. Het was er even koud. als het om 9 uur 's morgens op een kouden winterdag in Holland is. Ik geef u de verzekering, dat ik, terwijl ik dit schrijf, nauwelijks mijn potlood in de handen kan houden. Omstreeks 10 uur passeerden wij Bethulië en de Oranjerivier, de scheiding tusschen den Vrijstaat en de Kaapkolonie. De over deze rivier gelegen opgeblazen spoorwegbrug van ongeveer 30 meter hoogte en 8 spanningen lengte was totaal vernield. Hoewel zeer beschadigd, lagen nog slechts 3 spanningen op de pijlers. Van de overige 5 waren 4 eenvoudig in stukken geslagen, en lagen op den bodem der rivier. De laatste spanning zit aan éène zijde nog aan den pijler bevestigd. De pijlers, ronde palen van een meter middellijn, gemaakt van ijzer, met gruissteen en kalk van binnen, stonden alle nog, doch waren voor het meerendeel zwaar beschadigd. Dit was niet alleen de grootste, doch ook de mooiste brug, die wij tot nu toe langs gekomen waren. In uitzondering op alle voorgaande bruggen, was men met deze niet met herstellen bezig. De hulpbrug lag niet naast de vernielde brug, doch aan den voet daarvan. Hiertoe moesten de bergen aan beide zijden van de brug uitgegraven worden, zoodat een kloof gevormd werd, waarvan deze hulpbrug het laagste punt vormde. De aanleg van dit hulpspoor is inderdaad een kunstwerk te noemen.

Te halfdrie arriveerden wij te Burgersdorp, waar ons niet alleen door particulieren, doch ook door soldaten een minder aangenaam welkom toegeroepen werd, aangezien dit in zeer ongepaste uitdrukkingen en in schandelijke taal geschiedde; zelfs werd hier en daar met zand en steenen gegooid, waardoor een onzer verwond werd. Ik moet zeggen, dat buiten het afgezette perron veel menschen stonden, zeker Afrikanen, die ons met de zakdoeken toewuifden. Den officieren werd door ons verzocht, aan het optreden der soldaten een einde te maken. Zij waarschuwden de betrokken personen, doch dit geschiedde zoo weinig flink en krachtig, dat de soldaten er zich niet in het minst aan stoorden, en de agitatie voortzetten tot ons vertrek.

De officier, die onzen trein begeleidde, en wien ik te Stormberg Junction over de zaak sprak, maakte mij, al was het dan ook zijdelings,

1) In het 'Handelsblad.'

verontschuldiging omtrent het optreden der soldaten, waarvan wij maar geen nota moesten nemen. Te Stormberg lag een kleine bezetting.

Met een zucht van verlichting kwamen wij eindelijk te halfdrie (2 Juli) te East-London aan. Het publiek scheen niet erg ingenomen te zijn met de nieuwe bezoekers. Velen jouwden, anderen sisten, van een derde zijde werd ons "refugees" toegeroepen, enz. Veel tijd tot demonstreeren werd echter niet gegeven, daar wij dadelijk naar het dok doorreden, om van daar per stoombootje naar het schip, dat ons naar Europa zou brengen, de "Arundel Castle," te worden vervoerd. Veel medewerking werd ons te East-London door de Engelschen niet verleend, daar wij zelf onze bagage van den trein naar de boot moesten sjouwen, iets, dat onder gewone omstandigheden aan Kaffers opgedragen wordt. De meeste officieren waren, het moet gezegd worden, uiterlijk zeer voorkomend. Buiten verwachting was het, dat wij in de haven de Hollandsche driekleur aantroffen, die van het stoomschip "Maria" van Rotterdam wapperde. Wederzijdsche hoera's werden gewisseld, toen wij het schip passeerden, en toen van den Hollandschen bodem met de vlag werd gesalueerd, ging er een uitbundig gejuich op, vergezeld van het wuiven met hoeden en zakdoeken[1).]'

Terwijl de Boeren in het front den overmachtigen vijand hadden, werden zij tegelijkertijd in den rug bestookt. In Secocoeniesland waren door de waarschijnlijke ophitsingen van geheime Engelsche agenten onlusten uitgebroken onder de Kafferstammen, terwijl in den nacht van 17 op 18 Juni de spoorbrug bij Malelane (aan de Oosterlijn) door dynamiet werd vernield. Een goederentrein stortte naar beneden, een machinist werd gedood, een stoker doodelijk gewond en een conducteur vermist, terwijl een andere machinist door kwetsing der hersens krankzinnig werd. Maar de Regeering nam dadelijk krachtige maatregelen, en terwijl de brug werd hersteld, wist zij de Kafferonlusten te beperken.

1) Hoe onmeedoogend de uitzetting werd toegepast, bleek later uit het volgende bericht in "De Telegraaf" dato 3 Sept. 1900:
"De heer VAN ZADELHOFF, arts te Utrecht, werd dezer dagen, ontboden bij een ambtenaarsvrouw, door de Engelschen uit Transvaal gezet en pas hier in het land gekomen. Haar toestand was zeer treurig, en op reis had zij het zeer slecht gehad. Zij was in het bezit van een schrijven van dokter WIEDEMAN te Johannesburg, dat moest dienen om den militairen "uitzetters" te verzoeken, althans deze dame te Johannesburg te laten. Er werd daarin verklaard, dat de bewuste dame leed aan longtering in een gevaarlijk stadium en dat, wanneer zij al levend in Europa aankwam, het niet mogelijk zou zijn, dat zij er lang in leven bleef. Tot antwoord werd het arme mensch in een kafferwagen gestopt, om de reis naar Holland mede te maken."

Gevechten in den omtrek van Pretoria. (5-16 Juli 1900).

DEN *5den Juli* ontvingen generaal MAHON en generaal HUTTON bevel, om de Boeren ten zuidoosten van Bronkhorstspruit te verdrijven, maar LOUIS BOTHA wachtte hen manmoedig af en wierp hen met kracht acht mijlen terug. Ook de vier volgende dagen werd de strijd voortgezet, en 'vooral op den 9den dezer,' meldde het officieele Transvaalsche Regeeringstelegram, 'hadden er bovendien veel kleine geweergevechten plaats over zeer uitgebreid terrein.

LOUIS BOTHA, Kommandant-generaal.

De wnd. kommandant-generaal verklaarde, dat de burgers een prachtigen stand tegen den vijand maakten. Zij hebben den vijand met zooveel geweld teruggeslagen, dat zij op een punt alleen 18 hunner dooden (waaronder een kolonel, een kapitein en een luitenant) en zes zwaar gewonden op het slagveld moesten achterlaten. De dooden zijn door de burgers begraven geworden, de gewonden later aan den vijand uitgeleverd; het verlies van den vijand op 7 dezer is ongeveer 300 dood en gewond. Op 8 en 9 dezer aanzienlijk meer, doch door de uitgestrektheid van het terrein niet wel mogelijk te schatten. Het totale verlies onzerzijds bedroeg op 7 dezer 3 burgers dood en 9 gewond. Op 8 dezer is door de goedheid des Heeren niemand gewond geraakt, niettegenstaande het hevige bombardement. Op 9 dezer valt het verlies te betreuren van 10 gesneuveld en 6 gewond.'

De Boeren behielden hun stellingen.

Intusschen had een sterke Boerenpatrouille *den 6den Juli* ten noorden van Pretoria de Engelsche sterkte te Waterval aangetast, ze in een schitterende charge genomen, terwijl de 200 man sterke bezetting op de vlucht was geslagen. De Boeren hadden een verlies van 1 doode en 12 gewonden, terwijl het kamp met een grooten buit hun in handen viel.

Op *den 11den Juli* barstte het onweer los in de buurt van Krugersdorp, waar een Engelsche legerafdeeling onder generaal SMITH-DORRIEN bij de plaats Wolverkrans op het kommando van den wakkeren generaal OOSTHUIZEN stiet.

De Engelschen hadden twee kanonnen, maar OOSTHUIZEN'S Boeren bewezen opnieuw, welk een machtig wapen het geweer ook tegenover artillerie is, zoo het wordt gehanteerd door een scherpschutter.

De Engelschen hadden de grootste moeite, om zich die scherpschutters van het lijf te houden, en in den nacht namen zij de vlucht.

Het officieele Transvaalsche Regeeringstelegram behelsde het volgende over dit gevecht:

'Op den 11den dezer had een onzer kommando's onder bevel van vechtgeneraal OOSTHUIZEN ten westen van Krugersdorp een gevecht met den vijand, wiens sterkte op meer dan 2000 man geschat werd, bestaande uit voetgangers en cavalerie. Het gevecht duurde van 9 uur 's morgens tot 's avonds 7 uur. De twee Armstrongkanonnen van den vijand konden niet meer dan een veertigtal schoten lossen, want toen hadden onze menschen de paarden en kanonniers neergeschoten, terwijl de vijand onder ons verpletterend en goed gericht geweervuur hun geschut niet meer kon naderen. Aan onze zijde sneuvelde KOOS VAN DER MERWE, terwijl KOOS LEROUX (district Pretoria) en ISAAC OOSTHUIZEN, broeder van generaal OOSTHUIZEN, licht gewond werden. Door Gods hulp was de overwinning

voor ons weggelegd. Gedurende den nacht vluchtte de vijand, begunstigd door het maanlicht, in aller haast terug. Volgens vertrouwbare bronnen was zijn verlies 800 dooden en gewonden[1], waaronder een groot aantal officieren. Onder de strijdende regimenten waren de Light Horse en de Cape Highlanders.'

Lord ROBERTS seinde over dit gevecht het volgend curieus bericht naar het moederland: 'SMITH-DORRIEN had gistermiddag een goedgeslaagd gevecht met den vijand bij Krugersdorp. Hij bracht hem zware verliezen toe.'

De Boerenverliezen bestonden uit één doode en twee lichtgewonden - dat waren de 'zware' verliezen! Onder dekking van den nacht namen de Engelschen de vlucht - dat was het 'goedgeslaagde' gevecht![2]

Op dienzelfden dag, 11 Juli, hadden de Engelschen te Derdepoort een ander ongeval.

Een Engelsche oorlogskroniek[3] berichtte er het volgende van: 'Te Derdepoort, ten oosten van Pretoria, naderde een eskadron der 7de garde-dragonders een macht van bereden manschappen, gekleed in khaki en helmen op, die zij voor een regiment Britsche cavalerie hielden, en werden door deze listig vermomde Boeren met doodelijk effect beschoten. Een luitenant werd gedood en verscheiden manschappen werden gewond. De dragonders vonden zich in een scherp gevecht gewikkeld met 1000 Boeren onder GROBLER, en waren, ofschoon zij werden versterkt door het 14de huzaren met twee "Pom-Poms", verplicht te retireeren.'

Die Engelsche helmen en die listige vermomming eischen intusschen een nadere toelichting, daar zij door de Engelsche oorlogskroniek blijkbaar gebruikt zijn, om hun eigen pijnlijke nederlaag te bemantelen. De Boeren zetten geen Engelsche helmen op, en zoo zij bij gebrek aan eigen bovenkleeren Engelsche uniformen aantrokken, zoo werden deze bij de eerste de beste gelegenheid van knoopen en andere onderscheidingsteekenen ontdaan.

Dat de Boeren omgekeerd hun krijgsgevangenen, zoo deze in een gehavende plunje aankwamen, van hun eigen kleeren voorzagen, kwam herhaaldelijk voor.

Zoo was kommandant VAN LIER een dezer dagen in de nabijheid van LOUIS BOTHA'S hoofdkwartier bij Van-der-Merwe-station getuige van het volgende voorval: Twee Engelsche gevangenen werden binnengebracht. Zij zagen er hongerig en haveloos uit, werden door de goedhartige Boeren gekleed en gespijzigd, en ontvingen, om op te knappen, dan nog een glas perzikenbrandewijn. De éene soldaat vroeg, opgemonterd door die

1) Deze raming was te hoog.
2) ROBERTS sprong soms al wonderlijk met de waarheid om. Uit dankbaarheid heeft het Engelsche parlement hem dan ook later 100,000 pond sterling toegedacht.
3) 'With the Flag to Pretoria.'

M o s e l e k a t s e n e k .

vriendelijke ontvangst, toen nog om een Boerenhoed, en nauwelijks had hij er een op zijn hoofd, of hij schopte den helm weg met den uitroep: 'Weg met dien vervloekten helm; geeft mij nu een Mauser en ik ben een Boer!'[1)]

Op dienzelfden datum, den merkwaardigen Woensdag van den *11den Juli*, sloeg de Leeuw der Magaliesbergen zijn klauwen uit.

Zes uur gaans ten noordwesten van Pretoria loopt een pas door de Magaliesbergen, bekend onder den naam van Nitralsnek of Moselekatsenek. De pas ligt op de route van Pretoria naar Rustenburg, vormt een gewichtig punt in de verbindingslijn tusschen beide plaatsen en is aan de oost- en westzijde een mijl ver ingesloten door woeste, steile hoogten.

Op een heuvel aan de oostzijde van den nek waren twee kanonnen der rijdende artillerie en een eskadron dragonders gestationneerd, en daar de geruchten van een Boerenaanval door de lucht dwarrelden, was deze macht door vijf compagnieën infanterie versterkt geworden. Drie van deze compagnieën werden op eenigen afstand achter de rijdende artillerie geplaatst, terwijl de beide andere compagnieën een groote mijl meer zuidwaarts werden opgesteld.

Bij het krieken van den morgen hoorden de Engelsche officieren het knallen van eenige geweren, maar er werd weinig gewicht aan gehecht, en eerst toen de uitgezette schildwachten gewond en bloedend met overhaasting naar het kamp vluchtten, kwam het vermoeden, dat de Boeren vechten wilden.

Geen kwartier later vertoonden zich de eerste Boeren reeds op de den nek in het oosten begrenzende en door de Engelschen totaal verwaarloosde hoogte, van waar zij in staat waren om den pas onder vuur te nemen.

Onmiddellijk antwoordden de beide Engelsche kanonnen met kartetsen, maar de Boer zat op de steile hoogte als een arend in zijn nest, en lachte om het vuur der twaalfponders, die hem niet bereiken konden.

De Engelschen trachtten nu hun kanonnen hoogerop te brengen, doch die poging mislukte. Toen werden gaten gegraven, waarin de staart der affuiten kon zakken, maar ook deze maatregel gaf weinig, en de kanonnen waren blaffende honden, die niet beten.

Een hagelstorm van kogels gierde intusschen naar beneden, en ofschoon de dragonders zich weerden zoo goed als zij konden, moesten hun korte karabijnen het toch afleggen tegen de Mausers, en reikhalzend zagen zij uit naar hulp.

De aanvoerder had dan ook reeds dringende boodschappen om ondersteuning naar Pretoria gezonden, terwijl de drie compagnieën infanterie

1) Het was merkwaardig, dat deze soldaat later weigerde, naar zijn leger terug te keeren, en trouw bij de Boeren bleef.

Dragonders door de scherpschutters van DE LA REY in het nauw gebracht.

met twee Maxims kwamen aangehold, om hun in nood verkeerende kameraden bij te staan. Zij waren niet in staat, om de dragonders te bereiken, maar vast besloten hun lot te deelen, bezetten zij een der klipkopjes in het midden van den pas.

Zoo ontwikkelden zich dan twee afzonderlijke gevechten, en met dezelfde onstuimigheid, waarmede de dragonders door de scherpschutters van KOOS DE LA REY waren omsingeld, werden thans de drie compagnieën vastgekeerd, terwijl de kanonniers, die de Maxims moesten bedienen, door de Boeren werden weggeschoten met een juistheid, alsof het een schijfschieten gold.

De beide laatste, meer zuidwaarts gelegerde compagnieën hoorden het vuren en sprongen overeind. Zij trokken op in de richting van het gevechtsterrein, maar hun drift bekoelde spoedig, en zij hielden halt, om eerst de versterkingen af te wachten, die van den meer westwaarts gelegen Kommandonek in aantocht waren. Deze versterkingen bestonden in een eskadron dragonders en twee kanonnen van de rijdende artillerie, die zich bij hen aansloten, maar ook met die aanmerkelijke versterkingen achtten deze voorzichtige menschen het nog niet geraden, hun kameraden bij te springen, en tegen den middag joeg KOOS DE LA REY hen met een paar granaatkartetsen weg, zooals men een troep wilde bokken wegjaagt.

Zoo waren dan de dragonders en de drie compagnieën infanterie aan hun lot overgelaten, maar de hoop op ontzet was daarom nog niet uitgesloten en zoowel kolonel ROBERTS als majoor SCOBELL waren dappere mannen, die vastbesloten waren, om den strijd voort te zetten.

Maar de Boeren waren niet minder vastbesloten om den vijand te verpletteren, en te drie uur in den namiddag, onder dekking van een Boeren-Maxim, gelukte het aan een klomp scherpschutters, om de beide twaalfponders van den vijand in een vermetelen aanloop te nemen.

De kanonnen vielen den Boeren onbeschadigd in handen. De monding werd onmiddellijk op de infanterie gericht, en zonderling was het wel, dat de Boeren oogenschijnlijk beter met de Engelsche vuurmonden overweg konden dan de Engelschen zelven. Het was een vernielend, doodelijk vuur, dat die twaalfponders uitbrulden, en het richtte een verschrikkelijk bloedbad aan onder de verraste soldaten.

Om vijf uur liet kolonel ROBERTS den moed zakken, maar majoor SCOBELL verklaarde, dat zij de order hadden ontvangen, om den nek te verdedigen, en deze order behoorden op te volgen, totdat de laatste patroon was verschoten, terwijl elk oogenblik het reikhalzend gewachte ontzet kon komen.

Inderdaad was de ontzettingskolonne in de nabijheid; zij bestond uit 1000 man cavalerie en infanterie met twee kanonnen, die een uur te voren op slechts zes mijlen afstands ten zuiden van den nek was aangekomen.

Maar ook deze legermacht durfde den strijd met den Leeuw der Magaliesbergen niet aanbinden. Zij deinsde terug en liet haar kameraden - het was een ware schande! - lafhartig in den steek.

Dat was dan de tweede keer op dezen dag, dat de dappere verdedigers van Moselekatsenek aan hun lot werden overgelaten, en nadat zij nog gelegenheid vonden, om de twee Maxims in veiliheid te brengen, was hun lot bezegeld. In de schemering van den avond ging de witte vlag omhoog. Het was toen zes uur.

De Engelschen gaven als hun verliezen op: 190 krijgsgevangenen[1], behalve 75 dooden en gewonden.

Een Transvaalsch Regeeringstelegram deelde omtrent dit schitterende gevecht het volgende mede:

'Omtrent de overwinning, op 11 dezer door de burgers te Zilikatsnek[2] behaald, kan nog het volgende vermeld worden:

Het gevecht begon met zonsopgang; het duurde voort tot zonsondergang, toen al de nog overgebleven officieren en soldaten zich overgaven. Al de andere officieren zijn gesneuveld of gewond. Van de vier kanonnen, die de vijand bezat, zijn twee ontvlucht; de twee andere zijn veroverd. Zij zijn in perfecte orde en goed voorzien van ammunitie. Verder is een aanzienlijk getal wagens, karren, paarden en muilen buitgemaakt. Toen de vijand zich overgaf, waren de burgers hem op sommige plaatsen tot op veertig treden genaderd. Het verlies aan dooden en gewonden van den vijand is zeer aanzienlijk. Ons verlies is zes dooden en acht gewonden, waarvan zes slechts licht.

Den Heere dankende voor de geschonken overwinning, besluit assistent-kommandant-generaal DE LA REY zijn rapport met een woord van lof over den moed der burgers, die daartoe het middel waren geweest, en wijdt hij eenige waardeerende woorden aan de nagedachtenis van den jongen burger MUSSMAN (zoon van den veldcornet), die van het begin van den oorlog in des generaals staf gediend had en nu gesneuveld is, terwijl hij eigenhandig met eenige andere burgers de veroverde kanonnen in veiligheid bracht.'

DE LA REY besteedde alle mogelijke zorg aan de Engelsche gewonden. Hij sprak vriendelijk, opbeurend tot hen, en deelde hun van zijn tabak mede. Een gewonde infanterist was verbaasd, toen hij vernam, dat de geduchte Lichtenburger bij zijn leger had gestaan; hij had hem aangezien voor een predikant.

Zoo was DE LA REY: een leeuw in den slag, maar een lam voor zijn gevangenen. Hij was een veldheer van sla-raak, en toch bleef zijn hart warm en vriendelijk. Daar het in dit tijdperk van den oorlog niet

1) Majoor SCOBELL wist, terwijl de Boeren het kamp buitmaakten, in het struikgewas te ontsnappen, en kwam te voet in Pretoria aan.
2) Een andere benaming voor den Nitrals- of Moselekatsenek.

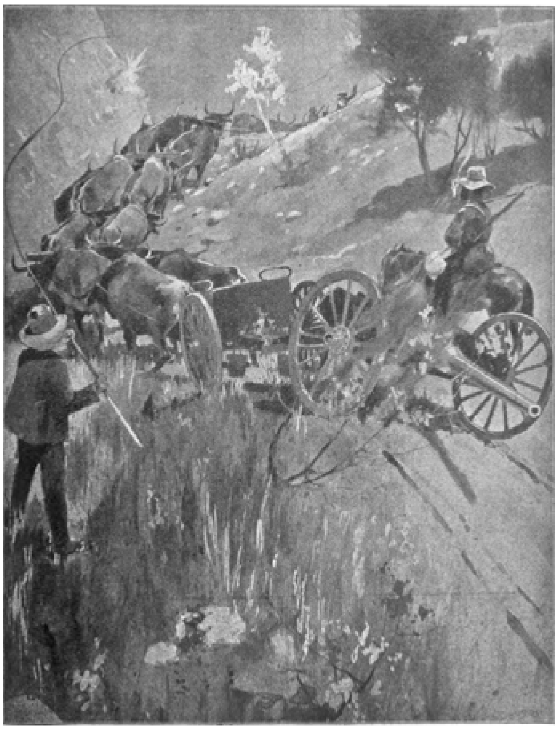

Hoe de Boeren hun geschut over de bergen vervoeren.

meer mogelijk was, om de gevangenen te houden, liet hij vele gevangenen los en stelde zijn ambulance-wagens te hunner beschikking, om den zwakken onder de gevangenen het loopen zooveel mogelijk te besparen. Hij deed al het mogelijke, om hun verdriet te besparen, en terwijl hij hen in den slag had verslagen door zijn heldenmoed, versloeg hij hen thans door zijn minzaamheid.

Vijf dagen later, op den Maandag van den *16den Juli*, deed generaal BEN VILJOEN een krachtigen aanval op den vijand, die zich ten zuidoosten van Pretoria (van Trierpoort tot aan Christiaan Schutte's plaats) sterk had verschanst. De kommando's waren goed opgesteld en trokken over een vlak, open terrein voorwaarts. Zij bestormden de vijandelijke verschansingen met groote kordaatheid en er ontbrandde een verwoed gevecht met grof geschut en geweer, dat den geheelen dag tot donker duurde. Op sommige punten werden kleine Boerenafdeelingen, die te lang hadden stand gehouden, wel door een groote overmacht omsingeld, doch zij wisten er weer uit te komen.

Kommandant PIENAAR maakte 27 Engelschen krijgsgevangen[1)], doch werd later op den dag met 30 burgers van de hoofdmacht afgesneden. Toen ontstond er een wanhopige strijd, en de burgers werden bedreigd met vernietiging. Maar zij dachten er niet aan, om zich over te geven, keerden hun geweren om en sloegen er met de kolf doorheen.

Veldcornet BEYERS en kommandant AUCAMP naderden met hun manschappen de vijandelijke artillerie tot op 60 meter, en over de geheele linie streden de Boeren met schitterende dapperheid. Zij wierpen de Engelschen onder zware verliezen terug en veroverden een aanmerkelijken buit aan Lee-Metford-patronen, kleeren, kombaarzen en laarzen. Hun eigen verliezen bedroegen 4 dooden en 20 gewonden. Onder de gewonden was veldcornet GREILING, die met zijn manschappen twee vijandelijke kanonnen tot op 30 schreden was genaderd, terwijl de artilleristen werden weggeschoten.

De daden der Johannesburger Politie[2)] op dezen heeten dag verdienen een bijzondere vermelding.

In den bitter-kouden nacht, die den 16den Juli voorafging, ontving zij, alsmede de Krugersdorpers onder kommandant DERKSEN en de Middelburgers onder kommandant MALAN, bevel, om zich te vereenigen met de staatsartillerie onder kapitein PRETORIUS.

De Johannesburger Politie lag te Rooidam, ten oosten van Witrand,

1) Waaronder een kapitein en een luitenant.
2) Dit wapen kon met recht de vliegende kolonne worden genoemd. In de zwaarste gevechten en waar de kogels het dichtste floten, was zij te vinden.

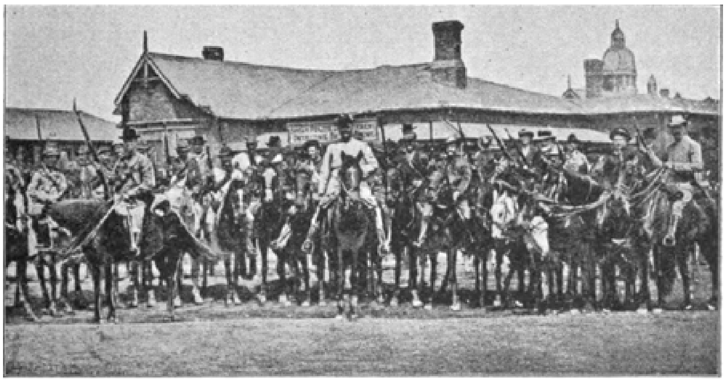

Mannen van de Johannesburger Politie.

en stond onder bevel van kommandant PHILIP OOSTHUIZEN, luitenant POHLMAN en den kommandant der Vrijwilligers S. VAN LIER.

De vereenigde krijgsmacht zou bij het krieken van den morgen de Engelschen aantasten in hun sterke stellingen te Witrand, die zij eenige dagen vroeger hadden bezet, en die stelling stormenderhand nemen. Deze gemeenschappelijke stormaanval werd echter vertraagd, waarop 50 manschappen der Johannesburger Politie onder kommandant PHILIP OOSTHUIZEN de bestorming der tegenover hen liggende schansen waagden. Zij werden daarbij gedekt door het vuur van een Krupp-kanon, dat de granaten over hen heen in de Engelsche stelling wierp, terwijl het Creusot-kanon der Boeren met zoo'n prachtige juistheid tusschen een afdeeling Engelsche cavalerie, die den bedreigden schansen te hulp snelde, haar kartetsen slingerde, dat deze hals over kop terug moest.

Er waren minstens 200 soldaten in deze schansen, maar de Johannesburger Politie, die als het meenens werd voor niets terugdeinsde, zette den stormloop voort en sprong onversaagd in de vijandelijke schansen.

De soldaten waren door deze vermetelheid zoo onthutst, dat zij het geliefkoosde gebruik van het koude staal vergaten en de vlucht namen naar de kale vlakte, waar zij zich achter mierenhoopen verscholen.

14 Engelschen, meest gewonden, werden krijgsgevangen gemaakt. Onder hen bevonden zich een luitenant en een officier van gezondheid, welke laatste met de witte vlag in de gevechtslinie was verschenen, terwijl de Engelschen, ofschoon de Boeren het vuren hadden gestaakt, doorschoten. Hij kreeg twee schoten door het been, en verklaarde later, dat hij zijn verdiend loon had ontvangen.

De dooden werden begraven, en de Johannesburger Politie was in staat, om de zoo dapper genomen stelling te behouden, waardoor een krachtige verbinding werd tot stand gebracht tusschen den linker- en rechtervleugel van BEN VILJOEN.[1)]

De Boerenkanonnen hadden in den slag uitstekend werk verricht; één Boerengranaat had 6 Engelschen gedood. Trouwens, de verliezen der Engelschen waren zwaar en hevig, en het was een glorierijke dag voor BEN VILJOEN en zijn dapperen[2)]!

De eerste Drijfjacht op Christiaan de Wet.

CHRISTIAAN DE WET had aan zijn wakkere manschappen na den meesterlijken slag, dien hij den 7den Juni bij Roodewal had geslagen, een korte, maar welverdiende rust geschonken. Toen echter hadden hem zijn verkenners de tijding gebracht, dat twee lords, KITCHENER en METHUEN, van twee kanten in aantocht waren, om hem te vangen, en met zijn burgers in het zadel springend, verdween hij naar het oosten.

Het presidentslager, bestaande uit president STEYN met een aantal secretarissen, heliografisten en rapportrijders, was toentertijd gevestigd op de hoeve Tweefontein, acht uur gaans ten zuidwesten van Frankfort.

Ten westen van Tweefontein lag het kommando van OLIVIER, terwijl kommandant HAZEBROEK in de buurt van Senekal, kommandant MARTHINUS

1) Aan de welwillendheid van kommandant S. VAN LIER, die den aanval medemaakte, dank ik de bijzonderheden dezer bestorming. Hij vond het wel grappig, later in Engelsche bladen als vaste waarheid te hooren vertellen, dat de Johannesburger Politie met achterlating van 50 dooden was teruggeslagen. De werkelijke verliezen der Politie bedroegen slechts 3 ernstig gewonden, waaronder sergeant PIETERSE, die een schot door de longen kreeg, terwijl alle 3 nog hersteld zijn.

2) Van een afzonderlijk gevecht bij Van-der-Merwe-station (ten oosten van Pretoria) behoort nog in 't bijzonder melding te worden gemaakt. Een afdeeling Boeren onder BOSHOF werd door den vijand aangevallen en moest terug, terwijl BOSHOF zelf een hevigen sabelhouw ontving, die hem uit het zadel sloeg. De lansier, die hem vervolgde, stootte daarna nog de lans in zijn lichaam, en liet hem voor dood liggen. Maar BOSHOF was nog volstrekt niet dood, en toen hij bemerkte, dat de Boerenartillerie den vijand tot den terugtocht dwong, richtte hij zich op. Hij schoot twee Engelschen dood, wondde een officier en verbrijzelde met een geweerschot den arm van een lansier, die den officier ter hulp was gesneld. Hij nam daarop beiden krijgsgevangen, en kwam behouden bij zijn burgers aan.

Generaal BEN VILJOEN.

PRINSLOO[1)] bij Harrismith en kommandant HUMAN in het district Vrede stonden. Over het wijde veld verspreid, bevonden zich dan nog enkele paarden-patrouilles, die de bewegingen van den vijand hadden te bespieden, en de beweeglijke schakels vormden tusschen de verschillende kommando's.

De gemeenschap met de Transvaal was nog niet afgesneden, daar het spoorbaanvak Standerton-Heidelberg nog in handen der Boeren was, maar er bestond gegronde vrees, dat generaal BULLER dat baanvak spoedig zou nemen, waardoor de Vrijstaatsche kommando's zouden geïsoleerd zijn

1) De 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' deelde het volgende mede omtrent dezen PRINSLOO: MARTHINUS PRINSLOO was hoofdkommandant, toen de oorlog uitbrak, en kreeg het opperbevel over de Vrijstaters in Natal. Of hij daar meer in naam zijn burgers heeft aangevoerd, is niet gebleken. Wij herinneren ons, dat gewoonlijk generaal ANDRIES CRONJÉ als bevelhebber der Vrijstaters in Natal werd genoemd. Later voerde MARTHINUS PRINSLOO het bevel over de bezetting op Van-Reenens-pas. Van daar werd hij naar Bloemfontein geroepen, om in plaats van C.H. WESSELS, den voorzitter van den (Vrijstaatschen) Volksraad, in de krijgscommissie zitting te nemen. WESSELS ging namelijk als lid van het gezantschap naar Europa. Toen de Engelschen naderden, nam PRINSLOO met president STEYN de wijk naar Kroonstad.

van de ammunitie-voorraden, die langs de Transvaalsche Oosterlijn waren opgeslagen. Generaal DE WET deed daarom zijn uiterste best, om uit die ammunitie-depots nog belangrijke hoeveelheden Mauserpatronen en Kruppgranaten voor zijn veldkanon (7.5 centimeter) te laten komen, hetgeen dan ook over Greylingstad gelukte. Doch het ging op het nippertje af, en van de twee en twintig ossewagens, die de ammunitie en de benoodigde proviand aanbrachten, vielen er drie, waarvan de afgebeulde trekossen niet konden opschieten, in 's vijands handen. Ongelukkig genoeg bevatten deze drie wagens koffie, thee, suiker en andere koloniale waren, waaraan DE WET'S kommando's zoo'n dringende behoefte hadden, zoodat dit verlies geen geringe teleurstelling veroorzaakte. Vleesch echter was aanwezig, en aan buitgemaakt meel was zoo'n overvloed, dat CHRISTIAAN DE WET van uit Frankfort nog 600 zakken meel opzond naar Middelburg.

Het gebrek aan zout was een leelijk nummer, maar er was niets aan te doen, en de burgers moesten het flauwe, laffe schapenvleesch, nadat het op het vuur was geroosterd en met asch gekruid, zoo maar naar binnen werken.

In het gebrek aan koffie wisten de vindingrijke Boeren te voorzien door gedroogde perziken, die zij in de nog niet platgebrande boerenwoningen opkochten, te roosteren en daarna te stampen. Dat was dan gemalen koffie, terwijl gebrande zemelen dienst deden als cichorei. Het was geen Mokka, maar enfin - men behielp zich, en zooals de kommando-burgers zich bij zoo'n pot perziken-koffie, boven het vlammende vuur gezet, verdrongen: de ouderen met strakke, ernstige gezichten, de jongeren met dien leuken humor, die trots al de ellenden van den oorlog bij het schaften toch met onweerstaanbare kracht naar beven kwam, geleken zij in hun havelooze, gescheurde plunjes[1)] en hun ruige, ongeknipte baarden inderdaad op die stroopende benden, waarvan lord ROBERTS later heeft gesproken - stroopende benden, voor wier dapperheid en heldenmoed de wereld eerbiedig het hoofd heeft ontbloot!

Leden de burgers dikwijls gebrek, hun paarden hadden overvloed, daar er een rijke oogst was binnengehaald, en op de boerenplaatsen, waar de Engelschen nog niet waren geweest, groote bergen havergarven werden gevonden. In streken, waar de Engelsche soldaten waren doorgetrokken, was het echter anders, en de burgers konden het spoor der beschaafde barbaren volgen langs de puinhoopen der platgebrande boerenhoeven. Voor de hongerige kommando's schoot er dan niets anders over dan in den omtrek van die verwoeste woningen jacht te maken op de ontsnapte hoenders en kalkoenen, die boven kleine mestvuren werden geroosterd.

Als de dag daalde, bij zonsondergang, begon CHRISTIAAN DE WET

1) Alleen zij, die het geluk hadden gehad, de overrompeling van Roodewal mede te maken, zaten goed in hun kleeren.

Een zoon van gen. NELL. JONES, een van DE WET'S verkenners.
COLSON.
Veldkornet FRANCIS. DE WET'S secretaris.
Gen. DE WET.
Gen. NELL.

gemeenlijk zijn geheimzinnige nachtelijke marschen, die door hun zeldzame, grillige kronkelingen wel in staat waren, om den scherpzinnigsten vijand te doen aarzelen. Hij begon bij voorbeeld recht het zuiden in te trekken, zwenkte na een uur rijdens plotseling naar het noordoosten, sloeg vervolgens het westen in, om af te zadelen op een plek, op geen uur afstands van waar de tocht was begonnen. Den nacht daarop bewoog hij zich dan weer in een rechte lijn, en zadelde eerst af, nadat hij op vijftig kilometer afstands was van zijn uitgangspunt. Zoo was hij den eenen keer een draler, die aan zijn plek scheen vastgenageld, en den volgenden keer een ruiter, die vleugels had gebonden aan de hoeven van zijn klepper. Maar zoowel door zijn dralen als door zijn pijlsnelle bewegingen verbijsterde hij den vijand, en terwijl hij werd omgonsd door het verraad en omloeid door de overmacht, glipte hij tusschen den vijand door met de gladheid van een aal.

Hij vertoefde gemeenlijk nooit langer dan twee dagen op dezelfde plek, en had een flink gedrild corps verkenners, dat hem uitstekende diensten bewees.

Een der rondzwervende Vrijstaatsche patrouilles, die de noodige inlichtingen verschaften aan de kommando's, had den *10den Juni* ten noorden van Kroonstad een gelukkig treffen met een afdeeling Engelsche ruiters, waarover ROBERTS nader het volgende seinde:

'De cavalerie-divisie leed den 10den meer verliezen dan ik heb opgegeven. Ik heb geen nauwkeurig relaas kunnen krijgen van wat gebeurd is, daar de bevelvoerende officier, ritmeester ELWORTHY, sneuvelde, en de twee officieren, die te gelijk gewond werden, naar de achterhoede zijn gezonden; maar het schijnt, dat een afdeeling van onze manschappen, die naar een kraal ging, waarop een witte vlag[1)] was geheschen, plotseling door een sterke afdeeling van den vijand werd aangevallen. Twee officieren - ritmeester HAIG, van het 6de dragonders, en luitenant WILKINSON, van het Australische paardevolk - zijn gevangengenomen, en 21 man worden nog vermist.'

Het was in deze dagen, dat assistent-generaal P. VILJOEN, gewezen mijn-commissaris van Heidelberg en in den laatsten tijd landdrost van het district Potchefstroom, met een klein klompje dappere Transvalers bij de Vrijstaters van CHRISTIAAN DE WET aankwam.

Hij bracht slechte tijdingen mede. Klerksdorp en Ventersdorp waren door de Engelschen bezet, terwijl in eerstgenoemde plaats de overgave had plaats gehad van generaal ANDRIES CRONJÉ, den broeder van PIET CRONJÉ, die doodziek in handen van den vijand was gevallen.

Een Engelsch officier was als parlementair verschenen aan het bed van ANDRIES CRONJÉ, en had den zieken generaal voor vaste waarheid verteld, dat de Boeren zich met hoopen vrijwillig kwamen overgeven, dat LOUIS BOTHA over den vrede onderhandelde en dat de tegenstand der Boeren nog maar een kwestie van eenige dagen was. Ter voorkoming van noodeloos bloedvergieten had de Engelsche officier ANDRIES CRONJÉ dan ook dringend aangeraden, om zijn burgers tot het neerleggen der wapenen te bewegen, doch deze wakkere generaal, die eenige dagen te voren, steunend op zijn vrouw en zijn dochter, zijn uitgeput lichaam naar de kamer had gesleept, waar een Boeren-krijgsraad werd gehouden[2)], was niet van zins geweest, om zoo'n treurigen raad te geven, maar had integendeel de burgers bezworen, om vol te houden tot het uiterste.

Hij was echter door zijn zware ziekte niet in staat geweest, om te ontsnappen, en was in de handen der Engelschen gevallen, terwijl 150 burgers - van het betreurenswaardige gilde der handenopstekers - zich te Klerksdorp vrijwillig hadden overgegeven. Ternauwernood was P. VILJOEN met eenige getrouwen aan de vervolging der Engelschgezinden te Potchefstroom ontsnapt, en was de overbrenger van bovenstaande treurige berichten.

1) Dat die mededeeling omtrent de witte vlag aan ernstigen twijfel onderhevig is, behoeft wel geen betoog. De Boeren zijn in dezen oorlog herhaalde malen beschuldigd van misbruik der witte vlag, doch werd de zaak nader onderzocht, dan bleek het, dat de laster aan het woord was geweest.
2) De bedoelde krijgsraad werd gehouden ten huize van ANDRIES CRONJÉ te Klerksdorp.

Doch met het treuren over deze tijdingen werd niets gewonnen, en toen DE WET'S verkenners rapporteerden, dat er aan de spoorbrug over de Rhenosterrivier een mooie slag te maken zou zijn, schalde het moedige bevel: 'Opzaal, kèrls!' en klonk de seinfluit, die de kommandanten naar de generaalstent riep.

DE WET deelde in korte, sobere woorden zijn plannen mede, die in den krijgsraad werden goedgekeurd; ieder kommandant ontving zijn bijzondere taak, en voort ging het, in het holle van den nacht, naar *Leeuwspruit*[1].

Het was *Donderdagnacht 14 Juni.*

In diepe stilte reed de colonne voort, dwars over het veld, door het lange, verlepte gras, dat den dreun van het paardengetrappel temperde[2]. Er mocht niet worden gerookt, en het aanschrappen van een vuurhoutje was ten strengste verboden. Het was bitter koud; een straffe, ijzige wind gierde over het veld, en striemde de Boeren in het gezicht. Door de donkere luchten dreven zware wolken, en geen ster verlichtte het pad. De ruiters waren verkleumd van de koude, doken diep weg in hun baadjes, en terwijl er geen woord werd gewisseld, werd de tocht zonder een oogenblik te rusten met die bewonderenswaardige terreinkennis over het ongebaande veld voortgezet, die den Boer schijnt aangeboren.

Op een afstand van een uur gaans van de spoorlijn werd halt gehouden, en terwijl de krijgsmacht zich splitste in verschillende afdeelingen, sprongen de ruiters op duizend schreden afstands van de spoorlijn uit het zadel. Zij rekten hun stram geworden leden, plaatsten de paarden met aan elkander gebonden teugels in de achterhoede en kropen zwijgend naar de randjes, die de spoorlijn beheerschten.

Het was toen drie uur, en eerst tegen zeven uur zou het dag worden. De Boeren bibberden van de koude en drukten zich tegen de klippen aan, terwijl de artilleristen, de kanonnen naar boven sjorrend, zich gereed maakten voor het gevecht.

Daar, in de verte dan, lagen de vage omtrekken van het Engelsche kamp! De sintels der uitdoovende vuren glommen nog in de duisternis, en de diepe stilte van die slapende tenten werd slechts verbroken door den krachtigen wind, die over de vlakte zwiepte, door het eentonig geroep der uitgezette Engelsche schildwachten en het geschreeuw van het wild gedierte, dat honger had.

Daar lagen zij dan gerust te slapen; toen er over meer dan duizend

1) Leeuwspruit ligt aan de Rhenosterrivier, ten noorden van Roodewal.
2) In de schetsen der tochten van CHRISTIAAN DE WET zijn verscheiden mededeelingen opgenomen, die geput zijn uit een reeks artikelen, door SI OMONG geplaatst in de "Nieuwe Rotterdamsche Courant.'

menschen, blanken en zwarten, een breede vuurstraal glipte van een nabijgelegen kopje, en een granaatkartets vlak boven den spoordijk uiteenbarstte. De tweede kartets viel midden in het kamp en veroorzaakte een ontzettende verwarring. De soldaten sprongen ongekleed of half gekleed, met wit-bestorven gezichten, uit hun tenten, en liepen in de morgenschemering, terwijl hoornsignalen en kommando-roepen weerklonken, als dollen door elkander. Maar midden in dit onbeschrijfelijk tumult mengde zich thans het scherpe geknetter der Mausers, die de soldaten als slachtvee wegmaaiden en de verwarring voltooiden.

De bevelhebber, majoor SEYMOUR, stond in het midden van eenige officieren, toen een bom hem in de volle borst trof, en hem in flarden scheurde, terwijl soldaten en Kaffers in grooten angst naar den spoordijk snelden, om daarachter te schuilen.

Doch de soldaten waren, al vonden zij schuiling achter den spoordijk, niet in staat, om het moorddadige Boerenvuur naar behooren te beantwoorden, en die over den spoordijk waagde heen te kijken, was een kind des doods. De Engelschen zaten in de klem, in een hopelooze klem, en dit inziende, heschen zij de witte vlag. Zij deden er verstandig aan, want er was geen hoop op ontzet, en de slachting was in die weinige oogenblikken reeds vreeselijk genoeg geweest.

Het was een bloedbad, dat de Mausers hadden aangericht! Op één plek, over en door elkaar, vonden de Boeren 12 lijken, terwijl er in het geheel ongeveer 80 soldaten en Kaffers waren gesneuveld. De gewonden lagen op hoopen, als stapels afgekeurd vleesch, doch werden door de goede zorgen der Boeren opgezonden naar de Engelsche ambulance te Kroonstad. Tot zoolang echter moesten zij het zonder dokter stellen, want de aanwezige Engelsche dokter was eveneens gesneuveld, terwijl de kommando's van CHRISTIAAN DE WET dokter noch hospitaal bezaten. Zij dreven op Gods genade door de wijde wildernissen, terwijl de zwaargewonden in het eenzame veld moesten worden achtergelaten onder de hoede van den een of anderen Kaffer.

Het verlies der Boeren bestond uit 3 gesneuvelden, gedood door dumdum-kogels, terwijl het bij het ontwapenen der soldaten bleek, dat zij bijna uitsluitend van dumdum-kogels waren voorzien.

De krijgsgevangenen waren soldaten der genie, die hier waren gestationneerd, om de vernielde spoorbrug te herstellen. Zij gebruikten daarvoor houten spoorleggers, terwijl de Basuto-Kaffers den spoordijk in orde brachten. De brug was reeds voltooid, doch de dijk nog niet.

De Basuto's waren slecht te spreken over de Engelschen. Zij vertelden aan de Boeren, dat zij door de Khaki's op een liederlijke manier waren bedrogen, want zij waren aangenomen als mijnwerkers, terwijl de Engelschen geen woord hadden gerept van de gevaren, waaraan zij waren

blootgesteld. Zij hadden bovendien een geruimen tijd gewerkt zonder loon te ontvangen, en wilden zij niet werken, dan waren ze daartoe gedwongen geworden.

De Basuto's werden onder Boerengeleide regelrecht naar hun vaderland, Basutoland, teruggezonden, nadat zij de belofte hadden afgelegd, in dezen oorlog de Engelschen niet meer te zullen helpen. Enkelen gingen als bedienden bij de Boeren in dienst.

De oude grijskop FRONEMAN, die den aanval op de Engelschen had geleid, gaf nu last, om de brug in brand te steken, en van hetgeen de Engelsche genie met zooveel moeite en zorgen had klaar gekregen, was na een half uur niets meer overgeschoten dan een hoop asch. Onder de hoeksteenen werden een paar dynamietbommen gelegd, welke die hoeksteenen optilden en uiteenscheurden.

In het kamp werd een flinke hoeveelheid meel, corned-beef en 500 kisten harde Engelsche beschuit, door de Boeren ‘klinkers’ genoemd[1)], buitgemaakt, terwijl 240 soldaten met 13 officieren werden krijgsgevangen gemaakt.

Dat was de nachtelijke tocht naar Leeuwspruit.

CHRISTIAAN DE WET was in zijn nopjes en welgemoed werd de terugtocht aanvaard, terwijl een toevallig ontdekte militaire telegraafkabel over een lengte van een uur gaans, en de telegraafdraden overal, waar men ze vond, werden vernield.

In een veilige vallei werd afgezadeld en DE WET gaf aan zijn burgers, die in het gevecht door P. VILJOEN en zijn Transvalers wakker waren bijgestaan, twee volle dagen vacantie, die zij gebruikten, om hun kleeren aan de spruit eens flink uit te wasschen.

Negen dagen later, in den morgen van den 23sten Juni, verscheen opnieuw een afdeeling van DE WET'S krijgsmacht aan de spoorlijn, sneed een voorpost der Canadeezen af en viel met groote kloekheid het versterkte Engelsche kamp bij Honingspruit (tusschen Roodewal en Kroonstad) aan. Maar nu kregen de wakkere Vrijstaters den wind van voren, want er kwam juist uit het noorden een trein aanzetten met 400 man Engelsche infanterie, die krijgsgevangenen der Boeren waren geweest te Waterval en onmiddellijk de Boeren aanvielen. Kolonel BULLOCK[2)] voerde hen aan en vond nog gelegenheid, om naar Kroonstad om versterkingen te seinen voordat de telegraafdraad werd doorgeknipt.

Er ontstond een verwoed gevecht, maar toen de versterkingen uit

1) De Engelsche beschuiten waren zoo hard als straatklinkers en moesten geruimen tijd in het water liggen, om te weeken.

2) Zie bladzijde 286.

Kroonstad in zicht kwamen, vonden de Vrijstaters het verstandig, om er van door te gaan.

Hun verliezen waren van geen beteekenis; de Engelschen gaven als hun verliezen op 30 dooden en gewonden. Onder de dooden was majoor HOBBS, die acht maanden krijgsgevangene der Boeren was geweest en hier zijn einde vond.

Deze aanhoudende aanvallen op de spoorlijn veroorzaakten den Engelschen intusschen een buitengewonen last.

'Een reisje per spoor ten noorden van Kroonstad,' schreef de oorlogscorrespondent van het Engelsche dagblad 'Morning Post', 'is niet van avonturen ontbloot, dank zij DE WET'S bedrijvigheid. Lange rechte einden en kruiswegen over donga's, die breede viaducten, zelfs bruggen, noodzakelijk maken, zijn zeer kwetsbare punten.

De ijzeren bovenbouw is verwoest en de hulpbruggen, grootendeels bestaande uit groote stapels hout en dwarsliggers, kunnen gemakkelijk door één man met een kan petroleum en een lucifer aangestoken worden. Eenmaal verbrand, geeft de herstelling minstens 48 uur vertraging: 24 uur om een trein met materialen naar de plaats des onheils te brengen en 24 uur om de brug te herstellen.

Onder die omstandigheden is het dringend noodig, elke spanning van meer dan 24 voet scherp te doen bewaken.

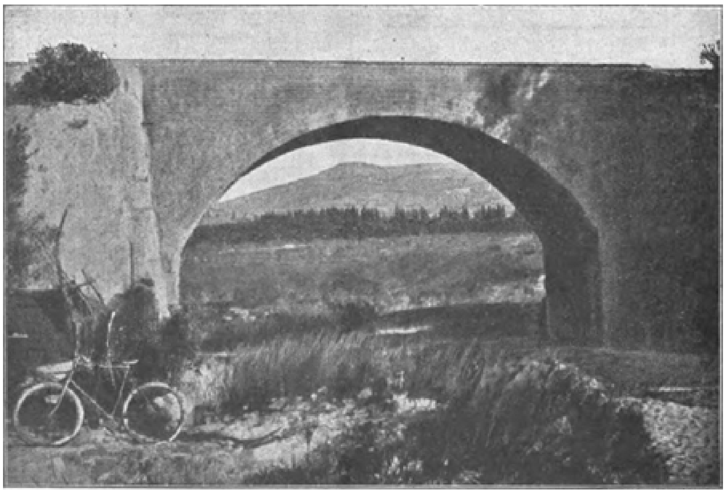

Een spoorviaduct; een der 'zeer kwetsbare punten.'

Toen dit eenmaal besloten was, ging men naar het volgende merkwaardige principe te werk:

De bruggen werden bewaakt door een troep, evenredig met haar grootte.

Een brug van 10 spanningen kreeg een bataljon, een van 5 spanningen vier compagnieën, en een viaduct een halve compagnie.

Sinds generaal SMITH-DORRIEN belast werd met de bewaking van de lijn, is met deze methode gebroken.

Nu liggen nergens minder dan twee compagnieën, en bij elken post zijn één, twee of meer kanonnen.

De generaal leeft in zijn trein, en rijdt voortdurend de lijn op en af, overal wenken gevende en voorzorgen nemende, doch met al zijn bekwaamheid en ijver moet hij het tegen DE WET afleggen.'

Te *Lindley* stond generaal PAGET met een brigade en 6 kanonnen, ruim 2000 man sterk. Het was deze colonne, die lord METHUEN was gevolgd in den vruchteloozen marsch tot ontzet van het millionnairen-bataljon, dat zich den 31sten Mei bij Lindley aan de Boeren had overgegeven.

De Boeren waren vertrokken en generaal PAGET had den 5^den^ Juni het verlaten Lindley bezet, waarop PIET DE WET, de broeder van CHRISTIAAN DE WET, zich met zijn kommando, het Bethlehem-kommando, bij Lindley opstelde en het dorp trachtte te nemen.

In het begin van den oorlog waren er groote verwachtingen gekoesterd van dezen PIET DE WET; hij had zich in den slag bij Modderspruit onderscheiden en hij was immers uit hetzelfde nest als Oom CHRIS.

Doch deze verwachtingen werden beschaamd; PIET DE WET had geen staal in zijn bloed, geen volharding; hij was niet bestand tegen nederlagen, miste het beleid en de doortastendheid van een flinken bevelhebber en gunde gaarne aan een volgend geslacht de glorierijke worsteling om een zelfstandige Afrikaansche natie.

Dat gemis aan beleid en doortastendheid bleek weer zonneklaar bij Lindley. Hij gaf den vijand gelegenheid, om zich in de heuvelen rondom het dorp geducht te verschansen en terwijl de Boerenkanonnen een tamelijk onschuldig vuur onderhielden op de Engelsche stellingen, was PIET DE WET meestentijds op zijn hoeve, die in den omtrek van Lindley stond, en verbeuzelde zijn kostbaren tijd.

Zijn voorbeeld had natuurlijk een zeer ongunstigen invloed op zijn burgers, die meer ijver betoonden, om bij de uitdeeling der levensmiddelen de grootste portie te krijgen dan den vijand te verslaan, en in het voetbalspel onmiskenbare vorderingen maakten.

Het meerendeel van deze Boeren waren inderdaad maar lagerliggers,

die de opvatting waren toegedaan, dat slapen, eten en drinken het voornaamste deel van een veldtocht uitmaakten, en in die opvatting door het flauwe optreden van hun aanvoerder niet weinig werden gestijfd.

PIET DE WET was bij het beleg van Lindley ook al zonderling te werk gegaan. Hij had den noordoostelijken en den zuidwestelijken kant afgesloten, maar de westzijde, die de gewichtige route naar Kroonstad beheerschte, gewoonweg opengelaten.

Met zijn kommando's, die er wel beslijkt en bemodderd uitzagen, maar haar op hun tanden hadden, spoedde CHRISTIAAN DE WET thans naar Lindley, en vergezeld van zijn staf, ontmoette hij zijn broeder op een heuvel in de buurt van het dorp. Door zijn kommandanten omringd, liet hij PIET DE WET een nauwkeurig verslag geven van zijn genomen maatregelen, en toonde, dat hij den toestand beter begreep dan de leider van de belegering. Hij werd driftig, keek zijn broeder, die grooter en forscher gebouwd was dan hij, toornig aan met zijn valkenoogen, en diende hem in aller tegenwoordigheid een scherpe berisping toe.

Daarna werd krijgsraad gehouden, om de wenschelijkheid van een verder beleg te overwegen. De krijgsmacht der Boeren bestond thans uit 3000 man, doch van dit aantal waren er 2000, waaraan men bij een ernstigen strijd weinig had. Het waren lagerliggers, die van geen oorlog

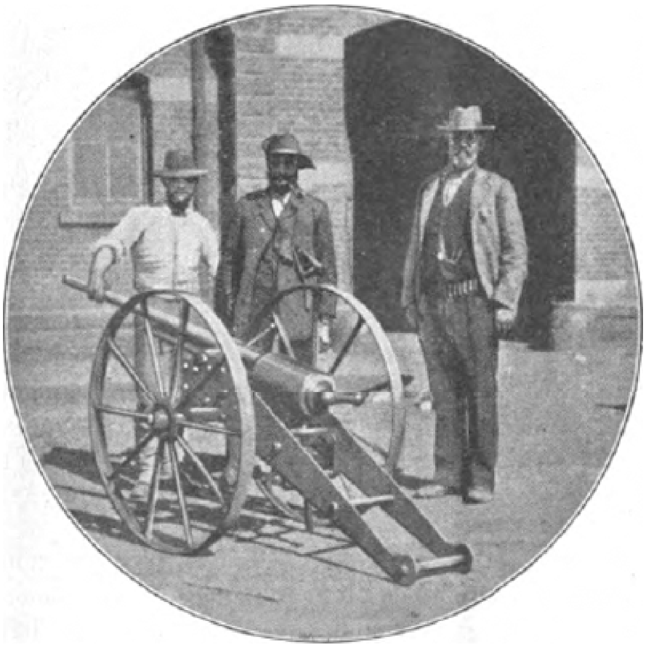

Een klein snelvuur-kanon van DE WET'S artillerie.
'een vinnig ding'

hielden, als het bloed moest kosten; het was kaf, dat door den wind van den tegenspoed zou worden weggevaagd naar de vier hoeken van den horizon! Op 1000 vechters kon Oom CHRISTIAAN echter rekenen en dezen vormden een werkelijke keurbende, die voor geen duivel, en veel minder voor een Engelschman beefde!

De artillerie bestond uit vijf Armstrong-kanonnen, op de Engelschen buitgemaakt, vier Krupp-kanonnen en een klein snelvuur-kanon, een vinnig ding,

dat uitstekende diensten had bewezen en licht te vervoeren was. Maar men kon er niet vast op rekenen, want het werd telkens onklaar, terwijl de velden en trekken der andere kanonnen door het veelvuldig gebruik waren uitgesleten, waardoor het juiste schieten op groote afstanden zeer bezwaarlijk werd.

CHRISTIAAN DE WET richtte zijn langen verrekijker op de stellingen van den vijand en nam nauwkeurig den door de Engelschen bezetten Platkop op. Deze kop vormde den sleutel tot de andere stellingen, en konden de Boeren dezen sleutel in handen krijgen, dan lag het dorp weerloos aan hun voeten. Doch een ontevreden plooi kwam op het gelaat van den opperbevelhebber, en hij schudde den schranderen kop.

Om den Platkop te bereiken, moesten de Boeren een open, kale vlakte van twee kilometer overschrijden, en had de vijand den berg met kanonnen beplant, dan zou zoo'n stormend kommando zijn weggemaaid voordat het den voet van den Platkop had bereikt.

Het was dus de alles overheerschende vraag, of de Platkop kanonnen had, en om dat uit te vinden, werd besloten, de Boeren-artillerie op den begeerlijken berg te laten spelen, terwijl kleine Boeren-groepen zouden trachten, de Engelsche Maxims aan 't spreken te krijgen.

Om twee uur in den namiddag van *26 Juni* opende de Boeren-artillerie haar vuur, en slag op slag vielen de granaten in de vijandelijke stelling. De kanonnade duurde tot zonsondergang, maar generaal PAGET bleef stom, en toen de Boeren het vuren staakten, waren zij nog even wijs als toen zij waren begonnen.

Toch was het gelukkig, dat CHRISTIAAN DE WET zoo voorzichtig was geweest, geen bestorming te wagen, want de bestorming had in een zware ramp moeten eindigen, daar de Platkop wel degelijk met verdekt opgestelde artillerie was bezet.

Op denzelfden dag had in het wijde veld een ontmoeting plaats tusschen een vijandelijke patrouille en een klompje Boeren, waarbij eerstgenoemde werd in de pan gehakt[1)].

Intusschen was DANIE THERON met zijn verkennerscorps op het oorlogsterrein aangekomen. Zijn corps telde 200 man, voornamelijk Uitlanders, waaronder het klaverblad HENRI J. SLEGTKAMP, H. DE ROOS en JACK HINDON, die in de Spionkopgevechten met zoo'n schitterenden moed hadden gestreden[2)].

THERON kwam van Middelburg, had onderweg alle bruikbare paarden

1) De correspondent van het Engelsche dagblad 'Daily Mail' te Kroonstad berichtte er het volgende van: Den 26sten Juni werd bij Lindley een piket van 25 man van de Yorkshire (Lichte Infanterie) verrast door een aantal Boeren, die helmen droegen en in khaki gekleed waren. Het piket weigerde zich over te geven en verloor achttien dooden en gewonden. Later werd het bevrijd door de 38ste batterij.

2) Zie bladzijde 477.

genomen, de Engelsche winkels van hun overtolligen voorraad ontlast, en stelde thans zijn heldenarm den Vrijstaters ten dienste.

Hij kreeg spoedig werk.

Den 23sten Juni was een afdeeling Australiërs met vier kanonnen en een konvooi van Kroonstad op marsch gegaan ter versterking van generaal PAGET, had den 26sten Juni een kleinen klomp Boeren bij Liebenbergspruit verjaagd en stootte den volgenden dag op THERON'S Verkenners.

Ofschoon THERON zonder kanonnen was en tegenover een groote overmacht stond, ging hij niet op zij, en geraakte in een hevig gevecht. Zijn mannen vochten met hun gewone stoutmoedigheid, sloegen eenige bajonetaanvallen zegevierend af, sprongen als eekhoorns tusschen de klippen en berokkenden aan de Australiërs ernstige verliezen.

Maar THERON had toch een zwaren stand en kommandant OLIVIER werd te zijner versterking gezonden. Doch deze dappere bevelhebber had spoedig genoeg te doen, om zich de vijanden zelf van het lijf te houden, en tegen den avond moest THERON, die drie muilwagens had buitgemaakt, de wijk nemen.

Hij betreurde den dood van 3 dappere mannen, waaronder de Russische prins GOTSIKOF, terwijl 11 man, waaronder een gewezen Kozakkenhetman en SLEGTKAMP, gewond werden. De edele THERON droeg SLEGTKAMP zelf van het gevechtsveld, terwijl hij daarna, tot driemaal toe, onder een hagelbui van kogels terugkeerde, om naar andere gewonden te zoeken.

In den avond trokken de Engelsche versterkingstroepen Lindley binnen, terwijl de konvooi-wagens - het was een zonderling gezicht! - door groote straatlocomotieven werden voortgetrokken.

Ook dezen keer had PIET DE WET zijn plicht verzuimd; geen hand had hij uitgestoken, om den held THERON bij te staan. CHRISTIAAN DE WET was zóó verstoord, dat hij hem afzette als aanvoerder van het Bethlehem-kommando en kommandant JOOSTE in zijn plaats benoemde.

Vier weken later ging PIET DE WET naar Kroonstad en verblijdde het hart van lord ROBERTS door zijn vrijwillige onderwerping. Het was een roemloos einde.

Aan een bestorming van Lindley viel thans echter niet meer te denken. Zoowel van Senekal als van Kroonstad kwamen de Engelsche troepen aanstroomen, en spionnen deelden mede, dat 60,000 man in aantocht waren, om CHRISTIAAN DE WET te vangen.

Het werd tijd voor Oom CHRIS, om zijn maatregelen te nemen, want de eerste groote klopjacht was begonnen.

't Is waar: volle 60.000 man waren het niet, die bezig waren, om DE WET in te sluiten, maar veel scheelde er toch niet aan.

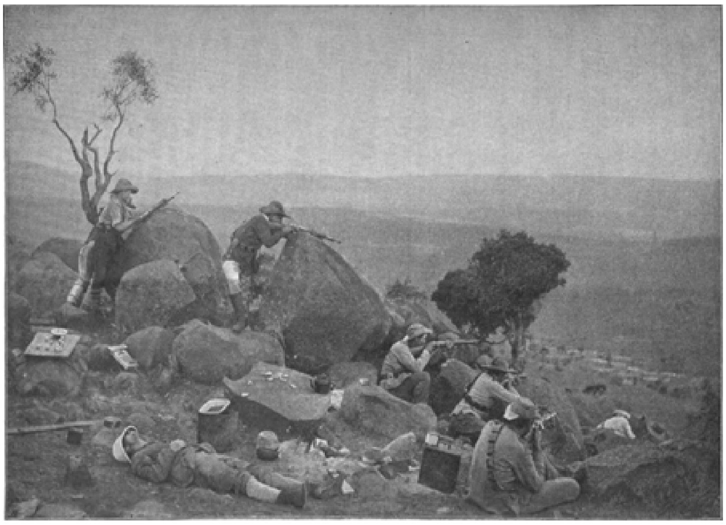

'E c h t e vechters' (Zie bladz. 852).
De mannen van THERON.

PIET DE WET (de afvallige).

Zooals reeds gezegd, stond generaal PAGET, pas door hulptroepen uit Kroonstad versterkt, met zijn brigade te Lindley, die de eerste colonne vormde der insluitingstroepen.

Ten noorden van Lindley, te Heilbron, was generaal MACDONALD met een sterke brigade Hooglanders aangekomen. Hij had de order ontvangen, een voldoend garnizoen achter te laten te Heilbron, met de hoofdmacht en 1000 remonte-paarden oostwaarts op te marcheeren naar Frankfort, en zich in laatstgenoemde plaats te vereenigen met de krijgsmacht van generaal HUNTER, die uit de infanterie-brigade van BRUCE HAMILTON, een cavalerie-brigade, twee eskadrons Yeomanry, twee veld-batterijen, een batterij rijdende artillerie en twee zware kanonnen was samengesteld.

Generaal MACDONALD voldeed aan de ontvangen order en bereikte den 2den Juli met geringe ongevallen Frankfort, waar hij met HUNTER'S krijgsmacht de *tweede* colonne der insluitingstroepen vormde.

De *derde* colonne bestond uit de legerafdeeling van generaal CLEMENTS, saamgesteld uit infanterie en cavalerie tot een gezamenlijke sterkte van 3000 man, 6 veldkanonnen en 2 zware kanonnen.

Deze colonne had in Winburg een groot konvooi in ontvangst genomen, zou van daar over Senekal opmarcheeren naar Lindley, zich aldaar aansluiten bij de eerste colonne onder generaal PAGET, en met de vereenigde strijdmachten het district Bethlehem, de rijke korenschuur van den Vrijstaat, binnenrukken.

Van Senekal tot Ficksburg stond de *vierde* colonne onder generaal RUNDLE, 8000 man sterk, den ijzeren slagboom vormend, die den Vrijstaters

elk ontwijken naar het zuiden moest onmogelijk maken. Op den linkervleugel van deze krijgsmacht, in de buurt van Senekal, stond generaal BRABANT met de koloniale divisie, uit Engelsche Kapenaars samengesteld, die onder den naam van Brabanditti zich een zekere beruchtheid verwierven; in het centrum stond generaal CAMPBELL, terwijl generaal BOYES, die zich in de buurt van Ficksburg bevond, den rechtervleugel vormde.

Deze rechtervleugel was herhaalde malen door de Boeren, die in deze streken thuis behoorden en zich in de heuvels ten noorden en ten oosten van Hammonia hadden genesteld, verontrust geworden, terwijl Ficksburg den 18den Juni door de Vrijstaters met grof geschut was bestookt. Maar de aanvallen gaven weinig resultaten, en de poging der Boeren, om hier door te breken naar het zuiden, mislukte.

Op den linkervleugel had kolonel DALGETY, die de verdediging van Wepener met zooveel succes had geleid, den 20sten Juni bij Doornkop, ten noordoosten van Winburg, een ernstig gevecht met een klomp Boeren, sterk 250 man, die van Tafelberg kwamen en een verkenningstocht maakten. Het gelukte aan DALGETY met zijn Brabanditti, om de Boeren vast te keeren, terwijl hij aan generaal RUNDLE onmiddellijk om versterkingen vroeg.

RUNDLE haastte zich natuurlijk om aan het verzoek van zijn onderbevelhebber te voldoen, en in de ingevallen duisternis werd een sterke troep met artillerie uitgezonden om DALGETY te versterken.

Het was een pikdonkere, bitterkoude nacht en een zwaar stuk werk om de kanonnen door de steile spruiten te sjouwen. Doch de bezwaren en moeilijkheden werden met prijzenswaardigen ijver overwonnen en te vier uur in den morgen bereikten de versterkingstroepen den omtrek van Doornkop.

Maar al hun inspanning was tevergeefs geweest. DALGETY'S kanon was onklaar geworden; hij was genoodzaakt geweest zijn voordeelige stellingen op te geven en terwijl 50 burgers van het Thabanchu-kommando waren doorgebroken en naar het zuiden ontsnapt, waren de overigen teruggekeerd naar Tafelberg.

Drie dagen later kwamen de Boeren opnieuw van den Tafelberg aanzetten, want zij hadden een groot konvooi op zes mijlen ten zuiden van Senekal ontdekt. Zij werden verdreven, maar aan eenige kleine klompjes burgers gelukte het door de Engelsche linie heen te breken en deze onrustige gasten veroorzaakten den Engelschen door hun onophoudelijk aanvallen op de verbindingslijnen veel last en moeite.

Den 25sten Juni had zich de derde colonne onder generaal CLEMENTS met het groote konvooi te Winburg in beweging gezet, terwijl een sterke afdeeling, onder kolonel GRENFELL vooruitgezonden, een nachtelijken marsch maakte om een kleine Boerenkrijgsmacht, die te Rietspruit lag en op het konvooi loerde, te overrompelen en te vernietigen.

Doch de Boeren schenen lont geroken te hebben van dit mooie plan, en in plaats van de Vrijstaters te overrompelen, werden de Engelschen zelven overrompeld; zij werden onverhoeds het mikpunt van een paar kanonnen, die in het grauwe morgenlicht een geducht vuur openden op het Engelsche front. De paarden sloegen op hol en er ontstond een groote verwarring, terwijl de Boerenscherpschutters terzelfder tijd de flanken en de achterhoede van den vijand bestookten.

De toestand was leelijk genoeg, maar de Engelsche artillerie-officier LOWTHER die reeds bij een der eerste schoten door een granaatscherf was getroffen, gaf een loffelijk voorbeeld van kalmen moed, de kanonnen richtend, totdat hij van bloedverlies ineenzeeg.

De artilleristen werden één voor één bij hun stukken weggeschoten, en er moesten vrijwilligers worden opgeroepen, om de open plaatsen aan te vullen. Intusschen werd het vuur der Boeren heviger, en het was verschrikkelijk om aan te zien, hoe de granaten den paarden de ingewanden uit het lichaam scheurden. Tot halftwaalf in den voormiddag duurde dit bloedige gevecht, waarbij al de voordeelen aan de zijde der Boeren waren, en waarschijnlijk hadden de Engelschen voor het kleine Boerenkommando de vlag gestreken, indien om dezen tijd de oprijzende stofwolken aan den gezichteinder niet een naderende ontzetcolonne hadden aangekondigd.

Toen verstomde het Boerenvuur even plotseling als het was begonnen; de vijand was verdwenen, en zoo de Engelschen niet te midden hunner dooden en stervenden hadden gestaan, zouden zij aan een woesten, buitensporigen droom hebben gedacht.

De ontzetcolonne werd aangevoerd door generaal BRABANT, die met alle beschikbare manschappen van Senekal uit ter hulp was gesneld, en in zijn vergeefsche poging, om de retireerende Vrijstaters te onderscheppen, nog eenige gewonden opliep.

Generaal CLEMENTS bereikte intusschen na de ramp bij Rietspruit zonder verdere wederwaardigheden Senekal, dat hij den 28sten Juni verliet, om den marsch naar Lindley voort te zetten. Hij werd in zijn tocht echter niet weinig belemmerd door den langen slier proviandwagens, die hij wegens de armoede dezer streken moest medenemen, en die een lengte besloegen van ruim twee uren gaans. Daarbij had hij veel last van de Vrijstaters, die als wespen om hem heen zwermden en den omtrek onveilig maakten.

Dat waren trouwens de *echte* Afrikaanders, die niet tot het laffe gilde der lagerliggers behoorden - mannen van de daad, zonder bluf, maar tot stoute stukken in staat[1)].

1) De oorzaak, dat de Vrijstaters tot de beste Afrikaansche schutters moeten worden gerekend, ligt voornamelijk daarin, dat er in den Vrijstaat nog veelvuldige kudden springbokken voorkomen, die men zelden binnen 800 meter onder schot krijgt. De jacht op dit zoo moeilijk te treffen wild heeft de Vrijstaters tot scherpschutters eerste klasse gevormd.

Door zijn overmacht wist generaal CLEMENTS intusschen de Boeren voor zich uit te drijven, terwijl de Brabanditti na een geforceerden marsch een vluchtenden troep wisten te naderen en hem onder een moorddadig vuur der kanonnen namen.

Gelukkig voor de Boeren waren die vluchtelingen echter geen Vrijstaters, maar een troep springbokken, die door BRABANT'S snuggere ruiters voor Boeren waren aangezien!

Onder aanhoudende schermutselingen zette de derde colonne haren tocht voort, en bereikte den 30sten Juni Kruisfontein, veertien mijlen ten zuiden van Lindley, doch een patrouille, die den volgenden dag werd vooruitgezonden naar Lindley, was wat al te voorbarig, en werd in plaats van door generaal PAGET door generaal CHRISTIAAN DE WET in ontvangst en bewaring genomen.

Den 1sten Juli echter zagen de Boeren de Engelschen als mieren over de omringende heuvelen aankomen en hun tenten opslaan in de onmiddellijke nabijheid van Lindley. De vereeniging van de derde met de eerste colonne was tot stand gekomen.

De kans om Lindley te nemen was nu voorgoed verkeken, en het lager van CHRISTIAAN DE WET, dat eerst ten westen van het dorp had gestaan, werd thans naar het zuiden verlegd, terwijl de paarderuiters eveneens naar het zuiden trokken.

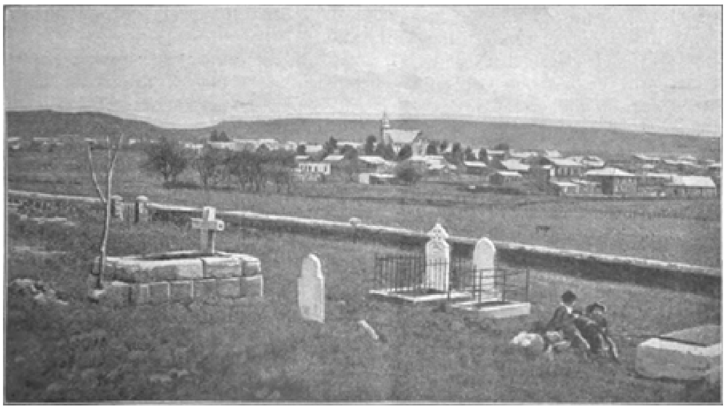

Bethlehem.

Uit de papieren van een gevangengenomen Engelschen ordonnans was het DE WET[1)] gebleken, dat het de bedoeling der Engelschen was, het dorp Bethlehem, waar de Vrijstaatsche Regeering haar zetel had opgeslagen, te nemen, terwijl de geruchten aangroeiden, dat het verdere doel van het Engelsche legerbestuur was, om de Boeren door een overstelpende overmacht vast te jagen en vast te keeren in de Witte Bergen, halverwegen tusschen Bethlehem en Ficksburg. DE WET achtte dat plan niet onmogelijk, en toen hij van vertrouwbare spionnen vernam, dat de ijzeren keten, die de Engelschen hadden getrokken van Senekal tot Ficksburg, in den omtrek van laatstgenoemd dorp langzaam begon op te schuiven naar het noorden, achtte hij dat plan zelfs waarschijnlijk.

Er werd bij dezen stand van zaken een geheime krijgsraad belegd, bijgewoond door President STEYN, waar besloten werd, om alle beschikbare manschappen bij de hoofdmacht samen te trekken, en de Boerenmacht zoo sterk mogelijk te maken in de defensie, in de verdediging.

De Boerenafdeelingen, die de passen van het Drakengebergte nog bewaakten, kregen dus order, om zich terug te trekken. De macht van CHRISTIAAN DE WET werd daardoor met 500 man versterkt, welke versterking echter eerst den 5den Juli bij de hoofdmacht stootte, terwijl kommandant MARTHINUS PRINSLOO, die den Van-Reenens-pas had te bewaken, doch in werkelijkheid zich te Harrismith ophield, de order niet opvolgde.

Het leger van DE WET telde thans ongeveer 4000 man, die natuurlijk weer in lagerliggers en echte vechters moesten onderscheiden worden, maar het had het groote voorrecht, den geniaalsten veldheer van den Vrijstaat aan zijn spits te hebben.

Midden in den nacht liet DE WET zijn kommandanten bij elkander roepen, en na een bespreking van een halfuur werden de manschappen gewekt, want het zou weer vechten worden. Allerwegen klonken bevelen en kommando-roepen. De ossen, die onder het juk trekklaar lagen te slapen, rezen loeiend overeind; helder schalde de trompet door de koude nachtlucht en slaapdronken sprongen de Boeren van onder hun hard gevroren kombaarzen overeind, om hun stellingen in te nemen.

Het was de *Dinsdag van den 3den Juli.*

De Boeren bezetten over een lengte van bijna drie uren gaans een rand, die de wegen sneed, waarover generaal CLEMENTS en generaal PAGET in aantocht waren.

Op den rechtervleugel stond OLIVIER, wel bekend door zijn schitterenden marsch uit de Kaapkolonie; in het centrum kommandeerde de wakkere grijsaard FRONEMAN, terwijl op den linkervleugel, tegen de Valschrivier geleund, kommandant PRETORIUS stond.

1) Wanneer eenvoudig DE WET wordt genoemd, is daarmede de Vrijstaatsche hoofdkommandant generaal CHRISTIAAN DE WET bedoeld.

Poseerende ‘lagerliggers’ (Zie bladz. 852).

Een hachelijk kopje, dat door het vijandelijk vuur kon worden bestreken, maar voor de Boeren verderfelijk kon worden, zoo het door de Engelschen werd in bezit genomen, werd op uitdrukkelijk verzoek van DE WET door de Uitlanders bezet. Zij lieten hun paarden schuilen achter een Kafferhut op den uitersten rechtervleugel van kommandant OLIVIER en bereikten te voet hun stellingen.

Tegen tien uur in den voormiddag haakten de vijandelijke batterijen af, om het gevecht te beginnen, toen luitenant STRIJDAM, die met zijn kanon op den rechtervleugel, bij het kommando van OLIVIER stond, het vuur opende. In een wijden boog suisde de granaat door de lucht en kwam vlak bij een Engelsche rijdende batterij terecht.

Op den hoogsten kop, in het centrum der Boerenstellingen, stonden twee Armstrong-kanonnen, die kort achter elkander nu eveneens begonnen te vuren, terwijl hun bommen over het Uitlanderskopje heen gierden.

STRIJDAM had een harden stand; hij had het vuur van 12 kanonnen, die den onmiddellijken omtrek met hun lyddietbommen verpletterden, te doorstaan. Vier Boeren-artilleristen waren reeds gesneuveld, twee andere zwaar gewond, terwijl STRIJDAM met één artillerist den vreeselijken strijd voortzette. Hijzelf bediende het kanon. Hij stond blootshoofds, de tanden op elkander geklemd, de oogen uitdagend naar den vijand geslagen - een jonge Afrikaansche held, die het geweld van het Britsche wereldrijk braveerde....

Het regende kartetsen en bommen. Hij lette er niet op; hij had slechts oog voor den vijand. Hij zag, dat een vijandelijke batterij van stelling zou veranderen, en hij riep: 'Een granaat-kartets!'

De artillerist gaf hem de bom. Hij laadde, richtte het stuk en trok het touw af. Boem! - de granaat-kartets barstte tusschen de bespanning van het eerste kanon.

'Nog een granaat-kartets!' kommandeerde luitenant STRIJDAM - zij barstte tusschen de bespanning van het tweede kanon.

Nu hadden de Engelsche artilleristen er voorloopig toch genoeg van, en de zes kanonnen zochten ijlings dekking.

Werd de rechtervleugel onder OLIVIER door de Engelsche artillerie geducht onder vuur genomen, het centrum en de linkervleugel kregen eveneens volop hun aandeel, doch weerden zich met mannelijken moed, totdat het Bethlehem-kommando onder kommandant JOOSTEN, dat een gedeelte vormde van den linkervleugel, in een wankelmoedig oogenblik zonder noodzaak retireerde. Dat veroorzaakte een ernstige gaping in de verdedigingslinie, en de geheele slagorde der Boeren moest een achterwaartsche beweging maken.

SI OMONG[1] beschreef het einde van dit gevecht als volgt:

1) In de 'Nieuwe Rotterd. Courant.'

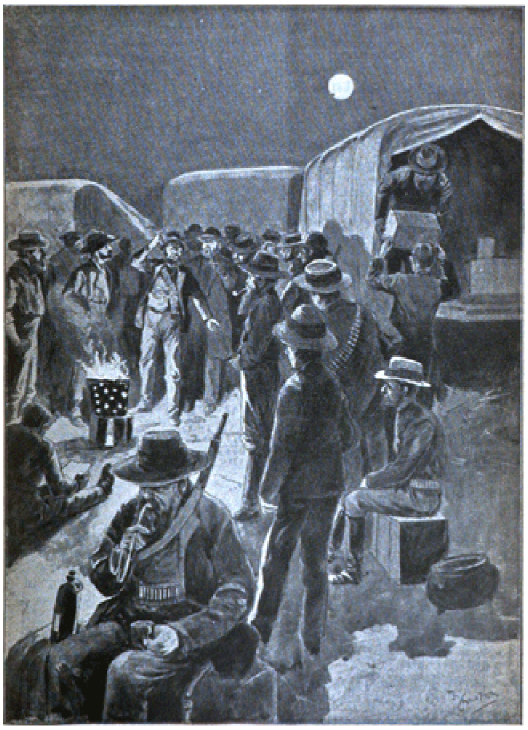

Boeren aan 't 'gezelsen.'

‘Opeens komt een Boer in vliegende vaart aangehold, en deelt ons den last van generaal FRONEMAN mee, om hem dadelijk te komen helpen. De Boeren waren daar weer hals over kop weggegaan, en hadden de kanonnen zonder dekking gelaten. Oogenblikkelijk keerden wij terug en verdedigden het kopje tegen de aanrukkende infanterie net zoolang, totdat de kanonnen veilig waren, waarna wij ons ook naar de nieuwe stellingen begaven.

Generaal DE WET was woedend op de Bethlehemmers, dat zij zoo spoedig hun plicht verzaakt hadden. *Hun* schuld was 't, dat wij uit onze stellingen gedreven waren; hij bezwoer hen, toch den volgenden dag stand te houden.

Van beide zijden was men vermoeid. Het lager werd opgezocht, brandwachten werden in de nieuwe stellingen uitgezet, en aanstalten gemaakt om een karig maal te bereiden, na een heelen dag gevast te hebben. Zoo liep het eerste van een reeks gevechten van Lindley tot Bethlehem ongunstig voor ons af, maar vol hoop legden wij het moede hoofd te rusten, om krachten te verzamelen in den slaap voor den volgenden dag, waarop het niet minder warm zou toegaan.’

Het was drie uur in den morgen van *Woensdag 4 Juli*, toen de slapende Boerenkampen, die overladen waren met van huis en hof verdreven vrouwen en kinderen, werden opgeschrikt door een heftig geweervuur. Een Engelsche leger-afdeeling had onder dekking der duisternis de Boerenlagers willen overrompelen, maar was op een sterken Vrijstaatschen voorpost gestooten, die den aanval met groote kordaatheid afsloeg. Het mooie Engelsche plan viel in duigen, en de vijanden kozen het hazenpad.

't Spreekt echter vanzelf, dat het korte, maar vinnige gevecht den Boeren-kommando's den slaap voorgoed uit de oogen had gewischt; de uitgedoofde vuren werden opnieuw ontstoken, om de verkleumde leden te koesteren, en toen de morgen begon te komen, werden de paarden gedrenkt aan de spruiten en vijvers, die met een ijsvlies waren bedekt.

Luitenant STRIJDAM genoot de eer den nieuwen strijd te openen met een krachtigen morgengroet, dien hij tusschen de Engelsche batterijen slingerde. De buiten gevecht gestelde artilleristen van zijn kanon waren door nieuwe vervangen, doch zij waren totaal onervaren, en STRIJDAM gaf hun te midden der barstende lyddietbommen van den vijand practisch onderwijs.

De stellingen der Boeren vormden op dezen dag een rechte lijn, zoodat de rechtervleugel zijn naar voren gebogen positie achterwaarts had geschoven, terwijl DANIE THERON gedurende den nacht zich op den linkervleugel tusschen de andere kommando's had genesteld.

De Boerenstellingen waren niet zoo sterk als die van den vorigen

dag, maar onder de kommando's was een edele kern van dappere mannen, die den dood verkozen boven de roode vlag van Engeland, en op dezen dag een schitterende bladzijde zouden schrijven in de geschiedenis van het Afrikaansche volk.

De opstelling der kommando's was weer in dezelfde orde als den dag te voren.

Kommandant OLIVIER stond op den rechtervleugel, terwijl de Uitlanders den uitersten rechtervleugel vormden; FRONEMAN kommandeerde het centrum, en op den linkervleugel stonden PRETORIUS, STEENKAMP en THERON.

Luitenant WESSELS had het met zijn twee kanonnen hard te verantwoorden; de in den nacht opgeworpen verschansingen werden door de geweldige artillerie van den vijand uiteengeslagen, terwijl de Kafferhutten, die nog eenige dekking boden, werden weggeblazen. Achttien kanonnen brulden hun vuur uit tegen het republikeinsche centrum en tegen de artillerie van luitenant WESSELS; maar WESSELS, die thans zonder dekking stond, gaf kalm en bedaard het antwoord, terwijl generaal FRONEMAN zich een moedig aanvoerder betoonde.

Intusschen voerde majoor OLDFIELD een stoute beweging uit door een Engelsche batterij[1)] vooruit te brengen naar een gewichtig punt in het front, van waar hij de Boeren kon verpletteren. Doch de valkenoogen van CHRISTIAAN DE WET zagen het dreigend gevaar, en vrijwilligers oproepend, om de batterij te stormen, waren kommandant PRETORIUS en 200 man daartoe bereid. In vollen galop joeg de dappere afdeeling dwars door de mieliesvelden op de kanonnen aan, sprong dan uit het zadel en stormde te voet verder.

Het vuur van verscheiden Engelsche bataljons loeide hen tegen, maar 50 Boeren[2)] bereikten in een glorierijken wedloop de tweede sectie der Engelsche batterij.

De meeste Engelschen waren reeds gevallen. Majoor OLDFIELD lag doodelijk gewond met het hoofd voorover vlak voor een der affuitwielen - een Mauserkogel had hem in 't hoofd getroffen; een Engelsche luitenant lag dood naast hem.

Slechts 7 artilleristen hadden er het leven afgebracht en werden krijgsgevangen gemaakt.

Zoo had kommandant PRETORIUS het *eerste* deel van zijn taak, om de vijandelijke batterij tot zwijgen te brengen, met schitterenden heldenmoed volbracht, maar het *tweede* deel, om de overrompelde kanonnen in veiligheid te brengen, was hem onmogelijk, daar hij over geen vervoermiddelen beschikte. En terwijl de kommandant er nog

1) Het was de 38ste batterij van generaal PAGET.
2) De anderen waren allengs achtergebleven, van achter dekking de Engelsche artilleristen bestokend.

over nadacht, hoe hij de kanonnen zou vernagelen, barstte het onweer reeds over hem en zijn hoopje helden los. Zij raakten in een kruisvuur, en het hagelde granaat-kartetsen. Zij stonden als op een vlammenden vulkaan, en de glorierijke wedloop moest eindigen in den dood of de witte vlag.

Zoo leek het ten minste, maar CHRISTIAAN DE WET waakte over PRETORIUS en zijn helden en hij zond aan kommandant OLIVIER op den rechtervleugel onmiddellijk bevel, om de vijandelijke batterijen aan te vallen. Een gemengd corps, bestaande uit de Uitlanders en uit Boeren, was onmiddellijk bereid, om te stormen, en de sporen diep in de flanken hunner paarden drukkend, stoven zij met onstuimigen strijdlust voorwaarts. Het was een wilde, vermetele jacht. Eerst ging het langs een heuvelrand, die schuiling gaf, en dan ineens met een plotselinge zwenking van achter dien heuvelrand te voorschijn - recht op de brullende vuurmonden in!

Ja, 't waren dappere kerels, die Uitlanders - wie durft het tegenspreken? En dit oogenblik in den gedenkwaardigen slag van den 4^{den} Juli 1900 blijft een der schoonste momenten uit den ganschen oorlog, omdat het Hollandsche bloed hier den dood heeft getart, om het Afrikaansche broederbloed te verlossen.

Het corps was nu opgemerkt, en kreeg een heftig kartetsvuur, terwijl de infanterie met grooten spoed aanrukte, om de artillerie te beschermen. Het vuur werd heviger; een vijandelijke bom barstte tusschen de Uitlanders en scheurde drie manschappen tot flarden.

Zij konden niet meer vooruit, en het zou geen dapperheid, maar blinde roekeloosheid zijn geweest, zoo zij niet waren teruggetrokken. Ook konden zij het doen met eere, want zij hadden het vuur, dat op PRETORIUS was gericht geweest, afgeleid, en het doel was bereikt.

Zoo trokken de Uitlanders dan terug achter den beschermenden heuvelrand, waar zij veilig waren, terwijl PRETORIUS met zijn manschappen zijn gevaarlijke stelling kon verlaten.

Doch nauwlijks waren de Uitlanders verdwenen, of PRETORIUS kreeg weer bij volle lagen het vuur van den vijand, en dat vuur zou zijn volk hebben uitgeroeid, zoo de Uitlanders niet een nieuwe afleiding hadden bezorgd.

Met den kreet: ‘Vooruit, jongens, stormen!’ stortten zich de Uitlanders opnieuw met groote stoutmoedigheid in den strijd, en ofschoon zij bij dezen tweeden aanval drie dooden en verscheiden gekwetsten kregen, zoo smaakten zij toch de groote voldoening, dat PRETORIUS nu voorgoed uit de knel was en de offers niet tevergeefs waren gebracht.

Het was PRETORIUS echter niet meer mogelijk, om de oorspronkelijk genomen stelling weer te bezetten, daar de Engelsche infanterie er zich reeds had vastgezet, toen hij den vermetelen sprong op de Engelsche

kanonnen had gewaagd, en daar de linkervleugel der Boeren thans gevaar liep van de hoofdmacht te worden afgesneden, gaf de opperbevelhebber last, om dezen vleugel meer achterwaarts te schuiven, waardoor de Boerenstellingen een wigvorm verkregen, waarvan het centrum onder generaal FRONEMAN de spits vormde.

En deze wig stond vast als een muur van graniet! Er was geen verwrikken aan, en de innerlijke kracht, die de Boeren bezielde, was sterker dan het geweld der lyddietbommen, die met donderend geweld in de Boerenstellingen uitéénsloegen.

Zoo werd het één uur, toen generaal PAGET, die er een eind aan wilde maken, met alle beschikbare troepen een algemeenen aanval beval. In zes linies, als lang uitgestrekte golven, kwamen de Engelschen aanzetten, maar toen de eerste linie tot op 600 meter was genaderd, loeiden de Mausers. Zij deinsde terug, en werd opgenomen door de tweede linie. 't Ging weer voorwaarts, in den stormpas, linie achter linie, golf achter golf, maar machteloos braken de golven tegen dien muur van graniet. Veertien Engelsche ambulance-wagens reden af en aan, om den oogst van bloedend soldatenvleesch binnen te zamelen, en de Engelsche generaal had gelijk, dat hij er veertien wagens op afzond, want rijk was de oogst!

Zoo mislukte de aanval, die den Boeren weinig verliezen had berokkend, en terwijl de dag daalde, stonden zij onoverwonnen in hun stellingen. Doch thans rezen er dichte nevels op, en terwijl het Engelsche geschut opnieuw met hevig geweld de Boerenstellingen begon te bombardeeren, vreesde de voorzichtige DE WET, dat de Engelschen onder beschutting van den zwaren nevel met hun groote overmacht zijn bedreigde flanken zouden omtrekken. Daarom gaf hij bevel, dat de wagentros onmiddellijk moest inspannen en de richting naar Bethlehem inslaan, terwijl de kommando's de ossewagens zouden volgen en dekken.

Te vijf uur in den avond verlieten de Boeren de stellingen, die zij met mannenmoed hadden verdedigd, doch om dezen tijd waagden een paar Engelsche bataljons een voorwaartsche beweging tegen het centrum onder generaal FRONEMAN, om WESSELS' kanonnen te bemachtigen, waarop de wegtrekkende kommando's zonder aarzelen den teugel hunner paarden wendden en in de oude stellingen den vijand afwachtten.

De Engelschman werd met ernstige verliezen teruggeslagen, en CHRISTIAAN DE WET had het hem nu dan toch duidelijk genoeg aan het verstand gebracht, dat hij met ongeslagen Boeren-kommando's te doen had.

Na het avondgevecht hervatten de Boeren hun tocht en zadelden af in het open veld, in de bittere koude. Het avondeten - wat flauwe mieliespap - was gauw genuttigd, en de dappere strijders strekten zich dood-vermoeid uit op den harden grond. De grijze nevel was het kleed, dat hen dekte, en de harde, naakte grond hun leger.....

De Boeren genoten dien nacht een ongestoorde rust en zetten den volgenden dag, *Donderdag 5 Juli*, hun tocht op Bethlehem voort, daar het tusschenliggend terrein geen goede gevechtsstellingen opleverde, terwijl op den hoogen Blauwkop een heliograaf werd opgesteld, die de nadering van den vijand bijtijds zou berichten.

Bethlehem echter zou verdedigd worden, en Bethlehem was het eerste republikeinsche dorp, dat die eer te beurt viel.

Het dorp ligt in een diepe vallei en wordt omringd door een bergachtig terrein, dat zich wel leent voor de verdediging.

In den namiddag van den 5^{den} Juli kwamen de 500 Boeren, die de passen van het Drakengebergte hadden bezet, bij de hoofdmacht aan, terwijl hun artillerie nog onderweg was. Zij hadden zich in die stille, eenzame passen geducht verveeld, en tot tijdpasseering een krantje uitgegeven, dat door de hectograaf werd vermenigvuldigd en tot hoofdartikel een Schriftbeschouwing bevatte.

Voorts sloot kommandant VAN ZIJL, een Griqualander, die goed en bloed voor een Vereenigd Zuid-Afrika had gewaagd, met 70 man zich bij de hoofdmacht aan. Hij bevestigde het noodlottig bericht der overgave van zijn generaal ANDRIES CRONJÉ, die, machteloos aan het ziekbed geklonken, den Engelschen in handen was gevallen, maar zijn burgers had bezworen, zich hun plicht te herinneren. De meeste burgers echter hadden er geen been in gezien, om naar huis te gaan. Te grooter eer was het voor VAN ZIJL en zijn dappere mannen, dat zij er zich doorheen hadden geslagen, om thans onder de vlag van den grooten Vrijstater het gemeenschappelijk vaderland te dienen.

Ook de edele held FLIP BOTHA daagde op met 80 man, terwijl de strijdbare predikant ROUX van Maseroe, die evengoed een gevecht als een preek kon leveren, zich met een kleine Boerenkrijgsmacht en twee kanonnen bij de hoofdmacht had aangesloten.

ROUX trad op dezen dag als veldprediker op, en verzamelde de Boeren om zich heen, terwijl hij hen in een rede, die tintelde van heiligen gloed, aangordde tot den nieuwen strijd. Toen hij het slotgebed deed, knielden de duizenden Boeren neer, maar hij stond rechtop, de priesterlijke handen opheffend naar boven, waar de Rechter der gansche aarde troont.

'In den namiddag van dienzelfden dag,' schreef SI OMONG in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 'was SCHILHAM, een speciale rapportrijder van President KRUGER aan President STEYN, met een lang telegram aangekomen. SCHILHAM, oud-cadet van de Militaire Academie te Breda, en daarna in Indië werkzaam geweest, was als geleider van de eerste zending der Ned.-Indische ambulance met een zeilschip naar Afrika gegaan. Na zich behoorlijk van zijn zending gekweten te hebben, had hij de

wapens opgevat, en zich, evenals zijn vriend STEYN PARVÉ uit Amsterdam, reeds meermalen onderscheiden. SCHILHAM en STEYN PARVÉ waren nu speciale rapportrijders in dienst van de beide Presidenten, en hadden bij hun vertrek uit Machadodorp een bedrag aan goud en noten bij zich van 15,000 pond sterling. In de nabijheid van Greylingstad echter was er gevaar, dat dit geld in handen van den vijand zou vallen, die zich onverwachts op eenigen afstand vertoonde. Oogenblikkelijk werd het karretje met 4 muilen omgekeerd. STEYN PARVÉ reed er mee terug, terwijl SCHILHAM geheel alleen met de belangrijkste brieven en stukken dwars door den vijand heen ging, om ze aan President STEYN te Bethlehem ter hand te stellen. Het geld werd later door BRAZELLE met 18 man en onder persoonlijk geleide van CHRISTIAAN BOTHA toch door de vijandelijke linie heengebracht. Nadat hij van President STEYN nieuwe instructies gekregen had, vertrok SCHILHAM, nu in gezelschap van een jongen Boer, weder van Bethlehem, en kwam veilig te Machadodorp terug, nadat hij rechts van Platrand bij Standerton, door kommandant HUMANN geholpen, over de spoorlijn getrokken was.'

Deze HUMANN was een dappere kerel. Hij lag met een kommando bij de Lange's drift, om de Engelschen, zoo zij van uit Standerton, dat den 22sten Juni door hen was bezet, een aanval op Vrede van zins waren, te keeren, en was reeds den 28sten Juni met hen slaags geweest, toen zij dat plan wilden uitvoeren.

De Engelschen waren bij die gelegenheid van een slechte reis thuis gekomen, en ofschoon zij 600 man met 2 kanonnen sterk waren, had kommandant HUMANN hen met zijn 80 burgers hals over kop teruggejaagd. Het had zelfs geen haar gescheeld, of zij hadden hun beide kanonnen er bij verspeeld; de paarden voor de kanonwagens waren reeds weggeschoten en slechts de loffelijke inspanningen der soldaten, die de plaats der weggeschoten paarden innamen, redden de kanonnen.

'Om nu,' zoo vervolgt SI OMONG zijn teekenachtige mededeelingen, 'terug te keeren tot de komst van SCHILHAM met een briefje van President KRUGER aan de strijders in den Vrijstaat, wil ik in het kort mededeelen, wat dit telegram behelsde. Na in de eerste plaats verslag gegeven te hebben van de gebeurtenissen in Transvaal, richtte President KRUGER tot de Vrijstaters eenige krachtige woorden, als tekst nemende den uittocht der Joden uit de Egyptische slavernij naar het Beloofde Land. Hij prees hun moed, en stelde hun medewerking op hoogen prijs. "God alleen weet," zoo schreef de oude President, "waarom al deze beproevingen ons niet gespaard blijven. Hij alleen weet, waarom het goed is, dat wij den lijdensbeker tot den laatsten druppel ledigen, maar Hij zal ons ook de kracht geven om hieronder niet te bezwijken."

Dit telegram werd voorgelezen door den heer J. DU TOIT,

secretaris van

Generaal DE WET met zijn Secretaris, den heer STEYN (een verwant van den President) en een Engelschen officier van gezondheid.

generaal CHRISTIAAN DE WET, terwijl de generaal en met hem alle kommandanten bovenop een wagen stonden, en de Boeren er om heen vergaderd waren. Daarna nam generaal DE WET het woord, en in kernachtige woorden lichtte hij de bedoeling van President KRUGER toe, schetste de valschheid der Engelschen, prees den moed van hen, die nu nog aan zijn zijde voor vrijheid en recht streden en verzekerde hun, dat de Regeering bij een gunstig verloop van den oorlog zich hunner zou gedenken. Prees hij de nog vechtende Boeren, hij brak niet minder den staf over hen, die lafhartig de wapens hadden neergelegd, hun plicht verzaakt en niet zelden hun land verraden hadden. De Regeering zou deze afvalligen wel weten te straffen. Al hunne goederen werden nu al bij voorbaat in beslag genomen, en hunne bezittingen zouden verbeurd verklaard worden. Ten laatste richtte generaal DE WET in 't bijzonder het woord tot de Uitlanders, Koloniërs, (Kapenaren) en Griqua-Westlanders. Hen dankende voor hun goede trouw en de diensten, aan de goede zaak bewezen, wat de laatsten betreft met opoffering van have en goed, gaf hij hun zijn woord als generaal namens de Regeering, dat een der eerste voorwaarden, waarop vrede zou gesloten worden, zou zijn, dat men den Koloniërs en Griqua-Westlanders geen haar zou mogen krenken. De Regeering zou eischen, dat zij ongehinderd naar hun bezittingen zouden mogen terugkeeren, terwijl zij niet alleen zouden schadeloos gesteld worden voor het verbranden der plaatsen en het weggeroofde vee, maar men zou hen ook ruimschoots beloonen. Ook de Uitlanders, die nog na 26 Juni gevochten hadden, zou de Regeering niet vergeten, en als belooning zouden de verbeurdverklaarde hoeven der afvalligen onder de getrouwen verdeeld worden.'

Op verzoek van den hoofdkommandant ontblootten de duizenden

thans hun hoofden, en over de wijde vlakte weerklonk met krachtige stem het Vrijstaatsche Volkslied:

'Heft, Burgers, 't lied der vrijheid aan,
En zingt ons eigen volksbestaan!
Van vreemde banden vrij,
Bekleedt ons klein Gemeenebest,
Op orde, wet en recht gevest,
Rang in der staten rij.'

Op het Vrijstaatsche Volkslied weerklonk het Transvaalsche, terwijl de plechtigheid werd besloten met drie daverende hoera's op President STEYN en generaal DE WET.

Het was een kalme namiddag; de Engelschen rustten uit, om weer op hun verhaal te komen, en indien men in het lager geen kanonnen had gezien met dreigende mondingen, zou men aan een nationalen feestdag hebben gedacht.

Tegen den avond kreeg Bethlehem bezoek van de kommando's; de inwoners ontvingen de gewapende Boeren op hartelijke wijze en de Vrijstaatsche gastvrijheid was geen ijdele klank.

In het Duitsche hospitaal lagen 16 gewonden, meest allen van THERON'S verkenners, die gewoon waren, in het heetste van het vuur te staan. Met het oog op de verdediging van het dorp en de waarschijnlijkheid van een vijandelijk bombardement werd het vrouwelijk personeel der ambulance en een deel der gewonden voorloopig achter het lager in veiligheid gebracht, terwijl al de vrouwen en kinderen van het dorp werden gewaarschuwd, vóór den volgenden voormiddag tien uur het dorp te ontruimen.

Het meerendeel der vrouwen volgde de waarschuwing op en het was wel een droevig en aangrijpend tooneel om te zien, hoe die lange stoet van moeders, met haar zuigelingen in den arm, omstuwd door scharen angstige en jammerende kinderen en slechts van het nooddruftigste voorzien, door het grimmig geweld van den krijg werden weggestooten uit hun erve naar het wijde, naakte winterveld.

In den vroegen morgen van *Vrijdag 6 Juli* brachten verkenners, die in den omtrek hadden gepatrouilleerd, de tijding, dat de vijand in aantocht was, en inderhaast werd in de winkels nog het noodige gerequireerd. Maar de Engelsche heeren en dames, die in Bethlehem woonden, trokken hun Zondagskleeren aan, sierden zich de borst met een tuiltje bloemen en zagen de naderende ontknooping met gelach te gemoet.

Het was een openbare hoon, die den Vrijstaters in de hoogste

DE VILLIERS. (Rechtsgeleerde).
WARDEN. (Landdrost)
STEYN. Dr. CELLIERS. (Een broeder van den President).
FISCHER.
Pres. STEYN.

mate moest ergeren, maar de Afrikaansche goedhartigheid, die hier op zoo'n zware proef werd gesteld, doorstond die proef, en bewaarde de Engelschen, die toch zooveel jaren de gastvrijheid van het Vrijstaatsche volk hadden genoten, voor een wandeling naar den tronk.

De Boeren haastten zich thans naar hun stellingen, die, om een omtrekking te voorkomen, een lengte besloegen van vijf uur gaans.

Op den rechtervleugel ten noorden van Bethlehem, in een vooruitgeschoven positie, stond generaal FRONEMAN. Tegen hem leunde JOOSTEN aan met het Bethlehem-kommando. Hun stellingen bestonden uit een reeks kopjes, die zich uitstrekten tot het dorp.

Vóór het dorp, in den dorpsrand, hadden zich de dappere verkenners van DANIE THERON genesteld, terwijl verder naar het zuiden, van rechts naar links, generaal FLIP BOTHA, kommandant VOSLOO, de tot vechtgeneraal gekozen predikant ROUX en kommandant OLIVIER met hun kommando's stonden opgesteld.

De stellingen van FLIP BOTHA en VOSLOO bestonden uit een reeks heuvels, die zacht-glooiend naar den vijand afliepen, terwijl men door een ravijn den hoogen Spitskop bereikte, die de omliggende kopjes beheerschte en door ROUX was bezet.

De Spitskop werd door een open, kale vlakte van 1000 meter breedte gescheiden van een eenzamen, alleenstaanden kop, die den uitersten linkervleugel vormde der Boeren en door kommandant OLIVIER was bezet. De kop bevond zich op twee uur gaans van Bethlehem; het

was een mooie, hooge heuvel, die steil afliep naar de zijde van den vijand en aan den anderen kant zacht glooide.

OLIVIER beschikte over 2 kanonnen, ROUX eveneens; FLIP BOTHA kreeg de beide kanonnen van de luitenants STRIJDAM en WESSELS, terwijl de overige 7 kanonnen over de andere kommando's waren verdeeld.

Het kleine snelvuurkanon telde niet mee, daar het weer in het ongereede was geraakt.

Generaal CLEMENTS, die als de oudste hoofdofficier zoowel over de eerste als over de derde colonne der Engelschen het bevel voerde, liet DE WET waarschuwen, dat hij het dorp zou platschieten, indien er uit die richting werd gevuurd, doch DE WET antwoordde, dat er zich een hospitaal met zwaargewonden in het dorp bevond, en dat uit die richting niet zou worden geschoten.

Dat is trouwens ook niet gebeurd, en toch kwamen er in den loop van den dag twee vijandelijke granaten in de onmiddellijke nabijheid van het hospitaal terecht, die echter gelukkig geen schade aanrichtten.

Terwijl de Boeren reeds in den voormiddag de krijgsmacht van generaal PAGET, die in het zuiden stond, met een vèrdragend kanon bestookten, dat de granaten tot in zijn kamp wierp, trachtte de bereden infanterie van PAGET den linkervleugel der Boeren onder kommandant OLIVIER om te trekken, welke poging evenzeer mislukte als die van CLEMENTS' bereden infanterie, om den rechtervleugel onder generaal FRONENAN voorbij te komen.

Zoo bepaalde zich het grootste deel van den dag tot een krachtig geschut-duel, waarbij de Boeren-artillerie, al stond zij tegen een groote overmacht, zich wakker handhaafde. Vooral STRIJDAM en WESSELS stonden voor een heet vuur, dat zij moedig doorstonden, terwijl de Engelsche lyddietbommen over het algemeen weinig schade berokkenden. Slechts één lyddietgranaat kwam midden in het doel terecht en had een moorddadige uitwerking. Zij barstte in een kring van 22 paarden, en zoowel al de paarden als de Boer en de Kaffer, die bij de paarden de wacht hielden, werden gedood.

President STEYN stond te midden van zijn getrouwen, nu en dan den veldkijker nemend, om vervolgens aan zijn adjudanten zijn orders te geven.

Zag hij wankelmoedigheid, dan sprong hij in 't zadel en joeg naar zoo'n wankelmoedig kommando toe.

‘Trap vast, kèrls,’ riep hij dan, ‘trap vast!’[1)]

‘President mag nie zoo parmantig zijn nie,’ waarschuwde een bejaard burger; ‘die Rooineks zal President nog doodskiet;’ maar hij

1) Vasttrappen = pal staan.

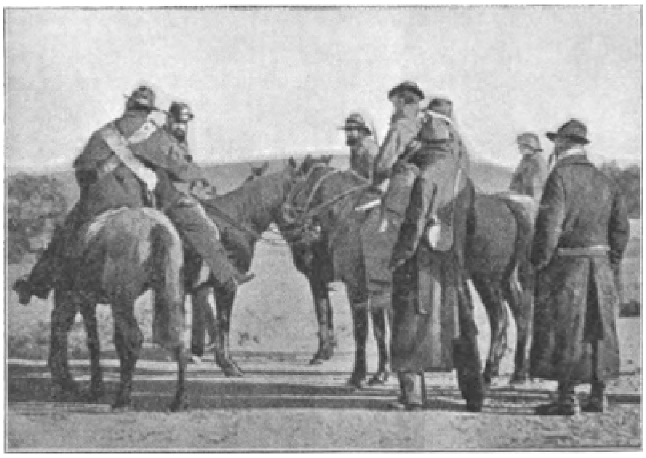

President STEYN te midden van zijn getrouwen.

antwoordde: 'Moe nie glo nie; hulle is te verrot, om goed te skiet,' en hij schudde den krachtigen, koninklijken kop.

Te vijf uur in den namiddag kwamen de Engelschen plotseling te voorschijn, om het dorp aan te tasten, doch hier, in den rand en in de buitenkralen voor het dorp, stonden THERON'S mannen, die den vijand met kracht terugwierpen. Tot drie keeren toe hernieuwden de Engelschen den aanval, doch THERON, dievast besloten was om elken duim gronds hardnekkig te verdedigen, en desnoods van elk huis een fort te maken, sloeg den vijand telkens met ernstige verliezen terug.

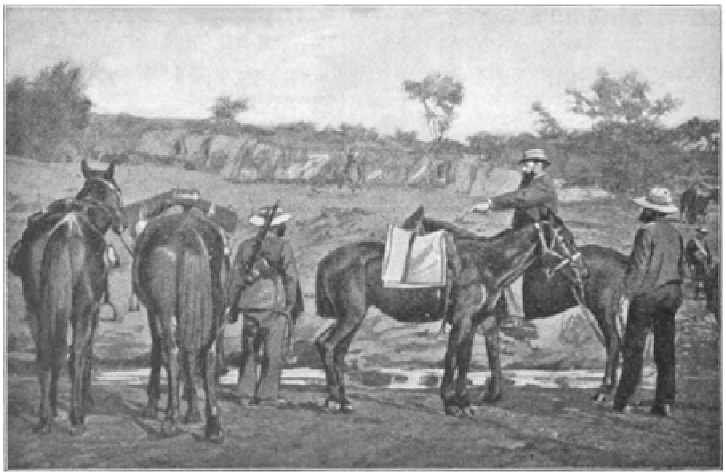

President STEYN bij wankelmoedige Burgers.

Zoo hadden de Boeren, toen de dag daalde, al hun stellingen behouden, terwijl zij slechts 2 dooden en eenige gewonden te betreuren hadden, toen kommandant VOSLOO bij het intreden der duisternis zijn stelling, die van groot gewicht was, ontruimde.

Door deze beweging was er in de verdedigingslinie een ernstige gaping ontstaan, die de schromelijkste gevolgen had kunnen hebben, indien de Engelschen ze bijtijds hadden ontdekt. Gelukkig kwam het den wakkeren FLIP BOTHA ter oore, die de Uitlanders naar het bedreigde punt zond, totdat kommandant VOSLOO de door hem verlaten stelling weer bezette.

'Onze gewonden,' schreef SI OMONG[1], 'werden in 't hospitaal onder dak gebracht, de dooden begraven, en de pleegzusters keerden dien nacht terug. De Engelschen in 't dorp hadden natuurlijk verwacht, dat hun landgenooten reeds dien dag in Bethlehem zouden zijn, maar keken leelijk op hun neus, toen 't anders liep. Ook onze hotelbaas MIDDLETON had hen verwacht, en te hunner eere of liever ter eere van de officieren een feestmaal toebereid. Hoe dit ontdekt werd, zal ik even mededeelen.

Drie van THERON'S menschen waren er 's avonds op uit geweest, om naar verborgen proviand te zoeken, en zoo kwamen zij ook op 't erf van MIDDLETON. Terwijl zij er aan het rondscharrelen waren, ontdekte een hunner, terwijl hij door een achterraam keek, dat er in de kamer een fijn-gedekte tafel stond. Rijnwijn- en champagneglazen waren niet vergeten, en bloemen prijkten er ook op tafel. De wanden waren met Union Jacks gedrapeerd, en ook een stoel was omwonden met vlaggendoek. Deze laatste was zeker voor den bevelvoerenden generaal bestemd. Deze ontdekking verschafte hun natuurlijk een groot genoegen, en direct gingen ze THERON waarschuwen. THERON, die een ingekankerden haat heeft tegen alles wat Engelsch is, vond dit gevalletje net een kolfje naar zijn hand, en zou dat varkentje op zijn manier wel eens wasschen.

Er waren 22 couverts gedekt, en dus nam hij 21 man met zich mede. Eensklaps wordt er laat in den avond bij MIDDLETON geklopt, en THERON verzocht om binnengelaten te worden. De kellner deed open, en meteen stapte het heele gezelschap, dat zichzelf eens uitnoodigen zou, de kamer binnen. MIDDLETON liet men roepen, en hij moest voor de vierschaar komen, om zich te verantwoorden, waarom hij op een aanvrage van Boerenzijde om proviand gezegd had: "alles op," terwijl nu bleek, dat hij gelogen had, en van alles zóó ruim voorzien was, dat hij zelfs festijnen aanrichten kon. Tot straf zouden nu THERON en de zijnen dienst doen als Engelsche officieren, en men nam plaats aan den rijk voorzienen disch. MIDDLETON werd gedwongen, om alles op te dienen, en de heeren hadden

1) In de *Nieuwe Rotterdamsche Courant.*

dien avond een fijn souper. Hoe MIDDLETON op zijn neus keek, laat zich begrijpen.'

De Boeren genoten een korte rust, en den volgenden morgen, Zaterdag 7 Juli, barstte een hel van vuur boven de Republikeinen los. Het was een vreeselijk, overstelpend vuur, dat het verdorde, lange gras in vlam zette, en de klippen versplinterde. Sprongsgewijze en met onmiskenbare dapperheid rukten de Engelsche bataljons, die versterkingen hadden ontvangen, voorwaarts, terwijl vooral het Boerencentrum, waar FLIP BOTHA en DANIE THERON stonden, het hard te verduren had.

Wakker deed de Boeren-artillerie haar plicht, en als helden eindigden de Vrijstaatsche artillerie-officieren WESSELS en STRIJDAM hun loopbaan. WESSELS ging het eerst in den dood; een granaatscherf scheurde hem het hoofd van den romp. STRIJDAM was nog ongekwetst en streed den wanhopigen strijd voort. Een uur na WESSELS' dood verbrijzelde een bom het rechterwiel van zijn kanon-affuit, maar hij verhielp het ongeluk door een paar kleppen, en richtte bedaard zijn vuurmond. Op dit oogenblik echter siste een Engelsche bom naast hem neer en scheurde hem uitéén, dat het bloed tegen de affuitwielen opspatte.

Zoo was het einde der twee laatste officieren van het oorspronkelijke Vrijstaatsche artillerie-corps[1)].

Het kommando van VOSLOO stond op het meest bedreigde punt en het plooide voor het Engelsche vuur. Zoo ontstond er evenals den dag te voren een gaping in de Boerenstellingen, en de vijanden, die het bemerkten, zetten er zich onmiddellijk in vast. Wel waagde FLIP BOTHA nog een stoute poging om de Engelschen te verdrijven, maar hij werd met Maximvuur ontvangen en moest zijn poging staken.

De Republikeinsche slagorde was nu geschokt en onhoudbaar geworden, en de Vrijstaters moesten wijken. CHRISTIAAN DE WET gaf het bevel tot den terugtocht, die in goede orde werd volbracht, ofschoon het kanon, waarvan het affuitwiel was verbrijzeld[2)], in de handen der Engelschen viel, en de vijand bezette Bethlehem.

Het eerste Engelsche telegram over de bezetting van het Vrijstaatsche dorp luidde aldus: 'Wij zijn Bethlehem bijna zonder strijd binnengetrokken; in hun haast om terug te trekken hebben de Boeren niet kunnen beletten, dat onze mannen met blanke wapenen een van de bij Stormberg verloren stukken heroverden. Onze verliezen waren 2 dood en 3 gewond.'

De Fransche artillerie-officier BRISSAUD, zoon van generaal BRISSAUD, die aan de zijde der Boeren den verwoeden tweedaagschen strijd bij Bethlehem medemaakte, teekende bij dit leugentelegram het volgende aan: 'De Engelsche verliezen waren zeer aanzienlijk. Er werden op een heuvel

1) Volgens de mededeelingen van SI OMONG in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant.*
2) Het was een der twee bij Stormberg buitgemaakte vuurmonden.

ten noorden van de plaats 97 dooden begraven en elders nog 7. 's Avonds werden er nog 82 gewonden in het dorpshuis binnengedragen; in scholen en kerken moesten 4 hospitalen worden opgericht. De dokter, chef van de Duitsche ambulance, heeft gezien, dat er ongeveer 500 man buiten gevecht waren gesteld, en den dag, waarop hij werd teruggezonden, waren er nog 4 Engelsche ambulances aan den oostkant bezig, om de gewonden op te zoeken.

Reeds een maand later,[1] had ik in de verschillende aanvullingslijsten der Engelsche verliezen 47 namen geteld met de bijvoeging: ‘Gesneuveld te Bethlehem, 6 Juli.’

Het Transvaalsche Regeeringstelegram dato 14 Juli, rubriek Oranje-Vrijstaat, luidde als volgt: ‘Op Zaterdag 7 Juli heeft de vijand na heftigen wederstand bezit genomen van Bethlehem. Bij Bethlehem bedraagt het verlies der Vrijstaters 3 gesneuvelden en 17 gewonden[2].

De Boeren richtten hun schreden naar het zuiden, waar halverwegen tusschen Bethlehem en Ficksburg de met wintersneeuw bedekte Witte Bergen en Roode Bergen de valleien van Brandwater en van de Kleine Caledon insluiten. Deze valleien waren zeer vruchtbaar en waren overdekt met talrijke kudden hoornvee, door de eigenaars bij den Engelschen inval ginds in veiligheid gebracht.

Het eenige dorp in de Brandwater-vallei was Fouriesburg, waar de Vrijstaatsche Regeering haar nieuwen zetel opsloeg, terwijl in het zuiden, dichtbij de grenzen van Basutoland, de lastige Kommando-nek, in het noordwesten Witnek en in het noorden Slabbertsnek en Retiefsnek de natuurlijke poorten naar buiten waren. De vallei der kleine Caledon had twee uitgangen: Nauwpoortnek in het noorden en de Gouden Poort in het oosten.

De Engelschen waren met reden verheugd, dat zij de Boeren tegen de Basuto-grenzen hadden aangedrukt, en de gordel van vuur en staal begon zich om de laatste schuilplaatsen der Vrijstaters samen te trekken.

Terwijl het uit de eerste en derde colonne bestaande leger onder generaal CLEMENTS den 8sten Juli Bethlehem bezette, kwam een dag later de cavalerie der tweede colonne onder generaal HUNTER reeds in vollen galop aanzetten, den opmarsch van hare colonne meldende. Zij kwam van Frankfort, en de voorhoede was reeds gepasseerd, toen het zware artillerie-vuur uit de richting van Bethlehem generaal HUNTER had doen

1) Namelijk na het eerste Engelsche telegram, dat van 2 dooden en 3 gewonden sprak.
2) Hiermede is vermoedelijk het verlies van den tweeden gevechtsdag bedoeld, terwijl dit verlies bijna uitsluitend de artillerie trof, die met onovertroffen heldenmoed had gestreden.
In hetzelfde Regeeringstelegram werd van een gelukkig treffen in den Vrijstaat in de volgende bewoordingen melding gemaakt: ‘Kommandant HAZEBROEK heeft in den nacht van Senekal drie kanonnen van den vijand veroverd, en het is hem ook gelukt, die mede te voeren.’

Landschap bij Bethlehem.

besluiten, om den wagentros onder de hoede van BRUCE-HAMILTON achter te laten te Reitz, en met de beschikbare troepen in ijlmarschen op te rukken naar Bethlehem. Doch een later ontvangen heliographisch bericht deelde hem de bezetting van Bethlehem mede, en de tweede colonne kon nu in een gewoon marsch-tempo haar weg vervolgen.

Het ongelukkige dorp voelde de hand van den brutalen overwinnaar en werd door de soldaten geplunderd. Arrestaties vonden er plaats in het groot, en onder de krijgsgevangenen bevonden zich velen, die nooit de wapens hadden gehanteerd. 57 arrestanten werden den 11den Juli opgezonden naar Kroonstad, om vermoedelijk later naar Ceylon te worden getransporteerd, en het dorpshoofd M.C.J. BEINDORFF en de vrederechter VAN DEN BOSCH kwamen na een lange en martelende reis in de Bloemfonteinsche gevangenis terecht. VAN DEN BOSCH had van zijn bezittingen niets overgehouden dan twee kombaarzen en een half leeg valies, en het was voor hem een schrale troost, dat de dief van zijn prachtig koppel honden een Engelsche officier was[1].

De eenige misdaad van deze beklagenswaardige menschen was, dat zij behoorden tot een volk welks recht door Engelsch geweld was verkracht.

In het zuiden had de vierde colonne onder generaal RUNDLE zich in beweging gesteld. Hij had zoo pas een brief ontvangen van den Vrijstaatschen kommandant CROWTHER, waarin deze den Engelschen generaal had gewezen op het noodelooze verwoesten der boerenhoeven. De brief was op een heftigen toon, in bittere verontwaardiging geschreven, maar hij werkte weinig uit, daar op dit oogenblik het geweld in zijn brutaalsten en stuitendsten vorm aan het woord was[2].

In een reeks van schermutselingen dreef RUNDLE de Vrijstaters, die door den val van Bethlehem ernstig waren verontrust, voor zich uit en den 11den Juli reikte hij generaal CLEMENTS te Zuringkrans, tusschen Senekal en Bethlehem, de hand.

Zoo was de Engelsche gordel van Ficksburg tot Bethlehem een voldongen feit geworden, en terwijl de Boeren aan de andere zijde in de Basuto-grenzen een onoverkomelijken slagboom vonden, haastte de vijand zich, om de natuurlijke poorten der beide door de Boeren bezette

1) Volgens: 'Souvenirs de la Guerre du Transvaal.' - Paris.
2) Door de Basuto's waren de Vrijstaters menschelijker behandeld geworden dan door de Engelschen. In den zwaren Basuto-oorlog van 1865-1868, dien de Basuto-koning MOSHESH tegen den Vrijstaat voerde, gaf hij een uitdrukkelijk bevel, dat zijn woeste krijgers geen weduwen of weezen eenig leed mochten berokkenen of hun bezittingen benadeelen, en dit bevel werd stipt nagekomen. Slechts één Boerenvrouw werd door de Basuto's ernstig gewond, maar het geschiedde bij ongeluk, en de Basuto-koning zond den echtgenoot van de gewonde vrouw als vergoeding een aantal beesten. Dat deden de Basuto's, die heidenen zijn, en wat deden de Engelschen, die zich Christenen noemen?

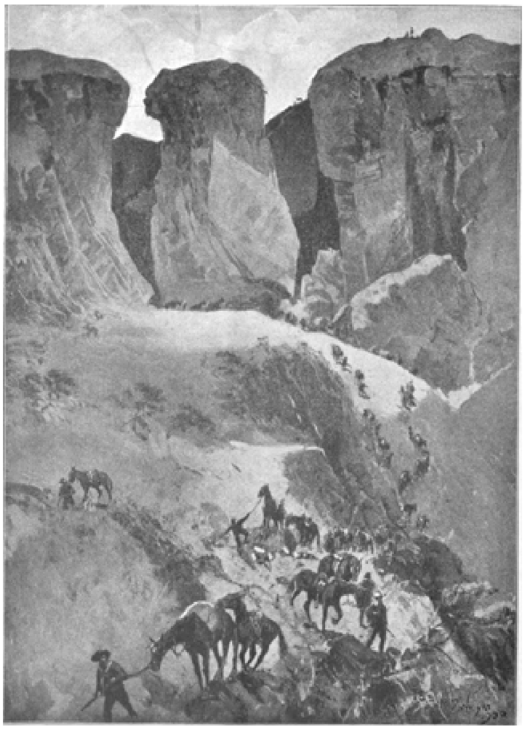

In de Witte Bergen.

valleien te versperren, waarbij de Brabanditti[1] echter wat al te overmoedig te werk gingen en een even onverwachten als flinken klap van de Boeren ontvingen.

Bij een ijzigen, snerpenden wind trok generaal PAGET van Bethlehem over de verbrande graslanden op naar Slabbertsnek, en sloeg zijn tenten op bij de boerenhoeve Bultfontein, iets ten noorden van Slabbertsnek, en ten oosten van Zuringkrans. Hij voltooide den gordel van vuur en staal; het edele wild was gevangen en er schoot voor de Boeren geen andere keuze over dan de dood of de witte vlag.

Zoo dachten ten minste de Engelsche generaals, en zij wenschten elkander bij voorbaat geluk met de vangst van dien onvangbaren, dien gevreesden CHRISTIAAN DE WET; lord ROBERTS kwam weer in een goede luim, en de militaire muziekkorpsen te Pretoria stonden reeds gereed om met volle fanfares het glorierijke einde van den oorlog te blazen!

Maar de valkenoogen van CHRISTIAAN DE WET hadden niet geslapen; hij had reeds dagen geleden de plannen van den vijand doorzien; had om in zijn volgende bewegingen niet gehinderd te worden, 700 Engelsche krijgsgevangenen losgelaten[2] en was tot de stellige overtuiging gekomen, dat een langer verblijf in de Brandwatervallei den ondergang der Boeren zou bezegelen. Hij trachtte de andere Boerenkommandanten van den ernst van den toestand te overtuigen; hij bezwoer de burgers, om hun vee, hun ossen, hun wagens in den steek te laten en hem te volgen.

Maar dat vee, die ossen, die wagens - dat was immers het zware blok aan het been dezer kommando's! Zij waren in hun ziel waarschijnlijk overtuigd, dat CHRISTIAAN DE WET gelijk had, maar om die eigendommen in den steek te laten - neen, dat was hun toch te machtig!

Trouwens, wat moest men van de burgers verwachten, die onder de leiding stonden van een wankelmoedig man als MARTHINUS PRINSLOO, die in tijden van vrede misschien een achtenswaardig burger was, maar op het oorlogsveld zwak was als een kind, en een schromelijk gebrek openbaarde aan energie en geestkracht.

1) Aanvoerder der Brabanditti was, zooals reeds vroeger gemeld, generaal BRABANT. Welke gevoelens dezen man bezielden, blijkt o.a. uit zijn schrijven aan een Vrijstaatschen veldkornet, dato 29 Mei 1900, uit Hammonia, waaraan het volgende is ontleend: ‘Uit een brief van den 20sten Mei onderteekend door u, bemerk ik, dat gij, hoofd en veldkornet van deze wijk, in gezelschap van anderen op kommando zijt met de mannen van het district Ficksburg. Tot nu toe heb ik passen afgegeven en bescherming verleend aan hen, die bereid waren, naar hunne hoeven terug te keeren. Maar ziende, dat gij en een groot deel van de mannen der Ficksburg-divisie voornemens zijt, een guerilla te voeren, ben ik genoodzaakt, dit district te beschouwen als verkeerende *in een staat van gewapend verzet tegen de overlieden*, en bericht ik u en uw mannen, dat, indien niet binnen twee etmalen mijne manschappen, die gisteren gevangen werden genomen, in mijn kamp teruggekeerd zijn met hun uitrusting, ik niemand zal veroorloven, hier in den omtrek te blijven wonen. I k z a l a l l e h o e v e n v a n v e e, e n z. b e r o o v e n e n g e e n b e s c h e r m i n g m e e r v e r l e e n e n a a n w i e 't o o k z i j.’

2) De krijgsgevangenen waren naar Oliviershoek gebracht met bestemming naar Natal.

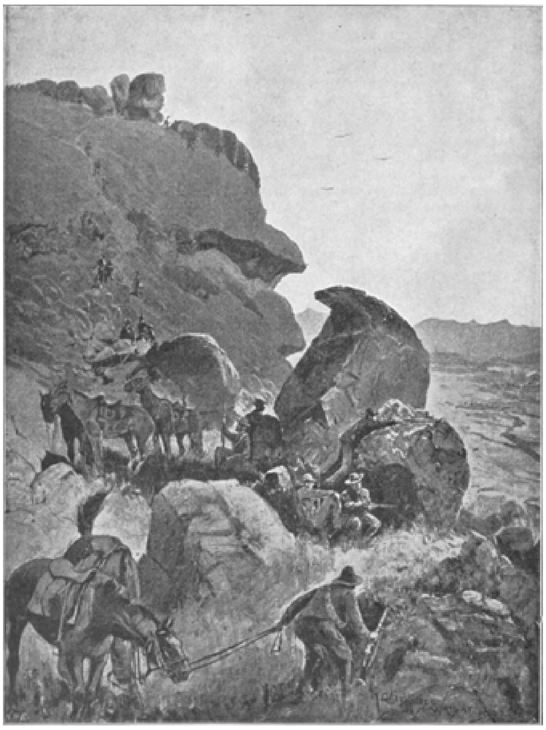

De ongebaande wegen der dappere Vrijstaters.

Neen, PRINSLOO wilde niet mee, en vele burgers konden zich bij zijn beslissing wondergoed neerleggen. Zij wilden hun vee, hun ossen, hun wagens redden, en terwijl hun persoonlijke aangelegenheden hun zwaarder wogen dan de toekomst des vaderlands[1], gingen zij een tweede Paardeberg te gemoet.

Voor CHRISTIAAN DE WET was intusschen de tijd van praten voorbij, en toen op Zondag 15 Juli een plechtige godsdienstoefening werd gehouden, waarin ROUX op aangrijpende wijze over deze Bijbelwoorden sprak: ‘Zou een land kunnen geboren worden op een eenigen dag?’[2] begrepen de burgers, dat er iets grootsch op til was.

In den namiddag, tegen den avond, werd ingespannen, en CHRISTIAAN DE WET sprong in het zadel, om aan zijn getrouw volk den weg ter ontkoming te wijzen.

Zijn krijgsmacht telde 1500 man met 4 kanonnen. Ieder man was van een rijpaard en een handpaard voorzien. De handpaarden droegen de provisie en de Kaapsche karren vervoerden de ammunitie.

De Vrijstaatsche Regeering met haar hoofd, den heldhaftigen STEYN, bevond zich bij de kommando's, en de kommando's, die door DS. ROUX in een roerend gebed aan de trouwe hoede van den almachtigen God waren opgedragen, trokken op, het groote onbekende te gemoet.

Geruischloos, als een reusachtige slang, gleed de lange colonne over het veld. Er werd geen kreet gehoord, geen zweepslag vernomen. Slechts het schudden der wagenas in haar naven en het doffe gestamp der paardenhoeven in het lange, verlepte gras brak de nachtelijke stilte.

Het was een duistere nacht, een nacht van mist en regen, en niemand, die dien gedenkwaardigen Zondagnacht van 15 op 16 Juli heeft medegemaakt, zal hem ooit vergeten.

In de verte verhieven zich thans de vage omtrekken van Slabbertsnek, en de fluisteringen verstomden.

De nacht was koud, maar wie voelde in dit groote moment de koude?

Daar rees de poort voor hen op, de open poort -! de poort tot de vrijheid -!

En als een schim schoof er het leger van CHRISTIAAN DE WET doorheen - geheimzinnig, geruischloos als de nevelwolk, die niet vangbaar is!

De Vrijstaters waren gered. Het was toen middernacht en DE WET liet uitspannen. Eerst den volgenden morgen, 16 Juli, ontdekten de

1) Uitdrukkelijk zij hier bijgevoegd, dat er onder de achterblijvers nog een kern van dappere mannen was, die zich in geen geval wilden overgeven. Mannen als OLIVIER, de overwinnaar van Stormberg. FOURIE en DS. ROUX blijven een eervolle plaats beslaan in de Vrijstaatsche geschiedenis, en aan FOURIE, OLIVIER en anderen is het werkelijk nog gelukt, om te ontsnappen.

2) Jesaja 66:8.

Engelschen, dat de groote Vrijstater was ontsnapt, maar zij behielden nog eene hoop, dat de Engelsche strijdmacht, die op de route Senekal-Bethlehem stond, hem zou keeren.

Maar wat zou die Engelsche strijdmacht? DE WET en zijn mannen lachten er om! Met het aanbreken van den dag liet DE WET weer inspannen. Hij had nu de bergwereld achter den rug, en hij zette den trek ineens voort tot den middag toe. Hij ontplooide de Vrijstaatsche vlag, en haar gouden inschrift: ‘Geduld, vrijheid en moed!’ schitterde in de Afrikaansche zon.

De Engelschen konden zijn kommando niet inhalen - neen, er was geen denken aan! Een zware stofwolk bewoog zich noordwaarts - het was het stof, dat de vlugge hoeven der Vrijstaatsche paarden omhoog wierpen. En toen die stofwolk verdween, was ook het Vrijstaatsche kommando verdwenen.

Prinsloo's Overgave.

DE oorspronkelijke sterkte der in de Brandwatervallei en Caledonvallei teruggedrongen Vrijstaatsche kommando's zal te zamen 6500 man hebben bedragen, die echter thans, na DE WET'S uittocht, tot 5000 man was geslonken.

De Engelschen zetten thans met groote onstuimigheid de omsingeling en de berenning der beide valleien voort. CLEMENTS en PAGET deden den 23sten Juli een heftigen aanval op Slabbertsnek, maar werden door de Boeren, die de den nek beheerschende natuurlijke rots-bastions hadden bezet, met onverwachte kracht en ernstige verliezen teruggeslagen.

Op dienzelfden dag liet generaal HUNTER, die op Boshofshoeve had gekampeerd, door zijn beste troepen Retiefsnek bestormen: de Sussex-infanterie rechts, de Hooglanders links, terwijl de Engelsche artillerie een heftig bombardement opende. Onderwijl ontving de Zwarte Wacht bevel, een omtrekkende beweging te maken en den top van den bergrand langs een steil en moeilijk bergpad te nemen.

Doch een klein klompje Boeren hield de wacht over het bergpad, en zij verdedigden dit punt met zooveel succes, dat de Zwarte Wacht, nadat haar dappere majoor WILLSHIRE doodelijk werd getroffen, wel genoodzaakt was, haar verderen opmarsch te staken.

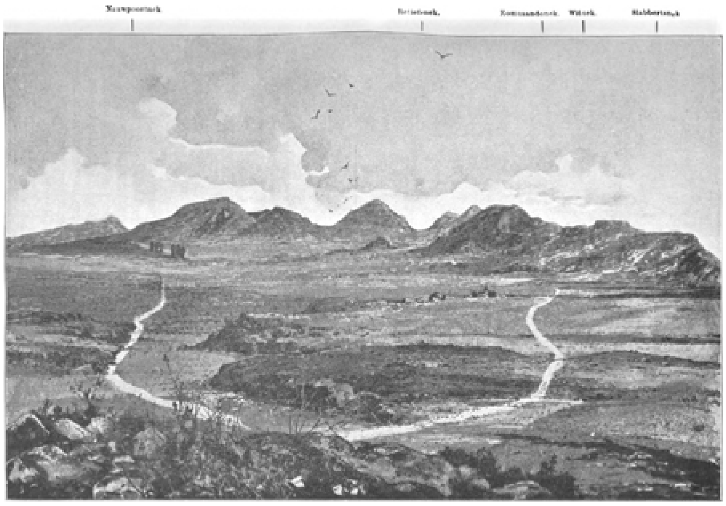

‘Een onmetelijk amphitheater van rijke, golvend geplooide weiden,’ (zie bladz. 878).

De Hooglanders en de Sussex-infanterie waren nog ongelukkiger dan de Zwarte Wacht; zij worstelden tevergeefs om vooruit te komen, en vielen, toen de dag daalde, op hun oorspronkelijke stellingen terug.

In de schemering van den avond hernam de Zwarte Wacht echter haar opmarsch, zette de bajonet op het geweer en nam in een stouten aanloop een hooger punt op het bergpad.

De Engelschen gaven als hun verliezen op dezen dag bij Retiefsnek op: 88 dooden en gewonden.

De nacht, die volgde, was in ondoordringbare nevelwolken gehuld, en de Boeren, die in deze duisternis een bajonet-aanval vreesden, trokken zich van de hooge rotsen, die den ingang van den nek als bastions beschermden, terug, om zich verder achterwaarts te concentreeren, waar de nek niets anders was dan een nauw ravijn tusschen wild opsteigerende klippen.

In den nachtelijken nevel rukten de Hooglanders werkelijk voorwaarts en bereikten een hoogtepunt rechts van de Zwarte Wacht en ten westen van den nek, terwijl de bereden infanterie met zes veld-kanonnen links, ten oosten van den nek, werd opgesteld.

Zoo daagde de 24ste Juli. Nauwelijks trok de nevel op, of de Boeren openden met een Creusot-kanon een heftig vuur op de Zwarte Wacht, terwijl de Boerenschutters de Hooglanders bestookten. Maar de overmachtige Engelsche artillerie talmde niet met haar antwoord, en het Creusot-kanon verstomde.

De Seaforth-infanterie sloot zich thans bij de Zwarte Wacht aan en ontving het bevel, het hoogste punt van het bergpad te bestormen, terwijl de Zwarte Wacht een snelvuur zou afgeven op de Boeren. Maar de Boeren waren onzichtbaar, en dat snelvuur deed weinig uitwerking, zoodat de Seaforths, die de kogels van de achter de klippen liggende scherpschutters moesten trotseeren, een zware taak hadden. De Engelsche generaals echter zijn niet gewoon hun dooden te tellen, als er een vijandelijke stelling moet worden bestormd, en de infanterie, die met grooten moed voortworstelde, bereikte tegen den middag den hoogen bergtop.

Dit besliste het lot van Retiefsnek en het Engelsche leger van generaal HUNTER stroomde de Brandwatervallei binnen gelijk de rivier den lagen polder, als de sluizen zijn bezweken.

Het lot van Retiefsnek maakte Slabbertsnek onhoudbaar. De legers van HUNTER, CLEMENTS en PAGET ontmoetten elkander in de Brandwatervallei, en de soldaten sloegen verwonderde blikken in het rond, want het land, waar zij stonden, was een land, vloeiende van melk en honing. Het was een onmetelijk amphitheater van rijke, golvend geplooide weiden, hier en daar een witte hoeve tusschen het geboomte doorschemerende, terwijl in de verte zich heuvels liefelijk aan heuvels schakelden, met de besneeuwde bergpieken als witharige reuzenwachten op den achtergrond.

De val van Retiefsnek en Slabbertsnek besliste natuurlijk ook het lot van Witnek en Kommandonek, voor welke laatste poort generaal RUNDLE'S bataljons reeds met ongeduld stonden te wachten.

Den 25sten Juli was generaal RUNDLE Fouriesburg tot op korten afstand genaderd, en hij haastte zich om het kleine dorp door een afdeeling Verkenners en Schotsche gardes te laten bezetten.

Als een staaltje van vermakelijken bluf in de Engelsche oorlogskronieken volge hier het verhaal van dezen tocht[1]:

‘Het was een roekelooze rit, toen zij, met den kapitein op zijn grauwen hengst een halve paardelengte vooruit, door de slooten stormden, nu eens in de stijgbeugels staande, om hun paarden te verschoonen, dan weer vast in het zadel zittend, om hen over het open veld te jagen, als halve duivels alles wagend, voor niets en niemand terugdeinzend. In galop stormden zij de stad Fouriesburg binnen, sprongen uit het zadel en grepen hun geweren; de vijand vuurde een paar schoten en vluchtte, van schrik verbleekt over zoo'n demonische vermetelheid, weg voor een handvol mannen. Trotsch was het oogenblik, toen KENSINGTON, de adjudant van den generaal der achtste divisie, in de laatste veste van den vijand in den Vrijstaat, met een kleine groep officieren om hem heen geschaard, en de Verkenners en de Schotsche garde met het geweer in de hand bedekt opgesteld, de vlag van den Oranje-Vrijstaat neerhaalde in het volle gezicht van den vijand!’

Wanneer we nu opmerken, dat de geheele macht der Boeren in en om Fouriesburg bestond uit ééne vrouw, de vrouw van President STEYN, en wanneer we er dan nog bijvoegen, dat deze vrouw geen schot heeft gelost, zelfs geen dreigende houding heeft aangenomen, dan trekt men over zulke Engelsche opsnijderij toch den neus op.

Neen, zoo onnoozel waren de Boeren toch niet, om zich vast te zetten op een plek, waar zij den vijand zoowel in het front hadden als in den rug en van alle kanten. Want dat de Engelschen nu ook van de andere zijde kwamen opzetten, bevestigt diezelfde oorlogskroniek, door eenige regels lager mede te deelen: ‘Ongeveer een uur later kwam een colonne bereden manschappen uit het noorden aan, aangevoerd door generaal HUNTER. Achter hem volgden BRABANT'S paardenvolk en RIMINGTON'S Verkenners.’

De Vrijstaatsche kommando's waren nu opgeduwd in hun laatste schuilplaats, en de ramp van Paardeberg begon haar schaduw te werpen over de Caledonvallei.

De noorderpoort dezer vallei was de Nauwpoortnek, die door BRUCE-HAMILTON werd bewaakt, terwijl hij den 25sten Juli werd versterkt door de brigade van MACDONALD, waarop den 26sten Juli de bestorming begon.

Doch deze bestorming is voor de Engelschen een harde tegenvaller geweest, en naarmate de catastrophe naderde, ontplooide zich de taaiheid, de scherpzinnigheid en de vindingrijkheid van den echten Afrikaander.

Op een vooruitgeschoven platten kop met afgeplatte zijden, die als een natuurlijk fort den toegang tot den nek beheerschte, stonden twee Boerenkanonnen, die de stormende Hooglanders met een hevig granaatvuur ontvingen en terugsloegen. Nu nam de overmachtige Engelsche artillerie het gevecht op en overstelpte de dappere

1) Medegedeeld door den oorlogscorrespondent HALES en een eereplaats waardig gekeurd in: ‘With the Flag to Pretoria.’

Vrijstaatsche artilleristen zoo geweldig met haar vuur van lyddietbommen, dat zij het te kwaad kregen en moesten retireeren. Het was wel een der hachelijkste terugtochten, die ooit heeft plaats gehad, want er was geen andere weg dan langs het Engelsche front, om den nek te bereiken, maar de tocht werd in het gezicht van den vijand met schitterenden heldenmoed volbracht. Honderd Boeren hadden zich naast de bespanningen voor de kanonnen gespannen, om ze over de moeilijkste terreinplooiingen heen te brengen: een daad, die zoowel de verbazing als de verwondering van den vijand afdwong.

Hij haastte zich, om de Boeren onder zijn lyddietbommen te verpletteren, maar de zware kanonnen waren moeilijk verplaatsbaar, en toen zij vuur gaven, waren de Vrijstaatsche kanonnen reeds een mooien ruk verder. Nu echter sprong de bereden infanterie, die op een bepaalden afstand voor den ingang van den nek had post gevat, in het zadel met het doel, om de Vrijstaatsche artillerie af te snijden, waarop het ééne Vrijstaatsche kanon met een plotselingen zwaai omdraaide, afhaakte en de vervolgende Engelschen op granaat-kartetsen onthaalde.

Tegelijkertijd brandden de Boeren, die hier achter de klippen van den nek verscholen lagen, op den vijand los, en de bereden infanterie deinsde met bebloede koppen af.

De Engelsche hoofdofficieren konden door hun verrekijkers zien, hoe de beide Vrijstaatsche kanonnen achter de bergen verdwenen, en zij stampvoetten van spijt.

De bestorming van den nek was bovendien door de Vrijstaatsche dapperheid mislukt; tegen den avond stonden de Engelschen weer op dezelfde plek, van waar zij des morgens waren uitgetrokken, en zij hadden zoo'n gevoelig verlies geleden, dat zij zelfs den volgenden dag den moed misten, om een nieuwe bestorming te wagen.

Maar dien volgenden morgen, Vrijdag 27 Juli, deden vreemde geruchten in het Engelsche leger de ronde. De een wist te vertellen, dat een veldkornet met 100 man langs een bergpad, waarop zelfs de gemsbok zou struikelen, was ontsnapt; een ander had gehoord, dat het

wel 500 man waren geweest, terwijl een derde zelfs van 1000 man met paarden en kanonnen sprak.

MACDONALD en BRUCE-HAMILTON waren niet op hun gemak, en toen zij nadere informaties inwonnen, waren zij het nog minder, want zij ontvingen het rapport, dat er een geheel kommando door de Gouden Poort was ontsnapt!

Maar waar lag dat leelijke gat met dien tergend-mooien naam?

'Oostwaarts!' werd er geantwoord.

En was die uitgang passeerbaar?

'Uitstekend!' zeiden een paar Kaffers. 'Nog voor geen hond!' antwoordden een paar anderen.

Het was wel om er dol van te worden, maar de Engelschen hoopten nog altijd, dat het geheele bericht maar een grap was, een ui, een geniale woordspeling - ontsnapt door een Gouden Poort!

Zij waren echter toch zoo verstandig, om er op uit te gaan, en zij gingen samen: generaal MACDONALD en generaal BRUCE-HAMILTON, en namen hun geheele krijgsmacht mee, met uitzondering van een sterke wacht, die den Nauwpoortnek bezet hield.

Zij vonden en verzekerden de Gouden Poort.

Dat geschiedde den 28sten Juli, maar twee dagen vroeger waren de kommandanten FOURIE, OLIVIER en anderen met hun kommando's ontsnapt!

Eere aan die Vrijstaatsche helden, die ruim vier maanden geleden met schitterend beleid de Kaapsche kommando's in veiligheid hadden gebracht, en thans toonden, dat zij die kunst nog niet waren afgeleerd! Zij hadden den tocht volbracht langs een pad, dat rakelings langs berghooge rotsen en gapende afgronden heenslingerde; over uitgestrekte lengten was er slechts ruimte geweest voor één paard, en dat paard moest zijn pooten stevig weten vast te zetten, om met zijn ruiter niet in de diepte te verdwijnen. Maar zij kwamen er - zij kwamen er over heen - met 1500 man[1)] en 5 kanonnen!

Maar achter hen sloot zich de Gouden Poort - de gouden poort naar de vrijheid, en de catastrophe naderde thans met rassche schreden....

Den 28sten Juli trokken de generaals RUNDLE en HUNTER van Fouriesburg op naar Slaapkrans, de nauwe bergpoort, die zigzagsgewijze tusschen steile, hoog opgestapelde rotsen van de Brandwatervallei toegang geeft tot de Caledonvallei, en hier, in de majestueuze omgeving van een wildschoone natuur, flikkerde de tegenstand der ingesloten Boeren nog eens - voor de laatste maal - krachtig op.

Er stonden 800 Boeren met twee vuurmonden, en ofschoon zij het

1) Waaronder de kommando's van Harrysmith en Vrede.

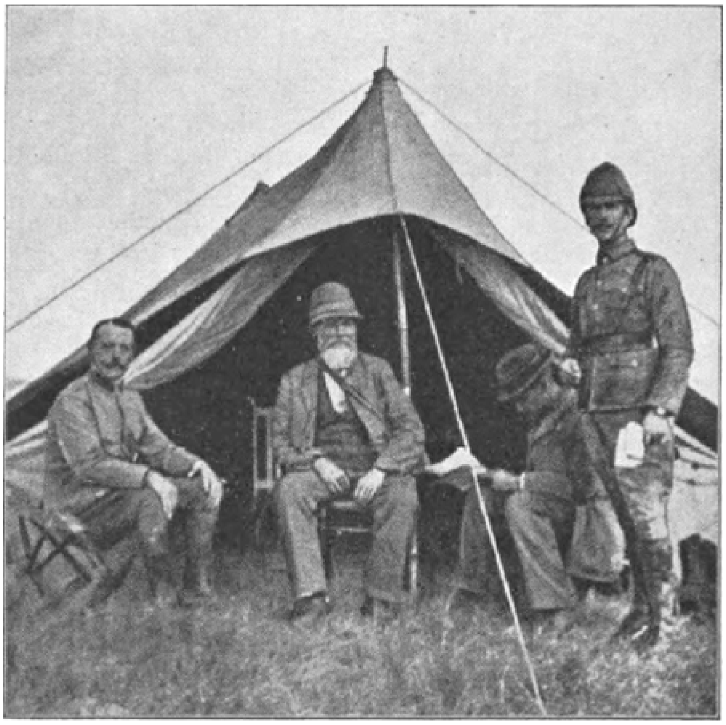

PRINSLOO in de Engelsche kooi.

vuur van 23 kanonnen hadden te doorstaan, braveerden zij het vijandelijk vuur en sloegen den vijand terug.

Maar tegen den avond werden hun flanken bedreigd met omtrekking, en zij trokken terug. De Engelschen volgden hen op de hielen, en te middernacht werd de Engelsche vlag boven de veroverde bergpoort geplant.

Eenige uren later nam generaal MACDONALD, die naar Nauwpoortnek was teruggekeerd, na een lichte schermutseling genoemden nek, en nu lag de Caledonvallei weerloos aan de voeten van den overwinnaar.

CHRISTIAAN DE WET had het voorspeld, en die voorspelling was uitgekomen.

Het was nog vroeg in den morgen van den 29sten Juli, toen een patrouille Yeomanry op drie Boeren stiet met een witte vlag. Zij werden voor generaal HUNTER gebracht en deelden hem het verzoek van kommandant MARTHINUS PRINSLOO om vier dagen wapenstilstand mede, ten einde de andere kommandanten en de burgers over de overgave te kunnen raadplegen.

HUNTER weigerde dien wapenstilstand en eischte onvoorwaardelijke en onmiddellijke overgave, terwijl hij aan de eigenaars den prijs hunner achter te laten karren en wagens wilde betalen, waarop volgens Engelsche berichten, VILONEL, het hoofd der deputatie, een brief van kommandant PRINSLOO uit zijn zak haalde, die de onvoorwaardelijke en onmiddellijke overgave inhield.

‘Deze slimme zet’ (de contante betaling van karren en wagens),

zeide een Engelsche oorlogskroniek[1], 'werd voorgeschreven door de overweging, dat het boven alles van gewicht was, om de Boeren vast te houden. Het was voor hen onmogelijk, om hun voertuigen in veiligheid te brengen, die onvermijdelijk een buit der Britten moesten worden, maar het was voor hen niet onmogelijk, om bij twee- en drietallen over de bergen weg te sluipen en zoo te ontsnappen.... HUNTER bevroedde zonder twijfel, dat de Boeren bij hun bekende voorliefde voor hun wagens er de voorkeur aan zouden geven om te blijven en ze te verkoopen, liever dan te ontsnappen en in deze woeste streek van de Oranje-Kolonie zonder hulpbronnen rond te zwerven. En zoo gebeurde het. Sommige Boeren, die inderdaad

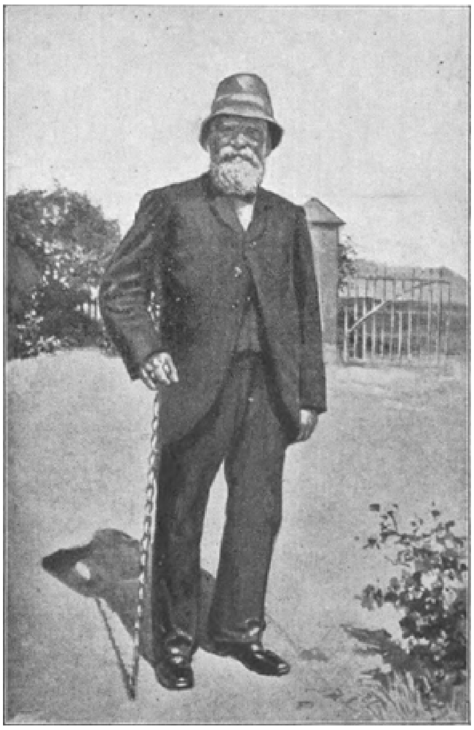

MARTHINUS PRINSLOO.
(Na zijne overgave).

uit de val waren ontsnapt, voordat ze dichtviel, keerden terug en gaven zich over, vreezend, dat het geld voor hun wagens in verkeerde zakken zou glijden.'

REUTER berichtte, dat het aan kommandant ROUX was gelukt, een aantal manschappen in veiligheid te brengen, die echter op hun schreden terugkeerden, toen de andere achterbleven[2], terwijl REUTER de volgende mededeeling deed van een gesprek met kommandant ROUX:

'Toen CHRISTIAAN DE WET vertrokken was, stond het tusschen

1) 'With the Flag to Pretoria.'
2) Volgens het Engelsche dagblad 'Times' moet ROUX bij dit smadelijk tooneel hebben uitgeroepen: 'De Boeren hebben meer op met hun wagens dan met hun land!'

PRINSLOO en ROUX, wie opperbevelhebber zou worden. Aanvankelijk trok ROUX zich voor PRINSLOO terug. Toen de Boeren in de Caledonvallei teruggetrokken waren, werd er besloten, dat de krijgsofficieren bijeen zouden komen en een nieuwen opperbevelhebber kiezen. De twee candidaten waren weer PRINSLOO en ROUX. PRINSLOO nam intusschen het bevel waar. Terwijl de verkiezing aan den gang was, verspreidden zich de officieren ten gevolge van den aanval der Engelschen. PRINSLOO gaf zich over.'

Ja, dat was het slot - PRINSLOO gaf zich over met zijn burgers!

Een correspondent van het *Utrechtsch Dagblad* zeide er het volgende van:

'Het schijnt, dat toen den Vrijstaatschen kommando's het gevaar bedreigde, van te worden ingesloten, DE WET een keurbende om zich verzamelde met het doel, President STEYN in veiligheid te brengen. Ten einde snel te kunnen trekken, werd ieder der manschappen voorzien van een handpaard, terwijl voor ammunitie, proviand en bagage slechts eenige lichte, goed bespannen wagens werden medegevoerd; tegen het plan van DE WET, om al het lichte geschut met zich te nemen, verzette zich PRINSLOO, en al laat zich dit verzet onder de gegeven omstandigheden alleszins verklaren, zoo bewijst toch het feit, dat DE WET dit voorstel deed, wel dat hij van zijn kant weinig vertrouwen had in PRINSLOO en in de achterblijvende kommando's. Het vertrek van DE WET moet groote teleurstelling hebben gewekt bij de achtergeblevenen; uit de verklaringen echter, door sommigen hunner na hunne gevangenneming gedaan, moet men afleiden, dat dezen onwillig waren, hun eigen land, hun eigen districten te verlaten, en den strijd in Transvaal voort te zetten. Het ernstige voornemen, om coûte que coûte aan 's vijands handen te ontsnappen, bestond bij hen niet; zij vormden vermoedelijk het halfslachtige element, dat DE WET voor zijn stout plan niet kon gebruiken, en dat hij achterliet, om den vijand hier nog eenigen tijd bezig te houden. Het is later gebleken, dat zij gehoopt hadden om, terwijl hun achterhoede den vijand terughield, hun wagens en transporten door Nauwpoort in veiligheid te brengen, schoon zij zelven zeer wel begrepen, dat het op zijn minst nog een 14 dagen zou duren, voordat de geheele trein Nauwpoort gepasseerd was. In hun bekrompen begeerte, om deze geringwaardige bezittingen te redden, hadden zij zich echter zoozeer in de nauwe bergpassen vastgewerkt, dat zij zich daaruit niet meer konden loswikkelen, en ten slotte werden zij verrast door de actie van HUNTER en HAMILTON, die door de bezetting van Retiefsnek en Nauwpoort hun terug- en uitweg blokkeerden. Het ware goed en bloed opofferende patriotisme, dat DE WET'S keurbende er toe dreef, zich een doortocht te banen tusschen de vijandelijke machten heen, ontbrak bij PRINSLOO en zijn burgers.'

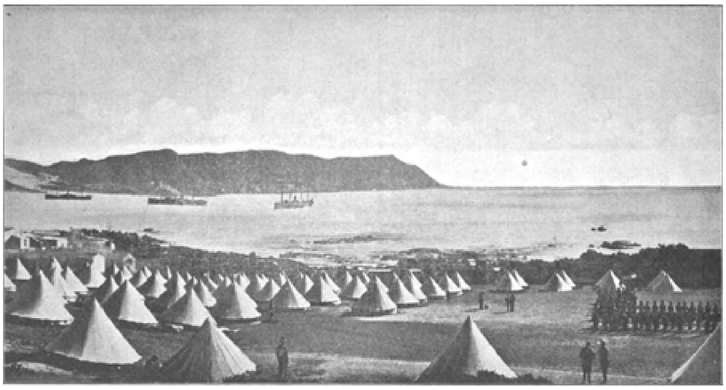

Het kamp te Simons-Baai.
(De plaats waar de gevangen Republiekeinen werden bewaard tot hunne inscheping.)

Dr. J.A. RUBENKONING kwam in het *Utrechtsch Dagblad* tot dezelfde slotsom, waar hij schreef:

'Uit alles blijkt, dat het PRINSLOO is geweest, die de overgave heeft gewild; de tot nu toe voorhanden gegevens geven ons geen recht, hem van direct verraad te betichten; wel waarschijnlijk is het, dat onder de motieven, die hem tot de daad dreven, spijt en jaloezie een voorname rol speelden. Sommige kommandanten weigerden zijn gezag te erkennen; OLIVIER en ROUX hadden zich blijkbaar reeds van hem afgescheiden; bovendien was het te voorzien, dat bij de verkiezing voor het kommandantschap de meerderheid der officieren zich voor ROUX zou verklaren.

De gewone verschijnselen van gemis aan overtuiging, vaderlandsliefde en nationaal gevoel bij de groote massa der burgers, van gebrek aan discipline, organisatie en samenwerking tusschen de verschillende deelen der Boerenstrijdmacht, van verdeeldheid en jaloezie onder de kommandanten hebben ook hier hun verderfelijken invloed uitgeoefend. Aan deze factoren, veel meer dan aan de strategische verdiensten der Engelsche generaals, is de overgave van PRINSLOO'S macht toe te schrijven.'

Dit oordeel was scherp, maar was het onverdiend?

In volle fanfares galmde de Engelsche trots zich uit boven de Vrijstaatsche heuvels op dien gedenkwaardigen wintermorgen van Maandag 30 Juli, toen de kommando's der overwonnelingen naderden.

Het had dien nacht flink gevroren en er golfde een zware nevel over het landschap. Maar de zon rees op in haar pracht, en de nevel week als de sluier van het gelaat der jonge, schoone bruid.

En daar lag het Vrijstaatsche land in al zijn schoonheid en de sneeuwlagen op de hooge bergen schitterden als gouden kronen, en de hemel welfde er zich over heen als een onmetelijke, diepblauwe koepel!

En de Engelsche fanfares klonken, en zij klonken nog eens, het uitschetterend naar de vier hoeken van den horizon, dat niemand straffeloos de macht van Engeland tart! En op hun kleine pony's, die de ruige koppen moedeloos lieten hangen, kwamen de geslagen kommando's aan: oude grijsaards met sneeuwwitte baarden; kinderen, die nog twaalf jaar moesten worden; huisvaders, die een talrijk kroost hadden achtergelaten; en al deze menschen hadden zich getroost met de gedachte, dat zij nu naar huis zouden gaan, en weer mochten zaaien en ploegen en oogsten, - en nu kwam de wreede ontgoocheling - zij waren krijgsgevangen; zij mochten niet in het vaderland blijven; zij zouden op spoortreinen worden geladen, en waren er geen passagierswagens, dan was er nog wel plek op de beestenwagens, en als vee, als stòm vee zouden zij aan de groote havens worden overgeladen op de reuzentransportschepen, om vervoerd te worden naar Ceylon of naar St.-Helena of naar de woestijnen van Indië....

De geslagen kommando's.

Boeren-gevangenen.

En niemand hunner zou dat lot ontgaan, behalve hun eerste kommandant MARTHINUS PRINSLOO, die in Kaapstad mocht gaan wonen....

Acht mijlen ten zuidoosten van Fouriesburg hadden de generaals HUNTER en RUNDLE zich met hun staven tot ontvangst der krijgsgevangenen opgesteld. De infanterie stond aan weerszijden van den weg geschaard, schouder aan schouder, een levende haag vormend van twintig minuten gaans; dan volgde een sterke krijgsmacht bereden infanterie met artillerie.

De pijpers speelden en het staal der opgestoken bajonetten flikkerde in de helle zon, toen de Boerenkommando's in twee rijen over de heuvels in zicht kwamen. Het was toen elf uur.

Kommandant PRINSLOO was ongewapend en werd vergezeld door een adjudant, die de witte vlag droeg. Hij begroette generaal HUNTER, van wien hij een handdruk ontving.

Op hem volgden de kommando's van Ficksburg en Ladybrand onder de kommandanten CROWTHER en A.J. DE VILLIERS; de kommandanten reikten geweer en bandelier aan generaal RUNDLE over, terwijl 986 burgers, die voorbijtrekkende hun Mausers op hoopen wierpen, met hen in krijgsgevangenschap gingen.

Bovendien viel den Engelschen dien dag een Krupp-kanon (negenponder) in handen.

Den dag daarop volgde kommandant FONTENEL met de kommando's van Senekal en Winburg, te zamen 600 man sterk, en den 1sten Augustus strekten de kommandanten DUPLOOI, POTGIETER en JOUBERT,

die bij de Gouden Poort tevergeefs een doortocht hadden gezocht, met hun manschappen en een kanon voor BRUCE-HAMILTON de wapens, terwijl de kommando's van Rouxville, Bethulië en Wepener hetzelfde deden bij Slaapkrans[1].

Het geheele aantal Vrijstaters, dat in krijgsgevangenschap ging, bedroeg 3348 man met 3 kanonnen.

Zoo was het veldtochtsplan van Engeland in het oostelijk deel van den Vrijstaat dan voor een aanmerkelijk deel gelukt, en PRINSLOO'S overgave was - wie durft het tegenspreken? - een zware en harde ramp. Toch bracht zij in de republikeinsche gelederen niet die ontroering teweeg, welke CRONJÉ'S overgave veroorzaakte, maar zij miste ook het treffend en aangrijpend karakter, dat CRONJÉ'S overgave kenmerkte. Bij Paardeberg was den Leeuw van Afrika, die nog nooit was getemd, het stalen net over de gespierde leden geworpen, terwijl de kleinmoedige PRINSLOO als een huisdier, mak en gedwee, de geopende kooi van Engeland binnenschoof.

De Caledonvallei was een tweede Paardeberg geworden, doch zonder den glans, die van CRONJÉ'S Paardeberg als een laatste eere-saluut afschitterde op de overwonnen kommando's, en PRINSLOO'S overgave vormt een treurige, roemlooze bladzijde in de Vrijstaatsche geschiedenis.

Theron's Corps.

AAN de nagedachtenis van DANIE THERON en zijn Verkenners zijn wij het verschuldigd, dat wij een bijzonder hoofdstuk wijden aan hem en zijn corps.

Reeds bij Paardeberg[2], waar de gewezen procureur van Krugersdorp dien even vermetelen als bewonderenswaardigen

1) Met betrekking tot kommandant ROUX maakte de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* de volgende opmerkingen:
'Wij hebben er ons indertijd over verwonderd, dat onder de Boeren, die zich einde Juli bij Fouriesburg aan de Engelschen hadden overgegeven, naast kommandant PRINSLOO ook kommandant ROUX was. Deze Vrijstaatsche predikant, die de toga aan den wand had gehangen, om het geweer ter hand te nemen, was ons herhaaldelijk als een kloek man geschilderd. Dat hij aan de allerminst kloeke daad van PRINSLOO had deelgenomen, leek ons zonderling. Ziehier echter de toedracht der zaak, gelijk wij haar vernomen hebben van een betrouwbaren zegsman, die haar weer van President STEYN had. Men herinnert zich, dat het bevelhebberschap van de Vrijstaters op de Basoetogrens na DE WET'S vertrek niet geregeld was. Er was eigenlijk, zoover wij weten, nog geen opperbevelhebber. Toen nu ROUX hoorde, dat PRINSLOO met HUNTER over onderwerping van het geheele kommando onderhandelde, spoedde hij zich naar den Engelschen generaal, om hem te zeggen, dat PRINSLOO volstrekt niet de macht had, om over al die burgers te zeggen. HUNTER hield ROUX kalm gevangen! Het verschil tusschen de rol van ROUX en PRINSLOO in deze treurige geschiedenis blijkt hieruit, dat de Engelschen PRINSLOO aan de Kaap hebben laten blijven en ROUX naar Ceylon gezonden.'

2) Zie bladzijde 608.

tocht naar het omsingelde lager van CRONJÉ maakte, hebben wij met hem kennis gemaakt.

Hij werd de aanvoerder van een bijzonder corps Verkenners, dat hij vormde, en dat hem Kapitein, bij verkorting Kappie noemde. Het corps bestond uit ongeveer 200 man, en dit getal bleef tamelijk stationnair, daar de verliezen in de verschillende gevechten weer telkens werden aangevuld door nieuwe Vrijwilligers.

DANIE THERON stelde vier luitenants aan: JAN THERON (zijn neef), MALAN, ENZELING en PRETORIUS, terwijl zijn corps uit de meest uiteenloopende nationaliteiten was samengesteld. Men vond er Duitschers onder en Franschen, Hollanders[1)] en Russen, ja zelfs een Griek. Er waren Afrikaanders onder en mannen, die geen woord Afrikaansch verstonden; ruwe klanten en beschaafde geesten. Maar het waren, zonder uitzondering, dappere mannen, vol onverschrokken moed, die hun leven waagden voor vrijheid en recht.

Het was voor den vreemdeling wel iets verrassends, dat DANIE THERON bevelhebber was van dien zoo gemengden troep, en hij scheen op het eerste gezicht al heel slecht te passen als kapitein van een ruiterschaar, die sprekend op een bende vrijbuiters geleek. THERON was nauwelijks van middelmatige lengte; schraal, tenger van gestalte, met een fijn, bijna baardeloos gelaat; daarbij licht bewogen en met een hart vol gevoel en deernis voor anderer smart.

En toch wist dit fijn-besnaarde gemoed die vermetele ruiterschaar te beheerschen. Hij leerde hun krijgstucht, hij gewende hen aan orde en regelmaat, en zij zouden hem gewillig gevolgd zijn tot voor den mond van het Engelsche kanon. Maar het was ook een sterke band, die hen bond aan hun kapitein, aan hun Kappie, want het was de band eener oprechte en warme toegenegenheid, en zij zagen tot dezen acht-en-twintigjarigen jongen man op als tot hun vader.

DANIE THERON was trouwens een uitnemend man, een aanvoerder bij de gratie Gods, ingelijfd in die uitverkoren schaar van helden, wier harten door den Heere der heirscharen zijn aangeraakt met het heilige vuur van het altaar, zoodat de strijd voor hem was geworden een heilige strijd voor vrijheid, recht en vaderland!

Er heerschte in de laatste dagen van Mei, toen THERON'S Verkenners de Transvaalsche hoofdstad binnenreden, een schromelijke en verbijsterende wanorde in Pretoria, en kapitein THERON ontving van LOUIS BOTHA en KOOS DE LA REY de opdracht, om de plundering der gouvernements-magazijnen te keeren en de orde te herstellen.

Hij volvoerde deze taak, terwijl hij tevens paarden requireerde

1) Er waren 25 Hollanders bij.

voor zijn corps, waarbij zich het bijna grappige feit voordeed, dat menschen, die naar hartelust aan het plunderen waren in de gouvernements-voorraden, op hetzelfde oogenblik werden ontlast van hun paarden, die zij op stal hadden staan.

H.J. SLEGTKAMP[1)], bekend uit de Spionkopgevechten, openbaarde bij dat requireeren een bijzondere bedrevenheid, doordien hij de nok van een huis tot zijn observatiepost maakte, van waar hij met uitnemend succes naar de begeerlijke paarden spionneerde.

THERON was intusschen van plan, om naar het Vrijstaatsche gevechtsveld terug te keeren, en daar de directe weg naar den Vrijstaat door den vijand was afgesneden, verliet hij even voor de aankomst der Engelschen Pretoria en trok met zijn corps per spoor naar Middelburg, van waar den 4^{den} Juni de tocht naar het zuiden werd aanvaard.

Ieder ruiter bezat een flink rijpaard. Het was trouwens een der eerste en voornaamste zorgen van kapitein THERON, dat zijn manschappen goed bereden waren, en er was dan ook niet één republikeinsch kommando, dat beter beslagen paarden bezat dan dat van THERON. Hij nam steeds een veldsmidse mee naar het oorlogsveld, die in uitstekenden staat en voorzien van een ventilator was. De kommando-smid van THERON'S corps, wiens voornaamste werk het beslaan der paarden was, heette CORNELIS VAN DER ROEST, en was afkomstig uit Naarden, in Holland[2)].

Behalve een rijpaard bezaten vele manschappen handpaarden, die gedeeltelijk als pakpaarden dienst deden, terwijl de geheele wagentros bestond uit een paar, door muildieren getrokken trolley's[3)], beladen met de veldsmidse, een heliograaf, een hand-Maxim en een voorraad ammunitie, waaronder dynamiet.

Van tenten was er geen sprake, en om kanonnen gaf THERON[4)] bitter weinig. Zij hinderden hem in zijn beweeglijkheid, die hem boven alles ging, en daarom vond hij ze ongewenscht. 't Is waar: hij voerde op zijn trolley's het kleine hand-Maxim mede, dat op de Engelschen was veroverd, maar hij gebruikte het bijna nooit.

Zoo trokken de ruiters dan op: het ongezadelde handpaard met den halterriem over den kop en den strik op den bek rechts van den ruiter; de trolley's in de achterhoede.

De tocht ging naar het zuiden, naar de Vaalrivier, terwijl een patrouille van zes tot twaalf man vooruit zwermde, om den weg te verkennen. Zoolang het corps zich op Transvaalsch grondgebied bevond,

1) Zie bladz. 477.
2) Aan kommando-smid VAN DER ROEST heb ik vele belangrijke mededeelingen omtrent de operaties van THERON'S corps te danken.
3) Trolley = korte sleeperswagen.
4) Wanneer enkel THERON wordt genoemd, is hiermede bedoeld kapitein DANIE THERON.

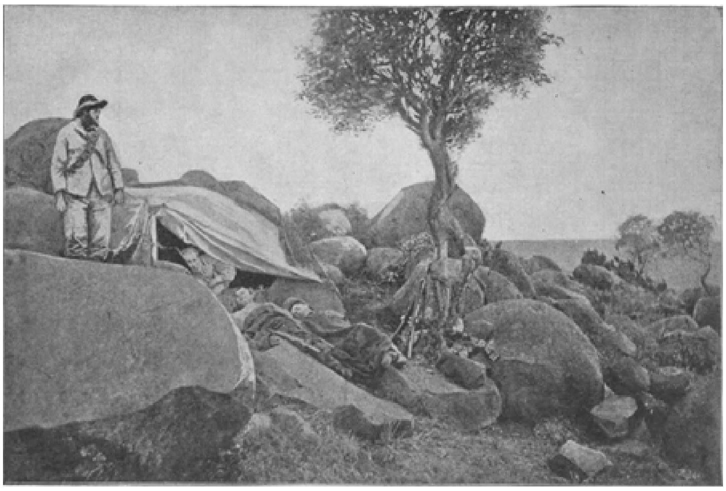

Een kampement van THERON'S Verkenners.

werden elken dag slechts twee trekken, elk van ongeveer twee uur, gedaan, terwijl gemeenlijk gepleisterd werd op de een of andere hoeve, waar de paarden werden gedrenkt en gevoederd.

Zoo werd de noordelijke oever van de Vaalrivier bereikt, en onder het zingen der Transvaalsche en Vrijstaatsche volksliederen en een luid schallend hoera werd de Vaalrivier bij Villiersdorp midden in den nacht gepasseerd.

Het was een koude nacht, en de rijp lag op de velden. De paarden werden afgezadeld op Vrijstaatsch gebied en de ruiters kampeerden onder den blooten hemel.

De Verkenners hadden thans weer het gebied van het oorlogsterrein bereikt, en met even groote voorzichtigheid als stoutmoedigheid leidde THERON zijn manschappen zuidwaarts. De proviand was intusschen schaarsch geworden, en THERON leed daaronder, want zijn hart, dat met standvastige trouw aan zijn manschappen was verbonden, was altoos pijnlijk aangedaan, als zijn burgers ontberingen moesten doorstaan. Te grooter was dan ook zijn voldoening, toen hij Frankfort bereikte, dat aan zijn hongerige schaar van alles volop leverde.

Zoo was het trouwens telkens bij THERON'S Verkenners: den eenen dag leden zij honger en den anderen dag baadden zij zich in overvloed; vandaag leden zij dorst en morgen dronken zij den champagne uit een geplunderden trein....

Het was een heele trek van Frankfort naar Lindley, en de Verkenners, die na zooveel lange marschen naar een gevecht verlangden als de matroos naar de wijde zee, waren blijde verrast, toen Kappie hun bij de aankomst voor Lindley met deze dagorder verraste: ‘Zeuns, wij zullen morgen vroeg Lindley stormen!’

Lindley.

Hij sprak zijn manschappen gewoonlijk aan met 'Zeuns'; dat was zoo de manier van DANIE THERON.

Doch er kwam niets van de bestorming; PIET DE WET, de lafhartige belegeraar van Lindley, was tot geen krachtige daden in staat, en de kapitein zeide den volgenden morgen: 'Zeuns, ik ben teleurgesteld; PIET DE WET zegt, dat hij slechts 25 Vrijwilligers kan missen.'

Spoedig zouden THERON'S Verkenners echter gelegenheid verkrijgen, om hun krijgsmanskunst te toonen, want er kwam een rapport aan, dat een Engelsch konvooi, beschermd door een krijgsmacht van 400 man, kwam aanrukken van Kroonstad[1]. THERON aarzelde niet, om hun te gemoet te gaan, en met 100 man tastte hij den 27sten Juni met zijn gewone onverschrokkenheid den vijand aan, die bleek zestienmaal sterker te zijn dan hij. Tegen deze overstelpende overmacht was THERON natuurlijk niet bestand, en daar hij zonder versterkingen bleef, moest hij, na den vijand gevoelige verliezen te hebben toegebracht, terug.

Hij betreurde bij dit gevecht o.a. den dood van den dapperen Russischen prins GOTZIKOF en twee zwaargewonden, die in handen der vijanden vielen. Deze zwaargewonden waren Hollanders: DE ROOY, die hier zijn eerste gevecht medemaakte, en DANIËL PITON. DE ROOY kreeg een kogel, die zijn mond en keel doorboorde, doch in spijt van zijn gevaarlijke wond was hij wondergauw genezen, slechts het verlies van een tand betreurende, die door den kogel was weggeslagen.

PITON was nog ongewond, toen hij naar zijn paard rende. De andere manschappen waren reeds allen in veiligheid, en kapitein THERON, die de vaste gewoonte had, op den *laatsten* man te wachten, hield het paard van PITON bij den teugel, toen deze naderde. PITON bereikte ook het paard, maar kreeg toen een schot door den linkerschouder, en het warme bloed voelend, riep hij: 'Kapitein, ik ben gewond!' THERON was niet in staat, hem nog in het zadel te beuren; hij nam geweer en bandelier van den gewonde over en reed toen weg.

Ook deze Hollander is gelukkig hersteld.

De belangrijke diensten van THERON'S Verkenners in de gevechten bij Bethlehem zijn reeds aangestipt[2], en teruggedrongen naar de Brandwatervallei, vinden wij THERON'S colonne in de buurt van Fouriesburg, waar de kapitein 100 magere reservepaarden, die hij was machtig geworden, liet weiden; doch deze 100 paarden, alsmede twee trolley's werden om niet opgehelderde reden achtergelaten, toen onze Verkenners de eervolle opdracht verkregen, de achterhoede van DE WET'S leger op zijn gedenkwaardigen tocht door Slabbertsnek te dekken.

1) Dit gevecht is reeds aangestipt op bladzijde 846.
2) Zie bladzijde 856 e.v.

De tocht door Slabbertsnek had plaats zonder eenig onheil, maar den volgenden dag, den 16den Juli, had een gevangengenomen Khaki de Verkenners bijna in een groot ongeluk gestort. Hij stak namelijk zijn pijp aan en wierp het brandende vuurhoutje in het lange gras, dat onmiddellijk vlam vatte. De ammunitiewagen stond in de nabijheid, en de burgers waren niet in staat, hem bijtijds te verwijderen. Zoo moesten zij het dan lijdelijk aanzien, hoe de vlam onder den buik van den wagen door ging, en een zak, die aan een knop van den wagen was vastgebonden, zengde. Maar de vlam verminderde en de gevreesde ontploffing bleef achterwege.

THERON dekte met zijn Verkenners de achterhoede van DE WET'S kommando's, en de groote Vrijstater had geen trouwer wacht in zijn rug kunnen hebben, maar bij de onophoudelijke verkenningen, die door THERON'S manschappen werden gedaan, verloren twee jeugdige, wakkere Afrikaanders, UYS en BOSMAN, op een droevige, noodlottige manier het leven. Zij hadden nasporingen gedaan op een paar boerenhoeven, en hadden, om de gezindheid der bewoners beter te kunnen uitvorschen, zich als Engelsche verkenners voorgedaan en Engelsch gesproken. Dat echter was een gevaarlijk ding. De bewoners hielden de Verkenners inderdaad voor Engelschen, en schoten hen onderweg dood[1]. De één was gevallen door den kogel van een Henri-Martini-geweer, terwijl de ander een schot hagel in de volle borst had gekregen.

Op plechtige wijze werden de slachtoffers van deze diep betreurenswaardige vergissing begraven. Zij werden ter ruste gelegd in twee graven, die naar Boerengewoonte minstens een meter diepte hadden; en gehuld in hun kombaarzen, den hoed over het gelaat, verdwenen deze jonge, veelbelovende Afrikaanders in de duistere kuilen. President STEYN sprak een ernstig, aangrijpend woord, waarop kapitein THERON wilde antwoorden, doch hij kwam niet verder dan tot de woorden: 'Ik dank U, Edelachtbare,' want de zielepijn om den dood van die twee wakkere kameraden overmande hem, en hij snikte luid.

Bij Palmietfontein, ten zuidoosten van Heilbron, haalde generaal BROADWOOD den 19den Juli THERON'S Verkenners in en tastte hen onmiddellijk aan met hevig geweld.

THERON had drie stellingen, waarvan hij er één moest opgeven, waardoor de achterpunt van zijn lager een oogenblik in de knel geraakte, maar hij behield zijn koelbloedigheid. Hij legde een hinderlaag in een steenen veekraal, en de Australiërs, die in halve dronkenschap en volle hevigheid deze gevaarlijke kraal tot op 50 yards afstands naderden, kregen hier de volle laag. Hun aanvoerder, majoor MOOR, was onder de

1) Na dit ongeluk werd aan de Verkenners uitdrukkelijk verboden, op de boerenhoeven de Engelsche taal te gebruiken.

Begrafenis van een in den strijd gevallen Afrikaander.

Een Verkennerspatrouille de wacht houdend bij een spoorlijn.

gesneuvelden, en van het vangen van DE WET, wiens tocht door THERON werd gedekt, kwam op dezen dag niets meer.

THERON verloor slechts één doode: HENDRIKS, een Hollander, die bij Palmietfontein begraven is. Een houten gedenkteeken met een opschrift wijst zijn graf aan.

DE WET zette er thans de sokken in, en in een scherpe bocht trok hij naar Paardekraal, op zeventien mijlen afstands van Serfontein-station[1)], dat hij in ijlmarschen in den nacht van den 21sten Juli bereikte. THERON'S Verkenners waren bij dat zware trekken goed in den pas gebleven, al was de trolley met de veldsmidse ook omgeduikeld in een diepe sloot.

In de buurt van de spoorlijn gekomen, had DE WET bevel gegeven, den eersten trein den besten te pakken, maar de Heilbronners schenen het zaakje niet te vertrouwen, en de eerste trein snorde ongehinderd voorbij.

Doch thans bereikten THERON'S Verkenners de lijn, en zij dachten er anders over dan de Heilbronners. Zij legden klippen op de rails en stelden zich in hinderlaag.

Er scheen geen maan, maar het was helder sterrenlicht, en na eenig wachten hoorde men het gedreun van een nieuwen trein. Doch het was een voorzichtige machinist, die op de locomotief stond, en de klippen op de lijn ziende, stopte hij.

Op dit oogenblik echter weerklonken een kort geweervuur en het geroep der Verkenners: ‘Handen op!’

En zoo geschiedde het. Negen en twintig spoorwagens, volgeladen met haver, corned beef, cacao, tabak[2)] en andere nuttige artikelen vielen den Boeren in handen, terwijl 70 soldaten, die zich op den trein bevonden, werden ingerekend.

De Engelsche kapitein beklaagde zich, dat hij zich moest overgeven, daar hij, pas tot kapitein bevorderd, in dien nieuwen rang nog niets had uitgevoerd. De Boeren vonden het ook banjer jammer, maar zij hielden hem voorloopig toch vast.

De overrompeling van den trein was een ware uitkomst voor DE WET, wiens voorraden weer uitgeput raakten, terwijl de Boeren niet nalatig waren om uit den trein te sleepen, wat van hun gading was. Daarna liet THERON de locomotief ontsporen, terwijl de spoorwagens aan de vlammen werden prijsgegeven. Men nam voor dat doel de geoliede goederenzeilen, sneed ze in reepen en wierp deze brandend over de wagens.

Intusschen begon het dag te worden, en CHRISTIAAN DE WET verscheen op het tooneel van de nachtelijke overrompeling.

Het was een vreemdsoortig gezicht. De mailzakken met hun duizenden

1) Serfonteinstation ligt tusschen Honingspruitstation en Roodewal.
2) Cacao en sigaretten vormden een vast bestanddeel van elken treinbuit.

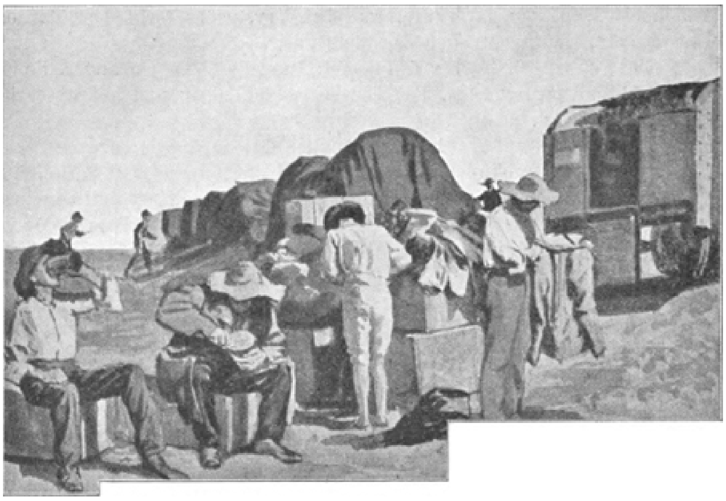

De Boeren doen zich te goed aan den buit van een veroverden trein.

brieven voor het Engelsche leger waren uitgestort op den grond, en de Khaki's woelden, nadat de Boeren den boel op hun manier hadden nagezien, in de verwarde papierstapels rond[1]. Hier zat een Verkenner een fijne sigaret te rooken; daar sloeg een Boer de sterke tanden in een stuk corned beef; de Griek had een flesch whiskey tusschen zijne knieën en grinnikte van plezier.

DE WET sprong op een Kaapsche kar, en terwijl kapitein THERON naast hem stond, hield hij een warme lofspraak op THERON'S Verkenners, zeggende: 'Ge hebt jullie flink gehouden, jongens, dat ge dien trein hebt gepakt! Ik zeg dit maar in mijn oud taaltje, maar jullie kunt elkander dit overbrengen in je eigen taal, en als ik vijfhonderd zulke kerels had als jullie, dan trok ik direct op naar Kaapstad. Ik benoem hiermede kapitein THERON tot kommandant.'

Dat was een taal, die de Verkenners machtig streelde, en er werden drie krachtige hoera's aangeheven: eerst voor generaal DE WET, en dan voor - kappie THERON, ofschoon hij zoo pas tot kommandant was opgeklommen.

THERON zelf zeide met een halven glimlach: 'Die naam van kommandant is toch niet zoo mooi als die van kappie, zeuns!'

THERON'S Verkenners bleven den sterken muur vormen tusschen DE WET'S voortjachtende kommando's, die naar Schoemansdrift aan de

1) THERON had de Engelsche dienstbrieven vooraf opgeborgen.

Vaalrivier spoedden, en den snel narukkenden vijand onder generaal BROADWOOD.

Maar aan Schoemansdrift maakte de Vrijstaatsche adelaar plotseling halt en sloeg in het gezicht van den vijand zijn kampen op, terwijl DANIE THERON een onweerstaanbare begeerte voelde opkomen om een nieuw bezoek te brengen aan de spoorlijn.

Hij riep voor de nieuwe expeditie 100 man op van zijn Verkenners, waaraan een veldcornetschap van Heilbronners, iets kleiner in getal, werd toegevoegd. Ieder man was voorzien van 200 patronen, terwijl de sterkste paarden waren uitgezocht.

Den 2den Augustus kreeg de vermetele ruiterstoet den spoordam in het gezicht, en zadelde af op een afgelegen boerenhoeve in de nabijheid van het station *Holfontein*[1]. De hoeve werd onmiddellijk geïsoleerd. Niemand der aanwezigen mocht de hoeve verlaten, en niemand, die er aankwam, mocht terug: blanke noch zwarte. Dat was bij dergelijke expedities trouwens een vaste stelregel van kapitein THERON, want overal loerde verraad, en om te slagen moest hij den vijand overrompelen.

Maar onze wakkere kapitein deed meer. Hij liet het paard voor de mestkar spannen, en trok in gewone landbouwerskleeding met de mestkar het veld in. Hij vulde de kar met den drogen koemest, die over het grasland lag verspreid, en niemand zou in dezen eenvoudigen mestraper, wiens scherpe arendsoogen den omtrek rusteloos verkenden, een der geduchtste kampioenen van CHRISTIAAN DE WET hebben vermoed.

Vervolgens liet hij zijn heliograaf werken, en daar hij met den geheimen seindienst der Engelsche heliografen was bekend, wendde zijn heliograaf zich brutaalweg tot het Engelsche garnizoen, dat te Ventersburg was gestationneerd, om versterking vragend tegen de Boeren. De Engelsche kolonel te Ventersburg, door de Engelsche seinen misleid, was natuurlijk in de stellige overtuiging, dat hij met een collega te doen had, en antwoordde, tot zijn leedwezen geen versterkingen te kunnen missen.

DANIE THERON wist nu voorloopig genoeg en wreef zich vergenoegd de handen. Tegen den avond sloop hij met een deel van zijn manschappen naar de spoorlijn en zette de wissels half open, terwijl de opening werd aangevuld met klipsteenen. Hij had dynamiet kunnen gebruiken, maar deed het niet uit voorzorg, dat de hevige knal de Engelschen in den omtrek zou waarschuwen, en met gespitste ooren legde hij zich met zijn makkers in hinderlaag.

Zij behoefden niet lang te wachten: een lange trein kwam snuivend en ratelend aanbolderen, en wat er nu geschiedde, deelde een der passagiers in de volgende bewoordingen mede: ‘Plotseling werd ik door

1) Holfontein ligt ten zuiden van Geneva-station en ten noorden van Ventersburg.

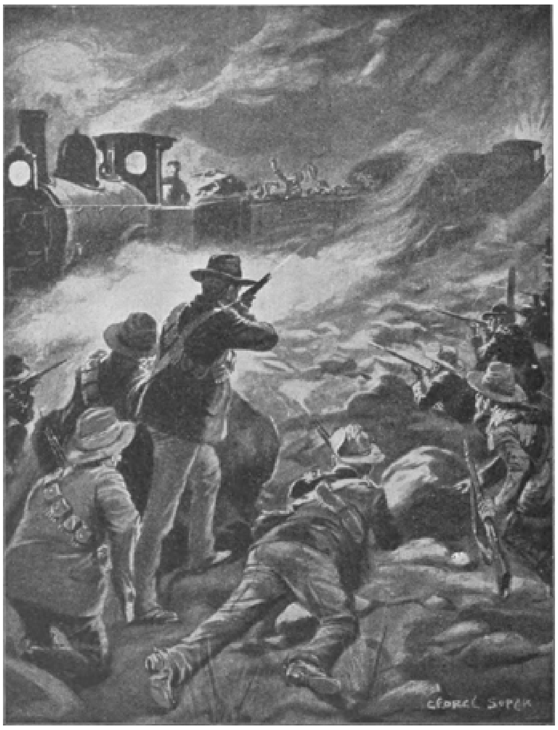

D e   o v e r r o m p e l i n g   v a n   e e n   t r e i n .

een schok gewekt, en met een ruk stopte de trein. Zooals men gemeenlijk onder soortgelijke omstandigheden pleegt te doen, vloog ik overeind van mijn slaapplek, doch liet mij weer snel neervallen op het geluid van het ping, pang! der kogels, die mij voorbij het gezicht floten.

Onmiddellijk volgde er een hevige ontploffing, gevolgd door drie nieuwe ontploffingen, die de rails wegrukten[1]. Ondertusschen vuurden de Boeren; hun kogels kletterden tegen onzen wagen en sloegen hevig tegen den salonwagen, die zich achteraan in den trein bevond.

Ik keek onmiddellijk naar buiten en zag een partij Boeren, die van achter de prikkeldraadversperring, die de spoorlijn afheinde, op een afstand van misschien 20 yards eenige minuten op ons schoten. Wij lagen plat neer, totdat het vuren staakte, en kapitein THERON, het hoofd der aanvallers, die ongeveer 80 man sterk waren, kwam naar onzen wagen, roepende: ‘Handen omhoog en uitspringen!’ waaraan wij zonder verzuim voldeden.’

De locomotief was, zonderling genoeg, over den half geopenden wissel heengegaan, maar de twee volgende wagens, geladen met haver, hadden gehaperd, en waren dan omgetuimeld, terwijl drie soldaten onder de haver raakten en stikten.

Het was toen één uur in den nacht.

De achterste wagen was een salonwagen, waarin zich o.a. bevond STOWE, de Amerikaansche consul-generaal te Kaapstad.

De reizigers in dezen salonwagen lagen te slapen, toen de overrompeling plaats had, en slaapdronken kleedden zij zich haastig aan, terwijl STOWE de Amerikaansche vlag uitstak naar buiten. Een jonge Hollander, die het doek niet onderscheidde en het voor een Engelsche vlag aanzag, rukte het hem echter uit de handen met den uitroep: ‘Geef op dat ding!’ maar haastte zich, om de vlag ongeschonden terug te geven, toen andere Boeren hem op zijn vergissing opmerkzaam maakten.

Kapitein THERON was intusschen den consul genaderd, en op zijn desbetreffende vraag verklaarde STOWE op zijn woord van eer als consulgeneraal en onder beroep op de vlag van zijn land, dat de salonwagen door de Britsche autoriteiten tot zijn beschikking was gesteld, en dat in dien wagen geen personen of zaken aanwezig waren, die niet tot zijn gevolg behoorden of zijn persoonlijk eigendom waren. De Boeren lieten den salonwagen daarop ongemoeid en brachten hem later weer in het rechte spoor.

En toch bevond zich in dien salonwagen de Engelsche kolonel GORDON - LENNOX met geheime depêches van MILNER aan lord ROBERTS! De Boeren hadden mijnheer STOWE op zijn eerewoord geloofd en waren op een zeer gemeene manier bedrogen geworden.

1) Dit was een vergissing, want er was geen dynamiet gebruikt. Vermoedelijk hield de verbouwereerde passagier het heftig stooten der wagens voor zooveel ontploffingen.

De trein bevatte intusschen een buitengewonen voorraad meel, beschuit, vleesch, haver en ammunitie, terwijl 3 officieren en 40 soldaten, die als herstelden het hospitaal te Bloemfontein hadden verlaten, en thans terugkeerden naar het front, THERON'S Verkenners in handen vielen.

De Engelschen hadden 4 gewonden, waaronder den gesmokkelden kolonel GORDON - LENNOX, die door een verdwaalden kogel in het been werd getroffen.

De Boeren haalden uit den trein zooveel buit als mogelijk was, waarna hij in brand werd gestoken, terwijl THERON de krijgsgevangenen, die hij niet kon houden, toch de eerste uren bij zich behield, opdat zij de aangrenzende garnizoenen niet te vroeg zouden waarschuwen. Want het was een feit, dat de Boeren midden tusschen de Engelschen inzaten, en het gevaar van overrompelaars overrompelden te worden, werd te grooter, nu verscheiden Verkenners de buitgemaakte whiskey begonnen te proeven en daarbij den geheelen oorlog vergaten.

Toen de dag was aangebroken, kwam de Engelsche bereden infanterie dan ook aanzetten, en de Afrikaanders moesten maken, dat zij hals over kop wegkwamen.

Enfin, het liep nog goed af; de Verkenners leverden een achterhoedegevecht, waarbij zij een zwaargewonde kregen, die later overleden is, doch wisten zonder verdere ongelukken te ontsnappen. En daar lord ROBERTS naar Engeland liet telegrapheeren, dat minstens 25 man van THERON'S Verkenners er het hachje bij hadden ingeschoten, was het Engelsche volk ook tevreden.

De Engelsche autoriteiten namen intusschen hun maatregelen tegen die lastige en hoogst onaangename verrassingen: zij verwoestten de hoeven in de buurt der opgebroken spoorlijnen, staakten den nachtdienst en plaatsten invloedrijke Parool-burgers - burgers, die den onzijdigheidseed hadden afgelegd en naar hun hoeven waren teruggekeerd - op de bedreigde treinen[1)].

Maar DE WET trok zich van die Parool-burgers weinig aan. Hij haalde de schouders op en zeide: ‘Wij zullen voortgaan met de spoorlijnen te vernielen, als wij te kort komen aan proviand en ammunitie, en wat die Parool-burgers betreft - zij behoorden in het veld, bij de vechtende kommando's te zijn!’

Het was een lange, gevaarlijke weg, dien THERON had af te leggen van Holfontein naar Schoemansdrift, doch hij bracht er zijn menschen doorheen, en kwam met zijn Verkenners behouden aan bij CHRISTIAAN DE WET, die hem met blijdschap ontving. Ook SLEGTKAMP, die, gewond bij

1) Er waren twee soorten Parool-burgers: burgers, die vrijwillig, en burgers, die gedwongen den onzijdigheidseed hadden afgelegd.

Lindley, met de kommando's was meegetrokken naar Brandwatervallei, en daar opnieuw gewond, in een klein hospitaal te Fouriesburg was achtergebleven, kwam tot aller verbazing bij Schoemansdrift weer boven water en werd met een krachtig hoera door THERON'S Verkenners verwelkomd.

Bij Schoemansdrift gaf de kapitein[1)] aan zijn Verkenners eenige dagen welverdiende rust, maar toen de horens van CHRISTIAAN DE WET het sein tot nieuwe marschen gaven, waren ook de jongens van THERON weer op het appèl. Zij dekten opnieuw den tocht van den Vrijstater, dwars door een wereld vol bosschen en bergen, terwijl lord METHUEN in zijn razende zucht om DE WET vast te keeren, hem met de onstuimigheid van een bergstroom najoeg.

Maar de valkenoogen van CHRISTIAAN DE WET waren goed open, en de jongens van THERON kenden hun plicht. Toen lord METHUEN bij Tijgerfontein aankwam, ontdekte hij, dat THERON'S Verkenners zich hadden vastgezet in de omringende kopjes, terwijl zijn plan, om hen te omsingelen, volkomen mislukte.

Toen gaf hij *den 7den Augustus* bevel tot een frontaanval, maar de Verkenners wisten, dat hun de dekking van DE WET'S leger was toevertrouwd, en zij verdedigden hun stellingen met standvastige trouw.

Maar twee kanonnen en een Maxim van DE WET'S leger waren op een kopje door de Boeren ongedekt achtergelaten en liepen groot gevaar door den vijand genomen te worden. De kanonniers, die bij de stukken waren, schreeuwden om hulp, want zij stonden reeds binnen de lijn van het vijandelijk geweervuur, en het waren alweer de jongens van THERON, die hen uit den brand moesten helpen. De kapitein bestemde een deel van zijn manschappen om den opdringenden vijand in bedwang te houden, klauterde met een ander deel op het kanonnen-kopje en liet het geschut langs lange lijnen van den berg zakken.

Het zware en gevaarlijke werk werd met bewonderenswaardigen spoed en zonder eenig ongeval volbracht, terwijl een Engelsch ooggetuige verklaarde, dat de Republikeinen onder het vreeselijke Engelsche granaat-vuur meer standvastigheid hadden getoond dan ooit sedert de dagen van Magersfontein.

De Boeren hadden op dezen dag één doode en enkele gewonden, terwijl het gevecht plaats had in de buurt van *Venterskroon.*

Twee dagen later - *den 9den Augustus* - ontbrandde een nieuwe strijd bij *Vanvuurenskloof*[2)], die door de Boeren onder zeer ongunstige voorteekenen werd aanvaard.

1) Ofschoon THERON door generaal DE WET tot kommandant was bevorderd, bleef hij bij zijn manschappen de kapitein, daar deze naam historische rechten had verworven.
2) In de buurt van Buffelshoek.

De strijd was voor hen een verrassing, ja bijna een overrompeling.

De burgers dachten aan geen vechten. De trekossen waren uitgespannen, en de kommando-smid stond bij de gloeiende veldsmidse rustig de paarden te beslaan, toen een patrouille van kapitein SCHEEPERS, den later met roem bekenden guerilla-aanvoerder in de Kaapkolonie, in wilde haast de nadering van den vijand rapporteerde.

De patrouille had het vroeger moeten rapporteeren, maar zij was aan het gezelsen geraakt en had bij dat gezelsen - een oude kwaal bij de Afrikaanders! - den Engelschman vergeten.

Er heerschte in het eerste oogenblik een groote ontsteltenis, en holderdebolder, in de grootste hurrie, werd het lager van CHRISTIAAN DE WET ingespannen, terwijl kapitein THERON in vollen galop door zijn lager joeg met den kreet: ‘Op zaâl, zeuns! Zeuns, op zaâl!’

THERON'S Verkenners vormden zooals gewoonlijk de dekking van DE WET'S leger, en toen THERON zijn lager binnenreed, barstten de Engelsche granaten reeds tusschen dit lager en DE WET'S leger.

De toestand was inderdaad zoo hachelijk mogelijk, en een krijgsgevangen Engelsch officier, die zich bij THERON'S Verkenners bevond, voelde zich later tot de verklaring genoopt, dat geen Engelsch aanvoerder in THERON'S positie er ooit doorheen zou zijn gekomen.

Onderwijl raasden de Engelsche granaten door de lucht, tusschen de bergen met oorverdoovend geweld uitéén barstend, terwijl de valleien waren vervuld met het gejammer en geschrei van opgeschrikte Kafferfamilies, die naar de bergen vluchtten.

Het granaatvuur van Engeland werd heviger; de Engelschen rukten thans op, om een bergketen te nemen links van den weg, dien THERON'S terugtochtslinie beheerschte, en zoo dit plan was gelukt, zou de wagentros van DE WET in de knel zijn geraakt en THERON ware verloren geweest.

Maar het plan leed schipbreuk op den heldenmoed van THERON'S Verkenners, die in het granaatvuur van den vijand vast stonden als muren van graniet, de Engelsche bestorming van de gewichtige bergketen met kracht afsloegen, en langzaam in goede orde weken, ofschoon om de beweeglijkheid te verhoogen, een ammunitiewagen in den steek moest worden gelaten.

De ammunitie van dezen wagen werd op een geheime plaats begraven, en is later weer opgedolven.[1)]

Toen de dag daalde, werd uitgespannen in een vlakke, gevaarlijke wereld, maar den volgenden morgen te drie uur stond generaal DE WET

1) Na het gevecht bij Vanvuurenskloof kwamen JACK HUNTON, bekend van den Spionkop, en een Hollander, genaamd VAN DER SLUIS, die beiden bij Holfontein van THERON'S corps waren afgeraakt, weer bij de Verkenners aan. Zij waren door een streek getrokken, die van vijanden wemelde, en bereikten dwars door de Engelsche linies heen hun oude strijdmakkers.

in het slapende kamp van THERON'S Verkenners en zeide op gedempten toon: 'Op zaâl! Inspan!'

Een Afrikaander, die den generaal niet herkende, meende onwillig: 'Zeker net als gister! Toen jullie weg waren, kregen wij eerst de order om op te zadelen en in te spannen!'

'Zul je zwijgen?' zeide DE WET tusschen zijn tanden door; 'zwijg, of ik kom met den sjambok!'

Dat was zoo de manier van DE WET. Hij praatte niet veel, kende geen zenuwen, had spieren van staal en greep gauw naar den sjambok.

Onze Afrikaander begreep dan ook, dat hij met geen gewoon kommando-mensch te doen had, hield zijn mond en gehoorzaamde.

Het was er om te doen, om lord METHUEN vóór te zijn aan den Gatsrand, en terwijl den 10^{den} Augustus deze rand werd bereikt, werd den volgenden dag de spoorlijn overgetrokken.

Maar het oogenblik van scheiden was thans gekomen, want bij de jongens van THERON kwam de lust naar avonturen en naar nachtelijke overrompelingen weer boven. Dat eindelooze wijken voor den vijand begon hun tegen de borst te stuiten, terwijl hun verschijning in een andere streek van het oorlogsveld tevens een heilzame afleiding kon bezorgen voor CHRISTIAAN DE WET.

Zoo nam DANIE THERON dan afscheid van DE WET en drukte hem de hand tot weerziens! Maar hij drukte den grooten Vrijstater voor den laatsten keer de hand, en de twee helden zagen elkander voor de laatste maal aan deze zijde van het graf....

Het was toen de morgen van *den 12^{den} Augustus*, en THERON leidde zijn volk dien dag door een onbegaanbare, woeste wereld: zonder water, zonder hoeve, tot den avond toe. De paarden versmachtten van dorst, en om ze te sparen, liepen de ruiters er naast, doch in den avond werd een prachtige boerenhoeve ontdekt, waar de paarden werden gedrenkt en gevoederd. De jongens van THERON echter leden honger, want de hoeve had natuurlijk geen kost voor 200 manschappen, en om aan zijn menschen het gebrek minder te doen gevoelen, gaf de kapitein hun ieder 10 shillings uit de krijgskas.

Den volgenden morgen werd weer opgezadeld, en volle acht dagen lang vertoefden de Verkenners nu in een vallei, begroeid met struiken en geboomte.

De Engelschen gonsden om hen heen; aan twee kanten stoven de vijandelijke colonnes in hun wilde jacht op DE WET hun voorbij, maar zij werden niet ontdekt. Zij waren veilig in hun schuilplaats; ze was hun een Zoar, een Pella, een spelonk van Adullam....

Kapitein THERON verzuimde natuurlijk geen voorzorgen. Twee

ongewapende Boeren, die de schuilplaats naderden, werden vastgehouden en niet losgelaten, voordat de Verkenners hun schuilplaats verlieten. THERON was bang voor verraad, en hij dacht aan het spreekwoord van DE WET: ‘Ik vertrouw mijn eigen jas nog niet.’

De kapitein duldde niet, dat er in den avond vuren werden aangelegd, want in de duisternis zou het schijnsel hen kunnen verraden, en het opkoopen van slachtvee en meel, dat op de naaste hoeven geschiedde, had met de grootste omzichtigheid plaats.

Het brood werd in het veld gebakken: liefst in mierenhoopen, die zich voor dit werk uitstekend leenen.

Deze mierenhoopen bereiken een hoogte van 50 tot 75 centimeter, zijn van binnen uitgevreten door de mieren en branden als turf.

Dichtbij den grond, aan den voorkant, werd een gat gemaakt in den ronden wand van den hollen mierenhoop, het stookgat genoemd, terwijl aan den achterkant bovenaan een klein luchtgat werd gemaakt voor rook en goed trekken. In de holte van den mierenhoop werd vervolgens brandstof geworpen en deze met de mierenhoop samen brandende, gaf binnen een uur voldoende warmte om het brooddeeg te kunnen bakken. Het meel, aangemengd met water en zout, vormde het deeg, dit werd op een plaat of blik gelegd en in den mierenhoop geschoven, terwijl de voor- en achteropeningen werden dichtgemaakt. Na ongeveer een uur was het brood gaar. Om kost te koken, werd een pan of emmer boven in den mierenhoop gezet. Vooral in regendagen waren die mierenhoopen een ware uitkomst.

Na acht dagen in dit Afrikaansche Zoar vertoefd te hebben, gaf de kapitein de lang verbeide orders: ‘Zeuns, op 't zadel!’ en hij leidde zijn manschappen met een onverschrokkenheid, die aan vermetelheid grensde, tusschen twee Engelsche kampen, waarvan men de vuren zag vlammen, veilig door. Maar de kapitein fronste zijn wenkbrauwen en was verdrietig, toen hij bemerkte, dat sommige Verkenners havergarven medesleepten op hun paarden, want hij dacht aan alles, en hij vreesde, dat het achterblijvende strooisel hun spoor zou verraden.

De ruiters pikten op hun tocht door de Losbergen vier Khaki's op, waarvan er twee doodbedaard aan het boeren waren gegaan, en deze laatste twee werden gevangengenomen, terwijl zij met een geslacht varken op een kar er van door wilden gaan. De verovering van dat geslachte varken bracht de Verkenners natuurlijk in de beste luim, terwijl de krijgsgevangenen goedhartige kerels waren, die bij het inspannen en afzadelen goede diensten bewezen.

Men moet trouwens niet denken, dat THERON'S Verkenners bedrukte menschen waren. Zij hadden wel oogenblikken, dat zij ontmoedigd en neergedrukt waren, maar die oogenblikken waaiden voorbij, en in spijt

van hun zware en moeilijke tochten waren zij het geleden leed weer ras vergeten, als zij zich met een bloedende osserib of een lekkeren schapebout om het knappende lagervuur schaarden.

De verzorging van de maag was trouwens een gewichtig en ernstig punt voor deze sterke, stevige kerels, en de Griek, die geen woord Afrikaansch verstond, had dezen volzin toch spoedig geleerd: 'Vleesch voor vier man!'

Het corps van THERON was namelijk gesplitst in afdeelingen van drie tot zes man, die, elk in 't bijzonder, zich vervoegden bij het corps-commissariaat, dat voor de voedingsmiddelen zorgde.

Dan was er nog een Franschman bij de Verkenners, die van de Afrikaansche taal evenveel verstond als een Engelsche muilezel, doch die zijn schreeuwende onbeholpenheid wist goed te maken door een buitengewoon krachtig gebarenspel. Deze man van de pantomime ontving een keer de opdracht, om eieren te koopen in een nabijgelegen hoeve. Hij was gewillig genoeg en ging, maar het was hem toch onmogelijk, om aan de boerenvrouw, die uit zijn klanken niet wijs kon worden, in woorden zijn wenschen kenbaar te maken. Hij wist echter raad. Hij hurkte neer op den grond en begon te kakelen als een kip, die een ei gaat leggen. De boerenvrouw keek hem in het eerst met groote oogen aan, bang genoeg, dat deze zonderlinge Uitlander aan plotselinge verstandsverbijstering leed, maar de bovenkamer was bij onzen Franschman perfect in orde, en zij had hem dan ook heel gauw begrepen. De eieren werden gehaald en de koop liep vlot van stapel.

Zulke kleine, grappige voorvallen kweekten bij THERON'S corps, zooals trouwens ook bij de andere kommando's, een frisschen, gezonden humor, terwijl het besef, te strijden voor vrijheid en recht, hen troostte en sterkte bij de zwaarste slagen.

Doch uitkijken bleef telkens de boodschap, en bij den nieuwen tocht, die Kliprivier gold, krioelde de omtrek van Engelschen.

In den nacht van *den 24sten Augustus* werd Kliprivier bereikt: een spoorstation, tien mijlen ten zuiden van Johannesburg, en kapitein THERON wendde zich onmiddellijk naar de gevangenis, waar zijn plotselinge verschijning de grootste opschudding veroorzaakte. De gevangenen, die voor een groot deel voor Ceylon waren bestemd, riepen zoo hard als zij konden: 'Wij zijn Boeren! Wij zijn Boeren!' Maar de cipiers maakten minder lawaai en zaten met het zaakje geducht in de knel. Zij moesten echter kiezen of deelen, en gauw ook, want de kapitein maakte reeds de revolver gereed.

Toen bedachten zij zich niet lang, en de kerkerdeuren gingen knarsend open. Er werden 85 personen uit de gevangenschap verlost, die zich onmiddellijk bij THERON'S corps lieten inlijven, en het feit, dat de

cipiers zich eveneens bij de Verkenners aansloten, gaf aan de overrompeling een bepaald grappig karakter[1].

De mare van dit vermetele stuk verspreidde zich intusschen met de snelheid van den prairiebrand door de Transvaal en wakkerde het verzet tegen het Engelsche geweld krachtig aan, terwijl DANIE THERON voortging met zijn overrompelingen, de waterwerken van Johannesburg bij Kliprivier vernielde en de Hollanders van zijn corps den 30sten Augustus een bijzondere verrassing bereidde, door de mededeeling: 'Hollanders, we gaan morgen op jullie Koninginnedag een trein pakken!'

THERON vervulde zijn belofte; de spoorlijn werd opgescheurd door dynamiet[2] en een volle goederentrein, gevuld met kleeren en andere artikelen, viel den Verkenners in handen. Zes Engelsche soldaten, die als

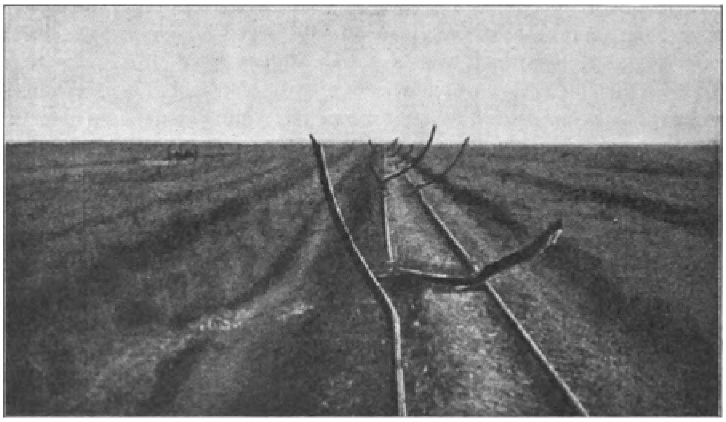

Een door Verkenners opgescheurde spoorlijn.

dekking dienden, werden gevangengenomen, doch weer losgelaten, van welke gelegenheid zij gebruik maakten, om zich te bezuipen aan de veroverde whiskey.

Deze goederentrein was intusschen de laatste trein, dien de dappere

1) Onder de gevangenen bevonden zich zoowel krijgsgevangenen als burgerlijke gevangenen. De boomkweeker J. BRUIGOM Jzn. (van Sliedrecht, in Holland), die bij de bestorming van Spionkop een vinger had verloren, was in de gevangenis geworpen, omdat het Engelsche bestuur begraven vuurwapenen in zijn land had gevonden. Op zijn verzekering, dat het buiten zijn weten was gebeurd, was niet gelet.

2) Voor dat doel werd er een holte gemaakt onder de spoorrail; in deze holte, tusschen een harde klip en de rail, werd het dynamiet gelegd, terwijl een aangebrachte lont de vonk moest overbrengen naar het dynamiet. De lont brandde in twee minuten één meter voort. Deze manier was doelmatiger dan het gebruik van dynamietpatronen.

DANIE THERON zou buitmaken. Hij deed een nieuwen aanslag op de spoorlijn bij Heidelberg, doch deze aanslag mislukte, waarna hij met zijn Verkenners terugkeerde naar de Losbergen, waar zij hun lager, bestaande uit eenige Kaapsche karren met bagage, opsloegen.

Hier ontving THERON een verzoek van generaal LIEBENBERG, die door generaal HART werd bestookt, om over te komen, en een gezamenlijk krijgsplan vast te stellen, aan welk verzoek de kapitein gehoor gaf, want hij was bezield met een brandenden ijver voor zijn volk.

Hij ging alleen.

Het was niets ongewoons: hij deed het dikwijls.

Zoo reed hij dan weg, en hij reed zijn laatsten rit! En hij zou zijn kamp en zijn dapper volk nooit wederzien - neen, nooit!

Het was toen Vrijdag den 7den September.

Misschien hebben de Verkenners zich wel verwonderd, dat hij zoo lang wegbleef, en misschien ook niet. Hij bleef wel meer lang weg, als de dienst het eischte.

Eindelijk kwam zijn paard het lager binnen. Een gewezen Afrikaansch artillerist had het gevonden, dwalende op het eenzame veld, en hij bracht het in het lager. Het was getuigd en gezadeld, en de verschijning van dit paard zonder zijn ruiter wekte onder het corps een groote ontsteltenis.

Het ergste stond te vreezen, en thans eerst voelden die dappere mannen, hoe zij hingen aan hun kapitein, aan hun 'Kappie,' zooals zij hem plachten te noemen.

Er werd onmiddellijk opgezadeld, en een sterke patrouille rukte uit, om THERON te zoeken.

Het was een droevig zoeken. Zij hadden wel meer gezocht, de Verkenners, - ach, zij hadden het elken dag gedaan! - maar dan hadden zij het spoor van den vijand gezocht, met hun kapitein aan het hoofd. En thans zochten zij geen vijand, maar hun Kappie.

Maar zij vonden hem niet, en zij *konden* hem niet vinden, want hij rustte reeds in den koelen schoot van den Afrikaanschen grond.

Toen reden zij aan bij een boerenhoeve in den omtrek en vraagden naar hun kapitein, en de vrouw, die hier woonde, vertelde hun, dat hun kapitein reeds begraven was.

Toen ontroerden zij, die stoere gasten van THERON'S Verkenners, en zij weenden, omdat hun Kappie gesneuveld was.

De Engelschen hadden hem gevonden - dood! - en zij hadden een Afrikaander geroepen, en deze had het lijk van DANIE THERON herkend.

En toen hadden zij, namelijk de Engelschen, hem begraven.

De vijanden hadden hem gevonden met den rug half achterover geleund tegen een klip: het gelaat naar boven, de hand aan het voorhoofd.

Zoo zat hij daar in peinzende houding: de hand aan het voorhoofd, want dit schrandere brein, dat dag en nacht met een verterenden ijver had gewerkt en geworsteld voor zijn volk, was moede geworden, en het gelaat naar boven, want van boven moet de verlossing komen.

Het bleek aan zijn patronen, dat hij nog gevochten had, maar geen kogel had hem getroffen - hij was gestikt door de vergiftigende gassen van een lyddietbom, die in zijn nabijheid was uitééngeslagen.

De Afrikaander, dien de Engelschen bij het lijk hadden geroepen, en die THERON had herkend, was een Kapenaar. THERON zelf was ook van Kaapschen huize.

De Verkenners vroegen aan de vrouw, waar THERON begraven was, en zij wees hun de plek in het eenzame veld, en zij weenden bij het graf van hun geliefden aanvoerder.

En dan keerden zij terug naar het lager met bedroefde harten, en verhaalden, wat zij wisten.

Toen stond de Hollander STEUERWALD op, die geen jaar later zijn jong en heerlijk leven zou offeren op het altaar van een Vereenigd Zuid-Afrika, en deelde mede, hoe hij met een makker reeds lang geleden van kapitein THERON de opdracht had ontvangen, om hem, mocht hij sneuvelen, te begraven op een familiekerkhof bij Kliprivier, waar zijn overleden meisje eveneens was begraven.

Op dit oogenblik kon die opdracht echter niet worden vervuld, want de weg was moeilijk naar Kliprivier, en de vijanden waren er in menigte. Maar men kon aan den kapitein toch een voorloopige begrafenis geven, die zijner waardig was, en zoo werd besloten.

En wij scharen ons in den geest met THERON'S Verkenners om het lijk van hun grooten aanvoerder.

Wij hebben er recht op, om daar te staan, en wij ontleenen dat recht aan de liefde en de bewondering, die wij in ons binnenste voelen branden voor dezen grooten Afrikaander, en deze liefde en deze bewondering is sterk als de dood.

Het is goed, dat THERON wordt opgegraven, want geen Khaki-handen mogen hem de laatste eer bewijzen - die eer komt zijn Verkenners toe, die hem gevolgd zijn, dag en nacht, met standvastige trouw....

En trouwe, sterke vriendenhanden nemen hem nu op en zij leggen hem met broederlijke teederheid neder in dat enge kamerke, dat wij doodkist noemen.

Hoog boven de doodkist drijven de kleine, witte wolken vredig voorbij, en de hellingen der bergen groenen, want de lente is aan 't komen.

Maar de doode zal die lente nooit meer aanschouwen, want hij heeft zijn kostelijk leven geofferd voor vrijheid en recht.

En een eerwaardige Afrikaander treedt thans naar voren en spreekt met aangrijpenden eenvoud over deze woorden: ‘O sieraad van Israël; op uwe hoogten is hij verslagen; hoe zijn de helden gevallen! Verkondigt het niet te Gath, boodschapt het niet op de straten van Askalon, opdat de dochters der Filistijnen zich niet verblijden; opdat de dochters der onbesnedenen niet opspringen van vreugde!’

En de ‘zeuns’ van Kappie, de gevreesde leeuwen, die Engeland doen sidderen, laten hun geliefden kommandant langzaam neerdalen in den diepen, duisteren kuil. En de doodsklok klept - niet de doodsklok van het vredig dorpke, waar hun kapitein geboren is, maar de doodsklok, die daar klept in het sterke gemoed van deze leeuwen, die diepbedroefd zijn.

Want zij begraven hun aanvoerder, die hen zoo dikwijls heeft geleid tot een strijd vol glorie, en die voor hen zorgde als een vader - ja, als een moeder voor haren eerstgeborene.....

En zij weenen bij zijn graf, want zij hadden hem waarlijk lief, en zij roepen met omfloerste stem: ‘Kappie, rust zacht!’

En met schreiende harten herhalen we dien wensch: ‘Kappie, rust zacht!.... Teeder en moederlijk dekke u de Afrikaansche grond! Rust zacht, Kappie!’

O sieraad van Israël; op uwe hoogten is hij verslagen; hoe zijn de helden gevallen!

De Tweede Drijfjacht op Christiaan de Wet.

BIJ al de glorie van de Caledonvallei was het voor de Engelschen, die met moeilijk te onderdrukken ongeduld naar de volkomen vernietiging der Vrijstaatsche krijgsmacht haakten, toch een harde tegenvaller, dat de schranderste generaal en eenige der dapperste kommandanten van den Vrijstaat met een uitgelezen schaar keurtroepen waren ontsnapt.

De generaals MACDONALD en RUNDLE ontvingen de eervolle opdracht, om FOURIE en OLIVIER met hun kommando's te vangen. Den 1sten Augustus rukte MACDONALD met zijn krijgsmacht op in de richting van Harrismith, terwijl generaal RUNDLE den volgenden dag door Nauwpoortnek in ijlmarschen volgde. Den 4den Augustus trok MACDONALD Harrismith binnen, terwijl generaal RUNDLE zich een dag later met hem vereenigde. Beide marschen waren zonder ongelukken volbracht, maar van de Vrijstaters was in veld

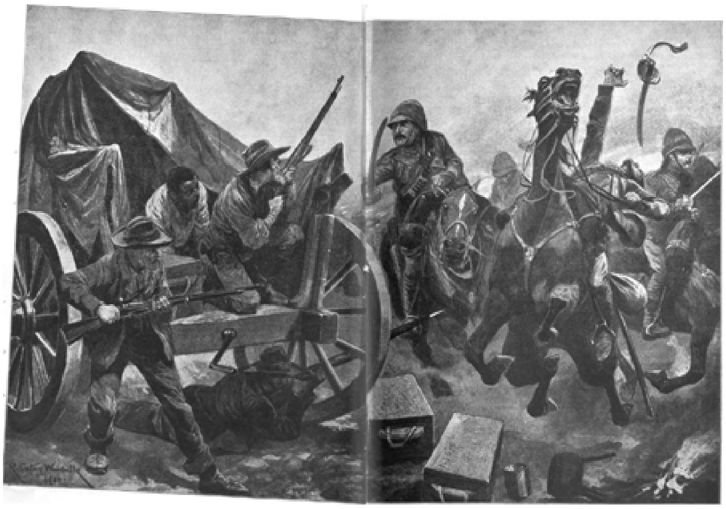

Burgers onder DE WET, door de Khaki's op de hielen gezeten.

noch wegen een spoor meer te ontdekken, en de beide knappe Engelsche generaals begonnen het in de gaten te krijgen, dat de Boeren hun door de vingers waren geglipt.

Wij moeten thans echter tot den grootsten generaal van den Vrijstaat terug.

In den gedenkwaardigen Zondagnacht van 15 op 16 Juli was CHRISTIAAN DE WET, zooals reeds medegedeeld, met 1500 man en 4 stukken geschut door den Slabbertsnek ontsnapt.

Deze 1500 man waren samengesteld uit kommando's van Kroonstad, Bethlehem, Heilbron en andere plaatsen, terwijl de wagentros, die feitelijk te groot was, werd gedekt door de wakkere Verkenners van DANIE THERON.

Lord ROBERTS was intusschen niet van zins, om CHRISTIAAN DE WET ongemoeid te laten trekken; hij gaf dringende orders, om den vluggen Vrijstater tot elken prijs vast te keeren, en zoo ontwikkelde zich die woedende jacht, die als de Tweede Drijfjacht op CHRISTIAAN DE WET zal bekend staan in de Afrikaansche geschiedenis.

HUNTER gaf onmiddellijk orders aan generaal BROADWOOD, om DE WET met een brigade cavalerie en een brigade bereden infanterie nadrukkelijk te achtervolgen, terwijl kolonel LITTLE, die met een cavalerie-brigade te Heilbron stond, bevel ontving, om de Vrijstaters te keeren.

BROADWOOD, wien de ramp van Sannahspost nog in de knokken zat, spande zijn uiterste krachten in om DE WET te pakken.

‘Morgen op morgen,’ schreef een Australische correspondent bij de bereden infanterie, ‘werden wij bij bittere koude en in het pikdonker gewekt. Tusschen vijf uur en halfzes, bij het aanbreken van den dag, rukte het regiment met den tros onveranderlijk op. In plaats van twaalf of vijftien mijlen, legden wij gewoonlijk twintig mijlen, soms vijf en twintig mijlen af per dag, zoodat wij elken avond lang na zonsondergang moesten kampeeren, zonder in de mogelijkheid te zijn, om een geschikte plek uit te zoeken.’

BROADWOOD was van het zuiden, LITTLE van het noorden opgerukt naar den omtrek van Lindley, waar zij volgens Kafferberichten den vijand zouden vinden. LITTLE stootte werkelijk op DE WET, maar deze splitste zijn krijgsmacht in drie kommando's en hield met het ééne gedeelte den kolonel een vollen dag tot den avond aan den praat, terwijl de andere kommando's den tocht voortzetten.

Den 19den Juli haalde generaal BROADWOOD de achterhoede in van DE WET, maar zijn wilde charge brak tegen den kalmen moed van THERON'S Verkenners; met de snelheid van den reebok trok DE WET nu in een scherpe bocht voort naar de spoorlijn, die hij *den 21sten Juli* in den nacht bij Serfontein bereikte, terwijl THERON'S Verkenners er een rijk beladen trein bemachtigden.

De plotselinge verschijning van DE WET in deze streken werkte

als een magneet, en deze magneet trok de Boeren, die naar hun hoeven waren teruggekeerd, met onweerstaanbare kracht naar zich toe. Het waren de handen-opstekers, de twijfelmoedigen, bij wie de hoop op de zegepraal was uitgebluscht en die voor Engeland in het stof waren gevallen! Maar zij waren wijzer geworden, want zij hadden de verwoestingen gezien, door het Engelsche leger bedreven, en zij hadden geproefd, dat het brood van den overwonneling bitter smaakt.

Zoo snelden zij dan weer terug naar de Vrijstaatsche Oranjevlag, die zij nooit hadden moeten verlaten. Zij kwamen bij tientallen, bij honderdtallen, en toen CHRISTIAAN DE WET Vredefort bereikte, en zijn gesplitste kommando's hereenigde, telde hij 1000 man meer dan toen hij door den Slabbertsnek was ontsnapt.

Generaal BROADWOOD was den over het wijde veld voortjachtenden DE WET snel gevolgd en tastte op *Dinsdag 24 Juli* de Vrijstaatsche voorposten tusschen Vredefort en de Vaalrivier aan. Het gelukte hem, een klein konvooi van 5 wagens met 18 burgers, dat van het oosten kwam en zich bij DE WET wilde aansluiten, te nemen, en door het lager van DE WET klonk de alarmkreet: ‘Op zaâl! De Khaki's komen!’

De dappere held PHILIP BOTHA riep onmiddellijk vrijwilligers op, om de Engelschen te keeren, en met een gemengde afdeeling Boeren stormde hij met zoo'n geweld naar de voorpunt[1)], dat de Engelschen genoodzaakt waren, om hun buitgemaakte wagens te verbranden, en negen mijlen werden teruggeworpen.

Met betrekking tot dit gevecht en de aansluiting der Boeren rapporteerde CHRISTIAAN DE WET het volgende aan de Transvaalsche Regeering:

‘Wegens de verwoesting en verdrukking onzer menschen op de boerenplaatsen, sluiten de afvallig geworden burgers in groote getallen aan en schijnen vastberaden te zijn, met nieuwen moed te strijden, zooals blijkt uit het gevecht van gisteren, toen troepen en maxim op de kale vlakte bestormd werden en ruim anderhalf uur te paard moesten retireeren’.....

De oorlogscorrespondent van het Engelsche dagblad ‘Daily Mail’ seinde de volgende beschrijving van het gevecht:

‘BROADWOOD trok Vredefort Dinsdagmorgen binnen. Hij vond de Boeren sterk verschanst in de kopjes ten Z. van de Vaal. Hoewel de Engelschen vijf wagens van DE WET buit en achttien Boeren gevangen maakten, moest BROADWOOD na een uur vechten tegen een overmacht van Boeren terug. De Engelschen verloren daarbij vijf officieren en 28 minderen gewond. BROADWOOD was genoopt te wachten op versterkingen, en buiten Vredefort te kampeeren.’

1) De voorpunt het front.

Bij Schoemansdrift, aan de grauwe wateren der Vaalrivier, sloeg DE WET den 26sten Juli zijn tenten op.[1)] Hij had kolonel LITTLE ver achter zich gelaten, en generaal BROADWOOD, die het wel uit zijn lijf liet, om met zijn uitgeputte troepen den gevreesden Vrijstater ten tweeden male aan te tasten, sloeg zich neder tusschen Vredefort en Reitzburg, reikhalzend naar versterkingen uitziende.

De trouwe, afgebeulde paarden der Vrijstaters kwamen nu weer op hun verhaal, en terwijl talrijke Boeren-patrouilles als de voelhorens van het leger den wijden omtrek afzwermden, om naar onraad te speuren, genoten de kommando's na de zware marschen een verkwikkende, sterkende rust.

Onder de toespraken, die er in die dagen in het Boerenlager werden gehouden, zal die van CHRISTIAAN DE WET altoos gedenkwaardig blijven om den onverzettelijken moed, die er in doorstraalde.

Hij zeide dan:

'Broeders, wij moeten volhouden! De tijd zal komen, ik weet niet wanneer. Maar wij moeten vechten tot onze kinderen groot worden, als God het wil. Ik ben de laatste, die wenscht of gelooft, dat het zoo lang duren zal. Maar als God het wil, dan moeten wij zoo lang vechten. Dat is onze heilige plicht, want wij strijden voor een heilige en rechtvaardige zaak. En als wij alles verliezen,

Een "pur sang" Vrijstater.
(Een zoontje van DE WET.)

dan vechten wij voor onze kinderen, opdat zij vrij kunnen leven in dit land, dat God ons gegeven heeft.'

Toen deze toespraak geëindigd was, riep een oude Boer: 'Broeders, laten wij nu tot slot het laatste vers van Gezang 20 zingen,' waarop allen met ontbloote hoofden zongen:

'Komt treên wij dan gemoedigd voort,
In vast vertrouwen op Zijn woord;

1) DE WET had volgens zijn eigen mededeelingen in de drie gevechten bij Palmietfontein, Serfontein en Vredefort tezamen niet meer dan 8 dooden en 12 gewonden gehad.

Hoe moeilijk ons de weg ook schijn',
Het eind zal zeker zalig zijn.'

Het Engelsche hoofdkwartier te Pretoria raakte intusschen in de hevigste opwinding, toen

de rapporten binnen kwamen, en latere rapporten de eerste bevestigden, dat CHRISTIAAN DE WET te Schoemansdrift zijn kamp had opgeslagen. Lord ROBERTS liep met groote stappen op en neer in zijn kamer; de telegrammen joegen elkander, en van Kroonstad af tot Frederikstad toe werd langs de geheele Engelsche linie alarm geblazen.

Het was natuurlijk de eerste vraag, wat CHRISTIAAN DE WET in het schild voerde, en generaal BROADWOOD, die met een flinken verrekijker het kamp van DE WET kon zien, zou daarop natuurlijk beter dan eenig ander generaal een duidelijk antwoord kunnen geven.

Maar BROADWOOD haalde de schouders op. Elken dag waren er troepen Boeren afgekomen, om hem te bestoken, maar telkens, als hij een ernstigen aanval had verwacht, waren de Boeren weer afgetrokken, om met ijver te gaan werken aan het opwerpen van aarden wallen rondom hun eigen lager. Deze aarden wallen hadden dan weer het vermoeden gewekt, dat DE WET aan de oevers der Vaalrivier zijn lot wilde afwachten, en er met glorie wilde eindigen.

Doch het vermoeden van zoo'n glorievol einde, waaraan de Afrikaansche Boer trouwens toch den dood heeft gezien, werd weer geschokt door de stellige verzekering van uitgezonden verkenners, dat onder al die bedrijven een aantal Boeren bezig waren, om een versche drift door de Vaalrivier te maken, wat een nieuwen tocht van DE WET kon aanduiden.

De wijsheid van SALOMO kwam hier te pas, om het rechte te raden, maar BROADWOOD was geen SALOMO, en daarom zond lord ROBERTS den geduchten KITCHENER tot zijn hulp.

Den 5den Augustus kwam KITCHENER in het kamp van BROADWOOD tusschen Vredefort en Reitzburg aan, en nam het opperbevel over al de troepen, die tegen DE WET zouden opereeren, op zich.

De generaals KNOX en HART, die met hun krijgsmachten te Kroonstad stonden, hadden reeds bevel ontvangen, om langs de Rhenosterrivier op te rukken, en waren *den 2den Augustus* bij Rhenosterkop zoo gelukkig geweest, een paar oude wagens en een partij hoornvee in te rekenen. De beroemde Brabanditti van generaal RUNDLE'S divisie werden te Winkeldrift aan de Rhenosterrivier gestationneerd, en lord METHUEN ontving het bevel om van Frederikstad op te rukken naar Potchefstroom, terwijl generaal SMITH-DORRIEN moest opschuiven naar Frederikstad, ten einde aan METHUEN de hand te kunnen reiken.

De reden, dat lord ROBERTS METHUEN naar Potchefstroom liet marcheeren, ten einde de oevers der Mooirivier te bewaken, in plaats van hem onmiddellijk zuidwaarts naar de Vaalrivier te zenden, was hierin te zoeken, dat het Engelsche hoofdkwartier tot de meening was gekomen, dat DE WET zonder verzuim de Vaal zou overschrijden, en lord METHUEN dus te laat zou komen, om dien overgang te keeren.

H e l d e n b l o e d .
(Het gezin van generaal DE WET.)

Doch tot de grootste verwondering van lord ROBERTS bleef DE WET thans dralen aan de Vaalrivier, en lord METHUEN, die gemakkelijk den overgang over den stroom had kunnen blokkeeren, stond thans doelloos aan de oevers der Mooirivier.

KITCHENER zond hem, zoo spoedig als hij in BROADWOOD'S kamp was aangekomen, bevel, om op te rukken naar Scandinaviadrift aan

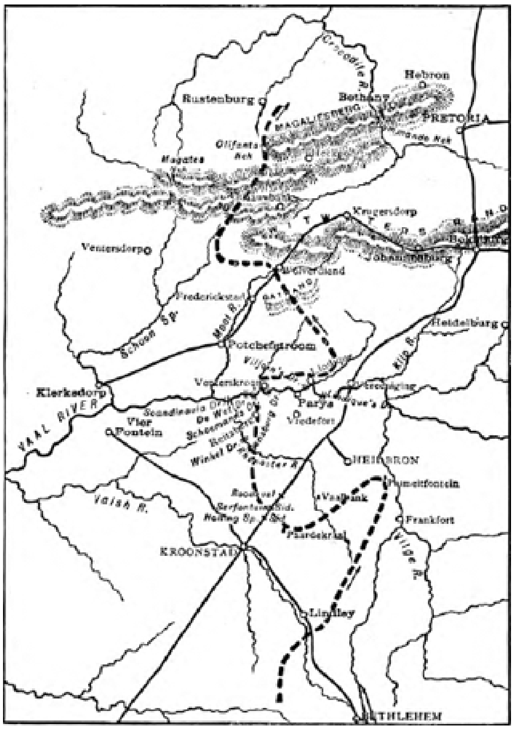

Kaartje van DE WET'S bewegingen in Juni, Juli en Augustus 1900.
De dikke stippellijn geeft de door den generaal genomen richting aan.

de Vaal, acht mijlen beneden Schoemansdrift, aan welke order door METHUEN met spoed werd voldaan, doch hij kon niet verhinderen, dat DE WET in den nacht van *den 6den* op *den 7den Augustus* in spijt van een heftige Engelsche kanonnade te Schoemansdrift door de Vaal trok, terwijl zijn achterhoede lord KITCHENER aan den praat hield.

DE WET wendde zich thans oostwaarts en trok langs den noordelijken oever der Vaalrivier. Opnieuw misleidde hij KITCHENER, die, in den stelligen waan, dat de Boerengeneraal naar zijn oude jachtvelden langs de Vrijstaatsche spoorlijnen haakte, hem langs den zuidelijken oever der Vaalrivier was gevolgd.

Doch DE WET wilde niet naar het zuiden, maar naar het noorden, en toen KITCHENER dit bemerkte, holde hij hem achterna met dubbele bespanningen voor zijn transportwagens, terwijl METHUEN naar Tijgerfontein bij Venterskroon ijlde, om DE WET te keeren.

President STEYN was nog altijd bij zijn getrouwe Vrijstaters. Hij beurde hen op; hij bemoedigde hen. Op de korte halteplekken zette hij zich bij hen neder, stak een verdorden grasspriet in den mond en gezelste met hen. Waren er Regeeringszaken af te handelen, dan vormde de wijde hemelkoepel het dak en een gehavende wagenkist de tafel.

Hij vlijde zich des nachts naast zijn burgers neder op den harden grond als een vader tusschen zijn kinderen; het halfversleten zadel van een Basuto-pony was de Presidentszetel geworden van den Vrijstaat, en het archief der Republiek was te vinden in den bak van een Kaapsche kar.

Den 7^{den} Augustus tastte METHUEN THERON'S Verkenners aan, die het voortjachtende lager van DE WET dekten, maar zijn poging, om hen overhoop te werpen, leed schipbreuk op hun standvastigen moed. en zij weken niet, voordat het lager van DE WET in veiligheid was. Drie stukken Vrijstaatsch geschut geraakten eenige oogenblikken in een gevaarlijke beklemming, maar THERON'S onverschrokkenheid redde ze, en eerst den volgenden dag kampeerde METHUEN in de verlaten Boerenstellingen van Tijgerfontein.

Hier bereikte den Engelschen generaal een depêche van lord ROBERTS, die door den staf van lord METHUEN met de grootste verbazing werd gelezen. Zij bevatte namelijk de order, dat METHUEN al de infanterie, die hij als garnizoen te Potchefstroom had achtergelaten, tot zich zou trekken, den grooten voorraad proviand, die in dat dorp was opgestapeld, aan de vlammen zou prijsgeven en het dorp in den steek laten.

Lord ROBERTS had het zeker goed bedoeld, maar dat nam toch niet weg, dat hij met zijn depêche een geduchten flater beging. Immers, in de eerste plaats werd METHUEN'S bereden colonne door die vereeniging met voetvolk niet versterkt, maar verzwakt, in de tweede plaats was de vernieling van dien grooten voorraad proviand te Potchefstroom de oorzaak, dat de soldaten weinig dagen later liepen te geeuwen van den honger, terwijl in de derde plaats het opgeven van Potchefstroom, de oude hoofdstad des lands, het Engelsch prestige bij de bevolking op ernstige wijze moest verzwakken.

In den vroegen morgen van *den 9^{den} Augustus* rukte lord METHUEN

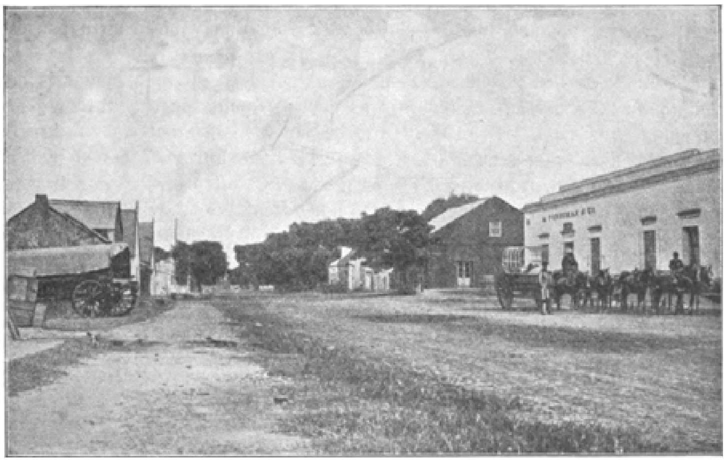
De voornaamste straat in Potchefstroom.

snel voort naar Vanvuurenskloof bij Buffelshoek, waar zijn verkenners de Boeren hadden ontdekt, en nam het aftrekkende lager van DE WET onder een plotseling en gevaarlijk artillerie-vuur.

Een Engelsch krijgsgevangene bij de Boeren gaf de volgende beschrijving van de kanonnade, waaronder de Boerenwagens en Boerenkarren door moesten: 'Ik zag onmiddellijk, dat wij in een leelijke positie waren met slechts twee keuzen: in stukken gescheurd te worden, waar wij stonden, of door de spitsroeden te loopen van een direct flankvuur. DE WET was snel besloten, om door de spitsroeden te loopen, en holderdebolder trokken wij de steile hellingen op der heuvels in de richting van een onmogelijken pas, bedekt met reusachtige klippen en kleine steenen. Wij hadden juist den pas bereikt, toen drie wagens omvertuimelden en in den afgrond ploften, terwijl wij elk oogenblik hetzelfde lot verwachtten. De uitgekozen pas was een haast onmogelijke plek, om er de wagens doorheen te krijgen, maar de Boer heeft er bijzonder slag van, om door moeilijk terrein te komen. Hotsend en bonzend over de klippen, trokken wij door den nek, doch nauwelijks vertoonden wij ons aan den anderen kant, of wij werden met granaten begroet, daar de Britsche artillerie een stelling had ingenomen, die onzen uitgang bestreek. Bom op bom ging sissend over onze hoofden; een granaat viel tien yards rechts van onzen wagen neer, een andere ging rakelings langs onzen linkerkant, een derde floot zoo dicht over mijn hoofd heen, dat ik een verdoovend gevoel in mijn

ooren kreeg, en een vierde plofte vlak voor ons voorste span paarden neer, beiden doodend.

Er kwam een gekraak, en de wagen sloeg op, ons in gezelschap van mail zakken, Mausers en kussens door de lucht slingerend, terwijl wij tusschen een stapel klippen werden neergesmakt. Met groote moeite kregen de Boeren den wagen weer overeind, trokken de huif naar beneden, daar zij een te zichtbaar doel bood, en toen twee andere paarden waren voorgespannen, hotsten wij weer voort. Op het oogenblik, dat wij omver gingen, staakten de Britten gelukkig de kanonnade, doch nauwelijks waren wij weer op weg, of pang! daar kwamen de granaten weer, totdat wij een hollen weg bereikten, die ons onzichtbaar maakte. Voorthotsend bereikten wij de hoofdmacht: een lange slier Kaapsche karren en kanonwagens, gillende en schreeuwende drijvers, die hun ossen met de zweep sloegen en aanporden, terwijl het geratel der Mausers en het geboem der granaten aantoonde, dat er een verwoed achterhoedegevecht aan den gang was.'

De Vrijstaters hadden een zwaren, moeilijken strijd; zes wagens lieten zij in den steek, om de beweeglijkheid hunner kommando's te verhoogen, maar zij brachten den langen wagentrein gelukkig buiten de vuurlijn, en weken in goede orde achteruit.

De Engelsche kolonel YOUNGHUSBAND werd in dit gevecht zwaar gewond, terwijl de krijgsgevangen Engelschen, die evenals de Boeren onder het Engelsche vuur door moesten, voor de granaten een heel wat grooteren angst aan den dag legden dan de Vrijstaters.

Toen de dag daalde, hoorde de colonne van lord METHUEN den donder van het geschut aan den oostelijken horizon - het was de artillerie van KITCHENER, die den rechtervleugel van DE WET onder vuur nam.

Op acht mijlen afstands van elkander kampeerden de beide colonnes: METHUEN links, in het westen; KITCHENER rechts, in het oosten.

Den 10den Augustus rukten beide colonnes weer voorwaarts, en METHUEN zette zijn tocht in ijlmarschen voort, om DE WET vóór te zijn te Buffelsdoorn, een pas door de bergketen van den Gatsrand. Maar METHUEN kwam te laat en DE WET bereikte in zijn onstuimige vaart den pas vóór den vijand.

Het was een buitengewoon moeilijke nek; de ruiters moesten hun paarden bij den teugel nemen, om er doorheen te komen, maar het was overigens een prachtige bergpoort, een natuurlijk fort, waar men met gemak een twintigvoudige overmacht kon tegenhouden.

Hier, achter dezen nek, werd halt gehouden en aan het lager rust geschonken, terwijl twee kanonnen en een paar flinke kommando's werden opgesteld tot verdediging van den nek.

Doch METHUEN was zoo wijs, geen aanval te doen, en in den avond werden de wagens weer ingespannen.

‘een vierde granaat plofte vlak onder ons voorste span paarden neer,’

KITCHENER gaf thans aan METHUEN bevel, om westwaarts te wenden, in de richting van Frederikstad, ten einde DE WET van West-Transvaal af te snijden; aan generaal SMITH-DORRIEN werd een ordonnans gezonden met de dringende order, om den Vrijstater den overgang over de Potchefstroom-Krugersdorperspoorlijn te beletten; JAN HAMILTON, die in het noorden stond, ontving de waarschuwing, om op zijn tellen te passen, terwijl KITCHENER het Boerenkommando uit het zuiden zou voortstuwen en dooddrukken tegen de bergketen van den Witwatersrand.

Maar de taak, die voor SMITH-DORRIEN was weggelegd, was te zwaar voor dezen man, en stampvoetend van ergernis ontving KITCHENER *den 11^{den} Augustus* bericht van SMITH-DORRIEN, dat de Vrijstater zoo pas als op vleugelen van den wind bij het station Welverdiend over de spoorlijn was gestormd, en elke voeling met hem voor het oogenblik was verbroken.

Dat bericht was juist.

Midden in den nacht was DE WET op den spoordam verschenen. Hij had de rails laten opbreken, de lijn op twee punten door sterke patrouilles afgezet, en tusschen deze twee punten in trok het leger van DE WET in een snellen marsch, de wagentros voorop, de kommando's in vollen galop er achter aan, over den spoordam.

METHUEN had een zwaren marsch over de verbrande graslanden naar Frederikstad. De wind was schrijnend koud; wolken van stof en asch, die mond, oogen en neusgaten binnendrongen, dwarrelden den soldaten tegen, en hongerig en verkleumd kwamen zij te Frederikstad aan.

Maar zij genoten weinig rust, want METHUEN ontving de tijding, dat een groot konvooi der Vrijstaters te Cijferbult, in de richting van Ventersdorp, was gezien, en onmiddellijk spoedde hij er heen met een paar duizend bereden manschappen en 17 kanonnen, terwijl de infanterie volgde.

Het was de 12de Augustus; THERON'S Verkenners hadden zich dien morgen gescheiden van DE WET'S kommando's.

De voorhoede van METHUEN, uit Yeomanry bestaande, haastte zich om een gewichtige hoogte in den omtrek te bezetten, maar de toeleg mislukte. DE WET was haar voor geweest, en de hinderlaag, die hij op de bedoelde hoogte had gelegd, veegde de Yeomanry weg als de herfstwind het dorre gebladerte.

Doch thans werd METHUEN'S artillerie in stelling gebracht, terwijl de andere wapens tot de bestorming der Boerenstellingen overgingen.

Er werd een helsch vuur geopend; de Engelschen wilden de Boeren onder hun granaten verpletteren, en een Vrijstaatsch kanon, bij Stormberg buitgemaakt[1)], moest worden achtergelaten, daar de disselboom was stuk geschoten.

1) Het andere Stormberger kanon was, zooals reeds medegedeeld, bij Bethlehem verloren geraakt.

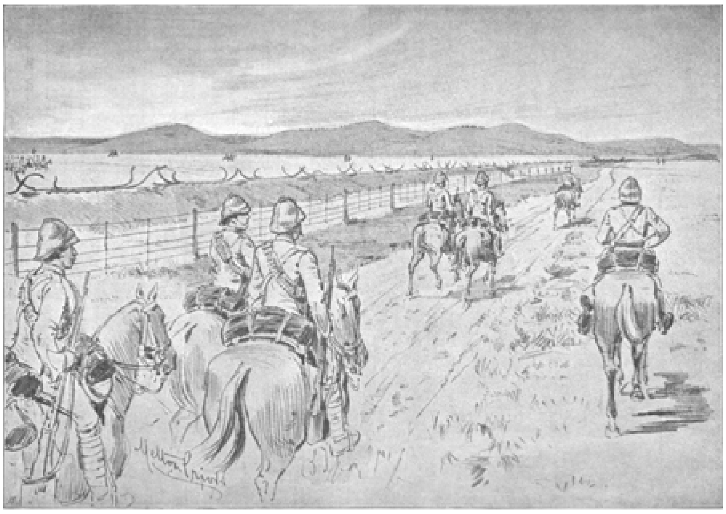

Een zware marsch voor de Engelsche troepen, over verbrande graslanden en langs opgescheurde spoorlijnen.

Langzaam week de Vrijstaatsche achterhoede, terwijl de hoofdmacht met het groote konvooi en de zwakke paarden voorop alle zeilen bijzette, om voort te komen. Zestig krijgsgevangenen werden vrijgelaten en zeven wagens aan de vlammen prijsgegeven - DE WET besefte, dat het beslissende oogenblik naderde, en hij wierp den ballast over boord, om het schip in behouden haven te brengen.

In den avond kampeeren de Engelsche soldaten, die op dezen dag een marsch van ongeveer elf uren gaans hebben afgelegd, ten noorden van Modderfontein, een boerderij, die ten noordwesten van Potchefstroom ligt. Zij zijn vermoeid en hongerig, maar er is een sterke hoop, dat DE WET, die de bergketen van den Witwatersrand heeft ontweken, zich thans te pletter zal loopen tegen de Magaliesbergen, en de soldaten strekken zich uit op den harden grond, in het gezicht van DE WET'S brandende wagens, die den omtrek spookachtig verlichten.

De eenige voor konvooien geschikte passen, die door de Magaliesbergen leiden, zijn Magatosnek in het westen, Olifantsnek in het midden en Kommando-nek in het oosten.

Alle drie deze bergpoorten zijn volgens KITCHENER'S meening op het nachtslot: generaal BADEN-POWELL staat bij Magatosnek; een bataljon van METHUEN'S krijgsmacht legert reeds sedert weken bij Olifantsnek, terwijl JAN HAMILTON den Kommando-nek zal verzekeren.

Er begint een buitengewone drukte te ontstaan in dezen anders zoo rustigen hoek der wereld, en de Engelsche legers rukken met onstuimigheid voorwaarts, om bij het indrukwekkend slottafereel van deze eenige klopjacht tegenwoordig te zijn.

En het is een eerbiedwaardig aantal generaals, die DE WET de hand zal mogen drukken, voordat hij naar St.-Helena gaat: KITCHENER, METHUEN, HART, SMITH-DORRIEN, BROADWOOD, HAMILTON en BADEN-POWELL.

Het is drie uur na middernacht *Maandag 13 Augustus* als de colonne van METHUEN opmarcheert. De officieren zijn vol moed en de soldaten houden zich kranig. Zij verkoopen kwinkslagen op DE WET en zien de lange, welverdiende rust in een kort verschiet. In den loop van den dag is METHUEN dan ook zoo gelukkig, voeling te krijgen met de achterhoede van DE WET, en hij vergewist zich, dat de Vrijstater optrekt naar den Olifantsnek.

Zoo is zijn lot dan bezegeld, maar te midden van de vreugde, die deze ontdekking veroorzaakt, komt er toch een donkere wolk opzetten, want KITCHENER rapporteert, dat Olifantsnek zonder soldaten is, en BADEN-POWELL niet te vinden is bij Magatosnek.

Gelukkig heeft KITCHENER in deze gaping, die ernstige gevolgen had kunnen hebben, met zijn bekende voortvarendheid reeds voorzien,

K o m m a n d o - n e k .

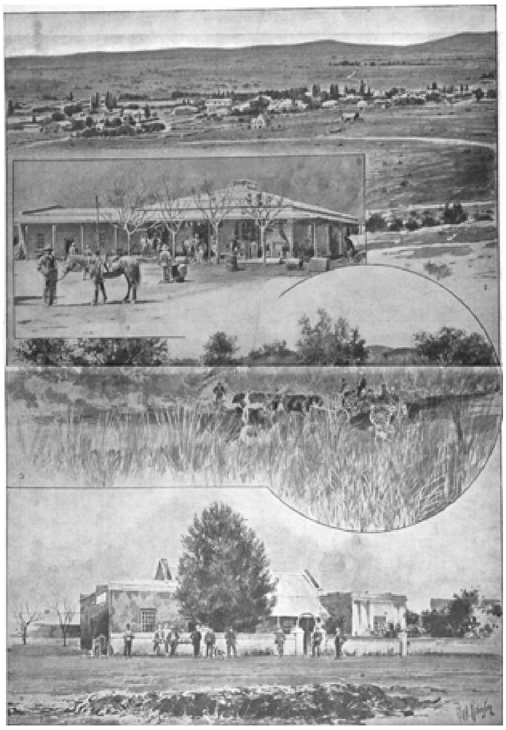

K i j k j e s   i n   e n   o m   Z e e r u s t .
1. Zeerust; 2. Winkel; 3. Drift bij Rustenburg; 4. Hotel.

en terwijl JAN HAMILTON orders heeft ontvangen, om onmiddellijk den verlaten Olifantsnek te bezetten, zal METHUEN den Magatosnek voor zijn rekening nemen.

Even na middernacht *Dinsdag 14 Augustus* gaat de colonne van METHUEN opnieuw op marsch - naar Magatosnek.

De officieren zeggen hun manschappen, dat de laatste dag der lange jacht is aangebroken, en zij spreken de waarheid.

Eigenlijk vindt METHUEN dien tocht naar Magatosnek in het holle van den nacht overbodig, daar hij immers gisteren tot de ontdekking is gekomen, dat DE WET aan zal houden op den Olifantsnek, maar hij heeft zijn orders, en daarom - voorwaarts, marsch!

Eerlijk gezegd, begint hij onder den marsch ook te twijfelen. DE WET is een zonderling man, vol grillige invallen, en al heeft hij het gisteren gemunt gehad op den Olifantsnek, dan kan hij toch vandaag wel aanhouden op den Magatosnek. Zijn staf is van hetzelfde gevoelen, en de mogelijkheid, dat de Vrijstater den Magatosnek zal kiezen, wordt waarschijnlijkheid, nu de Engelschen onderweg op kleine, zwervende Boerenpatrouilles stooten.

Maar METHUEN zal zorgen, dat de Engelsche vlag bijtijds van den Magatospas wappert, en daarom - voorwaarts, marsch!!!

Als de dag is gekomen, komt er intusschen een lichtsein van generaal BROADWOOD, waardoor de heele boel weer in het honderd loopt.

'DE WET gaat *niet* naar Magatosnek,' heliographeert generaal BROADWOOD - is het niet om razend te worden?

'Hij is in vollen aftocht naar Olifantsnek,' - heliographeert de knappe BROADWOOD - heeft lord METHUEN het niet reeds vier en twintig uur geleden voorzien?

Goed, dan maar weer terug naar Olifantsnek - ontsnappen kan de Vrijstater toch niet meer, want JAN HAMILTON moet te Olifantsnek zijn - rechtsomkeert, marsch!

Van alle kanten komen de Engelsche legioenen thans opzetten in het wijde veld; zij schijnen uit den grond op te komen en als mieren bewegen zij zich over de heuvels heen.

En van uit het westen, het zuiden en het oosten hollen die duizenden soldaten al maar voort naar één punt. Den paarden stuift het vlokkige zweet van de flanken, maar zij krijgen nog een extra-por met de stalen sporen; de generaals heffen zich op in de stijgbeugels en zetten den veldkijker voor de oogen, en allen hollen met een olifantachtige verbazing maar voort naar den nek, die naar een olifant is genoemd.... naar Olifantsnek.....

Zij komen te laat.

Ver weg, over een rand, zien zij den laatsten wagen verdwijnen

van het Vrijstaatsche kommando, en de generaals kijken elkander aan als jagers na een mislukte vossenjacht.....

Zoo'n jacht echter als deze had er dan ook in geen vijftig jaren plaats gehad; er ging een kreet van vreugde door de wereld, maar de Engelsche generaals kregen de grootste ruzie onder elkander, nu zij het spel hadden verloren.

Zij voelden een onweerstaanbare neiging opkomen, om elkander de schuld van de mislukte klopjacht op den hals te schuiven; dit is trouwens een aangeboren kwaad bij den mensch. Aan generaal BROADWOOD werd verweten, dat hij te laat was komen opdagen; aan JAN HAMILTON, dat hij den Olifantsnek niet had bezet, terwijl BADEN-POWELL den Magatosnek had verwaarloosd, wat oorzaak werd, dat METHUEN in het kritieke oogenblik westwaarts in plaats van oostwaarts was getrokken.

De mislukte jacht had zelfs den sluwen ROBERTS uit zijn evenwicht gestooten. Vroeger, bij Populiersdrift, had hij na het mislukte gevecht met goedgespeelde komedie naar Engeland getelegrapheerd: ‘Het is een zeer gelukkige dag geweest,’ doch dezen keer was de teleurstelling hem toch te machtig, en hij seinde den 17^den^ Augustus met een oprechtheid, die zonderling aandeed bij zoo'n doortrapten komediant: ‘Ik vrees zeer, dat DE WET er in geslaagd is, aan zijn vervolgers te ontkomen.’

Onder de Vlag van Koos de la Rey.

DE zonderlinge verwarring in de Engelsche maatregelen, die den genialen DE WET gelegenheid hadden gegeven om als door het oog van een naald te ontsnappen, eischt een nadere toelichting.

BADEN-POWELL bezette in Juni Rustenburg, een plaats van strategische beteekenis, daar zij ligt in de buurt van Olifantsnek, en tevens een halteplek vormt op de route van Pretoria naar Mafeking. Het dorp ontving een garnizoen, dat kleine tochten maakte in den omtrek, terwijl de algemeene toestand in deze streken zoo geruststellend was, dat de correspondent van het Engelsche dagblad ‘Daily Mail’ dato 23 Juni uit Rustenburg het volgende schreef: ‘In de districten Marico en Rustenburg is de vrede hersteld. Troepen van generaal BADEN-POWELL, die het

land van hier naar Mafeking doorkruisten, hebben ruim 3000 geweren ingezameld. SNIJMAN'S leger vlood in allerijl langs den weg naar Zeerust, achtervolgd door kolonel PLUMER'S kleine colonne, terwijl generaal BADEN-POWELL met het Protectoraat-regiment den lagen weg over de loodmijn hield. De Boeren gingen in hun wilde vlucht in de Magaliesbergen onneembare stellingen voorbij; zij trachtten niet eens de nekken bezet te houden, waar vijftig man een leger zouden kunnen keeren. Telkens vielen er onderweg burgers uit, en nu zijn op de leiders na allen op hun plaatsen terug.

Gedurig patrouilleert de kleine troepenmacht van generaal BADEN-POWELL de districten Marico en Rustenburg af, en er is hier niet het geringste gevaar meer voor opstand.’

In de laatste dagen van Juni begon er echter toch verandering te komen in dien toestand. Die verandering droeg nog geen verontrustend karakter, maar zij was toch merkbaar. Telkens doken er kleine Boeren-patrouilles van KOOS DE LA REY'S kommando in den omtrek op, en ofschoon het voor BADEN-POWELL, den over 't paard getilden held van Mafeking, niet zoo moeilijk was, om die kleine zwervende Boerenklompen op den loop te jagen, hij schoot er toch weinig mee op, want als hij tien Boeren had weggejaagd, dan kwamen er honderd terug.

De toestand werd nu beslist verontrustend en de onveiligheid nam hand over hand zoo snel toe, dat in den nacht van *den 4den Juli* de order van lord ROBERTS kwam, om Rustenburg onmiddellijk te ontruimen, en alle voorraden, die niet vervoerbaar waren, te vernielen.

Zoo geschiedde het dan ook, en nog in dienzelfden nacht leidde majoor HANBURY-TRACY het garnizoen westwaarts: naar Zeerust.

Maar toen het garnizoen na lange en vermoeiende marschen in den morgen van den 6den Juli onder den rook van Zeerust was gekomen, kwam er tot niet geringe verbazing en ergernis van officieren en manschappen een tegenbevel, dat de bezetting van het pas ontruimde Rustenburg gelastte.

Majoor HANBURY-TRACY was niet de eenige, die het slachtoffer werd der schromelijke misstanden. BADEN-POWELL bewoog zich op de orders uit het hoofdkwartier met de regelmatigheid van het getij vàn en náar Rustenburg, en kolonel PLUMER, die te Zeerust stond, ontving den 7den Juli, op één dag, niet minder dan acht tegenstrijdige bevelen.

In de stellige overtuiging, dat Rustenburg nog onbezet was, ging majoor HANBURY-TRACY met zijn krijgsmacht weer op pad, maar het zwermde in de buurt van Rustenburg reeds van Boeren onder generaal LEMMER, en de majoor was genoodzaakt, zich op een naburig kopje te verschansen, totdat twee eskadrons Australiërs, uit Zeerust ontboden, hem ontzetten.

Een dag later verscheen BADEN-POWELL, die Magatosnek en Olifantsnek had ontruimd, met zijn beschikbare troepen in Rustenburg, en het was nu weer zaak, om de genoemde passen te bezetten. De Engelschen slaagden er dan ook nog net in, om Magatosnek te bezetten, doch bij Olifantsnek kwamen ze te laat, daar KOOS DE LA REY zich hier had vastgezet.

Het spreekt vanzelf, dat de buitengewone verwarring, die in deze dagen bij het Engelsche legerbestuur heerschte, een nadeeligen invloed moest uitoefenen op officieren en soldaten. Het noodzakelijke vertrouwen in de opperleiding werd ernstig geschokt, en ofschoon de Engelschen met een dertigvoudige overmacht tegenover de Boeren stonden, waren zij toch niet bij machte om hen te verpletteren. De roem van lord ROBERTS begon in deze periode van den oorlog bedenkelijk te tanen, en de daden der eenvoudige Boerenkommandanten namen in het oog der Engelsche troepen de meest buitensporige vormen aan.

Uit dit oogpunt is de brief van een Engelsch kapitein, geschreven aan zijn zuster en tusschen Rustenburg en Pretoria door de Boeren onderschept, van beteekenis.

De opgewonden brief, door de Transvaalsche Regeering later gepubliceerd[1], luidde vertaald als volgt:

Frank Marsh.
14 Juli 1900.

Ik zie hem dikwijls.

Rustenburg (Transvaal).

Waarde G.....

Ik ontving den uwen van 29 Mei op 13 Juli, waarin gij van het ontzet van Mafeking spreekt. Helaas, wij hadden geen bedden, om op te slapen na het ontzet. Wij moesten harder dan te voren marcheeren, maar de Transvaal, waar wij introkken, was een aangenamer land dan het Protectoraat of Rhodesia; wij kregen lemoenen, en somtijds eieren met boter en hoenders, maar wij hebben allen voorraad in dit district reeds opgegeten. Zaken gaan zeer slecht.

LOUIS BOTHA, DE LA REY en DE WET, de Boerengeneraals, hebben ROBERTS zoo aan het lijntje gehad, dat hij bijna krankzinnig is; hij kan ze nooit vangen; en hoewel zij nauwelijks 12,000 man onder de wapenen hebben, hebben zij 'BOBS' geheel uitgegeneraald. Wij ontvangen de meest onrustbarende berichten van tijd tot tijd. Verleden week, om een nog onverklaarbare reden, werd BADEN-POWELL naar Pretoria georderd.

Toen hij twee dagen weg was, ontvingen wij: de macht, die achtergelaten was om Rustenburg te houden, besliste orders om het dorp dadelijk te verlaten, daar 2000 Boeren met 6 kanonnen achter ons aan waren. Wij trokken terug zoo snel wij konden. Met de ossen dood-

1) De Transvaalsche Regeering liet den naam van den officier weg: vermoedelijk, om hem niet in ongelegenheid te brengen.

vallende in de jukken, retireerden wij 41 mijlen, die distantie afreizende binnen 23 uren.

Den volgenden ochtend gingen wij nog verder terug, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, en toen wij 58 mijl tusschen ons en Rustenburg hadden gesteld, bevonden wij, dat het slechts een gerucht was - dus trokken wij weer terug. Mijn kanon en 2 eskadrons Australiërs maakten een geforceerden terugtocht, en wij galoppeerden de laatste paar mijlen, net op tijd terugkomende om Rustenburg te redden.

Na een loopend gevecht joegen wij de Boeren terug. De Australiërs hielden zich prachtig, doch verschrikkelijk ongeregeld, daar het kanon-escorte wegliep, om aan het gevecht deel te nemen. BADEN-POWELL marcheerde van Pretoria terug; bijna heeft hij Rustenburg verloren, maar ik denk, dat het de schuld van BOBS was: waarom had hij B.-P. te Pretoria noodig, terwijl hij 100,000 man troepen te zijner beschikking had?

Wij zijn allen verontwaardigd over de laatste overgave[1]. De Boeren hebben Kommando-nek genomen en hebben ons van Pretoria afgesneden. Zij namen een ½ Lincolnshire Regiment, een eskadron Scotts Greys en 2 kanonnen. De vijand heeft ook Olifantsnek genomen, zoodat wij nu, behalve één pas, nl. Magatos, van de buitenwereld afgesloten zijn.

Wij verwachten binnenkort een groot gevecht; elken dag schieten onze posten op den vijand, en wij werken net als mieren, om verschansingen te bouwen. De weinige Boeren, die nog overgebleven zijn, vechten als tijgers, en al onze manschappen zijn hartelijk ziek van den oorlog. De soldaten in Pretoria zijn zoo vies van vechten, dat men niet meer op hen rekenen kan.

De Boeren trekken zoo snel als de wind en zijn niet te vangen. Een paar dagen geleden ging LOUIS BOTHA naar Pretoria, vermomd als een Engelsch officier, en gevraagd zijnde om het wachtwoord, antwoordde hij: ‘Hoe kan ik het wachtwoord weten! Ik was drie dagen weg op patrouille achter die ellendige Boeren! Wees niet gek, man! Ga terug naar je post!’

Er wordt een grappige geschiedenis verteld van de Derbyshire Militia. Zij kwamen in den Vrijstaat en begonnen een kamp op te slaan, zooals voorgeschreven in de exercitieboeken. De kolonel was er zeer op gesteld, dat de tenten in rechte lijn werden opgeslagen, en hij liet de manschappen keer op keer ze verplaatsen, om ze in rechte lijn te krijgen.

Een wacht werd uitgezet in het kamp, en een prachtige schildwacht met een blinkende bajonet liep op en neer voor de tent van den bevelvoerenden officier, net zooals zij doen bij de manoeuvres op de Salisbury-vlakte. De schildwacht berichtte gedurende den maaltijd, dat hij dacht, dat hij eenige beweging op de heuvels zag. ‘Nonsens,’ zeide de kolonel.

1) Bedoeld is de overwinning van KOOS DE LA REY bij Moselekatsenek op den 11den Juli.

De schildwacht berichtte later, dat hij dacht, dat er eenige Boeren op de kopjes waren! - 'Alle menschen, de kerel is gek!' Nogmaals gedurende den nacht zond de schildwacht dezelfde boodschap - 'Kijk hier,' zeide de kolonel, 'als je nog meer lawaai maakt, laat ik je in de wachtkamer opsluiten.' 's Morgens had DE WET de Derbyshire Militia omringd: 80 gedood, 200 gewond en de rest gevangen. Hij nam toen zijn hoed af voor den kolonel en zeide: 'Kolonel, indien gij zorgvuldiger uw wachten had uitgezet in plaats van het zorgvuldig opzetten uwer tenten, zoudt gij nu niet mijn gevangene zijn; ik loerde op u.'

Ik geloof, dat LOUIS BOTHA een zeer knap man is; als hij 15,000 Fransche of Duitsche troepen had, zou hij ROBERTS verslaan; maar hij heeft slechts een geringe macht, en de Boeren zijn niet gedisciplineerd en zwakke troepen. Zij kunnen niet aanvallen, zij trekken rond en nemen stellingen in, en dwingen ons daardoor hen aan te vallen. Zij wilden Mafeking en namen een der forten.

Indien de Boeren hem[1)] hadden geholpen, zij zouden de stad hebben genomen, maar de Boeren willen niet aanvallen. De Franschen schoten op sommige Boeren, die wegliepen, en noemden hen lafaards. Het spijt mij te hooren, dat de Engelschen de glazen inbreken van de Fransche winkels. Ik kan het domme enthusiasme niet verstaan: de Engelschen hebben niets om zich in dezen oorlog op te beroemen; telkenmale hebben een handvol Boeren onze troepen uiteengeslagen.

En wij hebben 200,000 soldaten gehad, om te vechten tegen hoogstens 40,000 Boeren! Zooals de Bergschotten te Magersfontein uiteengeslagen zijn, was schandelijk, en te Stormberg bracht een kleine patrouille der Boeren een paniek teweeg in de colonne van GATACRE. De overgaven zijn veelvuldig en schandelijk geweest!

De ongeregelde Koloniale corpsen lachen om 'Tommy Atkins' en zeggen: 'Wij doen al het werk en Tommy krijgt al den lof.' Geen enkele Tommy heeft het zware werk gedaan, wat wij te doen hadden in PLUMER'S colonne in dezen oorlog. Het werd gezegd van de oude Galliërs, dat zij uitdagend waren bij overwinningen, verachtelijk bij nederlagen. Het schijnt, alsof sommige inwoners van Londen en van de groote steden in Engeland hetzelfde zijn. En ik vind het erg jammer. (Arme WOODGATE! Hij was een dapper man!) Doe mijn groeten aan moeder en zeg haar, dat ik haar brief heb ontvangen, en dat ik daarvoor dank zeg. Ik ben bang, dat die arme 'O.G.' niet zijn best gedaan heeft, maar geen onzer generaals, behalve FRENCH, kan zich op veel beroemen! En CLERY'S werk was het moeilijkste, en hij werd tegengewerkt door OÛ-BULLER, die een druiloor is.

1) Bedoeld is SAREL ELOFF.

Wij walgen allen van BOBS. Wij zouden Rustenburg verloren hebben, indien niet direct in strijd met zijn orders ware gehandeld. Ik hoop, dat de bladen U betalen voor mijne brieven. Ik zou gaarne mijn artikel in de '*Saturday Review*' hebben willen zien. Beste groeten van uw toegenegen broeder ....'

De overwinning van KOOS DE LA REY bij Moselekatsenek maakte op de in onderwerping gekomen burgers in het district Rustenburg een grooten indruk en velen schaarden zich weder onder het oude vaandel[1)].

De Engelschen smeedden thans echter een stout plan. BADEN-POWELL zou van uit het noorden en lord METHUEN met 4000 man van uit het zuiden Olifantsnek bestormen, om KOOS DE LA REY, wiens strijdmacht op dit punt op 1000 man werd geschat, tusschen de Engelsche molensteenen fijn te wrijven.

Den 21sten Juli, 's morgens te halfnegen, rukte METHUEN tot de bestorming op, terwijl hij den nek liet bombardeeren door twaalf stukken geschut. Hij meende, dat de Boeren als opgeschrikte schapen zouden gaan loopen, en BADEN-POWELL regelrecht in de armen rennen.

Maar noch het een noch het ander gebeurde. De Boeren hadden geen haast, en BADEN-POWELL was in veld noch wegen te zien. Dat ongelukkige Rustenburg hing hem als een blok aan het been, en daar geruchten door de lucht gonsden, dat de Boeren het op dit dorp hadden gemunt, had hij het dorp met zijn troepen versterkt. Hij nam zich voor, om daar te blijven, totdat hij het geschut van lord METHUEN zou hooren, maar dat geschut *kon* hij niet hooren, daar de wind uit de verkeerde richting kwam, en terwijl lord METHUEN zich ten zuiden van den Olifantsnek stond te verbijten, daar BADEN-POWELL aan de afspraak geen gehoor had gegeven, stond de held van Mafeking in Rustenburg te wachten op een Boerenaanval, die niet gekomen is.

1) 'De Rustenburgers, die reeds bijna allen de wapenen hadden afgelegd en den eed van neutraliteit gezworen hadden, kregen weer moed bij het zien van het groote kommando van DE LA REY en sloten zich eenparig bij ons aan. Hieruit leerden wij een grove karakterfout van onze menschen, dat zij zonder eenige gewetenswroeging eerst den eed van getrouwheid, die hen aan hun eigen land bond, en daarna den neutraliteitseed braken, terwijl het contract, dat zij met den vijand gesloten hadden, door dezen toch in elk bijzonder geval nog niet geschonden was. Zij werden er door ons (echter) eenigszins toe gedwongen, om de wapens weder op te nemen, want wij namen de geweren en paarden van degenen, die zich suspitieus gedroegen of zich onwillig betoonden, weg, en bestempelden hen met den naam van verraders, doch de meesten sloten zich uit eigen beweging bij ons aan. Velen, die de vijand niet in zijn macht gekregen had, hadden den neutraliteitseed niet afgelegd, en velen waren na de dreigende proclamaties van lord ROBERTS naar den vijand overgereden, om de wapens neer te leggen, terwijl sommigen de geweren van minder kwaliteit afgestaan hadden, en de Mausers voor gebeurlijkheden verborgen hadden.'
Aanhaling uit: 'Mijn Commando- en Guerilla-Commando-leven.' door D.S. VAN WARMELO, Amsterdam, W. VERSLUYS.

Kolonel PLUMER, die in de buurt stond, haastte zich intusschen, om den nek van het noorden te versperren, maar hij kwam te laat om de Boeren te keeren, en de Canadeesche batterij, die op grooten afstand het vuur opende, deed geen kwaad.

Den 22sten Juli brak METHUEN, nadat hij een bataljon infanterie had achtergelaten in den bezetten Olifantsnek, op naar het zuiden, om deel te nemen aan de groote drijfjacht op DE WET, toen hij vernam, dat een vermetele Boerenpatrouille langs zijn flanken was heengeglipt, en als een ploeg spoorwerkers de spoorlijn tusschen Potchefstroom en Krugersdorp aan 't opbreken was.

Het was een tijding, die den generaal tot in de nieren prikkelde. Hij had alles in den rug schoongeveegd: stelselmatig, wiskundig schoongeveegd, en nu kwam er zoo'n brutale klomp Boeren, stoof hem bij nacht en ontij voorbij en schopte den heelen boel in 't honderd!

KOOS DE LA REY was intusschen voorloopig in de Magaliesbergen, in den omtrek van Olifantsnek, blijven hangen. Overdag zwermden de Boeren, in kleine klompen verdeeld, over de kopjes, een vinnig vuur openend op de Engelsche patrouilles, die het op de langs de helling der bergen gebouwde hoeven hadden gemunt, en des avonds trokken ze terug in de diepe, warme kloven, die met hoog geboomte waren omzoomd.

De landlieden in den omtrek behandelden de kommando's met groote hartelijkheid. Zij zorgden voor de mondbehoeften, terwijl er in die dagen nog volop voer voor de paarden te vinden was.

BADEN-POWELL was intusschen van plan, een mooien slag te slaan. Hij had vernomen, dat er 25 mijlen ten westen van Rustenburg, op de route naar Zeerust, een Boerenlager was ontdekt, en hij besloot - van Engelsch standpunt zeker een loffelijk voornemen! - dit kamp te overrompelen. Hij gaf dan ook de noodige instructies aan kolonel AIREY, die met zijn Australiërs in den Magatosnek lag, en de Australiërs, over het algemeen ruwe, vermetele kerels, waren met de opdracht wonder in hun nopjes, daar zij zich in den eenzamen nek liederlijk verveelden.

BADEN-POWELL stelde zich van die overrompeling gouden bergen voor en hoopte, dat daardoor tegelijkertijd die kleine, beweeglijke benden, die de voerlieden bij de langgestrekte Engelsche konvooien wegknalden als hazen, den nekslag zouden krijgen.

Maar die overrompeling liep uit op een harden tegenvaller.

In den morgen van den 23sten Juli - het was nog duistere nacht - werd de Australische colonne, die de overrompeling zou bewerkstelligen en zwijgend voortreed, door een plotseling en krachtig geweervuur verrast.

De manschappen sprongen onmiddellijk uit het zadel en stoven de omringende bosschen in, om den vijand te zoeken, maar hij was niet te

ontdekken. Er was geen spoor van hem te vinden, en de schoten schenen gevuurd te zijn door onzichtbare wezens.

De Australiërs waren volstrekt niet op hun gemak; zij keerden terug naar hun paarden, en wachtten, klappertandend van de koude, den dageraad af.

Met een zucht van verlichting werd de dag begroet, en de colonne zette, in gelederen van twee, met een flink aantal verkenners in het front en op de flanken, langs een goed onderhouden weg den tocht voort. Majoor AIREY trok met twee eskadrons door de Koesterrivier, die evenwijdig liep met den transportweg, en bereikte den noordelijken oever, doch nauwelijks had hij de drift achter zich, of de drie andere eskadrons, die langs den zuidelijken oever zouden voorttrekken, geraakten in een hevig vuur.

Het was toen acht uur in den morgen van *den 23sten Juli.* Binnen weinige minuten waren 200 Australische paarden neergeschoten, en de Engelschen, die de Boeren hadden willen overrompelen, werden zelven overrompeld.

De kolonel, die reeds in den nacht een dringende boodschap om hulp had gezonden naar Rustenburg, stuurde nieuwe rapportgangers. Doch de hulp vertraagde eenige uren, daar men zoowel te Rustenburg als te Magatosnek, dat de rapportgangers passeerden, uit de gekriebelde notities van den majoor den indruk had verkregen, dat de Boeren en niet de Engelschen omsingeld waren[1].

Terwijl hadden de Engelschen het hard te verduren; in een paar Kafferhutten dichtbij de drift lagen de doode en gewonde Australiërs op en onder elkander - een schrikwekkend tooneel van ellende - en te twee uur in den namiddag heesch de kolonel, vijf zakdoeken samenknoopend, de witte vlag.

Doch die witte vlag was verraad, want de naderende Boeren werden met een vinnig vuur ontvangen en moesten terug. Terzelfder tijd kwamen ook de gewachte versterkingen aan uit Rustenburg en Magatosnek, en de Australiërs waren ontzet. Maar het bleef voor hen een dag zonder glans en zonder eere, want zij hadden de witte vlag geheschen, om de argeloos naderende Boeren verraderlijk te kunnen neerschieten[2].

1) 'Een brave Engelsche vrouw, genaamd Miss BUCK,' schreef een Engelsch tijdschrift, 'die aan de Koesterrivier woonde, reed met levensgevaar naar Rustenburg, om generaal BADEN-POWELL op de hoogte te brengen van hetgeen er voorviel.'
De braafheid dezer Engelsche vrouw bestond daarin, dat zij de genoten Transvaalsche gastvrijheid met voeten trad.

2) De Engelschen geven te hunner verontschuldiging op, dat majoor VIAL, die met een deel der Australiërs op eenigen afstand van kolonel AIREY stond, weigerde zich over te geven en het vuren voortzette. Maar de majoor stond toch onder den kolonel, en waarom gaf de kolonel hem geen bevel, om het vuren te staken?

Er werd nu tot een onmiddellijken terugtocht besloten en de Engelsche troepen trokken terug op Magatosnek.

De ramp van Koesterrivier veroorzaakte intusschen een groote beroering in Rustenburg. BADEN-POWELL was nu van het westen, van Zeerust, afgesneden, daar belangrijke strijdmachten van KOOS DE LA REY den weg daarheen hadden versperd, en hij was eveneens van het oosten, van Pretoria, afgesneden door een dwaas beleid, dat de Boeren heeren en meesters had gemaakt van Kommando- en Moselekatse-nek.

Ook zat hij krap in zijn voorraad, want hij had vijf waggonladingen proviand moeten afstaan aan lord METHUEN, terwijl bij de tijdelijke ontruiming van Rustenburg een groote voorraad was vernietigd geworden. ‘Hij had niet het flauwste idee,’ schreef een Engelsch tijdschrift, ‘van de sterkte en de verblijfplaats van den vijand. Terwijl de Inlichtingendienst een sterke Boerenmacht - waarschijnlijk die van DE LA REY - had gerapporteerd twintig mijlen ten noorden van Rustenburg, werd lord METHUEN teruggeroepen, om dienzelfden DE LA REY van de spoorlijn Potchefstroom - Krugersdorp, vijftig mijlen ten zuiden van Rustenburg, te verjagen. Waren er dan twee DE LA REY'S? Of had DE LA REY een tooverzak, waarin hij zijn kommando's in één nacht 70 of 80 mijlen wegdroeg?’

De eenige verbinding naar het oosten vormde thans de Olifantsnek, doch klompen Boerenruiters zwermden met nijdige volharding in den omtrek rond, en het doorzenden van kleine patrouilles was zeer gewaagd.

Zoo zat dan in het westen der Transvaal de lucht vol electriciteit, en even ten westen der Koesterrivier, waar de Engelschen den 23sten Juli zoo'n ernstigen klap hadden gehad, barstte een nieuw onweer los.

Er was te Elandsrivier, halverwegen tusschen Rustenburg en Zeerust, een Engelsch garnizoen van ruim 500 man (Australiërs en Kolonialen[1]), met twee kanonnen gestationneerd. Het werd gekommandeerd door kolonel HORE, had tot taak de geweren in te zamelen bij de burgers en den omtrek veilig te houden, terwijl het zijn kamp had opgericht op een plat kopje in de nabijheid van Elandsrivier.

Te midden van de beroeringen van den oorlog scheen het hier een rustig plekje - een vredig eiland midden in den onstuimigen oceaan - en voor de soldaten was het een Eldorado. Zij wandelden naar de naburige hoeven, kochten er hoenders, eieren, boter, melk - of kaapten ze weg, wat nog wel zoo voordeelig was - en hadden een gemakkelijk leventje.

In den morgen van den 3den Augustus kwam er uit het westen een groot konvooi van 80 ossewagens te Elandsrivier aan. De ossen werden uitgespannen, en het konvooi wachtte op een escorte soldaten,

1) Onder Kolonialen worden verstaan vrijwilligers uit de Engelsche Koloniën in Zuid-Afrika.

Twee man van de e i g e n l i j k e 'stroopende benden'

dat onder generaal CARRINGTON de wagens verder veilig naar Rustenburg zou doorbrengen.

In den avond hield het garnizoen een zangersfeest; hoog vlamden de kampvuren op, om welke zich de Khaki's hadden gegroepeerd, en terwijl de vroolijke soldatenzangen door de echo's der bergen werden weerkaatst, zagen zij tegen den donkeren achtergrond, tegen dien wijkenden wand van zware, duistere bosschen, niet de geheimzinnige Hand, Die voor velen hunner het doodvonnis schreef.

Niemand had onraad bespeurd; niemand kon zeggen, hoe het was gekomen, maar het kwam, het kwam met onweerstaanbaar geweld, en een der eerste Boerengranaten, die in de schemering van den morgen op het argelooze kamp neerdonderde, boorde een Australiër een zware wond in de zij, rukte zijn arm af, sloeg den tweeden het goweer tot splinters en scheurde zijn nevenman het been weg.

Het was het geschut van KOOS DE LA REY, die, met achterlating van twee kommandantschappen in de Magaliesbergen in de buurt van Olifantsnek, met zijn kommando in een snellen tocht noord-om naar Elandsrivier was getrokken en hier de Engelschen verraste.

'Wij hoorden,' verhaalde later een Australisch kapitein, 'het fluiten der kogels als het gezwerm der bijen, en zij spatten op tegen de klippen. Spoedig had de vijand de 800 ossen ontdekt, en drie kanonnen

begonnen er op te spelen. De ossen braken los; gedurende een halfuur dreigden zij ons dood te trappen in hun wild gehol en er ontstond een paniek onder de gewonden.

Nadat de groote ossenkudde was weggemaaid, begonnen de Boeren aan de paarden, die bij hoopen, bij honderden, werden neergeschoten.

Dat was de eerste dag van een veertiendaagsch beleg, en die eerste dag was de ergste, want het Engelsche kamp had slechts zwakke versterkingen. Maar toen de dag daalde, verstomde het vuur der Boeren, en nu sprongen de Khaki's te voorschijn, om aarden verschansingen op te werpen, en zij werkten hard, want de zucht naar zelfbehoud is den mensch diep ingeplant.

Zij waren thans in staat, om zich voor het vuur der Boeren te dekken, ofschoon zij niet in staat waren om den vijand afbreuk te doen. Het beste Maxim der Engelschen had bij het vierde schot geweigerd en de Khaki's waren geen scherpschutters zooals de Boeren. Zij durfden zich niet boven hun verschansingen vertoonen, of zij hoorden de kogels gevaarlijk dicht voorbij fluiten, en zij staakten het vuren geheel.

Aan den anderen kant kwam het KOOS DE LA REY niet in het hoofd, het vijandelijke kamp te bestormen, en hij bepaalde er zich toe, den vijand zooveel mogelijk te benauwen, wat in de gegeven omstandigheden trouwens het verstandigste was.

Een mooien slag maakten de Boeren nog, toen zij een molen, even ter zijde van het Engelsche kamp staande, vermeesterden en honderden zakken meel buitmaakten.

DE LA REY zat trouwens niet stil. Hij zond een patrouille naar Mabaalstad, waar een Engelsche politiepost, en een andere patrouille naar Rietfontein, waar eveneens een Engelsche politiepost was gestationneerd. Beide politieposten namen voor de Boeren de vlucht.

Nu zond hij een boodschap naar Lichtenburg, dat het Engelsche garnizoen aldaar zich moest gereed houden, want hij, KOOS DE LA REY, was in aantocht, welke boodschap op de soldaten en de Engelschgezinden onder de burgers zoo'n indruk maakte, dat zij onmiddellijk het hazenpad kozen. Een klein klompje Boeren trok nu Lichtenburg binnen, zeer verwonderd, dat de Engelsche soldaten zoo stipt aan de wenken van een Boerengeneraal gehoorzaamden.

De uit Lichtenburg gevluchte soldaten voegden zich intusschen bij generaal CARRINGTON, die thans met 2000 man en tien stukken geschut uit Zeerust oprukte naar Elandsrivier[1)], en in den morgen van den 5den Augustus zag het belegerde garnizoen door verrekijkers het ontzettingsleger naderen.

1) Generaal CARRINGTON zou, zooals reeds gezegd, het konvooi van 80 ossewagens naar Rustenburg brengen. Eerst onderweg begreep hij, dat kolonel HORE omsingeld was.

'De ossen braken los'.... (Zie Pag. 941)

Dat was een heuglijk oogenblik, maar de vreugde was van korten duur.

Een koloniaal van kolonel HORE'S troepen schreef over die nadering het volgende: ‘Wij zagen vijf manschappen naderen uit de richting van Zeerust. Het waren verkenners van CARRINGTON, en toen zij aan de drift waren gekomen, vuurde de vijand op hen. Vier werden krijgsgevangen gemaakt en één werd gedood, terwijl hij trachtte te ontsnappen. Een uur later konden wij duidelijk een corps manschappen en wagens zien: zij kwamen uit dezelfde richting, en marcheerden in het gelid. Met mijn verrekijker zocht ik tevergeefs naar eenig bewijs van voorhoede of patrouilles op de flanken, en ik kon het nauwelijks voor mogelijk houden, dat een man van CARRINGTON'S koloniale reputatie zoo zorgeloos door vijandelijk land kon marcheeren.

Toen CARRINGTON'S colonne over een heuvelrand was gekomen, openden de Boeren het vuur. Ik zag CARRINGTON'S vijftienponder uitkomen, vijf schoten vuren, weer aanhaken en marsch, weg! Het was erger dan een terugtocht; het was een wilde vlucht! Want veertien dagen later, toen wij ontzet waren en over denzelfden grond marcheerden met METHUEN'S krijgsmacht, vonden wij de plek van CARRINGTON'S lager bedekt met bandelieren, patronen en zadelwerk.’

Die wilde vlucht was volkomen waar, en is te merkwaardiger, daar de Engelsche soldaten gewoonlijk dapper genoeg hadden gevochten. Maar de vrees is, evenals de moed, aanstekelijk, en de vlakten van Westelijk Transvaal aanschouwden iets, wat zij nog nooit hadden gezien: 2000 Engelsche soldaten holderdebolder op de vlucht voor 75 Boeren!

Vijf uren duurde deze scherpe jacht. De burgers hechtten zich aan den vijand als de horzels aan het paard: in het front, in de flanken, in de achterhoede, en de Engelschen waren met lamheid geslagen. Zij meenden, dat zij door een overmachtigen vijand werden overstelpt; een soldaat vertelde later, dat al de heuvels en bergen vol Boeren waren, en toch waren het maar vijf en zeventig man, de aanvoerder meegeteld.....

De Engelschen hebben aan CARRINGTON deze vlucht nooit vergeven; vele soldaten sneuvelden, en de kleine Boerenmacht zou hen tot in Zeerust hebben gejaagd, indien er geen bericht ware gekomen, dat er nieuwe troepen waren gekomen, om kolonel HORE te ontzetten[1)].

De Engelsche colonne kampeerde in den nacht bij de Marico-rivier, terwijl den volgenden morgen, 6 Augustus, hevig schieten werd gehoord uit de richting van Zeerust. Het bleek, dat een Boerenpatrouille een aanval had gedaan op een konvooi van zes wagens, waarvan zij er vijf buitmaakte, en CARRINGTON haastte zich naar Zeerust, waar hij den 7[den] Augustus aankwam.

1) Later bleek dit een valsch alarm te zijn geweest.

Hij vond het dorp in weerbaren staat. Kolonel PLUMER had er 300 man met acht stuks geschut onder majoor CECIL als bezetting gelegd, terwijl er tevens een dorpswacht was gevormd van zoogenaamde loyale burgers, die tot den vijand waren overgeloopen en in de gewone volkstaal Boerenverraders werden genoemd.

Maar al was Zeerust in weerbaren staat, generaal CARRINGTON dacht er niet aan, om er te blijven; tot groote verbazing van majoor CECIL gelastte hij de onmiddellijke ontruiming van het dorp, terwijl de voorraden, die niet konden worden meegenomen en een waarde van een millioen gulden vertegenwoordigden, aan de vlammen werden prijsgegeven.

Met een tros van 75 wagens verliet de Engelsche krijgsmacht den 8sten Augustus het dorp. De 'loyale' burgers, de Boerenverraders, gingen natuurlijk mee, want zij waren bang voor den sjambok van Oom Koos, en met groote overhaasting, in een dwazen, buitensporigen angst, als schichtig geworden paarden, holden de Engelschen er van door, terwijl het zonderlingste in deze zonderlinge vlucht nog was, dat er in geen mijlen in den omtrek één gewapende Boer te vinden was.

Eerst 36 uren later kwam een klein klompje Boeren, 20 man sterk, Zeerust binnen, en de glorierijke banen der geliefde Vierkleur werden opnieuw ontrold. De volgende dagen kwamen al de Marico-burgers aan, en een gemengd gevoel van blijdschap en droefheid ging door hunne zielen van blijdschap, omdat zij elkander op dit plekje gronds weer de hand mochten drukken; van droefheid, daar er zoovele dierbare betrekkingen werden gemist, die in de gevangenschap zuchtten of in den koelen schoot der aarde rustten.

Ook generaal DE LA REY, Oom KOOS, voelde een sterk verlangen opkomen, om het geliefde dorp terug te zien, en hij reed op zijn taaien pony Zeerust binnen, terwijl de Transvaalsche Regeering de volgende tijding publiceerde:

'Generaal DE LA REY meldt, dat hij, in vereeniging met generaal LEMMER, de Engelschen onder generaal CARRINGTON geslagen heeft en dat hij weer in bezit is van de meeste dorpen in de districten Rustenburg, Zeerust, Lichtenburg, enz.'

DE LA REY had, toen hij naar Zeerust trok, het kommando van Wolmaransstad onder kommandant POTGIETER achtergelaten te Elandsrivier, waar kolonel HORE door de Boeren zat ingesloten.

Doch deze insluiting naderde haar einde, en in den morgen van den 17den Augustus werd kolonel HORE door KITCHENER ontzet. De insluiting had veertien dagen geduurd en had aan het garnizoen 700 paarden gekost. Zoo eindigde ook deze insluiting voor de Boeren oogenschijnlijk met een teleurstelling, en toch heeft dit beleg voor de Boeren indirect

groote resultaten opgeleverd, en de ingesloten kolonel HORE heeft voor CHRISTIAAN DE WET de poorten van Olifantsnek ontsloten.

De zaak was deze: BADEN-POWELL had bevel ontvangen om met alle beschikbare troepen den omsingelden HORE bij te springen, en zich haastend, om aan die order te voldoen, ontblootte hij Olifantsnek en Magatosnek, terwijl hij bij dezen tocht al bijzonder ongelukkig was.

De Engelsche oorlogskroniek 'With the Flag to Pretoria' schreef er het volgende van: 'De mislukte poging van generaal CARRINGTON, om Elandsrivier te ontzetten, had andere en ernstiger gevolgen dan de voortzetting van het beleg dier plaats. Ze had indirect invloed op de operaties tegen DE WET. Ten gevolge van het mislukte ontzet ontving generaal BADEN-POWELL bevel, met alle beschikbare troepen op te rukken tot ontzet der Kolonialen[1]. Om een voldoende krijgsmacht bijeen te krijgen, moest hij de afdeeling van den Olifantsnek terugroepen, dien allergewichtigsten pas onbewaakt latend. Hij moest zijn manschappen eveneens van Magatosnek terugnemen. Met een totaal van ongeveer 1500 man, een garnizoen achterlatend in Rustenburg, marcheerde hij naar Elandsrivier en was binnen twintig mijlen van die plek, toen hem een boodschap van lord ROBERTS bereikte, met de tijding, dat Elandsrivier zich had overgegeven. Dit was gegrond op tijdingen, ontvangen van generaal CARRINGTON. Er moet worden bijgevoegd, dat BADEN-POWELL geen vuren hoorde. Het gevolg was, dat hij en zijn manschappen teleurgesteld terug marcheerden naar Rustenburg, zich daar vereenigden met JAN HAMILTON en met dezen generaal, toen de voorraad was uitgeput, oostwaarts trokken, het garnizoen van Rustenburg medenemend[2].'

Zoo waren Olifantsnek en Magatosnek ontbloot.

Lord METHUEN wist, dat Magatosnek was ontbloot, en terwijl hij reeds oprukte in de richting van Olifantsnek, haastte hij zich op de tijding, dat DE WET het op Magatosnek had gemunt, naar dien nek, terwijl de slimme Vrijstater door den Olifantsnek ontsnapte.

Lord ROBERTS was over de komst van BADEN-POWELL allesbehalve gesticht, en hij zond hem naar Kommando-nek in de Magaliesbergen, waar hij *den 17^{den} Augustus* een parlementair ontving van generaal DE WET met het vriendelijk verzoek, zich over te geven, terwijl het leger van DE WET voor den noordelijken ingang van den nek op het antwoord stond te wachten.

BADEN-POWELL was met die boodschap ingenomen, want JAN HAMILTON moest met zijn leger in den omtrek zijn. Hij trachtte dus DE WET aan het lijntje te houden en liet beleefd vragen, welke voorwaarden DE WET zou toestaan, indien hij, BADEN-POWELL, zich wilde overgeven.

1) Bedoeld is de bezetting van Elandsrivier.
2) Rustenburg werd toen gedurende eenige dagen door de Boeren bezet.

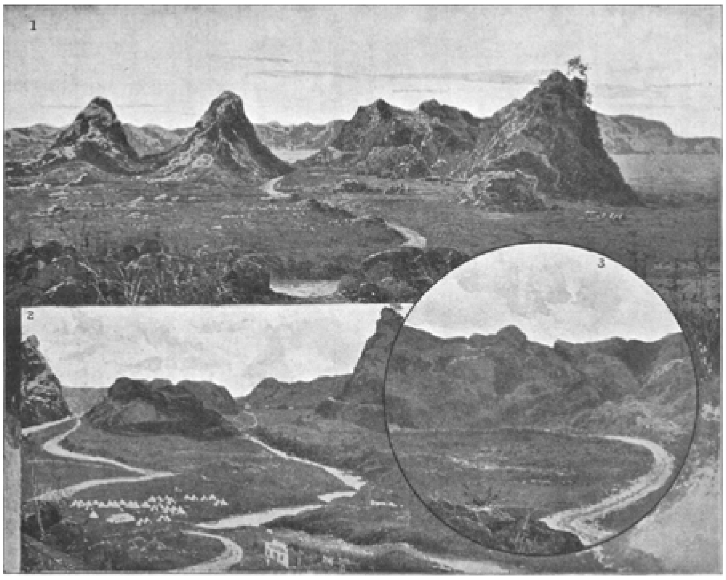

De streek benoorden Pretoria, het terrein van DE WET'S befaamden tocht
1. De 'Pyramiden'; 2. Waterval; 3. Horns Nek.

Maar de Vrijstater kwam daar toch niet in, want het was er hem maar hoofdzakelijk om te doen geweest, er achter te komen, wèlken Engelschen generaal hij te Kommando-nek voor zich had, en hij had weinig zin om de komst van generaal JAN HAMILTON af te wachten.

Hij had intusschen niet lang behoeven te wachten, want den volgenden dag, den 18den Augustus, forceerde JAN HAMILTON Olifantsnek, die door manschappen van KOOS DE LA REY werd verdedigd, en trok langs de noordelijke helling der Magaliesbergen naar Kommando-nek.

DE WET, die sedert zijn ontsnapping door Olifantsnek voeling had gehouden met KOOS DE LA REY, kreeg nu de vereenigde krijgsmachten van JAN HAMILTON en BADEN-POWELL achter zich, terwijl generaal PAGET, die van Brandwatervallei was gekomen en per spoor te Waterval was gearriveerd, hem van het oosten moest keeren.

Den 19den Augustus bereikte DE WET Hebron, ten noordwesten van Pretoria, maar dan zwenkte hij plotseling naar het zuiden en verscheen den 23sten Augustus met de snelheid van een arend te Bankstation, op de spoorlijn Potchefstroom - Krugersdorp.

Na de mislukte klopjacht op CHRISTIAAN DE WET trok METHUEN met zijn 7000 man westwaarts.

Men kon aan alles bemerken, dat de tijd van ROBERTS' zachte juk voorbij was, en hoe dapperder de burgers hadden gestreden, des te zwaarder begon de hand van den geweldenaar te drukken op de achtergebleven vrouwen en kinderen.

Arm Krugersdorp! Arme districten van het Westen!

Reeds weken geleden had de Engelsche kapitein PRITCHIE de volgende proclamatie uitgevaardigd:

‘Hiermede wordt bekend gemaakt, dat, tenzij de mannen, tegenwoordig op kommando, woonachtig te Krugersdorp of district, zich overgeven en hun wapens overhandigen aan de Imperiale autoriteiten op of vóór 20 Juli a.s., hun geheele eigendommen geconfiskeerd zullen worden en hun families zullen uit hun huizen worden gedreven: hulpeloos en zonder huisvesting.

Op last
G.H.H. PRITCHIE,
Capt. K. HORSE,
Distr. Supt. Police.’

Krugersdorp, 9 Juli 1900.

KOOS DE LA REY had eenige maanden geleden in het openbaar verklaard, dat de vrouwen en kinderen gerust op hun hoeven konden blijven, daar zij werden beschermd door het internationale volkenrecht, maar de Engelschen *vertrapten* dat recht onder hun bespijkerde soldaten zolen. Zij lachten er om, zij spotten er mee - o, het is een eeuwige schande voor Engeland, en al het water van den Theems kan die schande niet wegwasschen!

Het vee der voor hun heiligste rechten strijdende Boeren werd geroofd, hun bezittingen werden verwoest, hun vrouwen en kinderen bijeengejaagd als vee en voortgedreven naar de toekomstige kampen des doods!

En de Afrikaansche dichter[1)] hief zijn klaagzang aan en hij zong:

‘Wat zegt dit, dat daar langs het pad
Een moeder knielt en bidt?
Terwijl een arme kinderschaar
Verhong'rend naast haar zit?
Wat zegt dit? Zij is toch een vrouw,
Die huis en voedsel had;
Waar is haar huis, waar is haar brood?
Hoe komt zij op dit pad?
Wat zegt dit, dat zoo menig plek
In Vrijstaat en Transvaal,
Die eens gelijk een lusthof blonk,
Verwoest is, naakt en kaal?
Waar 't leven bloeide ongestoord,
Geluk en zoete vreê -
Daar stuift de asch van 't brandend huis....
De wind, hij speelt er mee....’

Liebenberg's Kommando.
De Engelsche Bezem.

GENERAAL PIET LIEBENBERG is voor ons geen onbekende. Hij was Lid van den Tweeden Transvaalschen Volksraad voor Klerksdorp en versloeg den 4den Maart bij Houwater[2)] den Engelschen kolonel ADJE.

Hij was geen man als KOOS DE LA REY, die slechts dàn het gevecht ontweek, als er geen kans was op overwinning, en evenmin was hij een man als CHRISTIAAN DE WET, die halt Zuid-Afrika noodig had voor zijn windsnelle bewegingen.

1) JANNI in het te Kaapstad verschijnend Hollandsch-Afrikaansche blad ‘Ons Land’ en overgebracht in het Nederlandsch. JANNI was waarschijnlijk MALAN, de redacteur van ‘Ons Land,’ die in den Engelschen tronk werd geworpen, omdat hij zwart geen wit wilde noemen.
2) Zie bladzijde 460.

PIET LIEBENBERG was van bescheidener afmetingen en, terwijl hij zich wachtte, om zijn eigen kracht te hoog te schatten, bleef hij eveneens voor de fout bewaard, om de macht van den vijand te klein te achten.

Hij spiegelde zich aan PIET CRONJÉ en aan de ramp van Paardeberg, en dacht: 'Uitkijken is de boodschap.' Zijn vaste stelregel was, om geen gevecht te wagen, tenzij hij van de overwinning zeker was, en terwijl hij aan den éénen kant er naar streefde, om het leven zijner manschappen zooveel mogelijk te sparen, trachtte hij er aan den anderen kant naar, om een snel, beweeglijk kommando te houden.

Den vijand te bevechten achtte hij onder de gegeven omstandigheden een weelde, die slechts onder de gunstigste omstandigheden mocht worden gewaagd, en het was voor hem de hoofdzaak, in het veld te blijven en den vijand af te jakkeren.

PIET LIEBENBERG werkte dus niet grootscheeps zooals DE LA REY en DE WET, en daaraan deed hij verstandig, want hij wilde niet hooger reiken dan de lengte van zijn arm toeliet, maar aan den anderen kant bezat hij een benijdenswaardige dosis Afrikaansche geslepenheid. 'Hij was een generaal vol listen,' zooals de Boeren dat noemden, en er was misschien in de geheele Transvaal en den geheelen Vrijstaat geen kommandant, die een warmer voorstander was van het spreekwoord 'Die niet sterk is, moet slim zijn' dan hij.

Zijn kommando vormde een afzonderlijke krijgsmacht, die beurtelings met KOOS DE LA REY samenwerkte, beurtelings op eigen avonturen uitging en 300 à 400 man sterk was.

LIEBENBERG zat gewoonlijk in het district Potchefstroom, en in de eerste weken van Juli, toen er zoo'n schromelijke verwarring bestond in het Engelsche hoofdkwartier, koos Oom PIET de spoorlijn van Potchefstroom

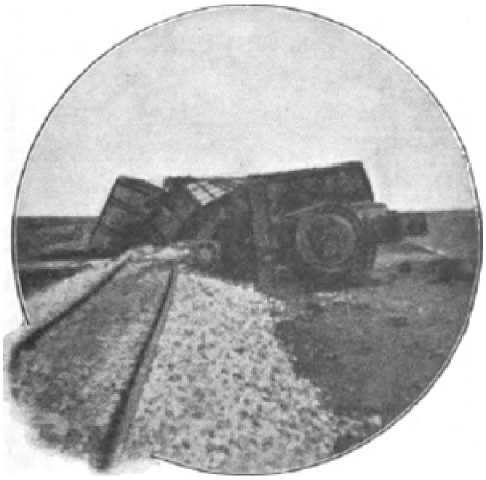

naar Krugersdorp als zijn bijzonder jachtveld uit.

Het ging er hem goed, en hij had er zijn draai want het leven van zijn burgers liep weinig gevaar, en het was er een rijkejacht.

Hij vermeesterde verscheiden treinen, waaronder de buitgemaakte trein bij Bank-station, halverwegen tusschen Frederikstad en Krugersdorp, op *den 19den Juli*, een bijzondere vermelding waard is, daar bij die gelegenheid nog 35 soldaten in Oom PIET'S handen vielen.

Lord ROBERTS ergerde zich natuurlijk niet weinig, en hij zond generaal SMITH-DORRIËN op LIEBENBERG af, om dezen man in figuurlijken zin naar zijn jachtakte te vragen, terwijl SMITH-DORRIËN nog een paar duizend Khaki's medebracht.

Daar viel natuurlijk niet den draak mee te steken, en LIEBENBERG voelde volstrekt geen roeping, om zich hals over kop in het ongeluk te storten. Hij hield den onderbaas van lord ROBERTS dus goed in de gaten, trok den 24sten Juli met zijn kommando het zuidwesten in, brak de spoorlijn op tusschen Potchefstroom en Klerksdorp, en verscheen den volgenden dag onder den rook van Klerksdorp, waar zich een Engelsch garnizoen had verschanst.

De Boeren vielen het garnizoen niet aan, maar zwermden in den omtrek rond, en schoten iederen Engelschman, die zich op de vlakte waagde, weg.

In den vroegen morgen van *den 27sten Juli* werd een Engelsche Kafferpatrouille, sterk 9 man, omsingeld, gevangengenomen en gegeeseld. Dit was een noodzakelijke en gewettigde tuchtiging, om de Kaffers te waarschuwen, zich niet in een strijd te mengen, die hun niet aanging[1].

Natuurlijk ging over die geeseling van Kaffers een geweldig leven op in Engeland, ofschoon de straffen, die de Engelsche soldaten in Afrika moeten ondergaan, een ware foltering zijn.

De voeten en de omhooggestrekte armen worden stevig vastgebonden aan dwarse palen, en in die houding moeten de ongelukkigen uren lang staan in die brandende Afrikaansche zon, terwijl hun dorst door geen druppel water wordt gelescht.

Op nevenstaande plaat ziet men lachende gezichten, maar deze soldaten hebben natuurlijk maar geposeerd voor de photografische opname; bij de werkelijke straftoepassing vergeten de soldaten het lachen wel.

Twee kleine afdeelingen van het garnizoen, die twee kopjes ten noorden en ten oosten van het dorp hadden bezet, trokken nu op het dorp terug, en LIEBENBERG vond de kans voor een bestorming te mooi, om ze te verzuimen.

Hij sommeerde de bezetting, om zich over te geven, en maakte reeds zijn aanstalten voor den aanval, toen de witte vlag omhoog ging.

De Engelschen hadden er genoeg van; het garnizoen gaf zich, 120 man sterk, over, en de Engelsche vlag werd neergehaald.

De vreugde der Klerksdorpers was groot, en er ging gejuich op bij het hijschen der geliefde Vierkleur.

Maar de verbittering tegen het Engelsche gezag was niet minder groot.

De vrouw van Roos, een Boer, die op kommando was, nam de Engelsche vlag, scheurde ze en vertrapte ze onder haar voeten.

1) De Boeren hadden geen gewapende Kaffers in dienst, en bedienden zich evenmin van Kafferspionnen.

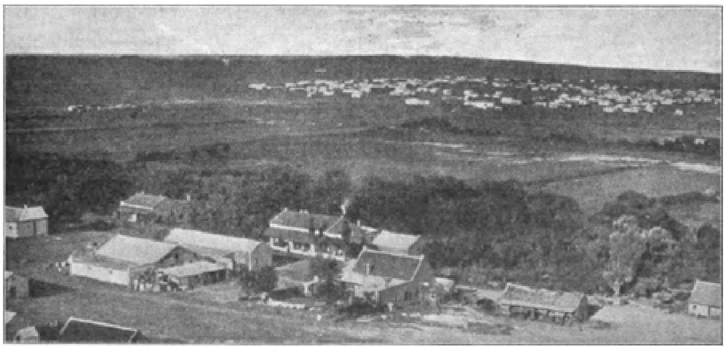

K l e r k s d o r p .
Het oude dorp, en in het verschiet de nieuwe plaats.

Den 31sten *Juli* viel generaal LIEBENBERG SMITH-DORRIËN plotseling op het lijf.

Het was in de buurt van Frederikstad, waar LIEBENBERG evengoed thuis was als een duinkonijn in zijn holen, en zooals SMITH-DORRIËN den Transvaler aan het verstand had willen brengen, dat deze in gesloten

E e n s t r a a t i n K l e r k s d o r p .

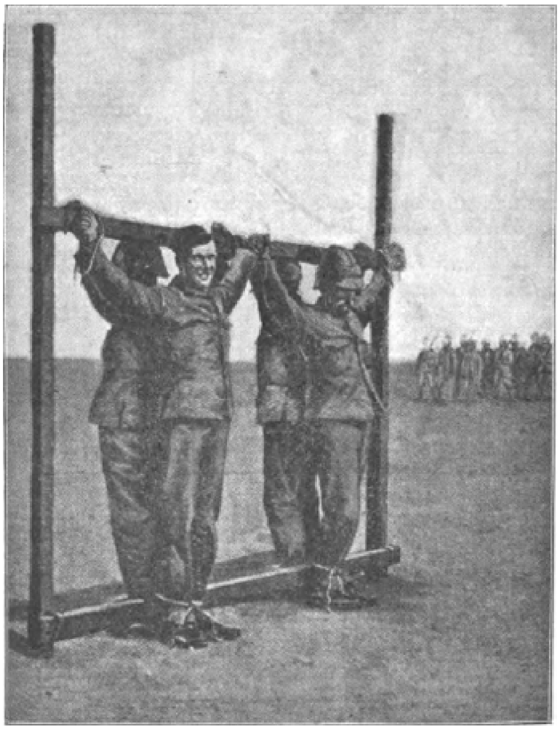

Strafpleging bij de Engelsche troepen.

tijd het jachtbedrijf had uitgeoefend, zoo trachtte LIEBENBERG den Engelschman thans aan het verstand te brengen, dat deze, zonder een behoorlijken pas der Transvaalsche Regeering, hier volstrekt niet thuis behoorde.

Hij richtte aan SMITH-DORRIËN een scherp gestelde sommatie, om binnen het halve uur de witte vlag te hijschen, en anders zou de Engelschman het gewaarworden, met wien hij te doen had.

SMITH-DORRIËN, die over een groote overmacht kon beschikken, had natuurlijk geen haar op zijn hoofd, dat aan zoo'n smadelijke overgave dacht, te minder nog daar hij wist, dat lord METHUEN met zijn zeven duizend manschappen op geen al te grooten afstand stond. Maar hij kon toch niet anders denken, dan dat die sommatie ernstig was gemeend, terwijl hij in die meening werd versterkt, toen de Boeren, nauwelijks het einde van het halve uur afwachtend overgingen tot den aanval.

SMITH-DORRIËN begon zich nu toch ongerust te maken, en hij gaf noodseinen, waarop lord METHUEN met een sterke colonne in ijlmarschen naderde.

Maar generaal LIEBENBERG dacht er niet aan, om een dwaze bestorming te wagen - neen, ‘oom PIET zat vandaag weer banjer vol listen,’ zooals zijn burgers zeiden, en terwijl hij SMITH-DORRIËN met een schijnbestorming aan den praat hield, had hij het op iets heel anders gemunt.

Bij een kromming der spoorlijn, op een onbespiede plek, had hij een klomp van zijn Boeren in hinderlaag gelegd, en deze hadden gemeend, dat er wel een paar rails konden gemist worden, en hadden ze daarom weggenomen en in een soort greppel geworpen, waar ze onzichtbaar waren.

En nu lagen zij in hinderlaag, en keken nu en dan met lang uitgerekte halzen uit, of de Engelsche trein nog niet wou komen, en gaven elkander van plezier een stomp in de zijde, toen zij hem hoorden aankomen.

De trein naderde in volle vaart, in een orkaan van rook en stoom, want de machinist vermoedde geen onraad, totdat de locomotief een plotselingen sprong deed als een aangeschoten hert, en de trein met donderend geweld van de spoorbaan vloog.

Het was een vreeselijke ramp: 13 soldaten werden gedood en 39 soldaten gewond, terwijl de geheele trein in de handen der Boeren viel.

Ze plunderden hem en gaven hem dan aan de vlammen prijs, waarna generaal LIEBENBERG met den buit vertrok, zonder de komst van METHUEN en zijn zeven duizend soldaten af te wachten, want Oom PIET hield er heusch niet van, om zich hals over kop in het ongeluk te storten.

De Boeren bleven rusteloos bezig, om den omtrek van Pretoria en Johannesburg onveilig te maken, zoodat lord ROBERTS tegen het einde van Augustus zich genoodzaakt zag, een schoonvegerij in het groot te beginnen.

Hij organiseerde drie colonnes: de eerste onder generaal CLEMENTS, de tweede onder generaal HART, en de derde onder generaal LITTLE.

Generaal CLEMENTS zou de Magaliesbergen, die KOOS DE LA REY voor zijn privaat domein scheen te beschouwen, onder handen nemen, maar DE LA REY had er dezen keer geen zin in, om te vechten, en CLEMENTS was niet in staat, hem uit zijn sluiphoeken te lokken. Waar de Engelschen kwamen, daar verdwenen de Boeren, en waar de Engelschen verdwenen, daar daagden de Boeren op. Toen CLEMENTS door Hekpoort weer te Pretoria aankwam, seinde ROBERTS wel naar Londen, dat de tocht gelukt was en de Magaliesbergen waren schoongeveegd, maar hij wist wel beter: de tocht was mislukt.

De colonne van generaal HART verliet *den 29sten Augustus* Krugersdorp en rukte, daar de hoofdmacht uit infanterie bestond, slechts langzaam op naar Potchefstroom. Het paste LIEBENBERG niet, om deze groote macht aan te tasten; hij hield slechts eens, bij Koekemoer, tusschen Potchefstroom en Klerksdorp, stand, en het vechten bepaalde zich voornamelijk tot schermutselingen.

Te drukker liepen de Engelschen de hoeven af. Er werd geplunderd en geroofd, gezengd en gebrand, terwijl de bezittingen der echte Afrikaanders het zwaarste werden getroffen.

De derde colonne, onder generaal LITTLE, was bestemd om generaal HART te steunen, en marcheerde van Zeerust naar Johannesburg. Zij werd onder ernstige verliezen aanhoudend door een vinnigen, onzichtbaren vijand bestookt, terwijl generaal LITTLE den 28sten Augustus zóó ernstig werd gewond, dat hij het opperbevel aan kolonel DALGETY moest overgeven.

Zoo bereikte de colonne *den 31sten Augustus* Kwaggafontein bij Krugersdorp, waar een Engelsche patrouille van 58 man, die de kopjes in de buurt wilde verkennen, in een leelijke hinderlaag viel. Zij werden door een kleinen klomp Boeren overrompeld en hadden geen andere beschutting dan het lange gras. Kruipende trokken zij op de hoofdmacht terug, maar zij lieten de helft hunner kameraden achter, die onder de Mauserkogels waren gevallen.

Den 8sten September marcheerde generaal HART van Welverdiend noordwaarts naar Klerkskraal aan de Boven-Mooirivier, en hield hier halt, om op Engelsche manier den boel schoon te maken, toen zijn manschappen in den namiddag van den 10den September het bevel ontvingen, in ijlmarschen op te rukken naar Potchefstroom.

De soldaten stonden er toch van te kijken, want Potchefstroom lag niet naast de deur. Het ligt op 38 mijlen[1)] afstand van Klerkskraal, en de bedoeling was, om de Boeren, die zich in Potchefstroom hadden vastgezet, te overrompelen.

Het leger rukte onmiddellijk op; de bereden infanterie met vijf kanonnen in de voorhoede; dan een afdeeling infanterie op vier- en tweewielige rijtuigen, en de rest achteraan.

Het was een prachtige nacht en helder scheen de maan op het roode benauwende stof, dat door dien langen slier van paarden, wagens en voetgangers in zware wolken opdwarrelde.

Te halfvier in den morgen van *den 11den September* klepperde de Engelsche voorhoede de straten van Potchefstroom in. Zij had een marsch achter den rug, die respect afdwingt, maar al de moeite was tevergeefs geweest. De Boeren hebben zich in dezen oorlog dikwijls laten verschalken, doch ditmaal waren zij op hun hoede, en er was in Potchefstroom geen gewapend burger meer te ontdekken, al hadden de Engelschen hem ook tegen goud willen opwegen.

In den namiddag kwamen de Engelsche voetgangers aan. Zij hadden in vijftien uren tijds een afstand van acht en dertig mijlen afgelegd, maar zij waren nu dan ook in zoo'n toestand van volslagen uitputting, dat zij nauwelijks den éénen voet meer voor den anderen konden krijgen. Bij hoopen waren ze onderweg blijven liggen, maar de anderen sleepten zich tot de dorpsstraat voort.

Dit was nu de tweede keer in dezen oorlog, dat de vlag van Engeland in de aloude hoofdstad des lands werd geheschen, doch tot schrik van alle Boerenverraders bleef zij slechts vijf dagen waaien.

Den 16den September werd Potchefstroom ontruimd, en met een grooten buit aan zwakke grijsaards, weerlooze vrouwen, schreiende kinderen en loeiend vee werd de terugweg aanvaard. Het vee leverde

1) Een mijl = 20 minuten gaans.

uitstekend vleesch voor

'De lange spoorlijnen bleven de magneten'....

de Khaki's, en de grijsaards, de vrouwen en de kinderen werden naar de kampen gebracht, want die kampen der Engelsche barmhartigheid waren nu in wording, en tusschen de molensteenen der Engelsche barmhartigheid zouden die arme, hulpelooze kinderen, die niet wisten van hun rechter- en linkerhand, bij vele duizenden worden verpletterd.......

Maar generaal HART moest, toen hij te Johannesburg terugkwam, niet gaan vertellen, dat hij het district had schoongeveegd, want reeds den 17den September, toen Potchefstroom nauwlijks ontruimd was, werd een afzonderlijke krijgsmacht, die hij te Frederikstad had achtergelaten, door een Krupp-kanon der Boeren heftig beschoten.

De Engelsche bezem was te kort geweest; daar schuilde de breuk.

Een onpartijdig Engelsch officier, die een paar heldere oogen in zijn hoofd had en deze schoonvegerij had meegemaakt, schreef er het volgende van: 'De verstrooide en uiteengedreven vijandelijke benden verdwijnen

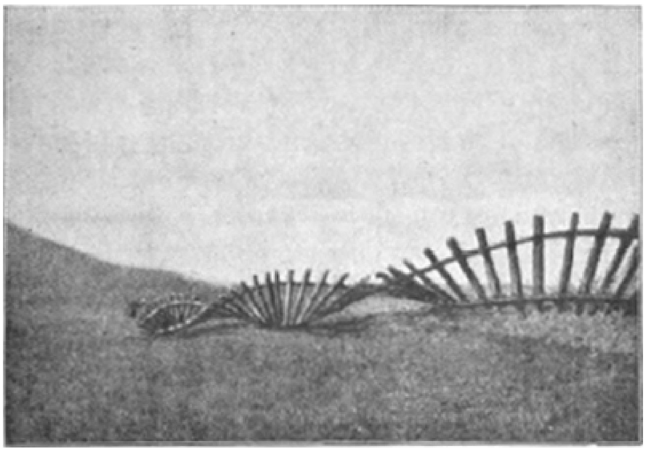

De meest afdoende manier om spoorlijnen te vernielen.
(Op dit plaatje ziet men ook de dwarsbalken uitgerukt; - de Boeren gebruiken bij deze methode hun ossen).

in de ijle lucht of liever zij verspreiden zich bij twee en drie in ontoegankelijke bergen, en bestaan op dat oogenblik niet meer. Maar zij bezitten een groote en voor ons hoogst onaangename handigheid, om zich weer te vereenigen, wanneer wij vertrokken

zijn, en opnieuw op het oorlogspad te verschijnen. Daarom baat al ons gekanonneer en geschiet al bitter weinig.'

De lange spoorlijnen bleven de magneten, die de Boeren met onweerstaanbare

kracht aantrokken, en als een voorbeeld, hoe het er naar toe ging, nemen we de eerste week van September.

Den 1sten September werden de rails opgebroken bij Kliprivier, ten zuiden van Johannesburg. De trein ontspoorde en viel den Boeren in handen, terwijl de locomotief door dynamiet werd verbrijzeld. 38 man werden gedood, gewond of krijgsgevangen gemaakt.

Den 2den September werd de spoorlijn op twee plaatsen, bij Kroonstad en America-halte, in den Vrijstaat, vernield, terwijl twee treinen met hun voorraden verloren gingen.

Den 3den September werd de lijn opgebroken bij Heidelberg, terwijl een locomotief ten noorden van Pretoria, op de Pietersburger lijn, ontspoorde, en verscheiden soldaten werden gekwetst.

Den 4den September werd de lijn bij Honingspruit, in den Vrijstaat, vernield; *den 5den* de Krugersdorper lijn, terwijl *den 6den* voor de afwisseling de oosterlijn een beurt kreeg, en bij Balmoral een locomotief in de lucht vloog en zes wagens ontspoorden.

Den 7den September werd de lijn bij Roodewal in den Vrijstaat met een bezoek der Boeren vereerd en vernield.

Nu was dit volstrekt geen buitengewone week; er waren weken, dat er meer gebeurde, en men kan zich nu eenigszins een denkbeeld vormen van de reusachtige bezwaren, waarmede het Engelsche legerbestuur in het ten-onder-brengen der Boeren had te worstelen. Er bestonden natuurlijk verschillende wegen, om die bezwaren uit den weg te ruimen of ten minste te verminderen, en de Engelsche Regeering koos - het zij tot haar eeuwige schande gezegd! - de onzedelijkste middelen.

Dat de hoeven in den omtrek der opgebroken spoorlijn werden verbrand, en dat de burgers werden geprest, om op de bedreigde spoortreinen plaats te nemen was nog niet het ergste, maar dat de districten, waar de vaderlandsliefde het heerlijkst had opgevlamd, het hevigst werden verwoest; dat de huisgezinnen, die een Goddelijke instelling zijn, werden uitéèngerukt, en dat de vrouwen en de kinderen van die dappere vaderlanders, wien wij een weemoedig eere-saluut brengen, naar de kampen der ellende werden gesleept, en dat zij in die kampen den hongerdood konden sterven - *den hongerdood!* als de Boeren voortgingen, de proviandtreinen buit te maken - zie, dat was verachtelijk, en dat is opgeklommen tot in de ooren van den Heere Zebaoth!

Op het Vrijstaatsche Oorlogsveld. (Augustus, September 1900).

DE Vrijstaters, die onder de bekwame leiding van hoofdkommandant PIET FAURIE en andere kommandanten door de Gouden Poort aan het lot waren ontsnapt, dat MARTHINUS PRINSLOO zoo gedwee had aanvaard, lagen den 13den Augustus 20 kilometer ten zuiden van Heilbron, in de buurt van Vechtkop bij de Rhenosterrivier.

Zij telden 1200 man met 126 ossewagens en 104 karren, terwijl zij nog eenige kanonnen bezaten, waarvan de ammunitie echter krap begon te worden.

Ze konden nu spoedig den vijand verwachten, want de Boeren-Verkenners, die overal rondzwermden, hadden, op hooge kopjes staande, hem reeds gezien.

Vechtkop, ook wel Spitskop genoemd, was geen onbekend kopje. De dappere CHRISTIAAN BOTHA had het eens in het hoofd gekregen, om met een Krupp-kanon en een krijgsmacht van dertien, zegge dertien burgers, het leger van lord METHUEN te verrassen, dat hier gelegerd was, en het was een *volkomen* verrassing geweest. De Boerengranaten waren midden tusschen de uitgespannen Engelsche kanonnen ontploft, en lord METHUEN was met verschrikt gelaat opgesprongen uit zijn zoete rust.

Toen de Engelschen gereed waren, om het gevecht te beginnen, was CHRISTIAAN BOTHA er natuurlijk reeds vandoor gegaan, en voor de Engelschen schoot er geen ander werk meer over dan de dooden te begraven en de gewonden te verbinden.

Het was het leger van generaal HUNTER, dat in den avond van den 15den Augustus bij Vechtkop kampeerde. HUNTER, de overwinnaar van MARTHINUS PRINSLOO, meende, dat hem de eer toekwam, de ontsnapte Vrijstaters te vangen, en dat hij er zijn best toe deed, was begrijpelijk.

Maar zoo glad ging dat niet.

De Vrijstaters hadden reeds in den vroegen morgen van *Dinsdag 14 Augustus* hun geschut in slagorde geplaatst, en zij wekten de Engelschen in hun lager met een krachtigen Vrijstaatschen morgengroet. Vooral het Bom-Maxim van luitenant CARL BLOM weerde zich wakker, en bracht den Engelschen ernstige verliezen toe.

Generaal HUNTER had nu echter zijn opstelling genomen en concentreerde met zijn vijftien kanonnen een zwaar vuur op het Harrysmith-kommando, terwijl zijn vleugels zich uitspreidden, om de Boeren te omsingelen.

De Vrijstaters weken daarop in goede orde eenige mijlen terug. Zij lieten den vijand het slagveld, maar namen de overtuiging mee, dat de Engelschen er een hoogen prijs voor hadden betaald.

Het verlies der Vrijstaters bedroeg 3 dooden en 4 gewonden en de Engelschen bezetten Heilbron.

Bij het dalen van den dag gingen de Vrijstaters weer op marsch.

Dit was hun vaste gewoonte, om Kafferspionnen te verschalken, en om op een onbespiede plek het lager te kunnen opslaan.

Een gids, die met alle plooiingen van het terrein bekend was, reed gemeenlijk voorop. Dan volgden de hoofdkommandant met zijn staf en vervolgens de paarderuiters, die naar eigen goedvinden en in bonte wanorde volgden. De kanonnen en de logge wagentros waren in de achterhoede en vormden een langen slier, die slechts stapvoets vooruitkwam, en de ruiters telkens noodzaakte, halt te houden.

Elken avond werd gewoonlijk van zes tot tien; soms, als de toestand het eischte, tot twaalf uur voortgetrokken, terwijl groote behoedzaamheid werd in acht genomen, zoodat zelfs het rooken op marsch verboden was.

Het lager werd zoo mogelijk opgeslagen in een gebied, waar water en voeder voor de paarden te vinden was, en stèèds in een holte, waar men veilig was voor verspieders.

Daar, in dat opgeslagen lager, werden dan de gezellige kampvuren ontstoken, de tabakspijpen voor den dag gehaald, en men bleef nog een uurtje gezelsen bij het gebruik van een kop koffie en een vetkoek, want de winter was op het punt van afscheid te nemen, en de nachten werden reeds mild en warm.

Maar het veld was dor, want de zomerregens toefden nog. En opdat het nieuwe gras, als de regens kwamen, zou kunnen doorschieten, werd de brand gestoken in de oude, verlepte grashalmen, en de avonden werden verlicht door de grasbranden, die in grillige vormen opslingerden tegen de hellingen der heuvels.

Doch dezen keer wachtten de Vrijstaters niet op den wagentros, want zij hadden haast, en zij trokken tusschen Kroonstad en Lindley snel door naar Doornberg[1)] aan de Zandrivier: een lagen, wijd uitgestrekten berg, die zijn naam ontleent aan de doornstruiken, die langs zijn helling groeien. Hier werd halt gehouden en de wagentros ingewacht, die minstens twee dagmarschen was achtergebleven.

Er was tot Doornberg toe niets bijzonders gebeurd, behalve dat er afrekening was gehouden met een Kaffer en met een Engelsche patrouille.

De Kaffer had een blanke vrouw geweld aangedaan en kreeg den

1) Ten zuiden van Ventersburg.

kogel, en de Engelsche patrouille had voor tijdverdrijf de Boerenhoeven in den omtrek in de asch gelegd, en werd voor de helft vernietigd.

Dit laatste geschiedde op *Zondag 19 Augustus.*

Hoofdkommandant PIET FAURIE was op die patrouille opmerkzaam gemaakt door een paar burgers, die met verlof naar huis waren geweest, en onderweg de Engelsche brandstichters, die 70 man sterk waren, hadden ontdekt.

De hoofdkommandant liet er geen gras over groeien, en onmiddellijk sprongen 150 manschappen in het zadel, om den Khaki's dat handwerk af te leeren.

Twee stukken geschut gingen mee, maar de burgers waren door zoo'n furie bezield, dat de kanonnen wijd achterbleven, en in vollen galop ging men de brandstichters opzoeken.

'Bij een klein huisje,' schreef een medestrijder[1], 'trof mij een tooneeltje, als was het een schilderij van MILLET. Een jonge, krachtige vrouw, eenigszins armoedig gekleed, met een jak aan, dat de armen geheel ontbloot liet, en die tegen de linkerborst een zuigeling droeg, had ons de gevraagde inlichtingen gegeven. Die vrouw zelf was reeds geheel in harmonie met het eenvoudige grijs gepleisterde huisje en met de omlijsting van het boomlooze veld. Boven een sober golvenden horizon welfde zich de hemel effen lichtblauw met gewone kleine wolken. De geheele omgeving, veld en hemel, was eenvoudig, en toch, als bij een zeegezicht, grootsch door de onmetelijkheid! De poëzie van het beeld trof mij te sterker, toen wij wegreden, en de vrouw haar rechterarm omhoog stak met uitgestrekte hand, en ons nariep: "God zegen jullie, Afrikaners!"'

De Engelschen vluchtten de breede veertien op, toen zij de Vrijstaters gewaarwerden, maar zij deden het toch niet gauw genoeg, en van de 70 man bleven er 37 achter, die gedood, gewond of gevangen werden.

Kommandant HAASEBROEK maakte nu het plan, een bezoek te brengen aan Ventersburg. Hij nam een kommando mede van 400 man en 2 kanonnen, en de tocht werd in de duisternis van den avond aanvaard.

Zonder ongelukken werd de marsch volbracht, en terwijl de burgers op eenige kilometers afstands van het dorp uit het zadel sprongen, liepen zij onder begunstiging der duisternis langs een pad, dat veilig was, op het dorp aan.

1) Artillerie-luitenant C. BOLDINGH, mijn gewezen stadgenoot, die, evenals de artillerie-luitenant KEULEMANS en anderen zijn Gorkumschen kameraden had vaarwel gezegd, om den strijd voor vrijheid en recht mede te vechten. Zijn belangrijke mededeelingen, opgenomen in het *Algemeen Handelsblad*, zijn voor mij een gewichtige wegwijzer geweest in dit tijdperk van den Vrijstaatschen veldtocht.
Hij viel den 16en December 1901, met den dapperen hoofdkommandant KRITZINGER, bij het passeeren eener Kaapsche spoorlijn zwaargewond in de handen der Engelschen en overleed drie dagen later in het hospitaal te Nauwpoort (Kaapstad).

Zóó voerde men oorlog in de middeleeuwen en.... wordt het nòg gedaan door Engeland.

Uitkijken was natuurlijk de boodschap, maar de verkenning viel mee. Er was geen Khaki te ontdekken; de burgers trokken Ventersburg binnen en de Boeren beleefden na de vermoeienissen en de ontberingen van hun zwervend leven een aangenamen, kostelijken dag. Zij konden van alles volop krijgen, en werden door de dorpelingen als koningen onthaald. Den volgenden avond keerden zij zeer voldaan terug naar het lager, dat verscholen lag tusschen de doornbosschen van Doornberg, terwijl drie dagen later de achtergebleven wagentros eveneens aankwam.

Den 23sten Augustus kwam er nieuw leven in de brouwerij, want de Verkenners van hoofdkommandant FAURIE, die eerste-klas-Verspieders waren, rapporteerden een Engelsche colonne tusschen Winburg en Ventersburg.

Het was kolonel RIDLEY met 250 bereden manschappen, 25 voetgangers en twee Maxims, die tien mijlen ten noordoosten van Winburg, bij een boerenhoeve, genaamd Helpmakaar, in den avond van den 23sten Augustus zijn kamp opsloeg.

Den volgenden morgen trok hij, de wagens en de voetgangers achterlatend, weer vroeg op pad, doch toen hij acht mijlen van Helpmakaar verwijderd was, ontdekte hij de Boeren op zijn linkerhand. Zij vielen den kolonel vinnig aan, en hij voelde zich genoopt, op zijn kamp te Helpmakaar terug te trekken, waar hij werd ingesloten.

Maar verder konden het de Boeren niet brengen, want zij waren te weinig in aantal, om een bestorming krachtig door te zetten. In den volgenden nacht werd de insluiting echter gehandhaafd, en in den vroegen morgen van *den 25sten Augustus* kwamen versche manschappen met drie kanonnen, terwijl generaal FRONEMAN de belegering leidde.

Maar de kanonnen mochten slechts bij tusschenpoozen vuren, want de ammunitie was schaarsch, en het geweervuur kon slechts uit de open vlakte worden afgegeven, terwijl de Khaki's onder dekking van den nacht zich stevig hadden verschanst.

't Is waar, al was het kanonvuur der Boeren niet zwaar, het was toch uitstekend gericht, en de Engelschen leden, hun aantal in aanmerking genomen, zware verliezen. Ook hadden de Boeren de oogen goed open. Een Engelsch luitenant trachtte met 6 soldaten een Vrijstaatsch kanon, dat zeer hinderlijk werd, te bekruipen, maar de Boeren-scherpschutters legden onmiddellijk den luitenant met 4 soldaten neer, en de vijand liet het wijselijk bij deze ééne poging.

Maar toch was de kans van overmeestering zeer gering, en toen kolonel RIDLEY op de sommatie van generaal FRONEMAN tot de overgave met een weigering antwoordde, had hij van zijn standpunt groot gelijk, want de renboden, die hij had uitgezonden om versterkingen, hadden hun doel reeds bereikt, en elk oogenblik kon er ontzet worden verwacht.

De Vrijstaters waren van dezelfde meening; en bovendien door den honger gekweld en naar kost verlangend, die hier niet te krijgen was, trokken zij tegen den avond weg. Zij hadden de ontzettingstroepen, liefst twee colonnes: onder generaal BRUCE HAMILTON en kolonel WHITE, vlak in den rug, en zij deden heel verstandig, dat zij heengingen.

Generaal HUNTER was intusschen zoo getroffen door het beleg van Helpmakaar, dat hij den volgenden onzin aan kolonel RIDLEY telegrapheerde: 'Uw grootsche verdediging dwingt onze fiere bewondering af. Wij wenschen u en uwe dappere krijgsmacht geluk.'

Dat was nu weer onvervalschte Engelsche bluf.

Kolonel RIDLEY zou zich inderdaad aan eene buitengewone lafhartigheid hebben schuldig gemaakt, indien hij, met een spoedig ontzet voor oogen, de witte vlag had geheschen, terwijl de nuchtere feiten waren, dat hij den Boeren weinig kwaad had berokkend, en volgens zijn eigen rapport het verlies van 41 dooden en gewonden en van meer dan 100 paarden betreurde.

Dat wisten de Engelschen trouwens ook wel, en het was dan ook niets dan kleinzielige wraak, toen zij de op twee mijlen van Helpmakaar gelegen hoeve van kommandant HAASEBROEK in de asch legden, na welke heldendaad zij wegtrokken naar Winburg.

Winburg ligt op 25 kilometer afstands van Doornburg, en nog in dienzelfden avond van den 25sten Augustus trokken de Boeren de stoute schoenen aan, en rukten zij, sterk 800 man met 4 kanonnen, op, om Winburg te verrassen.

Maar van deze reis zijn de Vrijstaters met de kous op den kop thuis gekomen.

Van meet aan was er een fout gemaakt. Men had op den marsch te lang gepleisterd, en toen de Boeren *Zondagmorgen 26 Augustus* voor Winburg verschenen, kwamen zij er een halfuur te laat, en er viel aan geen overrompeling meer te denken.

Daarom echter stond de bestorming nog niet hopeloos, en terwijl de kanonnen hun stellingen innamen, gaf hoofdkommandant PIET FAURIE aan de burgers bevel, eenige het dorp beheerschende hoogten te bezetten.

Doch kommandant OLIVIER verzette zich tegen dit bevel.

'Neen, neen,' riep hij; 'terug, burgers! Het is veel te gevaarlijk, want die posities zijn vlak bij het dorp!'

En de burgers stonden die ruzie aan te hooren - o, het was weer dat schreeuwend gebrek aan krijgstucht en samenwerking, dat den Afrikaanders meer kwaad heeft gedaan dan honderd Engelsche kanonnen....

De hoofdkommandant riep: 'Neemt gindsche posities, burgers!' en een zijner kommandanten riep: 'Neen, neen, terug, burgers! Het is veel te gevaarlijk!'

En terwijl het arme, uit duizenden wonden bloedende Afrikaansche volk snakte naar de eensgezindheid zijner kinderen, kregen hier, in het gezicht van den vijand, een hoofdkommandant en een kommandant een twist, die zóó hoog liep, dat FAURIE aan OLIVIER verzocht, voortaan bij het gevecht maar in de achterhoede, in het lager, te blijven.

Wat moesten de burgers nu doen? Natuurlijk, FAURIE was hoofdkommandant, een man met roem en eere bekend in den strijd, maar OLIVIER was eveneens de drager van een beroemden naam, getooid met de onverwelkelijke lauweren van Stormberg.

Sommige burgers weken terug; andere bleven staan, totdat de Engelsche soldaten zich vertoonden op de kopjes, en nu gingen ze allen aan den haal.

De kanonnen, die zonder dekking achterbleven, moesten nu natuurlijk eveneens terug, terwijl de granaatkartetsen der Engelsche vuurmonden de burgers tot grooteren spoed aanzetten.

Het was een miserabele, jammerlijke terugtocht, waarvoor niet één geldige reden bestond, en de burgers reden terug naar het lager.

Acht Engelsche Afrikaanders[1)] hadden intusschen de vermetelheid gehad, zich in een donga, een holte op de terugtochtslinie der Boeren in hinderlaag te leggen, en daar hun uniform sprekend geleek op de velduitrusting der Boeren, kregen zij een mooie kans, om verscheiden Boeren te verschalken en gevangen te nemen.

Kommandant OLIVIER reed, met kommandant VAN TONDER naast zich, thans op die verraderlijke donga aan, doch hij dacht natuurlijk aan geen hinderlaag, en toen hij zag, dat iemand voor twee anderen de handen omhoog stak, had hij *nog* geen erg.

‘Kijk,’ zeide hij, ‘die jongen steekt de handen op voor twee van onze menschen.’ Hij was in de vaste meening, dat die twee personen tot het Boeren-kommando behoorden.

Zoo naderden zij het tweetal Engelsche Afrikaanders, toen zij plotseling de geweren op zich zagen gericht, en het bevel klonk: ‘Handen omhoog!’

De beide kommandanten keken met een verbluft gezicht de Engelschen aan, terwijl OLIVIER niet eens een vuurwapen bij zich had, want de Kafferknecht, die zijn geweer droeg, was met de handpaarden doorgereden.

Het was een ware ongeluksdag voor den dapperen kommandant, en de man, die generaal GATACRE had verslagen, en de Kaapsche kommando's, in vereeniging met andere bekwame aanvoerders, met zoo'n schitterend beleid door duizenden vijanden had heengeleid, werd hier, in 't gezicht van honderden Boeren, door een paar jonge menschen gevangengenomen....

1) Uit Queenstown.

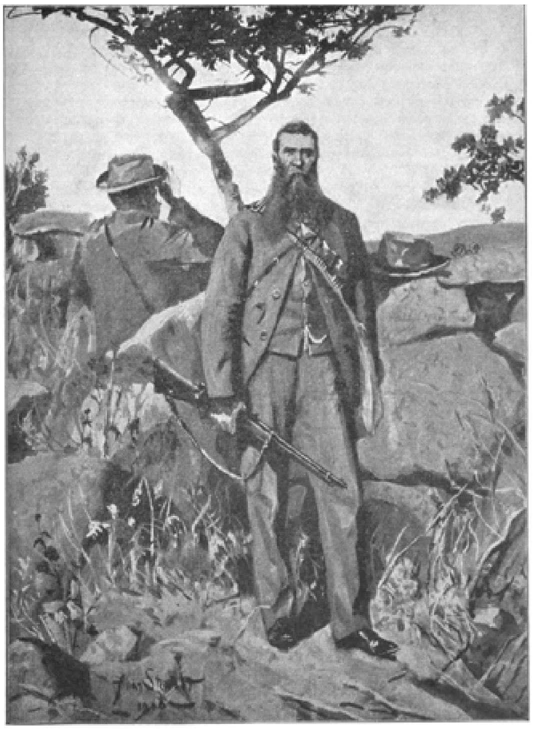

Kommandant OLIVIER.

Het was een harde zaak, maar er viel niets aan te doen.

Kommandant OLIVIER en kommandant VAN TONDER staken beiden de handen omhoog en werden krijgsgevangenen.

Hetzelfde lot ondergingen drie zonen van OLIVIER, en volgens Engelsche berichten nog 24 burgers.

Doch kommandant VAN TONDER kon zich in die gevangenneming toch niet schikken, en toen de Engelschen aan de beide gevangen kommandanten bevalen, voor hen uit te rijden, gaf hij aan dit bevel wel gevolg, maar hij reed toch wat harder dan de Engelschen hadden bedoeld, en zijn klepper de sporen gevend, waagde hij den rit op leven en dood.

En vreemd kan 't gaan in de wereld!

De Engelschen, die zoo pas VAN TONDER hadden overbluft, werden nu door *hem* overbluft, maar spoedig begrijpend, wat eigenlijk zijn bedoeling was, zonden zij hem een snelvuur na.

Indien zij echter hoopten, hem van zijn paard te vegen, dan werden zij toch teleurgesteld, want kommandant VAN TONDER zat vast en stevig in het zadel, en onder een hagelbui van kogels bereikte hij, slechts door een schampschot geraakt, zijn kommando.

Het is een groot geluk, dat de Afrikaanders tegen een teleurstelling kunnen.

't Is waar, de overrompeling van Winburg was mislukt en leelijk mislukt ook, maar met uitzondering van de gevangenen waren de verliezen toch zeer gering geweest, en de Vrijstaters waren al de teleurstelling reeds weer te boven, toen zij beslag konden leggen op drie wagens, beladen met kostbare vrachten koloniale waren, vleesch en visch in blikken, sigaren en zoo voort, alles bestemd voor een winkelier in Senekal. FAURIE liet den winkelier de waarde der in beslag genomen goederen in contanten uitbetalen, en het Nederlandsche contingent der Vrijstaatsche kommando's kreeg den 31sten Augustus een mooie gelegenheid om den verjaardag zijner Koningin op het Afrikaansche veld feestelijk te herdenken.

FAURIE wendde zich nu in ijlmarschen naar het zuidoosten, wat de reden was, dat er zoowel te Bloemfontein als te Pretoria een buitensporige opwinding ontstond.

In Ficksburg, aan de Basuto-grenzen, stond destijds kolonel OAKS, die een order ontving, geteekend door lord ROBERTS, om Ficksburg onmiddellijk te ontruimen en met zijn strijdmacht over Basuto-land terug te trekken.

De kolonel vond dit bevel zeer vreemd, want hij had de Vrijstaters voorbij zien trekken naar het zuiden, en aan een vervalschte order denkend, vroeg hij om nadere inlichtingen.

De order van lord ROBERTS was intusschen echt geweest, en werd opnieuw bevestigd.

Tegelijkertijd echter ontving de kolonel een telegram van generaal RUNDLE van dezen inhoud: ‘Ik bid en smeek u, om uit te houden. Ik zal u met bekwamen spoed ontzetten.’

Doch waarvoor moest hij dan toch uithouden? En waarvoor moest hij dan toch ontzet worden?

Er was evenmin reden voor een vlucht over Basuto-land als voor een ontzet, want er was in velden noch wegen een Boer te ontdekken, en de verbijsterende orders uit Pretoria en Bloemfontein waren een nieuw bewijs voor de schromelijke verwarring, die er in den Engelschen inlichtingendienst bestond.

Hoofdkommandant FAURIE had het intusschen op Ladybrand gemunt, en het Engelsche hoofdkwartier werd *den 1ˢᵗᵉⁿ September* verrast door de tijding van majoor WHITE, die te Ladybrand in garnizoen lag, dat de Boeren in zicht waren.

De Vrijstaters dwongen hem, om Ladybrand op te geven, en terwijl hij zich in de naburige grotten verschanste, klepperden de taaie Vrijstaatsche pony's lustig de dorpstraat in.

Er was in het dorp van alles te krijgen, en vele burgers, die reeds in onderwerping waren gekomen, sloten zich opnieuw bij de kommando's aan.

Maar om majoor WHITE, die zich, als een konijn in zijn hol, in de naburige grotten had vastgezet, uit zijn schuilhoeken op te jagen, was den Boeren te machtig, en zij moesten zich tevreden stellen met 150 cavalerie-paarden, die, door het kanonvuur opgeschrikt, evenals de historische muilezels van Modderspruit, overliepen naar den kant van vrijheid en recht.

Het werd thans echter hoog tijd om zich uit de voeten te maken, want van alle kanten kwamen de Khaki's thans als horzelzwermen aanzetten, en niet minder dan drie generaals: BRUCE HAMILTON, MACDONALD en CAMPBELL waren met hun colonnes in zware stortregens door bruisende spruiten en doorweekte wegen aangerukt, om FAURIE in te rekenen.

In den morgen van *den 4ᵈᵉⁿ September* braken de Boeren op, brachten onder dekking van een hevig geweervuur hun kanonnen in veiligheid, en glipten door de mazen heen van het net, dat hen moest vangen.

Tot Vrijdag 7 September vertoefden de Vrijstaatsche lagers ten zuiden van Alberdale, maar op den morgen van dezen dag kwamen rapportgangers aan, die dwars door de Engelsche linies waren heengebroken, en de tijding brachten, die de harten van alle ware vaderlanders sneller deed kloppen: ‘CHRISTIAAN DE WET is op komst!’

Hoofdkommandant FAURIE liet onmiddellijk opzadelen, en onder zijn persoonlijk bevel rukte een sterke Boerenpatrouille van 100 man reeds dienzelfden morgen te halftien op naar 't noorden.

Mannen van naam sloten zich bij de colonne aan: generaal FRONEMAN, de kommandanten HAASEBROEK, PRETORIUS en HETCHINGER (laatstgenoemde

had de plaats van OLIVIER ingenomen) en rechter HERZOG, die bij de afwezigheid van STEYN als waarnemend President fungeerde.

Later op dienzelfden dag werd de eerste colonne gevolgd door een strijdmacht, samengesteld uit burgers van Vrede, Frankfort, Harrysmith en Heilbron, die eveneens naar het noorden, bepaaldelijk naar Heilbron, trokken, terwijl de overblijvende kommando's met de lagers onder bevel

Een paar landschappen in en om Ladybrand.

van kommandant VAN TONDER de richting van Brandfort, aan de spoorlijn, insloegen.

De patrouille van kommandant FAURIE nam slechts mede een trolley, getrokken door muilezels en bestemd voor het opladen van paardenvoer, en eenige door paarden getrokken Kaapsche karren. De Boeren hadden allen ballast achtergelaten om snel vooruit te komen, en toonden ook dezen keer tegenover de Engelsche strijdmachten hun schitterend meesterschap in beweeglijkheid.

Er werd dien dag, met de noodzakelijke rustpoozen, getrokken tot 's nachts halftwaalf, toen de vage vormen van den lang gestrekten Doornberg zichtbaar werden, en het kamp werd opgeslagen, nadat op dezen dag een afstand van 60 kilometer was afgelegd.

Hier, in de sluiphoeken der doornstruiken, werd halt gehouden tot den volgenden namiddag halfvijf, maar toen moesten het de taaie pony's weer kunnen. Den ganschen avond en den geheelen nacht werd met slechts één rustpoos doorgereden, en eerst om drie uur in den morgen werd afgezadeld.

De patrouille bestond thans uit niet meer dan 70 man, want kommandant HAASEBROEK was met 30 man weggereden naar de lagers, die volgens ingekomen tijdingen in nood waren geraakt.

De lagers konden de hulp van HAASEBROEK, al was ze klein, dan ook goed gebruiken, en zij spartelden, door de Engelschen ernstig bedreigd, moedig voort, totdat zij, *den 13^den^ September* bij Brandfort over de spoorlijn trekkend, een scherpen aanval van den vijand hadden te doorstaan. Er moesten heel wat wagens achtergelaten worden, die een buit van den vijand werden, maar de kanonnen werden gered, en het ergste was nu voor het oogenblik weer achter den rug.

De 70 man van hoofdkommandant PIET FAURIE zadelden *Zondag 9 September* te drie uur in den morgen af.

Er woei een koude wind over de Vrijstaatsche vlakte, en de burgers legden zich, in hun kombaarzen gehuld, aan den windvrijen kant van een eenzame hoeve en van een paar veekralen neer, om te slapen.

Toen zij opstonden van hun leger, woei nog dezelfde koude, krachtige wind, maar de zon stond reeds hoog aan den hemel, en scheen warm en koesterend.

Te zes uur in den avond werd opnieuw getrokken, terwijl de noodige maatregelen van voorzichtigheid werden genomen, want men naderde de spoorlijn. Op twee kilometer afstands van de spoorlijn stopte de ruiterstoet, en een paar Verkenners reden vooruit. Zij kwamen terug met de melding: ‘Alles veilig,’ en bij Kraalfontein, ten zuiden van Kroonstad, werd de lijn in diepe stilte overgetrokken.

Op een afstand van twee uur gaans van de spoorlijn werd halt

gehouden, en generaal FRONEMAN wendde zich naar een boerenhoeve in de buurt om havergarven te koopen voor de paarden. Maar de vrouw des huizes had er geen zin in, want de Engelschen hadden het haar verboden, en de dochter des huizes wilde de komst der Boeren aan den vijand rapporteeren, want dat was haar opgedragen.

FRONEMAN schudde den stevigen, grijzen kop bij zoo'n slaafsche onderworpenheid aan de Khaki's, en hij begreep, dat deze familie tot dat verachtelijk gilde van overloopers behoorde, dat reeds bij het gezicht van een Engelsche politie-muts van streek raakte. Maar de paarden moesten toch voeder hebben, en de Boeren konden ten slotte toch ook niet van den wind leven. Het voeder werd dus bij de boerenvrouw gekommandeerd, en een zestal schapen meteen.

Zoo werd het Maandag-voormiddag kwart voor elven.

De patrouille had al opgezadeld; de betaalmeester zat juist met de Vrijstaatsche vrouw te marchandeeren over den prijs van het voer en van de schapen, en een groep van vijf ruiters, waaronder hoofdkommandant FAURIE, generaal FRONEMAN en rechter HERZOG, waren vier kilometer westwaarts vooruitgereden, om den omtrek te verkennen, toen plotseling 60 bereden Khaki's boven de randjes zichtbaar werden.

Blijkbaar waren de Khaki's door die Vrijstaatsche vrouw, die er geen been in zag, om het geld der kommando-burgers op te strijken, en hen meteen aan den vijand over te leveren, gewaarschuwd, dat hier een mooie vangst te maken was, en 30 Khaki's reden onmiddellijk op de boerenhoeve aan.

De betaalmeester had nog net den tijd, om met zijn geld vóór de afrekening te ontsnappen, maar de dertig Khaki's troffen het bijzonder. Van de zes geslachte schapen hingen er nog vijf aan den muur, terwijl de Boerenvuren brandden en een pot kabonmielies stond te koken.

't Is geen wonder, dat de Boeren met hun gezonde magen een blik van verlangen terug wierpen op die verlaten hoeve, maar de Khaki's lachten van plezier, en begonnen onmiddellijk de schapenribben te roosteren.

Wat den Boeren smaakte, dat lustten zij immers ook wel, en toen op een afstand van veertig minuten gaans de geweersalvo's begonnen te knallen, kwam het niet in hun hersens op, om de smakelijke schapenribbetjes in den steek te laten.

Zij lieten hun kameraden vechten, en smulden als koningen.

Maar de kleine ruitergroep, waarbij zich hoofdkommandant FAURIE bevond, had het minder pleizierig. Zij lagen tusschen de hooge klippen, toen op honderd meter afstand een Kaffergids, gevolgd door een Khaki, werd ontdekt.

Het was duidelijk, dat de Engelschen den hoofdkommandant op het spoor waren, doch deze liet onmiddellijk zoo'n krachtig vuur openen, dat

de Engelschen een oogenblik aarzelden, en aan een sterke strijdmacht dachten, ofschoon het toch maar vijf Boeren waren.

Intusschen gedroegen de andere burgers zich als dappere, wakkere mannen. Zij waren niet van plan, om hun hoofdkommandant in den steek te laten, en joegen onder de kogels van den vijand door tot zijn ontzet.

Nu was FAURIE met zijn lotgenooten gered; de Engelschen dropen af, en den volgenden dag *Dinsdag 11 September* werd, steeds noord-westwaarts trekkend, het lager in de buurt van Bothaville opgeslagen.

Hier zou DE WET verschijnen, doch waar was DE WET? De landdrost van Bothaville wist het niet, en niemand, die het wist! FAURIE zond zijn kranigste verkenners uit naar de vier windstreken, maar zij konden DE WET niet vinden. Hij was onvindbaar, hij was onbereikbaar, en terwijl Afrikaanders en Engelschen om het hardst naar hem zochten, zonder zijn spoor te kunnen ontdekken, moest men zich in FAURIE'S lager tevreden stellen met de histories, die over hem en zijn kommando's in omloop waren.

En die histories waren buitengewoon!

Er werd verteld, dat hij met zijn kommando's tot ver in Waterberg was nagejaagd, waar zijn paarden met hoopen waren doodgegaan. Hij had vervolgens de kanonnen laten begraven, en den Vrijstaters een verlofpas gegeven naar huis, om uit te rusten van de zware vermoeienissen. Maar zelf had hij geen vermoeienis gekend, en hij was voor de afwisseling met 200 man door de Engelsche linie heengebroken langs een duizelingwekkend pad, dat tusschen hemel en aarde scheen te zweven; en toen de Engelschen hem nog in de Transvaal najaagden, was hij alweer lang in den Vrijstaat, en had de treinen in de lucht laten vliegen, dat de grond er van daverde.

En hoe zijn burgers aan den kost kwamen, wist geen mensch, en de waarnemende hoofdkommandant STEENKAMP had gezegd, dat ieder maar zijn best moest doen om niet te verhongeren.

Enfin, die raad was nog zoo slecht niet, maar met dat alles bleef DE WET maar weg, totdat *den 18^{den} September* de tijding kwam, dat de Vrijstaatsche adelaar bij Rhenosterpoort, dicht bij de Vaal, zou verschijnen. Nog dienzelfden dag trok FAURIE op naar genoemde poort, die den volgenden dag in den avond werd bereikt.

DE WET was er - eindelijk!

Hij was te Leeuwspruit, ten noorden van Kroonstad, over de lijn getrokken, en had het niet in stilte gedaan, want hij had de rails op een en twintig plaatsen in de lucht laten springen, en *den 20sten September* verscheen hij in het lager van kommandant PIET FAURIE bij Rhenosterpoort.

In de volgende bewoordingen gaf luitenant G. BOLDINGH in het

'Algemeen Handelsblad' zijn persoonlijken indruk weer over zijn ontmoeting met CHRISTIAAN DE WET:

'Trots zijn 44 jaren, zag hij, om een Afrikaander uitdrukking te bezigen, er als een frisch jongkerel uit, toen hij mij met een glimlach van herkenning de hand reikte. Men kon het hem aanzien, dat hij zich voelt, dat hij *weet*, dat de Engelschen tegen hem opzien als den man, die hun allen te slim af is. Toch is hij niet hoogmoedig. Hij blijft steeds zich beschouwen als het werktuig in de hand van zijn God. Want krachtig is zijn geloof in de goddelijke leiding vastgeworteld.

'Wanneer ik niet in bijna elk gevecht wonderlijke dingen zag gebeuren, die een menschelijk verstand voor onmogelijk zou houden, en die mij daarom duidelijk in alles Gods hand doen erkennen, dan zou ik reeds lang den moed hebben verloren,' zoo verklaarde hij eenmaal aan een predikant.

Wanneer de oorlog nog jaren mocht duren, dan zal hij dat als een beproeving aanvaarden. Men kan er zeker van zijn, dat hij dan nog met de laatste driehonderd zal medestrijden in het noorden van Transvaal, zoo niet dood of gevangenneming tusschenbeide komen.

En tot nu toe is hij daarvoor wonderlijk goed gespaard gebleven. Zoo was hij in *begin September* nabij Kroonstad des avonds met een patrouille in een huis. De Engelschen hadden een Kaffer uitgezonden naar dat huis, om te weten, of hij daar was. Den volgenden morgen lagen zij ten getale van 500 rondom het huis, doch de vogel was gevlogen. Op aanraden van de vrouw des huizes was hij een halfuur ver bij een spruitje gaan slapen.

De Engelschen hebben al op verschillende wijzen getracht hem tot ingeven te brengen. Eenmaal boden zij hem 10,000 pond 's jaars aan, en eene benoeming als generaal in eene Engelsche kolonie. Hij weigerde natuurlijk en verzocht tevens aan de menschen uit zijn omgeving, voor hem te bidden, dat de verleiding hem niet te sterk zou worden. Een ander maal wist een Engelsch bisschop zich een onderhoud met hem te verschaffen, en noemde de gronden op, die voor overgave pleitten. Toen antwoordde DE WET, dat hij met lord ROBERTS en niet met de synode vocht en dáárom ook niet met den bisschop over dergelijke dingen als overgeven wilde spreken.

Een Engelsch commissaris, uit Kroonstad afgezonden, sprak tot DE WET eveneens, dat hij toch moest ingeven, dat het land zoo vernield werd door den oorlog, en dat er toch geen hoop voor de overwinning meer was. De generaal liet hem doodstil uitspreken, tot hij al zijn gronden opgevoerd had, en zeide toen, dat het hem speet, dat de commissaris zich zooveel moeite had getroost, want dat hij er niet aan dacht, te eindigen met te strijden voor de onafhankelijkheid van zijn land. Wat de vernieling

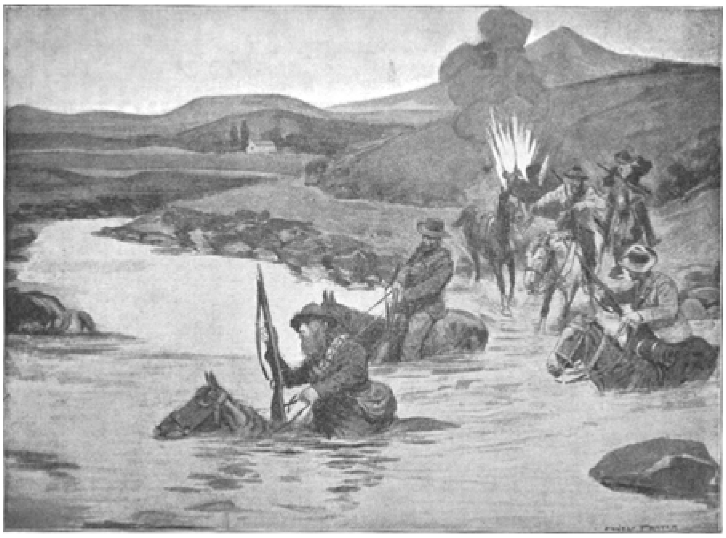

Tusschen vuur en water.

van het land betrof, ook dat zou wel terecht komen; eigenlijk zou de oorlog eerst goed beginnen, als het land geheel was schoon gebrand, en niemand zich meer behoefde te bekommeren om zijn bezittingen. Toen de commissaris nog in het midden bracht, dat toch reeds zooveel Boeren de wapens hadden afgelegd, en inzagen, dat de strijd hopeloos was, antwoordde de hoofdkommandant, dat dit hem eerder tot vreugde was dan leed deed. Hij was blij, dat een aantal personen 'gehandsupt' hadden; hoe meer vuiligheid weg was, hoe beter. Wat nu overbleef, waren immers menschen, die wilden vechten, en waarbij het dus onnoodig was, achter ieder man een veldkornet of korporaal te zetten, om hen aan te jagen.'

In den avond van *den 20sten September* werd opgezadeld, en het voornemen was, nog dienzelfden nacht over de spoorlijn te trekken, maar de ossen stapten te langzaam, en de trein stopte op een afstand van twee uur gaans ten westen der spoorbaan.

Hier werd gewacht tot den volgenden avond, en te zes uur zette zich het kommando weer in beweging, terwijl DE WET een zwerm van ruiters rechts en links uitzond, om den omtrek te verkennen.

Het was een donkere nacht en het licht der sterren werd door dikke wolken onderschept.

Maar de Engelschen hadden den voorgaanden dag het opgeslagen Boerenlager ontdekt, en zij hadden hinderlagen gelegd, die den overtocht der Boeren over de spoorlijn moesten keeren.

Plotseling hoorde de in het holle van den nacht zwijgend voorttrekkende Boeren-colonne geweervuur op haar linkerflank, en de wagentros stopte.

De kogels gierden over de hoofden heen, of kletterden tegen de wagens.

Tien minuten stopte de wagentrein, toen DE WET bevel gaf, om naar rechts te zwenken. Het vijandelijk vuur was toen zwakker geworden, en de wagens reden langzaam tegen een glooiing op, die uitliep op een lagen heuvelrug, maar nauwelijks was deze heuvelrug bereikt, of kleine vuurvlammen flikkerden op, en het kommando kreeg thans de kogels van voren.

Nu werd de toestand kritiek; de ossewagens draaiden om, en haastten zich, om van dien gevaarlijken heuvelrug weg te komen.

Maar toen de laagte bereikt was, splitste zich de tros. Een deel vluchtte recht achteruit, terwijl een ander deel links zwenkte, en daarna de spoorlijn gelukkig passeerde. DE WET had intusschen order gegeven, dat ook het vluchtende gedeelte terug moest, en snel het vooruitgaande volgende, kwam het eveneens een kwartier later over den gevaarlijken spoordam heen.

Dit geschiedde te middernacht, in de buurt van Roodewal, en wegens de nabijheid van den vijand werd rusteloos voortgetrokken tot

vijf uur in den morgen, toen de ossen na een marsch van elf uur eerst uit het juk kwamen[1)].

CHRISTIAAN DE WET haastte zich thans, slechts door een lijfwacht van tien man vergezeld, om kommandant HAASEBROEK op te sporen.

HAASEBROEK was met zijn wagentros tot in de buurt van Reitz gesukkeld, en genoot de eer, door drie Engelsche generaals, BRUCE-HAMILTON, MACDONALD en CAMPBELL, achtervolgd te worden. Hij zat dan ook danig in de klem, en had in het geheel reeds 50 wagens in den steek moeten laten.

DE WET was zoo gelukkig, den wakkeren kommandant *den 29sten September* te vinden, en HAASEBROEK was er niet minder blij om, want hij werd door drie Engelsche colonnes onmiddellijk bedreigd.

Nu zat de hulp, die HAASEBROEK van DE WET zou ontvangen, natuurlijk niet in de tien burgers, die deze medebracht, maar in zijn raad, die tegen een geheel kommando opwoog, en HAASEBROEK was zoo verstandig, den raad van DE WET op te volgen.

En waarin bestond die raad?

‘Kijk, jong,’ zeide DE WET, ‘laat jou waâns reg daarrrr op die eerste klompie rooies aankom, en ik zeg ver jou, dat die Khaki's er op zal afkom, zoo maar zoo, net as sprinkhane; hulle het baing lus ver die goedje. En hei! laat jou andere mense uitkijk, en oppas ver die twee andere klompies rooies - daarrrrr!’

En zoo geschiedde het.

De legertros trok recht op de eerste Engelsche colonne aan, die onmiddellijk begon jacht te maken op het begeerlijke konvooi, en de paarderuiters hielden de beide andere colonnes in bedwang.

Het groote kunststuk bestond nu daarin, om de eerste Engelsche colonne, die uit het zuiden kwam, te misleiden, en DE WET meende, dat dit gemakkelijk genoeg was.

Het gelukte werkelijk.

Zoo gauw als de colonne jacht begon te maken op den legertros, draaide deze natuurlijk om, ten einde noordwaarts te vluchten, maar onder de bescherming der invallende duisternis werd nog eens gezwenkt, en vlak voor den neus der Engelschen heen verdween het konvooi naar het zuiden.

De Khaki's waren nu de kluts kwijt.

Zij zochten het konvooi in het noorden, en holden het den volgenden

1) Het officieele Engelsche bericht omtrent deze beweging luidde als volgt:
‘Generaal-majoor W. KNOX meldt uit Kroonstad, dat het detachement te Roodevalspruit, onder luitenant BEST, te middernacht het vuur geopend heeft op eenige Boeren, die den spoorweg overtrokken, en van ochtend vonden zij twee wagens, één vol dynamiet, die de Boeren achtergelaten hadden. Dynamiet was ook op verscheiden plaatsen onder den spoorweg gelegd, maar de Boeren waren met zooveel overhaasting gevlucht, dat zij geen schade hadden kunnen doen.’

morgen achterna in de richting van Vrede, terwijl HAASEBROEK was weggetrokken naar het zuiden, in de richting van Bethlehem.

Generaal CAMPBELL was intusschen met behulp van verraad zoo gelukkig geweest, een op de Engelschen veroverd en in den grond begraven Vrijstaatsch kanon op te delven, en het Engelsche officieele bericht deelde triumfantelijk mede, dat er een Boerenkanon was veroverd.

De bewegingen der Boeren hadden zich in de laatste weken zuidwaarts uitgestrekt tot een lijn, die van Boshof naar Ladybrand kon worden getrokken, terwijl Ladybrand het uiterste punt in het zuiden was, dat de Afrikaanders in het terrein hunner operaties hadden opgenomen. Ten zuiden der lijn Boshof-Ladybrand heerschte dan ook rust, en de Engelschen meenden, dat deze gewesten door geen Boeren-kommando's meer zouden worden verontrust.

Maar deze meening was een waan, en deze waan eindigde *den 29sten September*, toen een klein kommando onverhoeds voor Wepener verscheen, dat vijf maanden geleden door kolonel DALGETY met zooveel beleid tegen de Boeren was verdedigd, maar nu slechts een zwakke politie-macht tot bezetting had.

Deze zwakke macht werd overhoop geworpen; de Boeren bezetten Wepener, brachten een vruchtbaar bezoek aan de Bank en de winkels, en namen van het dorp bezit in naam van het Vrijstaatsche gouvernement.

Kort daarop werden De-Wets-dorp en Rouxville eveneens bezet, en de tot rust gebrachte gewesten moesten ten tweeden male worden veroverd. Dat was echter oorzaak, dat andere streken van het reusachtig oorlogsterrein werden ontbloot van troepen, en de kommando's, die ten noorden der lijn Boshof-Ladybrand opereerden, voelden onmiddellijk een groote verluchting.

Door de onophoudelijke verplaatsingen der verschillende strijdmachten was het intusschen te begrijpen, dat de dorpen, in zoover zij weinig strategische waarde hadden, telkens van overheid verwisselden, en in verschillende Vrijstaatsche dorpen hadden de bewoners dan ook de gewoonte, om elken morgen voor alle dingen eens te kijken, welke vlag er wapperde van de publieke gebouwen.

Heilbron vormde daarin een merkwaardig voorbeeld, en binnen vier maanden tijds vonden er de volgende staatkundige veranderingen plaats:

Tot 23 Mei. Onder Vrijstaatsch gezag.

23 Mei. Generaal HAMILTON hijscht de Engelsche vlag.

24 Mei. De Engelsche krijgsmacht ontruimt het dorp.

26 Mei. De Vrijstaters bezetten het dorp. Vos aangesteld als landdrost.

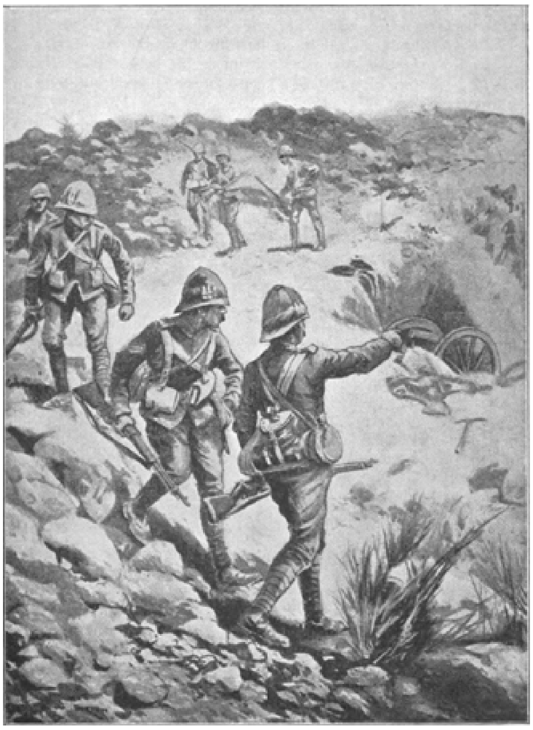

De triumfantelijke ‘verovering’ van een Boeren-kanon

2 Juni. De Engelschen bezetten het dorp. GRANT aangesteld als magistraat.

26 Juli. De Engelschen ontruimen het dorp. De Vrijstaters komen binnen en hijschen hun vlag.

15 Augustus. Generaal MACDONALD hijscht de Engelsche vlag.

15 September. De Engelschen ontruimen het dorp.

16 September. De Vrijstaters komen binnen en brengen een nieuwen landdrost mee.

Met Christiaan Botha voor vrijheid en recht!

DAT generaal BULLER na den slag bij Allemansnek op den merkwaardigen *11den Juni 1900* niet in de schaduw der Biggarsbergen zou blijven staan, maar zijn tocht door zuidoostelijk Transvaal naar de oosterspoorlijn zou voortzetten, was te voorzien, en dat hij dit met een overweldigende overmacht zou bewerkstelligen, was eveneens te voorzien.

Maar de wakkere CHRISTIAAN BOTHA, de jongere broeder van LOUIS BOTHA, was niet van plan, om hem dien tocht onbetwist te laten doen, en als een held heeft hij zich van zijn zware en moeielijke taak gekweten.

Hij was 38 jaar oud, en van lichaamsbouw een stoere, krachtige Afrikaander. Daarbij was hij moedig, doortastend en vastberaden, had als kommandant der Zwaziland-politie het gevaar menigmaal onder de oogen gezien, en was als geschapen voor aanvoerder.

In de wandeling werd hij gewoonweg ‘Neef CHRIS’ genoemd, maar de burgers wisten, dat Neef CHRIS niet met zich liet spelen, en bij Allemansnek had hij getoond, uit welk hout hij was gesneden.

Zijn leger bestond uit de districts-kommando's van Carolina, Lijdenburg en Ermeloo, die vroeger door SCHALK BURGER en thans, in Juni, door assistent-generaal JOACHIM FOURIE[1], en de districts-kommando's van Piet Retief, Wakkerstroom en Zwaziland, die door assistent-generaal TOBIAS SMUTS werden aangevoerd.

Het is te begrijpen, dat de snelle zegemarsch van lord ROBERTS naar Johannesburg en Pretoria een ontmoedigenden indruk had gemaakt op de

1) Zie bladzijde 750; de volle naam was: JOACHIM CHRISTOFFEL FOURIE.

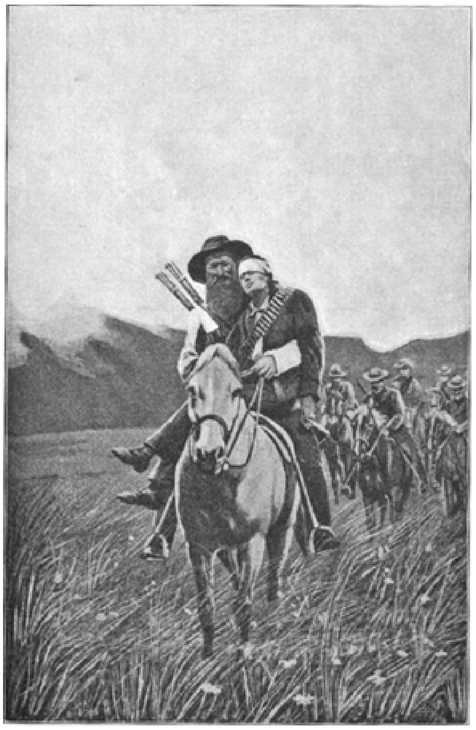

Een droeve tocht.

strijdende kommando's, en om die ontmoediging tegen te gaan, liet CHRISTIAAN BOTHA volksbijeenkomsten houden, waar de bezwaarde harten zich konden luchten, en waar de sterken voor de zwakken een staf werden in den zwaren nood der tijden.

Het kon dan ook niet anders, of deze groote vergaderingen onder het blauwe hemeldak en op het vrije veld van Afrika oefenden een weldadigen, verfrisschenden en versterkenden invloed uit.

Wanneer men op deze bijeenkomsten zoovele gelijkgezinden ontmoette, dan voelde de burger niet alleen te staan. Het besef der solidariteit, der gemeenschappelijkheid kwam bij hem boven; hij werd versterkt in het bewustzijn, dat honderden en duizenden met hem samenwerkten voor de zaak van het heilig recht, en deze gedachte zou hem later, als hij eenzaam en verlaten tusschen de kopjes zwierf van zijn vaderland, zijn als een dronk helder water voor de versmachtende ziel. Vooral de generaals en de officieren spraken op die bijeenkomsten hun burgers moed en vertrouwen in.

'Nu dan, broeders!' riep de dappere veldkornet ADRIAAN DE LANGE van het Carolina-kommando: 'met moed en opgewektheid ons voorbereid, om het opdringen van onzen aartsvijand te beletten! Laten wij met kloekmoedigheid onze stellingen verdedigen - tot heil van hen, die wij moeten verzorgen; ten zegen van alle belangen, die we voorstaan! Denkt om ons arm land, om het heden en om de toekomst, en God de Heere worde verheerlijkt door onze daden!'

Dan weerklonken ook de Psalmen en de volksliederen, uit verruimde borst gezongen, terwijl in het gemeenschappelijk gebed, opgezonden tot den Troon der genade, de ware kracht werd gevonden, om voort te schrijden op het bloedige pad van den bangen strijd.

De predikanten waren gaarne geziene gasten op deze bijeenkomsten, en hebben over het algemeen bij de hooggaande golven der beproeving als trouwe herders over hun kudden de wacht gehouden.

Predikant NEETHLING van Lijdenburg[1] mag met name worden genoemd; hij was onvermoeid in het bezoeken der verschillende bivaks[2], - de ossewagens waren bij zijn komst reeds vertrokken - troostte de treurenden, moedigde de wankelmoedigen aan en zeide, dat de Heere de Afrikaanders niet verlaten zou.

Nu is daarmee niet gezegd, dat al de Afrikaanders godvruchtige menschen waren. Over het algemeen was het jonge Afrika ver afgeweken, maar in den donder van Zijn gerichten, die nu gekomen waren, riep de

1) Ook de predikant van Ermelo verdient een eervolle vermelding.
2) Met een *bivak* wordt een kamp zonder wagens en tenten, met een *lager* een kamp met wagens en tenten bedoeld.

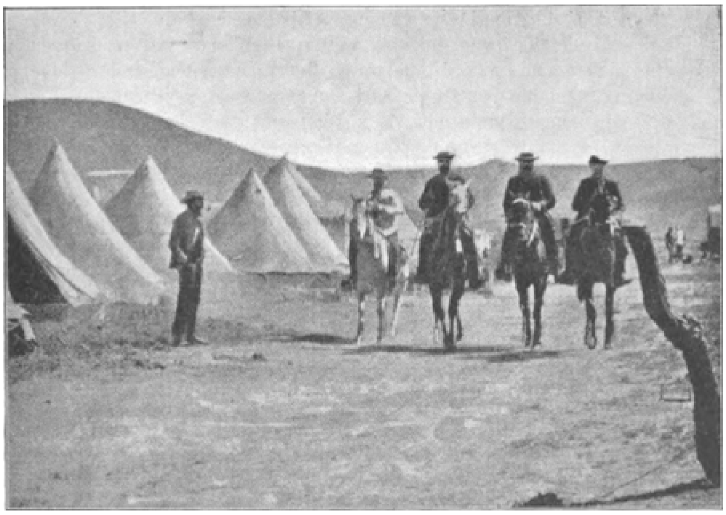

Een Boerenlager.

Boeren in lager met ambulance.

Heere: 'Schikt u, om uwen God te ontmoeten!' en deze stem klonk met macht door de consciëntie van het Afrikaansche volk[1].

Er was dan ook een duidelijk wederkeeren merkbaar naar de oude, beproefde paden, en vele Uitlanders[2], die er een geheel andere levensbeschouwing op nahielden als de Afrikaanders, voelden zich bij de Boeren als eenden in een vreemde bijt. Zij konden met de zeden der Boeren niet overweg en beschouwden hun geloofsvertrouwen als een soort beminnelijke dweperij. In de harde school echter van den oorlog en in de doodsgevaren, die hen gestadig omringden, zijn verscheiden van die Uitlanders veranderd, en in zijn doodsuur heeft meer dan één Uitlander, die voor een materialist was gehouden, maar die zijn leven gaf voor de Afrikaansche vrijheid, met stervende lippen den Heere een zegen afgesmeekt voor het Afrikaansche volk!

De geheele strijdmacht van CHRISTIAAN BOTHA, bestaande uit de reeds genoemde zes districts-kommando's, telde 1900 man met 9 kanonnen[3].

Behalve de reeds genoemde assistent-generaals JOACHIM FOURIE en TOBIAS SMUTS, hadden de volgende officieren van CHRISTIAAN BOTHA zich in dezen oorlog reeds een naam gemaakt door hun dapperheid: de kommandanten DAVID JOUBERT, HENDRIK PRINSLOO, GROBLER, ENGELBRECHT en DAVID SCHOEMAN, en de veldkornetten WILLEM VERSFELD, ANDRIES VILJOEN 'de Rooie'[4], JANSE VAN VUREN, ADRIAAN DE LANGE, HENDRIK DE VILLIERS, ZERBST en anderen.

De artillerie stond onder bevel van kapitein PRETORIUS, luitenant GERRIT DU TOIT en adjudant-onderofficier DEKKER, terwijl bij den staf als adjudant-secretarissen waren ingedeeld DE BRUYN TENGBERGEN, J.C. FOURIE, C.L. HEIMEL en W. VERSCHUUR.

De leiding van telegraaf en heliograaf berustte bij J. DE WILDE en de geneeskundige dienst was opgedragen aan Dr. EVERHARD, aan den Duitscher KRÜGER, die zich in den moordslag van Spionkop bij de verzorging der gewonden in de vuurlinie zoo heldhaftig had gedragen, dat de Transvaalsche Regeering bij besluit van 23 Maart 1900 hem een

1) Al was deze oorlog een gericht voor het Afrikaansche volk, dan is daarmede natuurlijk niet gezegd, dat het van Engelsche zijde een rechtvaardige oorlog was. Het bleef van Engelands zijde een moord, een lafhartige moord, en deze broedermoord wortelde in gouddorst en landhonger.
Staatspresident KRUGER heeft mij persoonlijk gezegd: 'Mijn natie staat tegenover God als een schuldig volk, maar tegenover Engeland zijn wij vrij van schuld.'
2) De Uitlandercorpsen, behoorende bij CHRISTIAAN BOTHA'S strijdmacht, waren opgeheven, en de Uitlanders over de verschillende kommando's verdeeld.
3) 3 Krupps, 4 Creusots en 2 mitrailleuses.
4) Zoo genoemd wegens zijn rooden baard.

eervolle vermelding had waardig gekeurd in de Staatscourant, en aan Dr. SÜTER, van Aarau, hoofd der Zwitsersche ambulance.

Het was een merkwaardig verschijnsel, dat de organisatie der Boeren in dezelfde mate beter werd, als hun land dieper wegzonk onder het geweld der Engelsche wateren. De nood der tijden werd de onderwijzer der Afrikaanders, en het was een strak en streng onderwijzer. Hij leerde den Boeren, dat een huis, tegen zichzelf verdeeld, niet kan bestaan; hij bewees hun met de feiten, dat een leger zonder krijgstucht is als een lichaam met een gebroken ruggegraat, en al ging het met loome schreden, zoo volgden de Boeren toch de wenken op van dezen strakken, maar eerlijken meester.

Een der neteligste punten bleef de verlofpas.

'De Volksstem' had indertijd den moed gehad, om den vinger op de wonde plek te leggen, en verklaard, dat de verlofpàs in vele gevallen een verlofpèst kan worden genoemd.

Hoe deze verklaring bij een deel der kommando-burgers was opgenomen, blijkt uit onderstaand schrijven, opgenomen in 'De Volksstem':

Biggarsberg, 4 April 1900.

Aan den Editeur van 'De Volksstem.'

Mijnheer. - Gelet hebbende op een stuk, voorkomende in een uwer uitgaven, met het hoofd 'Verlofpest,' wil ik een paar aanmerkingen daarover maken.

Het grieft mij, als burger zijnde, van onze officieren te hooren, dat hier een pest onder ons heerscht, de verlofpest nl., en dan, mijnheer, zet gij nog het zegel daarop.

Het is heel gemakkelijk voor u, mijnheer, in Pretoria zittende, om te verlangen, dat wij, die nacht en dag in zon en regen moeten vechten, ook voor u, maanden achtereen in het veld moeten blijven, alsof wij gehuurde soldaten zijn, die geen boerderijen hebben, of thuis niets te doen of geen dierbaren, aan wie wij gebonden zijn.

Neen, mijnheer, als onze officieren hebben willen, dat er liefde en vrede onder de burgers wonen, dan moeten zij ons meer verlof geven, vooral als er niets te doen is, zooals nu bijv. Maar neen, dat kan niet, behalve zekere familieklieken, en dan helpt gij hen nog, en werpt olie in het vuur in plaats van met ons te sympathiseeren, die vechten ook voor de vrijheid van u en uw familie.

Neen, mijnheer de Editeur, ik kan u verzekeren, dat gij niet op de hoogte van deze zaak zijt; anders zult gij niet zulke stinkende uitdrukkingen maken, om het verlof een pest onder ons te noemen; ook kan ik u verzekeren, dat, als een burger thuis is geweest, en dat alles daar recht is, hij met meer moed vecht als voorheen.

Mijnheer, wat de regulaties betreft, als er zoo iets opgetrokken wordt, zal eenparig tegengestemd worden. Wij zijn niet onderworpen aan eenig ding, maar zijn 'vrije burgers.'

Mijnheer, ik schrijf niet, omdat ik graag verlof wil hebben, maar het grieft mij, dat gij het een pest onder ons noemt.

Verder, mijnheer, wil ik niet veel meer zeggen; net dit: als het toestaan van verlof gestopt wordt, wij met onze paarden naar huis zullen gaan, met klompen van vijftig tot honderd man en meer, en dat zal tot schande zijn van onze officieren, en tot nadeel voor u en uw blad, want gij zijt het, die de officieren daartoe opmaakt.

Hopende, dat gij veranderen zult van opinie, en deze mijn schrijven ook opnemen zult in uw blad, blijf ik,

EEN BURGER
van Veldkornet OPPERMAN'S kommando,
Wijk W W Rand.

Zoo'n smadelijk schrijven bewees, welk een treurige geest er twee maanden geleden nog heerschte bij een deel der kommando-menschen, die zich tooiden met den naam van vrije burgers, maar het zware werk overlieten aan de helden, wier daden wij met weemoedige bewondering volgen.

Maar de geest was sedert April toch veel verbeterd, en CHRISTIAAN BOTHA kreeg het klaar, dat het verlof tot de dringendste gevallen werd beperkt.

Ook werd een nieuwe bepaling gemaakt met betrekking tot de trekboeren, en voortaan zouden slechts zes percent der kommando-burgers zich met hun trekvee naar het noordelijke Boschveld mogen begeven[1].

Het plan van generaal BULLER was voor CHRISTIAAN BOTHA geen geheim; hij doorzag het.

BULLER was voornemens, om van de Biggarsbergen uit noordwaarts te trekken, CHRISTIAAN BOTHA overhoop te werpen, en vervolgens snel voort te trekken naar Machadodorp aan de oosterspoorlijn, ten einde de krijgsmacht van LOUIS BOTHA, die tusschen Pretoria en Machadodorp stond, van de verbinding met de zee af te snijden en vast te keeren.

Maar zijn leger had bij de pogingen tot ontzet van Ladysmith toch meer geleden dan de Engelschen wilden bekennen; de kern van het leger lag onder de harde klippen van Natal, of was ziek en verminkt naar huis gezonden, en voor den tocht, dien BULLER binnen tien dagen had behooren te doen, had hij meer dan tien weken noodig.

Zijn strijdmacht telde op dat oogenblik niet meer dan 8000 man, waarvan het vierde gedeelte bereden was, maar uit het moederland bereikten hem voortdurend versterkingen, terwijl hij beschikte over een prachtige artillerie van 42 kanonnen, waaronder 4 zware marine-kanonnen.

Het hoofdkwartier van CHRISTIAAN BOTHA was gevestigd te Amersfoort, maar hij zelf was gemeenlijk te vinden bij zijn burgers in het veld, die stelling hadden genomen bij Grasnek.

Deze nek ligt tusschen Zandspruit en Amersfoort, en dankt zijn naam aan zijn grasrijke heuvels, die aan de trekboeren der districten Utrecht, Wakkerstroom en Ermeloo bij het doortrekken van hun vee naar Natal voldoende voedsel voor hun vee verschaffen.

Het eerste werk van CHRISTIAAN BOTHA was nu, om in overleg met zijn staf een geregelde verbinding te verkrijgen en te onderhouden met de andere Transvaalsche strijdmachten, wat hem ook gelukte, daar hij over een afdeeling kranige rapportgangers kon beschikken.

Aan veldkornet ADRIAAN DE LANGE werd gelast, de telegraaflijn tot aan het district Ermeloo door eenige van zijn invalide burgers te

1) Kommandant-generaal LOUIS BOTHA zelf had liever niemand laten trekken naar het Boschveld, omdat hij geen burger kon missen, maar hij moest zich natuurlijk onderwerpen aan de beslissing van de krijgsraden.

Oud, maar niet te oud om nog mede te strijden den grooten strijd voor vrijheid en recht.

doen bewaken, terwijl de waarnemende kommandanten van Ermelo en Carolina[1], die zich ginds bevonden, opdracht ontvingen, in hun gebied voor de veiligheid der lijn te waken.

Voorts maakte CHRISTIAAN BOTHA een groote schifting onder zijn burgers, want de winter was gekomen, de velden waren dor, en vele paarden waren in een slechten toestand.

Alle onberijdbare paarden werden naar het noorden gezonden, om weer op hun verhaal te komen, terwijl de burgers, in zoover zij thans voetgangers waren geworden, door CHRISTIAAN BOTHA naar Machadodorp werden gezonden (een voetmarsch van 4½ dag), om aldaar werkzaam te zijn aan het maken der verschillende stellingen, die den vijand moesten keeren of ten minste ophouden in zijn tocht.

Intusschen was het te voorzien, dat BOTHA'S paarderuiters eveneens spoedig gebrek aan rijdieren zouden krijgen, want het gras was slecht, en de paarden konden niet van enkel mielies[2] leven.

Kommandant HENDRIK PRINSLOO en kapitein VERSCHUUR, beiden behoorende bij het Carolina-kommando, ontvingen dan ook de order, om in de districten Carolina en Lijdenburg paarden te koopen. Zij voldeden aan dezen last en waren zoo voorspoedig, 600 versche paarden mee te brengen.

Zorgden Carolina en Lijdenburg voor paarden, Nederland zorgde voor warme winterkleeren.

De Transvaalsche correspondent van 'De Telegraaf' schreef er het volgende van:

'Men is hier zeer ingenomen met de liefde, door Holland betoond, en die nu weer zoo eigenaardig zich heeft geuit in de zending van bouffantes en polsmoffen en wanten voor de bittere winterkoude in het open veld. Als ooit een geschenk welkom is geweest, dan is het dit. Het zal den liefdevollen geefsters, die bij haar geschenk enkele hartelijke regels hebben gevoegd, zeker genoegen doen, te vernemen, dat de beden, daarin uitgesproken, door velen hier ruim worden gewaardeerd.

Een paar van die wenschen, mij overhandigd, met verzoek, de vriendelijke 'zusters' hartelijk te danken, volgen hier:

1. 'De Heere behoede en spare u en schenke u de overwinning. Get. A. BINKHORST, Sliedrecht. Holland 6/4/1900.

2. Uit liefde tot onze stamverwanten. Get. JACOMINA WEEKHOUT, Krimpen a/d. IJsel.

3. Ps. 20:2 en 3.

Met een hartelijken groet uit Rotterdam aan den wakkeren strijder, die deze bouffante dragen zal, en aan al zijn dappere medestrijders met

1) Waarnemend Kommandant van Carolina was ABRAHAM SMIT, broeder van NICOLAAS SMIT, den grooten generaal uit den vrijheidsoorlog 1880/81.

2) Mielies Maïs.

de vurige bede, dat de Heere der Heirscharen hen helpe in den strijd, en de zaak van vrijheid en recht voor de oogen der gansche wereld doe zegevieren! Leven de Boeren! Een oprechte Boerenvriendin.

Ps. 72:14. Jozua 1:6a.'

Hartelijk dank, lieve Hollandsche zusters, namens al de Hollandsche-Afrikaansche Boeren, die nooit hunne roemrijke afstamming en taal willen verloochenen voor die van Engeland! God zegene u voor uwe liefdeblijken!'

Sterkte de Nederlandsche sympathie de strijdende burgers, de lafhartige overgave van het district Wakkerstroom verontrustte hen in hooge mate.

CHRISTIAAN BOTHA seinde over dit treurige tusschenspel het volgende aan de regeering te Machadodorp:

'Amersfoort, 14 Juni 1900. Confidentiëel. Landdrost Wakkerstroom zegt, dat hij volgend document heeft moeten teekenen, toen de Engelschen het dorp inkwamen. Begint: 'Wij als vertegenwoordigers van het dorp en district Wakkerstroom geven hierbij over het dorp en district aan het Gouvernement van Hare Majesteit de Koningin van Groot-Britannië en Ierland, en als een teeken daarvan overhandigen wij onze kantoorsleutels, de vlag van de Zuid-Afrikaansche Republiek en twintig geweren. Wij verstaan, dat de inwoners van het district verantwoordelijk zullen gehouden worden in hun personen en in hun eigendom, als eenige schade gedaan wordt aan den spoorweg of de telegraaf, of eenig geweld wordt gedaan aan eenig lid van de Britsche macht in het district, en ten behoeve van de burgers van dit district accepteeren wij de verantwoordelijkheid. (w.g.) A. KLEINHANS, Landdrost; L. DE JAGER, publieke aanklager.' Eindigt. Ik meen, dat deze ambtenaren geen recht hadden, zulk een document te teekenen, en m.i. moet er tegen geprotesteerd worden. Mag ik van UHEd. weten, wat ik hierin heb te doen?

CHRISTIAAN BOTHA, waarn. Ass. Kommandant-Generaal.'

De Staatspresident KRUGER antwoordde daarop als volgt:

'Machadodorp, 15 Juni 1900: Ik stem in met uwe beschouwing, wat betreft handeling landdrost Wakkerstroom. Zend een boodschap aan BULLER, dat gij vernomen hebt, dat de landdrost van Wakkerstroom het dorp en district onder de door u vermelde voorwaarden heeft overgegeven, en meld hem, dat gij namens de Regeering en op haar instructie protesteert tegen de overgave van het dorp en het district, door den landdrost gedaan, die daartoe hoegenaamd geen bevoegdheid bezat. Verder kunt gij hem mededeelen, dat het u en de Regeering verwondert, dat hij van een ondergeschikten ambtenaar kan vorderen, om onder dwang zulk een document te teekenen, en private burgers verantwoordelijk te houden, welk document hij zelf bewust is, van nul en geener waarde te zijn,

even onwettig, alsof gij zoudt vorderen van zijne krijgsgevangenen bij u, om onder dwang een document te teekenen, om zijn krijgsmacht aan u over te geven, en hen dan verantwoordelijk te houden, indien zijn krijgsmacht verder schade doet.'

Reeds sedert 1892 was ABRAM KLEINHANS[1] landdrost van het district Wakkerstroom, en hij stond bekend als onvertrouwbaar. De Regeering werd dan ook herhaaldelijk voor dezen man gewaarschuwd, en oprechte vaderlanders betreurden het, dat aan zoo'n verdacht persoon zoo'n invloedrijke betrekking bleef toevertrouwd.

In spijt van dit alles bleef hij echter gehandhaafd als landdrost, en zijn onverantwoordelijk gedrag sleepte vele wankelmoedig geworden Wakkerstroomers mede.

Het gelukte echter aan de Transvaalsche Regeering, om dezen ontrouwen ambtenaar, alsmede den publieken aanklager L. DE JAGER en het oud-lid van den Volksraad G. DE JAGER, te pakken te krijgen, en de regeering benoemde een bijzonder gerechtshof, om de zaak der gevangenen later te behandelen[2].

CHRISTIAAN BOTHA haastte zich intusschen, om den verderen afval der Wakkerstroomers te stuiten, en te dien einde zond hij veldkornet ADRIAAN DE LANGE met twintig burgers, die, evenals de veldkornet, van liefde tot het vaderland brandden, het Wakkerstroomsche gebied in. Zij moesten de wankelmoedigen sterken en de afvalligen aan hun plicht herinneren. De eed der onzijdigheid, in handen van het Engelsch gezag afgelegd, werd niet erkend; de onzijdigheidsburgers werden aangemaand, de wapens weer op te nemen tegen den gemeenschappelijken vijand, terwijl bij weigering hun have en goed zou worden verbeurdverklaard.

De Wakkerstroomers waren over het algemeen gewillig, opnieuw ten strijde te trekken, doch bij drie burgers moest de straf der verbeurdverklaring worden toegepast, hoe hard het den Boeren ook mocht vallen[3].

Zij volgden daarin echter slechts het bevel van generaal CHRISTIAAN BOTHA, en BOTHA volgde slechts den harden eisch van hetgeen hij als zijn plicht beschouwde.

1) Broeder van het hoofd van het mijnwezen.
2) Leden van dit gerechtshof waren A. KOCK, rechter in het vroegere Hooggerechtshof, en J.H. JANSON Jzn., vrederechter.
3) Veldkornet DE LANGE verklaarde later bij het inleveren van zijn rapport aan den adjudant-secretaris C.L. HEIMEL, - aan wiens welwillendheid ik vele belangrijke mededeelingen omtrent dit gedeelte van den veldtocht heb te danken - dat hij van ganscher harte hoopte, voortaan van dergelijk werk verschoond te blijven. Hij achtte den afval van een burger laaghartig, maar dat zijn onschuldige vrouw en zijn onschuldige kinderen daarom van alles, zelfs van bed en voeding, moesten worden ontbloot, vond hij verschrikkelijk. Duizendmaal liever stond hij in den hevigsten kogelregen, dan dat hij nog eens zoo'n verbeurdverklaring zou moeten toepassen.

Den 12den Juni bezette BULLER Volksrust. Men bevond, dat de Langnektunnel aan beide ingangen beschadigd was, doch de schade was spoedig verholpen, en reeds vijf dagen later konden de spoortreinen den tunnel passeeren.

Het eerste werk van den Engelschen generaal was nu, om verbinding te zoeken met de hoofdmacht van lord ROBERTS, en reeds *den 13den Juni* trok een sterke bereden krijgsmacht op in de richting der spoorstations Paardekop en Platrand, ten einde zich van het spoorbaanvak Volksrust - Greylingstad meester te maken.

Maar CHRISTIAAN BOTHA had lont geroken, en de verdediging van het spoorvak opgedragen aan kommandant HENDRIK PRINSLOO met zijn Carolina burgers, versterkt door 50 dappere Wakkerstroomers, terwijl generaal JOACHIM FOURIE de opperleiding had.

FOURIE was een bekwaam aanvoerder en had in zijn karakter veel overeenkomst met CHRISTIAAN BOTHA. Maar hij had niet dien forschen, rijzigen lichaamsbouw, want hij was klein van gestalte, en de verschrikkingen van den oorlog hadden zijn haar vergrijsd. Reeds in het begin van dezen strijd had hij, in den heftigen slag bij Talanaheuvel (Dundee), een zijner veelbelovende zonen verloren, en hij zelf zou in dezen oorlog zijn trouw aan zijn volk met zijn hartebloed bezegelen.

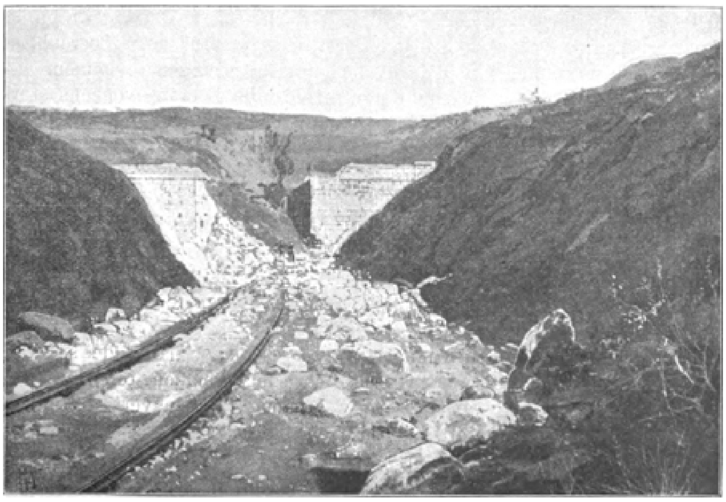

De noorderingang van den Langnektunnel, door de Boeren beschadigd.

In den gewonen omgang werd hij steeds Oom JOCHEM genoemd; hij was 56 jaar oud, gewoonlijk in het zwart gekleed, en droeg een hoogen, omfloersten hoed.

Hij kende geen vrees, had een helder hoofd en was een vastberaden krijgsman.

De Engelsche strijdmacht kwam dan ook niet met hem klaar. Zij bombardeerde zijn stellingen hevig, maar kon hem er niet uit bombardeeren, en de Boeren kregen slechts twee gekwetsten.

De kanonnen van JOACHIM FOURIE deden beter werk, en de Khaki's werden met een gevoelig verlies teruggeslagen.

Twee dagen later, den 15den Juni, kwamen de Engelschen in de buurt van Greylingstad opzetten, maar werden ook op dit punt met succes teruggeslagen. Er was gelukkig geen burger getroffen, en Oom JOCHEM zag met voldoening, dat in de richting, waar zijn artillerie had geschoten, Engelsche ambulance-wagens verschenen.

Hij begreep intusschen, dat er nieuwe aanvallen te wachten waren, en daarom besloot hij, den Platrand te versterken, daar deze stelling beter dekking verschafte dan andere punten.

De wederzijdsche patrouilles, die over het veld zwermden, hadden aanhoudende schermutselingen; bij één dezer ontmoetingen maakten de Boeren 3 officieren en 17 man gevangen, terwijl in den nacht van den 18den op den 19den Juni eenige Wakkerstroomers zoo gelukkig waren, bij Zandspruit-station na een korte schermutseling, waarbij geen Boerenbloed vloeide, een patrouille van 9 Engelsche huzaren gevangen te nemen.

In de buurt van Amersfoort werd door de Boeren eveneens sterk gepatrouilleerd, en het spreekwoord werd ook hier bewaarheid: ‘Veel kleintjes maken een groote,’ want het getal klom allengs tot meer dan honderd, waaronder twee kolonels.

CHRISTIAAN BOTHA zond hen op naar het krijgsgevangenkamp te Nooitgedacht aan de Oosterspoorlijn; de dertien officieren kregen een plaats op de twee nog beschikbare ossewagens en hadden op den langen rit overvloedig gelegenheid, om na te denken over de zoogenaamde barbaarschheid der Boeren, die hun laatste wagens afstonden ten gerieve hunner vijanden.

De Boeren in de stellingen van Grasnek en langs de spoorlijn Volksrust - Greylingstad waren intusschen ingekrompen tot een getal van 750 man, daar de anderen als voetgangers waren vertrokken naar Machadodorp, en toen generaal BULLER den 21sten Juni met een groote overmacht optrok naar Platrandstation, hadden de Boeren hun stellingen losgelaten en waren in geregelde orde weggetrokken naar Amersfoort. Snel trok generaal DUNDONALD nu met de bereden infanterie door naar Standerton, waar den vijand 18 licht beschadigde locomotieven en 200 goederen-

wagens in handen

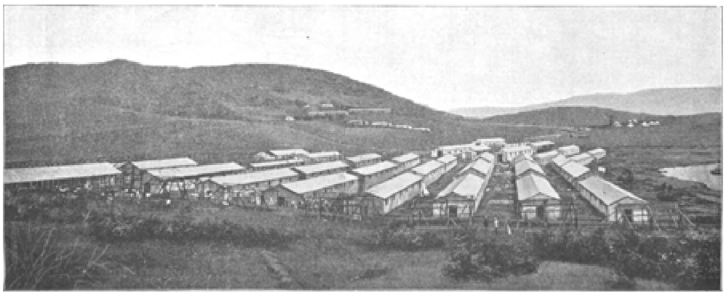

Gevangenenkamp op Ceylon.

vielen.

Maar van de 80,000 dwarsliggers, die bij het station lagen opgestapeld, vonden de Engelschen slechts de asch.

Het spoorwegpersoneel had ze op last van CHRISTIAAN BOTHA verbrand, maar terwijl deze mannen zich met wakkerheid kweten van hun plicht, werden zij door de Engelschen verrast, en als krijgsgevangenen weggezonden naar Ceylon[1].

Landdrost KRIEGER en de publieke aanklager VAN VEEN, een Nederlander, waren gelukkiger. Zij bergden de officiëele papieren, ver-

1) Vooral ingenieur SWEMER, chef van dienst SCHADD en de opzichters REYNDERS en HAVERKAMP, allen Nederlanders, komt een woord van lof toe voor hun moedig gedrag. Deze personen hadden ook de spoorbrug over de Vaalrivier laten springen. Zij werden martelaren voor de vrijheid.

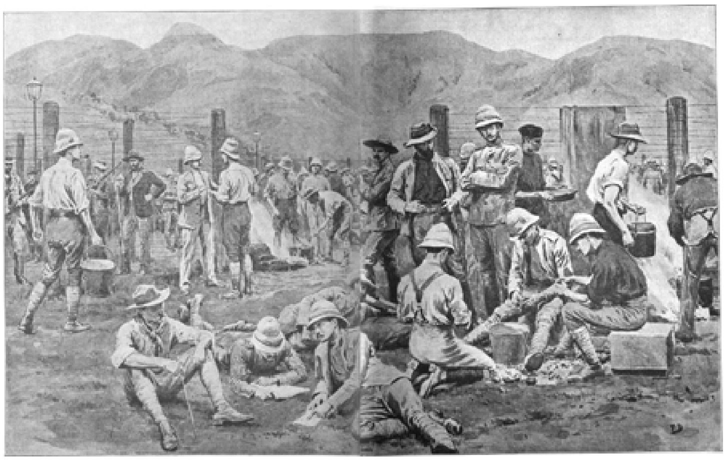

K a m p v o o r k r i j g s g e v a n g e n E n g e l s c h e n t e N o o i t g e d a c h t .

nielden de telegraaftoestellen, en wisten een half uur voor de aankomst der Khaki's weg te komen.

Te Standerton werd aan de uitgeputte soldaten een rusttijd geschonken van vier dagen, waarna generaal CLERY met een zeer beweeglijke colonne, die over zestien kanonnen beschikte, oprukte naar Heidelberg met de Boeren op zijn flanken, die hem als wespen omzwermden.

Den 2den Juli werd Greylingstad bereikt en den 4den Juli sloegen de Engelschen hun tenten op te Vlakfontein, terwijl een sterke patrouille doorreed naar de buurt van Heidelberg, waar zich generaal HART met een deel van ROBERTS' hoofdmacht bevond.

Hij vertoefde reeds een week te Heidelberg, en de Boerengeneraal P.R. VILJOEN, die in dezen omtrek stond, had met zijn kleine strijdmacht een harden stand gehad tegen de overstelpende macht van generaal HART.

Het officieele Transvaalsche oorlogstelegram behelsde over dezen strijd het volgende:

Machadodorp, 30 Juni.

Vechtgeneraal P.R. VILJOEN rapporteert, dat op 25 en 26 dezer de vijand met een macht van ongeveer tienduizend man Heidelberg bestormde; gedurig trachtte de vijand zijn klein kommando te omsingelen; steeds vechtende moest hij voor de geweldige overmacht retireeren. De vijand moet daarbij tamelijk geleden hebben; er waren 2 vrachten dooden in Heidelberg gebracht; onzerzijds slechts 3 paarden getroffen.

Zoo was de verbinding tusschen de legers van BULLER en ROBERTS dan tot stand gekomen, en BULLER koesterde goede hoop, dat de beoogde verbinding met vechtgeneraal DAVID JOUBERT, die in de buurt van Amersfoort stond, hem eveneens zou gelukken. Waarschijnlijk waren hem berichten ter oore gekomen, dat JOUBERT wankelmoedig en beu van den oorlog was geworden, en dit zal wel de reden zijn geweest, waarom hij van JOUBERT en zijn volk overgave verwachtte.

DAVID JOUBERT was oud-kommandant van Carolina, lid van den Tweeden Volksraad, en bewoonde de plaats Tweefontein in het Carolina-district. Hij behoorde in den Volksraad tot de oppositie-partij; in het begin van den oorlog werd hij benoemd tot assistent- of vechtgeneraal, en werd later met bijzondere opdrachten van den krijgsraad belast.

In het begin van den oorlog werd hij door verscheiden burgers gewantrouwd, maar hij gedroeg zich den 6den Februari in den slag bij Vaalkrans, waar hij met versterkingsmanschappen kwam opdagen, zoo dapper en kloekmoedig te midden der berstende granaten, dat het wantrouwen in eens was weggevaagd. Men drukte hem bewonderend de hand, toen hij uit het vuur van Vaalkrans terugkeerde, maar hij zeide bedaard weg, alsof het vanzelf sprak: ‘Kijk jong, ek heb mijn leve veil voor die land.’

Hij had, evenals KOOS DE LA REY, de gewoonte om tijdens het gevecht zich op een hoogte te plaatsen, en hij vuurde evenmin als Oom KOOS, doch niets ontging aan zijn blik.

Hij was 52 jaar oud, en had reeds twee zijner zonen in dezen oorlog verloren.

Oom DAVID en Oom JOCHEM waren gezworen vrienden, en generaal BULLER was aan het verkeerde adres, toen hij DAVID JOUBERT tot onmiddellijke overgave sommeerde.

JOUBERT noch zijn volk dachten aan overgave, en gaven aan de sommatie geen gevolg, terwijl door de strijdende burgers de volgende eed werd afgelegd:

'Ik ondergeteekende zweer en verklaar plechtig, dat ik in handen heb alle wapenen en ammunitie, welke door de Britsche troepen van mij worden geëischt, namelijk alle geweer-ammunitie, die ik kon verkrijgen, van welke soort ook hoegenaamd; ik zweer verder, dat ik die wapens zal opnemen tegen het Britsche Gouvernement gedurende den tegenwoordigen oorlog; ik zal ten allen tijd aan eenig lid der Republikeinsche krijgsmacht alle assistentie van welken aard ook verleenen, en alle informaties geven met betrekking tot de getallen, de bewegingen en andere bijzonderheden der Britsche troepen, die tot mijne kennis mogen komen.

Ik beloof en zweer voorts, dat ik niet thuis zal blijven totdat de oorlog voorbij is, doch steeds zal strijden tegen de Britsche macht. Ik ben mij bewust, dat indien ik in deze of eenige wijze een valsche verklaring heb gemaakt, of indien ik mijn eed of belofte, zooals hierboven uiteengezet, zou breken, ik mij zelven zal blootstellen aan summiere behandeling door het Gouvernement der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Ik leg bovengenoemde verklaring af, dezelve plechtig voor waarheid wetende.

Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!'

Het was vechtgeneraal DAVID JOUBERT intusschen niet mogelijk, om met zijn zwakke strijdkrachten zoowel den weg naar Standerton als den weg naar Ermelo te dekken, terwijl hij in een moeilijken toestand was geraakt, nu de burgers van CHRISTIAAN BOTHA Grasnek (bij Paardekop) en Platrand hadden ontruimd.

Hij telegrafeerde daarom het volgende aan kommandant-generaal LOUIS BOTHA:

'Amersfoort, 19 Juni. Des vijands macht, die naar Martinus-Wessels-stroom getrokken is, trekt nu terug, en zal naar alle waarschijnlijkheid aan Zandspruit, deze zijde Oudhoutnek, kampeeren. Voor zoover wij kunnen uitvinden, verdeelt de vijand zijn leger in drie deelen. Een deel trekt naar Utrecht, een deel over Amersfoort naar Ermelo, en een deel met de spoorlijn naar Standerton.

Zooals u voorheen gezien hebt, zijn wij zeer zwak, daar onze burgers van Martinus-Wessels-stroom den moed verloren hebben.

Generaal FOURIE trekt stadig aan in de richting van Ermelo. Ik heb hem voorheen gevraagd, om kanonnen met de sterke trekdieren achter te laten, maar daar heeft hij zich niet aan gestoord. Op welk punt moeten wij keeren: die naar Standerton of Ermelo optrekt? Beide punten kan ik niet keeren, want wij zijn te zwak. Gelieve dan naar uwe goedvinding generaal FOURIE te gelasten, dat hij ons bijstaat. Gelieve dadelijk te antwoorden, welk punt wij moeten keeren zonder verzuim.

Ik ben wachtende op antwoord.

D. JOUBERT, wnd. Assistent-generaal.'

Het antwoord luidde: 'Dek Ermelo!' en de Boeren trokken af in die richting.

Doch de Transvalers waren daarom nog niet van plan, om de Engelschen in het rustig bezit van het spoorbaanvak Volksrust - Heidelberg te laten. De lijn oefende een wondere aantrekkingskracht op hen uit, en vooral tusschen Greylingstad en Vlakfontein, waar zich een enge pas van drie mijlen lengte bevond, waren zij zeer roerig.

Den 5den Juli vielen zij in dezen omtrek met groote heftigheid een eskadron cavalerie aan, en slechts de tijdige aankomst van versterkingstroepen bewaarde het eskadron voor geheele vernietiging.

Den volgenden dag passeerde BULLER den gevaarlijken pas, om in Pretoria een samenkomst te hebben met den opperbevelhebber, zonder hinder te ondervinden, doch een groot konvooi, dat hem volgde, werd door een paar nijdige Boerenkanonnen woedend gebombardeerd, en toen BULLER terug wilde, moest hij vier en twintig uren wachten, omdat een jonge Nederlander het zoo had gewild.

Deze jonge Nederlander was de opzichter der Ermelo-lijn M. BRAND[1], die in het holle van den nacht en geheel alleen op 25 kilometer afstands van Greylingstad, en midden in een wereld van Engelschen, de spoorbrug in de lucht liet vliegen.

Er werden aanhoudend spoorbruggen vernield en telegraaflijnen doorgeknipt, terwijl BRAND in dezen nuttigen, maar gevaarlijken arbeid krachtig werd bijgestaan door den dapperen TENGBERGEN met een schaar vrijwilligers.

Het Nederlandsche voorbeeld had een gunstigen invloed op de Afrikaanders, en de moed klom meer dan eens tot het vermetele toe.

1) Afkomstig uit Giesendam in Zuid-Holland. Hij heeft met een dapperheid, die aan het vermetele grensde, de zaak van Afrika gediend, en heeft zijn jonge leven gegeven voor vrijheid en recht. Hij is aan de wonden, bekomen op het oorlogsveld, onder het ouderlijk dak te Giesendam overleden.

Zoo geschiedde het

M.M. BRAND.

in een dezer, dagen dat een krijgsmacht van vier man, bestaande uit veldkornet ADRIAAN DE LANGE, M. BRAND en twee gewone Boeren, een geregeld vuur openden op een groep Engelsche officieren, ofschoon er 500 Khaki's in de onmiddellijke nabijheid stonden.

De Engelschen waren genoodzaakt, hun artillerie te laten aanrukken, en het granaatkartets-vuur van vijf kanonnen was noodig, om de vier Republikeinen tot den terugtocht te bewegen.

Generaal BULLER aarzelde intusschen nog steeds, om den tocht op Amersfoort te aanvaarden, en het werd Dinsdag de 24ste Juli, toen hij aan zijn strijdmacht bevel gaf, om op te rukken. Hij wees met de sabel naar het noordoosten, in de richting van Amersfoort en riep: ‘Daar ligt Amersfoort - neemt het!’

Maar CHRISTIAAN BOTHA was er ook nog, en ofschoon generaal BULLER zoo lang had getalmd met een bezoek aan Amersfoort, meende de Boerengeneraal, dat dit bezoek nog voorbarig was.

Hij had zich geducht versterkt, en al was zijn macht klein, zijn burgers waren met een heldhaftigen geest bezield, en zij verlangden naar een gevecht met de Engelschen als de bruidegom naar den bruiloftsdag.

De slag vond plaats als onder den rook van Amersfoort, doch CHRISTIAAN BOTHA had zijn stellingen zoodanig gekozen, dat aan de huizen van het dorp geen schade kon geschieden. De vrouwen en kinderen, in zoover zij in het dorp waren gebleven, konden zich daarop verlaten, en zij verlieten er zich ook op. Neef CHRIS had het hun immers verzekerd!

En toen adjudant HEIMEL een der volgende dagen aan zoo'n Amersfoortsche vrouw vroeg: ‘Zeg, tante, was jij nie baïng ongerus nie op die laatste Dinsdag?’ antwoordde

zij kalmweg: 'Kijk, neefie, ons ken neef CHRIS maar als te goed, dat hij wel zal oppas, dat de Rooies ons huize nie zal platskiet nie.'

De strijd ontbrandde intusschen op dien gedenkwaardigen Dinsdag in al zijn verwoedheid. Met onstuimige dapperheid drongen de Engelschen voorwaarts, maar de Boeren stonden in hun stellingen, te midden van

het overstelpende granaatvuur, als muren van graniet. Zij wankelden niet en zij weken niet, en al verloren zij 7 dooden en 13 gewonden, het was toch een dag van glorie voor de Transvaalsche Vierkleur, en de Engelschen werden met bebloede koppen teruggeslagen.

Waren de Engelschen niet in staat, de Boeren in het open veld te verslaan, er werden heel wat soldaten gevonden, die zich wreekten, door de weerlooze Boerenhoeven te plunderen, al stuitte dit - het zij tot zijn eer gezegd - generaal BULLER ook tegen de borst.

Adjudant HEIMEL schreef mij in de volgende bewoordingen over dit punt:

‘CHRISTIAAN BOTHA had last gegeven, dat in het ontruimde terrein de achtergebleven vrouwen op haar huizen witte vlaggen zouden plaatsen, want het was hem duidelijk geworden, dat een groot deel dezer georganiseerde en gedisciplineerde Britsche krijgsmacht in plaats van een strikt eerlijken strijd een vernielings- of plunderingsoorlog wilde voeren, en ofschoon generaal Sir BULLER stipte orders had gegeven, om het oorlogsrecht te handhaven, zoo waren er toch troepen en officieren, die zich daaraan niet stoorden. Ter rechtvaardiging van generaal BULLER zij hier verklaard, dat deze bevelhebber, waar hem de daders of plunderaars werden gerapporteerd, dezen zware straffen oplegde. Maar hoe was het bij zoo'n groote strijdmacht mogelijk, om alles zuiver te controleeren! Zoo moesten het de Boerenplaatsen dan ontgelden, en die plaatsen het meest, waarvan de huisvaders zich op kommando bevonden.’

Het was nu midden in den winter; het vroor des nachts, dat het kraakte, en de burgers lagen op het naakte veld, onder de half versleten kombaars te rillen van de koude, maar zij droegen die ontberingen zonder morren en met standvastigen moed.

Het was echter te begrijpen, dat de vijand, al was hij afgeslagen, zou terugkomen, en terwijl de macht der Engelschen gestadig aangroeide, kromp die der Boeren gestadig in. CHRISTIAAN BOTHA gaf aan kommandant DAVID SCHOEMAN bevel, met zijn kommando - het Lijdenburg-kommando - terug te trekken op Machadodorp, om aan zijn rijdieren gelegenheid te geven, weer op hun verhaal te komen, en de macht, waarover CHRISTIAAN BOTHA tegenover een vijandelijken aanval thans kon beschikken, bedroeg niet meer dan 750 man.

Toen schudde JOACHIM FOURIE het grijzende hoofd.

‘Het gaat niet meer,’ zeide hij, ‘wij moeten terug. Ik zal den zwaarsten schok van den opdringenden vijand hebben te doorstaan, en sta niet in voor de gevolgen.’

Zoo werd er dan krijgsraad belegd, en de kommandanten met hun stoere gestalten en zware baarden verschenen in de generaalstent. Maar

FOURIE kon voor zijn gevoelen geen meerderheid vinden; de krijgsraad oordeelde, dat het moest beproefd worden, om de stellingen te houden, en FOURIE schikte zich in die beslissing.

'Kijk jong,' zeide de rechtschapen Afrikaander bij het einde van den krijgsraad tot CHRISTIAAN BOTHA, dezen op den schouder kloppend: 'wij kunnen wel iets verschillen van inzicht, maar wij zullen beiden ons leven geven voor ons land!'

Een klein, grappig voorval had den 2[den] Augustus plaats op een boerenhoeve in de buurt van Martinus Wesselsstroom.

De vijand had aan het gezin, dat daar woonde, laten weten, dat hij het zou wegvoeren. Een majoor met 8 dragonders verschenen dan ook met een trolley,

C.L. HEIMEL.

om de bewoners te halen, doch dezen waren gevlucht, terwijl er een Boeren-patrouille in hinderlaag lag, die de Khaki's in verzekerde bewaring nam en opbracht naar den Boerengeneraal.

Intusschen had de schrandere FOURIE goed gezien: op *Zaterdag 4 Augustus* kreeg hij den vollen, overmachtigen schok van den vijand.

FOURIE beschikte over 8 kanonnen, maar 2 kanonnen werden verpletterd onder het helsche vuur van den vijand, en de bespanning van 5 andere kanonnen werd door de Engelsche kartetsen weggemaaid.

De nood klom toen hoog. De burgers haastten zich om weg te komen; PIETER SCHOEMAN, de lager-kommandant van Lijdenburg, die voor nieuwe bespanning had moeten zorgen, retireerde eveneens, en de kanonnen bleven achter.

Maar JOACHIM FOURIE toonde toen, uit welk hout hij was gesneden.

Hij wendde den teugel van zijn paard en reed terug. In een vallei zag hij lagerkommandant KOENRAAD PRINSLOO van het Carolina-kommando, en sommeerde dezen voor de bespanning der 5 achtergebleven kanonnen te zorgen, maar er was geen voldoende reserve-bespanning, en 2 kanonnen bleven achter.

Toen reed FOURIE, slechts door zijn adjudant HEIMEL vergezeld, met onverschrokken moed terug naar die 2 achtergebleven kanonnen,

sprong uit het zadel en nam de reserve- en afsluitstukken der kanonnen mede.

'Ziezoo, LOUIS,' zeide hij tot zijn adjudant, 'die dinge zal ons voorloopig nie doodskiet nie,' en hij zeide dit zoo bedaard, zoo kalm, alsof hij op een zomeravond bij een buurman zat te gezelsen, en toch werd hij ombruld door een vuur van kartetsen en geweerkogels.

Nog altijd was het kleine Amersfoort, dat daar schroomvallig wegdook tusschen het geboomte, in de handen der Boeren. Stil was het in de straten; vredig stonden daar de lage, wijd uiteengebouwde huizen, en als een reuzenwachter verhief zich de stompe kerktoren boven de zinken daken.

Ook in den omtrek was het stil en rustig, maar de hanen op de eenzame boerenhoeven verkondigden reeds luide den naderenden dag, en uit de valleien stegen de witte dampen langzaam omhoog.

Het was de morgen van *Dinsdag 7 Augustus.* Er waren ernstige dingen op til.

CHRISTIAAN BOTHA had nauwelijks eenige nachtrust genoten, want vlugge verkenners hadden reeds den dag te voren een sterke vijandelijke macht gerapporteerd te Meerzicht, ten noorden van Paardekop, en den ganschen nacht hadden in de vijandelijke kampen de wachtvuren gebrand. Ook hadden de verkenners een gedempt rumoer gehoord als van een leger, dat zich gereed maakt voor den aanval.

De dappere BOTHA wist er dus alles van, en nu - bij het schemeren van den morgen - gaf hij de noodige bevelen. De ordonnansen joegen in alle richtingen uit; de kommandanten maakten nog eenige haastige afspraken, en de burgers, die de koude van den nacht hadden getrotseerd, zouden op dezen dag de hitte van het vijandelijk vuur hebben te doorstaan.

Zwijgend wachtten zij in hun onsterke stellingen den vijand af, en ze behoefden niet lang te wachten, want zie! de Rooikopjes begonnen thans te leven, en in groote, dichte drommen kwamen de Engelschen de hellingen afdalen.

Maar de verkleumde vingers der Boeren werden warm bij dat gezicht, en die Engelsche drommen werden uiteengescheurd als wolken door een heftigen windstoot.

De officieren echter sprongen met doodverachtenden moed voor hun stormende bataljons, en de reserven vulden de openingen. En opnieuw gingen de stormcolonnes voorwaarts, en opnieuw werden hun gelederen verscheurd.

Op een berghoogte stond CHRISTIAAN BOTHA. Van hier overzag en leidde hij den vreeselijken strijd, en zijn heldenoogen schitterden, toen hij zag, hoe zijn burgers tot vijfmalen toe den overmachtigen vijand verpletterden onder hun lood.

Kaartje van Zuid-Oostelijk Transvaal, met aangrenzende gedeelten van den Vrijstaat en Natal, het terrein van den strijd in het midden van 1900

Maar hij was niet van plan, om zijn getrouw volk in de gevangenschap te leiden. Hij zag, hoe de vangarmen van het vijandelijk leger zich begonnen uit te strekken om de flanken van de kleine Boerenmacht, en met koelbloedig beleid wachtte hij het juiste oogenblik af, om den strijd af te breken.

Er was echter geen sprake van vluchten; voet voor voet weken de Boeren bedaard achteruit, terwijl de vijandelijke artillerie zich niet ontzag, om haar bommen tot in de straten van Amersfoort te werpen, en eerst te twee uur in den namiddag, nadat de burgers zeven volle uren den vijand hadden gekeerd, verschenen de Engelschen in het dorp. Doch tot in de straten van het dorp zetten de Boeren den strijd hardnekkig voort, en slechts tot een hoogen prijs gaven zij hun stellingen aan den vijand over.

'Als ooggetuige,' schreef adjudant HEIMEL mij, 'deel ik u mede,

dat onze verliezen dien dag in het geheel bedroegen 7 dooden en 31 gewonden,' werkelijk een zeer gering cijfer, te geringer, wanneer men in aanmerking neemt, dat van de Engelsche Rifles en van de Gordon-Hooglanders-regimenten, die als voorste tirailleurslinie en eerste reserve aan den strijd hadden deelgenomen, slechts 248 man op het appèl verschenen.

Verscheiden burgers hadden zich op dezen heeten gevechtsdag door een koninklijke dapperheid onderscheiden. De heldenmoed van LAURENS BADENHORST, die onder het verpletterende vuur van den vijand twee Transvaalsche kanonnen redde, verdiende ten volle de officiëele onderscheiding, die er vanwege de regeering aan ten deel viel, terwijl de gouvernements landmeter VICTOR PRINS, een geboren Nederlander, bij het inveiligheid-brengen van dooden en gewonden de grootste kloekmoedigheid aan den dag legde.

'Onder een hevig vuur,' schreef adjudant HEIMEL mij, 'bracht landmeter PRINS, ofschoon de Engelschen reeds in de Boerenstellingen waren, nog twee lijken mede. PRINS had van den beginne aan als gewoon strijdend man dienst gedaan bij het Carolina-kommando, en hoe klein hij ook was, wist hij door zijn vastberaden optreden zijn medestrijders moed in te spreken, en hij deed meer dan zijn plicht.'

De wakkere Zwitsersche dokter F.A. SUTER bevond zich tijdens het hevige gevecht met zijn ambulance in de nabijheid der gevechtslinie, toen een Engelsch officier onder de bescherming der witte vlag den dokter naderde, en hem op een onbetamelijken toon gelastte, de Boeren te waarschuwen, dat het dorp onder de Engelsche granaten zou worden verpletterd, indien de Boeren het vuren niet staakten.

Doch de dokter voelde geen roeping, om aan die lastgeving te beantwoorden. Hij ging bedaard voort, de gewonden en de gekwetsten te verbinden, en zeide tot den Engelschman: 'Doe 't zelf!'

De officier was toen zoo gelukkig, een winkelbediende[1)] op te diepen, die met de witte vlag in de hand aan CHRISTIAAN BOTHA de boodschap zou overbrengen. Maar dien winkelbediende zakte, toen het er op aankwam, de moed in de schoenen, en hij nam de toevlucht tot de ambulance van Dr. SUTER, die hem wegjoeg.

Aan CHRISTIAAN BOTHA kwam het echter toch ter oore, wat de Engelsche officier had bedoeld, en als eenig antwoord verzwaarde hij zijn vuur.

De vrees, dat er Boerengewonden zouden moeten achterblijven, gaf den opperbevelhebber intusschen aanleiding, om de Zwitsersche ambulance achter te laten in Amersfoort, maar die vrees bleek gelukkig ongegrond, want de Boeren waren in staat, hun dooden en gewonden mede te

1) Het was een Engelschman, met name CHARRY.

nemen, en de Zwitsersche ambulance kon zich nu volop wijden aan de verpleging der Engelsche gewonden, die er bij groote hoopen waren.

Met edele toewijding heeft de Zwitsersche ambulance zich van die taak gekweten, en uit dankbaarheid verbood generaal BULLER aan dokter SUTER om zich tien schreden van den hospitaalwagen te verwijderen.

Zoo werd de geheele Zwitsersche ambulance dan voorloopig in krijgsgevangenschap gehouden; dat was Engelsche erkentelijkheid, maar wat klaagden de Zwitsers? Had de Nederlandsche ambulance van Dr. KOSTER bij het ontzet van Ladysmith niet hetzelfde lot ondergaan?

Toen aan dokter SUTER later vergunning werd gegeven, om met zijn ambulance terug te keeren naar de Boerenlinies, bleek het, dat het photografie-toestel, de veldkijkers, al het waschgoed, benevens vele onmisbare en kostbare zaken der ambulance, waren gestolen.

Dat was Engelsche dankbaarheid, maar wat klaagden de Zwitsers? De Engelschen hadden hen immers kunnen verminken of vermoorden, en toch hadden zij het niet gedaan - die brave Engelschen!

BULLER had zich voorgenomen, om de Boeren, die thans de deugdelijke stellingen van de Rooikopjes-randen kwijt waren, den volgenden dag met hevigheid te vervolgen, maar er kwam niets van, want een zware nevel schoof zich als een ondoordringbare muur tusschen de Boeren en de Engelschen, en terwijl CHRISTIAAN BOTHA zijn bruikbaar geschut, drie Krupps en twee pompons, vooruitzond naar Machadodorp, bereikte zijn strijdmacht reeds in den morgen van den 8sten Augustus de Rietspruit.

Hier bivakeerde de achterhoede, terwijl veldkornet T.C. BREYTENBACH[1)], die de voorhoede kommandeerde, nog dienzelfden dag den hoogen, spitsen kerktoren van het dorp Ermelo in het gezicht kreeg.

Ermelo is een groot dorp, heeft mooie winkels, een aanmerkelijken wolhandel en vormt het vereenigingspunt der omwonende boeren, om er het Nachtmaal te vieren.

Het dorp was nog veilig, maar de officieele papieren waren reeds opgezonden naar het Boschveld, en de ambtenaren verlieten thans het dorp.

Een gedeelte van het Wakkerstroomsche kommando werd als observatiepost opgesteld ten zuiden van Ermelo, terwijl al de paarden en de fourage in het dorp werden gerequireerd, en een verkenningstocht werd gemaakt naar Chrissiemeer[2)], waar alles nog rustig was.

Maar men kon de Engelschen thans verwachten. De kommandant der achterhoede rapporteerde, dat twee sterke afdeelingen vijandelijke ruiterij naderden, met welke hij reeds een schermutseling had gehad, en het Engelsche leger trok op met een front van twintig mijlen breedte: een

1) Van het Ermelo-kommando.
2) Chrissiemeer is een binnenzee van zout water, zonder visch.

reusachtige bezem, die alles schoon moest vegen, wat echter niet belette, dat de spoorrails op dertig mijl ten zuiden van New-Castle werden opgebroken, en de spoorlijn op acht mijlen ten noorden van New-Castle in de lucht vloog.

Op den 11[den] Augustus verscheen een afdeeling van 110 lansiers onder den rook van Ermelo, waarvan 72 man de dorpsstraat inreden, terwijl de dappere veldkornet VILLIERS met zijn 30 Boeren 38 lansiers uit het zadel had geveegd.

De Engelschen wreekten zich door de drukkerij van het dagblad 'De Echo'[1)] in brand te steken; zij bezetten de publieke gebouwen, en vervolgden dan snel de wijkende Boeren.

Lansiers door de Boeren uit het zadel geveegd.

Den 13[den] Augustus bereikte de Engelsche voorhoede Klipstapel, een smallen bergrug, waar de Vaalrivier ontspringt, terwijl de Rooies zich het genoegen niet konden ontzeggen, om de prachtige woning van veldkornet BREYTENBACH, welke in die buurt stond, in de asch te leggen.

Voor CHRISTIAAN BOTHA was nu uitkijken de boodschap, want terwijl generaal BULLER hem van uit het zuiden bedreigde, trok zich eveneens in het noordwesten, waar generaal FRENCH zegevierend Middelburg

1) Redacteur van 'De Echo' was RIJFSNIJDER. Het blad had door zijn vaderlandlievende taal de goede zaak krachtig voorgestaan.

was doorgetrokken, een dreigend onweer samen, en de kommando's, die tot heden noordwaarts hadden aangehouden, moesten thans, om niet ingesloten te worden, noordoostwaarts zwenken.

Carolina, de volgende halteplek der Boeren, was intusschen nog veilig, en het was voor CHRISTIAAN BOTHA een ware hartsterking, toen hij vernam, welk goed werk landdrost KRIEL te Carolina had verricht.

Landdrost KRIEL behoorde onder de verdachten; hij was uit de Kaapkolonie, en mannen van naam hadden hem verweten, dat hij Engelsche neigingen had. Maar werd het onzuivere erts door dezen oorlog openbaar, het edele goud werd het ook, en landdrost KRIEL snoerde door zijn daden den mond van alle lasteraars. Er was hem uitzicht gegeven op een hoog salaris onder de Engelsche vlag, maar hij verachtte het Engelsche goud en kende zijn plicht. Hij zond alle fourage, al het vee en de groote voorraden ammunitie uit Carolina naar Machadodorp, nam een smartelijk afscheid van zijn vrouw, die ziek te bed lag, en stelde zich ten dienste der Transvaalsche Regeering.

De Engelschen drongen nu met onstuimigheid voorwaarts; den 14den Augustus waren zij reeds in de onmiddellijke nabijheid van Carolina, maar nu begonnen generaal TOBIAS SMUTS de vingers te jeuken. Hij nam 14 burgers mee, die geen vrees kenden, liet de paarden vastgekoppeld achter het dorpshotel staan, en legde zich met zijn manschappen aan den zuidoostelijken kant van het dorp in hinderlaag.

De lansiers dachten aan geen kwaad. Hun Kafferspionnen hadden Carolina verkend, maar niet één gewapenden Boer ontdekt, en in gesloten colonne draafden de Engelschen lachend de dorpsstraat in.

Maar bij velen hunner ging die lach plotseling over in doodsgereutel, want het was TOBIAS SMUTS bitter ernst, en de vijftien geweren gaven een razend snelvuur af op een opeengepakte strijdmacht, waar geen kogel kon missen.

Vóórdat de Engelschen van hun verrassing waren bekomen, waren de vermetele Boeren reeds verdwenen. Zij renden naar het dorpshotel, sprongen te paard en joegen, onder de bedekking der lange huizenrij als een wervelwind weg.

‘Maar ik, die ooggetuige en deelhebber van deze ontmoeting was,’ schreef adjudant HEIMEL mij, ‘moet erkennen, dat deze onderneming, van achter bezien, toch wel een weinig roekeloos was.’

Maar enfin, - roekeloos of niet roekeloos - TOBIAS SMUTS dacht: ‘Einde goed, alles goed.’ De Boeren hadden er geen veer bij gelaten, en de Khaki's hadden een behoorlijken prijs betaald voor Carolina.

Zij vonden er echter niet zoo heel veel. Toen het gouvernements-kantoor werd opengebroken, bleek de voorraad te bestaan uit 7 zak mielies en 1 zak meel - dat was alles.

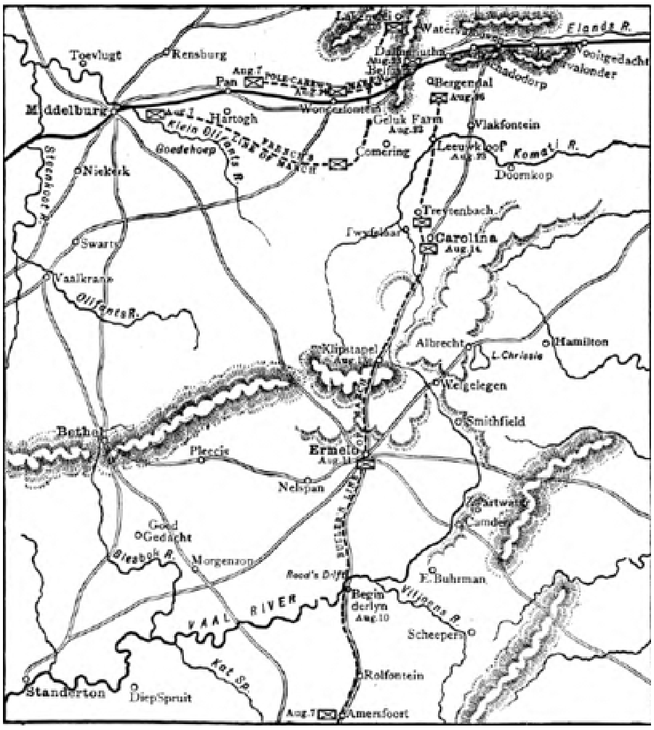

Kaartje waarop met stippellijnen de bewegingen der Engelsche troepen onder BULLER en FRENCH zijn aangeduid.

De vrouw van den Duitschen dokter KRIEGER bevond zich in Carolina, toen de Engelschen er aankwamen.

'Een koerier kwam,' zoo meldde de Frankfurter Zeitung, 'bij Dr. KRIEGER om hem te berichten, dat de Engelschen Carolina binnenrukten, de vrouw van dr. KRIEGER geheel zonder levensmiddelen zat, en er in Carolina zelf niets meer te krijgen was. Dadelijk boden zich vier Duitschers aan, om naar Carolina te rijden en mevrouw KRIEGER van proviand te voorzien. Zij reden langs de slapende brandwachten van de Boeren en Engelschen, en kwamen na een rit van zes uren te Carolina aan, waar zij de proviand aflaadden in de woning van mevrouw KRIEGER, die ze

met vreugde in ontvangst nam. Nadat de paarden twintig minuten gerust hadden, ondernamen zij weer den terugtocht onder bescherming van de duisternis, en kwamen ongedeerd in hun kamp terug.'

In den krijgsraad der Boerenkommandanten was nu besloten, om door te trekken naar Machadodorp, maar het geschiedde onder aanhoudende schermutselingen op de flanken.

Den 16den Augustus bereikte generaal BULLER'S hoofdmacht Twijfelaar, terwijl de voorhoede, die bij de plaats Breytenbach stond, door een stouten verkenningstocht voeling kreeg met de uit het westen oprukkende strijdmacht van generaal FRENCH, die thans ten zuiden van Wonderfontein[1)] was verschenen.

Onmiddellijk werd de veldtelegraaf gelegd in de voor, die door een ploeg werd getrokken, en de oosterspoorlijn kon, zoover zij in Engelsche handen was, nu voorzien in de behoeften van BULLER'S leger.

BULLER was er zeer blijde om, want zijn strijdmacht begon aan alles gebrek te lijden, terwijl zij was uitgeput van de lange marschen.

Zij kreeg een zesdaagschen rusttijd, om weer op haar verhaal te komen.

Ook WILLEM STRUBEN mocht van die rust genieten. Hij had den Engelschen vrijwillig als wegwijzer en tolk door den zuidoostelijken hoek der Transvaal gediend, en generaal BULLER behoorde die diensten te hooger te waardeeren, daar WILLEM STRUBEN vóór den oorlog gemeenteraadslid van Johannesburg was geweest, en als geboren Afrikaander den aartsvijand van zijn volk niet kon dienen dan met verkrachting van zijn eigen geweten.

CHRISTIAAN BOTHA had intusschen met zijn zwakke kommando's veilig Machadodorp bereikt, waar sterke stellingen waren.

Hier zou gevochten worden, en hier *is* gevochten.

De Afrikaansche heldenmoed is hier opgesteigerd met de kracht van den leeuw, die voor zijn welpen springt, en de laatste dagen van Augustus zullen met onverdoofbaren luister blijven schitteren in de Afrikaansche geschiedenis!

1) Twijfelaar ligt vijf uur te paard van Wonderfontein, dat aan de oosterspoorlijn ligt.

Van Pretoria tot Wonderfontein.
(Juli, Augustus 1900.)

GENERAAL FRENCH vormde den rechtervleugel, POLE CAREW het centrum en JAN HAMILTON den linkervleugel van het Engelsche leger, dat ruim half Juli van Pretoria uitrukte. De geheele strijdmacht stond onder het persoonlijk bevel van lord ROBERTS; hij bevond zich bij het centrum, dat langs de spoorlijn oprukte.

De Boeren waren natuurlijk onzichtbaar, en de stooten van het machtige leger waren stooten in de lucht.

De Khaki's konden de Boeren niet grijpen. 't Is waar: de geheele cavalerie van generaal FRENCH was van versche paarden voorzien, maar nu begonnen de Engelschen weer de dwaasheid, om de paarden te zwaar te bepakken: een oude sleur, die ze maar niet konden afleeren.

De Boeren waren verstandiger. Zij bonden een oude kombaars en een halfversleten regenjas op het zadel, en voort ging het, snel als de wind! Zij hielden stand, als zij het goedvonden, en ze gingen er vandoor, als het hun beter leek. Zij vlogen voor de Engelschen uit als musschen, streken plotseling brutaal neer en fladderden weer op, voordat de Engelschen hen grijpen konden.

Bij Pienaarspoort, in de nabijheid van het slagveld van Eerste Fabrieken, hielden de Boeren stand, en hier kwam het den 21sten Juli tot een scherp gevecht.

Lord ROBERTS had geen haar op zijn hoofd, dat aan de mogelijkheid dacht, dat de Boeren in de nabijheid zouden zijn, en hij liep er boven op.

Eerst toen de Engelschen tot op 1000 yards genaderd waren, openden de Transvalers met de kanonnen en het vuur hunner beste scherpschutters het gevecht.

De Boeren hadden de Australiërs voor zich, die overhoop werden geschoten, maar later gelegenheid kregen, om met hun geschut te antwoorden.

Het baatte echter weinig; slechts met moeite redden zij hun geschut en de ammunitie moest bij de overhaaste vlucht worden achtergelaten.

ROBERTS was echter van plan, om den Boeren dit soort handwerk af te leeren, en den volgenden nacht werd de cavalerie van generaal FRENCH dichter saamgetrokken bij het centrum.

Maar LOUIS BOTHA was voorloopig voldaan. Hij wilde vechten, als het *hem* paste, en niet als het lord ROBERTS paste, en hij gaf bevel tot den terugtocht.

Toen de Engelsche opperbevelhebber het sein tot den nieuwen

aanval gaf, waren de Boeren reeds verdwenen, en slechts enkele Boerenpatrouilles zwierven over het veld, die de verzoeking niet konden weerstaan, om van achter een struik of een klip op de Khaki's hun scherpschutterskunst te probeeren.

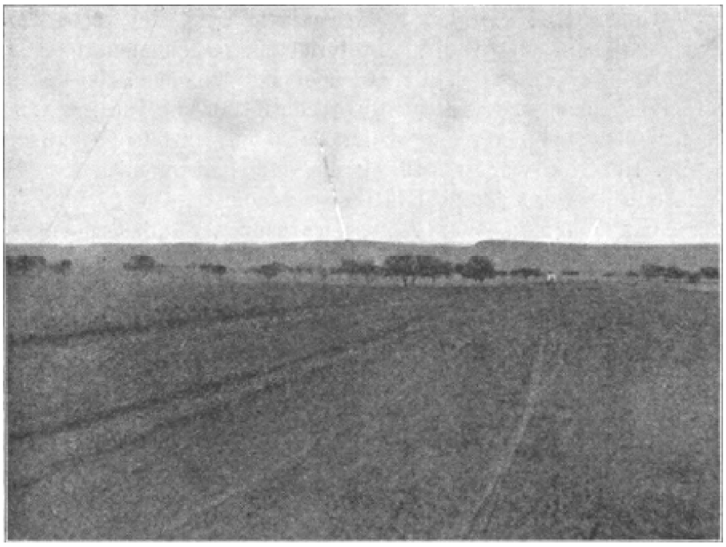

Bronkhorst-Spruit, een historische plek.
(Van achter de boomen schoten de Boeren de indringers in 1880 neer.)

Den 24sten Juli bereikte generaal POLE-CAREW met de Elfde divisie het historische slagveld

Het slagveld van Bronkhorstspruit in 1881.

van Bronkhorstspruit, waar kolonel ANSTRUTHER'S manschappen in 1880 binnen tien minuten waren weggemaaid.

Het land was dor en woest, maar de hut stond er nog, van waar een Boerenvrouw den parlementair met de witte vlag, door FRANS JOUBERT aan kolonel ANSTRUTHER gezonden, had zien voorbijgaan, en

tusschen het lange, verwelkte gras verhieven zich waarschuwend de grafheuvels van het 94ste regiment.

Te Bronkhorstspruit betrok generaal POLE-CAREW het huis van A.D. WOLMARANS.

'Hij vond er,' zeide een Engelsche oorlogs-kroniek[1], £10,000 in goud, 39 geweren en een groote hoeveelheid dynamiet verborgen. Vermoedelijk was het goud van de Pretoriabanken genomen, toen de heer KRUGER gehaast en smadelijk uit zijn hoofdstad vluchtte. Het geheim van den verborgen schat was verraden door een Kaffer, die WOLMARANS jarenlang had gediend, en nooit iets anders dan stompen had ontvangen voor zijn arbeid. Het geld werd natuurlijk in beslag genomen.'

Natuurlijk werd het geld in beslag genomen - wat dacht ge dan? Dacht ge, dat de familie WOLMARANS ooit haar tien duizend pond sterling terug zou zien?

Terzelfder tijd trok JAN HAMILTON ten noorden der oosterlijn door het Boschveld. Het was een gevaarlijke streek; dag en nacht moest men op zijn hoede zijn, en er werden buitengewone maatregelen van voorzichtigheid vereischt, om in geen hinderlagen te vallen.

Generaal FRENCH, op den Engelschen rechtervleugel passeerde den 23sten Juli de Wilgerivier, waarvan de spoorbrug door de Boeren was vernield, en marcheerde op naar Balmoral.

Het weer teisterde de troepen op een vreeselijke wijze. De snerpende, ijzige wind drong tot het gebeente door en ging vergezeld van wolkbreuken, die den soldaten geen drogen draad aan hun kleeren lieten.

De wegen werden ware modderpoelen; vooral de infanterie, die er doorheen moest plonzen, had het hard te verantwoorden, en vele soldaten moesten in een staat van volkomen uitputting worden achtergelaten.

Dat de rij- en trekdieren niet minder zwaar leden, spreekt vanzelf. Ossen, muildieren en paarden lagen in rijen, zooals zij waren neergestort in de jukken en de tuigen. Op een kleine ruimte van weinige acres werden 300 omgekomen rij- en trekdieren geteld, en de aasvogels vormden de achterhoede van ROBERTS' leger.

Den 25sten Juli passeerde de Engelsche voorhoede van FRENCH na een vinnige schermutseling met de Boeren bij Vlaklaagte de Olifantsrivier, en bezette een hoogte, van waar ver weg over het golvende veld de terugtrekkende kommando's en de twee hooge kerktorens van het groote dorp Middelburg in de avondschemering zichtbaar werden.

Generaal FRENCH was toen hoogstens twee uren gaans van BOTHA'S strijdmacht verwijderd, maar hij kon hen niet vervolgen, want het werd zeer donker, en hij moest op de onbekende wegen in een zwaren

1) 'With the Flag to Pretoria.'

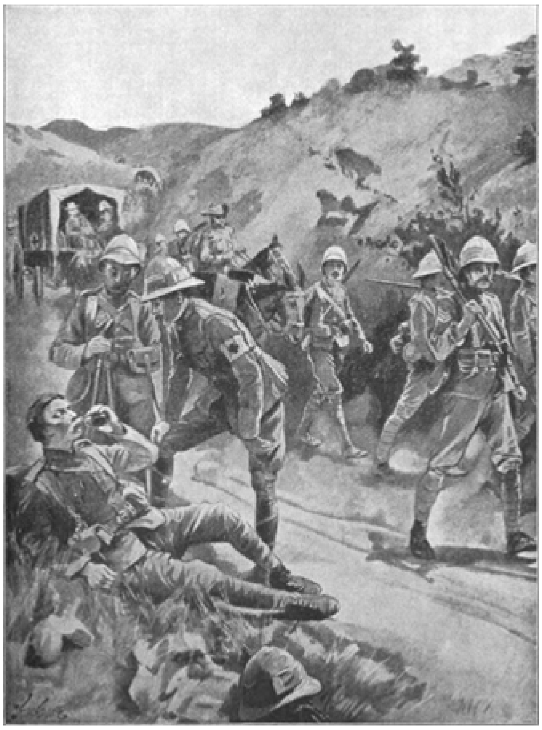
‘De infanterie had het hard te verantwoorden.’

stortregen halt houden. Eerst twee dagen later bereikte hij Middelburg, en werd de Engelsche vlag aan de pui van het gouvernementsgebouw geheschen.

Den 1[sten] Augustus trok FRENCH opnieuw voorwaarts, legde een bezetting van een half bataljon Iersche Fusiliers met twee kanonnen te Pan, en bereikte Wonderfontein.

Maar hier werd de marsch voorloopig gestaakt, daar het in spijt van het reusachtig front onmogelijk bleek, om de strijdmacht van LOUIS BOTHA vast te keeren.

Generaal FRENCH ontving de order, om ten zuiden van Wonderfontein BULLER'S aankomst af te wachten, en de oude ROBERTS keerde naar Pretoria terug met het onaangename bewustzijn, dat de omsingeling van BOTHA'S leger mislukt was.

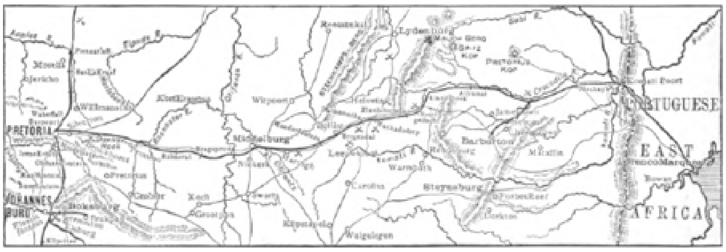

Oosterspoorlijn, van Pretoria tot Lorenzo-Marquez.

De oorlogscorrespondent van het dagblad 'Standard', die den tocht had medegemaakt, schreef er het volgende van:

'Ten laatste besloot lord ROBERTS op te rukken. Het plan de campagne was eenvoudig. HAMILTON zou noordwaarts gaan en plotseling oostwaarts oprukken. FRENCH moest Middelburg nemen. POLE-CAREW zou met zijn divisie den derden hoek van den driehoek vormen, waartusschen de vijand dood en verderf zou te gemoet gaan. Van dat alles kwam niets. HAMILTON ondervond, dat de Boeren nog listig zijn, en FRENCH kwam te laat. Lord ROBERTS ging naar Eerste Fabrieken. Daar bleven wij drie dagen. Iederen avond vertelde men, dat de opmarsch den volgenden morgen zou beginnen, en iederen morgen vertelde men, dat ze vier en twintig uur was uitgesteld. Ten slotte gingen wij op weg en binnen een week zou de vijand in zijn laatste schuilplaats gedreven zijn. Een paar dagen later vernamen wij, dat FRENCH'S oprukken was gestuit, en dat HAMILTON zich weer gevoegd had bij de hoofdcolonne te Bronkhorstspruit. Het oorspronkelijke plan, om de Boeren in te sluiten, werd opgegeven.

De weg, die door de garde-brigade werd gevolgd, liep door een armoedig land, bedekt met een weinig gras, nu en dan afgewisseld door een steenachtige hoogte, zonder eenig groen tintje aan de kanten. Een nacht te Bronkhorstspruit overgebleven zijnde, begaven wij ons op weg naar Balmoral. Den geheelen dag blies de oostenwind, die het roode stof in groote wolken deed opdwarrelen. De lucht was bewolkt, en toen wij te Balmoral - een paar kleine huisjes op een open vlakte - kwamen, brak de storm los. Het is nu winter in Zuid-Afrika, - het seizoen van warme dagen en koude nachten, waarin geen regen valt - maar zelfs Zuid-Afrika kan grillig zijn, en dien dag regende het zoo aanhoudend tegen alle traditie in, dat het een Europeeschen Meidag alle eer zou hebben aangedaan. Het genot van in de open lucht te slapen onder den blooten hemel is in vele bladzijden van romans en in menige dagbladkolom beschreven; onder zekere omstandigheden is er ook de voorkeur aan te geven boven het hebben van een dak boven zijn hoofd. Maar wanneer de wind snerpt, wanneer de regen in stroomen neerdaalt, en het daarbij nog op den grond vriest, is iemand spoedig verzoend met de ongerieflijkheden, die de beschaving meebrengt, en denkt men dankbaar aan een steenen vloer met vier kale muren. Zulk een nacht was het Woensdag 25 Juli te Balmoral. Vóór de zon den volgenden middag weer scheen, waren een officier en twee soldaten, 200 ossen en 120 paarden en muilezels van uitputting gestorven. De regen stroomde, de paden in poelen veranderende, waardoor de manschappen, paarden en ossen waadden. Gelukkig zij met een dak boven hun hoofd of een tent of geteerd doek voor beschutting! Weinigen bezaten zoo iets, want de meesten onzer, geloovende, dat de oorlog te Pretoria uit zou zijn, hadden hun zwaarste bagage verkocht. Velen waren dan ook zonder dekens, overjassen en voedsel. Hongerige, natte en bibberende mannen lagen opgehoopt onder de veranda's tegen de muren aan of op het open veld. Er konden slechts weinige vuren worden aangestoken, want het hout was schaarsch en bovendien nat. Ons kampvuur was weldra verborgen door kringen van bibberende soldaten. Aan slapen viel niet te denken. Een paar lappen waterproof had ik uitgestrekt, en deze gaven mij eenige beschutting voor den regen. Deze weelde had echter ook zijn nadeel. Elk paard, iedere muilezel, os en hond uit den omtrek wilden per sé van mijn schuilplaats profiteeren, en de nacht was één lang gevecht, wie eigenlijk baas zou zijn. Nauwelijks had ik mijn oogen gesloten, of er kwamen weer viervoeters mij storen. Ten slotte dacht ik, dat het geen weer was, om er een hond uit te jagen, en ik liet toe, dat twee honden naar binnen kwamen bij mij. Dit had groot succes, want toen er later nog meer liefhebbers kwamen, zorgden zij er voor, dat die op een afstand bleven. Uur na uur verliep; het bleef regenen, en toen een koude, grauwe dageraad eindelijk verscheen, bleek het, wat de manschappen dien nacht hadden moeten doorstaan. Na deze

verschrikkelijke ervaringen, waarvan de gevolgen eerst later zich ten volle openbaarden, besloot lord ROBERTS onmiddellijk naar Pretoria terug te keeren. Om tien uur reden wij naar Bronkhorstspruit, en 's nachts waren wij wederom te Pretoria.'

Het mislukte plan maakte in Engeland onmiskenbaar een ongunstigen indruk, en het werd er niet beter op, toen het Engelsche dagblad 'Standard' van zijn oorlogscorrespondent in Pretoria de mededeeling ontving, dat de Boeren nog 20,000 burgers in het veld hadden.

Gelukkig wist het Jingo-dagblad 'Daily Mail' de verontruste gemoederen te troosten, door in zijn nummer van 26 Augustus de volgende mededeeling van zijn bekenden oorlogscorrespondent DOUGLAS STORY op te nemen:

'De bewering, gistermorgen door de "Standard" van zijn correspondent in Pretoria opgenomen, dat de Boeren in het veld nog 20,000 man tellen, is een van die ongelukkige overdrijvingen, die er zooveel toe hebben bijgedragen, om het publiek met betrekking tot de vorderingen van den oorlog in de war te brengen. Ik heb de quaestie van de grootste strijdmacht der Boeren besproken met de voornaamste staatslieden der Boeren, met den secretaris van oorlog, den kommandant-generaal, en met de vreemde militaire attaché's zoowel van de Boeren- als van de Britsche legers. Bij afwezigheid van een effectieve monsterrol is het moeilijk, om nauwkeurige cijfers te verkrijgen, maar mijn schatting van 52,000 man als het hoogste cijfer, dat door de Boeren bereikt werd, is door allen als bij benadering juist genoemd. Op heden schat ik de geheele strijdmacht der Boeren op 4500 man. Dit cijfer verkreeg ik na lange en gewichtige besprekingen met vroegere leden van den staf van den kommandant-generaal BOTHA, die ik kort geleden een kans kreeg, op het vasteland te ontmoeten.'

Het waren dus 4500 man!

En daarover zou zich het Britsche wereldrijk verontrusten?

Het was om het uit te gieren!

'Geef me de slaapmuts,' zeide de Engelsche belastingbetaler tot zijn vrouw, en het bakertje over de ooren trekkend, ging hij slapen.

Kluchten en Treurspelen.

DE oude ROBERTS was nog geen acht dagen terug in Pretoria, of de wereld raakte in rep en roer door het volgende telegram:

'Pretoria, 9 Augustus. Een aantal dorpelingen, in verbinding staande met de Boeren, hadden afgesproken, om l.l. Dinsdagavond alle Engelsche officieren in het dorp om hals te brengen, en lord ROBERTS naar het naaste kommando weg te voeren. Het komplot werd eerst op het laatste oogenblik ontdekt. Tien samenzweerders zijn in hechtenis genomen. Het plan zou uitgevoerd worden in de verwarring, ontstaan door branden, die men zou stichten.'

Nog dienzelfden dag werd het misdadige plan bevestigd door een nadere aanduiding en uiteenzetting van de gruwelijke plannen, door moordenaars gesmeed.

Dit nadere telegram luidde als volgt:

'Pretoria, 9 Augustus. De samenzweerders, die vijftien in getal zijn, zijn ingezetenen van Pretoria. Het plan was, twee groote huizen heel in het westen van het dorp in brand te steken, in de hoop, dat de troepen daar dan samengetrokken zouden worden, om de vlammen te dooven. In de verwarring zouden de eedgenooten de woningen der officieren, die zorgvuldig gemerkt waren, binnendringen, om ze te vermoorden. Intusschen zouden alle Pro-Boers van het komplot op de hoogte worden gebracht, en de samenzweerders hoopten, dat honderden zich bij hen zouden aansluiten. Eenigen van het komplot waren aangewezen, om zich meester te maken van lord ROBERTS, en met hem naar het naaste kommando te ijlen, waartoe er buiten de stad versche paarden gereed werden gehouden. Alle deelhebbers aan het komplot hebben den eed van onzijdigheid afgelegd, en hadden daarom algeheele vrijheid van beweging. De verontwaardiging in het geheele leger is groot. Men meent, dat de lankmoedigheid, waarmede de Boeren behandeld zijn, hen aangemoedigd heeft, om het komplot te smeden. Men hoopt, dat de krachtigste maatregelen zullen genomen worden, om een zoo schromelijk misbruik van vertrouwen te straffen.'

Dat de verontwaardiging in het geheele leger groot was, is te verstaan, en dat de krachtigste maatregelen zouden worden genomen, om zoo'n schromelijk misbruik van vertrouwen te straffen - wie durfde er aan twijfelen?

Reeds in Juli was er in Johannesburg een moorddadige opstand beraamd. Op den 14den Juli, den herinneringsdag van de bestorming der Bastille, zou er de revolutie uitbarsten, en onder het zwakke garnizoen,

dat destijds slechts 1200 man telde, een hevig bloedblad worden aangericht. Het was namelijk bekend, dat er op dien dag militaire wedrennen in de renbaan zouden worden gehouden, en dat al de officieren van het garnizoen daarbij aanwezig zouden zijn.

Welnu, de samenzweerders hadden dan een mooie gelegenheid, om een kans te wagen, te meer, daar zij een overvloed van wapens in verborgen schuilhoeken hadden opgestapeld, terwijl een sterk Boeren-kommando onder den rook van Johannesburg zou klaarstaan, om alles, wat de Khaki-kleur droeg, over de kling te jagen.

En de Engelschen wisten er niets van! Zij aten en dronken en waren gerust, terwijl het groote slachtersmes reeds werd geslepen, waarmede zij zouden worden gekeeld!

Maar zie - wat gebeurde er?

Een zwakke vrouw[1)] hoorde van de bloedige samenzwering. Zij haastte zich, om de Engelsche hoofdofficieren te waarschuwen, die onmiddellijk met groote vastberadenheid de smeulende vonken der muiterij uittrapten en de samenzweerders verpletterden, door hen in den nacht van den 13den op den 14den Juli, toen de misdadigers hun laatste beschikkingen troffen, in hun vergaderlokalen te overrompelen.

Het was een prachtige vangst geweest, want toen de morgen van den 14den Juli aanlichtte, zaten er vijfhonderd moordenaren achter de tralies.

Dat was het treurspel, maar nu volgde de klucht, want deze vijfhonderd menschen stonden met groote oogen te kijken, toen zij hoorden, dat zij van moord en samenzwering werden beticht, en toen de buitenlandsche consuls zich met de zaak gingen bemoeien, werden zij natuurlijk ontslagen.

Natuurlijk! want zij waren onschuldig. Zij waren toch niet verantwoordelijk voor den mallen praat van een onverstandige vrouw, en zij konden het toch niet gebeteren, dat het Britsche wereldrijk onnoozele vrouwen in den arm nam om Zuid-Afrika van ongewenschte lieden[2)] te verlossen.

Meer dan vierhonderd van de in hechtenis genomenen werden als ‘ongewenschte lieden’ uit Zuid-Afrika verbannen, en men kan zich moeilijk aan den indruk onttrekken, dat die geheele samenzwering niets anders is geweest dan een laf komediespel van het Engelsche gezag, om eenige honderden burgers met zeker fatsoen buiten de deur te zetten.

De samenzwering te Pretoria werd den 7den Augustus ontdekt: op denzelfden dag, dat een Boeren-kommando ten noorden van Pretoria een Engelschen luchtballon ontdekte. Het officieele Transvaalsche oorlogsbericht meldde er het volgende van:

‘Op 7 dezer had de vijand in de onmiddellijke nabijheid van Harnsnek

1) Eene mevrouw Du Toit, een jonge vrouw van 21 jaar.
2) ‘Undesirables,’ zooals de Engelschen dat noemen.

en Selikatsnek een luchtballon opgelaten. De burgers openden er kanonvuur op, en de ballon werd met het eerste schot getroffen. Van de bemanning werden er gedood; de rest der bijbehoorende troepen nam de vlucht en werd door de burgers achtervolgd tot dwars door Daspoort, dus feitelijk tot in Pretoria, waarbij velen van den vijand gedood zijn.'

De ontdekking der samenzwering was dus een groote troost bij deze nederlaag, al werd de voldoening zeer getemperd, toen het later bleek, dat de samenzwering niet bestond uit vijftien personen, maar uit één persoon: een zonderling geval, dat eenig mag genoemd worden in de wereldgeschiedenis.

Die éene persoon was HANS CORDUA, een particulier[1], die den onzijdigheidseed had afgelegd, en thans in Pretoria leefde.

Wat was hij voor een man?

GRÜNBERG, gewezen directeur der BEGBIE-gieterij in Johannesburg[2], schreef aan het Fransche dagblad 'Temps' het volgende over hem:

'Ik heb CORDUA, een Duitscher van drie en twintig jaar, te Pretoria gekend. Men behoefde maar even met hem te spreken, om te bemerken, dat hij zwak van geest was, en voor zijn daden niet verantwoordelijk te houden.'

Hij had een zwakken wil, kon licht worden vervoerd, en werd het slachtoffer van een zekeren GANO, een gewezen speurder der Transvaalsche regeering, die tot de Engelschen was overgeloopen. Deze GANO stelde zich voor als een heftige Pro-Boer, trakteerde den ongelukkigen CORDUA op sterken drank, lokte hem in een dol, onuitvoerbaar komplot om lord ROBERTS op te lichten, en leverde hem dan over aan het Engelsche gezag.

CORDUA had wel eenige medewetenden, maar geen medeplichtigen behalve dezen GANO, die hem een Engelsche officiers-uniform verschafte en hem daarna verried.

De zaak werd voor het militair gerechtshof te Pretoria behandeld en duurde een week.

Als getuigen werden gehoord kommandant KRANS van het Duitsche corps, majoor ERASMUS van de artillerie, veldkornet MELT MARAIS en de eerste luitenant van het Pretoria Politie-corps DU TOIT, die alle vier den onzijdigheidseed hadden afgelegd.

Majoor ERASMUS verklaarde, dat hij CORDUA kende als een man, die dikwijls onzin sprak; MELT MARAIS hield CORDUA voor niet wel bij het hoofd, - de krankzinnigheid was trouwens erfelijk in CORDUA'S familie - maar DU TOIT[3] had een bezwarende getuigenis, want hij verklaarde,

1) En geen Transvaalsch artillerie-luitenant, zooals de Engelsche bladen logen.
2) Zie bladzijde 743.
3) Deze politie-luitenant DU TOIT, die later door zijn eigen kameraden werd vermeden, en na een tijdelijk verblijf op Ceylon weer mocht terugkeeren naar Afrika, moet wel worden onderscheiden van den met eere bekenden tweeden luitenant der Transvaalsche artillerie GERRIT DU TOIT, zie bladz. 162, die vroeger onderwijzer was geweest te Ermelo, en in den slag bij Modderspruit zwaar werd gewond.

CORDUA te hebben hooren zeggen: 'Als de boel mislukt, kan ik toch alleen worden gestraft met verbanning naar Ceylon.'

Kolonel GODFREY was rapporteur en Mr. BERRANGE verdediger. BERRANGE betoogde, dat de beklaagde was verstrikt, dronken gemaakt, misleid en verraden, en dat een samenzwering uit meer dan één persoon moest bestaan, maar de kolonel las daarop nog eens GANO'S getuigenis voor en den tekst van den eed, door beklaagde afgelegd. Hij zette uitvoerig uiteen, dat het breken van dien eed met den dood gestraft kon worden; verklaarde, getracht te hebben, met algeheele onzijdigheid de zaak voor het Hof uiteen te zetten, en riep de leden van het Hof op, om onpartijdig en onbevooroordeeld vonnis te vellen - 'zoo waarlijk zou God hen helpen of straffen!'

Onder diepe stilte ging hierop het Hof in raadkamer en bracht drie kwartier later het doodvonnis mede.

Het was

HANS CORDUA.

toen de 21ste Augustus. CORDUA hoorde met kalme berustingzijn doodvonnis aan, en GANO ontving zijn verradersloon, ofschoon nog altijd de hoop bestond, dat ROBERTS het vonnis zou verzachten.

Maar toen in den avond van den 23sten Augustus een peloton soldaten van twaalf man onder leiding van een luitenant op de binnenplaats der gevangenis verscheen, en een der cipiersknechten met schop en spade zich naar den kleinen tuin achter de gevangenis begaf, toen begrepen de andere gevangenen wel, dat er iets ernstigs op til was.

Op de binnenplaats, staande bij den lindeboom, waar hij de laatste dagen zoo dikwijls had gestaan, hoorde CORDUA de bekrachtiging van het doodvonnis door lord ROBERTS aan.

Dan werd hem gevraagd, of hij nog geestelijken bijstand begeerde. 'Ja,' zeide hij, 'laat DS. BROEKHUIZEN komen.'

Doch dit verzoek werd niet ingewilligd. Een Engelschen predikant kon hij krijgen, maar DS. BROEKHUIZEN niet, en daar hij geen Engelschen predikant begeerde, bleef hij alleen.

Hij wandelde den geheelen nacht op en neer in zijn cel, en bij het zien van die naakte muren kunnen hem wel bittere gedachten zijn

opgekomen, want in dezelfde gevangenis hadden JAMESON en zijn roofgezellen gezeten; en zij waren vrij uitgegaan, ofschoon zij onschuldig Afrikaansch bloed hadden vergoten!

En hij moest sterven, de arme jongen, ofschoon hij niet ééns van plan was geweest, om bloed te storten!

't Is waar: hij had een misdadig plan gesmeed. Hij wilde den opperbevelhebber ontvoeren, en hij kon dat niet doen, of hij moest den afgelegden onzijdigheidseed breken. Tegenover zijn moeder, van wie hij schriftelijk afscheid nam, bekende hij dan ook zijn schuld, doch hij had de daad, die hij van plan was uit te voeren, nog niet bedreven, en verstrikt in het garen van een eerloozen Mammonaanbidder, werd de beklagenswaardige jonge man ter dood gebracht.

Het was een stille, vredige morgen, maar de stilte werd verbroken door het geknars der opengaande kerkerdeur, en CORDUA werd weggeleid naar den kleinen tuin achter de gevangenis.

Voor een klein raam van een andere cel verschenen de gezichten der krijgsgevangen Boerenofficieren. Zij groetten hem met bedroefde oogen, en hij groette hen terug - één voor één.

'Bonjour, kerels!' zeide hij, en hij groette hen. Maar den politie-luitenant DU TOIT groette hij niet.

Dan stapte hij moedig tusschen de soldaten voort naar den kleinen tuin achter de gevangenis en hij toonde geen vrees.

Hij wandelde bedaard naar den stoel, die tegen den tuinmuur was geplaatst, en hij deed het voorzichtig, om niet in den diepen kuil te storten, dien de cipiersknecht reeds voor hem gedolven had.

Hij zette zich nu neder in den stoel, en verzocht, niet gebonden te worden.

Zoo werd hij dan niet gebonden; ook niet geblinddoekt.

Dan vouwde hij de armen, en zeide aan den bevelvoerenden luitenant, dat hij gereed was.

Dat was zijn laatste woord.

Het vuurpeloton, sterk twaalf man, dat gisteravond op de binnenplaats was verschenen, en den gevangene hier had gebracht, trad nu onmiddellijk aan, en met kalmen blik zag de veroordeelde, hoe de geweerloopen op zijn borst werden gericht.

Zes geweren waren met los kruit en zes met scherpe patronen geladen.

En nu was alles reeds voorbij: HANS CORDUA sloeg de armen op, en met zes kogels in de borst tuimelde hij dood neer.

Het was toen zeven uur in den morgen van Vrijdag 24 Augustus.

Zoo stierf HANS CORDUA. Hij was in zijn leven een stumperd geweest, en in zijn sterven was hij een held. In het oogenblik, dat het

onbarmhartige mes van lord ROBERTS zijn jonge leven zou afsnijden, scheen hij een besef te krijgen van die schaar helden en martelaren, die hem zouden volgen en voor de heilige zaak van het recht hun leven zouden laten in de handen der moordenaren.

En deze stakkerd was het eerste slachtoffer, en hij stierf als een held. En kommandant LOTTER en kommandant SCHEEPERS en zoovele edele zonen van Afrika volgden hem, en boven de moordsalvo's der Engelsche vuurpelotons klonk de vrijheidskreet uit der stervende Afrikaanders!

Het kon niet anders, of CORDUA'S terechtstelling moest een kreet van verontwaardiging doen opgaan in de wereld, en deze kreet drong door tot in kringen, die overigens Engelschgezind waren.

Zoo bevatte het dagblad ‘New-York Sun’ van 26 Augustus de volgende correspondentie uit Londen:

‘Het is onmogelijk, langer de ernstige misslagen te ontkennen, om niet te zeggen de schandelijke dwaasheid van het Britsche bestuur in Zuid-Afrika sedert de bezetting van de hoofdsteden der Republieken. Een beschuldiging, die het volksgeweten in Engeland dieper zal beleedigen dan alle andere, wanneer de waarheid bekend gemaakt wordt, betreft de methode, door den geheimen militairen dienst gevolgd, en welke gisteren op de terechtstelling van luitenant[1)] CORDUA uitliep. Engelsche officieren hebben zich, voor de eerste maal, verlaagd tot het gebruik van het Fransche stelsel der “agents provocateurs.”

Men weet, dat alle niet-strijdenden te Pretoria gedwongen zijn geworden, den onzijdigheidseed af te leggen, om op vrije voeten te kunnen blijven, toen lord ROBERTS de stad bezette. Enkele dagen later organiseerden de Engelschen een plaatselijk spionnenstelsel, om zich tegen verraad te beveiligen. Dat was een behoorlijk en wettig verdedigingsmiddel, maar in plaats van zich te bepalen tot onderzoek en waakzaamheid, begonnen deze agenten - onder wie velen tot het uitschot der bevolking van de Republiek behoorden - stelselmatig sommige bewoners, burgers en anderen tot verbreking van hun eed aan te zetten.

Het Londensche bureau van de “Sun” bezit te dezer zake een beslist bewijs, in hetgeen zijn Transvaalschen correspondent wedervaren is, die te Pretoria gebleven was na de Britsche bezetting. Hij kreeg bezoek van een individu, - helaas, een Amerikaansche renegaat! - die brutaal genoeg was, om te zinspelen op een samenzwering, om lord ROBERTS te vermoorden. De correspondent van de “Sun” wierp den kerel de deur uit, en gaf dadelijk kennis van het geval aan den ambtenaar van den inlichtingendienst. Maar er werd niets gedaan, en later vernam de correspondent, dat de man een agent was van dien tak van dienst.

1) Zooals reeds opgemerkt, was CORDUA geen officier.

Deze methode werd voortgezet onder voorwendsel, dat het noodig was, de trouw der bevolking op de proef te stellen. De verdediger voerde aan, dat luitenant CORDUA door een van die agenten was overgehaald, zijn eed te breken, en er is te Londen wel zooveel uitgelekt, dat men kan zeggen, dat dit vermoedelijk waar was. CORDUA was ongetwijfeld schuldig, naar de letter gesproken, ofschoon de zoogenaamde samenzwering onbeholpen was en geen ernstig karakter droeg, gelijk lord ROBERTS zelf erkend heeft. Maar wat te zeggen van hen, die voorwendende, dat militaire overwegingen dat noodig maakten, hem zoo schandelijk in het verderf stortten?

Er is maar al te veel reden om aan te nemen, dat zulke dingen kenschetsend zijn voor een nieuwe groote reeks domheden, schandalen en misdaden, die Zuid-Afrika tot een broeinest van alle menschelijke hartstochten gemaakt hebben, sedert het goud en de diamanten daar werden gevonden, en waarvoor Engeland altijd den last der voornaamste verantwoordelijkheid zal blijven dragen, hoe het dien ook van zich af tracht te schudden. Wat er laatstelijk gebeurd is, schijnt het gevolg te zijn van de ergernis over den voortdurenden tegenstand van een vijand, die zich maar niet overwonnen wil verklaren, en wiens wanhopige moed geacht wordt, afwijkingen van de billijkheid en van een behoorlijk bestuur te rechtvaardigen. Niemand zal lord ROBERTS persoonlijk beschuldigen van eenige zonde in dit opzicht, maar de feiten leveren weer het bewijs van de ergerlijke ongeschiktheid en verregaande domheid, om een woord te gebruiken, waarvoor zelfs de “Times” niet terugschrikt, van het gemiddelde der officieren van het Britsche leger.

Het is overbodig uit te weiden over de uitwerking, die dat alles onvermijdelijk moet hebben op de Boeren en de Afrikaanders, die Engeland verwacht, spoedig in trouwe onderdanen van de Koningin te kunnen veranderen.’

Lord ROBERTS wilde niet alleen afrekenen met dien beklagenswaardigen CORDUA, maar ook met de Afrikaansche vrouwen en kinderen, die zich nog in Johannesburg en Pretoria bevonden.

Zij werden bij honderden uit hun huizen verdreven, in de spoortreinen gepakt en doorgezonden naar de vechtende kommando's, die niets dan den naakten grond hadden tot hun woning.

ROBERTS hoopte, dat de verdreven vrouwen haar mannen zouden bewegen, om den strijd te staken, maar hij vergiste zich. De vrouwen tooiden haar kinderen met vierkleurige strikken, namen zelven de vierkleur mede, en zoo trokken zij weg. De Engelschen vraagden haar, wat dit alles beduidde, en zij antwoordden: ‘Wij, vrouwen, doen dit, om onzen mannen, onzen burgers moed in te boezemen, en om aan onze kinderen te leeren, hoe grootsch de strijd is.’

Transport van Boerenvrouwen en -kinderen uit Pretoria.

Zoo kwamen zij bij de strijdende kommando's, en de burgers verwonderden zich, dat haar de vierkleur niet was afgenomen. Maar de vrouwen zeiden: ‘Wij zouden onze vierkleur hebben verdedigd, en den Khaki's de oogen hebben uitgehaald, indien zij een stap verder hadden gedaan, om onze vlag te rooven. Dat begrepen de Khaki's ook wel, en daarom wilden zij de vlag koopen, maar wij antwoordden, dat de vlag voor geen geld te koop was, en dat wij ze opnieuw zouden planten op onzen vaderlandschen grond!’

En zij bezwòeren haar mannen, den heiligen strijd voort te zetten voor vrijheid en recht, en dien dapperen mannen, verhard in den strijd, biggelden de warme tranen over de verweerde wangen.

Aangrijpend was het tooneel, dat aan het station te Machadodorp plaats vond. Een oude vrouw van 65 jaren bevond zich in den vluchtelingentrein. Zij was in zwaren rouw, want haar man, die zich op kommando bevond, was volgens de Engelsche berichten gesneuveld, en zij treurde om haar echtgenoot.

Doch hier - aan het station van Machadodorp - stond haar man, als uit den dood verrezen, plotseling voor haar!

Sprakeloos van blijdschap viel zij in zijn armen, en al de omstanders waren ontroerd.

De aanhoudende schending van het volkenrecht in het verdrijven van weerlooze vrouwen en kinderen, het rooven der veekudden en het verwoesten der hoeven noopte intusschen den kommandant-generaal LOUIS BOTHA tot het volgend schrijven:

‘Kommandant-Generaals-Kamp, 15 Augustus 1900.

Aan Zijne Excellentie Veldmaarschalk Lord ROBERTS, Pretoria.

Excellentie!

Ik heb de eer de ontvangst te erkennen van Uw Excellentie's brief van den 5den Aug. l.l., zijnde in antwoord op mijn brief van 4 Juli l.l.

Het spijt mij onder Uw Excellentie's aandacht te moeten brengen, dat alle families, die uitgezonden werden, niet vallen onder de termen van Uw Excellentie's brief d.d. 4 Aug.[1)] l.l., want een deel der uitgezonden families, die hier zijn aangekomen, kan onder geene omstandigheid als behoeftig beschouwd worden. Verschillende der uitgezonden families bewoonden hunne eigen huizen en waren voorzien van voedsel, voldoende voor een tijdperk van 6 tot 12 maanden, en van contant geld tot 200£, en hadden nog nooit een onderhoud van Hr. Ms. Regeering genoten, of zelven ooit er aanzoek voor gedaan.

1) Misschien den 5den Augustus bedoeld.

Bij onderzoek is het mij ook gebleken, dat het een feit is, het welk ik door beëedigde verklaringen kan doen staven, dat welgestelde families, woonachtig op plaatsen, door Britsche troepen uit hunne huizen worden verdreven, en al hun goederen worden weggevoerd of vernield. In alle gevallen worden de private rijtuigen weggenomen, zoodat gevallen zich hebben voorgedaan, waar vrouwen met hare kinderen, op deze wijze van haar eigendom ontbloot, genoodzaakt waren mijlen ver te voet te loopen, om bij onze burgers voedsel, deksel en bescherming te zoeken.

Ik kan niet nalaten hier op te merken, dat in zulke gevallen de handelwijze van de troepen onder Uw Exc.'s opperbevel de perken van beschaafd oorlogvoeren verre te buiten gaat. Ik breng deze feiten onder Uw Exc.'s aandacht, omdat ik niet kan gelooven, dat het Uw Exc.'s instructies zijn, en terwijl het gedaan wordt door de troepen onder Uw Exc.'s opperbevel, verwacht ik, dat Uw Exc. een einde aan deze gruweldaden en barbaarsche handelwijze zult maken.

In verband hiermede wensch ik op te merken, dat overal troepen in kleine groepjes, ver verwijderd van hun hoofdmacht, worden gevangen, die voorgeven, dat zij verkenners zijn, maar in werkelijkheid rondgaan om te rooven, en dat het niet verwacht kan worden, dat zoodanige roovers in het vervolg, wanneer gevangen, als krijgsgevangenen behandeld zullen worden.

In antwoord op Uw Exc.'s aanmerking, dat sommigen van mijne burgers rondgaan, en burgers, die reeds hunne wapenen hebben neergelegd, verplichten, weder wapens op te nemen en hun eed te breken, dient, dat een eed, op deze wijze gevorderd van een mijner burgers zonder mijne toestemming, door mij van nul en geener waarde wordt beschouwd, en dat ik steeds het recht heb, alle burgers der Z.-A.R., of zij zulk een eed hebben afgelegd al dan niet, op te roepen, hunne burgerplichten volgens 's lands wet te vervullen. In het kort, ik beschouw het onwettig van Uw Exc., om zulk een eed zonder mijne toestemming van een burger der Republiek in strijd met zijne wettelijke burgerplichten te vorderen.

Wat betreft de twee gevallen van ontsporing van treinen, door Uw Exc. genoemd, moet ik Uw Exc. met betrekking tot het geval te Holfontein verwijzen naar den bevelvoerenden officier der legermacht van den Oranje-Vrijstaat, en het geval te Bankstation verwijs ik voor nader rapport naar mijn betrokken officier.

Hoe dat Uw Exc. tot de gevolgtrekking komt, dat het opbreken van een treinspoor en het verbreken van een communicatie door de legermachten van oorlogvoerende partijen de daden van roovers zijn, is mij onbegrijpelijk. Wat ik als een rooversbende beschouw, zijn een aantal Britsche onderdanen op Lebombo, waarvan het hoofd eene aanstelling heeft van de Britsche Militaire autoriteiten, die, vereenigd met een Kafferbende, pogingen doen om de spoorlijn naar Komatiepoort te vernielen, en

Kommandant-Generaal LOUIS BOTHA.

wien het reeds eenmaal is gelukt, een brug op te blazen met het gevolg, dat een trein verongelukte en een onschuldige persoon het leven verloor.

Wat betreft Uw Exc.'s protest tegen het gebruik van loodpunt-('softnosed') kogels, moet ik opmerken, dat niettegenstaande vele protesten onzerzijds Hr. Ms. troepen steeds voortgaan, dum-dum- en andere ontplofbare kogels als wettig te erkennen en te gebruiken, en dat het mij dus vreemd voorkomt, dat Uw Exc. nu dreigt burgers, gewapend met loodpunt-kogels, anders dan gewone krijgsgevangenen te behandelen. Ik moet daartegen ten sterkste protesteeren, en indien Uw Exc.'s dreigement uitgevoerd wordt, zal ik verplicht zijn hetzelfde te doen met Britsche krijgsgevangenen, die, zooals nog onlangs het geval was met de gevangenen, door ons nabij Olifantsfontein genomen, met dum-dum-kogels gewapend zijn.

Naar aanleiding van het in Uw Exc.'s brief ingesloten rapport van Sir REDVERS BULLER ontken ik ten eenenmale, dat groepjes van onze burgers zich schuil houden of hebben gehouden bij de huizen, daarin vermeld, en kan ik slechts tot deze gevolgtrekking komen, dat de vernieling van deze huizen met wraakzucht geschiedde, daar mijne kommando's aldaar aan den N.-O.-kant van de spoorlijn gestationeerd waren, terwijl de meeste van de vernielde huizen aan den Z.-W.-kant van de spoorlijn zijn gelegen.

Het geval van het huis van Wd. Komdt. BUYS, door mij genoemd in mijn brief van den 4den Juli l.l., was in het district Heidelberg en niet in het district Middelburg, zooals Uw Exc. onder den indruk schijnt te zijn. Deze willekeurige vernieling van huizen gaat nog steeds voort, en ik wensch andermaal ten sterkste daartegen te protesteeren. Ook wensch ik onder Uw Exc.'s aandacht te brengen, dat nu verschillende huizen worden gebombardeerd, waarin alleen vrouwen en kinderen woonachtig zijn.

Te Uwer Exc.'s informatie betreffende het laatste gedeelte van Sir REDVERS BULLER'S rapport sluit ik hiermede in copie van de aanmerkingen van den betrokken dokter. Ik verzoek Uw Exc. instructies te geven, dat de ambulance met toebehooren, van Dr. NEETHLING genomen, volgens kwitantie reeds aan Uw Exc. gezonden, zoo spoedig mogelijk aan hem moge geretourneerd worden.

Ik heb de eer te zijn,

Uw Excie. dw. dienaar,
(*w.g.*) LOUIS BOTHA,
Wd. Komm.-Gener.

Het gevoel van bitterheid, dat bij de Afrikaanders post vatte tegen lord ROBERTS, werd versterkt door de houding, die de Engelsche opperbevelhebber tegenover de Kaffers aannam.

Hij aanvaardde hun gewapende hulp.

Den 22sten Juli was een kleine Boerenpatrouille, waarbij zich kommandant G.M.J. VAN DAM van de Johannesburger politie en de opper-

wachtmeester M.J. LOMBARD bevonden, naar de grenzen van Swazieland gereden, om met een bevrienden Kafferstam een noodzakelijke regeling te treffen. Zij zadelden af bij Omhedoela's kraal en reden dan verder. Tegen den avond zadelden zij opnieuw af en legden zich ter ruste, toen zij in den slaap door een gewapende Kafferbende, aangevoerd door den Engelschen officier STEINACKER, werden overrompeld.

De dappere opperwachtmeester LOMBARD werd vermoord; kommandant VAN DAM door een bijlhouw en een assagaaisteek gewond en gevangengenomen.

Boeren in onderhandeling met Kaffers.

VAN DAM was een Nederlander van geboorte, en kwam met zijn ouders op jeugdigen leeftijd in Afrika. Te Potchefstroom trad hij het eerst bij de politie in dienst; de hoogst bekwame jonge man kwam spoedig vooruit, terwijl hij door zijn huwelijk met de oudste Afrikaansche families - o.a. met de CRONJÉ'S vermaagschapt werd.

Sedert 1896 was VAN DAM politie-kommandant van den Witwaterrand, waartoe Johannesburg behoort, en hij was voor dezen gewichtigen post als geknipt. Rechtschapen, werkzaam, voorkomend en vriendelijk, had hij toch een vaste hand, en hij wist de orde met voorbeeldigen takt te handhaven.

Tunnel van den spoorweg naar de Delagoa Baai.

Hij was een man met onverschrokken moed, die in verscheiden zware gevechten zich buitengewoon had onderscheiden, en hij was thans belast, om met 500 man der Johannesburger politie de spoorlijn tot Komatiepoort te bewaken. Bij een noodzakelijke zending naar de Swazieland-grenzen werd hij, zooals reeds gemeld, door Kaffers overrompeld en zijn gevangenneming was voor de Boeren een ernstig verlies.

Versmaadde lord ROBERTS de hulp van gewapende Kaffers niet, hij ging nog een stap verder door openlijk hulde te brengen aan zijn zwarte bondgenooten.

Er werd in de Kafferwijk van Mafeking een vergadering gehouden van de Barolong-Kaffers, waarin majoor VYVYAN een vleiend schrijven van lord ROBERTS aan den Kafferkapitein voorlas.

Het was een indrukwekkende plechtigheid. De majoor drukte den Kafferkapitein, die het Britsche wereldrijk zoo dapper had geholpen in den strijd tegen een handvol Boeren, hartelijk de hand, en verzocht hem, het gedenkwaardige schrijven goed te bewaren, en aan zijn kinderen te vertellen, waarom het hem gegeven was.

De Kafferkapitein antwoordde, ten volle overtuigd te zijn, dat koningin VICTORIA hem en zijn volk zou beschermen; de militaire kapel speelde het Engelsche volkslied, de zwarten juichten, en op het gelaat van Oud-Engeland kwam een blos van brandende schaamte.

De Staatspresidenten.
Het nieuwe Oorlogsterrein.
Het Gevecht bij Leeuwkloof.

DE zetel der Transvaalsche Regeering was nu te zoeken op de rails der Oosterspoorlijn, te Machadodorp.

Daar woonde President KRUGER: in zijn spoortrein, die uit een slaapwagen, een eetwagen, een wagen voor de schatkist, een dito voor de drukkerij en een wagen voor de vreemde attaché's bestond.

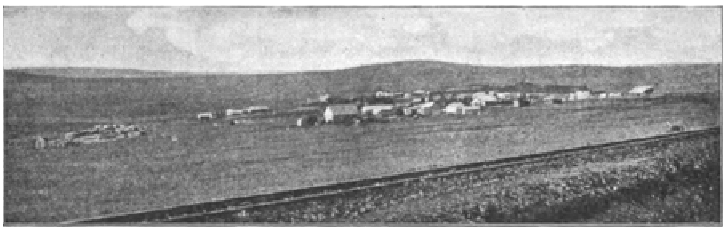

Machadodorp.

Men kon den Staatspresident zien door de ramen van den spoorwagen. Hij had gemeenlijk zijn hoogen hoed op, rookte een kromme houten pijp en zat in een draaibaren armstoel.

Hij leed aan oogziekte en droeg daarom een grooten bril. Maar dit hinderde hem niet, om geregeld zijn werk te doen; hij stond gewoonlijk om zes uur 's morgens op en werkte een stuk in den dag. Vervolgens ontving hij kommandanten, gaf bevelen en hoorde rapporten aan.

‘Hij leeft eenvoudig en geregeld,’ zeide Dr. LINGBEEK tot den Amerikaanschen correspondent UNGER, ‘en kan nog wel tien jaar leven. Hij heeft alleen last van zijn oogen; al zijn organen zijn uitstekend in orde.’

Het gelukte UNGER na veel inspanning, om een audiëntie te verkrijgen bij PAUL KRUGER.

‘Onbewogen zat hij daar,’ schreef UNGER later; ‘eens slechts maakte hij een hevig gebaar; hij hief toen handen en armen op als een Jood, terwijl hij de Engelschen beschuldigde, eens 30,000 zwarten op Transvaal te hebben afgezonden. Ofschoon de President goed Engelsch

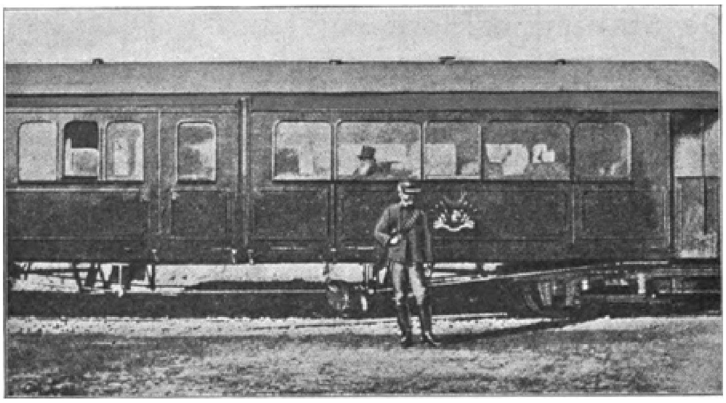

“Men kon den Staatspresident zien door de ramen van den spoorwagen.” (blz. 1029.)

verstaat, diende REITZ voortdurend als tolk. Gedurende al dien tijd keek de President mij aan, alsof mijn gezicht een vensterruit was en mijn achterhoofd een landschap.’

Vele vreemdelingen ontvingen, als zij PAUL KRUGER ontmoetten, den indruk, dat zij stonden voor een uitgebluschten vulkaan, maar zij vergisten zich, want het vuur der liefde voor zijn volk brandde met onverminderde kracht in zijn binnenste; zijn energie bleef onverzwakt, en al was hij thans als een balling verdreven uit zijn hoofdstad, zijn Godsvertrouwen bleef ongeschokt, en de moedige geloofstaal van den grijsaard gordde zijn burgers aan tot groote daden.

Een correspondent schreef uit Machadodorp het volgende:

‘Het leven is hier niet kwaad; daar wij tot het gevolg van Z.H.Ed.Gestr. behooren, worden wij op 's land kosten gevoed, en desnoods gekleed. Dit laatste echter laat wel wat te wenschen over, want 't gaat maar moeilijk, om uit die stapels balen met kleeren, die hier zijn aangekomen en nog niet gesorteerd zijn, het noodige uit te zoeken. Gevoed worden wij in het Hotel de France (dat door een Duitscher bestuurd wordt). Het is vermakelijk om tegen etenstijd al die hongerige ambtenaren en andere gasten voor het hotel te zien samenscholen, en als 't ware de deur te zien binnen vallen, als die geopend wordt. Het menu is gewoonlijk maar erg eenvoudig, en de porties zijn klein, maar daarover kunnen wij in deze slechte tijden niet klagen; bovendien, een gegeven paard... enz. Onze woning is een spoorweg-wagon, waar we uit kracht van gewoonte al evengoed slapen als gijlieden op uw veeren bedden. Het hatelijkst is,

dat ons telkens de heerlijke geuren van 's Presidents keukenwagen tegemoet waaien.

Der tafel doet Z.H.Ed.Gestr. dan ook eer aan, en als men hem zoo gezond ziet eten, komt men onwillekeurig tot de conclusie, dat hij een nog robust sterke man moet zijn. Met zijn koffie is Z.H.Ed.Gestr. nogal scheutig, en als wij met het telegraaftoestel in zijn wagen moeten werken (voor een draadgesprek met zijn generaals), dan worden wij evengoed bediend als de hoogste Staatsambtenaren.

Dezer dagen hadden wij een leuke scène. De President wilde zijn haren laten snijden, en voor dat doel werd subiet een der politie-agenten gerequireerd, die Z.H.Ed.Gestr. van zijn lange grijze haren ontdeed. De portretten gelijken dus niet meer! Dezelfde barbier heeft zich daarna op de meesten onzer verder geoefend, zoodat hij bij den laatste werkelijk min of meer geoefendheid verkreeg.

De eentonigheid van 't leven wordt des morgens 't eerst verbroken door het publiceeren van 't oorlogsbericht, dat in de staatsdrukkerij op wielen, gedrukt wordt, evenals de proclamaties en regeeringsbesluiten. Het rollend postmeester-generaalskantoor heeft er voor gezorgd, dat de Europeesche mails alhier geopend en onze brieven er uit gehaald worden (een maatregel dien wij op hoogen prijs stellen).

Langs het dorp loopt een snelvlietend riviertje, waarin wij als de zon warm genoeg is, dikwijls gaan zwemmen en.... onze kleeren uitwasschen! Het is vreemd; des morgens als wij opstaan, is de grond wit gerijpt, en om elf uur liggen wij in het water, zonder dat ons dit in het minst kwaad doet; het Afrikaansch zonnetje is sterk genoeg.'

Des Zondags placht de President Godsdienstoefening te houden voor zijn burgers. Hij zat dan gemeenlijk met een tafeltje voor zich, waarop zich zijn kerkboek, zijn bril en een glas water bevonden, terwijl de Boeren met kistjes kwamen aandragen, waarop zij zich rondom den Ou-President nederzetten.

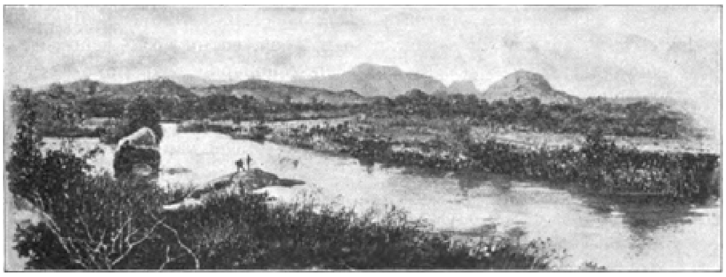

Krokodilrivier.

En thans wachtte hij de komst af van een man, dien hij eens zijn zoon had genoemd, namelijk van Staatspresident STEYN.

Doch STEYN was nog ver weg, en STEYN moest, om KRUGER te bereiken, een buitengewonen omweg maken.

De Vrijstaatsche President bevond zich namelijk met generaal DE WET, met wien hij dien bewonderenswaardigen, verbijsterenden tocht had gemaakt uit het hartje van den Vrijstaat naar het Transvaalsche Noorden, bij de Krokodilrivier, in den omtrek van Hebron, waar hij afscheid nam van zijn wakkeren generaal, om met een lijfwacht van 75 man de richting in te slaan naar Zoutpan, op zijn weg naar Machado-dorp[1].

De lijfwacht bestond voor het grootste gedeelte uit Vrijstaters. Ze waren uitstekend bereden en hadden, behalve hun rijpaard, één of twee handpaarden.

Een kleine ambulance-wagen diende voor proviandwagen; dan waren er nog eenige Kaapsche karren en een paar trolleys.

De paarden waren gezond, sterk en vet, en vlug trok de kleine kolonne voort, want President STEYN hield van snelle marschen.

Zoo werd Zoutpan bereikt[2].

Zoutpan lijkt sprekend op den krater van een vuurspuwenden berg, en heeft op zijn bodem een pan, waaruit het zout wordt opgehaald. Vandaar de naam Zoutpan.

Een patrouille der kolonne ontmoette er een paar zoogenaamde Afrikaanders, die volgens hun bewering naar de pan waren gegaan, om er zout te halen, en met warme belangstelling naar de komst van President STEYN informeerden. Maar het scheen hun meer om den Vrijstaatschen President dan om het zout te doen te zijn, en de President liet in den nacht snel voorttrekken, want Afrika gonsde van verraad[3].

Hij had een verstandige daad gedaan, want nauwelijks had de kolonne, oostwaarts trekkend, den 21sten Augustus Pienaarsrivier bereikt, of uit den omtrek van Zoutpan werd het Engelsche geschutvuur gehoord.

Het was een Engelsche strijdmacht onder BADEN-POWELL, die echter te laat kwam, om den President in te rekenen, en nu op de achterhoede stiet van generaal GROBLER'S Waterberg-kommando, dat op weg was naar Warmbad.

Maar dit zaakje viel BADEN-POWELL toch niet mee. De Waterbergers vochten scherp en vinnig; zij wendden den teugel van hun paarden en

1) De volgende bijzonderheden uit dezen tocht zijn gedeeltelijk geput uit het werk: 'Mijn Commando en Guerilla-Commando-leven' door D.S. VAN WARMELO.
2) Zoutpan ligt ten noorden van Hebron aan de Apiesrivier.
3) Lord ROBERTS seinde dato 22 Augustus 1900 uit Pretoria: 'STEYN is, naar het heet, met een kleine lijfwacht op weg, om zich te Machadodorp met KRUGER te vereenigen.' Door die Afrikaansche zoutscheppers, betaalde spionnen, was hij dit nieuws natuurlijk te weten gekomen.

renden in galop op het Rhodesische regiment in. Het regiment leed zwaar en onder de gesneuvelden was de kolonel.

Er werd intusschen een nieuwe jacht op touw gezet achter STEYN'S lijfwacht aan, maar de Engelsche strijdmacht was er niet op bedacht geweest, dat de President een zijweg was ingeslagen, die hem een grooten voorsprong gaf, en Khaki keerde onverrichter zake huiswaarts.

Midden in het Boschveld had de lijfwacht nog een ontmoeting met een vijandelijke patrouille, doch deze nam de vlucht, toen een soldaat en een paar paarden waren doodgeschoten. Van de lijfwacht had niemand eenig letsel opgeloopen.

Generaal GROBLER.

De tocht ging nu over Dullstroom verder; te Winnaanpoort zag vrederechter J.H. JANSON Jun. een troep paarderuiters aankomen: dat was president STEYN met zijn lijfwacht.

JANSON groette beleefd, maar de president, die vroolijk en opgeruimd was, riep: 'Neen, dat gaat zoo niet, ou-kèrl; kom hier zoo, want ik wil je met di hand groet.'

De president was zoo pas van Dullstroom gekomen, en hij was nog opgetogen van de hartelijke ontvangst en den moedigen Afrikaanschen geest, die er heerschte.

'Ik kom van jouw dorp,' zeide hij - de president bedoelde het dorp Dullstroom - 'maar ik heb daar niks anders gekrijg dan vrouwens. Ik had bij di kerk uitgespan, aan di buitenkant van di dorp, en di vrouwens het dadelijk naar ons karre gekome met schotels vol koek en koffie en melk. En toen heb ik hulle gevraag: 'Is daar dan ni mans hier ni?' En toen het hulle gezeg: 'Hoe zou hier mans wees? Wat zou hulle hier maak? Hulle is natuurlijk almaal bij di kommando's!'

De oogen van den president schitterden, toen hij dit vertelde, want uit deze woorden blonk immers de heldengeest der Afrikaansche vrouwen.

'En toen ik naderhand weer het late inspan, toen het hulle geweiger, om betaling daarvoor te neem, en hulle het gezeg: 'Hulle voel

al te gelukkig, dat hulle ook iits voor di president van di Vrijstaat het kan doen. Toen het ik hulle almaal hartelik gegroet, nadat ik eerst had moet luisteren naar di zinge van di Volkslied.'

Te vier uur in den namiddag van den 25sten Augustus kwam President STEYN, met zijn broeder in een door zes paarden getrokken rijtuig gezeten, behouden te Machadodorp aan.

Staatssecretaris REITZ stond aan het rijtuig, om hem te ontvangen, en REITZ kon naar waarheid verzekeren, dat de Vrijstaatsche President er uitstekend uitzag. Het veldleven had hem geen kwaad gedaan.

STEYN had den deftigen zwarten presidentsjas afgelegd en was gekleed als de Boeren met bandelier, revolver en kijker. Hij nam den Mauser in de hand, toen hij uit het rijtuig stapte, en toen hij daar voor het Transvaalsche volk verscheen: in zijn ongebroken, heerlijke kracht, goed en bloed en leven in onwankelbare trouw inzettend voor het broedervolk, blonken er tranen onder de zware wenkbrauwen van menig grijzen Takhaar, en het volk juichte.

Onder het gevolg van den President bevonden zich O'BRIEN, ANDRIES CRONJÉ en kommandant WESSELS, benevens DE VILLIERS, de particuliere secretaris van den President.

President STEYN nam met zijn gevolg een middagmaal in het hotel, en vertrok dan een uur later in zijn eigen salonrijtuig naar Waterval-Boven, waarheen PAUL KRUGER reeds was vertrokken.

Het vertrek van PAUL KRUGER uit Machadodorp is een bewijs, dat de vijand nadert.

Het is een eindelooze, zacht golvende grasvlakte, waarover hij komt aanzetten: van Middelburg tot Belfast.

Het is het Transvaalsche hoogland met zijn lang, spichtig gras, dat men er overal ziet.

Er is tuin- noch akkerbouw, en er heerscht de stilte der Amerikaansche prairiën. Niets ziet ge dan gras - overal gras, van dat magere, spichtige gras; maar heel in de verte duikt een boerderij op, half verscholen in het geboomte, met een spruit in de nabijheid.

Het is het land van den schapenboer, maar den schapenboer ziet ge nu niet, want hij moet vechten voor zijn land, en al moest hij niet vechten, dan zou hij toch niet hier zijn, want we zijn midden in den winter. Guur en koud blaast de wind over de hoogvlakte, en de Kaffers zijn met de schapen van den baas naar de lagere heuvelen getrokken: achter den grooten tunnel, die honderd meter ten Oosten van het station Waterval-Boven door den zwaren muur der Drakensbergen is geboord.

In de buurt van Belfast verschijnen de voorloopers der bergen in den vorm van begroeide terrassen, rotsachtige kopjes en verloopen rivier-

beddingen, door de Afrikaanders donga's genoemd, en de streek krijgt hier veel overeenkomst met die, waar generaal HUNTER den stakkerd MARTHINUS PRINSLOO, nu een maand geleden, in een hoek heeft gedrongen. Het tafelland ligt 5000 voet boven den zeespiegel en op dit hooge tafelland verheffen zich bergen, die 6000 voet hoog reiken.

De wegen zijn slecht; de bergketens worden afgebroken door diepe ravijnen, door welke de wilde bergstroomen driftig heenbruisen. Hier vindt ge den

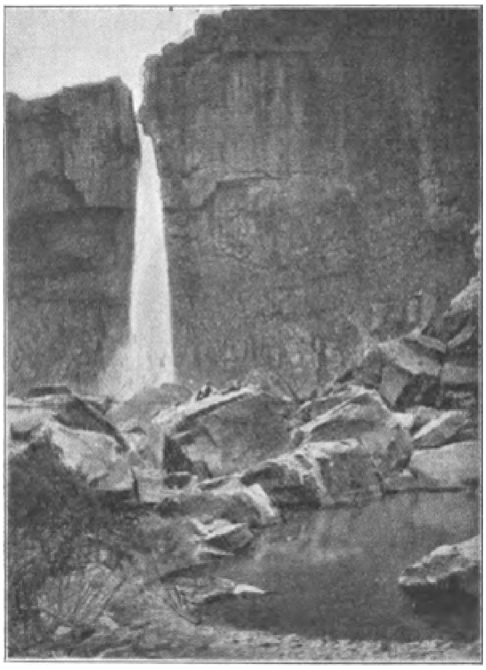

Elands Waterval.

oorsprong der Elandsrivier; vroolijk huppelt zij in haar rotsbedding tusschen de met groen begroeide kopjes voort, totdat zij bij Waterval-Onder in dartelen overmoed neerstort van een hoogte van 200 voet.

Het is hier een éénig gezicht. Het water bruist als in een kokende, razende zee, en het geluid van den waterval breekt zich met het geweld van den donder tegen de omringende rotsen.

Rechts verheft zich een muurvan rotsen, duizenden voeten hoog; links gaapt een onafzienbare diepte, waarin de rivier driftig voortstroomt, alles meesleurend met haar geweld, behalve de bazaltrotsen in haar bedding, waartegen haar wateren in witte vlokken machteloos opspatten.

En zie, aan de rivieroevers rijzen als in steen gehouwen reusachtige orgelpijpen op, begroeid met planten en struiken, en uit het midden van dezen chaos van dooreengedwarreld struikgewas rijst de bloedroode flora op der aloë, en reusachtige cactussen en euphorbiums, als boomen zoo groot.

Dat daar is de tunnel! De locomotief stond driftig voor dezen berg, en de menschelijke geest vond de werktuigen uit, om een tunnel te boren door dezen berg, en met een luid, triomfantelijk geluid rende de locomotief door de ingewanden van den berg.

Een Kafferhut staat aan den oostelijken ingang van den tunnel.

Een lange Swazie-Kaffer, onbeweeglijk rustend op zijn schop, oogt den trein na, die oostwaarts snelt, naar Waterval-Onder.

Het is de trein van den Staatspresident.

'De Khaki's komen,' denkt de lange Swazielander, en hij heeft gelijk.

Hoog boven den langen Swazie-Kaffer, op een kopje, verheft zich een Zwitsersche woning. Neen, 't is geen Zwitsersche woning - het is een wachthuis, waar de vertrouwbare Nederlandsche spoorwegambtenaar jaar in jaar uit met groote nauwkeurigheid den drukken transito-handel controleert. 't Is een gevaarlijke plek - misschien de gevaarlijkste plek van de geheele oosterlijn.

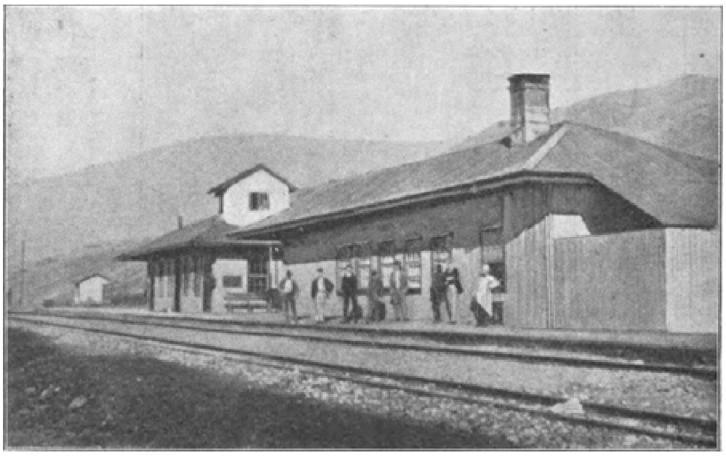

Station van Waterval-Onder.

Het is een geduchte hoogte, die de spoorlijn van Waterval-Boven naar Waterval-Onder heeft te overwinnen. Langs den tandrad sleepen twee locomotieven den zwaren trein de duizelingwekkende hoogte op: behoedzaam, voorzichtig als goed gedresseerde muildieren.

Van dieren merkt men hier niet veel. Overdag hoort men het scherpe, onaangename geluid van den baviaan, en in den nacht het langgerekte gehuil van den hongerigen jakhals. Maar anders is het er, in spijt van de schitterende natuur, stil, doodsch en verlaten, want de malariakoorts zwaait er haar onbeperkten schepter; en toen de Nederlanders de oosterlijn legden, zijn er van Komatiepoort tot aan Waterval-Boven verscheiden baanvakken geweest, waar elke dwarslegger, die er werd gelegd, betaald moest worden met een menschenleven.

Doch de doodsche stilte zal nu worden verbroken, want de lange Swazie-Kaffer had wel gelijk: de Khaki's komen!

Van het kleine spoorstation Wonderfontein[1] wapperde de Engelsche vlag; het personeel, onder den stationschef VERSTRAETEN, had het station volgens opdracht der directie bijtijds verlaten.

Slechts twintig minuten gaans van het station lag de plaats van het Eerste-Volksraadslid JAN LOMBARD, en op deze hoeve vond een scherp gevecht plaats tusschen een - 40 man sterke - lansierspatrouille en een klomp verkennende Boeren. Bij deze ontmoeting werd de veelbelovende zoon van JAN LOMBARD zwaar gewond, doch de lansiers werden volkomen in de pan gehakt.

De vrouwen en kinderen, die op de eenzame hoeven tusschen Wonderfontein en Belfast waren achtergebleven, werden nu door generaal FRENCH opgejaagd, en hun werd aangezegd, zich naar Belfast te begeven.

Al weer was het doel, door deze opeenhooping van vrouwen en kinderen de weerbaarheid der Boeren te breken, maar het plan mislukte. De kommandanten ontvingen de bannelingen met groote hartelijkheid, en zorgden voor ossewagens, die hen verder naar het Lijdenburgsche zouden vervoeren.

Den 18[den] Augustus deed generaal FRENCH een krachtige poging, om Belfast te nemen.

Belfast is een mooi dorp, en ligt op het hoogste punt langs de spoorlijn; het bezit twee kerken, en heeft na de ontginning der naburige steenkolenmijnen zich flink ontwikkeld.

Beschermd door een kleinen bergrug, die oprijst tusschen Wonderfontein en Belfast, stond de wakkere vechtgeneraal DAVID JOUBERT met zijn 200 Carolina-burgers den vijand op te wachten.

Generaal FRENCH maakte een groot vertoon; zijn gepantserde treinen kwamen over de spoorbaan aanrazen, terwijl zijn cavalerie de aangrenzende terreinen zou schoonvegen. Maar Oom DAVID bleef bedaard, wachtte op den vijand, ofschoon de burgers zonder grof geschut waren, totdat de Mausers konden spreken, en sloeg hem onder hevige verliezen terug.

De voorhoede van het Engelsche leger onder generaal FRENCH stond intusschen op het punt, om verbinding te verkrijgen met het uit het zuiden oprukkende leger van generaal BULLER, en had haar bivak opgeslagen ten zuiden van het spoorstation Wonderfontein, op de plaats van HENDRIK BREYTENBACH, een man, die wegens zijn schitterende dapperheid gemeenlijk HENDRIK IN 'T VELD werd genoemd.

Hij was een oprechte, warme vaderlander, die door zijn ingezonden stukken in ‘Volksstem’ en ‘Ons Land’ reeds vóór den oorlog den moed der burgers had gesterkt, en dat de lansiers van generaal FRENCH zijn hoeve verwoestten, spreekt helaas vanzelf.

1) Het station ontleent zijn naam aan de boerenhoeve Wonderfontein, die in de nabijheid ligt.

Het was wel een bijzonder geval, dat op denzelfden dag, waarop BREYTENBACH'S hoeve in de asch werd gelegd, door Dr. LEYDS en het Afrikaansche Driemanschap van uit St.-Petersburg aan lord SALISBURY een krachtig protest tegen de barbaarsche wijze van het Engelsche oorlogvoeren werd gezonden.

Het historische document luidde in zijn vertaling als volgt:

St.-Petersburg, 18 Augustus 1900.

Excellentie!

Volgens een publicatie, den 25sten Juni 1900 te Pretoria uitgegeven onder den naam Government Gazette Extraordinary, Vol. I, No. 7, heeft lord ROBERTS, Veldmaarschalk en opperbevelhebber van Harer Britsche Majesteits troepen in Zuid-Afrika, eenige proclamaties gericht aan de inwoners van de Zuid-Afrikaansche Republiek.

In de eerste van die proclamaties, gedagteekend 31 Mei 1900, wordt o.a. kennis gegeven aan de burgers, 'die geen vooruitstekend deel genomen hebben in de politiek, dat leiding gaf tot den oorlog tusschen Hare Majesteit en de Z.-A. Republiek, enz., enz., en die gewillig zijn, om hunne wapens onmiddellijk neer te leggen, en zich onder eede te verbinden, om geen verder deel in den oorlog te nemen,' dat zij 'worden geoorloofd, om naar hunne huizen terug te keeren na gemelden eed neergelegd te hebben' (paragraaf 2 van de proclamatie.)

In de tweede proclamatie, gedagteekend te Pretoria 6 Juni 1900, wordt o.a. kennis gegeven, dat als een burger een pas krijgt onder paragraaf 2 van bovengenoemde proclamatie, hij in het bezit van zijn vee mag blijven, of is een deel of het geheel van zijn vee noodig voor het gebruik van Hr. Ms. troepen, hij er het geld voor krijgt overeenkomstig den marktprijs.

De ondergeteekenden voelen zich in den naam van de Regeering der Zuid-Afrik. Republiek en de Regeering van den Oranje-Vrijstaat verplicht, ten krachtigste verzet aan te teekenen tegen de strekking van beide proclamaties.

Omdat er uit deze proclamaties, in haar onderling verband tot elkander, geen andere gevolgtrekking mogelijk schijnt, alsdat den burgers alleen dàn het behoud van hun eigendom gewaarborgd wordt, wanneer zij eerst den eed hebben afgelegd, vermeld in paragraaf 2 van de eerstgenoemde proclamatie. Het is duidelijk, dat de verklaring, neergelegd in de proclamatie van 6 Juni 1900, alleen zin heeft, wanneer wordt aangenomen, dat naar het oordeel van veldmaarschalk ROBERTS de eigendom van burgers (zelfs van hen, die geen 'vooruitstekend deel' hebben genomen in de politiek, die tot den oorlog heeft geleid), van hen weggenomen mag worden alleen op den grond, dat er oorlog is tusschen Engeland en de Z.-A. Republiek.

Dit nu is in rechtstreeksche botsing met beginselen van volkenrecht,

die reeds eeuwen van kracht zijn, krachtens dewelke privaat-eigendom, geen oorlogscontrabande zijnde, in een oorlog met het land geëerbiedigd moet worden, welke beginselen nog eens uitdrukkelijk erkend zijn in artikel 46 (behoorende tot de 3de afdeeling, getiteld: 'De l'autorité militaire en le territoire de l'état ennemi') van de verklaring, gevoegd bij de 'Conventie betreffende de wetten en gebruiken van den oorlog te land,' die ook geteekend is uit naam van Hare Britsche Majesteit.

Het bewuste artikel luidt als volgt: 'L'honneur et les droits de la famille, la vie des individus et la propriété privée ainsi que les convictions religieuses et l'exercise des cultes doivent être respectés. - La propriété privée ne peut pas être confisquée'. (De eer en de rechten van het gezin, het leven der individuen en de private eigendommen zoowel als de godsdienstige overtuiging en de uitoefening van den godsdienst moeten geëerbiedigd worden. - De private eigendom kan niet in beslag genomen worden.)

Ofschoon de Z.-A. Republieken niet onder de contracteerende mogendheden zijn opgenomen, mogen zij niettemin een beroep doen op de in het aangehaalde artikel opgesomde beginselen, aangezien dat artikel niets meer doet dan formuleeren, wat gedurende eeuwen het gemeene recht tusschen beschaafde volkeren is.

In verdere proclamaties van 16 Juni, gemerkt A 1 en A 2, wordt de bedreiging geuit, dat als er aan spoorwegen of telegraaflijnen schade wordt berokkend, de voornaamste inwoners van de betrokken dorpen en districten gezamenlijk en afzonderlijk voor zoodanige schade verantwoordelijk worden gehouden; bovendien wordt er een zware boete opgelegd, en niets betaald voor geleverde goederen; ook dat huizen en hoeven in de nabijheid verwoest zullen worden, en dat een of meer van de inwoners meegenomen worden op treinen, voor oorlogsdoeleinden gebruikt.

In die proclamaties worden daden, waartoe een oorlogvoerende partij alle recht heeft, met straffen bedreigd, en in de oplegging van die straffen wordt voorzien; zelfs in gevallen, waar er van schuld geen bewijs hoegenaamd geleverd is; private eigendom wordt in beslag genomen en vernield, en een poging wordt gedaan, om den eenen burger tegen den anderen te laten optreden.

Tegen de strekking alzoo van beide die proclamaties, die allen zin van recht verkrachten, wenschen de ondergeteekenden hun krachtigste verzet aan te teekenen.

De gezanten,

A. FISCHER.

W.J. LEYDS.

A.D.W. WOLMARANS.

C.H. WESSELS.

Zijne Excellentie the Right Honourable Markies van SALISBURY, Eerste-Minister van Buitenlandsche Zaken, enz., enz., Londen.

Krokodil-rivier.

Kleine Waterval.

W a t e r v a l b i j W a t e r v a l - B o v e n .

T u n n e l i n g a n g O o s t (uit de verte gezien).

Generaal DAVID JOUBERT ontving intusschen bevel, om zich met zijn burgers terug te trekken op de Republikeinsche hoofdmacht, en het was hoog tijd, want hij werd in het front bedreigd door den vijand en in den rug door het verraad.

De man, die de bewegingen der Boeren aan de Engelschen verried, was een burger uit Belfast met name MEIER DE KOCK. Zijn misdadige handelingen kwamen later aan het licht, en hij werd door een Boerenkrijgsraad veroordeeld tot den kogel, dien deze landverrader dubbel en dwars had verdiend[1].

Den 21sten Augustus kregen cavalerie-patrouilles van generaal FRENCH voeling met de voorhoede van generaal BULLER, wiens strijdmacht uit het zuiden kwam opdagen, doch het liep voor de Engelschen niet zonder ongevallen af.

De huzaren kregen een gevoeligen klap, doordien zij bij de vervolging van een klomp Boeren, die schijnbaar voor hen op de vlucht waren geslagen, in een hinderlaag werden gelokt, en aan hun onstuimigheid hadden de lansiers een soortgelijke verrassing te danken.

Er moest een volle Engelsche batterij in stelling worden gebracht, om de lansiers uit den knoei te redden.

In den namiddag van dienzelfden 21sten Augustus maakte een gemengde strijdmacht van generaal BULLER, door het vuur van zijn houwitsers gedekt, een voorwaartsche beweging, maar de Boeren drongen zoo krachtig op, dat de Engelschen tegen den avond de gewonnen stellingen weer moesten prijsgeven.

Eerst den volgenden dag konden de ontruimde randen onder het geduchte vuur van het zware Engelsche geschut worden hernomen, en den 23sten Augustus kwam BULLER met zijn staf in de nabijheid van Leeuwkloof, 8 mijlen ten zuiden van Bergendal.

Zijn cavalerie, onder generaal DUNDONALD, bleef in aanraking met de Boerenkommando's, die de golvende vlakte ten zuiden van Dalmanutha hadden bezet, terwijl de eskadrons van generaal FRENCH zich aan DUNDONALD'S linkerflank aansloten.

De Boeren hadden er een uitstekend terrein. De randjes waren in elkaar gedrongen en zetten zich hier en daar tot rotskopjes uit, welker bloote bestijging reeds een groote inspanning kostte, terwijl de geest der kommando's teekenend werd geschetst in het volgend schrijven:[2] ‘Als een Boer in zijn arm wordt geschoten, dan komt hij bij den dokter en zegt: “Mijn arm

1) Tegenover zoo'n eerloozen schelm springt de edele houding van den wakkeren CARTIER VAN DISSEL, winkelier bij Dalmanutha, te sterker in het oog. Hij gaf zijn geheelen winkelvoorraad aan de Boeren en greep dan zelf naar den Mauser.
2) Schrijven van H. SCHOLTENS Kzn. uit Nooitgedacht dato 10 Augustus 1900, en opgenomen in het ‘Christelijk Schoolblad.’

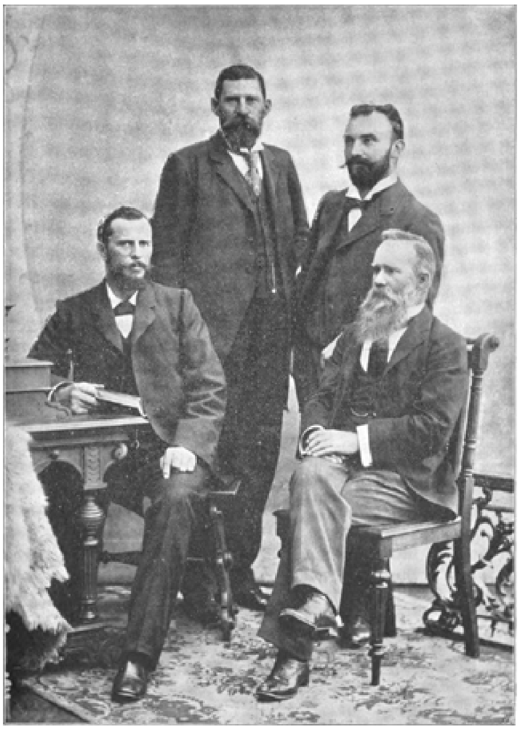

WESSELS. C. DE BRUYN (Secretaris der Commissie).
Wolmarans.
Dr. FISCHER.

is af.” En als de niet-Afrikaansche dokter dan met eenige verwondering kijkt naar den arm, die er nog aanzit, dan voegt hij er bij: “Maar daarom nog niet morsaf.” Deze spreekwijze volgende, zou ik kunnen zeggen: “Wij Afrikaanders zijn dood, maar daarom nog niet morsdood.” Generaal LOUIS BOTHA zeide dezer dagen te Dalmanutha: “De burgers vragen mij telkens, wanneer het vrede zal zijn, en ik zeg aan de burgers: Als wij binnen zes maanden vrede hebben, dan is dit een ongewenschte vrede.” Minstens zes maanden dus den oorlog nog volhouden: ik meen, dat het dan zeker is, dat wij nog niet morsdood zijn.’

Zoo ontwikkelde zich dan bij *Leeuwkloof* een vinnig gevecht. De wind, die den vorigen avond was gaan liggen, was in den vroegen morgen weer met hevige kracht opgestoken, en joeg den vechtenden Boeren zware stofwolken in het gezicht, doch zij streden met wakkeren moed, braveerden het zware geschutvuur van den vijand en behielden den geheelen dag hun stellingen.

Tegen den avond geraakten twee eskadrons huzaren in een afzonderlijk zwaar gevecht met een afdeeling strijdlustige jonge Boeren, maar werden door twee compagnieën infanterie ontzet.

De infanterie had het daarbij moeten laten, maar zij vervolgden hun tocht, om een eenzaam kopje, waarvan zij door een diepe donga werden gescheiden, vóór den nacht te bezetten. Ze trokken de donga door en kregen een langen steenen muur in het oog op het kopje, maar er was geen levend wezen te bespeuren, en terwijl de achterste linie nog in de donga was, begon de voorste linie met tamelijke zorgeloosheid het kopje te beklimmen.

Ze naderden den steenen muur tot op 200 meter, toen in de donkerte van den avond van achter dien muur plotseling de slappe Boerenhoeden oprezen, en een wijde vuurstraal hun tegen flikkerde.

Terzelfder tijd barstte van de flanken het gevreesde geweervuur der Boeren los, en de infanterie zat in een kruisvuur, dat hen wegvaagde.

Verbijsterd van schrik wierpen zij zich tegen den grond en kropen onder de beschutting van de duisternis op het hoofdlager terug, maar bij het appèl werd volgens Engelsche berichten ongeveer de helft der manschappen gemist.

De tweedaagsche Slag bij Dalmanutha.
De Johannesburger Politie.

HET was duidelijk, dat het gevecht bij Leeuwkloof slechts het voorspel was van een bloediger strijd.

De Boeren wilden vechten - zij wilden standhouden - het was duidelijk genoeg.

LOUIS BOTHA beschikte thans, nu de strijdmacht van zijn broeder CHRISTIAAN zich bij hem had aangesloten, over ongeveer 5000 strijdbare burgers, en hij was niet van plan, om het gunstig terrein, waarop hij zich bevond, onverdedigd te ontruimen.

Neen, er zou gevochten worden! De Transvaalsche Vierkleur zou haar banen ontplooien in den lyddietdamp der Engelsche granaten, en eerst zouden de Afrikaansche klippen gekleurd worden met het bloed van den overweldiger, voordat zij zijn eigendom zouden zijn!

Maar het was voorwaar geen kinderspel, om den strijd aan te binden tegen zoo'n overstelpende overmacht. Niemand voelde dit sterker dan LOUIS BOTHA, de kommandant-generaal. Hij was stil en in zichzelven gekeerd. Hij zag het onweer opkomen, dat hem kon verpletteren, en hij stond voor het moeilijk vraagstuk, om den vijand tot het uiterste te weerstaan en toch het gevaar te vermijden, door dien vijand omsingeld te worden.

Het eischte reeds een groot beleid, om de Engelschen, die op de punten, waar de Boeren het sterkst waren, met een tienvoudige, en op de punten, waar de Boeren het zwakst waren, met een twintigvoudige overmacht kwamen opzetten, te weerstaan, maar grooter beleid werd vereischt, om den slag op het juiste oogenblik af te breken, en de terugtrekkende kommando's veilig te leiden uit het woedende vuur van den vervolger.

LOUIS BOTHA reed zwijgend naar den krijgsraad, die belegd was op de plaats van generaal JOACHIM FOURIE, en een wereld van gedachten ging er om in dit schrandere brein.

En toch ontging hem niets van hetgeen er om hem voorviel, en toen twee burgers hem tegenkwamen, fronsten zich zijn wenkbrauwen.

Hij hield zijn paard in en vraagde onwillig: ‘Wat gaan jullie doen?’

‘Wij willen naar huis,’ antwoordden de burgers; ‘onze paarden zijn gedaan.’

Maar hij strekte de hand gebiedend uit, en riep op heftigen toon: ‘Terug! En als ge niet maakt, binnen een halfuur bij uw kommando's te zijn, dan laat ik jullie doodschieten!’

BOTHA.

Generaal LOUIS BOTHA en zijn staf.

De burgers waren zoo verstandig, aan het bevel gevolg te geven.

Dat er gevochten zou worden, begreep lord ROBERTS dan ook wel. Hij was zoo pas uit Pretoria gekomen en belegde een krijgsraad met BULLER, FRENCH en POLE-CAREW.

Den 24[sten] Augustus trok POLE-CAREW, die met zijn divisie den Engelschen linkervleugel vormde, langs de spoorlijn van Wonderfontein naar Belfast, bestookt door Afrikaansche scherpschutters en een Boerenkanon, dat op een der hoogste heuvelen in den omtrek van Belfast, dicht bij het nationale-monument, was opgesteld.

ROBERTS' slagplan was even eenvoudig als schrander bedacht.

De divisie van POLE-CAREW zou het Boerenfront bezighouden, terwijl de troepen onder BULLER en FRENCH den republikeinschen linkervleugel zouden omtrekken.

Maar dit plan moest worden opgegeven, daar LOUIS BOTHA het doorzag, en met zijn kleine strijdmacht van 5000 man een slagorde had opgesteld, die in den vorm van een hoefijzer, waarvan de opening naar den vijand was gekeerd, en waarvan de noordelijke arm langer was dan de zuidelijke, een lengte besloeg van 15 uren gaans.

De Boerenstellingen begonnen in het noorden bij Roossenekal en volgden een ruwen rand langs Machadodorp tot in de buurt van Carolina.

De rand, door de Boeren bezet, daalde aan den Engelschen kant zacht glooiend af, terwijl de Republikeinsche schansen zich niet *op* den

rand, waar zij aan het onmiddellijk vuur der Engelsche kanonnen zouden zijn blootgesteld, maar achter den rand, in een kleine verdieping, bevonden.

CHRISTIAAN BOTHA stond een uur gaans ten noorden van Bergendal; het Klerksdorp-kommando onder kommandant OPPERMAN, en de Johannesburger politie onder kommandant PHILIP OOSTHUYZEN zou de spoorlijn en het groot transportpad verdedigen.

Het geschut der Staatsartillerie bestond uit 4 Krupps en 2 Creusots benevens 1 Maxim, onder bevel van kapitein PRETORIUS en luitenant GERRIT DU TOIT.

Daar ROBERTS, zooals reeds gezegd, zijn eerste slagplan moest opgeven, gaf hij aan generaal FRENCH bevel, langs de Engelsche achterhoede heen noordwaarts te trekken, en bij het aanbreken van *Zaterdag 25 Augustus* zette zich de geheele cavalerie-macht van generaal FRENCH in beweging.

Ze reden den ganschen dag door, en de verschrikte vrouwen en kinderen van Belfast, wier mannen en vaders in de schansen stonden, staarden met angstige oogen naar dien eindeloozen trein van paarden en kanonnen, die door hun dorp trok.

In het zuiden had kommandant GRAVETT tegen den avond een vijandelijken aanval te doorstaan. Hij vormde met zijn Vrijwilligers-corps de verbindingsschakel tusschen het centrum, dat door de Johannesburger politie werd ingenomen, en den Republikeinschen linkervleugel, bestaande uit de Carolina- en Bethal-burgers. Een troep Khaki's naderde tot op 120 meters, doch werd met glans teruggeworpen.

Zoo brak de gedenkwaardige tweedaagsche slag bij Dalmanutha aan, die als een der heerlijkste monumenten van Afrikaansche dapperheid uit dezen oorlog zal blijven schitteren.

Generaal FRENCH zou, volgens het gewijzigd slagplan van Lord ROBERTS, in vereeniging met POLE-CAREW op Zondag 26 Augustus den rechtervleugel der Boeren omtrekken, en in plaats van het liefelijk geluid der kerkklokken hoorden de angstige vrouwen en kinderen van Belfast ten noorden van hun dorp het donderen der Engelsche kanonnen, die hun mannen en vaders in de schansen moesten verpletteren.

Maar de Boeren waren aangegord met heldenmoed. Met Afrikaansche vindingrijkheid trokken zij partij van elke hoogte, van elken rimpel in het heuvelachtig terrein, en op elk punt, waar de Engelsche helmen zichtbaar werden, loeide het Transvaalsch geschut- en geweervuur.

Moeilijke oogenblikken doorworstelde de achttiende brigade, die den heuvel had bezet, waarop het nationale-monument was opgericht, terwijl de garde links van de brigade oprukte. De Boeren namen hen onder een krachtig en vruchtbaar vuur, dat granietstukken van het monument afsplinterde, en de Engelschen, hun schansen verlatend, gingen aan den haal.

In een schans bevonden zich acht soldaten, waarvan er zeven op

de vlucht sloegen, maar één bleef er standhouden. Een der vluchtende Engelschen kon dit echter niet aanzien, en keerde terug om zijn dapperen kameraad bij te staan. Maar hij ontstelde hevig, want zijn makker stond met gebroken oogen, recht-op - dood - tegen den schansmuur geleund.

Ook de andere brigaden op den Engelschen linkervleugel kwamen niet vooruit; de Boeren bleven hier overwinnaars, want zij behielden hun stellingen, en ROBERTS' plan, om den Republikeinschen rechtervleugel om te trekken, leed schipbreuk op de vastberadenheid der Boeren-kommando's.

In het zuiden, op den rechtervleugel der Engelschen, was generaal BULLER opgerukt van Leeuwkloof naar Vogelstruispoort, dat onmiddellijk ten zuiden van Bergendal ligt.

Hij stootte op heftigen tegenstand, en kon slechts onder het brengen van zware offers vooruitkomen. De Boeren - het waren de Carolina- en Bethal-burgers - waren onzichtbaar; slechts nu en dan werden kleine troepjes gezien, die met een verbijsterende snelheid achter een nieuwe terreinplooi verdwenen, en de Transvalers vochten met onovertroffen dapperheid.

Zóó daalde de dag; op alle punten waren de Engelschen op een gevechtslijn van 15 uren gaans teruggeslagen.

Het werd een kille avond; de oostenwind streek koud en klagend over het lange, verdorde gras en over de dooden van dezen dag.

De Boeren hadden 26 dooden en gewonden. Onder de zwaargewonden bevond zich de dappere artillerie-kapitein baron ALFRED VON DALWIG[1)], die aan de zaak der vrijheid zulke groote en onwaardeerbare diensten had bewezen. Hij had, alle gevaren tartend, met buitengewone juistheid een Long-Tom bediend, toen in den namiddag een Engelsche granaat binnen zijn artillerie-stelling viel. Het gevaar was echter niet groot, want hij had de granaat zien komen, en met zijn mannen bijtijds schuiling gezocht. Onmiddellijk na de ontploffing der granaat sprong hij met zijn manschappen weer naar het kanon, toen een Engelsche granaatkartets, waarop men niet verdacht was geweest, boven de stelling barstte. Vijf artilleristen werden ernstig en kapitein VON DALWIG zwaar gewond. Zijn beide armen werden verbrijzeld; dan had hij nog een kogel langs de maag en een kogel in de zijde gekregen. Hij werd op een wagen gelegd

1) Zie bladzijde 696. VON DALWIG was geboren in 1852 en stamde van een oud-adellijke familie uit Opper-Silezië. Als zeventienjarig student nam hij als vrijwilliger deel aan den Fransch-Duitschen oorlog, en verwierf zich door zijn onverschrokkenheid op het slagveld het ijzeren kruis en een officiers-brevet. Als eerste luitenant verliet hij later den Pruisischen dienst, en door familiebetrekking - hij was een neef van de vrouw van den kanonnenkoning KRUPP - werd hij KRUPPS vertegenwoordiger. Redenen van particulieren aard waren oorzaak, dat hij zijn betrekking liet varen en naar de Transvaal verhuisde, waar hij bij het uitbreken der vijandelijkheden onmiddellijk een officiersbetrekking bij de artillerie ontving. In meer dan vijftig gevechten heeft hij getoond, dat de Transvaalsche Regeering zich in hem niet had vergist. Hij is van zijn wonden hersteld.

en vervoerd naar het hospitaal te Waterval-Onder. Zijn lijden was ontzettend, doch aldoor vraagde hij naar den stand van den slag, en op dat van pijn doorploegd gelaat kwam een glimlach, toen hij in den avond vernam, dat al de stellingen behouden waren.

Waterval bij den Tunnel aan de Oosterspoor-lijn van beneden gezien.

De Engelsche verliezen waren zwaar en hevig geweest, en de uitkomst van dezen dag was voor lord ROBERTS geen geringe teleurstelling.

Het eerste slagplan, om den Republikeinschen linkervleugel om te trekken, was mislukt; ook het tweede slagplan, om den Republikeinschen rechtervleugel om te trekken, had gefaald - het diende nergens toe, om dit te verhelen - en er moest een nieuw plan worden ontworpen.

Reeds in den loop van den dag had ROBERTS naar Pretoria om nieuwe versterkingen geseind, en niet minder dan drie generaals: SMITH-DORRIËN, MAHON en CUNNINGHAM waren onderweg, maar ook met deze geduchte versterkingen zag de Engelsche opperbevelhebber nog geen kans, om de Boeren om te trekken, en in den nacht ontving generaal BULLER het bevel, om de Boerenstellingen bij Bergendal te bestormen.

Met verstijfde leden en bibberend van de koude rezen de burgers in den vroegen *Maandagmorgen van den 27sten Augustus* uit hun harde schansen op, gewekt door den wijdschallenden donder der Engelsche batterijen.

De vijanden stonden in een halven boog van Roossenekal in het noorden tot bij Carolina in het zuiden: Generaal FRENCH in het noorden; POLE-CAREW in het centrum; BULLER in het zuiden.

LOUIS BOTHA wist natuurlijk niet, waar hij den zwaarsten schok had te wachten; hij moest met zijn 5000 burgers een gevechtslijn dekken van vijftien uren gaans, en door heldenmoed en schitterende beweeglijkheid, om op de meest bedreigde punten snel in te springen, moest het schreeuwend tekort aan manschappen worden gedekt.

Te Bergendal, waar de woedende strijd zou gestreden worden, ontmoeten zich de wegen van Belfast, Dalmanutha en Carolina, en de rand, door de Boeren bezet, bereikt hier zijn hoogste punt.

Bergendal is een lief, vriendelijk gebouw met bijbehoorende plaats; het huis is door geboomte omringd en vormt een lieflijk plekje, vol stillen vrede. Doch de vrede van dit idyllisch plekje zou op dezen schrikwekkenden Maandag door een orkaan van vuur en vlammen worden gestoord, en het eenzame platte kopje vlak ten westen dezer hoeve zou rillen onder de Engelsche granaten.

Het was een eigenaardig kopje, gevormd door een opeenstapeling van groote rotsklippen, besloeg een lengte van 450 meter en was niet breeder dan 30 à 40 meter. Het was maar laag, doch door zijn klippen en spleten, en niet minder door zijn ligging, vormde het kopje een natuurlijk fort van buitengewone sterkte.

Het voorliggende terrein liep langzaam als een kunstweg op tot den voet van het kopje; achter het kopje steeg de bergrug op tot zijn hoogste punt, om dan - in de richting der spoorlijn - weer te dalen.

Aan den anderen, den noordelijken kant der spoorlijn, een uur gaans van het bedoelde platte kopje, verhief zich een ander kopje van denzelfden vorm, dat door de burgers was bezet.

Het platte kopje bij Bergendal was bezet door een afdeeling Johannesburger Politie, sterk 67 man. Er stond een Boeren-Maxim, bij Colenso op de Engelschen veroverd; op den bergrug daarachter stonden twee kanonnen, terwijl ver op den achtergrond een Long-Tom was opgesteld.

Achter het Johannesburgerkopje lag het centrum der Republikeinsche posities, en het Johannesburgerkopje vormde den sleutel tot de Boerenstellingen. TOBIAS SMUTS en JOAHIM FOURI stonden in het zuiden; LOUIS BOTHA in het centrum; BEN VILJOEN meer noordelijk.

Alles beloofde een heerlijken, schitterenden winterdag. Generaal BULLER rukte op van Vogelstruispoort, en een volle brigade cavalerie en een regiment bereden infanterie met 14 kanonnen werden op zijn linkerflank geplaatst, om verbinding te verkrijgen met de divisie van generaal POLE-CAREW, die zijn zwaar geschut op de heuvels bij Belfast had opgesteld.

De marine-kanonnen van POLE-CAREW gaven vuur op een afstand

van 9000 meter; BULLERS zware kanonnen op 4000 meter; zijn veldgeschut op 2500 meter.

Reeds vóór zonsopgang was kommandant PHILIP OOSTHUIZEN[1] welgemoed en opgeruimd in 't zadel gesprongen en naar het Johannesburger kopje gereden. Hij onderzocht de stellingen, inspecteerde de gemaakte loopgraven en sprak met zijn manschappen.

Hij was in zijn nopjes; hij bevond alles in orde, en de geest van zijn manschappen was uitstekend.

Één ding was maar jammer, namelijk dit, dat de Mauser-ammunitie in de gouvernementsmagazijnen zoo ernstig begon te slinken. De politie zou het in het vervolg met de Henry-Martini-patronen moeten stellen, en de wagen met den reserve-voorraad, die thans werd verwacht, bestond reeds uit die ammunitie met de daarbij behoorende geweren. Dezelfde wagen moest de ammunitie aanvoeren voor het Engelsche Bom-Maxim, dat thans op de Khaki's zou worden geprobeerd.

De wagen bleef echter maar lang weg. Hij had er al lang kunnen zijn, meende een driftige politie-man, en sommigen maakten zich reeds bezorgd.

Om halfnegen echter werd de voortstommelende ammunitie-wagen zichtbaar op een hoogen bult. De zweepslagen knalden en luide weerklonk het geschreeuw der beide voerlieden.

Doch niet alleen de Afrikaanders, maar ook de Engelschen ontdekten den wagen, die nog een onbeschutte vlakte van 2000 meter over moest, en de vroolijke Johannesburger politie-mannen, die wel van een grap hielden, hadden er plezier in, om de verschrikte voerlieden met hun toeroepen: ‘Past op! De Khaki's schieten!’ op den achtersten zolder te jagen.

Maar de twaalf sterke muildieren, die voor den wagen waren gespannen, kwamen in vollen galop en ongehinderd toch over de gevaarlijke vlakte heen, en onze beide voerlieden waren wat blijde!

Nauwlijks echter was de ammunitie-wagen aangekomen, of boven het kopje barstte de eerste Engelsche bom, door de politie-mannen met een luid hoera! begroet, en *nog* was het geen tien uur, toen generaal BULLER het vuur van zes en dertig zware veldkanonnen op het kopje liet neerhagelen.

De lucht was vervuld met een gegil en getier, een gesis en gebulder, alsof de duivelen elkander slag leverden, en het gebrul der zware kanonnen klonk als de schaterlach van de geesten uit den afgrond.

Kommandant OOSTHUIZEN werd reeds in het begin ernstig gekwetst

1) Met S. VAN LIER, kommandant der Vrijwilligers bij de Johannesburger Politie. Aan de uitvoerige en belangrijke mededeelingen van S. VAN LIER over den slag bij Dalmanutha, indertijd opgenomen in de ‘Nieuwe Rotterdamsche Courant,’ heb ik bij de beschrijving van dezen slag veel te danken.

door een afgesplinterd stuk klip, dat tegen zijn borst was geslingerd, en werd naar den voet van het kopje gebracht: in een kleine kraal, waar de paarden der politie-menschen opgezadeld stonden. De kommandant vond hier een onderkomen, - tusschen een stervend muildier en een dood paard - terwijl zijn gedachten bij zijn dappere manschappen waren.

Nu en dan klom een politieman van het kopje af, bukte zich neer bij zijn kommandant, vraagde hem, hoe het ging, en snelde dan terug in zijn stelling tusschen de rookende lyddietbommen.

De zon klom hooger aan den blauwen, schitterenden hemel, en terwijl de dag voortschreed, werd het vuur, dat tegen het Johannesburger-kopje loeide, geweldiger en heviger.

'Het vuur der houwitsers,' verklaarde generaal BULLER later, 'was bijzonder vruchtbaar, vooral omdat, zooals wij later van gevangenen hoorden, een salvo der houwitsers samenviel met een salvo granaatkartetsen van een veldbatterij, op hetzelfde punt gemikt.'

Ja, dat was het 'm! En in dat helsche vuur hielden de Johannesburger politie-menschen stand! De granaten kwamen aansuizen, - vier, acht bommen barstten te gelijk, - en de stelling was een eenzaam, rookend eiland geworden te midden van een zee van vuur.

En het was den Boeren-kommando's onmogelijk, om over die zee van vuur de ten ondergang gedoemde politie bij te springen!

De kommandant-generaal LOUIS BOTHA en generaal BEN VILJOEN zagen, omringd door hun staf en de militaire attachés, het schrikwekkend schouwspel aan.

'Wij kunnen hen niet helpen!' klaagde LOUIS BOTHA, en zijn heldere oogen verduisterden

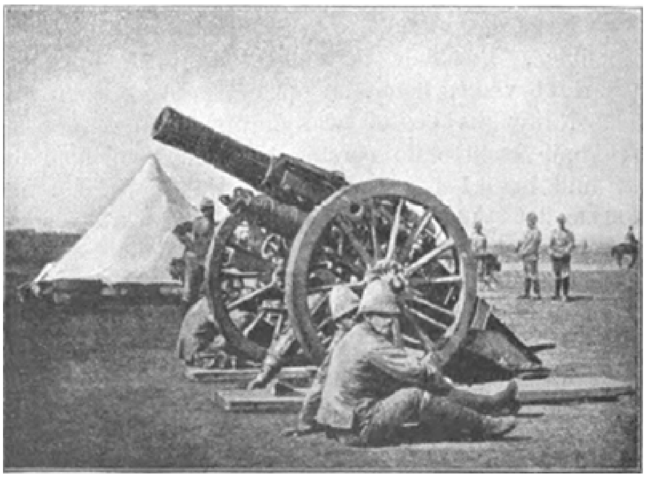

Een Engelsche houwitser.

zich.

Verwegstond een Long-Tom. De artilleristen, die hem bedienden, zagen den grooten nood der Johannesburger politie, stroopten de hemdsmouwen op en vuurden als razenden. Soms suisden er drie, vier zware granaten achter elkander door de hooge, blauwe luchten, maar de afstand was te

Kommandant-Generaal LOUIS BOTHA en zijn staf.

groot voor een vruchtbaar vuur, en al hielp het, het hielp slechts voor een oogenblik.

De ademhaling der Afrikaanders werd belemmerd door den gelen, verpestenden zwaveldamp der Engelsche granaten, terwijl de scherven, met een vreemd geluid om hun eigen as wervelend, den politie-menschen om de ooren vlogen.

Luitenant F. POHLMANN, die na het vertrek van OOSTHUIZEN het bevel voerde, sprak zijn manschappen telkens moed in.

‘Mannen, is er niemand gekwetst!’ riep hij dan. ‘Houdt moed, kerels! Weest niet bang voor de bommen!’

Hij liep recht op, tusschen de stelling door, zonder de wimpers te bewegen.

En te midden der glorieuze verdediging van het Johannesburger kopje dacht hij, met het gelaat naar den vijand gekeerd, over het aandeel na, dat hij met zijn manschappen in dezen reuzenstrijd had gehad.

En roemrijk was dat aandeel!

't Is waar: het leek wel, alsof Oom PAUL bij het uitbreken van den oorlog zijn kranig politie-corps van Johannesburg geheel vergeten had, want de burgers holden naar de bedreigde grenzen, maar de politie-mannen werden op hun oude standplaatsen gelaten, alsof Oom PAUL het best zonder zijn politie-corps meende af te kunnen.

Zij waren dan ook slecht te spreken over Oom PAUL, omdat hij hen niet naar de voorpunt zond, maar twaalf dagen na het uitbreken van

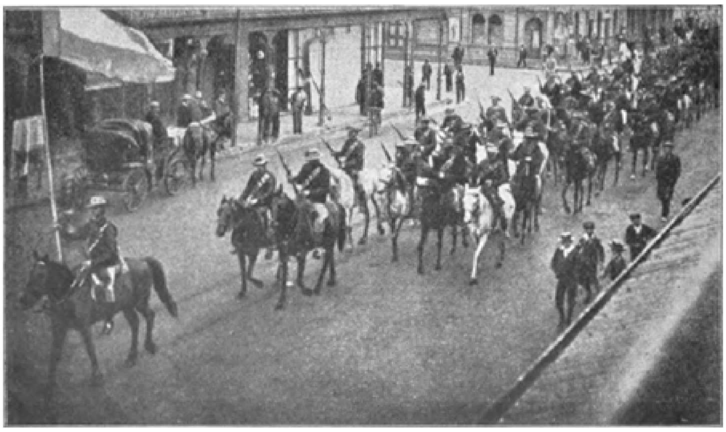

Het Johannesburger Politie-corps trekt uit.

den oorlog - den 23sten October - kwam dan toch eindelijk de order, om Natal binnen te rukken, en het bevel werd met een daverend hoera begroet.

De gewone uniformen, de sabels en de bajonetten werden te Johannesburg achtergelaten; de politie-mannen ontvingen de gewone velduitrusting, terwijl de witte helm werd vervangen door den bekenden slappen, aan de rechterzijde opgeslagen hoed. Zij trokken uit met een strijdmacht van 200 man paardenvolk en 200 man voetvolk, terwijl zich 40 vrijwilligers bij hen aansloten.

Bij Modderspruit kwamen zij voor den eersten keer in dezen oorlog in het vuur, en glansrijk werd de vuurproef doorstaan. De schitterende overwinning was vooral te danken aan de kranige houding der politiemenschen, en dit keurvendel werd het gebindte, dat de slagorde der Boeren stevig maakte.

Lager der Johannesburger-Politie.

VAN DAM, de kommandant, kreeg in den slag een schot door de dij; twee man werden gewond, terwijl een sergeant-majoor en één man sneuvelden.

Toen volgde het beleg van Ladysmith. 't Is zoo: het was maar een vervelend ding, dat beleg, maar de politie-menschen hadden toch volop werk. Zij bezetten de gewichtigste posten, reden aanhoudend patrouille, en werden bijna elken nacht gealarmeerd.

Bij den beroemden cirkeltocht om Estcourt heen had de voorzichtige PIET JOUBERT 100 politie-manschappen onder luitenant VAN ZIJL medegenomen, en hij had er wat plezier van!

En dan kwam de glorie van 15 December; en de herinnering aan de verplettering der Engelsche stormcolonnes en aan de overmeestering der tien Engelsche kanonnen bij Colenso deed het gelaat van den wakkeren POHLMANN schitteren, want de roem dier overmeestering kwam toch voor een groot deel *hem* toe: hem en zijn helden!

Kort vóór Kerstmis vertrok de Johannesburger politie uit de Natalsche bergen, om HENDRIK SCHOEMAN bij te springen, den slappen HENDRIK SCHOEMAN, die daar in de verre Kaapkolonie de verwachting der Boeren op het pijnlijkste teleurstelde, zijn koffie dronk, en een treurig misbruik maakte van Gods heiligen Naam door te zeggen: ‘De Heere zal het voorzien!’

Op Nieuwjaar kwamen 150 man onder VAN DAM, OOSTHUIZEN en POHLMANN na een langen, geforceerden marsch te Colesberg aan, en ofschoon zij doodop waren van vermoeienis, hadden zij nog dienzelfden dag een treffen met de troepen onder FRENCH en CLEMENTS.

Met onverwelkelijke lauweren tooide de politie-luitenant PAUL MARÉ in den nacht van 5 op 6 Januari zijn slapen, toen hij met 14 dapperen den bajonet-aanval van het Suffolk-regiment op Grasheuvel weerstond, en den weg bereidde tot een heerlijke zegepraal. En met die onverwelkelijke lauweren om zijn slapen stortte de dappere PAUL MARÉ, met het doodelijk schot door het hoofd, ter aarde, en hij stierf den volgenden morgen.

Daaraan dacht luitenant POHLMANN, en zijn oogen schitterden. En het Engelsche vuur loeide als een orkaan over het Johannesburger kopje, en luitenant POHLMANN stond recht-op, als een eik in het noodweer.

En hij dacht weer terug aan de Kaapkolonie en aan dien dag, toen de lafhartige en onvertrouwbare HENDRIK SCHOEMAN zijn plaats moest inruimen aan generaal KOOS DE LA REY, den lateren leeuw der Magaliesbergen, en aan generaal LEMMER, die God vreesde en anders niemand ter wereld!

Toen braken heerlijke dagen aan! Oom KOOS zeide maar: ‘Kinderen, in 't zaal en altijd vooruit!’ en de politie-menschen juichten. Het ging al maar voorwaarts, dieper Kaapland in. In korte opéénvolging werden de vijanden geslagen bij Zaaifontein, Potfontein, Polfontein en Achtertang; men liet de Khaki's niet op hun verhaal komen, en zij vielen den Afrikaanders bij hoopen in handen.

Den 12den Februari deed de hoofdmacht der politie onder kommandant VAN DAM een stouten nachtelijken aanval op Driekopjes, door een regiment Worcesters bezet, versloeg den vijand en veroverde een Bom-Maxim. Terzelfder tijd waagde OOSTHUIZEN de bestorming van het groote Engelsche kamp bij Slingerfontein en nam het kamp, want de Khaki's vluchtten.

O, het waren groote, heerlijke dagen! De schrik zat er bij de Engelschen in; zij waren niet bestand tegen den republikeinschen heldenmoed, en de Afrikaanders begonnen al uit te rekenen, hoeveel dag-marschen zij nog van Kaapstad verwijderd waren.

POHLMANN dacht aan zijn wakkeren kommandant OOSTHUIZEN, die op dit oogenblik in de veekraal lag, tusschen een stervend muildier en een verpletterd paard, aan den voet van het in vuur en vlammen staande kopje. Maar OOSTHUIZEN had er bij Rietfontein toch ook leelijk genoeg tusschen gezeten, want hij had zich met elf man een vollen dag moeten verdedigen tegen een overmacht van 600 man met 3 kanonnen, en hij was toch nog ontsnapt, terwijl slechts één man werd gewond[1], en daarom zal een flink krijgsman nooit versagen.

'Houdt moed, kerels!' riep POHLMANN. 'Er kan nog uitkomst komen.' En terwijl thans het vuur van drie en vijftig kanonnen over het Johannesburger kopje loeide, stond hij recht-op, als een eik in het noodweer.

Hij dacht aan den 25sten Februari, en zijn gelaat betrok, want op dien dag eindigde de schitterende zegetocht in Kaapland. PIET CRONJÉ was immers in de knel geraakt en de Boeren moesten terug.

Het was een harde teleurstelling, maar er was niets aan te doen, en al de ellende, aan een terugtocht verbonden, werd geproefd. Bij Abrahamskraal werd de vijand wakker weerstaan en bij Boshof werd hij geslagen. Maar de Khaki's kwamen opzetten als het water in een springtij; de politie-paarden, door lange marschen en zware stortregens uitgeput, konden niet meer, en slechts langzaam vorderde de tocht naar het bedreigde Johannesburg.

Den 23sten Mei werd gelukkig de spoorbaan bij Frederikstad bereikt, en per spoor ging het verder tot Krugersdorp, doch hier was het weer uitstappen, want de Engelsche vlag wapperde reeds van het volgende station. Zonder verwijl ging het nu over Paardekraal en Muldersdrift, maar men kwam te laat, om de kameraden, die in de goudstad waren, bij te springen. Dezen stonden onder bevel van luitenant MULLER en opperwachtmeester TOM PRINSLOO, verdedigden zich wakker tot in de straten van Johannesburg en maakten toen, dat zij weg kwamen.

Kommandant VAN DAM trok thans met zijn corps, afgebeuld door de geforceerde marschen, en met paarden, die stonden te rillen op hun pooten, naar Pretoria, en werd den 4den Juni in een zwaar gevecht gewikkeld, waar de Engelsche overmacht nog eens moest wijken voor de Afrikaansche dapperheid, maar door het politie-corps teruggeslagen, op een ander punt den weg naar Pretoria forceerde.

1) De gewonde was de kommandant der vrijwilligers S. VAN LIER.

Dienzelfden avond trok de politie af, maar velen waren nu zonder paarden, werden door den vijand overstelpt, en het keurvendel, dat met zooveel roem had gestreden, spatte uitéén.

'Den derden dag na de in-bezit-neming van Pretoria,' schreef S. VAN LIER in de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant,' 'ontmoette ik even voorbij Eerste Fabrieken luitenant OOSTHUIZEN weder. Op mijn vraag, hoe sterk hij nog was, klonk zijn antwoord zeer lakoniek: '5 officieren, 13 onderofficieren en 3 manschappen.'

Tusschen Schoolplaats en Franschpoort plantte kommandant OOSTHUIZEN opnieuw zijn vlag, en van alle kanten kwam het uitééngespatte corps weer opdagen: te paard, te voet; hongerig, dorstig, uitgeput, maar zij kwamen toch, de dappere, trouwe kerels, waarvan verscheidenen onder wonderbaarlijke lotgevallen aan de Engelsche krijgsgevangenschap waren ontsnapt.

Den 11[den] Juni had VAN DAM al weer een corps van 600 man bijéén, en op dezen dag toonde de politie opnieuw, uit welk hout zij gesneden was.

De Johannesburger politie werd den 14[den] Juni gesplitst: kommandant VAN DAM zou met 500 man de gewichtige Oosterspoorlijn bewaken,

Mannen der Johannesburger-Politie bewaken de Oosterspoorlijn

terwijl luitenant OOSTHUIZEN, thans tot kommandant bevorderd, met de overige manschappen, die spoedig tot 200 man aangroeiden, met den vijand voeling zou houden.

Dat was weer iets voor de politie-menschen! Zij versmaadden tenten en wagens, vlogen windsnel om de flanken van den vijand heen, besprongen hem met groote stoutmoedigheid, waar de kansen schoon waren, en leden bijna geen verliezen. Zij hebben den naam van hun corps vereeuwigd in de gevechten bij Bronkhorstspruit, Witrandje, Koffiefontein, Pan, Witbank, Brugspruit, Oogiesfontein, Hartogshoek en Wonderfontein, en menige Engelschman, die ver van zijn vaderland in Afrikaansche aarde den langen doodsslaap sluimert, is gevallen door den kogel van een Johannesburger Politie-man.

De 53 stukken geschut brullen hun vuur tegen het eenzame, platte kopje, waar zich de 67 helden bevinden, de dooden en de gewonden meegeteld. Achter het kopje, een paar honderd meter van den voet verwijderd, staat een treurwilg; van onder zijn wortels borrelt een frissche fontein op, die den belendenden vijver voedt. En in tijden van vrede komt het vee van den boer, die te Bergendal woont, en lescht den dorst aan dien vijver, en legt zich neer in de schaduw van den treurwilg.

Maar nu zijn het tijden van oorlog, en de granaten sissen neer in den vijver, om er hun brandenden dorst te lesschen.

En zie - daar berst een granaatkartets bij den treurwilg, en ge ziet een donkerrood vuur opflitsen in een zwaren gelen damp. En de gele damp schiet uit in blauwe uitloopers en grijsachtige slingers, die als slangen met gruwelijke koppen zich op- en nederbuigen. En de Engelschen wagen er vijf granaatkartetsen aan, om dien éénen boom te verpletteren, en zij wagen er gaarne vijftig granaatkartetsen aan, om éénen Boer te verpletteren.

En de treurwilg nijgt zijn hoofd als een mensch, die bezwijkt onder het leed, en hij stort neer over de frissche, borrelende fontein, die zijn wortels heeft bevochtigd.....

Maar de eik op het Johannesburger kopje staat nog en hij richt zijn scherpe oogen naar de verte.

Het is nog geen twaalf uur en een groote Engelsche strijdmacht rukt aan.

'Naar onzen rechtervleugel,' meenen de Afrikaanders. Maar die groote strijdmacht maakt een plotselinge zwenking, en trekt nu recht aan op het Johannesburger kopje, dat den sleutel der Boerenstellingen vormt.

'Ook goed!' meent luitenant POHLMANN bedaard, en zijn manschappen denken er evenzoo over.

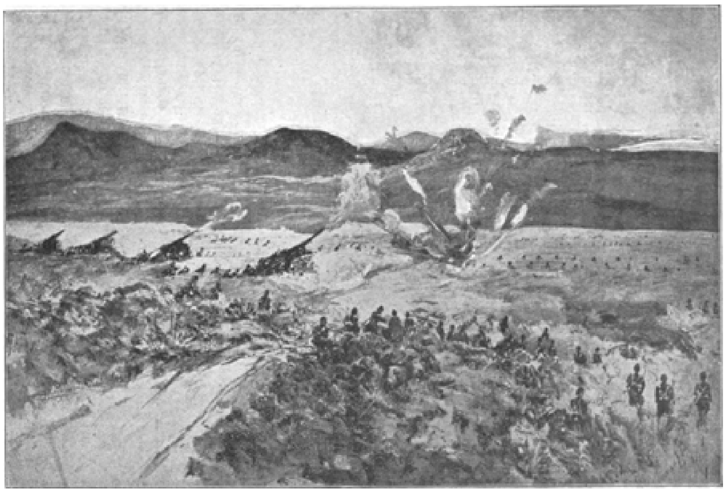

De Engelsche batterijen openen hun vuur op Bergendal.

Op ongeveer 4500 meter afstands houdt de bereden infanterie stil; zij springt uit het zadel, laat de paarden achter, en rukt in schermutselorde op: in een boog, waarvan de uiteinden als de scharen van een schorpioen de Boerenstelling trachten te omvatten.

De afstand is thans tot 2000 meter ingekrompen.

'Daar komen ze!' denken de politie-mannen.

Natuurlijk: daar komen ze.

Er wordt nog een blik gewisseld met een trouwen makker; een hand gedrukt; een traan weggewischt, die opkwam bij de gedachte aan vrouw en kind, want de mensch is sterfelijk, en hij voelt dit nergens sterker dan hier, op dit loeiende kopje, waar de schaduwen des doods zich uitbreiden.....

En LOUIS BOTHA roept klagend uit: 'Wij kunnen hen niet helpen,' en zijn heldere oogen verduisteren zich, want hij weet, dat er geen witte vlag gezien zal worden boven het Johannesburger kopje.

Neen, geen witte vlag! Wat er gezien zal worden, dat zal het Afrikaansche heldenbloed zijn, opspattend in den heiligen strijd voor vrijheid en recht.......

In een snellen aanloop nadert de vijandelijke stormcolonne. Een vlaggedrager loopt voor hen uit. Nu zwaait hij met de vlag en werpt zich tegen den grond. De lange tirailleurlinie werpt zich eveneens tegen den grond en opent het geweervuur.

En al schietend en met een ruk weer voortijlend, zal de stormcolonne het kopje nemen.

Onbeweeglijk liggen de Afrikaanders, en vast ligt het geweer in hun handen. Onder het gebrul der kanonnen beginnen de Lee-Metford-kogels den dapperen mannen als giftige insecten om de ooren te gonzen, maar zij schieten niet terug.

Zij moeten zuinig zijn met hun patronen; er mogen geen twee kogels op één Engelschman worden gewaagd. Het zou verkwisting zijn en groote dwaasheid, want de ammunitie-voorraad is maar klein.

Sergeant-majoor BILJON, de wakkere krijgsman, roept met zijn frissche, heldere stem: 'Houdt uit, kerels! Om Gods wil - schiet niet te vroeg! Laat hen nader komen en merkt uw man!'

En luitenant POHLMANN dringt met mannelijke kracht de gedachte aan zijn jonge vrouw en zijn lieve, kleine kinderen, die hij in geen jaar heeft gezien, naar den achtergrond, en staande als een eik in den orkaan, roept hij luide: 'Staat, mannen, staat!'

En de Lee-Metford-kogels worden talrijk en zij gonzen als zwermen giftige insecten over de stelling heen, maar met den metalen klank van een domklok klinkt in het brullen van het noodweer de plechtige stem van sergeant VAN STADEN: 'Mannen, vreest niet voor een

mensch; God is nabij! Hij alleen kan ons lot beschikken; Zijn hand bestuurt alles!'

En door hun voorbeeld en hun woorden storten deze drie heldhaftige aanvoerders den moed en de vastberadenheid, die hen zelven bezielt, over in de harten hunner manschappen.

Nog altijd zwijgen de Mausers, en zwijgend staan de artilleristen bij hun Bom-Maxim, maar nu klinkt het kommando, luid en krachtig: 'Schiet, kerels! 900 yards vizier! Voor elken kogel een Khaki!'

Daar vlammen de Boerengeweren op, en pompend dreunen de doffe slagen van het Boeren-Maxim.

Voor elken kogel een Khaki - ja, dat is het ware! Vlak onder den helm - zóó! Wat wil die soldaat daar met zijn wilde armbewegingen? O zoo - is het een officier? Wil hij zijn manschappen aanmoedigen, om den storm door te zetten? 't Is jammer - 't is een dappere kerel - maar daar ligt hij al!

En de Boerenkogels maaien weg wat er zichtbaar wordt; de dappere kolonel METCALFE springt voor zijn soldaten, maar stort zwaar gewond tegen den grond, en de Khaki's vluchten.

Doch nu rukken de versterkingen aan - overstelpende versterkingen; voor één gevallen Khaki springen er tien, twintig in - dat is niet uit te houden....

'Uithouden!' schreeuwt luitenant POHLMANN, en de wakkeren houden het uit. En het Bom-Maxim pompt maar voort, en het is onbegrijpelijk, dat het door de barstende granaten nog niet in stukken is gescheurd.

Maar er wordt aan geen barstende granaten meer gedacht, want in het ontzaglijk oogenblik, dat de balans van den slag in den evenaar trilt, is de kracht van den Afrikaanschen scherpschutter saamgetrokken in het oog, dat op den vijand staart, en in den vinger, die aan den trekker klemt.

En nu komt er iets als een glimlach op het heldhaftig gelaat van luitenant POHLMANN, en ten tweeden male worden de Engelsche legioenen verscheurd als de golven, die zich breken op de rots!

O dat gevoel! Dat gevoel van overwinning, van zegepraal, van triomf, dat den gewonde troost en zelfs den stervende kan verkwikken!...

Maar de zon, die de glorierijke Vierkleur tooide met haar gouden glans, ging onder, en de andere zon, die daar schitterde aan den blauwen hemel, had thans haar middaghoogte overschreden.

De Engelschen waren teruggeslagen, maar zij kwamen terug: zij kwamen met 8000 man!

Met smartelijk verlangen keken de politie-mannen achterwaarts,

‘Stand houden, kerels!’ klinkt het telkens, en wij houden stand. (Zie bladz. 1064).

van waar nog altijd de zware slagen der Long-Toms werden gehoord, maar die machtige vuurmonden stonden te ver weg, en de poging van den dapperen kapitein PRETORIUS van de Staatsartillerie, om een Long-Tom op de flank van het Johannesburger corps te brengen, was mislukt.

''s Nachts hadden wij,' zoo schreef kommandant S. VAN LIER in de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant,' 'hem 100 man gezonden, gewapend met pikken en houweelen, om een der groote veldstukken te verplaatsen. Was PRETORIUS daarin geslaagd, dan voorzeker was het einde van den slag geheel anders geweest, ja misschien waren de oorlogskansen geheel te onzen voordeele gedraaid. Het is verre van mij, iemand hiervan een verwijt te maken; dit laat ik over aan hen, die nooit nabij het oorlogsterrein waren, geen greintje begrip van een werkelijken slag hebben, hier en daar berichten opvangen, en met de meest mogelijke onbeschaamdheid de daden onzer generaals critiseeren, den moed onzer burgers durven bezoedelen.'

'Ik lig,' zoo schreef VAN LIER op zijn teekenachtige manier verder, 'op mijn rechterknie geknield, achter een klein schansje, met het front naar den vijand, mijne rechterzijde gedekt door drie groote, zware klippen. Plotseling voel ik een brandende pijn in de rechterdij; een granaatscherf heeft mij getroffen. De verwonding is niet ernstig, en ik blijf doorschieten, na het projectiel, dat mij hindert, en niet diep is ingedrongen, met de punt van mijn zakmes verwijderd te hebben.

Het gevecht duurt voort. De vijand, verbitterd door den hevigen tegenstand, opent een nieuwe batterij; wij zijn omgeven door een gordijn van ellende. “Stand houden, kerels!” klinkt het telkens, en wij houden stand.

Opeens is het, alsof ik uit een verdooving ontwaak. Ik lig niet meer geknield, maar op mijn rechterzijde, en ruik niets dan zwavel; de rechterhand houd ik op mijn hoofd, de palm naar boven gekeerd, en daarop ligt een groot stuk steen; mijn linkerzijde is geheel bedolven onder de klippen, waarachter ik lag. Ik roep, en men komt mij te hulp, en bevrijdt mij uit mijne pijnlijke gevangenis. Ik mis mijn geweer; slechts enkele kleine stukjes vind ik. Nu herinner ik mij het geluid van een ontzettende ontploffing. Een lyddietbom is tegen de klippen, waarachter ik lag, gebarsten, en heeft alles op mij geworpen; als door een wonder ben ik gespaard gebleven. De vijand is op dit oogenblik ongeveer honderd vijftig pas van ons af. Ons vuur blijft onafgebroken: niemand spreekt; slechts nu en dan hoort men een onderdrukten schreeuw van een gewonde, den laatsten zucht van een stervende. JOHN PRETORIUS, sergeant, is dood; dit grijpt mij zeer aan. Hij was een forsche, flinke jonge man, een mooie kerel. Ach, hoe sprak hij steeds vol liefde van zijne jonge bruid! Juist zou hij zich in het huwelijk begeven, toen de oorlog uitbrak, en zijne plichten hem naar het oorlogsterrein riepen.

Zonder geweer ben ik in de stelling voor het oogenblik van geen nut. Zoo goed ik kan, kruip ik weg, om mij naar mijn vriend, kommandant OOSTHUIZEN, te begeven, en met hem te overleggen, wat nog gedaan kan worden, om onze mannen te sparen, want wij zien nu in, dat de stelling tegen den steeds naderenden en talrijker wordenden vijand niet te houden is.'

Het was kommandant OOSTHUIZEN te eng geworden in den hoek van de kleine kraal. Hij bevond zich nu buiten de kraal, bij den ammunitiewagen.

Hij was opgewonden; zijn oogen flikkerden koortsachtig, en in de onmogelijkheid, om aan den strijd deel te nemen, voelde hij zich diep ongelukkig.

De Mauserpatronen raakten op; telkens kwam een der manschappen van het kopje afhollen, begaf zich naar den ammunitiewagen, greep een Henry-Martini-geweer met de noodige patronen, en verdween weer tusschen de klippen van het rookende kopje.

Op den rechterkant der Afrikaanders werd nu een Bom-Maxim opgesteld, en een oogenblik meende men, dat het een der eigen stukken was, maar er volgde een bittere ontgoocheling, want het was een Engelsch kanon, en een troep infanterie kwam met gevelde bajonet aanstormen.

Deze vermetelen echter waren kinderen des doods; zij naderden tot op vijftig pas en bleven toen liggen.

Het aantal gewonden werd grooter, zij kropen tot in de nabijheid van kommandant OOSTHUIZEN, en smeekten om water, doch hij kon hen niet helpen - er was zelfs geen droppel meer in de veldflesschen!

O, hij voelde zijn onmacht, zijn ongeluk; het overstelpte zijn dappere ziel, en de hand van zijn vriend VAN LIER grijpend, barstte hij uit: 'Wat moet ik doen? Mijn God, wat moet ik doen? Wij kunnen ons toch niet overgeven - neen, dat nooit!'

Hij wilde zich midden tusschen zijn strijdende makkers storten, maar de wondkoorts schudde den edelen held, en VAN LIER hield hem tegen.

'Konden wij slechts stand houden tot donker!' zuchtte hij; 'misschien komt er nog hulp!'

Maar het wilde niet donker worden, en traag, angstwekkend traag trok de zon voort langs haar schitterende baan.

Achter het Johannesburger kopje verhief zich een kleine bult, die door politie-voetgangers was bezet; als men daar een kanon kon krijgen, zou men den terugtocht kunnen dekken, maar het was gevaarlijk, om er de boodschap te brengen, daar de glooiende vlakte tusschen het kopje en den kleinen bult, die onder het vuur lag van den vijand, moest worden overgestoken.

OOSTHUIZEN wilde zelf die gevaarlijke taak volbrengen, en toen VAN LIER het voor hem wilde overnemen, zeide hij op strakken, bevelenden toon: 'Ga gij naar luitenant POHLMANN; bezweer hem, nog eenigen tijd vol te houden, en zeg, dat ik trachten zal, een kanon op het bultje uit te trekken.'

Maar luitenant POHLMANN was reeds dood.

Hij was gevallen als een eik in den orkaan: zonder een kreet, zonder een zucht; met den kogel in de rechterslaap....

OOSTHUIZEN zette juist den voet in den stijgbeugel, toen een gewonde, die kwam aanstrompelen, de tijding bracht, en dan zelf tegen den grond stortte.

De tijding klonk den omstanders als een donderslag in de ooren, en OOSTHUIZEN'S gelaat werd zoo grauw als asch.

De mannen op het Johannesburger kopje stonden nu midden in een vlammenden vulkaan. Het was geen vechten meer, maar moorden. De beide voerlieden, die heden morgen *wat* blijde waren, er ongedeerd doorheen te zijn gekomen, lagen nu stil bij hun ammunitiewagen in het vijandelijk vuur, en hadden geen haast. Zij waren gedood door dezelfde granaat.

Daar kwam een artillerist aanrennen.

'Kommandant,' riep hij, 'het is fout; de vijand is reeds in den voet van het kopje!'

'Schiet, kerel, schiet!' schreeuwde OOSTHUIZEN; de artillerist schoot nog vier keeren, en toen verstomde het Maxim.

'Er is geen redden meer aan,' riep de artillerist; 'ik kan mijn stuk niet meer wegkrijgen, maar ik heb het vernield,' en hij overhandigde een stuk van het sluitstuk.'

Vol treffende bijzonderheden is hetgeen S. VAN LIER[1] uit zijn persoonlijke lotgevallen tijdens den terugtocht beschrijft.

'Nu is de toestand onhoudbaar; ons troepje is zeer gedund; wij hebben reeds negen dooden en vele gewonden. De bajonetten flikkeren voor ons; onze laatste patronen zijn verschoten Niemand wil zich overgeven. Ik roep den ongedeerden toe, zich zooveel mogelijk te verspreiden, en zich in de richting van den spoordijk te verwijderen. Dit is levensgevaarlijk, want de vijand schiet nu niet meer ìn, doch òver het kopje, om den soldaten het bestormen mogelijk te maken, en onzen mannen het ontsnappen te beletten. De meesten onzer mannen springen weg; sommigen hebben hun paard nog kunnen in handen krijgen. Ook ik wil naar mijn paard, doch, helaas, de laatste bommen zijn in het kraaltje gevlogen, waarvan de muren nu bijna geheel omver liggen, en onder de paarden is eene groote slachting aangericht. Mijn arm trouw beest ligt dood ter aarde; alles loopt tegen. Eenige artilleristen rennen weg met den ammunitiewagen.

1) In de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant.'

Het Johannesburger Politiecorps.
P. DE LA REY. - Kommt. PH.R. OOSTHUIJZEN - 1e Luit. F. POHLMANN. † - Komm. Vrijw. Corps S. VAN LIER EZ. Sergt. J. PRETORIUS. † - Sergt.-Majoor BILJOEN. - Sergt-Majoor J. SMIT.

Daar vliegt iemand langs mij heen; nader en nader komen de bajonetten. Nu is het kiezen of deelen: overgeven aan den gehaten Brit, of door het scherm van kogels en granaten heenrennen, waar de kansen om te vallen duizend tegen één zijn. Een onweerstaanbare macht grijpt mij aan en ik snel ook weg. Gewond en gekneusd als ik ben, kan ik nauwelijks loopen. Mijn lange jas hindert mij; ik werp die uit. Een groepje boomen breekt de lange kale vlakte. Ik sleep mij voort, doch nauwelijks ben ik de boomen voorbij, of de bommen vliegen om mij, de vijand schiet op de vluchtenden, ook met klein geweer. Ik voel een zwaren slag tegen den rug en val; sta weder op en val weder. Een nieuwe kogel heeft mij getroffen. Rondom ontploft bom na bom, en als verwilderd kruip ik terug van de plek, waar de bommen vallen. Daar hoor ik mijn naam roepen. Het is sergeant-majoor BILJON. Niet gewond, vlug en lenig, had hij spoedig buiten gevaar kunnen zijn; toevallig omziende, ziet hij mij vallen, en hoewel hij reeds ver verwijderd is, keert hij terug, het geweer in de hand. Hij geeft niet om het vuur, dat de Engelsche soldaten op hem openen, en hoewel de kogels hem voorbijsnorren, het stof rondom hem opslaat, nadert hij mij in groote sprongen, en vat mij onder den arm. Voetje voor voetje sukkelt hij met mij voort. Telkens en telkens vliegen de kogels om ons; ik geef

er niet meer om, en verwacht elk oogenblik, het doodschot te ontvangen. Ik bereik de spoorbaan en heb gelegenheid, eenige oogenblikken te rusten. BILJON is weg; ik zie hem nergens, en heb niettegenstaande al mijne nasporingen niets meer van hem kunnen vernemen. Waarschijnlijk is die brave, dappere Afrikaner het slachtoffer zijner opoffering geworden. Ik vervolg den weg. Het geweervuur komt weder nader. Vóór mij loopen nog eenige manschappen, allen doodelijk vermoeid; niet ver van mij stort weder een neder; hartverscheurend gilt hij: ‘Broer PIETER, broer PIETER!’ en alles blijft stil. Sergeant PRETORIUS, ter onderscheiding van den jongen sergeant (in dit gevecht gesneuveld) Oom BEN genoemd, een onzer beste mannen, zie ik zijn geweer wegwerpen, en met verhaasten stap doorloopen. Hij roept mij toe: ‘Vat mijn roer,’ en houdt de linkerhand krampachtig in de rechter geklemd, terwijl het bloed tusschen zijn vingers siepelt. Een stuk bom heeft hem juist drie vingers der linkerhand afgeslagen.

Wij slepen ons voort; het vuur is opgehouden, en spoedig zal de plaats bereikt zijn, waar ons lager stond. Opeens hoor ik een waarschuwenden schreeuw, kort daarop gevolgd door het fluiten van kogels. De vijand vervolgt ons te paard. Den pas versnellen kan ik niet; mij plat ter aarde werpen om dekking te zoeken, durf ik niet, uit vrees de kracht te missen, weder op te staan. Voort ga ik met de hand tegen den rug gedrukt, vreeselijk gekweld door de gedachte, wat er van mijn vrienden geworden is. Ik bereik ons lager; alles is verlaten, de vijand is meester van het terrein. Ik kan bijna niet meer voort. Daar zie ik een ossewagen; ik roep, ik schreeuw, doch krijg geen gehoor. Een paar Montenegrijnen, bij mijn kommando behoorende, pogen de ossen in te spannen. Het gelukt hun niet, en twee rukken zich los, een derden met zich sleepende. Zij gaan langzaam in de richting van Machadodorp. Een onweerstaanbare aandrang maakt zich van mij meester, om mij op den omgevallen os te werpen, en mij zoo te laten meesleepen. Ik bereik hem niet. Daar nadert een jonge Afrikaner, een der voetgangers. Handig en vlug brengt hij de ossen bij elkaar en spant ze in. Hij ziet mij, wacht op mij, en als een kind tilt hij mij op den wagen, rangschikt vlug eenige dekens en jassen voor me, en voort gaat het.

Gered! roep ik. De wagen, die langs den breeden weg gaat, trekt de opmerkzaamheid van den vijand, en spoedig is weder een kanon op ons gericht. Het horten en stooten bezorgt mij ondraaglijke pijnen, en wij blijven steeds onder het vuur. Gelukkig ontmoet ik een mijner mannen te paard, die een opgezadeld paard bij den teugel leidt. Dit staat hij mij af, en spoedig zit ik in het zadel, door mijn geleider ondersteund. Nu kan ik buiten het bereik van het geschutvuur blijven door onder de kopjes langs te rijden, en ga in de richting van Machadodorp. Nu en dan voegt zich iemand bij mij. Heel in de verte zien wij een Roode-Kruisvlag,

nabij Dalmanutha. Het is onze eigen, de politie-ambulance. Vlug rijdt een der mannen daarheen, en geeft order te wachten. Eindelijk kom ik er; men is reeds bezig, eenige gewonden te verbinden. Men helpt mij van het paard, slaat mij een jas om, doch nu begeven mij de krachten. Een flink glas wijn echter houdt mij op de been, doch de reactie treedt in, en ik voel mij kapot en gebroken. Een voorloopig verband wordt door Dr. MENSING aangelegd, en na eenigen tijd wordt de reis naar Machadodorp ondernomen. Wij liggen met ons negenen in den wagen. Bittere ironie: met groote letters staat op den wagen geschilderd: 'THORNTON'S Picnic Van' (Jan Plezier).

Het was laat en donker, toen wij in Machadodorp aankwamen. Reeds was het gevecht daar in alle bijzonderheden bekend, en had de Regeering besloten, nu de linie doorgebroken was, verder het gebergte in te trekken. De ambulancewagen houdt stil, en is spoedig omringd door eene belangstellende menigte, waaronder ook Dr. PAMEYER, van de eerste Nederlandsche ambulance. Bekenden en onbekenden drukken ons de hand. De meeste gewonden worden dadelijk per spoor naar Barberton vervoerd; men brengt mij naar de biljartzaal van een hotel, die tijdelijk als hospitaal

Een gewonde Boer buiten de vuurlinie gedragen.

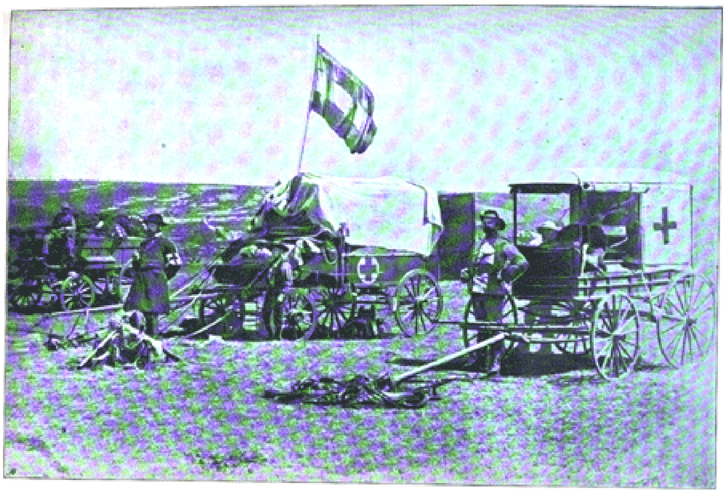

Transvaalsche ambulance te velde.

is ingericht. Spoedig daarna wordt mijn voorloopig verband door Dr. PAMEYER door een ander vervangen, en ik voel mij na deze behandeling reeds veel verkwikt. Verscheidene mijner manschappen en vrienden komen mij nog dienzelfden avond bezoeken.

Den volgenden morgen kreeg ik bezoek van kommandant-generaal BOTHA en vechtgeneraal VILJOEN. Zij betuigden hun groote voldoening met onze houding van den vorigen dag, betreurden de geleden verliezen, doch gaven den moed niet verloren. Zij verzekerden nogmaals, zooals wij zelven ook reeds tijdens het gevecht begrepen hadden, dat het onmogelijk was geweest ons te ontzetten.'

Toen de Engelschen het Johannesburger kopje hadden omgetrokken, hielden nog enkele politie-mannen stand. Zij stonden op het kopje, dat rookte als een fornuis, en waren gehuld in den damp der lyddietbommen. Maar geen witte vlag ging omhoog, - wat er omhoog ging, dat was het hartebloed dezer helden, opspattend tegen de harde klippen....

En toen was alles voorbij....

De Engelschen plantten hun vlag op het lage kopje, dat hun zooveel zware offers had gekost, en de Boeren trokken Oostwaarts af.

Het was toen halfvier in den namiddag.

STUART, de oorlogscorrespondent der 'Morning Post,' bezocht het Johannesburger kopje na den strijd, en legde zijn indruk, vrij vertaald, in de volgende bewoordingen neer:

'Het forsche, zachte grauw van het graniet wees ons aan, waar de bommen hun werk hadden verricht. Een klip van manshoogte was opgelicht van zijn plek; groote scherven lagen in het rond, waar de wervelende granaat de klippen had geraakt, en over alles lag de majesteit en de huivering des doods. De dooden lagen, waar zij waren gevallen, verlaten in hun schansen, ofschoon drie dooden, boven wie een granaat was gebarsten, dicht bij elkander lagen, alsof zij op een rij waren neergelegd. Zij hadden smalgerande hoeden; hun jassen waren blauw of donkerbruin. Het bloed lag bij de opening hunner wonden als bevroren portwijn. Er was geen ongunstig gelaat onder de dooden te ontdekken; er kòn zich ook geen man met een ongunstig gelaat bevinden onder deze mannen, die het hart hadden gehad om den post te houden tegen een orkaan des doods. De gelaatstrekken waren geel geworden, en het stof lag er op. Een man met een schoonen, krullenden baard lag met zijn hand achteruitgeworpen naar den nek, als een slapende genius. Er waren geen oude mannen onder, en niemand, naar ik gis, ver onder de dertig. Zij waren machtig in hun rust, deze heroën! Uitgezonderd een schoon, licht; gladgeschoren Germanen-gezicht, waren hun gelaatstrekken en vormen als die van den Vulcanus der oude beeldhouwkunst forsch geteekend, met zware, strak gespannen

spieren. De wind streek klagend over hen heen; het dunne bruine stof sloeg neder, en boven hen welfde zich de verbleekte Afrikaansche hemel. Vrede, ongestoorde vrede zij hun deel, want zie! het waren dappere mannen!'

Toen te Helvetia appèl werd gehouden over de 67 politie-mannen, meldden zich 31; de overigen waren gedood of gewond, doch van de gewonden kwamen er 12 man op wonderbaarlijke wijze uit, terwijl de anderen, waaronder de dappere PHILIP OOSTHUIZEN, gewond in 's vijands handen vielen. Onder de dooden waren luitenant POHLMANN, opperwachtmeester PRINSLOO en sergeant J. PRETORIUS. Ook het Bom-Maxim bleef achter[1)].

Overigens waren de verliezen der Boeren-kommando's van weinig beteekenis.[2)] Ver in het Noorden, bij Zwartkoppen, hadden zij den geheelen dag de opdringende

1) Na den slag bij Dalmanutha vereenigden zich de gesplitste politie-corpsen van VAN DAM en van OOSTHUIZEN te Godwanrivier, en luitenant VAN ZIJL werd tot kommandant aangesteld. Te Barberton viel luitenant JACOBS in 's vijands handen, terwijl de bekwame luitenant BOSSEL, die door ziekte werd geteisterd, met eenige manschappen, waarvan het meerendeel was gewond, de Portugeesche grenzen overschreed. De overigen, ongeveer 400 man, zetten den strijd onder de opperleiding van generaal BEN VILJOEN met onverminderden heldenmoed voort.

2) Tusschen de Cape-Times, een Engelschgezind Kaapsch blad en het Zuid-Westen, een Boerengezind Kaapsch blad, ontstond een twist over den omvang der Boerenverliezen. Op grond van berekeningen, ontleend aan opgaven, door HONDIUS, leeraar te Pretoria en ambtenaar aan het Informatie-bureau van professor MOLENGRAAFF te Pretoria verstrekt, stelde het Zuid-Westen de Boerenverliezen als volgt voor:

Slag Elandslaagte	75 gesneuvelden.
Slag Dundee	91 gesneuvelden.
Slag Moddersspruit	33 gesneuvelden.
Slag Colenso	7 gesneuvelden.
Slag Stormberg, enz.	15 gesneuvelden.
Slag Belmont, Graspan, Modderrivier	120 gesneuvelden.
Slag Magersfontein	70 gesneuvelden.
Slag Spionkop	70 gesneuvelden.
Slag Kimberley	30 gesneuvelden.
Slag Colesberg, Dordrecht, enz.	35 gesneuvelden.
Slag Ladysmith	115 gesneuvelden.
Slag Mafeking	30 gesneuvelden.
Slag Paardeberg	30 gesneuvelden.
Slag Pieter's Hoogte	50 gesneuvelden.
Slag Abrahamskraal, enz.	25 gesneuvelden.
Slag Wepener	15 gesneuvelden.

strijdmachten van generaal FRENCH in toom gehouden, waardoor een geregelde terugtocht mogelijk was, terwijl die terugtocht door de vermeestering van het Johannesburger kopje nòodzakelijk werd.

Latere gevechten tot Augustus		187 gesneuvelden.
		———
	Totaal	998 gesneuvelden.

Nu deelde professor MOLENGRAAFF mede, dat het verlies der Boeren, niet alleen aan gesneuvelden, maar ook aan burgers, die later bezweken waren tengevolge van verwondingen, ziekten, ongelukken, enzoovoorts, tot op 4 Juni 1900 had bedragen: 1058 man. Naar dit cijfer gerekend. zal de opgaaf van het Zuid-Westen niet ver bezijden de werkelijkheid blijven.

De Boeren trokken weg naar het oosten, terwijl BEN VILJOEN den terugtocht op meesterlijke wijze dekte.

Om twee uur reed de laatste ambulance-trein van Machadodorp naar Dalmanutha; om half vier werkte de telegraaf nog, maar een kwartier later werd het telegraafkantoor door een Engelsche bom vernield, en om half vijf kwam de order van Staatspresident KRUGER, om de Staatsdrukkerij[1)], al de proviand en al de ammunitie onmiddellijk naar Waterval-Onder te verplaatsen.

Er heerschte te Machadodorp natuurlijk een groote, angstige drukte; aanhoudend liepen treinen, en te zes uur in den avond werd op een der naburige kopjes een rood licht geheschen, als waarschuwing, dat het er niet meer veilig was.

Laat in den avond verscheen lord ROBERTS, die van een hoogte bij Belfast den strijd had geleid, op het rookende slagveld, om generaal BULLER te ontmoeten, en diens troepen geluk te wenschen met de behaalde zegepraal. En hij schreed voorzichtig over het veld, want de Engelsche dooden en gewonden lagen er bij honderden: als havergarven in den oogsttijd.

Dat was de tweedaagsche veldslag van Dalmanutha, op *Zondag en Maandag den 26sten en den 27sten Augustus 1900.*

Reorganisatie der Republikeinsche Strijdmachten. - De Jacht op Louis Botha.

LOUIS BOTHA kon tevreden zijn: hij had het moeilijk vraagstuk op schitterende wijze opgelost. Hij had tot het uiterste stand gehouden, den strijd met bewonderenswaardig beleid op het juiste oogenblik afgebroken, en ongeslagen bracht hij zijn kommando's uit het vuur van honderd en vijf Engelsche kanonnen.

Maar hij moest toch wijken voor den overmachtigen vijand, en al bevond zich zijn leger niet op de vlucht, het bevond zich toch op den vollen terugtocht, terwijl in de ontruimde stellingen de vlag van Engeland wapperde, en de Engelsche haan luide victorie kraaide.

1) Haar laatste werk te Machadodorp was het afdrukken eener Staatscourant, o.a. inhoudende: Wet No. 4, 1900, bevattende bepalingen omtrent verdachte personen en een buitengewoon toezicht op deze personen.

Den *1sten September* vaardigde de proclamatie-koning ROBERTS de afkondiging uit, waarbij de Transvaal werd ingelijfd bij het Britsche Rijk, terwijl hij in het volgend telegram de inlijving der Zuid-Afrikaansche Republiek aan het Engelsche ministerie van oorlog bekend maakte:

'Belfast, 1 September 1900, 9.55 voormiddag. Krachtens Harer Majesteits volmacht dato 4 Juli 1900, heb ik heden in het hoofdkwartier van het leger te Belfast de proclamatie uitgevaardigd, afkondigende, dat Transvaal voortaan deel zal uitmaken van Harer Majesteits gebied.'

Maar de strijdende Boeren-kommando's konden zich met deze proclamatie slecht vereenigen, en de Transvaalsche Regeering vaardigde in een buitengewoon nummer der Staatscourant een tegen-proclamatie uit, die in sobere, krachtige taal het opnam voor het heilig, maar door Engelsch geweld geschonden recht.

Het slot dezer tegen-proclamatie tintelde van een ingehouden, edel zelfbewustzijn, en luidde als volgt:

'Zoo is het, dat ik, STEPHANUS JOHANNES PAULUS KRUGER, Staatspresident van de Zuid-Afrikaansche Republiek, met advies en consent van den Uitvoerenden Raad, blijkens artikel 147 zijner notulen, dato 3 September 1900, namens het onafhankelijke volk van de Zuid-Afrikaansche Republiek, mits dezen proclameer, dat de gemelde annexatie niet erkend wordt, en wordt zij mits deze van nul en van geener waarde verklaard.

Het volk van de Zuid-Afrikaansche Republiek is en blijft een vrij en onafhankelijk volk, en weigert zich te onderwerpen aan het Britsch gezag.

Aldus gedaan en gegeven onder mijne hand te Nelspruit, in de Zuid-Afrikaansche Republiek, op den 3den dag der maand September 1900.

S.J.P. KRUGER, Staatspresident.

F.W. REITZ, Staatssecretaris.

Die tegen-proclamatie was geen ijdele fraze. De Regeering had de wàre Afrikaanders achter zich, en duidelijker dan ergens bleek dit bij de hervorming der legerorganisatie, die zich in beide Republieken in menig opzicht als gebrekkig en verouderd had doen kennen. Bij de beraadslagingen over de noodzakelijke hervormingen, waarbij Staatspresident STEYN aanwezig was, stond een der kommandanten op, en zeide in warme taal: 'Wij hebben nog geen groot offer gebracht, en nog geen zware nederlaag geleden. Zouden wij des ondanks reeds na een jaar moede zijn, om verder te strijden, dan zijn wij de onafhankelijkheid niet waard.'

Een ander wees er op, dat de Boeren van Noord-Amerika zeven jaar hadden geworsteld voor hun onafhankelijkheid, en een oude Boer met een grijzen, patriarchalen baard, zeide daarop: 'Ja zoo - zeven jaar kunnen wij het denkelijk ook nog wel uithouden!'

Reeds den dag na de uitvaardiging der tegen-proclamatie, den 4den

September, had de reorganisatie der Republikeinsche strijdmachten haar beslag gekregen, en verscheen in een buitengewoon nummer der Staatscourant de volgende wet, waarin de reorganisatie der Republikeinsche strijdmachten werd belichaamd[1)]:

'Nademaal het door den langen duur van den oorlog noodzakelijk is gebleken, een zekere geldelijke tegemoetkoming toe te kennen aan de nog strijdende burgers, tot onderhouding van zichzelven en hunnen families:

'nademaal eene behoorlijke contrôle van gezegde toelage en de belangen van den krijg het vereischen, dat eene reorganisatie van de burgermacht zal plaats vinden:

'zoo is het, dat de Uitvoerende Raad, krachtens de machtiging, aan de Regeering verleend bij Eerste Volksraadbesluit, art. 1416a, dd. 28 September 1899, blijkens art. 148 zijner notulen d.d. 3 September 1900, het volgende bepaalt en vaststelt:

I. *Organisatie van de legermacht.*

Art. 1. Er moeten dadelijk nauwkeurige lijsten opgemaakt worden van alle personen, die op kommando zijn. Hunne namen en adressen moeten door hunne veldcornetten opgeschreven, en door den kommandant zoo spoedig mogelijk naar den kommandant-generaal en naar den betaalmeester, vermeld in art. 14 dezer regulaties, ingezonden worden.

2. Om de burgerwacht behoorlijk te reorganiseeren, wordt bepaald als volgt:

a. Alle personen, vermeld in art. I, zullen verdeeld worden in kommandantschappen.
Elk kommandantschap zal bestaan uit minstens 300 en niet meer dan 500 man; laatstgemeld getal zal onderworpen zijn aan de discretie van den kommandant generaal.

b. Ieder kommandantschap zal verdeeld worden in veldcornetschappen van minstens 100 en niet meer dan 200 man, in de discretie van den kommandant-generaal.

c. Ieder veldcornetschap zal verdeeld worden in korporaalschappen van 15 man niet te bovengaande.

3. Alle assistent-generaals, vechtgeneraals en kommandanten zullen aangesteld worden door den kommandant-generaal;
Alle veldcornetten door den kommandant, onder goedkeuring van den kommandant-generaal.
Alle korporaals worden aangesteld door den veldcornet, onder goedkeuring van den kommandant zoowel als van den kommandant-generaal.

4. Alle aanstellingen van officieren zullen onderhevig zijn aan de bekrachtiging van den Staatspresident.

1) Wet No. 5-1900, gepubliceerd te Nelspruit den 4en September 1900 in de Staatscourant, Deel XX No. 1146.

II. *Plichten van Officieren.*

5. Ieder korporaal zal zorg dragen, dat de namen der manschappen onder hem iederen morgen behoorlijk afgelezen worden, en moet aanteekening daarvan houden. Bij de oproeping hiervoren vermeld zal ieder manschap verplicht zijn, tegenwoordig te zijn en op zijn naam antwoorden, tenzij hij vooraf verlof van afwezigheid bekomen heeft.
6. Wekelijks maakt de korporaal rapport aan zijn veldcornet met zijne aanmerkingen, die dit rapport zal zenden naar zijn commandant, en deze zal verplicht zijn, het rapport zonder verzuim te zenden naar den betaalmeester, vermeld in art. 14.
7. Ieder korporaal zal ter eeniger tijd opgeroepen kunnen worden, om rekenschap te geven van zijne manschappen, hetzij door zijn superieur of door den inspecteur-officier, vermeld in art. 10.
8. Een korporaal zal verplicht zijn, om zijne manschappen ter eeniger tijd gereed te hebben voor actieven dienst.
9. Wanneer een korporaalschap opgeroepen wordt tot actieven dienst, zal het in zijn geheel moeten opgeroepen worden.

III. *Inspectie enz.*

10. De kommandant-generaal wordt hiermede gemachtigd, van tijd tot tijd een of meer officieren te benoemen, om op onverwachte tijden inspecties te houden; zoodanige officier of officieren zullen verplicht zijn, alle ongeregeldheden of gevallen van plichtverzuim of niet nakoming van deze regulatiën te onderzoeken en te rapporteeren aan den onmiddellijken meerdere van den overtreder zoowel als aan den publieken aanklager bij het militaire hof.

IV. *Betaling van officieren en burgers in 't veld.*

11. Iedere persoon, die actief met het wapen in de hand deelneemt in den strijd, zal gerechtigd zijn tot de toelage, in den aanhef dezer regulatiën vermeld van 5 sh. per dag, waarvan een deel, berekend tegen £3.10 per maand, uitbetaald zal worden aan het einde van alle twee maanden, en het restant na afloop van den oorlog.
12. De geldelijke tegemoetkoming der officieren zal zijn als volgt:

[illegible]	1 £	0	0 r ep .gad
. tsA [illegible]		7 1	6 r ep .gad
[illegible]		5 1	0 r ep .gad

Kommandant	12	6 per dag.
Veldkornet	10	0 per dag.
Korporaal	7	6 per dag.

Van de toelage, in dit artikel vermeld, zal de helft betaald worden gedurende den oorlog en het restant na den oorlog.

13. De opgeschorste vaste salarissen van officieren, die zij gerech-

tigd zijn te ontvangen na afloop van den oorlog, zullen verminderd worden met het bedrag, dat zij ontvangen hebben of gerechtigd zijn te ontvangen, volgens bovengemelde bepalingen

14. Er zal door den Staatspresident een Betaalmeester worden benoemd, aan wien zal worden opgedragen het uitbetalen en het controleeren der uitgaven hierboven vermeld.
15. De Betaalmeester zal gerechtigd zijn, om zoodanige personen te benoemen, hetzij in zijn kantoor of op Kommando, die hij noodig mocht hebben in het verrichten van zijn werk, onderworpen aan de goedkeuring van de Regeering. Hij wordt tevens gemachtigd zoodanige regulaties te maken, als hij noodig acht, om hem in staat te stellen, behoorlijke uitbetaling te doen en contrôle te houden.

V. *Algemeene bepalingen omtrent straffen, enz.*

16. Geen persoon, wiens naam niet op de lijst van een der korporaals voorkomt, zal toegelaten worden bij een kommando te vertoeven, tenzij in kommando-dienst gebezigd of met een schriftelijke toestemming van den kommandant-generaal of zijn directe vertegenwoordiger.
17. Een persoon, die niet tegenwoordig is bij de oproeping der namen, zooals hiervoren omschreven, zal voor dien dag of dagen niet gerechtigd zijn de toelage volgens art. 11 te genieten, en bovendien gestraft kunnen worden volgens strafbepalingen, in deze regulaties nedergelegd.
18. De Kommandant-Generaal heeft de macht, eenigen Krijgsofficier wegens plichtverzuim, nalatigheid, ongehoorzaamheid, onbekwaamheid, lafhartigheid, partijdigheid of wegens het begaan van eenige misdaad, of waar hij zulks in het belang van den krijg raadzaam acht, dadelijk te suspendeeren of te ontslaan.
19. Desertie zal met den dood gestraft kunnen worden.
20. Alle zaken, die niet geregeld zijn in deze Regulatie of de Krijgswet, en die noodig zijn voor de behoorlijke organisatie van de Burgermacht en de uitvoering van den krijg of anderszins, zijn gelaten in handen van den Kommandant-Generaal.
21. Iedere overtreding van bovengemelde bepalingen, waarvoor geen speciale straf is vastgesteld, zal worden gestraft met eene boete niet te bovengaande £500 of bij wanbetaling met gevangenisstraf met of zonder harden arbeid één jaar niet te bovengaande. Het zal bovendien in de discretie van het Hof zijn, om in plaats van de reeds vermelde straffen een overtreder te onderwerpen aan eenige andere militaire tucht, gebruikelijk bij beschaafde natiën.
22. Alle overtredingen tegen deze Regulatie zullen worden geprosequeerd in de speciale (militaire) hoven en krijgsgerichten.'
23. Alle bepalingen in strijd met deze Regulatie worden hiermede herroepen.

24. Deze Regulatiën zullen in werking komen onmiddellijk na publicatie in de 'Staatscourant.'

Te vijf uur in den morgen van den 28sten Augustus verliet Staatssecretaris REITZ met het telegraaf-departement in den laatsten Republikeinschen trein en onder het vuur der Engelsche artillerie, Machadodorp, en tegen den middag reed generaal BULLER met zijn staf het dorp binnen, terwijl de Boeren zich nog de weelde veroorloofden, hem met eenige granaten te begroeten.

Den volgenden dag draafde de cavalerie van generaal FRENCH reeds naar Waterval-Boven, terwijl het paardenvolk van DUNDONALD zich door de Elandsvallei spoedde naar Nooitgedacht, waar de Engelsche krijgsgevangenen zaten.

De Engelschen kwamen hier in een vreemde wondere wereld.

Over een rotsachtige bedding stroomde de rivier voort tusschen hooge oevers, die bedekt waren met lang, verwelkt gras. Bergen van leem verrezen naast bergen van leisteen; getrapte torens van klipsteenen stonden ter weerszijden van de vallei: nu eens als afzonderlijke gevaarten oprijzend naar de blauwe wolken, dan weer de reuzengolven vormend van een onmetelijke zee, die plotseling tot hard graniet scheen gestold, voordat zij de vallei kon overstroomen.

Het was er heet, drukkend heet: onbarmhartig trilde de zonnegloed op de bruine hellingen en de verbrande vlakte.

Op de heuvels vond men armoedige cactussen en aloeën, welker rechte stammen

Station van Waterval-Boven.

den indruk maakten van troepen, die in uitgespreide formatie avanceerden, en in de avondschemering kon deze gelijkenis zóó treffend zijn, dat men onwillekeurig halt hielt bij het naderen dezer schimmen-bataljons.

In de vallei waren plekken, waar het gras zes tot zeven voet lang

werd, en men vond er acacia's, in hun groei belemmerd en met verschrompelde takken. Doch boven die struiken verhief zich de koortsboom: dor en kaal en onschoon voor het oog, maar een gezégende boom, want aan zijn geslingerde takken hingen de gele, spitse bladeren, die genezing gaven voor de hier heerschende malaria.

En wonderschoon was toch deze streek! Als de zon de breede bergtoppen begon te tinten, en de schaduwen wegdeinden, vormde de vallei een onbeschrijflijk heerlijk panorama van vormen en kleuren.

Den 30[sten] Augustus was generaal FRENCH, gesteund door de garde-brigade, in staat om Waterval-Onder te bezetten; maar de Boeren waren zoo verstandig geweest om de twee tandrad-locomotieven, die de treinen tegen de hoogte moesten opslepen, bijtijds in veiligheid te brengen, wat den Engelschen voorloopig geen geringe bezwaren veroorzaakte.

Op denzelfden dag werden de 1800 krijgsgevangenen, die te Nooitgedacht onder dak waren gebracht, losgelaten, en DUNDONALD'S cavalerie, die hen zou bevrijden, zag hen reeds naar Waterval-Onder stroomen. Maar de Boeren hadden de officieren vastgehouden, en hen naar Barberton of naar het district Lijdenburg getransporteerd.

Het waren 1800 krijgsgevangenen, al wilden de Engelsche autoriteiten het niet gelooven. Zij verkeerden in de stellige meening, dat het kamp van Nooitgedacht 7000 krijgsgevangenen had bevat, en de ontdekking, dat dit niet zoo was, was een harde, wreede teleurstelling. Immers, nu

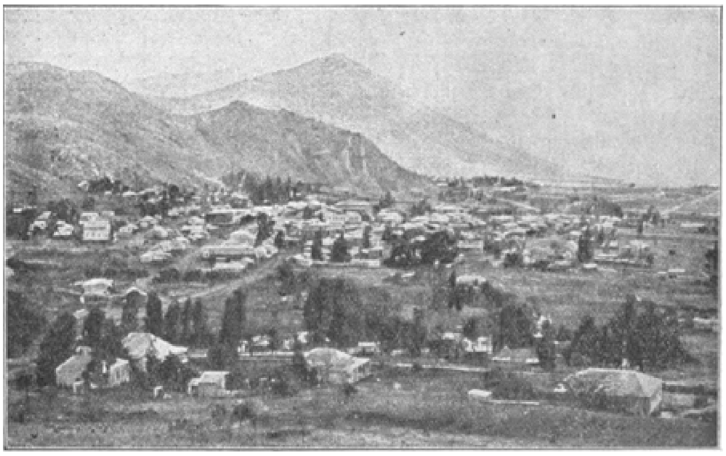

Barberton.

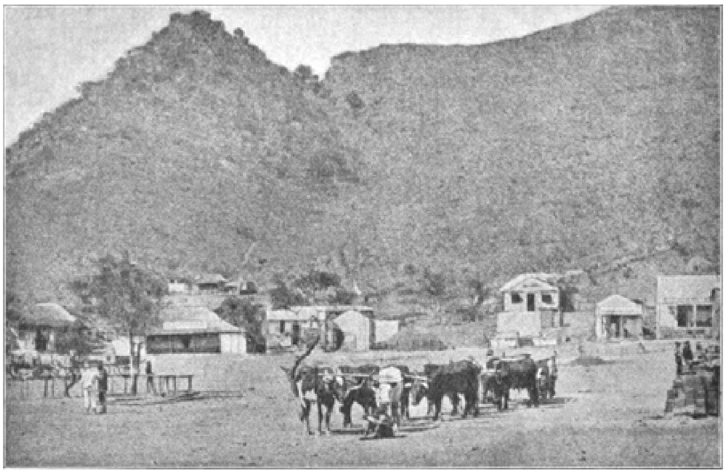

Marktplein te Barberton.

bleek het, dat de vele honderden, die door de Engelsche statistiek als vermist waren opgegeven, en waarvan vermoed werd dat zij door de Boeren waren gevangen genomen, niet in het kamp der krijgsgevangenen, maar in het kamp der dooden, in den grooten, gapenden Afrikaanschen grafkuil, waren terecht gekomen, en terwijl er 1800 soldaten terugkeerden, kwamen er 5200 manschappen te kort, die nooit zouden terugkeeren.

Zonderling is het echter, dat de Engelschen niet eerder op de gedachte waren gekomen, dat vele vermisten niet terug zouden keeren. Het informatie-bureau van professor MOLENGRAAFF ontving te zijner tijd aanhoudend Engelsche aanvragen om inlichtingen betreffende bepaalde personen, die vermist waren, en slechts bij uitzondering kon genoemd bureau daarop een voldoend antwoord geven. Dit betrof personen uit families, die zich de weelde konden veroorloven, naar hun betrekkingen navraag te doen; maar hoeveel arme stakkers en verworpelingen der maatschappij, die hun leven verkochten voor drie shillings per dag, werden in den grond gestopt als vee, of bleven gewond achter in een verlaten kloof, achter een eenzame klip, in een stil bosch, waar zij een langzamen dood stierven, en een prooi werden der Afrikaansche aasvogels, die onverzadelijk waren....

Hoe jammer het ook was, dat de Engelsche krijgsgevangenen moesten worden losgelaten, het wierp voor de Boeren toch nog een onverwacht voordeeltje af.

Eenige weken geleden had lord ROBERTS namelijk een groote partij velduitrustingen over Lourenço-Marques naar het gevangenenkamp te Nooitgedacht laten zenden, welke kleeren door de Transvaalsche Regeering als contrabande waren beschouwd, daar Engeland zich indertijd tegen de doorzending van kleeren over Lourenço-Marques, en bestemd voor de Boeren-kommando's, had verzet.

De doorzending der kleeren, bestemd voor Nooitgedacht, werd dus te Komati-poort door de Boeren gestopt, en de Khaki-pakken gingen terug naar Lourenço-Marques. Maar de Portugeesche ambtenaren, die den Engelschen aangenaam wilden zijn, zonden de kleeren opnieuw naar de grens, niet vermoedend, dat op dat tijdstip de krijgsgevangenen reeds waren losgelaten, en het Afrikaansche verstand won het dezen keer toch gelukkig van de Afrikaansche goedhartigheid. De tweeduizend volledig uitgeruste veldpakken met schoenen en onderkleeren werden met dankbaarheid aanvaard; lord ROBERTS, die de krijgsgevangenen van *Nooitgedacht* in nieuwe kleeren had willen steken, kleedde thans - al was het waarschijnlijk niet met zijn wil - 2000 kommando-burgers; en dàt hadden de Boeren ook - - n o o i t g e d a c h t .

De buit, die den Engelschen bij het voortrukken in handen viel, was zeer gering; en al maakten zij er ook een grooten ophef van, dat zij den kok van Staatspresident KRUGER in handen hadden gekregen, zoo was daarmede toch nog volstrekt niet gezegd, dat de Staatspresident nu den hongerdood zou moeten sterven.

Het Boerenleger was thans in drieën gesplitst. De grootste strijdmacht, onder LOUIS BOTHA, wierp zich in de Lijdenburgsche bergen; een ander deel, waaronder vele Uitlanders, trok onder BEN VILJOEN langs de spoorlijn Oostwaarts, terwijl de rest, waarbij zich generaal TOBIAS SMUTS bevond, zich Zuidwaarts bewoog, in de richting van Barberton.

De linkervleugel der Engelsche strijdmachten zette nu LOUIS BOTHA na; het centrum onder POLE-CAREW bewoog zich langs de spoorlijn, en de rechtervleugel onder generaal FRENCH rukte op naar Barberton.

Nog altijd hield Lord ROBERTS met de koppigheid van den Engelschman vast aan zijn lievelingsidée: de Boeren om te trekken en te verpletteren; daarom moest het centrum talmen, terwijl de uiterste flanken in een reusachtige zwenking elkander bij Komati-poort, aan de Transvaalsche grenzen, zouden naderen.

Den 1sten September begon generaal BULLER zijn opmarsch naar Lijdenburg. Het stadje was in 1847 door de Voortrekkers gesticht, nadat het bleek, dat Ohrigstad te ongezond was; en zij noemden de plaats Lijdenburg, omdat zij zooveel lijden hadden doorworsteld. Het stadje vormde jaren lang de hoofdstad eener kleine, onafhankelijke republiek; maar in 1860 werd de kleine Staat met de Zuid-Afrikaansche Republiek samengesmolten.

BULLER'S strijdmacht rukte op over Helvetia naar Schoemansnek, waar de Krokodilrivier in zicht kwam, en met verwonderde oogen keken de soldaten op naar het amphitheater van trotsche en fantastische

Generaal TOBIAS SMUTS.

bergketens, die den gezichteinder afsloten. Ze waren gekroond met steile klipgevaarten en gebroken door duistere, dreigende ravijnen, terwijl zij heerlijke vlakten insloten, vol vruchtbare akkers en schilderachtige hoeven. Deze heerlijke, jubelende vlakte werd van het Westen naar het Oosten doorsneden door de snelstroomende Krokodilrivier, en dooraderd door tallooze kristalheldere beken: in het licht der

ondergaande zon een schilderij van zeldzame schoonheid, rijk van kleur, en groot van effect.

Generaal BULLER wist goed den weg in deze bergachtige streek, en dàt hij den weg wist, had hij te danken aan Afrikaansche landverraders, die in deze streken woonden, en hem tegen een behoorlijke belooning gaarne als gidsen dienden.

Maar de Boeren waren er toch óók nog, en toen BULLER'S strijdmacht langs een steilen en diepen weg, die zich langs de helling van het gebergte heenslingerde, Elandspruit in de vallei der Krokodilrivier bereikte en de rivier passeerde, stootte hij in het Noorden op een bergrug, waar de kommando's van LOUIS BOTHA hun geschut hadden opgesteld, de bereden infanterie met granaten bestookten, en de Khaki's met bebloede koppen terugsloegen.

BULLER leed hier een pijnlijke nederlaag; bekneld in de vallei, kon zijn artillerie geen geschikte stelling krijgen, terwijl de poging om de Boerenstellingen te forceeren, totaal mislukte.

BULLER moest terug, en sloeg zijn kamp op te Badfontein.

Op dienzelfden dag, *Zondag 2 September*, werd er drie uur gaans ten Oosten van Dullstroom een zwaar geweergevecht geleverd tusschen een Canadeesche strijdmacht en een kleinen troep Boeren.

De Dullstroomers[1)], waaronder jongens waren van veertien jaren, vochten als helden, en brachten den Canadeezen zware verliezen toe, maar werden geheel omsingeld, en zouden vernietigd zijn, indien kommandant DERCKSEN, van het Boksburg-kommando, hun grooten nood niet had opgemerkt.

‘Kijk,’ zeide DERCKSEN later aan vrede-rechter J.H. JANSON,[2)] ‘ik zag jouw menschen daar vechten als mannen, maar hulle was allemaal dood geweest, als ik niet mijn burgers had opgeroep, om hulle te gaan losschiet. Ik riep: ‘Menschen, kijk daar die Boeren-Hollanders; hulle vecht als leeuws, maar hulle is allemaal dood, as ons hulle nie gaan help nie - en mijn menschen het hulle toen gaan losschiet.’

BULLER had intusschen aan den opperbevelhebber zijn moeilijken toestand medegedeeld, en hem verzocht om versche hulptroepen over Dullstroom op Lijdenburg te laten aanrukken, die de Boeren in den rug bedreigen en BULLER'S pad naar Lijdenburg zouden effen maken.

ROBERTS haastte zich om aan dat verzoek te voldoen. Hij zond generaal JAN HAMILTON, en HAMILTON kreeg 3 bataljons infanterie, een volle brigade bereden infanterie en 16 kanonnen mede.

De voormannen van Dullstroom hadden intusschen ook niet stilgezeten.

1) Dullstroom is een Nederlandsche stichting.
2) Overgenomen uit de ‘Telegraaf.’

Vlak achter het dorp verheft zich de trotsche Suikerboschkop, en de Boeren keken eens naar zijn top. Het zou een mooi ding zijn, als zij daar een Long-Tom konden opstellen, want dit vuurmonster zou de vlakte tusschen Dullstroom en Belfast, van waar zij den vijand verwachtten, kunnen bestrijken, en zij beschikten over een Long-Tom. Het was dat vermaarde kanon, dat bij het beleg van Ladysmith kennis had gemaakt met het Engelsch dynamiet, en op de werkplaatsen van de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij meesterlijk van zijn breuk was genezen.

Welnu, dat kanon moest dan maar naar boven, en er werd met grooten ijver aan het werk begonnen.

Er moest een pad naar boven worden uitgekapt, maar men kreeg het klaar, en de vermaarde ingekorte Long-Tom werd met de hulp van 48 ossen en 100 Kaffers naar den hoogen top gesleept. Nu moest er voor een borstwering worden gezorgd; voor dat doel werden een paar huizen vrijwillig afgestaan, en van den afbraak de borstwering gebouwd.

Veel handen hadden zoodoende licht werk gemaakt, en als een strenge koning troonde Long-Tom op zijn trotsche hoogte.

Dullstroom moest natuurlijk worden geofferd, want Long-Tom moest over Dullstroom heen den verwachten vijand bestoken, en men kon er zich van verzekerd houden, dat de Engelsche artillerie het dorp niet zou sparen.

Doch de Dullstroomers hadden het er voor over - zij hadden alles over voor vrijheid en recht, en als belooning voor hun trouw aan het vaderland hebben de Engelschen dan ook ruim twee maanden later hun dorp in de asch gelegd.

Dezen keer echter gebeurde het niet, en Long-Tom heeft van den Suikerboschkop helaas slechts een paar peilschoten gedaan, om den afstand te meten. Verder kwam het niet, want Lukas Meijer had bevel gegeven, dat het kanon zou worden vervoerd naar Kommandant Schreuder op den bedreigden rechtervleugel der Boerenstellingen, één uur te paard van Dullstroom.

Met harden spijt hoorden de Dullstroomers dit bevel, want nu was al hun moeite te vergeefs geweest, en de weg naar hun dorp lag voor den vijand open, daar het Lijdenburg-kommando, dat hun dorp moest dekken, slechts 500 man telde, waaronder nog 300 voetgangers.

De Boeren moesten wijken, en den 4^{den} September trok HAMILTON'S voorhoede, van achter een bergrand te voorschijn komende, Dullstroom binnen. Maar het bitter gevoel, hun dorp aan den vijand te moeten overlaten, kwam bij de aftrekkende weerbare Dullstroomers boven, en zij knalden nog eenige Khaki's in de dorpstraat neer. De Engelschen echter

haastten zich toen, om van achter de huizen hun Maxims op te stellen, en zij verjoegen door hun vuur de Afrikaanders, die in de richting van Lijdenburg wegtrokken.

Hier splitste zich het Lijdenburg-kommando. Een deel trok Noordwaarts, in de richting van Krugerpost, en het ander deel voegde zich bij de hoofdmacht onder LOUIS BOTHA, wiens strijdmacht thans een kleine 1200 man sterk was, waarmede hij zou trachten, het stadje Lijdenburg te dekken.

Intusschen had JAN HAMILTON reeds den 5den September heliografische verbinding gekregen met generaal BULLER, en de Boeren, die onder LOUIS BOTHA voor BULLER den weg versperden naar Lijdenburg, begonnen, om in den rug niet door JAN HAMILTON aangetast te worden, aanstalten te maken om weg te komen.

Maar een Long-Tom hield nog stand, en de groote kraan, die zich boven den zwaren vuurmond verhief, was voor de Engelschen duidelijk zichtbaar aan den horizon. Het reuzen-kanon was sedert den 2den September, toen de Boeren de voorwaartsche beweging van generaal BULLER hadden gestopt, verplaatst, en stond op geen verren afstand van BULLER'S kamp, dat onder zoo'n geducht vuur werd genomen, dat het geheele kamp aan den haal ging en terugvluchtte naar de Krokodilrivier.

Het zonderlingst van dit geval was, dat de Long-Tom op een hachelijk punt stond: op een hoogte, die gemakkelijk te beklimmen was, en generaal BULLER was dan ook wel verzekerd, dat die brutale Boerenmond snel gesnoerd zou zijn. Hij gaf onmiddellijk last aan generaal HOWARD om de Boeren, die reeds terugtrokken, te achtervolgen en het groote kanon, dat nog altijd van zijn luchtige hoogte zijn zware basstem liet hooren, te vermeesteren, terwijl hij HOWARD twee bataljons en 18 kanonnen medegaf.

'Hij bereikte,' zeide een Engelsche oorlogskroniek,[1)] 'zonder tegenstand den top van den rand, maar op hun gewone wonderbare manier hadden de Boeren er voor gezorgd, hun kanon bijtijds weg te goochelen. Hoe zij in staat waren om zoo snel zulke zware stukken geschut langs onbegane bergen weg te krijgen, is iets als een mysterie!'

Natuurlijk: dat begrepen de Engelschen niet; dat was nu weer eens een Afrikaansche gauwigheid!

Den 6den September had JAN HAMILTON LOUIS BOTHA'S rechtervleugel omgetrokken, en tegen den namiddag bereikte BULLER'S kolonne Witklip. Recht vooruit, aan den horizon, ontdekte de staf van BULLER Lijdenburg, terwijl aan den linkerkant het stof werd gezien, opgeworpen door HAMILTON'S marcheerende troepen.

1) 'With the Flag to Pretoria.'

De Boeren hadden mooie stellingen gehad te Witklip, maar door HAMILTON in den rug bedreigd, deden zij verstandig met die stellingen te ontruimen.

En daar lag dan het stadje Lijdenburg, vredig verscholen tusschen zijn gomboomen, en dit dorp met zijn zacht murmelende beken zou den laatsten strijd aanschouwen tusschen Engelsche overmacht en Afrikaansche dapperheid!

Dat meenden ten minste velen in Europa.

'De reden, waarom Lijdenburg, de stad van lijden en ellende,' zoo kon men lezen in een correspondentie, 'tot de laatste kampplaats gemaakt zal worden, is duidelijk. De plaats ligt midden in het groote Randgebergte, dat het Oost-Afrikaansche hoogland naar den kant van de kust begrenst. Bij Lijdenburg gaat deze bergketen over in een grootsche, trapsgewijs naar het oosten afdalende, woeste bergwereld. Geen spoor, nauwelijks een enkele zijweg, voert van het zuiden af in deze wildernis, in geheel Zuid-Afrika bekend als een plaats der verschrikking. Want vreeselijker dan het ongebaande gebergte en vreeselijker dan de wilde dieren, die hier ongestoord leven, is de koorts, die in deze streek heerscht, en tot dusver alle pogingen verijdeld heeft, er de beschaving te brengen. Mocht het hier komen tot een laatsten vernietigenden strijd, dan zal hij in zijn tragische grootheid den ondergang van de Oost-Gothen aan den Vesuvius in de schaduw stellen.'

Maar de Boeren hebben met hun nuchter Boerenverstand den dood gezien aan een tragischen, heldhaftigen dood; 't is niet in hun hersens opgekomen, om bij Lijdenburg hun laatsten strijd te strijden.

Het is zoo: er waren burgers geweest, die verzekerd hadden, dat Lijdenburg het Engelsch geweld jaren lang zou trotseeren; maar dit waren schreeuwers en grootsprekers, en het was een feit, dat het stadje Lijdenburg den Engelschen in handen viel zonder ernstigen strijd, en ten koste van slechts 1 doode en 20 gewonden.

De strijdmachten van BULLER en JAN HAMILTON bereikten den 7^{den} September bijna gelijktijdig het dorp, en tegen den middag werd de vlag van Engeland er geheschen.

De Engelsche ingezetenen juichten en jubelden, maar de Afrikaansche vrouwen sloten de huisdeur, en treurden met hun kinderen om den Engelschen triomf.

De Khaki's moesten echter niet denken, dat de strijd nu uit was, want nauwelijks was de vlag van Engeland geheschen, of twee Boerengezinde Long-Toms begonnen uit het Zuidoosten te vuren op den Engelschen legertros, terwijl de granaten tot in de nabijheid van BULLER'S tent neerploften.

De Long-Toms deden voortreffelijk werk, en de Engelschen leden

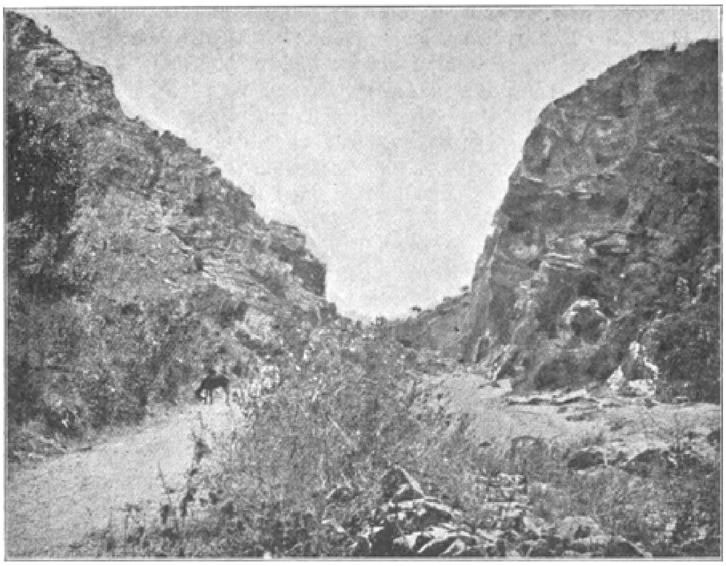

Op den weg naar Lijdenburg.

Lijdenburg.

ernstige verliezen. Maar de vijand stelde nu zijn geschut in de kom van de plaats, op het kerkplein, op, en de Khaki's vonden het niet beneden hun waardigheid, achter Boerenvrouwen en Boerenkinderen weg te schuilen.

't Is waar: heldhaftig was de maatregel niet; integendeel, hij was laag en gemeen, maar hij bleek toch practisch te zijn, want de Boeren, die toch niet op hun eigen vrouwen en kinderen konden schieten, moesten het vuren staken, en de Engelschen raakten uit de klem.

En dat was toch maar de hoofdzaak.

Voor verscheiden Lijdenburgsche ingezetenen, die niet Engelschgezind waren, braken er nu zware dagen aan, en de ‘Arnhemsche Courant’ ontving inzage van den volgenden brief, door een Nederlandsche vrouw te Lijdenburg na de bezetting dier plaats geschreven.

Zij schreef dan:

‘Toen de Britten de stad bezetten, bleven R. (de echtgenoot der schrijfster), J., N. en omstreeks 30 anderen hier, en leverden hunne wapenen in. Desniettegenstaande werden zij naar de gevangenis gebracht, waar zij vijf dagen bleven; toen werden zij weggevoerd, naar men ons zeide, naar Pretoria, maar daar wij nog niets van hen hoorden, weten wij niet met zekerheid, waar zij nu zijn. Zij hadden omstreeks vier dagen noodig tot Machadodorp, daar zij dien weg te voet moesten afleggen; als zij wilden, konden zij eens op een trolley, waarop de bagage vervoerd werd, uitrusten. Het zal zoo'n verluchting voor ons zijn, als wij iets van hen hooren... Misschien hebt u uit de couranten gezien, dat de plaats gebombardeerd is; maar gelukkig is niet één vrouw of kind getroffen. Wij, namelijk de bonne, de kinderen en ik zelf, zochten beschutting in een diepe sloot bij het huis, en waren daar totaal veilig. In huis teruggekomen, ontdekte ik, dat er veel door Indiërs gestolen was, en bij onze buren, Mrs. R., waren alle bedden weggenomen, en zelfs de kinderkleertjes.

De eerste drie dagen waren vreeselijk. Wet of recht was er niet, en ze hebben mij schandelijk bedrogen en afgezet. Nu alles weer geregeld is, moet ik zeggen, dat wij niet veel last van de soldaten hebben. 't Zijn de vrijwilligers, die het meeste kwaad hebben gedaan, en wij dachten nog al, dat die ons goed gezind waren. Zoodra het veilig is om te reizen, en wij permissie kunnen krijgen, gaan wij naar Holland; maar als er kans is, dat onze mannen spoedig terugkomen, dan wachten wij.’

Den dag na de bezetting van Lijdenburg - den 8sten September - werd de Westelijke Spitskop[1)], waar de twee geduchte Long-Toms waren opgesteld, bestormd. De bergrug, die den vorm van een paardehoef heeft, ligt op vijf mijlen afstands van Lijdenburg, rijst 1800 voet boven het

1) De Westelijke Spitskop, ter onderscheiding van den Oostelijk gelegen Spitskop.

stadje op, en is op vele punten doorploegd met diepe ravijnen, die een uitstekende beschutting geven.

BULLER'S strijdmacht avanceerde links; JAN HAMILTON'S strijdmacht rechts, terwijl landverraders tot gidsen dienden.

Het eerste werk was natuurlijk, de Long-Toms tot zwijgen te brengen, maar dit ging boven de macht der zware Engelsche kanonnen, en op het oogenblik, dat de infanterie haar marsch begon over het vlakke tafelland, dat Lijdenburg van den Westelijken Spitskop scheidde, opende de Boerenartillerie een heftig vuur, dat zóó nauwkeurig en moorddadig was gericht, dat één granaat, op een afstand van zeven volle mijlen geschoten, in de gesloten gelederen der Gordon Hooglanders terecht kwam, en 19 man doodde of verwondde.

De Engelschen versnelden den pas, om het gevaarlijk terrein over te komen, en vonden dekking, toen zij den voet van den berg hadden bereikt. Zij breidden hun linies uit tot een lengte van zes mijlen, en de Boeren, die zich zoo dapper hadden geweerd, begrepen, dat het thans tijd werd om aan den aftocht te denken, en de kostbare Long-Toms in veiligheid te brengen.

Slechts honderd scherpschutters bleven achter om den aftocht te dekken: - een eeresaluut aan deze wàre zonen van Afrika! Zij bleven achter als brandende schepen op den Oceaan, en verdedigden hun stellingen, totdat het vuur der Engelsche Maxims opspatte achter hun rug. Nú eerst dachten zij aan hun eigen veiligheid, maar zij moesten over een terrein, dat door de Engelsche granaten en granaatkartetsen werd omgewoeld, en de vijand was in de stellige overtuiging, dat zij dit gebied des doods niet levend zouden overkomen.

Maar zie! in dit hachelijk oogenblik, waarin hun harten van spanning sneller sloegen, spreidde God Zijn almachtige vleugelen over hen uit.

‘Dan ten laatste,’ meldde de Engelsche oorlogskroniek ‘With the Flag to Pretoria’ met inwendigen wrevel, ‘begon de vijand onder een storm van kogels te vluchten, maar het geluk diende hem als gewoonlijk. Juist toen het scheen, dat niets hem meer redden kon, spreidde zich een dichte, koude mist uit over de heuvelen, die een vervolging volkomen onmogelijk maakte. Niets kon meer worden beproefd, en toen de nacht kwam, trok de Britsche infanterie van de steile helling terug, en kampeerde in de buurt van Lijdenburg.’

Met de drift van den jachthond, die het spoor van het wild volgt, werd den volgenden dag de vervolging Oostwaarts voortgezet, maar een wakkere achterhoede dekte den aftocht der Boeren, en beschermde den langen legertros.

Zoo bereikten de Engelschen den hoogen Mauchberg, van wiens luchtigen top, die zich 8000 voet boven den zeespiegel verheft, de soldaten

neerblikten op een zee van woeste, verlaten bergen, waar zich volgens spionnenberichten de laatste overblijfselen der Noordelijke Boeren-kommando's moesten bevinden. De bergrand helde steil af in de richting der Duivelskneukels: vier zware, reusachtige rotsklompen, en langs die Duivelskneukels sleepte zich de lange legertros van generaal GRAVETT[1] moeilijk voort.

Duidelijk was de legertros waar te nemen. De blijde tijding liep als een electrische schok door het Engelsche leger; de soldaten juichten, en het was nu maar zaak om den grooten tros, waarbij zich de kanonnen bevonden, gauw in handen te krijgen.

De cavalerie kreeg onmiddellijk bevel om op te zadelen, maar de onderneming liep toch niet zoo vlot van stapel, als men wel had gedacht, en reeds in het begin van haar marsch stootte de cavalerie op niet vermoede bezwaren. BULLER had namelijk gemeend, dat de cavalerie met één flinken ruk midden in den Republikeinschen legertros zou zitten, maar het leek er niet naar, want de weg naar de Duivelskneukels, van den Mauchberg gezien tamelijk vlak, werd door een opeenvolging van randen als door evenveel granieten slagboomen versperd. Daarbij kwam, dat de Boerenartillerie bij de nadering van den vijand onmiddellijk achter de Duivelskneukels afhaakte; terwijl de achterhoede, die den langen legertros beschermde, haar stellingen verdedigde met een vastberadenheid, die haars gelijke zoekt in de krijgsgeschiedenis.

De cavalerie had thans echter de vallei bereikt, sprong van de vermoeide paarden, en ging de Boerenrandjes bestormen.

Maar de bestorming viel totaal in het water.

De Boerenkanonnen deden 't hem niet, want in dit buitengewoon gebroken terrein kon het artillerie-vuur slechts weinig uitvoeren, maar het was hier het ware jachtveld voor den Afrikaanschen scherpschutter, en zijn vuur was hevig en moorddadig. 't Is waar: de soldaten werden geprikkeld door de gedachte aan den grooten buit, die daar als voor hun neus voorbij schoof, maar dat hielp hun niets, want trouw en onschokbaar stond daar de Transvaalsche wacht, en zich meer blootgevend, dan met de voorzichtigheid strookte, werden de Khaki's bij hoopen neergelegd door het Afrikaansche lood.

De Boeren streden als leeuwen - ‘als tijgers’ verklaarden de Engelschen later - en de strijd duurde tot den avond.

De Engelschen hadden geen duim grond gewonnen; zij werden door de kommandanten GRAVETT en PRETORIUS onder hevige verliezen teruggeslagen, en langzaam verdween de Republikeinsche legertros achter de beschermende wanden der Duivelskneukels.

1) GRAVETT, een wakkere Johannesburger, had LOUIS BOTHA tijdelijk bij dit kommando vervangen. BOTHA was, met de koorts in de leden en een keelziekte in aantocht, naar de Oosterlijn teruggekeerd.

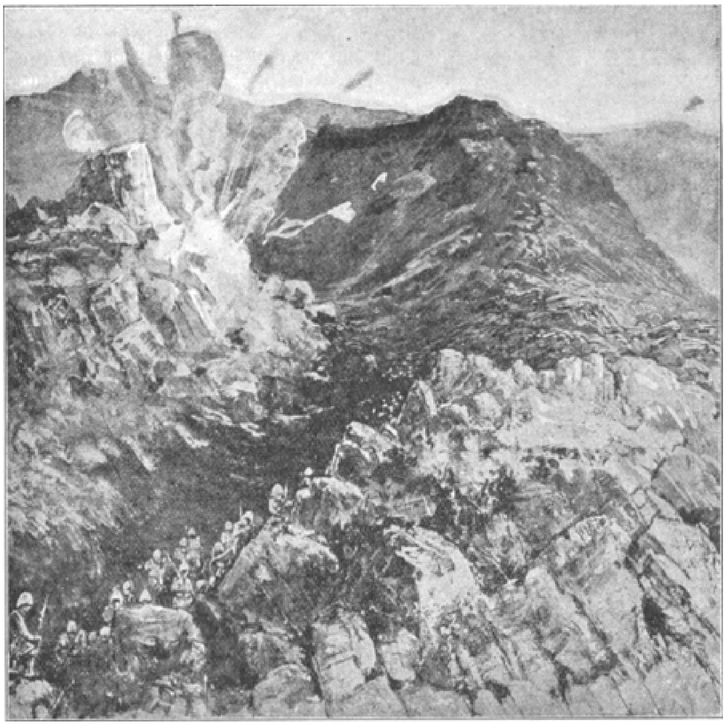

De Duivelskneukels.

BULLER echter gaf de jacht niet op. Elke jacht heeft iets prikkelends; iets, dat den hartstocht in vlam zet; en nauwlijks lichtte de 10de September, of zijn strijdmacht ging opnieuw op de vervolging uit. Twee zware kanonnen openden hun vuur op de Duivelskneukels, waarna den Hooglanders werd opgedragen, de hoogten met storm te nemen.

En opnieuw geraakte de Boeren-legertros in gevaar, want hij kwam in zicht; maar vast als de granietblokken onder hun voet stond de Transvaalsche wacht, en de infanterie, die de Duivelskneukels zou bestormen, moest opnieuw met bebloede koppen afdeinzen.

Nu echter liet BULLER zijn zwaar geschut aanrukken; zijn granaten veegden de Kneukels schoon, en te vier uur in den namiddag van den

11den September werd de vlag van Engeland op den top der Duivelskneukels geplant.

Het begon er nu werkelijk dreigend uit te zien voor GRAVETT'S legertros, maar de burgers wilden niet, dat de Khaki's er hun roofzuchtige

... 'en stieten ze over de randen weg in de duizelingwekkende diepte.' (Zie bladz. 1093)

handen zouden aanslaan. Zij offerden hun achterhoede - dertien volgeladen ossenwagens - en stieten ze over de randen weg in de duizelingwekkende diepte: in een afgrond, waar zon noch maan ooit schijnsel gaf.

Het was een ontzettend gezicht, zooals die groote, sterke wagens neerbonkten van een hoogte van acht à tien op elkaar gezette dorpstorens; maar zij waren daar, in den gapenden afgrond, veilig; de legertros was gered en de Boeren trokken, door de Engelschen gevolgd, over den Oostelijken Spitskop verder.

De driehonderdduizend pond levensmiddelen: rijst, suiker, koffie, bloem en aanverwante artikelen, die op den (Oostelijken) Spitskop waren opgestapeld, werden niet vernield, maar achtergelaten voor de van huis en hof verdreven vrouwen en kinderen, die niet mee konden worden genomen naar de huilende wildernis, welke thans zou worden ingetrokken.

Kommandant GRAVETT richtte, voordat hij den (Oostelijken) Spitskop verliet, dan ook een schrijven aan het Engelsche legerbestuur, waarin werd uiteengezet, dat deze voorraad was gespaard geworden met het oog op de noodlijdende vrouwen en kinderen, die moesten worden achtergelaten.

Doch het Engelsche legerbestuur had op dat punt zijn eigen gedachten. De vrouwen en kinderen werden bijeengebracht in de concentratiekampen, die spoedig als moordkampen den afschuw der geheele beschaafde wereld zouden wekken, en Engeland beschouwde den voorraad levensmiddelen als zijn wettigen buit.

In den omtrek van den (Oostelijken) Spitskop, die den 12den September door de Engelschen werd bezet, en waar BULLER'S leger een korte rustpauze hield, kwamen 58, aan de Duivelskneukels 20 en te Lijdenburg 20 burgers in vrijwillige onderwerping.

Het was het kaf, dat zich afscheidde van het edele koren; het dorre gebladerte, dat door den storm van den tegenspoed werd weggerukt van den Afrikaanschen boom; maar het ware heldenvolk bleef over, en wat zij slonken in aantal, dat wonnen ze aan inwendige kracht.

En nu ging het de huilende wildernis, het Boschveld in; maar alles, wat geen bruikbare paarden of muildieren had, moest worden achtergelaten. De tocht zou gaan door een woest, onbewoond land; door een wereld vol bosch en wild gedierte, en met weinig water. De Boeren zagen er tegen op, en noemden het een wilden trek.

De *Zwolsche Courant* nam indertijd het schrijven op van een Nederlander, die den tocht naar het Boschveld medemaakte, waaraan het volgende is ontleend:

‘Drie dagen lang hadden wij geen water na den trek door de Krokodilrivier, over een steile, zandige drift door de breede, diepe rivier, vol groote, hoekige steenen, die aan drie wagens het leven kostte; de Boeren,

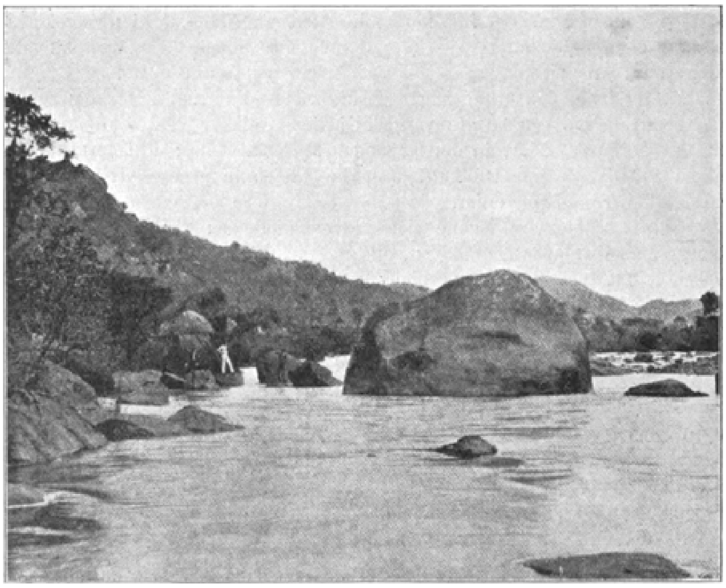

Krokodilrivier.

allen ontkleed en zwemmende, de dieren aanhitsende; de inhoud onzer wagens drijfnat; maar wij hebben dien dag lekker gezwommen, en zijn veel stof kwijt geraakt.

Ons slachtvee, alles schapen thans, werden in de rivier geworpen, en moesten maar zien, hoe zij overkwamen.

Juist vóór 't doortrekken van de rivier een hevige ontploffing; bij ongeluk was 300 pond kruit door een grasbrandje aangestoken; wij zaten er vlak bij; onze muilen en paarden aan den ren; geen ongelukken; alle Boeren lachten, vonden 't een 'snaaksch geval', en scholden de bewakers voor 'banje onverschillig' uit!

Het zijn typische, doodleuke kerels. Voor u allen in Holland is zoo iets misschien nog 't beste om een idée van den oorlog te geven. Dien avond werden alle kanonnen, waarvoor geen munitie meer was, in de lucht geblazen: één hevige knal na den ander, een weemoedig oogenblik, toen wij verplicht waren, onze eigen wapenen te vernielen!

'Zoo trekken wij weer verder, 's nachts om één uur weer opgestaan, en in donker weer op marsch. Bij 't krieken van den dag heb ik een

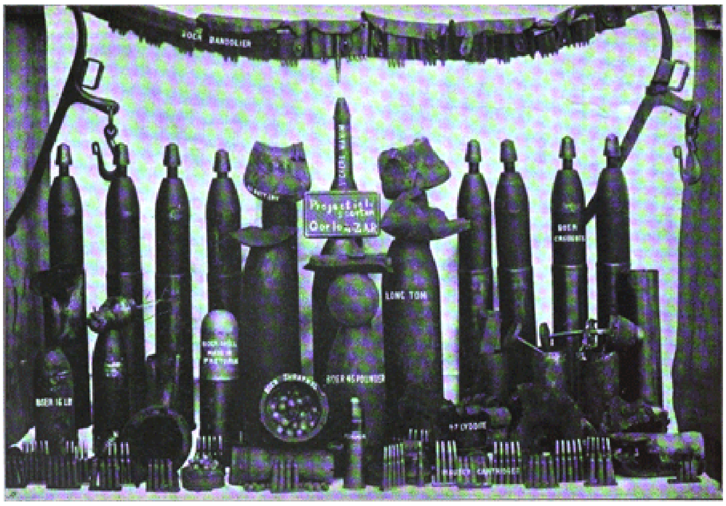

Granaten en stukken daarvan, met een kartets (shrapnel) voor het geschut en geweerpatronen der Boeren.

buitenkansje: mijn trouw rijpaard Bles, tien dagen te voren uit een veewagen in den trein gestolen, vind ik terug; als dank draagt hij mij nu verder langs de klippige, stoffige bergpaadjes. Zoo gaan wij 't Boschveld door, terwijl President STEYN ons twee dagen vooruit was, en daar een pad maakte. In deze streken is maar zelden een Boer geweest, er is dus veel wild, ook groot wild: koedoes, leeuwen, tijgers. Eergisteren een beetje leeuwengebrul gehoord;

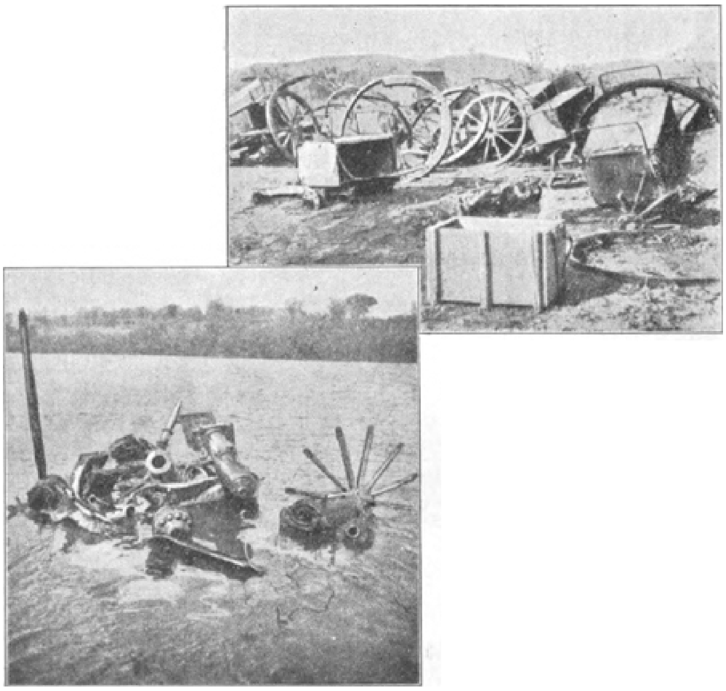

Door de Boeren vernielde affuiten en kanonnen.

gisteren brak een Boer zijn been bij 't jagen op een tijger. Gevaarlijk? O neen: hier in Afrika is alles goedig, en vallen de wilde dieren (ongedierte zeggen de Boeren) nooit aan. De vorige week een schildpad gevangen, en echte schildpadsoep gegeten; de Boeren vonden 't griezelig, en wij smulden.. alleen voor 't idée.

Overigens een prachtige streek: mooie bergen en rotsen, palmen en cactussen en gelukkig nog geen regentijd, want 's nachts zich te moeten laten natregenen, is voor 't geduld te veel, en de stoffige kleeren worden al te modderig. Verleden week echter den geheelen nacht regen, zoodat ik doornat werd. Voor de rest is 't heerlijk: 24 uur per dag in de open lucht, overdag lekker smoorheet en 's nachts koud, zoodat wij de laarzen goed onder de deken moeten stoppen. En dan zoo gemakkelijk: nooit uit- of aankleeden, en heelemaal niet vies meer, wanneer men 't maar langen tijd achtereen doet; alleen tanden poetsen, dat kunnen wij niet afwennen, daartoe dient de wijsvinger en wat zeep; maar frisch hoor!

Nu dit is de vroolijke kant van 't leven, maar soms komt de triestigheid ook. Gisteren nog kwam een Boer uit de Kaapkolonie zijn zoontje zoeken, en vroeg, of ik het kereltje van dertien jaar had gezien. ''t Eenige kind'? vroeg ik. O, neen, hij had nog een dochtertje met een vrouw thuis, maar daarvan had hij in vijf maanden niets vernomen; zijn vier andere zoons waren gesneuveld. 'Hulle bloed het gevloeid voor die land'; geen klacht kwam den flinken kerel uit den mond.

Den 20sten September ging het door de Sabeirivier, een mooie stroom; eenige dagen later voor 't eerst weer bewoonde wereld, en van Kaffers twee kippen gekocht; wij... smulpapen.

Het pad wordt al slechter; telkens gebreken aan de wagens en eindeloos getob; bij een lastige drift knapt het voorstuk van mijn wagen; president SCHALK BURGER komt mij een handje helpen en leidt de muildieren uit, nadat hij eerst zijn eigen vrachtwagen er heeft doorgeholpen. Stel u zoo iets in Europa voor!

Intusschen trachten de Engelschen ons af te snijden; daartoe geforceerden marsch en dwars over de bergen in den nacht. Het pad is zóó steil, dat men nauwelijks kan klimmen. Er worden drie en vier dubbele bespanningen voorgezet, en de dieren tot bloedens toe aangehitst; ware dierenmarteling; met 28 muilen en 32 ossen komt de wagen eindelijk boven.

Als men 't ziet, schijnt het ongelooflijk, wat een stukjes de

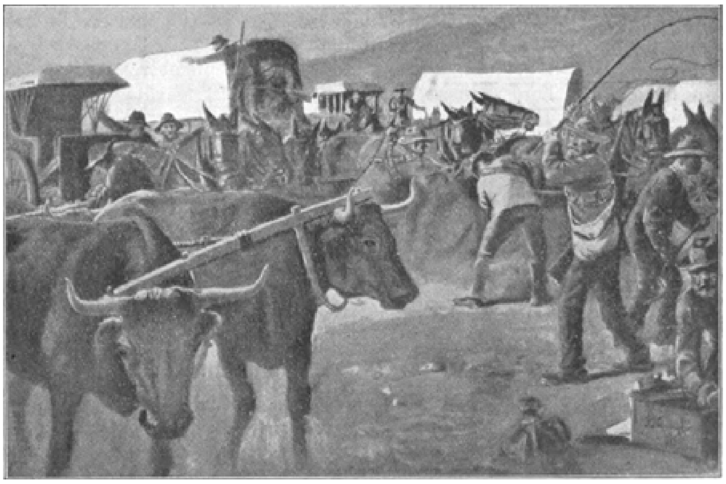

'telkens gebreken aan de wagens en eindeloos getob;'

Boeren uithalen; zoodoende laten ze zich nooit door Engelschen vangen, wat thans bijna geschiedde. Nu zijn we weer in 't hooge veld, d.w.z. in het hooge gebergte, en is de warmte minder drukkend. Een groot gedeelte van ons kommando kon niet meer bijtijds door dit moeilijk gedeelte heenkomen, en zal ons via Leydsdorp inhalen. Den volgenden dag reed BOTHA vooruit, om te verkennen. Alles is veilig, en hij seint met den heliograaf aan zijn eigen wagens en mij, om op te komen. Ik voldoe natuurlijk aan 't bevel, de anderen niet; twee uren later vind ik BOTHA in 't gras liggen, wachtende op zijn wagens, die maar niet wilden komen: weer een staaltje van Boeren-discipline en generaals-gelatenheid.

De Boeren weten op alles raad. Zonder hen zou men met de handen in 't haar zitten. Nu laat men alles langs de koude kleeren glijden, al blijft het voortdurend tobben. Een echte Afrikaander groeit echter daarin; zonder tobben vindt hij het leven saai en vervelend.'

De vijand bleef de Boeren intusschen nazetten met de drift van den jachthond, die op het spoor is van het wild; doch het wild bleef onbereikbaar, terwijl eenige achtergebleven klompen Boeren de Khaki's onophoudelijk verontrustten.

Zoo werd een post van 125 Canadeezen, die een punt aan de spoorlijn tusschen Pan en Wonderfontein had bezet, in den morgen van den 9^{den} September bij het aanbreken van den dag aangevallen door kommandant TRICHARDT, die 3 stukken veldgeschut medevoerde. De majoor, die het bevel voerde, en een luitenant werden gewond, terwijl de Boeren 6 krijgsgevangenen maakten. Vier dagen later, den 13^{den} September, verongelukte een genie-trein. Lord ROBERTS' telegram over het ongeval luidde: 'Een genie-trein onder luitenant MEYRICK, met een escorte van 19 huzaren, bezig aan het herstel van de telegraaf tusschen Machadodorp en Lijdenburg, is aangevallen dicht bij de plaats, waar de weg de Krokodilrivier kruist. MEYRICK en een korporaal werden licht gewond. Alle genie-soldaten zijn naar het naaste kamp teruggekeerd, maar van het escorte is niets vernomen.'

De genie-soldaten waren dus op de vlucht gejaagd; de trein in den steek gelaten, en de 19 huzaren door de Boeren ingerekend.

Een andere afdeeling Boeren, onder ERASMUS, waagde den 22sten September een aanval op het spoorstation Elandsrivier, beschoot de Khaki's, waarvan er verscheidene werden gedood of gewond, met grof geschut, en trok dan weer af.

GRAVETT'S strijdmacht trok met haar legertros langs een bergpad, waar men op zij der wielen slechts een voet breedte over had, en waar de geringste afwijking den wagen in den diepen afgrond kon neerploffen, naar Pelgrimsrust, waar goudvelden zijn.

De plaats ligt tusschen twee rivieren: de Treurrivier en de Blijde-

rivier. Men verhaalt, dat de Voortrekkers, toen zij op kondschap uittrokken naar de Noordelijker streken, hun vrouwen en kinderen uit bezorgdheid hier achterlieten.

Generaal ERASMUS.

Maar de vrouwen en kinderen volgden schreiend de Voortrekkers, en zij noemden de rivier, waar zij aankwamen, de Treurrivier. Bij de volgende rivier echter haalden zij hun mannen en vaders in, en van blijdschap noemden zij deze rivier de Blijderivier.

Den 27sten Septbr. kwam de voorhoede van BULLER'S strijdmacht opdagen, en bezette Pelgrimsrust na een kort, scherp gevecht. Enkele Boerenpatrouilles echter glipten langs BULLER'S flanken voorbij, sneden de telegraaflijn achter hem af, en knalden uit ongenaakbare kloven en ravijnen zijn Khaki's weg.

Krugerspost was het uiterste punt, dat BULLER bereikte. De plaats is een boerenhofstede, en ligt in een vallei, terwijl de omringende bergruggen door dicht struikgewas zijn begroeid. Men vindt op de plaats nog een steenen fort, dat tijdens den Kafferoorlog van 1876 tegen den Kafferkapitein SEKOEKOENIE een bezetting van 60 man had.

Den 1sten Octoberbereikte BULLER Krugerspost, maar de Boerenstrijdmacht, die in dezen omtrek stond, haastte zich niet hard om weg te komen; en ternauwernood waren de Engelsche tenten vastgepind, of zij werden al omvèrgestormd door de granaten van een paar Boeren-kanonnen, die in de Noordwestelijke bergwereld waren opgesteld.

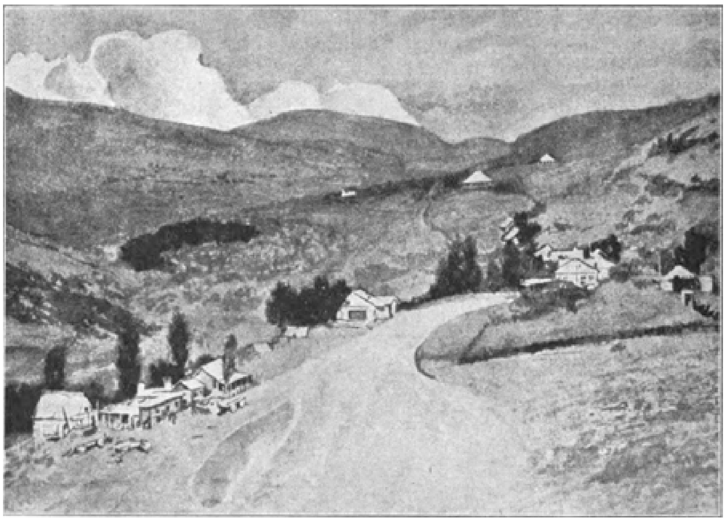

Pelgrimsrust.

Maar dit verdriette generaal BULLER toch, en majoor HENDERSON, die tijdens het beleg van Ladysmith meer dan eens een gelukkigen nachtelijken uitval had medegemaakt, zou den volgenden nacht, geleid door een paar Kaffergidsen, trachten, die kanonnen te overrompelen. Niet voordat het donker was, zette zijn cavalerie den voet in den stijgbeugel; maar de toeleg mislukte.

De Boeren hadden er waarschijnlijk de lucht van gekregen, en toen de soldaten na een langen, zwaren marsch de plaats van bestemming hadden bereikt, was er wel het kopje, waar de Boerenkanonnen hadden gestaan, maar de kanonnen zelven waren verdwenen, en de Khaki's gingen met lange gezichten naar huis.

Van Pelgrimsrust was BOTHA'S hoofdmacht intusschen direct doorgetrokken naar Ohrigstad[1)], een stad, die bestaat uit een Kafferkraal en een boerderij, terwijl deze boerderij het laatste overblijfsel vormt der nederzetting, die de onverschrokken Voortrekkers er in 1846 hebben beproefd.

De Boeren waren wàt blijde, dat zij zoover waren, want zij hadden nu in het Westen een woeste bergwereld, vol diepe ravijnen en reusachtige

1) Tusschen Krugerspost en Leydsdorp.

spelonken, onderling met elkaar verbonden door onderaardsche gangen. In deze spelonken hadden vroegere vechtkaffers loopgraven gemaakt, waarin zij liggende konden vuren op hun aanvallers, zonder dat dezen hen konden bereiken. Bovendien waren vele dezer reuzenspelonken voorzien van frissche bronnen, terwijl de bergpaden, die door het gebergte slingerden, slechts door de Afrikaansche pony's konden worden gepasseerd.

Hier maakte LOUIS BOTHA, die van de Oosterlijn was teruggekeerd, halt, en terwijl zijn burgers het kafferbierdronken, door welgezinde inboorlingen hun gebracht, wachtte hij in dezen doolhof van rotsen, klippen en spelonken generaal BULLER af.

Maar generaal BULLER kwam niet; hij durfde het niet aan. Krugerspost vormde het uiterste punt van zijn Noordelijken tocht; hij trok met zijn hoofdmacht terug op Lijdenburg, en zijn krijgsbedrijven op het Afrikaansche oorlogsveld waren geëindigd. Ze waren begònnen met een mislukking, want het forceeren der Tugela-linie was een mislukking, en zij eìndigden met een mislukking, want de nachtelijke tocht van majoor HENDERSON kon toch niet anders worden genoemd; en zelfs tot op zijn reis naar de kust, naar Durban, had BULLER last van de Boeren. Hij zou namelijk den 15den October vertrekken van Pretoria, maar hij moest zijn reis twee dagen uitstellen, daar de Afrikaanders bij Vlakfontein, tusschen Heidelberg en Standerton, de spoorlijn hadden vernield.

In die dagen van onvrijwillig oponthoud had hij intusschen gelegenheid om na te denken over het feit, dat hij zijn naam en reputatie als bekwaam veldheer achterliet in Afrika; en al was het geen geringe troost, dat hem bij zijn terugkomst op Britschen bodem een eeresabel wachtte, zoo was het feit, dat hij niet de éérste en ook niet de láátste Engelsche generaal zou zijn, die zijn reputatie als veldheer reddeloos zou verliezen in de schaduw der Afrikaansche kopjes, tóch nog een grooter troost.

Wanneer men de karakters van BULLER en ROBERTS met elkander vergelijkt, dan wint het intusschen BULLER. Hij was ruw, brutaal, maar hij was toch geen schijnheilige Farizeër zooals lord ROBERTS. BULLER was ruw; maar men wist, wat men aan hem had. Hij was geen huichelaar.

Dat lord ROBERTS generaal BULLER slecht kon zetten, is te algemeen bekend, om er hier nader op in te gaan. Eerlijkheidshalve mogen wij hem daarover echter niet te hard vallen, en zijn nukken en huichelarijen over het hoofd ziende, behooren wij te bedenken, dat hij een verscheurd vaderhart had. Zijn zoon, zijn éénige, veelbelovende zoon, was bij de roekelooze bestorming van Colenso in den dood gejaagd; en de man, die het op zijn geweten had, was Sir REDVERS BULLER!

Van Machadodorp naar Komati-Poort.
Engelsche Manieren tegenover het Nederlandsche 'Roode Kruis.'

REEDS den 31sten Augustus had generaal POLE-CAREW, die het centrum der Engelsche strijdmachten aanvoerde, Waterval-Onder bezet, maar volgens het veldtochtsplan van lord ROBERTS zou hij slechts langzaam voorttrekken, ten einde aan den linkervleugel, onder generaal BULLER, gelegenheid te geven om LOUIS BOTHA, en aan den rechtervleugel, onder generaal FRENCH, om CHRISTIAAN BOTHA en JOACHIM FOURIE om te trekken.

Den 1sten September sprong de cavalerie van generaal FRENCH in het zadel, nam drie dagen later na krachtigen tegenstand de brug over de Komati-rivier, halverwege tusschen Machadodorp en Barberton, en bezette

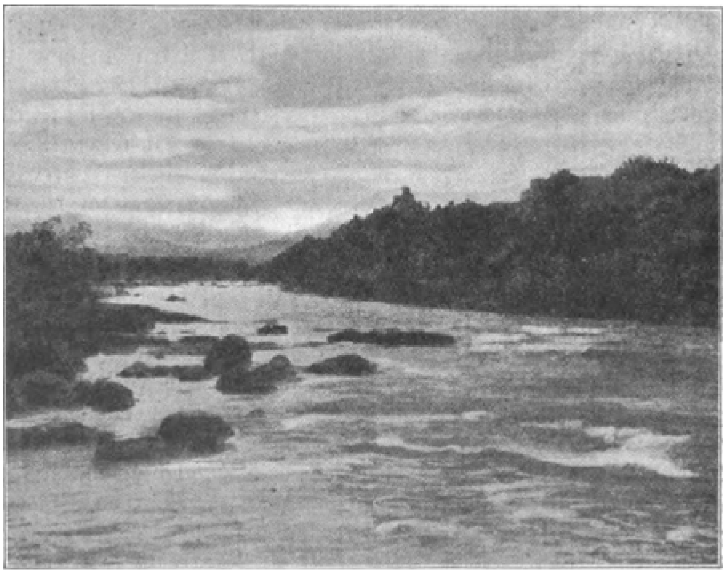

De Komati-rivier.

den 6den September zonder tegenstand Carolina.[1] Den 10den September passeerde FRENCH opnieuw de Komati-rivier bij Hlomohlomo, en TOBIAS SMUTS moest, om niet omgetrokken te worden, na een dappere verdediging zijn posities te Rooihoogte opgeven. Reeds den volgenden dag, den 11den September, bereikte FRENCH Derkekop, waar het hoogland tusschen de Komati-vallei en de Kaapsche vallei begon, en van dit punt zagen de soldaten neer op de goudstad Barberton, die zich op veertien mijlen afstands bevond. Maar de streek was moeilijk, de wegen waren slecht, en eerst den 13den September werd Barberton bereikt.

Groot was de buit, die den Engelschen hier zonder slag of stoot in handen viel! Immers, te Barberton was een groote voorraad provisie opgelegd voor de vrouwen en kinderen[2], die, van hun erven verjaagd, hierheen waren gezonden, terwijl op de aangrenzende heuvelen en valleien groote kudden hoornvee en schapen zwierven. De Engelschen roofden alles. Ook vielen hun 43 nog bruikbare locomotieven en een groote hoeveelheid rollend materieel in handen, terwijl 23 krijgsgevangen Engelsche officieren en de Boerengeneraal HENDRIK SCHOEMAN werden bevrijd.

Het was dezelfde HENDRIK SCHOEMAN - treuriger nagedachtenis! - die bij Colesberg de Boeren-kommando's had aangevoerd, in warme, aandoenlijke taal had gesproken van het bloed, dat voor de zaak van vrijheid en recht zou worden geplengd, maar door zijn lafhartige houding veel had bijgedragen tot den tragen voortgang van den inval. Hij werd, toen de tegenspoed kwam, de zaak der vrijheid ontrouw, liep tot de Engelschen over en werd hun zaakwaarnemer bij de Boeren. Maar de Boeren waren daarmee niet gediend; zij beschuldigden hem van hoogverraad, en hij werd te Barberton in den tronk[3] gestopt, waaruit hij eerst door zijn Engelsche vrienden werd verlost.

Daarmee was zijn loopbaan echter nog niet besloten. Hij richtte - als vredesgezant van Engeland - zijn schreden opnieuw naar de Boerenkommando's, om hen tot afval en ontrouw te bewegen, maar zij waren ook nù nog niet rijp voor zijn voorstellen, en SCHOEMAN werd te Pietersburg in den tronk geworpen.

Hij werd echter nogmaals door de Engelsche vrienden, toen zij Pietersburg bemachtigden, bevrijd, vestigde zich in Pretoria, en zou ten dèrden male als Engelsch zaakwaarnemer de vechtende Boerenkommando's tot landverraad bewegen, toen God tusschenbeide kwam.

Hij moest sterven; en hij moest sterven door een Engelsche lyddietbom! Hij bewaarde zoo'n lyddietbom in zijn woning, en liet ze aan een zijner

1) Bij den opmarsch naar de Oosterlijn was een cavalerie-afdeeling van generaal BULLER wel door Carolina getrokken, doch er was geen bezetting achtergelaten.
2) Het waren, volgens een Transvaalsche regeeringslijst, 414 vrouwen en 1268 kinderen.
3) Tronk - gevangenis.

kennissen zien, toen door de eene of andere onvoorzichtigheid de bom ontplofte, die hem vanéén scheurde.

Hij was onmiddellijk dood.

Zoo stierf hij - niet door een Republikeinschen Mauserkogel, maar door een Engelsche lyddietbom.

Onder de weinige gevangenen, die den Engelschen te Barberton in handen vielen, bevond zich de gewezen voorzitter van den Vrijstaatschen Volksraad, C.W.H. VAN DER POST; en de manier, waarop deze kordate oud-Hollander door de Engelschen werd vastgehouden, doet levendig denken aan de gevangenneming van den kommandant-predikant ROUX bij Fouriesburg.[1)]

Een Transvaalsche

C.W.H. VAN DER POST.

correspondent der *Nieuwe Rotterdamsche Courant* deelde het volgende omtrent die gevangenneming mede:

'Deze oud-Hollander heeft als een der Vrijstaatsche kommandanten den vijand veel last berokkend; hij heeft een flink en eervol aandeel in den oorlog genomen. De Engelsche bladen verzuimen evenwel mede te deelen, hoe hij in hunne handen viel. De heer VAN DER POST was regeeringscommissaris voor Transvaal te Barberton. Toen de Engelsche troepen naderden, was het Boerenleger reeds weg; doch men geloofde in Barberton nòg niet aan hun komst, omdat PIET VILJOEN juist eene schoone rede had gehouden, verzekerende, dat de Engelschen waren teruggeslagen. Onverwachts werd een Engelsche kolonel binnengebracht door twee man van de geheime politie, die VAN DER POST ten dienste stond, en deze vroeg overgave van Barberton. Generaal FRENCH zou binnen twee uur daar zijn, en zou zoo noodig de stad bombardeeren. VAN DER POST wees op het groote aantal vrouwen en kinderen, die in de stad waren gehuisvest, o.a. de meeste huisgezinnen, die uit Pretoria gezet

1) Zie de noot van bladzijde 889.

zijn. De uitslag was, dat VAN DER POST medeging, om generaal FRENCH te spreken, waarbij beide partijen elkander veiligen doortocht beloofden. De ontvangst van generaal FRENCH begon met vloeken, wat VAN DER POST aanleiding gaf om hem minzaam toe te voegen: '*Be d.......d yourself.*' Zonder omslag werd hij gevangen genomen.

Te Barberton werd de verhouding wat beter, en o.a. heeft VAN DER POST door zijn invloed kunnen beletten, dat de vrouwen en kinderen naar Komati-poort werden gezonden, wat een misdaad zou zijn met het oog op het ongezonde klimaat aldaar. Nu is VAN DER POST hier in Pretoria, protesteert steeds tegen zijn gevangenschap, door verraad verkregen; en tot nu toe verschuilt iedereen zich achter de beslissing van lord ROBERTS, welke echter op zich wachten laat.'

Den 17^den^ September bereikte generaal FRENCH Avoca, een station aan de spoorlijn Barberton - Kaapmuiden, en maakte hier 50 locomotieven en vele spoorwagens buit. Onder een hevig onweer, waarbij een sergeant, een artillerist en twee paarden door den bliksem werden gedood, trok hij dan voort in de richting van Komati-poort, om daar spoedig voeling te krijgen met generaal POLE-CAREW.

De Boeren begrepen, dat POLE-CAREW, die te Waterval-Onder zijn strijdmacht had samengetrokken, nu zou oprukken.

Zij hadden hem goed in 't oog gehouden. Overdag hadden ze de Engelsche voorposten gezien op hooge bergpieken, en des avonds de Engelsche kampvuren in de lage vallei, en in den nacht de kleine seinlichten, die in de duisternis schitterden als verschietende sterren. Zij, de Afrikaansche scherpschutters, hadden wel opgepast, dat zij niet te dicht bij de Engelsche verschansingen waren gekomen; maar jacht maken op een Engelsche patrouille - dat was toch een snaaksch ding!

De belangrijkste schermutseling had den 3^den^ September plaats bij Waterval - Onder,

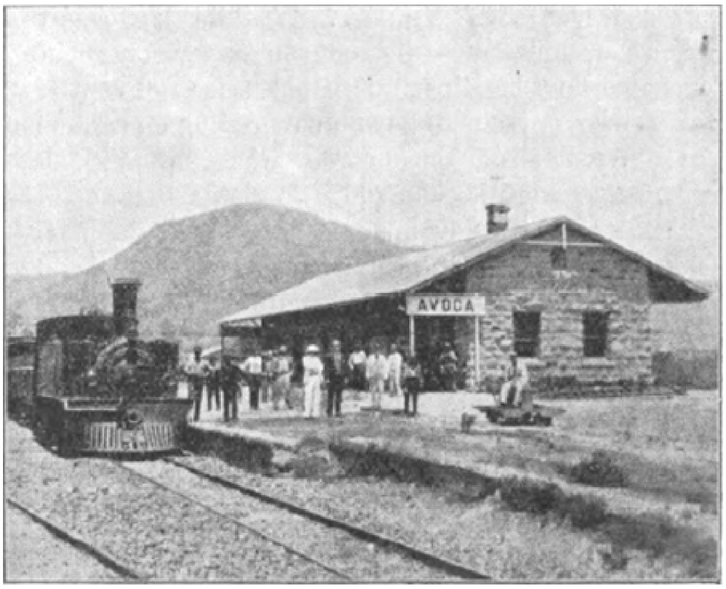

Station te Avoca.

links van Dwaalheuvel. De Engelsche patrouille raakte in de knel, en verschanste zich in een woning, waarin zich vrouwen en kinderen bevonden. Zij verloor 5 man aan gesneuvelden, en 7 man aan krijgsgevangenen. De Boeren verloren slechts één doode.

Generaal BEN VILJOEN, die positie had hij

Nooitgedacht, was in deze dagen zoo gelukkig, een Engelsche ambulance te vermeesteren. De zaak droeg zich toe als volgt:

BEN VILJOEN had het wenschelijk geacht, de Engelsche zieken en gewonden, die zich bij de Boeren bevonden, terug te zenden naar den vijand, en zond daarom een parlementair onder de witte vlag met een desbetreffend voorstel naar den Engelschen generaal.

De Engelschen wilden den Boeren-parlementair echter niet te woord staan, en hij keerde onverrichter zake terug. Nu zond BEN VILJOEN een tweeden parlementair met de witte vlag, maar het werd er niet beter op, want de Engelschen begonnen den rapportganger als een uitstekende schietschijf te beschouwen, en waren ook zoo gelukkig, zijn paard onder hem dood te schieten.

Maar BEN VILJOEN was door deze manier van handelen toch niet gesticht, en toen een Engelsche ambulance voor de Engelsche zieken en gewonden aankwam, hield hij ze vast[1)].

De Engelschen waren obstinaat, maar BEN VILJOEN zeide bedaard: ‘Stil maar, kereltjes; jullie menschen hebt een best paard van mij doodgeschoten, en jullie generaals hebben twaalf ambulances gevangen genomen.’

Hij zond de zieken en de gewonden met de ambulance naar Portugeesch gebied, maar de wagens met de bespanningen behield hij voorloopig, wat den oorlogscorrespondent der ‘Daily Mail’ zóo ergerde, dat hij later naar Engeland seinde: ‘De 84 door de Boeren gestolen muildieren bewezen hun uitnemende diensten bij het vervoer hunner zware kanonnen.’

Hadden de Engelschen het recht, om zoo'n drukte te maken over de daad van BEN VILJOEN? Was de korte gevangenneming van een Engelsche ambulance niet een buitengewoon zachte repressaille-maatregel tegenover de schendingen der Geneefsche Conventie, waaraan de Engelschen zich zonder de minste gewetenswroeging en aanhoudend schuldig maakten?

Wegens de ongehoorde wijze, waarop de Tweede Hollandsche ambulance werd behandeld, verdient deze een bijzondere vermelding.

Den 25[sten] November 1899 had deze ambulance, met Dr. J.D. KOSTER als hoofd, het Vaderland verlaten, om onder de schaduw van de Nederlandsche vlag hulp en bijstand te brengen aan het benarde broedervolk, en onder gewuif en gejuich werd haar door honderden landgenooten een laatst vaarwel toegeroepen.

1) Het officiëele Transvaalsche bericht luidde:
‘Onder aanvoering van een Engelsch officier, waren 3 Engelsche militairen-doctoren met 8 ambulance-wagens en bijbehoorend personeel zonder verlof van onzen bevelvoerenden generaal binnen onze linie gekomen en naar Nooitgedacht getrokken, ter weghaling van de daar achtergebleven zieke Engelsche krijgsgevangenen. Aangezien herhaaldelijk door den vijand van ons doctoren en ambulances wederrechtelijk zijn gevangen genomen, en soms voor langen tijd gehouden, heeft de Regeering besloten, in dit geval van haar recht gebruik te maken, en is die officier gevangen genomen, de wagens enz. verbeurd verklaard. De doctoren en overig personeel worden via Lourenço-Marques over de grenzen gezet.’

De ambulance was ingescheept op het Duitsche stoomschip Herzog, en het personeel was bezield door een uitstekenden geest. Maar de Afrikaansche grond was nog niet betreden, toen de Engelsche inmenging reeds op een ruwe wijze merkbaar werd, want een Engelsche oorlogsbodem klampte zich aan het stoomschip vast, en in plaats van te Lourenço-Marques, de haven van bestemming, te landen, werd het schip die haven voorbij gesleept, en kwam in de Engelsche zeehaven Durban terecht.

Met grooten en prijzenswaardigen ijver zochten de Engelsche autoriteiten in het in beslaggenomen stoomschip naar oorlogscontrabande,

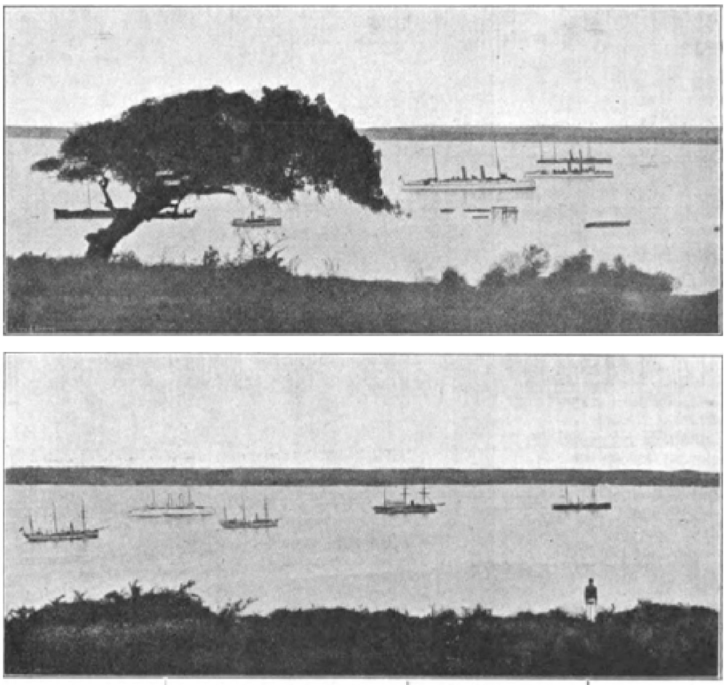

De „Friesland." Een Fransch Schip. Een Portugeesch Schip.

(De overige zijn Engelsche oorlogsbodems.)

De Haven van Lourenço-Marques.

(De onderste helft moet aan den rechterkant van het bovenste plaatje worden aangepast.)

en de Daily Mail

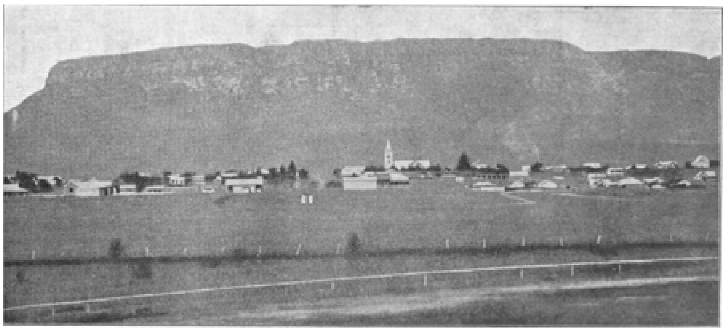

Harrismith.

wist reeds mede te deelen, dat er drie kanonnen waren ontdekt in het ruim.

Maar dat was natuurlijk een Jingo-leugen, want de reederij van de Duitsche Oost-Afrikaansche lijn was niet zoo dwaas, om zich met zulk gesmokkel op te houden, en het slot van de rekening was, dat de Engelsche speurders met lange gezichten het schip verlieten[1].

1) Kort achter elkander werden de Duitsche stoomschepen Bundesrath, General en Herzog opgebracht, maar de Duitsche regeering, die vast besloten was, om de verplettering der Boerenrepublieken lijdelijk aan te zien, was niet van zins om de belangen van haar eigen Staat te verwaarloozen. Haar gezant in Londen trad met groote beslistheid op, en de Engelsche regeering keerde een flinke schadeloosstelling uit. Daarmee was de zaak afgedaan, en de Engelschen lieten de Duitsche stoomschepen voortaan met rust.

Intusschen lag het Nederlandsche pantserdekschip 'Friesland' in die dagen te Lourenço-Marques, en reeds had de Nederlandsche regeering besloten, om dezen oorlogsbodem met het overbrengen der ambulance te belasten, toen de Herzog werd vrijgelaten. Het beslag had acht dagen geduurd.

Te Lourenço-Marques gekomen, kon de ambulance met de uitnemende hulp van consul POTT na eenig gesukkel haar reis voortzetten, en haar intocht in Pretoria op 13 Januari 1900 was een zegetocht. Van hier ging de reis over Natal naar den Oranje-Vrijstaat, maar de tocht ging langzaam; veertien ossenwagens waren niet toereikend, om het ambulance-materieel te vervoeren, en de gezwollen rivieren belemmerden de reis buitengewoon. Maar de Hollandsche taaiheid zegevierde over alle hindernissen, en Dr. KOSTER vestigde te Harrismith zijn hoofdkwartier.

Het Vrijstaatsche dorp beviel hem. Het was een lief gelegen, ruim dorp, door de bergen als torens omringd. Bijna alle winkels waren gesloten, en hun Engelsche eigenaren waren gevlucht. Het was er dan ook zeer stil.

Dr. KOSTER en zijn personeel begonnen nu met moed en lust hun zware taak, terwijl zij van de Afrikaanders, die van de Nederlandsche ambulances reeds een uitstekenden indruk hadden gekregen, alle medewerking ondervonden.

Toen Ladysmith werd ontzet, was Dr. KOSTER niet in staat, om met zijn zieken en gewonden, zijn personeel en ambulance-trein de vluchtende Boeren bij te houden, en hij viel in de handen der Engelschen. Zij hielden hem en zijn ambulance drie weken wederrechtelijk vast, waarna hij zich weer bij de Boerenkommando's aansloot, en eerst van hen gescheiden werd, toen Pretoria in Engelsche handen overging. Dr. KOSTER wachtte hier de aankomst af van eenige collega's, terwijl het personeel van de vermoeienissen uitrustte.

Op 22 Juni kwam de ambulance van Dr. PINO en Dr. VAN HOUTUM uit Christiania aan, en reeds den volgenden morgen richtte Dr. KOSTER aan lord ROBERTS het verzoek, met die ambulance de reis naar Middelburg te mogen maken.

Eerst een week later kwam na een vernieuwd dringend verzoek het antwoord, dat de tocht was toegestaan, doch dat hij moest geschieden via Johannesburg en Heidelberg.

Er was nu druk werk aan den winkel. Wissels en banknoten moesten worden ingewisseld bij de Nationale Bank, wat zeer tijdroovend was, terwijl het groote moeite kostte, om voor de vier paarden en de dertig-muilen geschikte drijvers op te scharrelen.

In Pretoria waren er bovendien velen, die naar een Boerenkommando verlangden, en zij bestormden Dr. KOSTER met het verzoek, hen als verplegers mede te nemen.

Hospitaal van de tweede Nederlandsche Ambulance te Christiania.

Maar de dokter ging er niet op in, daar hij de bedoeling doorzag, en de onzijdigheid der ambulance niet in gevaar wilde brengen.

Hij had er echter geen bezwaar in, om eenige particuliere brieven mede te nemen[1)], en in den namiddag van Donderdag 5 Juli vertrok de ambulance welgemoed van Pretoria.

Halverwege Irene gekomen, ontstond er echter oponthoud, want een Engelsch ambtenaar hield de ambulance aan, en vraagde van de leden der ambulance de brieven op, die zij bij zich hadden. Aan dien eisch werd natuurlijk voldaan[2)] en de ambulance kon nu ongehinderd passeeren.

1) 'Aan het verzoek van enkele dames, om een brief mede te nemen, had ik, en naar mij later bleek, ook enkele andere leden mijner ambulance geen weerstand kunnen bieden. Zoo had ik o.a. in mijn bezit een (niet gesloten) brief van Mevrouw BOTHA en haar kind aan generaal BOTHA, ter begeleiding van een stuk biltong; een pakje met brief (van den heer RISSIK ontvangen) aan den heer FOCKENS, particulier secretaris van BOTHA; een brief van Mevr. KRETSCHMAR aan den militairen attaché Jhr. RAM.'
Rapport van Dr. J D. KOSTER aan den Consul-Generaal der Nederlanden te Kaapstad.

2) 'Ik constateer hierbij, dat de man volstrekt niet informeerde, of wij ook brieven in onze koffers hadden, zooals hij later beweerde; een verklaring, die door alle leden der ambulance bevestigd kan worden.' Rapport van Dr. KOSTER.
De leden der ambulance gaven dus de brieven af, die zij in hun zakken hadden; de brieven in de koffers bleven daar.

Doch aan het station Irene kwam er een nieuwe spaak in het wiel, en dezen keer kreeg de aanhouding een dreigend aanzien. De ambulance werd omringd door een afdeeling soldaten; de muilen werden afgespannen, en majoor WALTER vraagde aan Dr. KOSTER, of er ook brieven in de bagage waren. De dokter bevestigde het, en hij gaf alle brieven over, behalve de brieven, van den consul ontvangen.

De majoor was daarmee niet tevreden, en doorzocht de geheele ambulance. Toen eerst was hij tevreden gesteld, en overhandigde aan Dr. KOSTER de volgende onderteekende verklaring:

'De ambulance onder leiding van Dr. KOSTER is te Irene doorzocht, en in orde doorgelaten.'

Dat dreigend onweer was dus afgezakt; de muilen werden voorgespannen, en in den morgen van den 6^{den} Juli werd de tocht met nieuwen moed hervat.

Doch de ambulance kwam niet verder dan Kaalfontein; toen werd de tocht onverbiddelijk gestopt, en de ambulance ontving het bevel, naar Pretoria terug te keeren.

Te Pretoria werden de leden der ambulance oogenblikkelijk voor den provoost-maarschalk POORE gebracht. Hij was de type van den ruwen, ongemanierden hopman uit de middeneeuwen. Hij ontving Dr. KOSTER met de grootste minachting, en snauwde den dokter toe, dat deze zich had schuldig gemaakt aan feiten, waarvoor hij op de plek den kogel had verdiend.

De Hollandsche dokter antwoordde den groven kerel met een kalmen glimlach: 'Ik ben een officier, en laat mij niet bang maken; zeg ons, wat onze misdaad is, en wat er met ons gebeuren zal.'

De Nederlanders wisten heel spoedig, wat er met hen gebeuren zou. De vrouwelijke leden der ambulance zouden naar Europa, en de mannelijke leden naar het kamp der krijgsgevangenen vertrekken. Zij waren krijgsgevangenen.

'Zij hadden brieven achtergehouden,' luidde de Engelsche beschuldiging, maar dat was niet waar - zij hadden niets achtergehouden. Het kan een onvoorzichtigheid worden genoemd, dat Dr. KOSTER en andere leden zijner ambulance zich met het overbrengen van eenige brieven hadden belast, maar het geschiedde te goeder trouw, uit welwillendheid tegenover de afzenders, en tegen den geest der Geneefsche conventie was niet gezondigd. Bovendien had Dr. KOSTER deze brieven aan de Engelsche autoriteiten ter hand gesteld. Bij de eerste aanhouding was hem gevraagd naar brieven, die hij bij zich had en hij gaf ze; bij de tweede aanhouding werd hem bovendien gevraagd naar de brieven in de bagage, en hij gaf ze ook. Hij hield niets achter[1)], wat hij niet achterhouden mocht, omdat het lot der geheele ambulance op het spel stond.

1) De brieven van den consul mocht hij achterhouden.

En toch was het lot der ambulance reeds bezegeld!

Het Engelsche gezag vond de gelegenheid mooi, om een Nederlandsche ambulance, onder een voorwendsel, met een schijngrond van het oorlogsveld te dringen, en zij gebruikte die gelegenheid.

De mannelijke leden der ambulance[1)] werden tot Elandsfontein in een personenwaggon, maar omdat de personenwaggon voor deze menschen te goed was, van af Elandsfontein in een open goederenwaggon naar Kaapstad getransporteerd. De tocht duurde vier dagen en drie nachten, en de reizigers leden veel door de winterkoude.

Zij waren krijgsgevangenen, en werden naar Ceylon getransporteerd, waar zij, in spijt van alle protesten, werden vastgehouden totdat de vrede was geteekend.

Doch wat maalden de Engelschen ook om protesten!

Den 29sten Mei 1900 werd de Driekleur van een Nederlandschen ambulance-trein door een Engelschen officier afgerukt. Dr. HOLLANDER beklaagde zich over deze handelwijze aan generaal KITCHENER, die er bij tegenwoordig was, doch de generaal antwoordde, dat hij zelf de order tot het nederhalen der Nederlandsche vlag had gegeven, omdat hij geen andere dan de Britsche in dit land duldde. En op de opmerking van Dr. HOLLANDER: ‘Volgens de conventie van Genève is deze ambulance-trein tot het voeren der Nederlandsche vlag gerechtigd en ook verplicht,’ was KITCHENERS antwoord: ‘Dat raakt mij niet!’

Dat was de philosophie van generaal KITCHENER en het kort begrip van het brutaal geweld!

Er kwamen intusschen geruchten, dat de Engelschen in aantocht waren, en het werd onrustig in Nelspruit.

‘Te Nelspruit,’ schreef de correspondent der Zwolsche Courant, ‘vonden wij een aantal vrouwen en kinderen. Overal stonden groote ossenwagens; hier en daar een tent of een leege goederenwagen, die allen dienst deden als woningen. Een der dokters van de Nederlandsche ambulance kon hier nog twee jonge Transvalertjes in de wereld helpen. Zondag hield Ds. COETZEE, een oude Voortrekker, een hagepreek, die behalve door KRUGER, STEYN, enz., door een groot publiek werd bijgewoond. Een typisch oorlogs-tafereeltje. De preek liep natuurlijk over den oorlog; o.a. bevatte zij deze treffende woorden: “O Heere, onze God! wij doen een laatst beroep op U, om ons te helpen uit onze benardheid; gedenk, dat Uw Naam er mee gemoeid is!” Te Barberton nam ik mijn kans waar om mijn schoenen te laten repareeren (zelf ging ik zoolang op straat zitten). Schoenen zijn thans een groote luxe; president STEYN liep half op zijn sokken, en kreeg onlangs, tot zijn groote voldoening, een paar schoenen cadeau.’

1) De doktoren KOSTER, PINO en VAN HOUTUM; de administrateur IHLE, de verpleger MEULEMAN en de kok OOSTEN.

De geruchten, dat de Engelschen snel naderden, vermeerderden zich, en Nelspruit was vol rumoer en onrust. In den morgen van den 10[den] September kwam de tijding, dat de vijand was doorgebroken ten Zuiden van Alkmaar, negen uur gaans ten Westen van Nelspruit, en in den schielijk belegden krijgsraad werd besloten, het dorp binnen vierentwintig uur geheel te ontruimen.

Het was nu duidelijk, dat ROBERTS niet zou rusten voordat hij de vlag van Engeland aan het uiterste punt der Oosterlijn zou hebben geplant, en de zwakke Boeren-strijdmachten zouden voortaan zonder een vaste basis van de hand in den tand moeten leven, en rondzwerven voor het Engelsche geweld als veldhoenderen op de bergen. Tegen dit zware kommando-leven in het open veld zou de grijze Staatspresident der Zuid-Afrikaansche

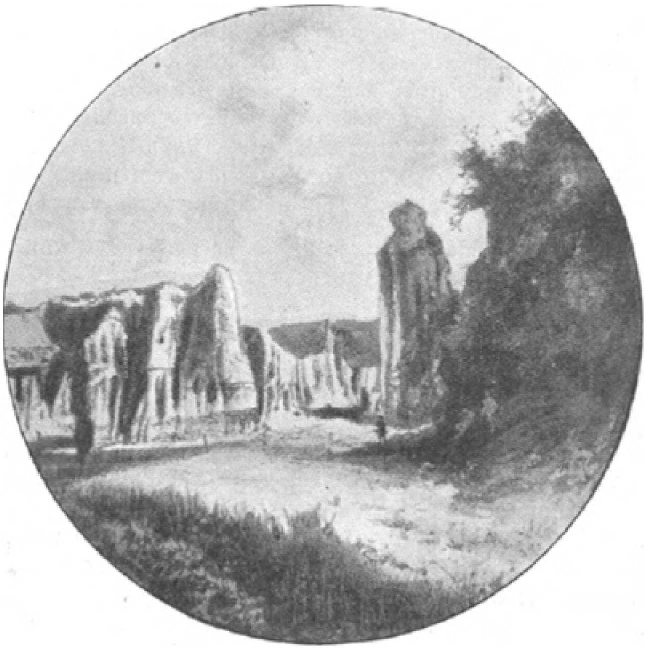

Landschap in de buurt van Alkmaar.

Republiek, over wiens hoofd reeds bijna vijf en zeventig jaren, rijk aan vermoeienissen en ontberingen, waren heengegaan, echter niet meer bestand zijn. Hij zou aan jongere krachten de bezieling der strijdende kommando's moeten overlaten; die kommando's zouden geruster vechten, zoo zij hun ouden President in veiligheid wisten; en zoo werd er dan met

gemeen overleg besloten, dat President KRUGER een wijkplaats zou zoeken in Nederland, dat als een ander Pella de poorten wijd had opengezet voor de kinderen van Afrika.

In den avond van den 11den September nam de Staatspresident, vergezeld door den auditeur-generaal MARAIS, den onder-staatssecretaris voor buitenlandsche zaken GROBLER[1] en anderen van zijn trouwe kommandanten afscheid. Het was een roerend, aangrijpend afscheid, al werden er weinig woorden gesproken. LOUIS BOTHA, die nog ongesteld was, was er bij tegenwoordig, en Staatspresident STEYN, en zoovele andere wakkere voormannen, die in deze ure van het droeve afscheid den ouden Staatspresident voor den laatsten keer de hand wilden drukken.

Het was een aandoenlijk, treffend afscheid, en de oogen der Afrikaansche helden verduisterden zich. Maar omloeid door het Engelsch geweld, en staande op het stampende, zinkende schip van Staat, legden zij nog eenmaal als hun vaste voornemen de gelofte af, met des Heeren hulp geen vrede te sluiten dan die de onafhankelijkheid der Boerenrepublieken en volle amnestie voor de Kaapsche opstandelingen waarborgde.

Zóó namen zij afscheid, en zóó vertrok PAUL KRUGER.

En de avond schemerde, en de avond werd nacht. En over het worstelende Boerenvolk breidde zich uit de duisternis van den nacht....

'Hij is er vandoor gegaan; hij is er met vierentwintig millioen gulden als een gemeene straatroover vandoor gegaan!' zoo lasterde de Engelsche Jingo-pers.

Maar lord ROBERTS sprak zoo niet. Hij was voorzichtiger, geniepiger; hij liet die vierentwintig millioen wijselijk rusten, maar hij loog even hard, en zijn proclamatie van den 13den September luidde als volgt:

'De gewezen President KRUGER is met REITZ en de archieven van de Zuid-Afrikaansche Republiek over de Portugeesche grens gegaan en te Lorenço-Marques aangekomen, met het voornemen, binnenkort onder zeil te gaan naar Europa.

De heer KRUGER heeft officiëel afstand gedaan van zijn ambt van President van de Zuid-Afrikaansche Republiek, en zoodoende zijn officiëele betrekking met Transvaal verbroken.

De daad van den heer KRUGER toont, hoe wanhopig hij den oorlog acht, die nu bijna een jaar is gevoerd, en zijn afval van de zaak van de Boeren moest zijn medeburgers duidelijk maken, dat het nutteloos is, den strijd nog langer voort te zetten. Het is vermoedelijk aan de inwoners van Transvaal en de Oranje-Rivier-Kolonie onbekend, dat bijna 15,000 van hun medeonderdanen thans krijgsgevangenen zijn, en dat er geen enkele

1) Diens portret komt voor op blz. 1033; de opneming daarvan was een vergissing; we meenden het conterfeitsel van g e n e r a a l GROBLER te geven, zooals er ook verkeerdelijk onder geplaatst werd.

losgelaten zal worden, voordat degenen, die nu onder de wapenen zijn, zich onvoorwaardelijk overgeven.

De burgers moeten nu langzamerhand bekend zijn met de omstandigheid, dat geen van de groote mogendheden te hunnen behoeve tusschenbeide zal komen, en verder, dat het Britsche rijk voornemens is, het werk te voltooien, dat reeds zooveel kostbare levens heeft gekost, en een eind te maken aan den oorlog, dien de gewezen regeeringen van Transvaal en Oranje-Vrijstaat het hebben verklaard, een oorlog, die maar op één manier kan eindigen. Indien er bij de burgers nog eenige twijfel overblijft ten aanzien van de voornemens van Haar Britsche Majesteit, dan moest die verdreven worden door de voortdurende geleidelijke bezetting van het land door Harer Majesteits troepen en door de uitvaardiging van de proclamaties, die ik op 24 Mei en 1 September 1900 heb geteekend, waarbij de Oranje-Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek in naam van Hare Majesteit werden ingelijfd.

Ik maak van de gelegenheid gebruik, om er de aandacht op te vestigen, dat behalve op het kleine gebied, dat het leger van de Boeren onder persoonlijk bevel van Kommandant-generaal BOTHA bezet, de oorlog aan 't ontaarden is en ontaard is in bewegingen, die worden uitgevoerd op ongeregelde en onverantwoordelijke wijze, en zeer vaak door onbeteekenende troepjes. Ik zou te kort schieten in mijn plicht jegens Harer Majesteits regeering en Harer Majesteits leger in Zuid-Afrika, indien ik verzuimde alle mogelijke middelen aan te wenden, om aan zulk ongeregeld oorlogvoeren een eind te maken. De middelen, die ik genoodzaakt ben aan te wenden, zijn degenen, welke de oorlogsgebruiken in zulke gevallen toepasselijk verklaren; zij zijn noodlottig voor het land, en berokkenen de burgers en hun gezinnen eindeloos lijden, en hoe langer de guerrilla duurt, hoe strenger zij moeten worden toegepast.'

Zoo luidde de proclamatie, die een leugen-proclamatie was. Want het was een leugen, dat PAUL KRUGER afstand had gedaan van zijn presidentschap; een leugen, dat hij zijn officiëele betrekking met Transvaal had verbroken; een leugen, dat hij de heilige zaak der vrijheid was afvallig geworden.

De geheele proclamatie was opgetrokken op een fondament van leugen, bedrog en misleiding, en zoo de Boeren het hart hadden, den Engelschen luipaard te blijven tarten, zouden zij zijn klauw voelen, zijn onbarmhartige klauw, die hun de ingewanden uit het lijf zou scheuren!

Dat was de taal van ROBERTS, van den vromen ROBERTS, van wien de apostel PAULUS zou hebben gezegd: 'Om uwentwil wordt de Naam des Heeren den ganschen dag gelasterd!'

Maar de Boeren stoorden zich niet aan Engeland, en SCHALK BURGER vaardigde, daartoe door de voormannen des volks gemachtigd, de volgende proclamatie uit:

SCHALK BURGER. Vice-President der Zuid-Afrikaansche Republiek.

'Nademaal de ouderdom van den staatspresident hem niet in staat stelt de Boerenkommando's te volgen, nademaal de Uitvoerende Raad overtuigd is dat de staatspresident in Europa werkzaam zal kunnen blijven voor 's lands welzijn, zoo bewilligt de Uitvoerende Raad hem een zesmaandsch verlof, om daarheen te gaan in 't belang van de zaak van de Boeren. Ik, SCHALK BURGER, vervang hem, overeenkomstig de wet.'

Het waren intusschen geen looze geruchten geweest, die de komst der Engelschen meldden. Het was, helaas! een feit, en de Boeren moesten zich reppen bij den terugtocht, om niet verpletterd te worden onder het geweld van den Engelschen dorschmolen.

Generaal HUTTON vormde den schakel tusschen de strijdmachten van POLE-CAREW en FRENCH, en twee uren nadat het laatste Boeren-kommando den top van Kaapsche Hoop had verlaten, verschenen er zijn gehelmde soldaten.

Kaapsche Hoop is een der machtigste en heerlijkste bergen van het Drakensgebergte, en op deze luchtige hoogte verkreeg HUTTON heliographische gemeenschap met generaal POLE-CAREW in het Noorden en met generaal FRENCH in het Zuiden.

Heerlijk was van dezen top het vergezicht! Westwaarts daalde de bergketen tot terrassen, van diepe ravijnen doorsneden; oostwaarts paalde hij aan de Kaapsche vallei, door de inboorlingen vanwege haar koortswekkend klimaat de vallei des doods genoemd.

Toch was het een gebied vol wondere schoonheid.

En aan gindschen kant der Kaapsche vallei rees keten aan keten van bergen, die den gezichteinder afsloten, en het blauwe hemelgewelf op hun majestueuze schouders schenen te torschen.

Ver in het Zuid-Oosten konden de huizen van Barberton nog even worden onderscheiden; als zwaluwnesten tegen de rotsen, zoo nestelden die huizen tegen de hellingen van het Drakensgebergte.

Ten Noorden strekte zich de Krokodilvallei uit. In haar bosschen krijschte de ongemanierde baviaan, en sloop de luipaard rond. En in de diepe poelen der Krokodilrivier plaste het nijlpaard, beschermd door een boete van *f* 6000. -, door den jager te betalen, die het nijlpaard doodde. Des nachts zwierf er de eenzame, hongerige leeuw, maar nog gevaarlijker was de zwarte mamba: de giftigste slang, die Afrika kent. Zij heeft de gewoonte, uit het loover van het geboomte sissend neer te schieten op haar prooi, die zij binnen twee minuten doodt.

'Het is een schoon land,' schreef een oorlogscorrespondent, 'door welk de Krokodilrivier stroomt; een land van bergen, bosschen en stroomen. Toch bouwt hier geen mensch zijn huis; geen ploegschaar scheurt er den grond. Er is geen teeken van menschelijke woningen. In

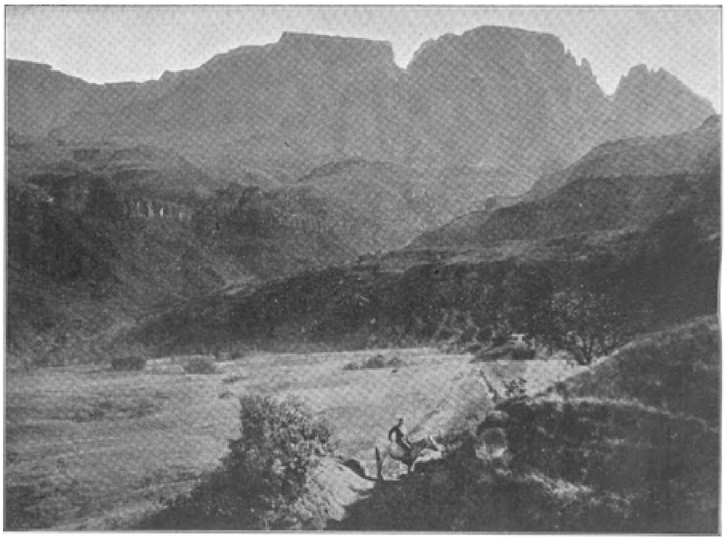

Wederom het Drakengebergte.

den winter drijven de menschen hun vee naar de valleien; het voedt zich met het gras, dat de bergen doet schitteren als smaragd. Doch als de lente komt, vouwen zij hun tenten op, laden hun wagens en vertrekken. Er rust een vloek op deze streek. Het is het koortsland.'

Het land was inderdaad van betooverende, wegslepende schoonheid; door de landouwen ruischten de kleine stroomen, helder als kristal. De natuur trad hier den vreemdeling tegemoet met haar schitterendsten glimlach, maar in de plooien van haar kleed hield zij het gif verborgen, dat mensch en dier kan vermoorden: het malaria-gif.

De Engelschen rukten voort. De Boeren hadden, om hun strijdmachten in het Noorden en in het Zuiden sterk te maken, niet voldoende manschappen overgehouden ter verdediging der spoorlijn, en de opmarsch van den vijand werd niet gestuit maar slechts vertraagd door het opbreken van de rails, en het vernielen der spoorbruggen, terwijl de Krokodilpoort door dynamiet werd gehavend.

Te Hectorspruit hield het vluchtende Boerenleger halt. Het was op dat punt 2000 manschappen sterk, doch een groot gedeelte was zonder paarden. Te midden van het rumoer en de schromelijke wanorde, die onvermijdelijk aan een vlucht zijn verbonden, werd krijgsraad gehouden, en dan werd een schifting gehouden onder de manschappen. De paarderuiters ontvingen bevel, de spoorlijn te verlaten; om den Engelschen linkervleugel heen zouden zij zich aansluiten bij de Boerenkommando's in het Boschveld. LOUIS BOTHA zou er hen brengen, terwijl de waarnemende president SCHALK BURGER, de procureur-generaal en de thesaurier met de krijgskas zouden medegaan.

Het besluit was voor vele voetgangers een teleurstelling; zij deden dringend aanzoek, om met de ruiters het Boschveld in te mogen trekken, doch daar zij zonder paarden waren, kon hun verzoek niet worden toegestaan.

De kanonnen werden, in zoover zij zonder ammunitie waren geraakt, vernield en in de Krokodilrivier geworpen.[1)]

Zij hadden hun taak verricht; zij hadden die taak op lofwaardige wijze verricht; zij hadden in het gebrul der veldslagen geroepen voor vrijheid en recht, en het was niet betamelijk, dat deze herauten van het recht ooit door het onrecht zouden worden geknecht.

Zij hadden hun dienst verricht; de slag van het dynamiet, dat hun bronzen loopen uitéén scheurde, was hun zwanezang, en zij verdwenen in het snelvlietende water der Krokodilrivier.

Doch stukken hout van de verbrijzelde affuiten dreven als wrakstukken rond, en boden een angstwekkend beeld van het wrak, dat naar de Komati-poort dreef.

Want nu de ruiters de teugels van hun paarden hadden gewend,

1) Zie de illustratie op blz. 1096.

en waren verdwenen in de wildernissen van het Boschveld, was het Boerenleger, dat langs de spoorlijn naar het Oosten holde, niets meer dan een wrak.

De verwarring nam toe; ellende stapelde zich op ellende, terwijl de Engelsche legers als een onweerstaanbare vloed kwamen opzetten.

In den nacht van den 13[den] September reed bij Hectorspruit een spoortrein in volle vaart op een stilstaanden trein. Er werden acht wagens verpletterd; negen muildieren gedood en acht menschen gewond. Zij behoorden bij LOUIS BOTHA'S staf. BOTHA zelf verloor bij de ramp zijn wagen, terwijl de rijwielen van zijn rapportgangers werden vernield.

De trein was vol vluchtende vrouwen en kinderen, en het was wel iets buitengewoons, dat er geen menschen waren omgekomen.

Den nacht te voren had er een soortgelijke botsing plaats gehad, waarbij de geheele apotheek der ambulance was te loor gegaan.

Toen het Boerenleger Kaapmuiden bereikte, bestond het nog uit ongeveer 400 Boeren, 200 Vrijwilligers en 150 ambtenaren en particulieren, waarover J.P. COETSEE, lid van den Eersten Volksraad voor het district Lijdenburg, in den laatst gehouden krijgsraad als bevelhebber was gekozen.

'Deze keuze kan niet gelukkig worden genoemd,' schreef de oorlogscorrespondent van de 'Telegraaf', 'daar de heer COETSEE nog nooit als officier op een kommando had geageerd.'

Onder de Uitlanders bevonden zich vele Italianen, Ieren en Amerikanen, waarvan verscheidenen - de goeden niet te na gesproken - tot een gevaarlijk element behoorden. En te midden van de zee van jammer en ellende, die de Boeren omgolfde, braken zij uit den band, plunderden de ambulances en roofden de eigendommen, terwijl de wijn en de whiskey stroomden.

De van huis en hof verdreven vrouwen en kinderen waren de onvrijwillige getuigen van deze woeste dronkemanstooneelen en zij waren blijde, toen de stationschef het sein gaf, dat hun trein zou vertrekken naar Barberton.

Want zij zouden naar Barberton worden vervoerd. Doch zij kwamen er niet, want de spoorbrug bij Avoca was vernield, en zij moesten terug naar Kaapmuiden.

Het 'Laatste Nieuws,' dat op het punt stond, gestaakt te worden, bevatte de volgende berichten van zijn correspondent op diens reis naar Lourenço-Marques:

> 'Komatipoort, 12 September.
> Om 10 uur legden wij ons gisteravond ter ruste. Wij konden zoowat anderhalf uur hebben geslapen, toen een hevige schok van onzen wagen ons meer dan wakker schudde. Een machine had zich op de lijn geplaatst en... daar reed de trein weg. Wij reden wel twee uur ver, en toen wij dezen morgen wakker werden, zagen wij ons in eene groote en keurig aangelegde spoorwegstatie, waarachter zich een drietal hotels verhieven tusschen weelderig boomen en andere breeduitloopende planten. Wij waren te Komatipoort!

Volgens order gaan wij hedenmorgen den Thesaurier-generaal vinden, die ons verzoekt, hier nog te blijven, tot hij in Lourenço-Marques tijdingen voor ons zal zenden

Eenige ambtenaren hebben reeds verlof gekregen van de regeering. Daar onze taak ten grooten deele is afgeloopen, en wij niet geschapen zijn om het harde leven van de guerrilla te deelen, hebben wij besloten, om ook verlof aan te vragen.

13 September.

De werkzaamheden der goudmijn Sjiba zijn gestaakt. Eenige vrouwen, komende van Barberton, rijden alhier voorbij ter bestemming van Lourenço-Marques. Barberton was dezen morgen nog niet in handen van den vijand. Hier ter statie staan een groot aantal wagens, geladen met ongeveer 47,000 zakken bloem. Deze verzending was verleden week uit de Baai gekomen, maar men denkt, dat het raadzamer zal zijn deze terug te zenden, aangezien de lijn door onze menschen verlaten wordt, en de bloem zoo in handen van den vijand zou komen, daar het vervoer naar het binnenland vooralsnu onmogelijk is. Het is hier zeer warm vandaag. Treinen komen gedurig van den kant van Hectorspruit, en brengen de wagens met levensmiddelen in veiligheid. Heden verschijnt er geen oorlogsbericht, en dat van 10 September zal wellicht het laatste geweest zijn.

Men vertelt, dat de vijand van dezen kant Spitzkop werkzaam is, en een weg zoekt recht op Komatipoort. Dit blijkt zoo te wezen, want Nelspruit, alhoewel verlaten, is nog niet in handen der Engelschen.

14 September.

Hedenmorgen wordt het nieuws verspreid, dat Barberton gisternamiddag door de Engelschen werd ingenomen. - Komatipoort zal door de onzen verdedigd worden. De 1500 voetgangers, die zich te Hectorspruit bevinden, zullen hier posities nemen; ook worden de drie Long-Toms op de Libombobergen geplaatst. - President STEYN is met een groot eskort gister van Hectorspruit vertrokken.

15 September.

Sedert gister staan wij gereed, om het Portugeesch grondgebied in te rijden. Wij besloten de Staatsdrukkerij in veiligheid te brengen. Door het te groote verkeer en het rangeeren van honderden waggons, die hier worden opgeborgen, is het uithalen onzer waggons vooralsnog onmogelijk. Reeds dezen morgen stonden wij gereed, gansch gepakt, maar om elf uur kwam er nog niets van. Wij hebben er ons gewoon vroegmaal bij ingeschoten. - Verscheidene diefstallen zijn in spoorwegwaggons dezen nacht gepleegd. In een waggon naast ons stal men al de kleederen van de vier aldaar slapenden. Het begint goed. - Een overgroote massa levensmiddelen bevindt zich hier. Rijst, koffie, bloem, alles is er in overvloed. Het ware een ramp, indien de Engelschen hier kwamen, en het in hunne handen moest vallen. Men zegt, dat indien het zoover moest komen, men tot de vernietiging van alles zou overgaan. Het was om half twee, toen we dezen middag van Komatipoort wegstoomden Eerst rijden wij de reeds genoemde lange brug over, daarna gaan wij de Libombobergen voorbij, en na 20

minuten rijdens komen we den grenspaal voorbij, die bestaat in een steenen torentje van zoowat 4 meters hoogte en in 't wit geschilderd. Wat later maakten wij halt in het station Ressano-Garcia. Dat is het grensstation der Portugeesche provincie Mozambique. De reizigers worden hier door de douanen nagezien, en weldra komt de trein weer in beweging. Na een zestal stations te hebben voorbij gereden, zooals Incomatie, Movene enz. en waarvan langs gansch de lijn weinig te vermelden valt, komen wij omtrent 6 uur 's avonds in Lourenço-Marques aan.
Onze drukkerijwagen had ter statie vele aanschouwers. Wij deden 'savonds terloops een kijkje in de stad, en de vermoeienissen van den dag deden ons vroeg huiswaarts gaan. Het was de eerste nacht, dien ik buiten de Transvaal doorbracht sinds mijne aankomst alhier in 1896, dus vier jaar geleden.

Den 19den September bezette Generaal POLE-CAREW Kaapmuiden, hij vond de groote brug over de Kaaprivier vernield, en in de loodsen werden wel 19 locomotieven gevonden, maar de Ieren hadden er voor gezorgd, dat de Engelschen er geen plezier van zouden hebben.

Langs de lijn stonden lange rijen spoorwagens; zij waren verbrand of smeulden nog; groote stapels koffie, suiker en meel lagen te rooken, en over alles hing een brandlucht.

Hier te Kaapmuiden vereenigde zich de strijdmacht van POLE-CAREW met het leger van generaal FRENCH, die den 17^{den} September te Avoca 50 locomotieven en vele spoorwagens had buitgemaakt.

De kleine Boerenstrijdmacht, een verwarde hoop zonder paarden en zonder krijgstucht, trok terug op Komatipoort, het uiterste punt der Oosterlijn, terwijl zij op haar laatste, wanhopige vlucht een langen sleep van verwoesting achter zich liet.

De terugtocht ging door een doodsch, verlaten land. Men zag geen bavianen meer, geen luipaards, geen vogels met schitterende vleugels. Niets was er te ontdekken dan een eenzame springbok of een blauwe meerkol, een wildernis van acacia's en doornen, die een zonderling netwerk vlochten over het verschroeide land, terwijl de boomen, welken door de witte mieren het hart uit den stam was gevreten, hun dorre takken als doodenarmen omhoog staken.

Te Komati-poort sprong het gevaarlijk element, dat onder de Uitlanders schuilde, opnieuw uit den band; de tooneelen van verwoesting herhaalden zich; stomdronken Uitlanders gingen als dieren, als wilde beesten te keer, en op de Furie van Kaapmuiden barstte de Furie van Komati-poort uit.

Maar er moest toch raad worden geschaft, want 25,000 Khaki's waren op de komst.

Toen rees het gedemoraliseerde Boerenleger op uit zijn smaad en ellende; een nieuwe, frissche geest werd over de burgers vaardig, en moesten zij ondergaan, dan wilden zij het doen met glorie en eere!

Den 18^{den} September werd krijgsraad belegd. Hij werd bijgewoond door generaal COETSER, kommandanten PIENAAR, SCHREUDER, RICHIARDI, vrederechter J.H. JANSON en de kommandanten der Duitsche en Fransche vrijwilligers.

Door dien krijgsraad werden de volgende drie besluiten genomen:

1°. de aanwezige strijdmacht, die bestond uit officieren zonder manschappen en manschappen zonder officieren, zou onmiddellijk onder bizondere, daarvoor aan te wijzen commissies worden gereorganiseerd, zoodat tegen den volgenden morgen negen uur ieder man onder een bepaalden officier moest staan;

2°. de aanwezige drie kanonnen, waaronder een Long-Tom, zouden onmiddellijk in stelling worden gebracht aan den overkant der Komati-rivier, en

3°. de republikeinsche strijdmacht zou zich in de laatste schans tot den laatsten man verdedigen.

Dit laatste besluit werd met algemeene stemmen genomen, terwijl een nieuwe krijgsraad tegen den volgenden voormiddag elf uur werd belegd, doch op dezen krijgsraad was de voorzitter, generaal COETSER, niet verschenen - hij was met 150 man noordwaarts verdwenen. Men kon

de sporen van zijn wagens nog volgen, en de Khaki's zijn die sporen dan ook later gevolgd, zonder echter in staat te zijn, hem te bereiken.

Wat mag generaal COETSER bewogen hebben tot deze daad? Vreesde hij, niet meer in staat te zijn, de krijgstucht te handhaven?

Had hij er reeds in 't geheim bericht van ontvangen, dat de Portugeezen de opstelling der Boerenslagorde aan hun grenzen niet zouden dulden? En verzweeg hij zijn plan, om er met de laatste 150 paarderuiters van door te gaan, ten einde nog te redden, wat te redden was?

In elk geval was de kleine Boerenstrijdmacht, die de stelling bij Komati-poort zou verdedigen, door het vertrek van generaal COETSER en zijn mannen opnieuw ernstig verzwakt, doch de goede geest bleef behouden, en de kommandanten waren vastberaden, om te vechten.

Het kwam echter tot geen gevecht. Portugeesche officieren lieten de grenslijn afbakenen met kleine vlaggen, en verklaarden aan de Boeren-bevelhebbers, dat Portugal geen stellingen zou dulden, die korter dan een mijl afstands van de Portugeesche grenzen waren.

Het Portugeesche bestuur stelde deze verklaring waarschijnlijk onder Engelsche pressie, maar dat baatte den Boeren weinig, want een Portugeesche strijdmacht begon reeds positie te nemen, terwijl de beste stellingen der Boeren geen mijl van de grens waren verwijderd.

Zij konden een Portugeeschen aanval in den rug verwachten, indien zij deze stellingen niet ontruimden, en zonder deze stellingen waren zij niet in staat, om slag te leveren.

Zoo heeft Komati-poort, dank de Portugeesche hulp, den Engelschen geen druppel bloed gekost.

Maar de proviand, de ammunitie en de kanonnen mochten toch niet in 's vijands handen vallen. Met twintig kisten dynamiet werd de Long-Tom verbrijzeld; de beide andere kanonnen gingen denzelfden weg;[1] 200 spoorwagens, gevuld met ammunitie en proviand, werden met petroleum gedrenkt, en dan aan de vlammen prijsgegeven, en terwijl de rook en de blaak het licht der zon verduisterden, hield de Boerenstrijdmacht, die bij Komati-poort stond, haar uitvaart.

'De overgeblevenen,' zoo schreef de oorlogscorrespondent van 'De Telegraaf,' 'stonden nu voor de keus, òf om zich aan de overweldigende meerderheid des vijands over te geven - veertig tegen één - en dan, zoolang de oorlog zou duren, ver van hun land en familie te leven, en misschien op Ceylon of St. Helena begraven te worden, òf wel om als vrije mannen de Portugeesche lijn over te gaan op onzijdig gebied. Hoewel

1) 'Deze laatste en onder de omstandigheden zeer te waardeeren diensten,' schreef de oorlogscorrespondent van de 'Telegraaf,' 'zijn der Republiek bewezen door Hollanders, die zich in deze uiterste uren van gevaar zeer verdienstelijk hebben gedragen. De namen van enkele hunner zijn: F.C. KEUZEKAMP, VIERDAG, PARÉ VAN EGMOND, VOOGT, KERMINGA, maar er waren er meer, die genoemd dienen te worden.'

het eerste geen schande zou zijn geweest, kozen zij het laatste, om de kans te behouden, zich zoo spoedig mogelijk langs een of anderen weg weer bij hunne strijdende broeders te voegen in het land, waar zij alles, wat zij liefhebben, achterlieten.

Een enkel woord van lof nog voor die kleine natie, die zoo sympathiek is voor ons Afrikaander volk, de Portugeesche natie, die ook door Engelands klauw wordt vastgenepen, en niet kan doen, wat zij wel zou willen doen. Toen het overblijfsel onzer Boerenmacht Ressano Garcia, het eerste station op Portugeesch gebied, betrad, namen de officieren hunne hoeden af, en lieten ons ongehinderd voorbijgaan. Zij en hunne manschappen betoonden ons de uiterste vriendelijkheid, maar de lijn werd dadelijk door hunne troepen afgezet, en ons werd gezegd, dat wij goed zouden worden behandeld en in vrijheid gelaten, maar dat ieder, die zou trachten over de lijn terug te gaan, zou worden gevangen genomen of doodgeschoten.

De herinnering aan de gebeurtenissen dier laatste dagen is mij als een droom bijgebleven, en ik geef hier, wat ik er van heb kunnen vasthouden. Oneindig meer zou er van kunnen verteld worden, maar hoewel het geven van een geregeld verhaal nu nog zoo goed als onmogelijk is, zullen zij, die ze bijgewoond en mee doorleefd hebben, de geheugenis er aan nooit verliezen. Van onze te Lourenço-Marquez achtergebleven mede-uitgewekenen hebben velen reeds getracht, terug te gaan over de Transvaalsche grens, maar zijn bijkans allen ongewapend gedood of gevangen genomen bij de poging, om hunne commando's weer te bereiken.'

Op Zondag 23 September kwam de burgerstrijdmacht, nadat zij door de Portugeezen was ontwapend, te Lourenço-Marquez aan; velen hunner vertrokken met het Oostenrijksche stoomschip 'Styria' naar Europa, waar zij in de haven van Triëst landden.

Door het bezetten van Komati-poort verbraken de Engelschen den eenigen schakel, die de Boeren met de overige beschaafde wereld verbond, en de Engelschen juichten.

De oorlogscorrespondent van de 'Daily Telegraph' seinde:

'De verplettering van de Boeren is volkomen. Door een snellen rit van Barberton uit slaagde ik er in, eerst de divisie van generaal IAN HAMILTON in te halen, en daarna die van generaal POLE-CAREW; ten slotte reed ik Komati-poort binnen met onze verkenners.

Geen schot werd gevuurd, en men zag onderweg geen enkelen Boer. Overal zag men echter teekenen van 's vijands baloorige vernielzucht; bruggen waren gedynamiteerd, pakhuizen, gebouwen en woningen geplunderd en verbrand, evenals al de eigendommen van den spoorweg. Al de voorname stations waren rookende puinhoopen, o.a. Kaapmuiden, Hectorspruit en Komati-poort. Bij de laatste plaats waren de Boeren over een ontzaglijke uitgestrektheid aan het vernielen en verwoesten geweest. Honderden

waggons en rijtuigen zijn verbrand met alle mogelijke voorraden kleederen, schietvoorraad, voer, mondkost, suiker, koffie, rijst, meel en schrijfgerei. Duizenden tonnen stonden nog in vlam.

Generaal POLE-CAREW heeft zich meester gemaakt van honderden locomotieven. De geheele Selati-spoor staat gewoonweg volgepropt met rollend materieel.

Op mijn weg van Barberton zag ik te Hectorspruit enkele gebarsten kanonnen en vernielde pakhuizen van de Boeren. Bij het station Krokodilrivier zag men letterlijk morgen gronds, die bedekt waren met vernielde kanon-ammunitie, wagens, lemoenen, dynamiet, slaghoedjes en oorlogsvoorraden van allen mogelijken aard. Toen ik door Komati-poort ging, zag ik, naast brandende voorraden honderden tonnen ammunitie en alle soorten van hulzen, buskruit en andere ontplofbare stoffen, bommen met de lont er aan voor de pompoms en allerlei andere stukken tot zesduims kanonnen toe, gebroken geweren en vernield geschut.

De vijand had vele tenten laten staan. De Boeren hadden groote hoeveelheden plunje en bagage achtergelaten. Koffers, huisraad, proviand en kleeren slingerden in alle richtingen.

In de rotsige bedding van een onstuimigen, schuimenden stroom lagen nog grootere hoeveelheden voorraden, schietvoorraad, geweren, kanonnen en voedingsmiddelen.

Een goede politie-troep van, zeg 20.000 man, kan de rest van het werk doen, en de rust en veiligheid herstellen.'

Ja, dat leek wel een knap man, die oorlogscorrespondent van de 'Daily Telegraph.'

Met 20.000 man politie zou men 't nu wel klaar spelen!

Lord ROBERTS scheen wel van dezelfde meening te zijn, want hij seinde dato 20 September 1900 uit Nelspruit:

'Van de Boeren, drie duizend in getal, die teruggetrokken waren naar Komati-poort, zijn zeven honderd over de Portugeesche grens getrokken. De overigen deserteerden of verspreidden zich, nadat zij vooraf de Long-Toms en de veldstukken hadden vernield. Van het leger van de Boeren is nu niets meer over dan een paar stroopende benden.'

Een paar stroopende benden, die men desnoods met een Engelsche karwats als honden uit elkander kon jagen - ja, dat was dan het slot!

Toen juichten de Engelschen, en de Engelsche fanfares klonken!

Maar zij klonken niet lang.

De Boeren dachten er niet aan, om den strijd op te geven. Zij voelden zich niet geslagen en nog minder verslagen. Van de meeste spoorlijnen waren zij afgedrongen - er was hun inderdaad niets anders overgeschoten dan een stuk van de Pietersburger lijn - maar hadden zij

niet het vrije veld onder hun voeten? Was niet elke klip een schans, niet elke rand een borstwering?

Neen, zij dachten niet aan toegeven, en hun voormannen evenmin.

LOUIS BOTHA, pas van een zware ongesteldheid hersteld, voelde weer nieuwe krachten in zijn heldenarm, en in het rondschrijven, dat hij dato 6 October 1900 uit Roossenekal aan de verschillende kommando's richtte, klonk de toon van den vastberaden veldheer.

Het rondschrijven luidde aldus:

'*Aan hoofd- en andere officieren en burgers der Z.-A. Republiek.*

Aangezien het tot mijn kennis is gebracht, dat de vijand allerlei soorten van valsche en leugenachtige geruchten onder de burgers verspreidt aangaande de Regeering en mijn persoon, zoo wordt allen officieren en ambtenaren opgedragen, ter informatie van het publiek in het algemeen het onderstaande bekend te maken en waar telegraafkantoren nog in werking zijn, hetzelve naar alle bereikbare kantoren over te seinen.

De Uitvoerende Raad heeft na raadpleging met Z.H.E.D. den Staatspresident van den Oranje-Vrijstaat goedgevonden in het belang van onze zaak, Z.H.E.D. onzen Staatspresident verlof van afwezigheid te geven met opdracht, zich onmiddellijk naar Europa te begeven, ten einde onzer deputatie aldaar behulpzaam te zijn in het haar opgedragen werk.

De Vice-President (de heer SCHALK BURGER) is volgens wet ingezworen en ageert thans als Wd. Staatspresident.

Hij wordt bijgestaan door den Staatssecretaris en twee leden van den Uitvoerenden Raad (de heeren LUCAS MEYER en mijzelf), zoowel als door den Assistent-Staatsprocureur en andere ambtenaren.

In het kort: onze Regeering bestaat nog op dezelfde wijze als voorheen, en is thans in mijne onmiddellijke nabijheid en in directe communicatie met mij.

Het door den vijand verspreide bericht, dat ik zou bedankt hebben, is absoluut onwaar. Ik ben heden te Roossenekal aangekomen, en hoop spoedig alle kommando's persoonlijk te bezoeken. Ik vertrouw, dat de burgers zoodanige valsche geruchten niet zullen gelooven, daar zij alleen verspreid worden, om onze burgers te beleedigen, en om op een bedriegelijke wijze te trachten, hen te bewegen, in strijd met hunne burgerplichten te handelen.

Weest derhalve gewaarschuwd, en volhardt in den strijd, die reeds zoovele dierbare offers van ons geëischt heeft. Laat het bloed van onze dappere gesneuvelden steeds een sterke roepstem bij elken burger zijn, om voor onze waarachtige vrijheid te strijden! Wij hebben niets meer om te verliezen, maar alles om te winnen; de Regeering heeft vast besloten, om met den strijd voort te gaan, en ik ben er van overtuigd, dat onze burgers dit besluit zullen uitvoeren.

De burgers worden ook gewaarschuwd tegen schoone woorden, die door den vijand gebruikt worden om hen te bedriegen, en hunne wapens te doen neerleggen, daar zij toch volgens proclamatie van lord ROBERTS allen naar St. Helena of Ceylon als krijgsgevangenen vervoerd worden en zij daardoor hunne eigendommen als het ware tusschen twee vuren plaatsen, daar ik voortaan handelend zal optreden tegen alle eigendommen van wapenneerleggers.

Het is verder tot mijn kennis gebracht, dat de vijand overal, waar klompjes van onze burgers zijn, correspondentie zendt over het neerleggen van wapenen, en ik wensch hiermede allen officieren op te dragen, in zoodanige gevallen den vijand als antwoord eenvoudig naar mij te refereeren, en verder geen correspondentie over zulke onderwerpen te voeren.

Volgens rapport, uit den Oranje-Vrijstaat ontvangen, blijkt, dat in onzen zusterstaat nog 12.000 burgers op de been zijn, en generaal BEN VILJOEN zal met ongeveer 1200 man binnenkort op een goed punt van werkzaamheden opdagen.

Te Komati-poort heb ik assistent-generaal COETSER achtergelaten met ongeveer 1000 voetgangers, doch heb van daar nog geen verdere berichten ontvangen, dan die de vijand verspreidt, n.l. dat Komati-poort door den vijand is genomen, waaraan ik geen geloof hecht. Warmbad en Nijlstroom zijn weder in ons bezit en een sterk kommando onder assistent-generaal BEYERS is op de been.

In de omgeving van generaal DE LA REY, die een groot en sterk kommando onder zich heeft, komen ook goede berichten.

Verder ben ik bezig, verschillende klompjes burgers in het district Middelburg (waarvan reeds 1000 op de been zijn) te organiseeren en onder bevel van vechtgeneraal GRAVETT te plaatsen, terwijl het kommando van Heidelberg nog in het district Lijdenburg werkzaam is.

Ten slotte kan ik nog zeggen, dat onze zaak, hoewel zwaar, lang niet hopeloos is, en als elk burger slechts zijn plicht doet, de Heere zekerlijk op Zijn tijd en op Zijne wijze eene gezegende uitkomst zal geven.

LOUIS BOTHA,

Kommandant-Generaal.

Neen, de Boeren waren niet geslagen, en nog minder verslagen. Er bleef een goede hoop op den triumf der Republikeinsche wapenen, en een groote kans, dat die 'paar stroopende benden' het vuur zoo hard zouden stoken voor Engeland, dat het met zijn driehonderdduizend huurlingen niet klaar zou komen.

Doch daarin dreigde voor de Boeren een nieuw gevaar, want het zou toch een onmetelijke schande zijn voor Engeland, indien het tegen een handvol ongedrilde schaapherders het zou moeten opgeven, en het gevaar was niet denkbeeldig, dat Engeland liever de hel zou loslaten over Afrika, dan het gewonnen geven.

Kon Engeland niet het land te vuur en te zwaard verwoesten? Kon het niet de helft van de Republikeinsche vrouwen en kinderen opsluiten in de concentratiekampen, waar zij door ontbering en typhus zouden worden uitgeroeid, en de andere helft in een verwoeste wereld aan den hongerdood prijsgeven? Had Engeland niet de macht, om de bepalingen der Geneefsche conventie met voeten te treden, en de Boeren kommando's van schier alle medische hulp te versteken? Had het geen geld genoeg, om de onvertrouwbare elementen onder het Afrikaansche volk om te koopen, en deze ellendelingen den wakkeren Boerenhelden als Nationale Verkenners op den nek te schuiven? En bovenal: kon Engeland niet de Kaffers bij tienduizenden wapenen, en onder belofte van rijken buit tot bondgenooten maken?

Natuurlijk, door zulke middelen werd de hel over Afrika losgelaten, maar zelfs de heftigste beschuldiger van Engeland durfde niet vermoeden, dat Engeland tot zulke middelen de toevlucht zou nemen.

Trouwens: zulke middelen verzekerden wel een succes, maar toch slechts een tijdelijk succes. De groote moord zou nooit uit de gedachtenis van den Afrikaner worden weggewischt, en zulke middelen zouden niet de brug bouwen, maar wel een eeuwigen afgrond delven tusschen Engeland en het Afrikanerland.

De Republikeinsche voormannen konden dan ook moeilijk aan zooveel wreedheid en zooveel kortzichtigheid gelooven; neen, Engeland zou zijn naam niet voor altoos aan den schandpaal willen nagelen!

Zij rekenden er dus op, dat zij slechts met 300,000 huurlingen te doen hadden, waartegen zij ruim 15.000 geharde Boeren konden overstellen, en tegenover de vijf honderd kanonnen en maxims van den vijand stelden zij de kracht van hun heldenarm.

Zoo was er dan geen reden om te versagen, - neen, er was hoop op zege en triumf!

De Boerenkommando's zouden den strijd ten tweeden male dragen in Kaapland; zij zouden de Kaapsche broeders oproepen tot den heiligen oorlog, want nu wisten zij het immers, dat ze van de Tafelbaai tot aan de Zambezi-rivier één volk, één natie, één taal vormden.

En LOUIS BOTHA heesch de Vierkleur opnieuw aan de oevers der Olifantsrivier, en KOOS DE LA REY antwoordde met de Vierkleur boven de klippen der Magaliesbergen, en CHRISTIAAN DE WET antwoordde met de Oranjevlag van de Vrijstaatsche heuvelen!

Zij waren vastbesloten en vastberaden; reeds schitterden de Republikeinsche vlaggen in den glans van toekomstige overwinningen, en over de breedte en de lengte van het Afrikaansche land bruiste opnieuw de strijdkreet: ‘Met God voor vrijheid en recht!’

Vrijwilligers voor! De Ramp van Bothaville. De Glorie van Dewetsdorp.

CHRISTIAAN DE WET had niet voor zijn plezier opnieuw de voeten gezet op Vrijstaatschen grond.[1] Hij koesterde een stout plan, en een groote gedachte bezielde hem: hij wilde een algemeene volkswapening. De Engelschen hadden het zaad van een diep wantrouwen gezaaid, en op dezen akker wilde de Vrijstaatsche generaal de schoof binnenhalen. Neen, die treurige overgave van MARTHINUS PRINSLOO met 3000 burgers was niet in een hoek geschied; het had tot ver over de grenzen van den Vrijstaat geklonken, dat die burgers op een gemeene, liederlijke manier waren bedot en bedrogen geworden; het was bekend, dat zij hun vuurwapens hadden ingeleverd in het vaste vertrouwen, dat zij naar hun hofsteden terug konden keeren, terwijl zij hun hofsteden niet meer hadden gezien, en in de kaneelplantages van Ceylon waren terecht gekomen.

Deze daad van de Engelsche overheid had de gemoederen inderdaad hevig verontrust, maar de Engelsche barbaarschheid zorgde er voor, dat het hierbij niet bleef. De burgers, die in een moedeloos oogenblik den eed der onzijdigheid hadden afgelegd, werden gedwongen, om verspiedersdiensten te doen; zij kregen zware boeten, zoo zij niet wisten, waar de vechtkommando's waren; zij werden verantwoordelijk gesteld voor de veiligheid van de spoor- en de telegraaflijnen in hun buurt, en hun huizen werden in de asch gelegd, al waren zij aan de vernieling van die lijnen even onschuldig als lord ROBERTS zelf.

Zij hadden den eed der onzijdigheid afgelegd, dat is waar, maar die eed was afgelegd onder voorbehoud, dat zij niet meer geplaagd of gekweld zouden worden door het Engelsche bestuur, en nu de Engelschen dit voorbehoud schonden, mocht wel eens de vraag worden geopperd, of de eed nog bindend was.

Terwijl de burgers op deze vraag een antwoord zochten, verscheen kapitein PRETORIUS[2] plotseling in eenige zoo pas tot rust gebrachte

1) Zie bladzijde 975.
2) Kapitein PRETORIUS was vroeger luitenant geweest in THERON'S Verkennerscorps, maar voelde zich aangegord, om een eigen corps op te richten. Hij ging daarbij van de gedachte uit. dat één dappere burger meer waarde had dan tien laffe burgers, en hij duldde daarom ook geen lafaards bij zijn corps. Ook had hij het land aan zwakke paarden; zijn ideaal was: een corps moedige Boeren op moedige paarden, en hij is dicht bij dat ideaal gekomen. Hij hield van een straffe krijgstucht, en elken morgen hield hij monstering. Soms zwol zijn corps tot 400 man aan, maar hij wilde niet meer dan 200 man hebben, omdat 200 man in oorlogstijd eerder den kost kunnen opscharrelen dan 400 man, en hij deed de overtolligen over aan DE WET. Hij was middelmatig van grootte, had een donker uitzicht, en kende geen vrees. Hij trok alleen Dewetsdorp binnen, toen er een Engelsch garnizoen lag, bezocht zijn vrouw, die daar woonde, en zag door de ruiten de Engelsche soldaten voorbij marcheeren. Zij wisten niet, welk een vangst zij konden maken, en PRETORIUS kwam er weer heelhuids uit.

‘hun huizen werden in de asch gelegd, (zie blz. 1129).

districten van den Vrijstaat, en zeide: 'Houdt u gereed, burgers; oom PIETER komt!' En de wakkere GIDEON J. SCHEEPERS, die later als martelaar zijn liefde tot zijn volk zou bezegelen, deed hetzelfde in andere districten. 'Houdt u gereed, burgers,' riep hij, 'want Rechter komt!'

Met Oom PIETER was bedoeld de assistent-hoofdkommandant PIETER FOURIE, en toen deze met een kleine patrouille verscheen, gelukte het hem ook, om met bekwamen spoed 750 man om den Vrijstaatschen standaard te verzamelen. Rechter HERZOG, van wien kapitein SCHEEPERS de heraut was geweest, was nog voorspoediger; hij bracht 1200 manschappen mede, terwijl veldkornet C.C. BADENHORST, later tot kommandant opgeklommen, met zijn 27 manschappen 1000 burgers bijéén kreeg. Het waren allen vrijwilligers; niemand werd gedwongen, en dat zij door een strijdbaren geest waren bezield, bewezen zij door een reeks kranige gevechten, voordat zij zich bij de hoofdmachten hadden aangesloten.

DE WET had er meer schik in dan Khaki; hij wreef zich vergenoegd de handen, en spoedde naar Heilbron. Doch hier betrok zijn gelaat, toen hij de zware wagenlagers zag, die de kommando's van Vrede en Harrismith achter zich aan sleepten. De tijd was nu voorbij, meende hij, voor die logge, lange treinen; zij hingen als lood aan de kommando's, terwijl de Boeren slechts door windsnelle bewegingen hun slag konden slaan. DE WET was dan ook vast besloten, om er een eind aan te maken, maar hij had met Boeren te doen, die van krijgstucht niet het flauwste begrip hadden. Hij gaf hun zijn bevelen, en zij luisterden bedaard toe, maar toen hij vertrok, namen zij de lange zweepen en schreeuwden: 'Huis toe!' Zoo trokken zij dan met hun wagens naar huis in plaats van naar het oorlogsveld, terwijl de Khaki's weer als de sprinkhanen kwamen opzetten.

Door dit onverantwoordelijk gedrag kon DE WET zich met zijn kleine macht niet handhaven tegenover den vijand; hij was verplicht om te retireeren, en wendde zich naar de spoorlijn. Daar stond echter een Engelsche vuurmond gereed, om hem te ontvangen, maar de Boeren reden toch moedig door, en het vijandelijk kanon deed geen mond open. Het bleek een boomstam te zijn, die op een affuit was geplaatst, en als vogelverschrikker moest dienst doen. Een Engelsche voorpost van twintig man, die de spoorlijn moesten bewaken, bleven even stom als dat boomstam-kanon, en de Boeren waren verplicht, om hen aan de Khaki-ooren te trekken, voordat zij wakker waren. Zoo gezellig lagen deze schepsels te slapen.

Dit geschiedde in den morgen van den 30sten September in de buurt van Wolvershoek; de Vrijstaatsche spoorlijn werd zonder ongevallen overschreden, en DE WET verscheen den 7den October op de plaats Klipstapel, ten zuidoosten van Vredefort, waar een rapportganger van generaal LIEBENBERG kwam opdagen.

Rechter HERZOG.

LIEBENBERG was in de buurt van Frederikstad aan het bakkeleien met den Engelschen generaal BARTON, en hij meende een mooien slag te kunnen slaan, als DE WET een handje wou helpen.

De Vrijstater was daartoe natuurlijk altijd te vinden, maar er waren weer krijgslisten noodig, om Khaki te misleiden, en ongeschonden naar het noorden te komen. In die krijgslisten echter had DE WET reeds een buitengewone ervaring opgedaan, en de Engelschen gehoorzaamden hem stipter dan zijn eigen burgers. In het gezicht van den vijand verwijderde hij zich tot op een afstand van vijf uren gaans ten zuiden van de Vaalrivier, en de Engelschen volgden hem natuurlijk als gedweeë lijftrawanten, maar midden in den nacht, toen Khaki sliep, trok DE WET denzelfden weg terug, en verscheen op den noordelijken oever der Vaalrivier.

Nu werden er de sporen ingedrukt, en LIEBENBERG was wat blijde, toen DE WET met zijn Vrijstaters verscheen.

LIEBENBERG had deugdelijk werk gedaan. Hij had generaal BARTON volkomen ingesloten, zoodat deze met de buitenwereld geen andere gemeenschap had dan door den heliograaf, maar de Engelschman had zich sterk verschanst, en was bij het spoorstation van Frederikstad weggekropen als een vos in zijn hol.

Nu, dan moest hij maar uit zijn hol worden uitgerookt, en de burgers togen vol moed aan het werk. Maar zoo'n beleg bleef met het oog op de talrijke Engelsche strijdmachten, die in West-Transvaal rondzwermden, toch een waagstuk, en het was een bedenkelijk teeken, dat BARTON op den vijfden dag der belegering de witte vlag nog niet had geheschen.

In den avond van dien vijfden dag - den *25sten October* - werd besloten, om een gewichtige stelling langs den spoordam te bezetten. DE WET zou er 80 burgers van Vrede onder den beroemden kampvechter FRONEMAN, en LIEBENBERG zou er 120 burgers voor bestemmen. Doch LIEBENBERG'S manschappen bleven weg, en FRONEMAN'S 80 burgers kregen den vollen schok van de ontzettroepen, die uit Krugersdorp aanrukten. De burgers streden met schitterenden moed, en wierpen het geweer eerst over den schouder, toen de laatste patroon was verschoten. Doch nu moesten de helden - te voet - onder het kruisvuur van drie vijandelijke kanonnen terug, en slechts de vierde man kwam uit. De anderen werden gedood, gewond of krijgsgevangen gemaakt.

Onder de dooden was kapitein SAREL CILLIERS, de kleinzoon van den godvruchtigen Voortrekker SAREL CILLIERS, die ruim zestig jaar geleden bij Vechtkop in den Vrijstaat met een handvol Boeren verscheidene duizenden Kaffers had verslagen. Het heldenbloed van zijn grootvader tintelde in zijn aderen; hij was niet te bewegen geweest, om de stelling te verlaten, en hij viel voor vrijheid en recht!

De vernietiging van deze afdeeling dappere Vrede-burgers was het droevig slot; BARTON werd ontzet, en DE WET trok met zijn burgers in den nacht rakelings langs de Engelsche strijdmachten terug over de Vaalrivier. Doch nauwelijks hadden de burgers eenige rust gekregen, en zaten de manschappen aan het ontbijt, of de verkenners brachten het onaangename bericht: 'Hier is de vijand!' De burgers moesten terug; een kanon-affuit brak, en een vuurmond moest in den steek worden gelaten. Doch al was het kanon-affuit gebroken, de moed van DE WET was niet gebroken, en hij vatte in overleg met president STEYN, die zoo pas door de barre wildernissen van het Boschveld uit Machadodorp was aangekomen, het stoute voornemen op, om den oorlog over te planten naar - Kaapland.

Doch eerst maakte hij met een patrouille nog een uitstapje naar Klerksdorp, sprong op een kaapsche kar, en zeide tot het verzamelde volk: 'Afrikaanders! Amerika heeft zeven jaar gevochten voor de vrijheid, en wij kunnen er ook nog wel eenige jaren voor vechten. Men zegt, dat er goede Engelschen zijn, maar als dat waar is, dan sterven die goede Engelschen bitter jong, want ik heb er nog nooit één ontmoet. Onthoudt dit: Hebt uw naasten lief, en weest voorzichtig met Khaki! Zij hebben mij een varkensdrijver genoemd, maar als ik de drijver ben, wie zijn dan de varkens? Toch de Engelschen, niet waar? De Engelschen zeggen, dat zij dit land hebben, maar wij zullen hen laten zien, dat wij ook nog trekken, waarheen wij willen, al is het zelfs naar de Kaapkolonie!'

Met behoedzaamheid trok de legertros voorwaarts; rechts had men de hooge, bergachtige oevers van de Vaalrivier, en links werd het lager gedekt door de kommando's. Een sterke voorhoede ging voorop, en men trok stap voor stap, met de uiterste voorzichtigheid, op naar het dorp Bothaville.

Het dorp bestond niet meer; het was door de Engelschen verwoest, omdat de bewoners voor hun benard volk in de bres waren gesprongen, maar de vrouwen en de kinderen hadden zich weten te behelpen. Zij hadden de door het vuur gebeukte zinken dakplaten uit de puinhoopen te voorschijn gesleept, ze tegen de zwartgeblaakte muren gezet, en hieronder woonden ze. STEYN en DE WET bezochten hen in den middag; de vrouwen voelden zich door dit bezoek zeer vereerd, en de beide voormannen dronken bij haar koffie.

Anderhalf uur gaans van Bothaville werd het kamp opgeslagen, doch de Boeren werden hier lastig gevallen door den Engelschen overste LE GALLAIS. President STEYN had intusschen een uitstekend Bom-Maxim meegebracht van Machadodorp, en deze vuurmond werd op de Engelschen geprobeerd. Toen hadden dezen er genoeg van; zij kregen verscheidene gewonden en trokken terug.

Maar LE GALLAIS liep toch niet zoo hard, als de Boeren hadden vermoed; te Bothaville verzamelde hij zijn troepen; niets dan een afstand van anderhalf uur gaans en de Valschrivier scheidden hem van de Vrijstaatsche kommando's, en hij maakte zijn plannen gereed voor een overrompeling.

Doch de Vrijstaters dachten aan geen overrompeling; de brandwachten werden uitgezet, en het geheele lager lag spoedig in diepe rust.

De nacht ging vredig voorbij, en reeds schitterde de morgenster boven het sluimerende kamp, toen de korporaal van een der uitgezette wachten tot DE WET kwam met de melding, dat alles in orde was. Er stegen eenige rookwolkjes op aan den anderen kant der Valschrivier - dat was alles.

Het was de Dinsdagmorgen van den *6den November 1900.*

Terwijl de korporaal van de wacht dit geruststellend rapport bracht, stonden de Engelschen op geen 400 meter afstands van het Boerenleger; zij hadden de wachten in hun zoeten slaap reeds verrast en gevangen genomen, en de korporaal was nog geen honderd pas van den generaal verwijderd, toen de Engelschen reeds op de randen, aan deze zijde der Valschrivier, verschenen, en de Lee-Metford-kogels de 800 Vrijstaters uit hun rust opschrikten.

Het hart ging LE GALLAIS en zijn soldaten open, toen zij, op de randen verschijnend, op geen 300 meter afstands, in de vallei, het sluimerende Boerenkamp ontdekten.

Daar waren ze dan, die vlugge, onbereikbare kommando's; daar waren ze dan, die ongrijpbare Bedouïnen van Zuid-Afrika! Daar waren ze: ruiters, wagens, kanonnen; alles lag op één hoop, bij eenige boerenwoningen, als een kudde schapen, en geen hond, die alarm sloeg!.....

Ze waren weerloos; ze waren geleverd - eindelijk!

Er ontstond in het Boerenlager een ontzettende paniek. ‘Stormt den vijand!’ schreeuwde DE WET; ‘stormt, kerels, stormt!’ maar geen kommando-woord, geen sjambok, zelfs geen CHRISTIAAN DE WET was in staat, om de paniek te bezweren. De burgers waren verpletterd door den schrik, door den angst; zij holden weg; zij lieten hun karren, hun zadels, hun proviand, zelfs hun ammunitie in den steek; het scheen, dat de 350.000 Khaki's van lord ROBERTS op dit ééne punt waren losgelaten, om het te verzwelgen door hun aantal, en toch waren het hoogstens 1200 man, toebehoorend aan generaal CHARLES KNOX, die met de hoofdmacht nog ver af was.

De paarden strompelden gekniehalsterd weg; en alles - alles werd in den steek gelaten. Zes kanonnen gingen verloren, waaronder het uitstekende Bom-Maxim van president STEYN, en de tweewielige Kaapsche kar van den president, die een krijgskas van ruim drie en een halve ton

gouds bevatte, zou eveneens zijn achtergebleven, als men niet de gewone voorzorg had genomen, om de bijbehoorende trekpaarden aan de kar vast te binden.

De verwarring ging alle denkbeeld te boven, en Bothaville dreigde een Vrijstaatsch Waterloo te worden[1], toen GIDEON J. SCHEEPERS met 8 man

De Kaapsche kar van President STEYN in gevaar.

links, en een kleine afdeeling van THERON'S verkenners rechts naar voren sprongen, en den overmoedigen vijand met groote vastberadenheid weer-

1) Eén van THERON'S manschappen, die de overrompeling medemaakte, deelde mij mede, dat onder de Boeren een Uitlander was, die hier voor den eersten keer in het vuur kwam. Met verbijstering, den vinger in den mond, staarde hij op de grenzenlooze verwarring. Dan echter sprong hij op een los paard, dat hem voorbij rende, en maakte, dat hij weg kwam. Men heeft hem nooit meer op het oorlogsveld gezien; hij had er genoeg van.

stonden. Van SCHEEPERS' manschappen werden er 5 gewond, maar zij wisten allen te ontsnappen, terwijl SCHEEPERS' paard onder hem werd dood geschoten.

Maar SCHEEPERS wreekte zich door een Engelsch paard te veroveren, en met dit paard, dat later generaal KNOX werd genoemd, wist hij te ontkomen. Doch nog andere helden mogen worden genoemd. Staatsprocureur JACOB DE VILLIERS viel, in een dapperen strijd, gewond in de handen des vijands, en veldkornet JAN VILJOEN van Heilbron vond hier den heldendood.

Het eerste werk van den vijand was geweest, om het hoofdgebouw te bezetten, omdat dit het Boerenlager beheerschte. Ten westen van dit hoofdgebouw was een beestenstal, door hooge klipmuren omgeven; ten zuiden strekte de groote tuin zich uit, die door een steenen muur was omringd, terwijl zich ten oosten van het hoofdgebouw een wit huis bevond. Op deze drie punten hadden zich 70 Vrijstaters en 30 Kapenaren verschanst, en in schitterende trouw zich offerend voor de heilige zaak van het recht, hebben zij door hun heldhaftigen moed de hoofdmacht van DE WET gered.

Overste LE GALLAIS, de aanvoerder, spoedde naar het hoofdgebouw. De zon was nu boven de kimmen verrezen, en verrast door den tegenstand, dien de kleine Boeren-afdeeling bood, gaf hij last, om aan generaal KNOX onmiddellijke hulp te heliografeeren.

De Engelsche staf, die zich in het hoofdgebouw bevond, was er niet meer veilig. Reeds was kapitein COLVILE gewond en kapitein ENGELBACH gesneuveld, terwijl het vuur van de Boeren, die zich in het witte huis hadden genesteld, gevaarlijker werd. De kalk spatte van de muren; de deuren versplinterden, en door de gebroken ruiten floten de kogels.

De Engelsche kanonnen werden nu op het witte huis gericht, maar de Boeren tartten het helsche vuur, en LE GALLAIS moest aan zijn eigen veiligheid denken. Op dit oogenblik werd aan kolonel CROSS, in het belendende vertrek, door een doodelijk schot een stuk van keel en kinnebak weggeschoten, en de angstkreten van de soldaten, die den kolonel hadden opgenomen, lokten LE GALLAIS daarheen. Dat was zijn ongeluk; een Boerenscherpschutter kreeg hem in het gezicht, en met het volle schot in de borst stortte hij dood tegen den grond.

Zijn dood was een harde klap voor het Engelsche leger; hij behoordde tot de dapperste en bekwaamste officieren, die dat leger telde, en lord ROBERTS deed het oprechtelijk leed.

Doch terwijl de vijanden sterker werden, begon het Republikeinsche vuur langzaam te verzwakken, en uit den beestenstal, vanwaar drie scherpschutters de artilleristen bij de stukken hadden weggeblazen, werd niets meer gehoord. De drie wakkere scherpschutters werden gevonden, als boomen over elkander gevallen; zij waren door één granaat gedood, en bij de anderen, die zich in den tuin en het witte huis hadden verschanst, was te half elf in den voormiddag de laatste patroon verschoten.

Toen ging de witte vlag omhoog.
Voor het witte huis vonden de Engelschen het lijk van den Zuid-Nederlander DR. DE LANDSHEER. Hij was gesneuveld, terwijl hij het huis verliet.[1)]
Het verlies der Boeren bedroeg 40 man aan dooden en gewonden, behalve 100 krijgsgevangenen, terwijl de Engelschen 100 man aan dooden en gewonden zullen hebben verloren.

WESSELS, Kommandant van Pres. STEYN'S lijfwacht.

Doch de Engelschen waren meester gebleven van het slagveld, en al was de geheele toeleg niet gelukt, zij hadden den gevreesden DE WET toch een klap gegeven, zooals hij er nog nooit een had gehad, en zij konden tevreden zijn over het resultaat.

1) De Engelschen vertelden later, dat de dokter was gevonden, gewapend met geweer en bandelier. Indien het waar is, dan heeft de een of andere vijand, om de nagedachtenis van dezen edelen man te schandvlekken, hem na zijn dood met geweer en bandelier gewapend, want bij zijn leven droeg hij nooit geweer of bandelier.

De krijgskas van den Vrijstaat was hen intusschen ontsnapt, en de kleine krijgskas van THERON'S Verkenners-corps[1] ontsnapte hen eveneens. Dat hadden zij aan HICKLEY uit Kaapland te danken. Deze jonge waaghals kon het maar niet verdragen, dat de Khaki's met dat geld goede sier zouden maken, en zonder een oogenblik te aarzelen, joeg hij te paard naar het overrompelde Boerenlager terug. Deze rit kostte hem twee paarden, die onder hem werden doodgeschoten, maar nu had hij ook de Kaapsche kar bereikt, waarin de krijgskas lag. Hij haalde bedaard den kostbaren geldzak te voorschijn, wierp hem over den rug, en kaperde een Engelsch paard, waarmede hij in triumf bij zijn volk terugkeerde. JAN THERON gaf hem een eere-belooning voor zijn heldhaftig gedrag, en de jonge Kapenaar was zeer in zijn nopjes.

Maar DE WET was het niet. Hij zette zich neder op een klipsteen, en zag zijn uitgeschudde, verstrooide kommando's voorbijtrekken als schapen zonder herder.

Hij had op zijn stouten tocht naar Kaapland zoo dringend behoefte aan een besliste overwinning, en in plaats van een overwinning te behalen, hadden de kommando's bij Bothaville hun moed en hun geheelen legertros in den steek moeten laten. Het had een overwinning kunnen zijn, zoo de Boerenwachten niet door schandelijk plichtsverzuim er het geheele leger aan hadden gewaagd, en terwijl de edelsten hun leven offerden, kwamen er die ellendelingen zonder één schampschot af.

Doch DE WET was er de man niet naar, om lang bij de pakken neer te zitten; de neergetrapte veer van zijn veerkracht rees weer omhoog, en hij hield zijn doel in 't oog, om naar Kaapland te gaan.

Hij splitste zijn strijdmacht. De dappere generaal FRONEMAN, die bij Bothaville licht in de borst was gekwetst, trok met de burgers van Vrede en Heilbron over de spoorlijn naar het noorden van den Vrijstaat, terwijl DE WET met een andere afdeeling van 200 man[2] afzonderlijk oostwaarts naar de spoorlijn ging.

De burgers waren weer vol goeden moed; de schrik van Bothaville was al vergeten, en DE WET had gezorgd, dat zij niet met hongerige buiken behoefden voort te trekken.

In de buurt van de spoorlijn werd halt gehouden; het kommando bleef er een vollen dag liggen, terwijl luitenant ENSELING met 14 man vooruit trok, om de lijn te verkennen. Hij bezette een boerenhoeve vlak

1) Na den dood van DANIE THERON was diens neef JAN THERON als oudste officier kommandant geworden. JAN THERON was slager geweest te Johannesburg, en evenals DANIE THERON een geboren Kapenaar.

2) Namelijk 120 man onder kommandant LATEGAN van Colesberg en 80 man onder JAN THERON.

bij de spoorlijn, en hield de bewoners in voorloopige gevangenschap, opdat zij geen verraad zouden kunnen plegen. Maar de huisvrouw op deze boerderij was bang voor Engeland, spande de kar in, en zou het naburig kamp der 300 man sterke Yeomanry met de nadering der Republikeinen hebben in kennis gesteld, indien luitenant ENSELING haar niet onder het vuur van den vijand had teruggehaald.

DE WET zette er nu de sokken in, en trok in den nacht van den *10den op den 11den November* tusschen Doornrivier en Theronkoppen over de lijn. Natuurlijk moest de lijn worden vernield. DE WET zou geen gerust uur meer hebben gehad, zoo hij dit ooit, waar hij de kans kreeg, zou hebben verzuimd. Het eerst trachtte een kommando-smid met een sleutel de rails los te schroeven, maar dat werk schoot niet op, en dynamiet

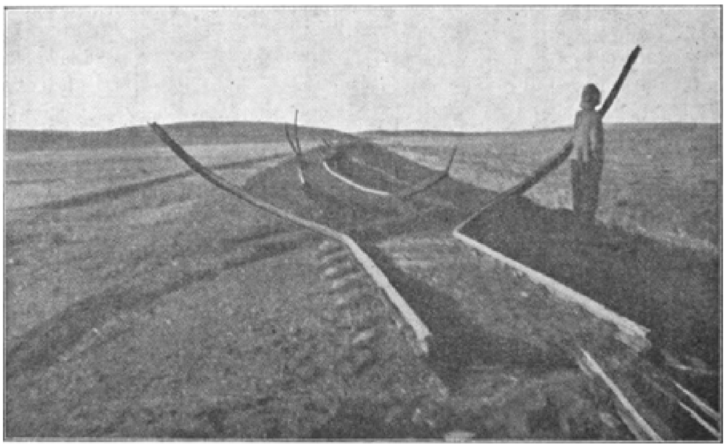

'werden de rails over een lengte van veertig minuten gaans opgescheurd.' (zie blz. 1140).

werkte beter. Zoo werd dan het dynamiet op klipsteenen onder de rails gelegd en met lonten voorzien.

Het vuur kroop langs die lonten voort; de lonten leken in de duisternis vurige slangen, en met een sissend, fluitend geluid, dat prachtig weerklonk in den stillen nacht, werden de rails over een lengte van veertig minuten gaans opgescheurd.

De naburige Yeomanry-soldaten konden dat natuurlijk niet aan hun kiezen uitstaan, en al misten zij den moed, om de Boeren op het lijf te vallen, zij beschoten hen toch met kanonvuur. Maar de Boeren maalden er

weinig om; elke granaat, die kwam neersuizen, begroetten zij met een krachtig hoerah, en zonder ongevallen werd de overtocht ten einde gebracht.

Den volgenden morgen had president STEYN een mooie gelegenheid, om zijn jagershart op te halen. Hij reed met JAN THERON in een Kaapsche kar door het wijde veld, en ontdekte in de verte een hert. Hij was een uitmuntend schutter, die bij het prijsschieten meer dan eens de roos had geraakt, en ook dezen morgen deed hij een meesterschot. Het hert was onmiddellijk dood, en de Kaffers, die het gingen halen, bonden het onder de kar.

CHARLES KNOX deed ook zijn best, om een meesterschot te doen, maar hij kon DE WET niet vangen, en schoot een bok.

DE WET trok nu de verspreide Boeren-afdeelingen tot zich, en zijn kommando zwol aan als een bijenzwerm. Den 13^den^ November sloot PHILIP BOTHA zich met de burgers van Kroonstad en Harrismith bij hem aan, en ze waren weer ruim 1000 man sterk.

Ook had DE WET weer geschut, namelijk een Kruppkanon, en zijn burgers vonden dat banjer mooi. Maar het kanon had slechts ammunitie voor 16 schoten, en daarom was zuinigheid de boodschap.

In den namiddag van den 16^den^ November rezen de vage omtrekken van Sprinkhaannek aan den gezichteinder op, en hier stootten de zuidwaarts trekkende Boeren op een schakel van de versterkte lijn Bloemfontein - Thabanchu - Ladybrand.

DE WET moest natuurlijk zien, hier door te komen, en hij zond, om dit doel te bereiken, een burger, FRANK VAN REENEN, met de parlementaire vlag naar het naastbijliggende Engelsche fort met den eisch, om zich over te geven, daar Oom CHRISTIAAN anders strengere maatregelen zou nemen. Maar Khaki was toch niet zoo dom, om daarop in te gaan, en PHILIP BOTHA liet toen het Krupp-kanon aanrukken. Hij waagde er zes schoten aan, en zeide toen: Stop!

Het waren prachtige schoten geweest; zij hadden een opening gemaakt in die lange lijn van vuur en staal, en DE WET trok er met zijn kommando's midden in den nacht doorheen. Maar de vijand was toch niet ver; de Vrijstaters hadden hem op beide flanken, en op sommige punten moest nog hevig worden gevochten. De knal van het Lee-Metford-geweer was duidelijk te onderscheiden van het zware gedreun der Henri-Martini's, en de donder van het Engelsche geschut gaf den kommando's een indrukwekkend geleide op hun vermetelen tocht naar Kaapland.

Den 18^den^ November, een Zondag, was een stille dag; het leger lag rustig neder, op twee uren gaans ten zuiden van Dewetsdorp, en terwijl de Hollandsche psalmen oprezen in de blauwe luchten, leidde de getrouwe DS. KESTELL de godsdienstoefeningen.

PHILIP BOTHA had dien dag echter geen rust; hij had een geheime

opdracht, om Dewetsdorp te verkennen, en hij deed dit, zooals hij gewoon was, op voortreffelijke wijze.

De Boerenstrijdmacht was het dorp reeds voorbij getrokken; de burgers waren in de vaste veronderstelling, dat het rechtstreeks op Kaapland los ging, en het Engelsche garnizoen van Dewetsdorp was van dezelfde meening. Zij vonden het trouwens verstandig. ‘Hij doet wijs,’ zeiden de Khaki's; ‘had hij een aanval gewaagd, dan was het zijn láátste geweest!’

Doch DE WET dacht er anders over, en in den avond van den 20sten November gaf hij aan de burgers bevel, om op te zadelen en noordwaarts te trekken!

‘Dus niet naar Kaapland!’ meende de een, terwijl hij het gehavende zadel vaster gespte om den buik van zijn paard; ‘dus naar Dewetsdorp!’ meende een ander, terwijl hij den bruine het gebit tusschen de lange tanden duwde.

't Was geen wonder, dat DE WET banden voelde aan Dewetsdorp; het dorp was naar zijn vader genoemd, en vlak bij het dorp was de generaal geboren en opgegroeid.

De Boeren hadden er zin in; er heerschte een stemming, die een sterke hoop gaf op een goeden uitslag, en met onstuimigheid trokken zij voorwaarts.

De Engelschen telden 500 dappere soldaten, die zich voortreffelijk hadden verschanst, terwijl de Boeren 900 man telden. Doch van deze strijdmacht moest een aanzienlijk deel worden afgezonderd, dat midden in het veld, zes uren gaans in de richting van Bloemfontein, als observatiepost werd opgesteld, om mogelijke Engelsche ontzettroepen in het oog te houden, terwijl bovendien in alle richtingen door flinke patrouilles moest worden verkend, en het lagertje van president STEYN op de plaats Prospect eveneens een lijfwacht noodig had.

Zoo bleven er dan slechts 450 man over voor de bestorming van Dewetsdorp, terwijl zij tegenover de vijf goed opgestelde kanonnen des vijands slechts één Kruppkanon met tien schoten konden stellen.

Maar een heerlijke geest bezielde de kommando's, en de bestorming van Dewetsdorp vormt een der schoonste bladzijden uit den Afrikaanschen oorlog. Met opmerkelijk beleid werden door de verschillende kommandanten de orders gegeven, en met een verrassende stiptheid werden zij uitgevoerd. Er bestond een levendig, innig rapport tusschen aanvoerders en burgers; alle raderen grepen in elkaar met de nauwkeurigheid van een kunstige machine, en schans op schans moest zwichten voor de Afrikaansche onverschrokkenheid. De gevaren werden niet geacht; er was een opvlammende jaloerschheid, wie de eerste zou zijn in de vijandelijke stelling, en hier stonden de Afrikaanders werkelijk schouder aan schouder.

Maar het was ook Dewetsdorp - het dorp van DE WET!

Bij het schemeren van den Woensdagmorgen *van den 21sten November* verscheen PHILIP BOTHA plotseling voor den Tafelkop ten zuidoosten van het dorp. Hij verraste de Engelsche schildwachten, zooals LE GALLAIS de Boerenschildwachten bij Bothaville had verrast, en de Tafelkop was voor de Khaki's onherroepelijk verloren. Kommandant DE VOS verscheen ten

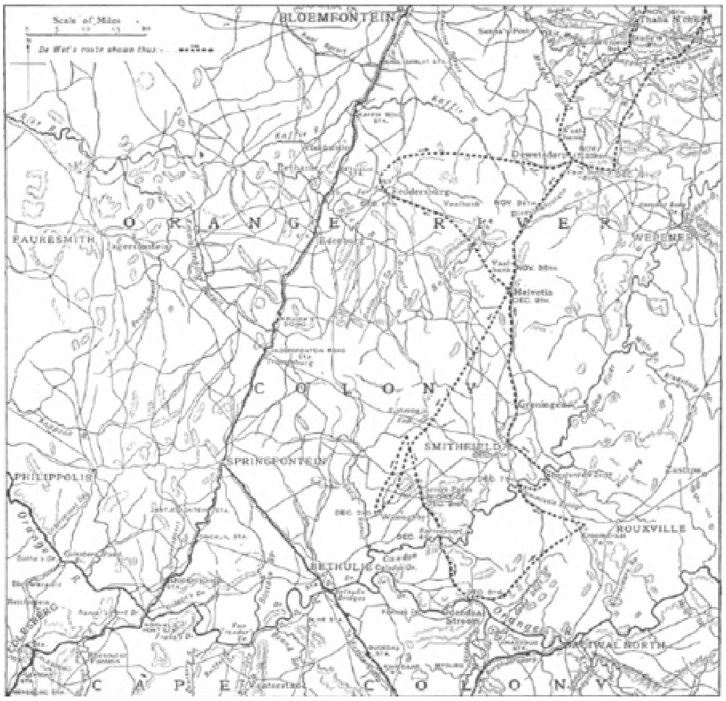

Kaart, waarop met stippellijnen DE WET'S voorgenomen eersten tocht naar de Kaapkolonie is aangegeven,

noorden van het dorp, nestelde zich in een stouten aanloop op slechts 1600 Meter van het dorp, terwijl kommandant LATEGAN aan den westkant een sterke positie bezette.

Den tweeden dag van het beleg was veldkornet WESSEL WESSELS van Harrismith tot op honderd pas van een vijandelijke verschansing genaderd. Toen begon die dappere borst ongeduldig te worden. Hij gaf aan zijn

burgers bevel, om een krachtig vuur op de schietgaten der verschansing te onderhouden, en middelerwijl legde hij, terwijl de kogels van zijn eigen volk hem over het hoofd floten, op handen en voeten de laatste honderd pas af. Plotseling - CHRISTIAAN DE WET zag het in de verte, - sprong hij als een panter tegen de verschansing op, en schreeuwde: ‘Handen omhoog!’

De Engelschen waren tegen zoo'n moed niet bestand, en zij gaven zich over in een welbevestigde stelling aan - éénen man![1)]

De burgers van WESSEL WESSELS trokken nu zegevierend de verschansing binnen, maar er brak een kritiek oogenblik aan, toen de granaten van twee Engelsche kanonnen op hen werden gericht. De oogen van den Vrijstaatschen adelaar echter waakten; DE WET zond onmiddellijk versterking, en WESSEL WESSELS, die nu in zijn volle kracht kwam, bestormde met 25 dappere kerels een nieuwe, gevaarlijke schans. Hij nam ze, terwijl de dag reeds daalde, en generaal PHILIP BOTHA, die met zijn jonge zonen LOUIS en CHARLIE dwars door den kogelregen heen naar hen toejaagde, wenschte zijn moedigen veldkornet geluk met den voorspoed van dezen dag.

Terwijl de Boeren in den avond naar de belegerde sterkten staarden, zagen zij de duisternis plotseling verlicht door vuurvlammen, die den nachtelijken hemel kleurden met een rossigen gloed. ‘Zij steken hun commissariaat, hun magazijnen in den brand,’ meenden de burgers; ‘zij willen zich overgeven!’

In elk geval gaf het verloop van het beleg tot nog toe alle redenen tot tevredenheid, en terwijl de Boeren met hun belegeringen gemeenlijk slechts een negatief resultaat hadden bereikt, had De Wet er dezen keer al zijn zinnen op gezet, om de ramp van Bothaville, die hem nog zwaar in de sterke knoken zat, schitterend uit te wisschen. Maar het bleef toch een hachelijke onderneming, want men kon er zich van overtuigd houden, dat het Engelsche opperbestuur reeds had gehoord van den nood, waarin het garnizoen van Dewetsdorp verkeerde, en men kon de Khaki's spoedig als sprinkhanen in menigte verwachten. Daarom zorgde De Wet dan ook, dat het beleg met forsche kracht werd voortgezet, en kommandant DE VOS ontving de opdracht, om in den volgenden nacht een zware verschansing, waarvan hij door een open, kale ruimte van 200 meter werd gescheiden, te nemen.

Het gebeurde. Midden in den nacht sloop kommandant DE VOS met zijn burgers naar de vijandelijke schans, en bij de zandzakken gekomen, sprongen zij er als katten tegen op. Wel floot hun een hageljacht van kogels tegen, maar er was geen keeren aan gemaakt. Met een luid gejuich

1) DE WET heeft W. WESSELS later geëerd, door hem tot kommandant te bevorderen - hij had het rijk verdiend!

sprongen de Boeren de verschansing binnen, en de Engelschen gaven zich over. Veldkornet WESSEL WESSELS had metéén nog een mooien ruk vooruit gedaan, en bereikte het dorp, terwijl de Engelschen naar de schansen ten westen van het dorp werden teruggedreven.

DE WET was in dienzelfden nacht naar het Presidentslager te Prospect gereden, om met STEYN eenige noodzakelijke regelingen af te spreken, en het was reeds dag, toen de vechtende burgers hem zagen terugkomen. Hij bereed een witten schimmel, en was slechts met een revolver gewapend, terwijl hij in galop door de rondzwermende kogels bij zijn manschappen aankwam.

Het was thans de gedenkwaardige Vrijdag van den 23[sten] November (1900), en DE WET begreep, dat het lot van Dewetsdorp op dezen dag zijn beslag moest krijgen.

Het werd een gloeiend heete dag; er was geen zuchtje wind, en zoowel de belegeraars als de belegerden leden zwaar van den dorst.

Doch de Engelschen hadden geen lust om zich over te geven; zij verdedigden zich met mannenmoed, en staarden met jagend verlangen naar de vier hoeken van den horizon. Doch nergens was een stofwolk te ontdekken, die de nadering van ontzet-troepen aankondigde, en slechts de sterke hoop, dat de hulp tòch nabij was, hield hen staande.

De Engelschen hielden nog drie forten bezet, en de storm-kornet WESSEL WESSELS kreeg in den namiddag bevel, het sterkste dezer forten te nemen. Zonder aarzelen ging de held, al zou de onderneming waarschijnlijk bloed genoeg kosten, aan het werk, en terwijl de zon naar de westerkimmen neigde, sprong hij met zijn burgers in een sloot, door welke hij het fort wilde benaderen.

Doch op dit oogenblik ging de witte vlag omhoog, en ruim 400 Engelschen gaven zich aan de Boeren over.

De buit was niet gering; er was van alles: paarden, muilen, wagens, honderden geweren, veel geweerammunitie en drie onbeschadigde kanonnen met een flinken hoop granaten.

De Engelschen hadden 20 dooden en 85 gewonden verloren; het verlies der Boeren bedroeg 7 dooden en 14 gewonden.

Lord KITCHENER had de laatste dagen overvloedige reden gehad, om zich aan DE WET te ergeren. Nu eens was hij gerapporteerd in de buurt van Lindley, dan weer ten westen van Kroonstad, terwijl troepen naar de driften van de Oranjerivier waren gezonden, om een mogelijken inval in Kaapland te beletten. Intusschen was BRUCE HAMILTON in vollen galop naar Lindley gejaagd, maar de vogel was gevlogen, en hij vond slechts eenige kleine Boerenklompen, die zich nijdig aan zijn flanken hingen. Hij wist er slecht raad mee, en om zich te wreken, plunderde en verbrandde hij alle boerenhoeven, die hij kon bereiken.

Generaal CHARLES KNOX echter was dicht in de buurt, en nauwelijks hadden de Engelschen van Dewetsdorp de witte vlag geheschen, of in de schemering van den avond rezen de stofwolken op aan den horizon, die de komst van generaal CHARLES KNOX met 2000 man aankondigden.

Doch DE WET had geen tijd, om met KNOX te praten. Hij wendde zijn aangezicht naar het zuiden, naar Kaapland, en sjouwde de 400 krijgsgevangenen mede.

De derde Drijfjacht op Christiaan de Wet.

DE Engelschen zaten de Boeren dicht op de hielen, maar onder scherpe schermutselingen kreeg DE WET een halven dag voorsprong, en de tocht ging voorloopig naar Vaalbank.

De Kapenaren waren wat blijde! Zij snakten naar Kaapland, naar de Kolonie! Elke stap was er één; zij dreven de Vrijstaters aan, om toch haast te maken, en porden de muildieren met den sjambok.

De president was voornemens geweest, om een dankstond te laten houden, maar dit plan moest worden uitgesteld, want de vijand zette hen hard achterna, terwijl DE WET nog 400 krijgsgevangenen had mede te nemen. Hij kon ze natuurlijk niet vasthouden, maar het gezicht van zoo'n gevangen troep moest aan de laffe burgers, die op hun hoeven zaten, en aan de Kaffers, die hun slag hoopten te slaan, bewijzen, dat de Engelschen niet onoverwinnelijk waren.

De krijgsgevangenen hadden er natuurlijk weinig zin in, om als wandelende bewijzen te dienen voor de strijdbaarheid der Boeren; zij werden onwillig, en klaagden, dat de marschen zoo lang waren, maar DE WET, altijd met een troostwoord gereed, verklaarde, dat lord ROBERTS wel langere marschen had gemaakt.

Het was een eentonige vlakte, die men doortrok; de burgers werden moede van het eindelooze trekken, doch in den morgen van Dinsdag 27 November (1900) kwam er een verrassende afleiding.

Een verkenner van DE WET had namelijk het bericht gebracht, dat van het westen, van de Beijersbergen, een groote ruiterstoet in aantocht was, en DE WET had geantwoord: ‘In orde; dat zal kapitein PRETORIUS zijn!’

Kapitein PRETORIUS had namelijk een paar maanden geleden de opdracht ontvangen, om in de districten Fauresmith en Philippolis eenige honderden paarden bijeen te trommelen, en zoo pas had hij bericht

gezonden, dat hij met de gerequireerde paarden en 200 burgers te Droogfontein was aangekomen.

De groote ruiterstoet, dien de verkenner had gerapporteerd, was dus het kommando van PRETORIUS, en deze wetenschap gaf een groote geruststelling, maar nauwelijks had de eerste verkenner zijn mededeeling gedaan, of een tweede kwam in vollen galop het lager binnenjagen en schreeuwde: 'Op zaal, kerels, op zaal; de vijand is in aantocht!'

'Is het kapitein PRETORIUS dan niet?' vraagde DE WET onaangenaam verrast, en de verkenner antwoordde op beslisten toon: 'Neen, generaal; het zijn de Khaki's!'

Hij had gelijk. Het waren de Australiërs onder generaal PILCHER, en zoo snel kwamen zij aanzetten, dat de Boeren nog niet in het zadel zaten, toen de Australiërs reeds boven de naburige randen verschenen.

De krijgsgevangenen vonden de verrassing heel wat aangenamer dan hun bewakers, en zij verwachtten, dat het eindeloos getrap door de eentonige wildernissen nu een einde had. Zij werden kregel tegenover de burgers; zij weigerden voort te trekken, schreeuwden 'hoerah!' als de granaten kwamen, maar waren meteen toch zoo voorzichtig, om achter de klipmuren weg te schuilen.

Doch DE WET had er nog geen zin in, om hen los te laten; hij gaf zijn officieren bevel, om de krijgsgevangenen forsch aan te spreken, en nu gingen zij dan toch op marsch, maar zij mopperden verschrikkelijk.

Terwijl een wakkere achterhoede den vijand verhinderde, om te sterk op te dringen, trok de hoofdmacht van DE WET den ganschen dag door, en toen de avond kwam, werd er nòg aan geen uitspannen gedacht. Het was een droeve tocht door een treurig land, want de zon had veld en akker verschroeid, en de paarden waren vermoeid en afgebeuld. De burgers vraagden aan de gidsen naar den naam van den hoogen kop, die zich daar als een treurende reus ophief boven het verdorde veld, en de gidsen noemden den naam: 'Treurkop.' En de westenwind streek klagend over het nachtelijk landschap, over het verdorde veld, over de verschroeide aarde, waarover zich het afgejakkerde lager heensleepte, en in de verte leek de Treurkop met rouwkleeren omhangen. Toen zeiden de vermoeide burgers:

'Ja, Treurkop - dat is de rechte naam!' en zij spanden uit.

Het was toen twee uur na middernacht.

De rust was echter kort, want de vijand kwam weer opzetten van alle kanten - als het water in den vloedtijd.

De paarden leden zwaar, want er was geen gras, en van af den 1sten tot den 6^{den} December moesten zij in spijt van de verschrikkelijke marschen leven van een handvol kaf. De schapen, die hier liepen, waren echter - zonderling genoeg - buitengewoon vet. Zij graasden de boschjes af, doch de paarden waren aan zulk voeder niet gewoon.

G e n e r a a l CHARLES KNOX.

De Boeren waren blijde, toen de 2de December was aangebroken, want het was Zondag, en zij verlangden naar rust. Doch in plaats van de gewenschte rust kregen zij den vijand; zij raakten geducht in de knel, en zij zouden gewaar worden, dat de weg naar Kaapland vol voetangels en klemmen lag.

DE WET stond op dien Zondag in de buurt van Sterkspruit, waar de Engelschen hem ontdekten, en CHARLES KNOX trok alle strijdmachten samen, om hem van Kaapland te keeren. DE WET gaf toen bevel aan het lager, om oostwaarts, in de richting van Willoughby, te trekken, maar de Engelschen nestelden zich in de randen, en de Boeren moesten terug.

De toestand was ernstig; president STEYN staarde met een strak gelaat naar die lange gevaarlijke randen, maar DE WET, zijn stevige armen naar den horizon uitstrekkend, zeide: ‘Alles zal recht komen; ik heb overal mijn burgers zitten.’ Hij liet omzwenken; hij wendde het gelaat van Kaapland af, en trok naar het noorden, naar Boesmanskop.

Het weer was intusschen veranderd; de hemel verduisterde zich; de regen kwam in zware stortbuien afzetten, maar het leger trok al maar voort; in den avond, in den nacht.

CHARLES KNOX zat hen achterna, naar het noorden toe, maar

plotseling hoorde hij, dat zij bij Boesmanskop om zijn rechterflank waren heengeglipt, en zoo waar weer naar Kaapland trokken.

Het was om er dol van te worden, maar KNOX was een taaie kerel, en hij trok onmiddellijk de Boeren zuidwaarts na.

De Boeren hadden echter een voorsprong gekregen, want zij waren zeven-en-twintig uren lang getrokken, met slechts één uur rustpoos, en te vier uur in den morgen van den 4[den] December vertoonden zich de verkenners van DE WET aan de oevers van de Caledonrivier, en in druipnatte kleeren, geteisterd door wind en regen, volgden de kommando's.

Met den vijand op de hielen moest de rivier onmiddellijk worden doorwaad, maar de rivier wies snel door de zware regens, en tot het middel en tot de schouders, met de kleeren op het hoofd, door den bruisenden stroom badend, werd de overkant bereikt, terwijl het Krupkanon, dat door Kaffers werd getrokken, in den overhaasten tocht moest worden achtergelaten. De 400 krijgsgevangenen moesten er natuurlijk ook door, want DE WET bleef op hun gezelschap gesteld, maar deze arme menschen hadden het taai te verantwoorden, want zij hadden het niet beter dan de Boeren, terwijl dezen geharder en sterker waren.

Aan den anderen oever van de Caledonrivier werd twee uren gerust; men was thans in den driehoek, waarvan de westzijde door de Caledonrivier, de oostzijde door Basoetoland en de zuidzijde door de Oranjerivier werd gevormd.

Ja, de Oranjerivier! Naar dien stroom was immers aller verlangen uitgegaan; men zou hem ten tweeden male overschrijden, en een krachtiger man dan HENDRIK SCHOEMAN zou er den Republikeinschen standaard planten.

De Boeren trokken nu snel voort, terwijl KNOX voor het oogenblik door den steeds wassenden vloed van de Caledonrivier werd verhinderd, om DE WET te volgen, en in den avond van den 5[den] December werd door de Republikeinsche voorhoede Odendaaldrift bereikt.

Daar lag dan de stroom! daar schemerden de grijze wateren der Oranjerivier! Maar de stroom was onwillig; zijn hooggaande golven sloegen onstuimig en dreigend tegen de klippige oevers aan, en aan den overkant stonden de Engelschen, met den vinger aan den trekker van het Lee-Metford-geweer!

Neen, er was geen doorkomen aan; op het verweerde gelaat der afgebeulde Boeren plooide zich een trek van bittere teleurstelling, en deze beroemde trek, waarbij aan menschelijke krachten de hoogste eischen waren gesteld, die ooit aan een leger zijn gesteld geworden, moest hier eindigen in den gevaarlijksten driehoek van geheel Zuid-Afrika.

DE WET zat in de klem; hij zeide het niet, maar hij wist het toch. Vóór hem, in het zuiden, bruiste de hooggezwollen Oranjerivier; in het

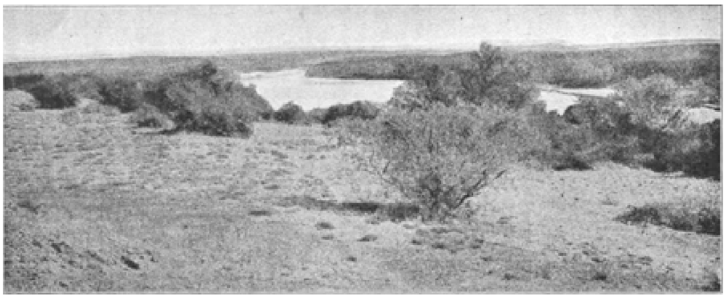

Een kijkje op de Oranjerivier.

westen was de Caledonrivier, die door CHARLES KNOX werd versperd, en in het oosten lag Basoetoland, welks grenzen niet mochten worden overschreden op straffe, dat de Boeren nog 20.000 strijdbare Basoeto-Kaffers aan den hals kregen.

Het werd nu tijd, om de 400 krijgsgevangenen los te laten[1]; door een paar gidsen geleid, werden zij in de richting van Norvalspont weggebracht.

DE WET'S tweede werk was, om aan kommandant KRITZINGER[2] en aan kapitein G.J. SCHEEPERS last te geven, met 300 van hun wakkerste burgers, waaronder vele Kapenaren, onmiddellijk op te rukken naar Rouxville, en terwijl DE WET als een zuigpomp de vijanden tot zich zou trekken, zouden zij bij het vallen van het water met bekwamen spoed de Oranjerivier passeeren.

Dan maakte DE WET rechtsomkeert, en de zuigpomp begon opnieuw te werken. Het kwam er nu op aan, om de Khaki's voor te blijven; het behoud der kommando's kon door één uur talmen, door één

1) Behalve de officieren.
2) Aan rechter HERZOG was deze order reeds een paar dagen te voren gegeven.

verkeerde order in de waagschaal worden gesteld, en CHARLES KNOX was geen licht te schatten tegenstander.

KNOX zette er inderdaad alle zeilen bij; hij holde DE WET achterna als een razende Roland, en hij troostte zijn soldaten, die evenals de Boeren door de ijlmarschen bitter leden met de verzekering dat een groote vangst alles weer in 't reine zou brengen.

Zoo wendden de Boeren dan den teugel, en de koppen van hun paarden, die zooveel dagen naar het zuiden waren gericht, richtten zich thans naar het noorden.

Het was nu prachtig weer geworden, en verrukkelijke natuurtafereelen ontplooiden zich voor het oog. Links, even boven den gezichteinder, verhief zich de Aasvogelskop; recht vooruit rees de Wolvekop en links, in de schitterende verte, blonken de zonnige toppen van den Gnoesberg en van den Aasvogelsberg, die als reuzenwachters bij Zastron in het gelid stonden, terwijl de heuvelen en de dalen der Caledonvalleien, door de regens heerlijk verkwikt, zich in het groene bruidskleed tooiden.

Doch als de dood ons op de hielen zit, en als de vrees ons omsingelt als het slagnet den armen vogel, zijn wij blind voor al die heerlijkheden, en in den angst van om te komen, van vernietigd te worden door de veertig Engelsche kanonnen, die achter de kommando's aanratelden als de wagens van Pharao achter de kinderen Israëls, jachtten de burgers zwijgend voort.

Het werd avond; het werd middernacht, en eerst toen de laatste kracht was verbruikt, werd halt gehouden. Maar nauwlijks hadden de vermoeide burgers de stram geworden leden neergestrekt op den drassigen grond, of de wachten meldden, dat de Engelsche voorhoede tot op een kwartier afstands was genaderd.

Arme menschen! arme dieren! De burgers zouden gaarne hun laatste bezittingen hebben gegeven, om één uur te mogen rusten in slijk en modder, maar het gevaar was te groot - halloh, daar was Khaki!

De trek begon opnieuw, en lang, bitterlang was de trek. Hij ging langs de Caledonrivier, en de Boeren sleepten zich langs haar oevers voort als het gevangen dier langs de tralies van zijn kooi.

Deze driehoek, deze Caledon-vallei was werkelijk de groote kooi; een Engelsche strijdmacht behoefde slechts de driften te bewaken, terwijl een andere Engelsche macht de Boeren tegen die driften aandreef, en het pleit was beslist!

Aan CHARLES KNOX kwam de eer toe, om den Vrijstaatschen adelaar tegen die driften aan te drijven. De adelaar zou er zijn vleugels lam slaan als tegen ijzeren tralies, en hij zou ondergaan - ondergaan met zijn volk!

Zoo had lord KITCHENER het immers bevolen!

In den vreeselijken driehoek van de Caledon-vallei moesten de

Vrijstaters worden gedood, vermoord, vernietigd! Het zou een heilzamen schrik geven, als DE WET en zijn helden met hun lijken de Caledonvallei bedekten; er zou een kreet van ontzetting opgaan in Zuid-Afrika, en deze wreede, laffe moord zou ten slotte nog een daad van barmhartigheid zijn tegenover het Afrikaansche volk, want hij zou aan den oorlog met één slag een einde maken.

Laten we echter niet verzwijgen, dat er Engelsche officieren waren, die dit monsterachtig bevel van lord KITCHENER verafschuwden.

Zoo schreef een Engelsch officier uit het zuiden van den Vrijstaat[1]: 'De orders in dit district van lord KITCHENER zijn, om te verbranden en te vernietigen alle provisie, fourage en zoo voorts, en alle vee, paarden en

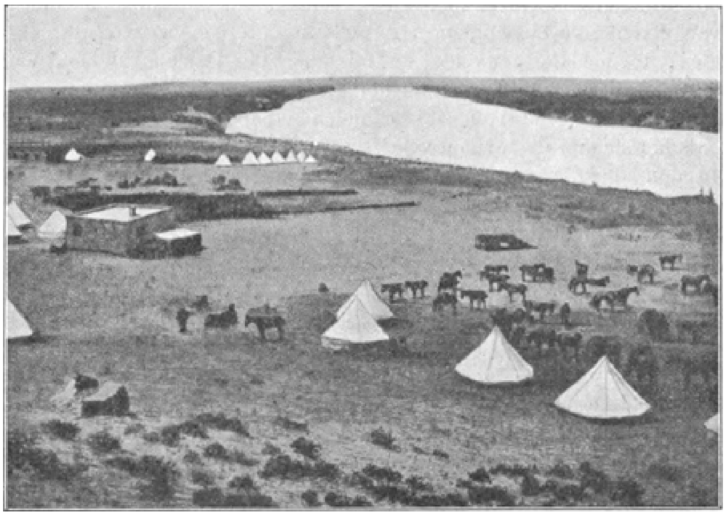

Kampement der Engelschen aan de Oranjerivier.

beesten van alle soort, waar ook gevonden, te bemachtigen, en geen voedsel achter te laten in de huizen der bewoners. Dit ziet op huizen, waar enkel vrouwen en kinderen wonen. *Ook is in het geheim de order rondgedeeld*, dat geen gevangenen mogen worden gemaakt, dat wil zeggen: alle man, die vechtend wordt gevonden, moet neergeschoten worden. Deze order werd mij persoonlijk gegeven door een generaal, die een der hoogste rangen bekleedt in Zuid-Afrika. Daaromtrent is geen vergissing mogelijk. De

1) Zie Review of Reviews, 15 Febr. 1901, bl. 154.

instructies, aan de colonnes gegeven, die DE WET ten noorden der Oranjerivier gaan insluiten, luiden, dat alle manschappen moeten worden neergeschoten, zoodat er geen tijding meer van komen kan; ook is aan de troepen gezegd, om vrij elk huis te plunderen, onverschillig of de menschen, tot dat huis behoorend, vechten of niet vechten..... Er wordt gehoopt, dat de strijdmachten van DE WET, die thans in een hoek zijn gedrongen, op deze manier volkomen vernietigd zullen worden, en de oorlog geëindigd, maar zoo'n plan is natuurlijk niet uitvoerbaar, daar het niet volkomen kan worden uitgevoerd. Het zal een smet laden op den Engelschen naam, die niet kan worden uitgewischt. Wat de vrouwen en kinderen betreft, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat de bedoeling is, om hen te dooden, opdat de opvolgende bevolking Anglo-Saksisch zou zijn. Op geen andere manier kan ik de redenen verklaren van zulke barbaarschheid....'

De Engelsche Journalist W.T. STEAD nam de vrijheid, dit belangrijk schrijven onder de aandacht te brengen van lord ROBERTS als opperbevelhebber van het geheele Britsche leger, en ofschoon hij den naam van den bewusten officier om licht te bevroeden redenen niet noemde, stond hij voor diens rechtschapen karakter en goeden naam in.

Lord ROBERTS drukte in zijn antwoord[1)] het vertrouwen uit, dat lord KITCHENER zulke manier van oorlogvoeren niet zou toestaan.

STEAD'S vertrouwen was minder sterk, en reeds den volgenden dag zond hij aan lord ROBERTS een nieuw schrijven, waarin hij o.a. zeide: 'Ik merk met voldoening op, dat U mijn bewering aanvaardt aangaande het karakter en den stand van den Britschen officier, wiens brieven ik heb gepubliceerd, en ik hoop, dat voortaan niemand zijn goede trouw zal in twijfel trekken, of tegen zijn getuigenis opkomen op grond van zijn ongenoemdheid. Doch wanneer U mij verzekert, dat mijn correspondent verkeerd was ingelicht omtrent de orders, die van lord KITCHENER heeten te komen, waag ik, uw attentie te verzoeken voor de volgende uitdrukking in een brief, van hem ontvangen, sinds ik U den 6[den] dezer maand schreef. Sprekend van de orders, aan de strijdmachten gegeven, die tot de vervolging van DE WET werden gebruikt - strijdmachten, in welke hij een kommando had - zegt mijn correspondent: 'Lord KITCHENER meenend, zooals hij dacht, den vijand te hebben ingesloten, zond geheime instructies aan de troepen, om geen gevangenen te maken; dat is, indien de Boeren, van alle kanten omsingeld, zichzelven niet in staat vinden om zich te verdedigen, en de witte vlag hijschen als teeken van overgave, zij tot den laatsten man moeten worden neergeschoten. Ik ontving de order persoonlijk van een generaal van den hoogsten rang, die een der eerste betrekkingen vervulde in Zuid-Afrika, en de order werd tweemaal herhaald,

1) Departement van Oorlog. London den 17den Januari 1901.

zoodat er geen vergissing kon zijn. Dit niet alleen; ik bevond, dat al de andere oudere officieren met de order bekend waren. Wat hun bizondere

W.T. STEAD.

meeningen en bedoelingen waren, weet ik niet, maar ik hoorde geen woord van veroordeeling.'

Dit schrijven kreeg lord ROBERTS onder de oogen, maar hij ging er niet op in, en liet door zijn secretaris aan STEAD antwoorden, dat

hij tot zijn leedwezen de discussie over deze zaak niet verder kon voortzetten.

Geen onderzoek, geen verhoor, niets!

De naam van Engeland was hier geschandvlekt, en lord ROBERTS liet er de schandvlek opzitten!

In ijlmarschen trokken de Boeren voort, terwijl de afgebeulde paarden, die onderweg bezweken, hun spoor wezen, dat generaal CHARLES KNOX driftig volgde. Hij had allen onnoodigen ballast overboord geworpen; hij was zonder wagens, zonder karren; slechts wat de paarden konden dragen, werd meegenomen, en terwijl hij den 6den December de Caledonrivier was overgetrokken, bevond hij zich nu, evenals DE WET, in den beroemden driehoek, waar hij de Boeren zou dood jagen.

En de Boeren trokken voort! De Engelschen waren hen genaderd tot op een paar uren afstands, terwijl de Commissiedrift, waar DE WET de Caledonrivier hoopte te passeeren, aan den anderen oever door een Engelsche strijdmacht was bezet. In dezen grooten nood echter verhelderde een blijde tijding de neergeslagen gemoederen; de verkenners kwamen namelijk met de moedgevende tijding, dat de rivier hooger op snel aan 't vallen was. Het had daar trouwens minder geregend.

Met nieuwe hoop bezield, werden de hongerige, vermoeide paarden tot de uiterste krachtsinspanning aangespoord; met reikhalzend verlangen staarden de burgers over de grauwe wateren van de rivier, en in den Zaterdagavond van den 8sten December trokken de kommando's te Lubbesdrift, in de buurt van de plaats Zevenfontein,[1] door de rivier.

Sommige jonge Boeren ontkleedden zich, om beter te kunnen helpen bij den overtocht van den legertros; de ossen plompten tot aan de borst in het water, en al de wagens kwamen veilig over, op den laatsten na, die met de wielen zoo vast als een muur in het rivierslijk werkte. Maar de Afrikaander laat niet graag één wagen in den steek, en twee en dertig ossen sleepten het voertuig tegen den noordelijken oever op.

Toen hadden de Boeren weer ruimte. Zij waren aan de kooi ontkomen; president STEYN wenschte DE WET geluk met de ontsnapping; er werden dankpsalmen aangeheven, en de leuke Boeren zeiden: ‘Oom CHRISTIAAN hèt banjer gedraaid.’

Doch de dankpsalmen waren spoedig verstomd, en al had Oom CHRISTIAAN banjer gedraaid, hij was het gevaar niet uitgedraaid. Het had slechts een anderen vorm aangenomen; CHARLES KNOX zette het op haren

1) Bij Amsterdam.

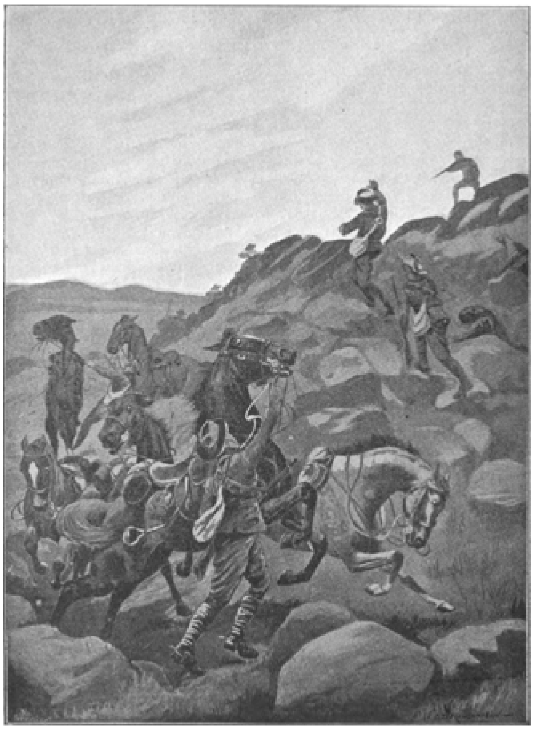

Een Engelsche ruiterbende aangevallen en ten slotte gevangengenomen door KRITZINGER en SCHEEPERS.

en snaren, om DE WET te vernietigen, en hij trok alle beschikbare strijdmachten tot zich, om het snèl te doen.

Zoo was DE WET met zijn kommando's dan weer de sterke magneet, die de Khaki's tot zich trok als het vuur de muggen, maar KRITZINGER en SCHEEPERS, die bij Zastron stonden, kregen daardoor een mooie kans, om hun slag te slaan. Zij namen die kans waar, versloegen de beruchte Brabanditti's, namen een kleine 100 man krijgsgevangen, en kregen een grooten buit.

DE WET moest echter àl maar voort; hij had nu reeds 300 paarden doodgejaagd; vele Boeren liepen te voet, hun magere paarden aan den teugel leidend, en de kommando's leken op een troep voortvluchtige marodeurs.

Doch de Vrijstater was grooter dan de ellende, die hem omsingelde, en terwijl zijn schip nauwlijks meer boven water was te houden, wendde hij plotseling en stoutmoedig het roer, en trok opnieuw naar - het Westen, om Kaapland te bereiken....

Hij had immers versterking ontvangen; de dappere HASEBROEK had zich met een paar honderd burgers bij hem aangesloten, en de Vrijstaters trokken op naar Edenburg.

KNOX verbaasde zich niet zonder reden, maar hij gaf toch onmiddellijk bevel, om DE WET te volgen, en deze vervolging werd met zoo'n energie aangepakt, dat de Boeren slechts door aanhoudende schermutselingen zich den opdringenden vijand van het lijf konden houden.

Doch dit was niet het ergste, want de verkenners, die dag en nacht met rusteloozen ijver den omtrek naspeurden, brachten de moedbenemende tijding, dat te Edenburg reeds een sterke Engelsche strijdmacht de armen uitbreidde, om de Boerenkommando's dood te drukken.

Het was een harde tegenvaller. Onmiddellijk werd gezwenkt; het zwaarvermoeide leger trok eerst noordwaarts, vervolgens oostwaarts, en na een geweldigen trek van twintig mijlen kwamen de burgers in de buurt van Dewetsdorp.

Hier werden de laatste krijgsgevangen Engelsche officieren losgelaten. Zij waren te Dewetsdorp gevangen genomen, en na een ontzaglijken tocht van negentien dagen waren zij weer in de buurt er van teruggekomen. Zij hadden nu met eigen oogen kunnen zien, met welke halsbrekende toeren DE WET zijn kommando's buiten het bereik van de Engelsche vangarmen moest zien te houden, maar zij konden ook de wetenschap medenemen, dat op het punt van krijgsmansbeleid geen Engelsche generaal, al heette hij KITCHENER, waardig was, om de schoenriemen van dezen ongeletterden Boer te ontbinden.

DE WET wist intusschen, wat hem thans te doen stond. Zijn lager had een ongehoorden trek van meer dan twintig mijlen gemaakt, en het mòèst rust hebben - tot elken prijs! Hij zou het lager dan ook rust geven. Wel had hij de voorhoede van CHARLES KNOX dicht achter zich, maar dat hinderde niet, want een lange lijn van randen schoof zich tusschen hem en die voorhoede in, en als DE WET die randen bezette, zou KNOX het wel uit zijn lijf laten, om die randen te bestormen, voordat hij zijn hoofdmacht bijeen had.

Zoo werden dan in den namiddag van den 13[den] December deze randen door de kommando's over een lengte van acht mijlen bezet, slooten gegraven en schansen opgeworpen. De Engelsche officieren begrepen, dat het hier vechten zou worden, en de Boeren begrepen dit ook. Zij waren er trouwens blijde om, want dat eindelooze retireeren begon hen

te vervelen. Hun handen jeukten naar den strijd, en zij verlangden weer eens een hartig woordje met Khaki te spreken.

Doch Oom CHRISTIAAN dacht er anders over. Toen de duisternis het veld bedekte, klonk op eens het kommando: ‘Op zaal, kerels! - op zaal!’ en de burgers, die wel eens met den sjambok van DE WET kennis maakten, als zij niet pal stonden in den strijd, hadden thans bijna den sjambok noodig, om de versterkte randen prijs te geven.

De Boeren waren ontevreden; zij vonden het heel erg, dat zij hun prachtige posities moesten prijsgeven, en mopperend verlieten zij hun stellingen.

Maar DE WET wist wel, wat hem joeg. Hij had geen tijd te verliezen -; hij zat in een nieuwe kooi -; hij was omsingeld -!

Het lager had nu een kleinen voorsprong gekregen, en de kommando's trokken achterna. Het was een koude nacht. De tocht vorderde langzaam, en de ruiters liepen met bibberende leden naast hun paarden, welker ingewanden door den honger werden verscheurd.

Het was een ware verkwikking, dat kommandant MICHAL PRINSLOO zooeven met 300 wakkere Bethlehem-burgers op versche paarden was aangekomen. Hij was door den Sprinkhaannek, die door de Engelschen was bezet, heengebroken, en nu zou hij nog eenmaal die poorte des doods voor DE WET'S legertros openbreken. Zoo reed MICHAL PRINSLOO met zijn burgers dan voor het lager uit.

Ginds, aan den donkeren gezichtseinder, rezen de vage omtrekken van den Nek, en achter dien Nek lag de redding, de uitkomst!... De ossen voelden de harde zweep van den drijver, en het vermoeide lager deed bovenmenschelijke inspanningen, om vóór den morgen den Nek te bereiken. Maar hoe de burgers zich ook inspanden, de vage vormen van den Nek bleven met halstarrige koppigheid in de wijde verte, en toen de morgenster oprees boven de bezwijkende kommando's, begreep een ieder, dat de Sprinkhaannek op den vollen dag zou moeten gepasseerd worden.

Toch waren de burgers geruster geworden; het morgenlicht geeft altijd moed, en in een rustigen gang werd voortgetrokken naar den Nek, die zich thans klaar en helder afteekende in de eerste stralen der morgenzon.

MICHAL PRINSLOO vormde, zooals gezegd, de voorhoede; dan volgde het lager onder PIET FOURIE, terwijl DE WET met PHILIP BOTHA in de achterhoede waren. Even voordat de zon de toppen van het gebergte verguldde, had MICHAL PRINSLOO den voet van den Sprinkhaannek bereikt. Hij had aan DE WET beloofd, dat hij met Gods hulp de poorten van den Nek voor den tweeden keer zou openbreken, en hij bleef zijn belofte gestand.

Hij joeg met zijn 300 helden recht op den Nek aan; aan beide kanten vlamde het Engelsche vuur op, terwijl de pas door de Engelsche bajonetten was afgesloten.

Maar geen vuur en geen staal kon dezen Vrijstater en zijn burgers keeren; als een bergstroom van de bergen, zoo braken zij door den Nek; hun paarden sprongen boven op de Engelsche bajonetten, alsof het graanhalmen waren, en in een rit zonder wederga braken zij de poorten open van den dood.

De geheele stormloop had hun slechts 2 dooden gekost. PRINSLOO zwenkte dan links, in de richting van Thabanchu, om nieuwe Engelsche versterkingen, die in aantocht waren, te keeren, en ook dit gedeelte van zijn taak volbracht de held met uitstekend beleid.

Het lager met zijn wagens en karren was intusschen het spoor van MICHAL PRINSLOO gevolgd, en terwijl er reeds de tijding was vernomen, dat de Vrijstaatsche kommandant er met glorie was doorgekomen, trok het lager statig voort.

Doch plotseling hieven de ossen de breede koppen onrustig op; de paarden stoven verschrikt ter zijde, en de eerste Engelsche granaat barstte te midden van den weerloozen wagentros.

Er kwam een opstopping; de legertros hield als met een ruk stil, en toen een tweede en een derde granaat de eerste volgden, ontstond er een gevaarlijke paniek. De wagens draaiden om; de paarden holden weg, en de geheele wagentros zwaaide naar het westen, de breede veertien op, om toch maar uit dat doodelijk kanonvuur te komen.

Het was ook niet om te doen voor een groot, afgejakkerd lager, om zich door de vlammende spitsroeden van den Sprinkhaannek heen te slepen. Men moest tusschen de Engelsche verschansingen door, die ter weerszijden den Nek beheerschten; de pas van dezen Nek was slechts duizend schreden breed, en deze nauwe poort lag over een afstand van een halfuur gaans onder het kruisvuur van Engeland.

Maar toen het lager als een kudde opgeschrikte herten over de vlakte vluchtte, was de nood hoog geklommen, en elk oogenblik talmen drong de Vrijstaters dichter naar den afgrond. Zij hadden de vijanden thans van alle kanten: ter rechterzijde, ter linkerzijde; ze zouden achter zich spoedig het paarden-gehinnik hooren van KNOX' strijdmacht, en van voren daar verhieven zich de poorten des doods....

Maar in dit beslissende oogenblik sprong PIET FOURIE naar voren. Hij verzamelde zijn kommando, steeg in het zadel en riep met moedige stem: ‘Ik zal u wijzen, erdoor te komen - volgt mij!’

En deze éene man, krachtig gesteund door den dapperen veldkornet JOHANNES HATTINGH, bezwoer de paniek!

Het lager verzamelde zich weer, en terwijl PIET FOURIE met zijn burgers de voorhoede vormde, volgden in een breeden stroom de karren, de wagens en de voetgangers.

Het vecht-kommando van PIET FOURIE keek het gevaar flink in

het gelaat; zij ontdekten, dat de Engelschen drie verschansingen hadden opgeworpen op de westelijke, linker hoogten en twee verschansingen op de oostelijke, rechter hoogten van den Nek. Een afdeeling Boeren hield nu onmiddellijk rechts, joeg naar een Kafferkraal en opende van hier een heftig vuur op de Engelsche verschansingen aan den rechterkant, terwijl het lager langzaam voorttrok.

En nù klopten de harten, alsof zij bersten zouden, en nù ging het lager door de vlammende spitsroeden heen....

Vol onrust waren DE WET en PHILIP BOTHA in galop vooruit gesneld, en zij bereikten het lager. Maar DE WET was vastberaden als altijd; hij gaf last, om ook de linker verschansingen der Engelschen onder een krachtig vuur te nemen, en middelerwijl sleepte zich het vermoeide, weerlooze lager langzaam voort door de vreeselijke poorten van den Sprinkhaannek.

Het was verwonderlijk, dat zij nog niet bij geheele rijen waren weggemaaid door de Engelsche kanonnen; dat zij nog niet waren vernietigd en uitgeroeid door het Engelsche kruisvuur!

Het ging statig, langzaam voort. O, hadden zij het gekund, dan hadden de wagendrijvers hun ossen vleugels gebonden aan de breede schoften, om uit dit helsche vuur te komen, maar de ossen lieten de moede koppen hangen, en zij hadden moeite, om de pooten voor elkaar te krijgen.

En toch was nog niemand gedood!

Toen schepte het benarde volk moed, en zij begonnen te gelooven dat God hen hier niet wilde laten ondergaan. Zij trokken voort, stap voor stap, zacht aan, terwijl hun trouwe kameraden als leeuwen tegen de forten van den vijand opstormden, en in de verte schemerden de afgemaaide korenvelden....

Op die afgemaaide korenvelden was het oog gericht, en zij naderden - stap voor stap! Er waren nog slechts twee menschen gewond - het ging het menschenverstand te boven. Nu wielden de wagens door de stoppelvelden heen; de granaten smoorden in den zachten grond - de scherpschutters der Boeren sprongen achter de korenmijten, om den opdringenden vijand te keeren - en dan nog een ruk - een laatste inspanning - het lager had den gang door de vlammende spitsroeden achter zich!

De zon stond nu hoog aan den hemel; het was elf uur van den voor altoos gedenkwaardigen Vrijdag van den 14^{den} December 1900.

Zestien volle uren waren de paarden, de muildieren en de ossen in de tuigen geweest, maar nu konden zij rusten. Zij hadden weer gras, weer water - o, zij hadden overvloed!

Nu kwamen ook de burgers van Bethlehem onder MICHAL PRINSLOO opzetten, die met zoo mannelijken moed den vijand van den kant van Thabanchu hadden gekeerd, en menschen, die elkander nooit hadden gezien, drukten elkander geroerd de hand.

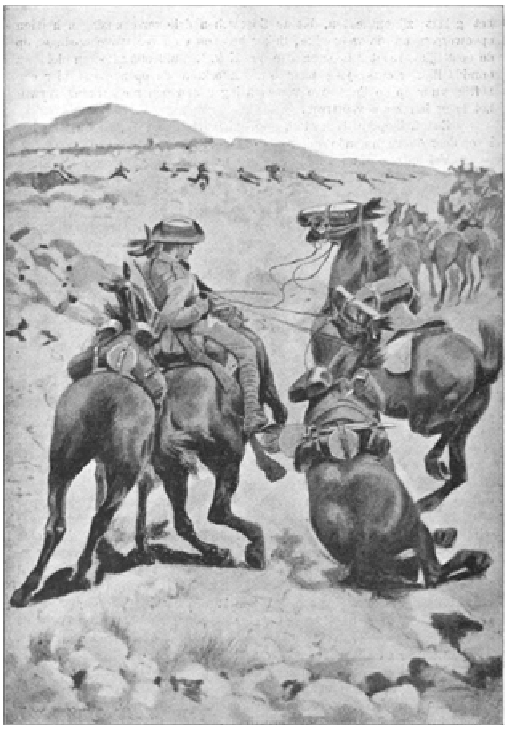

De Engelschen, DE WET'S konvooi onder kruisvuur nemend.

Er was een heerlijke stemming. Tot twee malen toe hadden de Vrijstaters tijdens deze beroemde derde drijfjacht de ijzeren tralies van hun kooi gebroken, en zij waren ontkomen, als de vogel uit het net van den vogelvanger.

Ja, dat was het!

'W' ontkwamen haast des vogelvangers net!' zeide het volk, dat onder de Boeren God vreesde, en over de Vrijstaatsche velden klonk met blij gejuich het psalmlied:

'W' ontkwamen haast des vogelvangers net,
Den loozen strik, tot ons verderf gezet;
De strik brak los, en wij zijn vrij gemaakt:
De Heer is ons tot hulp op ons gebed;
Die God, Die aard' en hemel heeft gemaakt!'

De Boeren fluisterden elkander later in de ooren, dat er in de grijze valkenoogen van CHRISTIAAN DE WET tranen hadden geschemerd bij het zingen van dit lied, en zij vonden dit iets buitengewoons, want DE WET was een man van ijzer en staal.

Maar het slot der derde drijfjacht was ook iets buitengewoons, en er zal nog over gesproken worden na honderd jaren!

De dappere kommandant HASEBROEK, die gescheiden van DE WET was voortgetrokken, zat met zijn kommando nog altijd in de kooi, maar wendde zich, met de Yeomanry op zijn hielen, thans naar den IJzernek, ten westen van den Sprinkhaannek, om er door te breken.

Kolonel WHITE, die de Yeomanry aanvoerde, deed echter zijn uiterste best, om HASEBROEK in te halen, en het gelukte hem werkelijk.

De Yeomanry-ruiters reden midden onder de achterhoede van de Boeren, trokken hen van hun vermoeide paarden, en bedreven allerlei zonderlinge baldadigheden. Toen begrepen de Boeren, dat deze schepsels vol alcohol zaten; kolonel WHITE had namelijk geen beter middel geweten, om zijn ruiters tot volharding aan te sporen, dan hen maar telkens whiskey te voêren, zooals men de paarden haver voêrt, en nu zaten ze vol geestrijken drank.

Die whiskey was intusschen toch ergens goed voor, want hij redde de Boeren. Zij schoten de dronken schepsels uit het zadel, namen bezit van hun versche paarden, en gingen er van door, dat het zoo'n aard had!

Kommandant HASEBROEK kwam veilig door den IJzernek heen, maar kolonel WHITE toonde toen, dat hij toch nog wel iets anders kon dan whiskey schenken. Hij telegrafeerde naar Engeland, dat hij HASEBROEK'S kommando had lam geschoten, en dat was voor den Engelschen belastingbetaler geen geringe troost, al berustte hij ook op een groote leugen.

CHARLES KNOX was minder getroost. De heliograaf flikkerde van de bergen, en bracht hem de tijding, dat CHRISTIAAN DE WET was doorgebroken, toen hij met zijn hoofdmacht slechts een uur gaans van DE WET was verwijderd. En de heliograaf flikkerde nog eens, en bracht de tijding, dat kommandant HASEBROEK was doorgebroken. Dat deed de deur dicht; CHARLES KNOX was woedend, en hij schimpte op Afrika.

'De heliograaf flikkerde van de bergen.'

De Vierde Drijfjacht op Christiaan de Wet.

OP den dag, toen de Boeren door den Sprinkhaannek waren ontsnapt, werden zij verrast door de tijding, dat KOOS DE LA REY den vijand bij Nooitgedacht geducht klop had gegeven, terwijl een afdeeling Khaki's op dienzelfden dag - den 13den December - door den onvermoeiden PHILIP BOTHA werd overrompeld, en volkomen in de pan gehakt. De Engelschen lieten behalve

de dooden en de gewonden

Senekal.

100 krijgsgevangenen en een flinken buit in de handen van den overwinnaar.

Het heldenhart van DE WET was intusschen door de verschrikkingen van de derde drijfjacht nog niet vervaard geworden, en terwijl hij op zijn oude jachtgronden in den omtrek van Senekal krachtige pogingen in het werk stelde, om nieuwe kommando's flink bereden burgers bijeen te brengen, hield hij het stoute plan in het oog, om de Vrijstaatsche paarden nog eens te drenken aan de oevers der Kaapsche rivieren.

't Is waar, de eerste poging had gefaald, in zoover het slechts aan eenige kleine afdeelingen Boeren onder KRITZINGER, SCHEEPERS, HERZOG e.a. was gelukt, de Vaalrivier over te komen, maar DE WET had des ondanks veel bereikt. Hij had verscheiden districten ontheven van den al te zwaren Khaki-last, door dien last op zijn eigen sterke schouders te laden, en

waar het vuur der Vrijstaatsche scherpschutters de Engelschen bij tientallen had geveld, daar had de Vrijstaatsche bewegelijkheid ze bij honderdtallen geveld.

Intusschen hadden de Engelsche wreedheden een krachtig protest noodig gemaakt, en den 14[den] Januari 1901 vaardigden president STEYN en generaal DE WET de volgende proclamatie uit:

> 'Wij brengen ter kennisse van allen, dat noch de beschaafde oorlogsgebruiken noch de conventie van Genève in acht genomen zijn door de Engelschen, die in weerwil van die conventie niet geaarzeld hebben, zich meester te maken van de ambulances, de geneesheeren gevangen te nemen en het land uit te zetten, opdat de gewonde Boeren verstoken zouden blijven van heelkundige hulp. De Engelschen hebben niet-strijders gevangen genomen en over de grenzen gezet; zij hebben roovende benden rondgestuurd, om den particulieren eigendom van de Boeren te plunderen, te verbranden en te verwoesten. Zij hebben de Kaffers gewapend, en in den oorlog tegen de Boeren gebruikt. Zonder ophouden worden vrouwen, kinderen, grijsaards en zieken uit hun woning opgelicht. Zij hebben geen mededoogen met zieke vrouwen, en met die, welke door haar toestand tegen mishandeling gewaarborgd behoorden te zijn. Zoo hebben zij den dood veroorzaakt van een groot aantal vrouwen. De soldaten hebben, op last van hun officieren, niet alleen vrouwen en jonge kinderen lastig gevallen, maar ook ergerlijk mishandeld. In zeer vele gevallen hebben zij den vader en de moeder uit het huis weggesleept, en verder alles ten prooi gelaten aan de wilden.
>
> De Engelschen hebben de wereld voorgelogen, dat zij zoo handelen, omdat de Boeren de spoorwegen in de lucht lieten vliegen, de telegraafdraden doorsneden, en misbruik maakten van de witte vlag. Maar bijna alle huizen in de beide republieken, hetzij ze zich in de nabijheid van een spoorweg bevonden of niet, zijn vernield. Wat het misbruiken der witte vlag betreft, ziedaar opnieuw den onophoudelijken laster, die door de Engelschen van den aanvang der krijgsverrichtingen af tegen de Republieken gericht is. Het is hun niet genoeg, dat zij hun tegenstanders beroofd hebben van hun geheele bezit; ook hun goede naam moest hun ontnomen worden.
>
> Zij geven aan de geheele wereld kennis, dat de Republieken veroverd zijn, dat de oorlog uit is, dat er nog slechts, hier en daar, benden roovers overblijven, die op onverantwoordelijke wijze de vijandelijkheden voortzetten. Dat is een leugen. Neen, de Republieken zijn nog niet veroverd, de oorlog is niet afgeloopen, en de troepen der beide Republieken worden nog evenzeer als bij het begin van den oorlog aangevoerd door verantwoordelijke chefs, onder het toezicht van de beide regeeringen.
>
> De Boerencommando's kunnen niet door beweringen van ROBERTS en KITCHENER in stroopende benden veranderd worden, en evenmin wordt, terwijl er voortdurend gevochten wordt, een eind aan den oorlog gemaakt door de verzekering, dat de oorlog uit is. Wanneer is de oorlog dan geëindigd? Na den slag op den Spionkop? Na Paardenberg? Na de bezetting van Bloemfontein of Pretoria? Of zelfs na de gevechten bij De-Wets-dorp

en Commandonek, toen de vrijwilligers gevangen werden genomen, en de Engelschen totaal verslagen?

De Boeren zouden den naam van menschen onwaardig zijn, indien zij de Engelschen niet tuchtigden, die vrouwen mishandelen, en uit bloote vernielzucht huis en haard verwoesten!

En dus hebben wij opnieuw een gedeelte onzer burgers naar de Kaapkolonie gezonden, niet alleen om den oorlog te voeren, maar ook om in staat te zijn tot maatregelen van weerwraak, gelijk reeds geschied is ten aanzien van de ambulances. Wij waarschuwen dus de Engelsche officieren, dat als zij niet ophouden met het vernielen der particuliere eigendommen in de beide Republieken, wij ons zullen wreken door het vernielen der eigendommen van Engelsche, ons niet welgezinde, onderdanen in de Kaapkolonie.

Maar om alle misverstand te voorkomen, verklaren wij hier openlijk, dat wij nooit de vrouwen en kinderen lastig zullen vallen, wat ook de Engelsche troepen de onzen aangedaan mogen hebben. Wij vragen niets aan onze broeders in de Kaapkolonie, maar wij doen een beroep op hen en op de geheele beschaafde wereld, om ons te helpen, in naam van menschelijkheid en Christendom een eind te maken aan de barbaarsche wijze van oorlogvoeren der Engelschen.

Wij zullen altijd bidden, dat de God onzer vaderen ons niet verlaat te midden van deze gruwelijke worsteling!'

Den 25sten Januari (1901) werd een groote vergadering belegd, waarin de helden van den Vrijstaat behalve PHILIP BOTHA, die verhinderd was, bijeen kwamen, en terwijl DE WET thans het indrukwekkend getal van 2000 strijdbare burgers bijéén had, werd met algemeene toestemming besloten, om andermaal op te rukken naar de Kaapsche grenzen.

De burgers, die den vorigen tocht hadden medegemaakt, mochten thans in hun eigen districten blijven, om dezelve zoo goed mogelijk tegen Engelsche strooptochten te verdedigen, doch er waren onder de versche kommando's toch heel wat burgers, die ook den vorigen tocht hadden

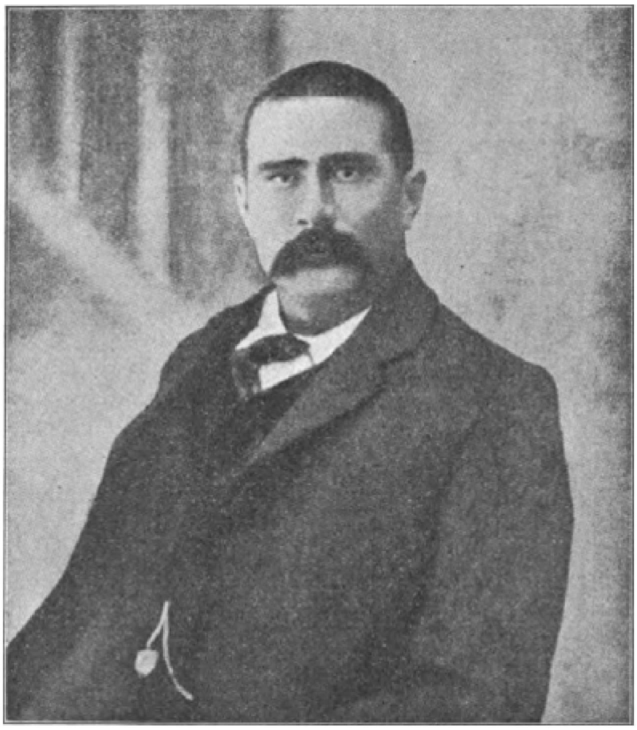

Kommandant KRITZINGER.

medegemaakt, terwijl kommandanten als WESSEL WESSELS, JAN JACOBS en anderen, die van ijver brandden voor hun volk, ook dezen keer medetrokken.

De doorgestane zware ellende van den laatsten tocht was al vergeten; de Afrikaansche moed kwam weer boven, en dat president STEYN en de overige regeeringsleden besloten, den tocht mede te maken en hun lot in te werpen met dat van hun volk, maakte een diepen indruk.

De diensttijd van President STEYN was intusschen ten einde gespoed, en omgonsd door de Khaki's, vond de nieuwe presidents-verkiezing plaats. Het behoeft nauwelijks gezegd, dat de burgers hem met algemeene stemmen herkozen; president STEYN had in het namelooze lijden van zijn volk zich den naam van vader des vaderlands waardig gemaakt, en was DE WET het denkende brein, hij was de ziel, het sterke hart der worstelende kommando's. Slechts op één vergadering werd een andere candidaat genoemd, namelijk CECIL RHODES, doch de voorsteller kon geen medestander vinden, en CECIL RHODES' naam deed enkel dienst, om voor den onmisbaren humor bij deze presidentsverkiezing te zorgen.

Zoo ging het dan weer met goeden moed op Kaapland los, maar nauwelijks was de tocht begonnen, of de paarden kregen het al weer zwaar te verantwoorden, daar de sprinkhanen het gras tot den wortel hadden afgeknaagd. Maar even lastig als de sprinkhanenplaag bleef de Khaki-plaag, en het was een publiek geheim, dat DE WET weer naar Kaapland wilde.

De Vrijstater begreep, dat hij er zonder vechten niet zou komen, en daar hij dezen keer niet van zins was, om op zij te gaan, kwam het op den *29sten Januari* (1901) bij Tabaksberg tot een ernstig treffen met een Engelsche strijdmacht onder kolonel CREWE. Den geheelen dag was er reeds geschermutseld, totdat de Engelsche kolonel te vier uur in den namiddag een krachtigen stoot deed, om de zuidelijke punt van den Tabaksberg voorbij te komen. Zijn voorhoede ontdekte hier een afdeeling Boeren, die met den teugel om den arm geslagen, rustig bij hun paarden stonden. De Engelschen waren er natuurlijk als de kippen bij, om hen uiteen te jagen, en een Maxim-Nordenfelt-kanon werd vooruitgebracht, om hen onder granaatvuur te nemen. Maar het zaakje liep anders af, dan de Khaki's hadden bedoeld. De Boeren sprongen tusschen de klippen, stormden met onstuimigheid voorwaarts, en na zijn derde schot verstomde het Maxim-Nordenfelt. De artilleristen waren gedood of gevlucht, en de bedekkingsmanschappen hadden er ook geen plezier meer in, om tot een schietschijf gebruikt te worden. De strijdmacht van Kolonel CREWE werd met vaart teruggeworpen, en het prachtige Maxim-Nordenfelt-kanon viel onbeschadigd met een grooten ammunitie-voorraad den overwinnaars in handen.

In een stroomenden regen trokken de Boeren voort naar het zuiden, en zij naderden opnieuw de geducht versterkte lijn Bloemfontein-Ladybrand met den vermaarden Sprinkhaannek. Doch deze Nek was nog sterker verschanst dan den vorigen keer, en DE WET was volstrekt niet gezind, om er zich het hoofd tegen te pletter te loopen.

Hij was de versterkte lijn nu tot op acht mijlen afstands genaderd, en kommandeerde: ‘Afzadelen!’ Maar ziedaar! - de ruiters hadden

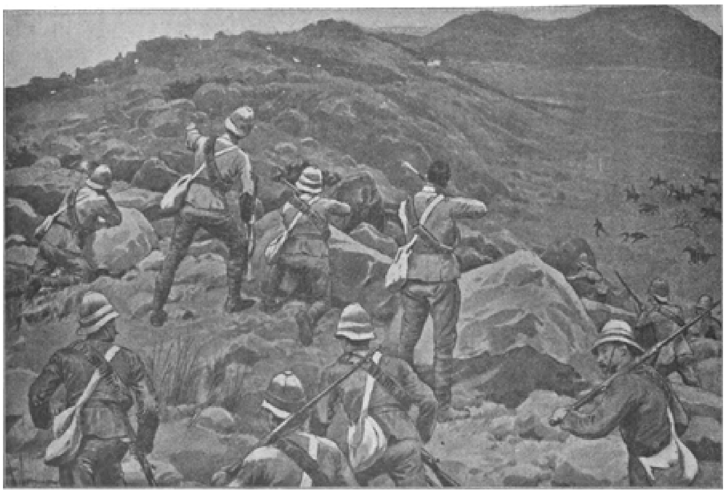

‘kwam het op den 29sten Januari bij Tabaksberg tot een ernstig treffen’ (blz. 1168).

nauwelijks de riemen van hun paarden losgegespt, of de verkenners brachten het hoogst onaangename rapport, dat CHARLES KNOX met een groote strijdmacht snel naderde uit het noorden. Hij was blijkbaar van plan, om de Boeren op te stuwen en dood te drukken tegen dien langen muur van schansen, die in het zuiden als een ijzeren slagboom den voortgang der Vrijstaters stuitte, en goede raad was duur. De Boeren zaten tusschen twee vuren bekneld; de toestand was hachelijk, en door nieuwe krijgslisten moest de vijand op een dwaalspoor worden gebracht.

Nu, DE WET was rijker aan krijgslisten dan aan kanonnen, en zijn tegenwoordigheid van geest begaf hem nooit. Hij gaf onmiddellijk bevel, om de wagens in te spannen. Het waren er een tiental; ze waren met ammunitie en proviand beladen. Terzelfder tijd gaf hij aan een sterke patrouille onder PIET FOURIE order, om op te zadelen, en terwijl de legertros den éénen kant uitging, trok de patrouille den anderen kant uit.

KNOX kreeg die patrouille gauw genoeg in de gaten, en toen deze patrouille recht op den Sprinkhaannek aanhield, maakte hij twee vergissingen voor één. De eerste vergissing was, dat hij de patrouille voor de hoofdmacht van DE WET aanzag, en de tweede vergissing was, dat hij de schijnbeweging tegen Sprinkhaannek voor een ernstig gemeende beweging aanzag. Hij achtte het oogenblik gekomen, om zijn slag te slaan, en de sporen werden er in gezet. Toen lachte DE WET, omdat Khaki weer als een uilskuiken had gehandeld, en hij trok met zijn hoofdmacht rustig voort, totdat de lijn Bloemfontein-Ladybrand hem een gebiedend halt toeriep.

Hij was hier op bekend terrein; hij stond hier op het historische slagveld van Sannahspost, en vóór hem lagen de Engelsche schansen.

Er moest haast worden gemaakt; als CHARLES KNOX zijn vergissing ontdekte, zou hij als een woedende ever komen aanzetten.

Nu, de Vrijstaters talmden niet; zij stormden recht vooruit, en keken niet om. Zij wìlden er door, en zij kwàmen er door.

DE WET tastte de twee forten aan, die vóór hem lagen, en nam ze, en kommandant STEENEKAMP bestormde met de Heilbron-burgers een derde fort, en nam het eveneens.

Zoo hadden de stevige Boerenarmen dan met geringe verliezen den ijzeren slagboom neergehaald, die hen scheidde van het zuiden, terwijl CHARLES KNOX, te laat inziende, dat hij bij den neus was genomen, een onvruchtbaar gevecht leverde met PIET FOURIE. In den avond vereenigde FOURIE zich weer met DE WET, en den *31sten Januari* (1901) trokken de burgers ongehinderd Dewetsdorp in.

Hier werd twee dagen halt gehouden; president STEYN benoemde landdrosten in verschillende dorpen, en er werden beschikkingen getroffen, om in den omtrek groote voorraden op te leggen.

CHARLES KNOX was teleurgesteld, maar hij was een dapper krijgsman,

die niet bij de pakken ging neerzitten. Hij was nu meer dan ooit verzekerd, dat de Vrijstaters het op Kaapland hadden gemunt; hij ijlde naar Bloemfontein, en vertrok met zijn troepen per spoor naar de Oranjerivier, om DE WET vóór te komen.

Er was weer een nieuwe krijgslist noodig, om den Engelschman in de war te brengen, maar in vindingrijkheid evenaarde de Vrijstaatsche hoofdkommandant het genie van den eersten NAPOLEON, en als bij ingeving wist hij onmiddellijk, wat hem te doen stond.

KNOX had thans de Oranjerivier bereikt; hij volgde de bewegingen der Vrijstaters met Argusoogen, en kreeg uit verscheiden verdachte bewegingen der Boeren de overtuiging, dat DE WET bij Odendaalstroom den sprong over de Oranjerivier wilde wagen. DE WET deed het menschenmogelijke, om KNOX in die overtuiging te versterken; hij liet aanhoudend talrijke patrouilles uitzwermen bij Odendaalstroom, maar met zijn hoofdmacht trok hij den anderen kant uit, en den *8sten Februari* (1901) haalde hij zijn beroemden kampvechter FRONEMAN in.

FRONEMAN was goed uit geweest. Dicht bij Jagersfonteinweg had hij een Engelschen trein geblokkeerd, door vóór en achter dien trein de spoorlijn op te breken, en de Boeren hadden een grooten buit gemaakt aan zadels, kombaarzen en ammunitie, om welke zij dringend verlegen waren.

KNOX lag nog altijd bij Odendaalstroom als een kat op de loer, doch DE WET begon nu haast te krijgen, om over te komen, en in den Zondagnacht van

Burgers van DE WET'S kommando.

den *10den Februari* begon hij bij *Zanddrift*, ten noordoosten van Philipstown, de Oranjerivier te passeeren. Zoo begon dan die voor altoos gedenkwaardige Kaapsche tocht, die even rijk was aan bitter lijden als aan schitterenden moed en onbezweken volharding, en die door de latere geslachten van het Hollandsch - Afrikaansche volk als

een der aangrijpendste bladzijden uit hun rijke geschiedenis zal worden beschouwd.

Doch geven wij het woord aan een Nederlander[1)], die dezen tocht heeft medegemaakt, en van de eerste dagen van dezen tocht een in zijn eenvoudigheid treffend verhaal heeft gegeven.

Hij schreef dan het volgende:

'..... CHRISTIAAN DE WET wist er een mouw aan te passen, en op een goeden nacht trokken 300 burgers door bij een zekere plek, die slechts weinigen kenden, een plek, waar iedereen het onmogelijk beschouwde, om er over te gaan. Maar natuurlijk niet voor OUW CHRIS. Wij verdronken wel half, en je pens was wel vol water, maar er door kwamen we.

Den volgenden morgen kwamen onze wagens aan; het leek mij onmogelijk, om ze er door te krijgen, want niet alleen, dat de rivier hoog was, maar de overkant was steil en zanderig. De muilen kwamen met hunne koppen onder water, en raakten telkens verward in het tuig. Dus daar was niets mede te beginnen; ze werden uitgespannen, en naar den overkant gedreven. Toen moesten de ossen er aan gelooven. Ze zwommen er prachtig door, maar je moet ook weten, dat bijna voor elken zwaren wagen 60 à 80 ossen gespannen werden. Omtrent 20 drijvers, allemaal jonge kerels op paarden, of die zwemmen konden! Je kunt je wel voorstellen, wat dat voor een herrie was van: "Witvoet - witpens - vaalpens enz." En al die spiernaakte, flink gebouwde kerels!

Wanneer het voorste paar ossen den anderen oever bereikt had, waren de achterossen pas halverwege in het water, en de middelste aan het zwemmen en verzuipen. Maar er door kwamen we, met 60 of 80 ossen. En toen de zon haar laatste stralen over het roodbruine water van de Grootrivier wierp, stonden Ouw CHRIS en zijn lager boven op een rand. De menschen waren hun kost aan het bereiden, en de beesten - ze zagen er zoo rond uit van het water - lagen te rollen in het zand. En toen de avondster uitkwam, was elk paard opgezadeld, en elke os op zijn plek, om onzen tocht voort te zetten. Boomen, die in den weg stonden, werden omgekapt, en groote vuren aangelegd op gevaarlijke punten, waar je kans had, om met paard en al in een ravijn te vallen.

Te drie uur in den morgen waren menschen en paarden zoo vermoeid en uitgeput, dat het sein van uitspannen met stomme blijdschap ontvangen werd; de menschen waren te vermoeid om te praten, en je bekommerde er je niet om, of je op zachten dan wel op klipperigen grond je kombaars uitspreidde.

Tegen zonsopgang werden wij gewekt door het roepen en schreeuwen der Kaffers, en zonder ontbijt, dat wij zoo noodig hadden, zadelden we de

1) Overgenomen uit 'De Nieuwe Rotterdamsche Courant.'

paarden op, en spanden de wagens in. Toen alles zich in beweging stelde, bleven slechts kombaarsen en zadels en doode paarden achter. Wij trokken aanhoudend door zonder te rusten tot drie uur in den middag, en spanden toen uit, om de beesten alleen wat rust te geven; voêr was er niet. De paarden waren te vermoeid, om voedsel te zoeken, en lagen meestal op den grond met doffe berusting het uur van opzaâl af te wachten. Velen lagen er, om niet weder op te staan; gebrek aan voedsel en water en de groote vermoeienissen hadden het hunne gedaan, om onze macht sterk te verminderen en te verzwakken.

Niet te lang duurde onze zoo noodige rust. Tegen half vijf kwam het bericht van onze spionnen, dat de Engelschen met groote snelheid ons trachtten te omsingelen. Nogmaals "opzaâl!" en weg ging het weer; paarden en beesten en menschen sleepten zich voort; de burgers, die nog kracht en een paard hadden, moesten positie nemen, om het lager gelegenheid te geven, uit de gevechtslinie te geraken. Nauwelijks waren er een paar kanonschoten gewisseld, of de bommen en granaatkartetsen barstten in het lager tusschen de ossen en wagens en de voetgangers. Alles zette het op een sukkeldrafje. De drijvers waren schor van het aansporen hunner ossen. Kombaarsen werden weggegooid; zadels, wisselkleeren, alles, wat niet hoog noodig was, werd weggegooid.

Nu en dan vond men voetgangers langs den weg liggen, hun kombaarzen in stukken scheurende, om ze onder de voeten te binden, want de klipjes waren te scherp voor de vele kaalvoeters. Ik hoorde tot de voetgangers; gelukkig had ik nog nieuwe schoenen, maar ze waren mij te groot, zoodat zij mijn hielen en enkels schuurden, maar loopen moest je, bijna altijd op een sukkeldrafje, om de wagens en de paarderuiters bij te houden. Je Mauser en patronen werden je te zwaar. Menigen keer stond ik op het punt, mijn laatste kombaars weg te gooien, maar gelukkig heb ik het niet gedaan. Je kunt wel begrijpen, dat wij als voetgangers aldoor, zonder het te willen, de achterhoede moesten vormen, en bijna voortdurend onder het kanonvuur waren.

Den geheelen nacht zijn wij voortgetrokken op een langzamen gang. De nacht was donker, en tot overmaat van ramp kregen wij de eene stortbui na de andere, zoodat wij ten laatste verplicht waren, om halt te houden en uit te spannen. Wij vielen als blokken hout op den grond en sliepen, hoe het ook regende. Den volgenden morgen werd ik gewekt, stokstijf en kletsnat. Ik had in een waterplas liggen slapen, maar ik heb er niets van gemerkt. Wij kregen gelukkig schapen te pakken, en spoedig lagen er verscheiden daarvan te stuiptrekken met afgesneden strot. Ik sneed voor mijzelf een bout af; ik dacht: daar zal ik toch voor vandaag wel genoeg aan hebben. Ik was gelukkig genoeg, om wat kolen vuur te vinden, die heel schaarsch waren, zooals je wel begrijpen kunt, want na

De tros van DE WET'S kommando door een spruit trekkend.

die stortbuien waren al de mestkoeken nat, en zoo ook het hout. Toen mijn stukje vleesch half gaar was, kon ik mijn honger niet langer bedwingen, en begon er aan te kauwen, en spoedig was mijn stukje vleesch in de maag verdwenen.

'Niet lang nadat ik mijn ontbijt verslonden had, werd er weder opgezaâld en getrokken. Het aantal voetgangers was sterk vermeerderd, en zoo trokken wij 18 dagen achter elkaar. Bijna iederen dag moesten wij ook van 15 tot 18 uren loopen, en in die andere uren moest je maar slapen en kost maken. Je kunt je wel begrijpen, hoe wij er uitzagen: ongewasschen, met lange haren en hongerige magen. En mager, dat de menschen werden! Ze werden geheel onherkenbaar!

'Je moet begrijpen, dat ik reeds van af Jagersfontein in den Vrijstaat, waar ik op een patrouille mijn paard moest achterlaten zoo ook mijn zadel en mijn tweede kombaars, te voet gaan moest, om mijn kommando in te halen. En niettegenstaande ik gemiddeld per dag 15 uren liep, kon ik mijn kommando maar niet inhalen, zoodat ik maar altijd zonder paard moest blijven.

'Wij werden van hot naar haar gejaagd, en konden maar niet de Karoo, die woestijn, uitkomen. Spekvette paarden vielen van vermoeienis en uitputting op den grond. Maar onze dagen hadden hun toppunt nog niet bereikt. Twee dagen voordat wij bij Houtkraal kwamen, begon het te regenen, dat het zoo barstte, en dat hield met korte tusschenpoozen drie dagen aan. Ossen vielen voor de wagens dood, muilen, paarden! Onze ammunitiewagens waren reeds aardig bespannen. Achteraan[1] trokken twee ossen, daarvoor kwamen een paard (kreupel) en een muil als span, en zoo ging het aan, maar we trokken toch voort.

Een dag voor de geschiedenis van Houtkraal moesten wij standhouden, om de beesten en menschen rust te geven. Wij hielden daar een dag stand, maar moesten 's avonds verder trekken, daar wij anders gevaar liepen, om omsingeld te worden. De regen hield maar steeds aan; wij hadden den geheelen dag nog geen kans gekregen, om onze kleeren te drogen of vuur aan te leggen, om onzen kost klaar te maken.'

De tijding, dat CHRISTIAAN DE WET den Vrijstaatschen standaard in Kaapland had geplant, had allerwege een buitengewone opschudding gewekt. Er ontstond een halve paniek in Kaapstad; men zag DE WET reeds voor de poorten, zooals in de oude tijden Rome den gevreesden HANNIBAL voor de poorten had gezien, en KITCHENER zond 20.000 man extra, om DE WET te vangen.

De inval had natuurlijk een militair, maar evenzeer een staatkundig doel. President STEYN wilde de handen van den grijzen PAUL KRUGER in Europa sterken, en aan Europa en Amerika laten zien, dat de 350.000

1) D.w.z. vlak voor de wagens.

soldaten van Engeland niet alleen te kort schoten, om de Republikeinsche strijdmachten in hun eigen gebied te vernietigen, maar zelfs niet in staat waren, om den Vrijstaatschen hoofdkommandant te keeren, als deze het in zijn hoofd zette, om in de eigen kolonie van Groot-Brittanje te verschijnen. Neen, die 350.000 soldaten konden dat niet keeren; de groote Vrijstater had een afstand moeten afleggen van drie-honderd mijlen; hij had een zwaar bevestigde lijn van schansen en forten moeten breken; de vijanden hadden hem omgonsd als de horzels, de Oranjerivier was hoog gestegen, en toch was hij in Kaapland verschenen!

Die bloote verschijning was reeds een zegepraal; zij zou het bloed der Hollandsche Kapenaren, die op het groote Afrikaandercongres van 6 December 1900, gehouden in de schaduw der Engelsche kanonnen te Worcester, zoo ondubbelzinnig voor het goed recht der Boerenrepublieken in de bres waren gesprongen, in snellere beweging brengen, en zij zou voor de kleine, onversaagde kommando's, die in Kaapland rondzwierven op bon avontuur, een groote hartsterking zijn.

Zoo gauw als DE WET in Kaapland stond, zwermden zijn verkenners als bijen rond, en brachten de tijding, dat zij in de buurt een versterkt kopje hadden ontdekt. WILLEM PRETORIUS, een lid van DE WET'S staf, trok er met vier man op los, en bestormde het kopje onder een vinnig vijandelijk vuur met zoo'n hevigheid, dat de Engelschen de witte vlag heschen. Het waren twintig man, en WILLEM PRETORIUS, die het kopje had veroverd, veroverde voor zichzelve meteen den rang van veldkornet.

De aanvoerder der krijgsgevangenen was de huzaren-luitenant H. MC. ADAM. Hij had de opdracht ontvangen, om de driften der Oranjerivier te ondermijnen, maar de toeleg was mislukt, en hij viel in de handen der Boeren.

De wakkere PIET FOURIE was een dagmarsch achtergebleven, maar hij zette er nu de sokken in, om de hoofdmacht in te halen, en hij kwam met een eere-geleide van eenige duizenden Khaki's aanzetten. En behalve deze Engelsche colonne hadden zich van uit Colesberg nog twee sterke Engelsche strijdmachten in beweging gezet, want zij wisten nu, waar DE WET te vinden was, en de kommando's dreven daar in Kaapland rond als brandende schepen op den oceaan.

DE WET had vertrouwbare gidsen, en het hoofd van die gidsen was kommandant NIEUWWOUDT. Door die gidsen geleid, trok hij naar het westen, en bezette den *12den Februari* (1901) Philipstown, terwijl het Engelsche garnizoen zich in de gevangenis verschanste.

Doch wat raakte DE WET die nietige tronk? Hij stond in een wereld vol gevaren, en hij kampte met een inwendige onrust, want hij zag reeds, dat hij een zwaren dobber zou hebben, om niet op Kaapsch gebied te stranden. Zijn oorspronkelijk plan was geweest, om in drie

afdeelingen Kaapland binnen te dringen, maar de Engelschen stuwden zoo geweldig op, dat hij het plan moest laten varen, en het meest bezorgd was hij nog voor zijn legertros.

De regen viel in stroomen neder, en er moest aanhoudend worden gevochten, om zich den vijand van het lijf te houden. Het leger was ook ingekrompen. Eerst bleef kommandant PRINSLOO achter met 300, dan VAN TONDER met 100 en ten laatste DE VOS met 200 man.

Het veld was dor; de sprinkhanen hadden voor de dieren weinig voedsel achtergelaten, en DE WET oordeelde, dat het leger over de spoorlijn moest zien te

Kommandant NIEUWWOUDT.

komen. Hij had de Engelschen nog altijd op de hielen, maar PIET FOURIE en FRONEMAN, die de achterhoede moesten dekken, sloegen zoo hard achteruit, dat Khaki een eind achter bleef. DE WET nam intusschen een versterkte schans, die hem hinderde; hij had thans 90 krijgsgevangenen bijeen, en het zonderlinge geval deed zich voor, dat hij even gaarne van die Khaki's was verlost geweest, als de Khaki's van hem. Maar zijn gezond verstand verbood hem, hen los te laten. Zij zouden zijn bewegingen hebben verraden, den ellendigen toestand van zijn paarden hebben verklapt, en zij moesten mee door slijk en modder!....

Doch zijn bewegingen werden toch verraden. De kommando's waren namelijk tot op twee uren gaans van het spoorstation Houtkraal genaderd, toen een Engelsche patrouille van 15 man binnen den gezichtskring verscheen. Er werd onmiddellijk een scherpe jacht op hen gemaakt, doch 11 man wisten te ontsnappen, en dezen rapporteerden aan kolonel PLUMER, wat zij hadden gezien.

Toen klopte PLUMER'S krijgsmanshart! Hij had een buitengewonen tocht gemaakt, om de Vrijstaters in te halen, en nu hàd hij ze ingehaald, want wat beteekende een afstand van een uur gaans!

Generaal H.C.O. PLUMER.

Doch er moest haast worden gemaakt, want reeds neigde de zon naar de westerkimmen. PLUMER talmde niet. Als hij het klaar speelde, om DE WET op dezen dag - op dezen *Donderdag van den 14^den^ Februari* - dood of levend in handen te krijgen, dan was hij in eens de meest gevierde man van het Britsche wereldrijk, en de palm der eere, waarnaar CHARLES KNOX reeds zoo dikwijls de begeerige hand had uitgestrekt, zou hem als bij verrassing geworden.

Zijn soldaten zagen er ellendig uit van de lange marschen, maar hij behoefde hen slechts te zeggen, waarom het ging, en de trotsche hoop, den geduchten Vrijstater in handen te krijgen, zou hen electriseeren.

Hij vergiste zich niet; er kwam een hooge, geestdriftige stemming, maar terwijl de soldaten zich gereed maakten, om zich op de afgejakkerde kommando's te werpen - -

Maar neen, laten de Engelschen zelven ons dat verloop vertellen.

'Juist in dit beslissende oogenblik[1] echter kwam de fortuin tusschen beide, om de Boeren te beschermen. Terwijl de troepen zich opstelden voor een bloedigen en wanhopigen aanval, barstte een van die hevige donderstormen, voor welke Zuid-Afrika bekend staat, boven de strijders los. Het zwerk, somber als in een visioen uit de Openbaring van Johannes, was gewikkeld in wolken, zwart als inkt, en als de heraut van het noodweer ging een wervelstorm vooruit, die het stof in hooge zuilen opjoeg.

'De bliksem, in 't eerst neergeslingerd uit den hemel naar de aarde in enge, saamgeperste strepen, spreidde zich nu uit tot een geweldige, breede vlam, en de woestijn werd veranderd in één ontzaglijken lichtgloed.

1) 'With the Flag to Pretoria.' Vrij vertaald

Een wervelstorm in een Engelsch kamp.

Wat een helsch oproer! Hagel en regen vielen neder in stroomen, en deze stroomen geleken beweeglijke muren van kristal en diamanten, als de bliksem er zich op spiegelde.

'Toen het noodweer was voorbij geraasd, en het mogelijk was, om te zien, wat vóór de Britsche troepen lag, was DE WET verdwenen. De vervolging werd beproefd, maar de wegen waren niet meer begaanbaar. Het veld was in een groot ondiep meer veranderd - in een schrikwekkend moeras. Niets kon dien nacht meer worden uitgevoerd - de duisternis was ingetreden - en de colonne bivakkeerde in slijk en modder.'

Terwijl de Engelschen DE WET waren kwijtgeraakt, ploeterde deze in zijn baggerlaarzen door de vlei, het moeras, dat hem van de spoorlijn scheidde. De vlei stond op sommige plekken een meter diep onder water, en de bodem was een turfbodem, die zoo drassig was, dat de paarden tot hun knieën in de modder wegzakten, en het water de zadels overstroomde.

En door dezen modderpoel, door deze ware Moddervlei, die door het water werd overstroomd, en waar de Engelschen nooit zouden zijn doorgekomen, moesten 1400 ruiters in het holle van den nacht heen worstelen, terwijl het gespartel en het gestamp der paarden den modderpoel elk oogenblik nog dieper maakte.

Vele Boeren sprongen te water, leidden hun vermoeide paarden door den poel heen, en brachten hen zoo naar den overkant. Maar het gesukkel met de rijpaarden was nog niets, vergeleken met de moeilijkheden, om de twee kanonnen en de tien wagens door het moeras te sleepen. Dertig ossen werden voor één affuit gespannen, en toen dit niet hielp, vijftig. Maar zelfs met 50 ossen kwam men soms niet klaar en dan sprongen er nog extra 100 man voor, totdat het affuit op harderen grond was getrokken. Zoo kwamen er de kanonnen dan eindelijk door, evenals een trolley-wagen en de kar met het staatsarchief. Maar de ammunitie- en proviandwagens bleven vastzitten in de vlei als de raderen van een machine, die vastgeloopen is, en het eenige, wat de Boeren konden doen, was, om zooveel patronen mee te nemen, als zij aan hun lijf konden bergen.

Maar het ging DE WET toch geducht aan het hart, dat hij die wagens zou moeten achterlaten. Hij gaf aan PIET FOURIE met 100 flink bereden burgers bevel, om achter te blijven en de wagens te redden; mocht dit echter niet gelukken, dan moest hij de wagens in brand steken, en zuidwaarts om op de hoofdmacht van DE WET terugtrekken.

Te vijf uur in den morgen van den *15den Februari* (1901) verschenen de Vrijstaters op den spoordam; zij hadden nu de Moddervlei achter zich, maar zij hadden volle elf uren werk gehad, om een afstand van twee uren gaans af te leggen.

De spoordam bleek veilig. DE WET had twee patrouilles vooruit-

gezonden, om de spoorlijn op twee punten, die zeven mijlen van elkander waren verwijderd, op te breken, en tusschen deze twee punten trok nu het leger over den spoordam. Maar in de morgenschemering kwam uit het noorden een gepantserde trein aanrazen, die met een ver-dragend marine-kanon, op den voorsten wagen geplaatst, onmiddellijk het vuur op de Boeren opende. Het was gelukkig voor de Boeren, dat dit zware kanon na een paar schoten verstomde; er was een bout gebroken, wat bij een kanon al even erg is, als dat een paard zijn poot breekt. Van uit het zuiden kwam echter ook een gepantserde trein aanbulderen, doch de twee vijftienponders van dezen trein deden geen kwaad, en de Boeren zetten hun tocht voort.

De zon was nu boven de kimmen gerezen, en de Boeren keken elkander zwijgend aan. Zij waren van onder tot boven met slijk en modder bespat; zij hadden geen drogen draad aan het lijf. Zij waren uitgeput, dood-op, evenals hun dieren. En de 90 krijgsgevangenen werden al maar mee gesjouwd! DE WET had medelijden met die arme stakkerds, maar hij kon, hij mocht hen toch niet loslaten! Zij zagen het immers wel, in welk een ellendigen toestand zijn kommando's waren; hoe de magere paarden niet meer vooruit waren te krijgen - ja, die paardenkwestie! zij was ernstiger dan ooit!

De burgers hadden thans den spoordam een uur gaans achter den rug, en zij konden niet meer. Zoo werd dan met de stilzwijgende toestemming van den hoofdkommandant afgezadeld, ofschoon er geen gras was voor de hongerige paarden, en geen voedsel voor de even hongerige menschen.

Maar de verkenners van CHRISTIAAN DE WET kenden geen vermoeienis; deze trouwe borsten gunden zich geen rust, en zochten den omtrek af naar gras en naar Khaki's. En terwijl zij geen Khaki vonden, vonden zij gras voor de paarden, en vleesch voor de burgers.

Dat was een prachtige ontdekking, en het mooiste was nog, dat de graslanden op slechts een uur afstands lagen. Toen rezen de beslijkte kommando's nog eenmaal op van den grond, en met de laatste inspanning hunner krachten bereikten zij de groene weiden.

Toen hinnikten de vermoeide paarden; toen stilden zij hun honger. En de Boeren, wier ingewanden werden geprangd door den honger, slachtten de schapen, die zij van een hier wonenden boer opkochten, en verslonden het vleesch.

Uit de wijde verte, uit de Moddervlei kwam het doffe geknal van het dynamiet, dat de vastgeraakte wagens in de lucht slingerde - een bewijs, dat PIET FOURIE ze niet had kunnen redden - maar wat zou dat? De burgers moesten hun woedenden honger stillen, en dan wilden zij slapen - slapen - en geen aardbeving zou hen wakker schudden....

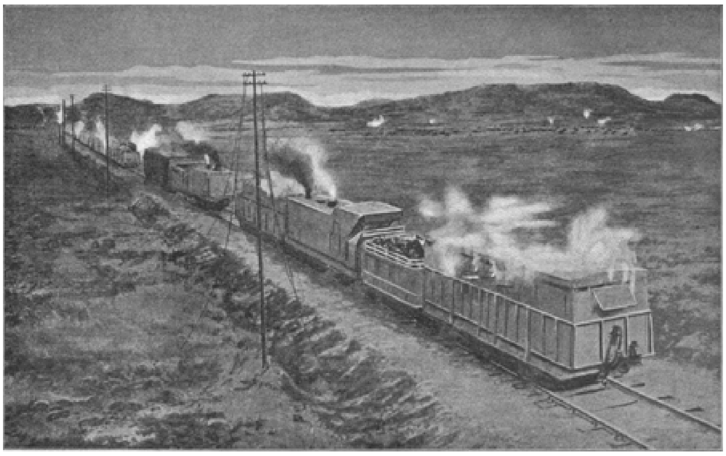

‘kwam uit het noorden een gepantserde trein aanrazen....’ (zie bladz. 1181.)

Maar het was toch niet PIET FOURIE geweest, die de wagens had in de lucht laten vliegen. Terwijl hij vergeefsche pogingen deed, om de wagens op het droge te brengen, werd hij door een groote overmacht van Engelschen plotseling aangevallen. Hij wist zich nog te bergen, maar de wagens moest hij in den steek laten. De Engelschen raakten nu echter met hun eigen wagens in de Moddervlei vast, en ze wisten niet beter te doen dan hun eigen wagens en die der Boeren te zamen door dynamiet te vernielen.

PIET FOURIE trok zuidwaarts om, zooals DE WET hem had gelast, overschreed met tamelijke vermetelheid met zijn 100 paardenruiters dicht bij de Aar den spoordam, en bereikte veilig de hoofdmacht.

De burgers van DE WET waren door de rust, die zij hadden genoten, intusschen heerlijk verkwikt, en al zagen zij er uit als roovers, het waren toch Afrikaanders van den echten stempel. Zij waren opgewekt, monter en gingen met vasten moed de toekomst tegemoet.

Dien moed hadden zij noodig.

Van wijd en zijd kwamen de Engelschen aanhollen; dag en nacht, in een eindelooze reeks, ratelden de militaire treinen door de barre Karro, om de Khaki's bij duizenden naar de Aar te brengen. De geduchtste menschenjagers van Engeland vereenigden zich hier, om DE WET dood of levend in handen te krijgen: BETHUNE, THORNEYCROFT, LYTTELTON, BRUCE HAMILTON, HENNIKER, CRABBE, PLUMER, CHARLES KNOX, HAIG, en noordelijk Kaapland daverde van het Engelsche wapengeweld.

De Engelschen hadden aangeleerd; zij hadden vorderingen gemaakt in het oorlogvoeren, en met gewone krijgslisten zou DE WET er dezen keer niet komen. De staf van generaal LYTTELTON zat dag en nacht aan de Aar over de kaarten gebogen; met groote nauwkeurigheid werd elke beweging van vriend en vijand opgeteekend; het hoofdkwartier aan de Aar overheerschte alle marschen en contra-marschen, zoodat er in alle bewegingen eenheid was, terwijl dit hoofdkwartier met het groote hoofdkwartier te Pretoria in voortdurende telegrafische verbinding stond.

Vroeger was er veel getob en ellende geweest met het vervoer over de spoorlijnen, doch ook hierin was een enorme verbetering gekomen, en in de kritieke dagen der vierde drijfjacht werden aan de Aar binnen vierentwintig uren 1500 spoorwagens geladen, en in verschillende richtingen afgezonden.

DE WET zwenkte naar Strijdenburg, en van daar boog hij westwaarts: in de richting van Prieska. Hij was nu in den driehoek geraakt, waarvan de linkerzijde door de Brakrivier, de rechterzijde door de Oranjerivier werd gevormd, terwijl de driehoek werd afgesloten door de Kaapsche spoorlijn.

PLUMER zat hem dicht op de hielen, en CHARLES KNOX, die bij Houtkraal stond, zou langs de Brakrivier manoeuvreeren, terwijl kolonel HENNIKER reeds in den driehoek was.

Alles vereenigde zich, om DE WET te verpletteren. De vervolging van kommandant KRITZINGER was gestaakt, en de colonnes van de kolonels BYNG, LOWE en WILLIAMS, die KRITZINGER hadden vervolgd, werden mede op het jachtveld geworpen. Er was inderdaad een bewonderenswaardige wedijver, om DE WET te vangen, maar HERZOG en BRAND[1], die met hun kleine kommando's in Kaapland rondzwierven, waren niet minder begeerig, om den wakkeren Vrijstater te helpen in zijn grooten nood.

Maar de Brakrivier, anders een droge beek, stuwde haar golven thans met onstuimig geweld naar de Oranjerivier, en de Brakrivier scheidde de Kaapsche kommandanten van de Vrijstaters.

Voor DE WET was de waterstand van de rivieren, waartusschen hij bekneld zat, geen geringe teleurstelling. Hij zocht het waarlijk niet meer in driehoeken, sinds hem de driehoek van de Caledonvallei nog zoo gevoelig in de knoken zat, en westwaarts trekkend, moest het onvermijdelijk oogenblik komen, dat hij bij de samenvloeiïng der rivieren vastliep als het vee op de weide tegen het prikkeldraad.

Hij liet de Brakrivier nog eens goed onderzoeken, maar het bleek duidelijk, dat de beste zwemmer in die hooggaande, wervelende vloeden zou zijn ondergegaan. En met de Oranjerivier stond het nog hachelijker. Zij stuwde haar wateren in een vloed van zestien voet hoogte over haar klippige bedding - neen, er was geen doorkomen aan!

Terwijl DE WET deze ontdekking maakte, had de wakkere SAREL HASEBROEK, die de achterhoede vormde, een niet minder verontrustende ontdekking gedaan: de Engelschen onder kolonel HENNIKER naderden. Zij kwamen uit het oosten, en de afstand bedroeg geen drie uur gaans meer.

Dat werd een heet hangijzer! De Vrijstaters konden nog altijd uitwijken naar het westen, doch het uiterste punt, waar de Brakrivier en de Oranjerivier samenvloeiden, was reeds tot op vijf uur afstands genaderd, en deze noodlottige hoek zou het dan aanschouwen, dat de onoverwonnen kommando's van CHRISTIAAN DE WET de handen ophieven, om lijfsbehoud smeekend....

Neen, DE WET wilde dien hoek niet in; hij had zich liever op Gods genade in den bruisenden, wervelenden stroom geworpen....

Maar de Vrijstaters konden immers op hun schreden terugkeeren? Zij konden toch oostwaarts trekken, om uit dien al nauwer toeloopenden driehoek te geraken?

Zeker, dat konden zij, doch daar was vlak veld, en het was

1) BRAND is de zoon van den bekenden Vrijstaatschen president BRAND.

onmogelijk, om daar - in dat vlakke veld - kolonel HENNIKER ongezien voorbij te komen.

Wat dan?

De valkenoogen van CHRISTIAAN DE WET staarden in het rond, en terwijl hij daar bedaard op zijn witten schimmel zat, schitterde in die oogen plotseling de vonk van het genie. Zijn oogen rustten op den rand daar voor hem in het westen, en die rand zou zijn leger redden!

Hij sprak over zijn voornemen met president STEYN, en deze stelde de geheele onderneming onvoorwaardelijk in de handen van zijn voortreffelijken generaal.

De President deed er verstandig aan.

DE WET gaf onmiddellijk bevel, om voort te trekken naar het westen, en wel moest het vertrouwen der Vrijstaters in hun aanvoerder groot zijn, dat zij het bevel blindelings opvolgden. De rand was spoedig bereikt; DE WET zorgde, dat zijn leger achter dien rand, buiten den gezichtskring van den vijand bleef, en deze bergrand werd gevolgd, totdat de duisternis inviel. Toen werd halt gehouden; de teugels der paarden werden gewend, en het leger hervatte den tocht - nu naar het oosten.

Er werd weinig gesproken, maar de harten klopten sneller.

Het oogenblik moest komen, dat zij HENNIKER'S colonne moesten voorbijtrekken, en één ongelukkig toeval kon hen in de diepste ellende storten. Maar God waakte over dit benarde leger; er kwam een nacht zoo duister, als de Vrijstaters er nog nooit één donkerder hadden beleefd. Men kon geen hand voor de oogen zien, en deze zware duisternis schoof zich als een ondoordringbaar gordijn tusschen de Boeren en hun vervolgers in. Zij gingen langs de Engelschen voorbij; zij schoven er voorbij als een reusachtige schim, als een ongrijpbare wolk, en toen de morgen schitterend oprees aan de kimmen, stonden de Boeren vijf uren gaans ten oosten van den vijand.

Kolonel HENNIKER had er niets van gemerkt, dat de Vrijstaters hem waren voorbijgetrokken in den nacht, en hij zou er gerust een eed op hebben gewaagd, dat hij ze nog altijd voor zich uitdreef naar het uiterste punt van den driehoek.

Gerust was hij echter niet, want hij was al maar bang, dat BRUCE HAMILTON, PILCHER en BETHUNE, die langs den zuidelijken oever van de Brakrivier opmarcheerden, de rivier niet genoegzaam in het oog zouden houden.

Het was immers meer dan waarschijnlijk, dat DE WET, tot het uiterste gedreven, den sprong op leven en dood door de Brakrivier zou wagen, en dan behoorden de Engelsche observatiecorpsen op hun post te zijn.

Die overwegingen waren niet ongerijmd, maar kolonel HENNIKER koesterde toch een noodeloozen angst omtrent de waakzaamheid van zijn collega's. Neen, zij sliepen niet, en toen BRUCE HAMILTON, die even ijverig

en even schrander was als CHARLES KNOX, uit rondgaande geruchten vernam, dat DE WET naar Prieska wilde, liep hij zich het vuur uit de sloffen, om den Vrijstater voor te zijn.

Kolonel HENNIKER ging intusschen rustig voort, om den denkbeeldigen vijand naar het uiterste punt van den driehoek te drijven, totdat hij de verbazingwekkende tijding ontving, dat DE WET een dagmarsch achter zijn rug stond.

Dat was een bittere ontgoocheling, en de kracht van den ijverigen kolonel was voor een oogenblik lam geslagen. Maar hij troostte zich ten slotte met de gedachte, dat BRUCE HAMILTON zich eveneens door DE WET had laten beetnemen, door een gerucht te gelooven, dat door dezen was uitgestrooid, en nam de vervolging opnieuw op.

DE WET had intusschen een flinken voorsprong gekregen, maar hij begreep, dat hij de lange jachthonden weer spoedig achter zich zou hebben, en dat het tijd werd, om Kaapland te ontruimen. Zoo trok hij dan langs de Oranjerivier oostwaarts, doch er was nergens een doorwaadbare drift te ontdekken. Bij Kameeldrift[1)] ontdekte hij intusschen den *22sten Februari* een kleine schuit; hij liet eenige Hollanders uit zijn leger komen, en dezen roeiden successievelijk 250 voetgangers naar den overkant.

Het was voor den hoofdkommandant een groote verlichting, want de voetgangers hingen als lood aan de vleugels, doch een dag later ontving hij het verontrustende rapport, dat de Engelschen hem weer dicht op de hielen zaten. Het waren PLUMER en HENNIKER; de eerstgenoemde, die zich half dood had gejaagd bij de vervolging van de Vrijstaters, was weer uitgerust, en HENNIKER hoopte zijn grooten flater door een schitterend succes uit te wisschen.

DE WET had de vijanden niet zoo spoedig verwacht, maar zij hadden een langen nachtmarsch gemaakt, en de burgers moesten vechten, om hen van het lijf te houden.

Zij moesten echter wijken, want de overmacht was te groot, en hadden zij geen golvend, geplooid terrein vóór zich gehad, waar zij zich eenigermate aan de Khaki-oogen konden onttrekken, dan had het er leelijk uitgezien. De Vrijstaters trokken intusschen zoo hard, als zij konden, om een voorsprong te krijgen op den vijand, doch tegen twee uur in den namiddag moesten de vermoeide paarden rust hebben, en er werd afgezadeld.

De rust echter duurde niet langer dan een uur; toen kwamen de Engelschen opnieuw opdagen, en twee kanonnen[2)] moesten in den steek worden gelaten, daar de trekpaarden omvielen van vermoeienis.

Het was een rampspoedige dag, die *23ste Februari*, de gedenkdag

1) Ten zuiden van Douglas.
2) Waaronder het Maxim-Nordenfeldt, dat bij Tabaksberg was veroverd, en zulke uitnemende diensten had gedaan.

der Vrijstaatsche onafhankelijkheid, en het ging den wakkeren Vrijstaters als een dolkstoot door het hart.

Doch de nood zou nog hooger stijgen, want terwijl de zon daalde, en de Vrijstaatsche achterhoede een verwoed gevecht leverde tegen den onstuimig opdringenden vijand, brachten verkenners het rapport, dat recht van voren - op een afstand van één uur gaans - een zware vijandelijke colonne aan 't komen was.

De Boeren waren nu zoo goed als omsingeld. Zij hadden den vijand van achter en van voren; bij Hopetown flikkerde de Engelsche heliograaf, en in 't noorden was de volle rivier!

Toen trok er een floers over de heldenoogen van DE WET, en zijn blik verduisterde zich. Zeker, zijn paardenruiters zouden er met 's Heeren hulp nog wel doorkomen, maar de honderden burgers, wier paarden in de laatste dagen waren bezweken - wat moest er van hèn worden? De harten dezer voetgangers klopten met even warme liefde voor hun volk als de harten der bereden burgers, en zou hij deze wakkere mannen in den steek mogen laten? Zou hij er vrede mede hebben, als zij werden achtergelaten en krijgsgevangen gemaakt? als zij als vee naar de Engelsche transportschepen werden gebracht, en weggevoerd naar verre, vreemde landen?

Daar, aan den oever der Oranjerivier, verhieven zich in de donkerte de vage vormen van dichte bosschen, en de grijze valkenoogen van den Vrijstater verhelderden zich weer, toen zij op die bosschen staarden.

Hij riep den dapperen held SAREL HASEBROEK ter zijde, en legde hem uit, hoe die voetgangers konden worden gered. En SAREL HASEBROEK knikte met het verweerde gelaat en zeide: 'Ja, zoo zal het gaan, generaal!'

En ja - zoo ging het. De afgebeulde voetgangers, die dien dag reeds een afstand

De Oranjerivier.

van zes uur gaans hadden afgelegd, slopen in kleine klompen, om de aandacht van den vijand niet te wekken, nog anderhalf uur voort, en hadden nu de bosschen van de Oranjerivier bereikt, waar zij zich verborgen voor het oog van den jager.

Hier bleven zij dien nacht, en dan gelukte het hun onder HASEBROEK'S leiding, om ongehinderd de rivier over te steken.

DE WET was intusschen met de hoofdmacht doorgereden, en zooals de duisternis hem reeds zoo menigmaal had gered, zoo redde zij hem ook thans. Hij trok langs den slapenden vijand voorbij, reed den ganschen nacht door, en overschreed te half drie in den morgen van den *24sten Februari* (1901) bij Kraankuil, ten zuiden van Hopetown, de spoorlijn.

Aan zijn onveranderlijken stelregel vasthoudend, om nooit de spoorlijn te overschrijden zonder ze te beschadigen, liet hij een spoorduiker in de lucht vliegen, terwijl den vermoeiden paarden op een behoorlijken afstand van de spoorlijn eindelijk de zoo hoog noodige rust kon worden gegeven.

De Boeren hadden het even hard; zij hadden in geen vier-en-twintig uren iets over de tong gekregen, en deze gezonde, sterke mannen hadden zoo'n honger, dat zij spijkers zouden gegeten hebben. Maar er was wat beters - er werden schapen geslacht, en DE WET liet het uitgevaste leger onthalen op gebraden vleesch. Dat was een maaltijd! - neen, geen CHAMBERLAIN en geen EDUARD VII had ooit zoo smakelijk gesmuld, als deze half verhongerde Boeren in den voormiddag van den 24sten Februari.

Op dienzelfden voormiddag stonden de kommando's van HERZOG en BRAND ten zuidwesten van Potfontein; de groote zorg voor het lot van het Vrijstaatsche leger dreef hen voort, en den volgenden nacht overschreden zij met een aantal reserve-paarden in ijlmarschen de spoorlijn, DE WET achterna.

Terzelfder tijd richtte veldkornet BOSMAN, die van DE WET'S hachelijken toestand had vernomen, zich met een klein kommando Philippolis-burgers naar de Oranjerivier, om den Vrijstaters, mocht hun de overtocht gelukken, met versche levensmiddelen en ammunitie te voorzien.

Het vervolgde leger had een mooien voorsprong gekregen; de Khaki's waren een afstand van vijf uren gaans achter, maar opnieuw begonnen de paarden bij hoopen te bezwijken, en met klimmende onrust zag DE WET, hoe het aantal voetgangers al maar klom.

De burgers trokken naar Zanddrift; zij hoopten er door te komen, en zeventien dagen nadat zij den wanhopigen inval in Kaapland hadden gewaagd, stonden zij weer op de plek, waar zij den overtocht hadden gewaagd.

Dezen keer echter duldde de Zanddrift, waarover het water der Oranjerivier in onstuimige golven heenbruiste, geen overtocht, en de Vrijstaters staarden met machteloos verlangen naar den overkant... naar de vrijheid....

Toen echter werden zij getroost door HERZOG en BRAND. Eindelijk, eindelijk hadden deze dappere kommandanten DE WET bereikt. Zij brachten een aantal reserve-paarden, waaraan de Vrijstaters zoo'n behoefte hadden, en nieuwen moed, waaraan zij nog meer behoefte hadden.

Het leger zette den tocht rusteloos voort naar het oosten, maar de Oranjerivier bleef hoog, en toen *de 27*^ste^ *Februari* boven de kimmen rees, waren de afgematte kommando's nog altijd aan den zuidelijken oever.

De Engelschen waren nu dichtbij; de verkenners rapporteerden hen aan alle kanten, en het was de 27ste Februari - de gedenkdag van den Amajuba!

Doch neen, die Amajuba had zijn glans verloren; zij, de Boeren, hadden zich verhoovaardigd op dien dag, en hij was bij Paardeberg ondergegaan in bloed en ellende! En zij vreesden een nieuw Paardeberg, een Kaapsch Paardeberg; de herinnering aan den 27sten Februari 1900 volgde het vluchtende leger als een sombere, angstige schaduw, en zij, die bidden hadden geleerd, riepen tot God om uitkomst.

DE WET was zoo goed als ingesloten. 'Op dien dag,'[1] zeide de Engelsche oorlogskroniek[2], 'hadden de verschillende kolonnes DE WET zoo goed als ingesloten. In het westen waren HENNIKER, CRABBE en THORNEYCROFT; ten zuiden HAIG en WILLIAMS, en in het oosten zou kolonel BYNG met een vliegende kolonne recht op den vijand zijn gestooten. BYNG stond niet ver ten westen van Colesberg, en had zijn voorposten en patrouilles tot aan de Zeekoerivier vooruitgeschoven.'

Bovendien was generaal LYTTELTON, die van uit het militaire centrum aan de Aar de operaties leidde, door de telegraaf verwittigd, dat een groote hoop gedemoraliseerde Boeren onder DE WET langs den zuidelijken oever der Oranjerivier vluchtten, en terwijl hij zich haastte, om een aanmerkelijke strijdmacht per spoor naar Oranjerivierstation te verplaatsen, liet hij de Engelsche strijdmachten van af dat station tot aan Norvalspont een halven boog spannen.

Door den vijand feitelijk ingesloten, jachtten de kommando's voort, maar zij schepten adem, toen de geduchte dag van Amajuba en Paardeberg langzaam in den avond, in de duisternis overging. En in dien avond en in de duisternis van dien nacht werd al maar voortgetrokken, totdat het vermoeide leger een afstand van veertien mijlen had afgelegd.

Het was een donkere nacht. Generaal DE WET reed met zijn staf vooruit, zooals het zijn gewoonte was. Hij keek scherp uit, naar alle richtingen, en tegen de helling van een heuvelrug oprijdend, zag hij aan zijn linkerkant op nauwelijks twintig pas afstands een koppel paarden tusschen de struiken.

Zij waren aan elkander gebonden, en een klompje burgers lag er naast te slapen.

De generaal ergerde zich toch, dat zij zonder orders waren vooruitgereden. Hij wekte hen en vraagde: 'Wanneer is julle vooruitgegaan?'

1) Namelijk op den 27sten Februari 1901.
2) 'With the Flag to Pretoria.'

De burgers schenen nog wat slaapdronken te zijn; zij keken den generaal met lodderige oogen aan en schreeuwden: 'Wie ben jij?'

Maar zij schreeuwden dit in het Engelsch, en nu begreep DE WET, hoe laat het was.

'Handen omhoog!' riep hij, en veertien handen gingen omhoog.

Doch deze 7 krijgsgevangenen maakten deel uit van een patrouille van 20 man, en de overige 13 man wisten in de duisternis te ontsnappen.

Zij behoorden tot de strijdmacht van kolonel BYNG, en rapporteerden hem, dat zij tegenover DE WET'S hoofdmacht hadden gestaan.

Dat was gewichtig nieuws!

Kolonel BYNG stond met zijn strijdmacht ten oosten van DE WET; hij behoefde zich slechts westwaarts te wenden, en hij liep met vollen stoom op de Vrijstaters in. Kolonel BYNG telegrafeerde de belangrijke ontdekking onmiddellijk aan generaal LYTTELTON, en vraagde om nieuwe instructies.

Wonderlijk genoeg begreep generaal LYTTELTON het rapport verkeerd, en in plaats van aan kolonel BYNG de order te geven, naar het wèsten te marcheeren, wees hij den kolonel de zuidoòstelijke marschroute aan.

Met een zekere verbijstering ontvingen BYNG en zijn stafofficieren dit bevel, maar zij onderwierpen er zich aan met blinde gehoorzaamheid, en DE WET den rug toekeerend, marcheerden de soldaten naar Hamelfontein, in de richting van Colesberg.

Het was inderdaad onbegrijpelijk, dat generaal LYTTELTON zoo'n dwaas bevel kon geven, maar niet minder onbegrijpelijk was het, dat kolonel BYNG zoo'n dwaas bevel opvolgde. Hij had toch moeten inzien, dat er een misverstand bestond; hij had het er op moeten wagen, en DE WET aanpakken. Het was ondenkbaar, dat de andere Engelsche kolonnes, die de lengte en de breedte van den omtrek bedekten, op het hooren van het kanonvuur niet zouden zijn toegeschoten, en DE WET zou verpletterd zijn tegen de zuidelijke oevers van de Oranjerivier....

In den middag van den *28sten Februari* bereikte kolonel BYNG met zijn strijdmacht Hamelfontein, waar hij krijgsraad hield met kolonel HAIG. Hij begon nu te begrijpen, dat de tocht naar Hamelfontein een buitensporige dwaling was geweest, en langs de gelederen der soldaten loopend, riep hij: 'Rechtsomkeert - marsch!'

Doch de soldaten waren vermoeid; bovendien vermoedden zij, dat er weer een vergissing had plaats gehad, en Khaki is ook maar een mensch van vleesch en bloed. De moed was er uit; schimpend en mopperend legden zij andermaal de tien mijlen af, en toen zij het oude kamp bereikten, dat zij in den morgen hadden verlaten, ontving kolonel BYNG de pijnlijke tijding, dat de vogel was gevlogen!

De Donderdagmorgen van den voor altoos gedenkwaardigen *28sten Februari 1901* was aangebroken. De burgers stonden te Lilliefontein, ten zuidoosten van Zanddrift. Dit was de vijftiende drift, die zij trachtten door te trekken. Reikhalzend staarden de afgejakkerde Vrijstaters over het grijze water naar den overkant, want daar wenkte hen de rust.... de vrijheid... de veiligheid...

De WET liet onmiddellijk twee verkenners door de drift gaan, en de oogen en de zuchtende harten van het geheele leger volgden hen.

De voortreffelijke paarden plantten de hoeven voorzichtig in de drift. Nu stapten zij voort, maar het gelaat der toeschouwers betrok.

Snel rees het water langs de pooten der paarden; het bereikte reeds de zadels, en spoedig zouden de dieren den grond onder de hoeven kwijt zijn.

Doch bij dat gezicht voelden de arme Vrijstaters zelven den grond onder hun voeten wijken. Het water was tot aan de lippen gekomen; als deze drift hen niet doorliet, dan was alles gedaan -! afgeloopen -! voorgoed verloren -!

Dáár stond DE WET, rustig als altijd, want door zijn rust, zijn kalmte moest hij heerschen over het gemoed van zijn volk. Dáár stonden zijn kommandanten: helden, wier namen met goud behooren te worden ingegrift in de Afrikaansche geschiedenis; en dáár stonden die afgebeulde, van kommer en ellende vermagerde kommando's!

Aller oogen rustten op die beide wakkere Verkenners, die daar bedaard, zonder overhaasting door de drift reden, terwijl het water tot aan de zadels reikte.

'Nu moeten de paarden zwemmen!' fluisterden de toeschouwers, en zij zuchtten.

Maar de paarden zwommen niet....

Zonderling - het water daalde. Het kon de zadels niet meer bereiken - het daalde tot aan de knieën van de pooten der paarden.

Toen was er een groot gejuich, en zij, die onder de Boeren God vreesden, zeiden: 'Eben-Haëzer - tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen!'

Wat was dat een geduw, een gedrang aan den oever! Ieder wilde de eerste zijn! De Boeren plonsten het water in als eenden, en niet het land, maar het water scheen plotseling hun levenselement geworden te zijn. Het was een drukte, een gewoel, een lawaai als op een vroolijke jaarmarkt, en de Boeren schaterden het uit van plezier!

Wonderlijk is het Afrikaansch gemoed! Daar straks, geen half uur geleden, lag het Boerenleger onder den ban van een alles overstelpende neerslachtigheid, en nu was alles als door een tooverstaf plotseling veranderd. Geen zegevierend leger kon opgewekter, moediger, vroolijker zijn dan deze met slijk en modder bespatte, havelooze kommando's. Zelfs het

zware, het moeilijke kreeg een vroolijk aanzien. Zoo sjokte een Boer met een karretje door de drift. Het karretje werd getrokken door twee kleine ezels, en op zekere diepe plek verdwenen de ezels plotseling in een diep gat. Maar onze Boer was niet verschrokken. Hij sloeg met de zweep moedig in de richting, waar het drabbige water hem de aanwezigheid van zijn ezels deed vermoeden, en hij schreeuwde maar: 'Vrijstaat boven - vooruit dan, langooren!' totdat de logge koppen van zijn ezels weer zichtbaar werden.

Zoo bereikten de Boeren dan veilig den noordelijken oever van de Oranjerivier, terwijl zij op den meer dan hachelijken Kaapschen tocht nauwelijks vijf percent aan gevangenen hadden verloren.

Doch thans opende God de sluizen des hemels; drie uren na den overtocht stuwde de vloed de rivier weer op, zoodat geen Engelschman hen meer kon volgen, en de Boeren waren gered.

Toen zongen zij:

Een net belemmerd' onze schreden,
   Een enge band hield ons bekneld;
Gij liet door heerschzucht ons vertreden,
   Gij gaaft ons over aan 't geweld.
Hier scheen ons 't water t' overstroomen,
   Daar werden wij gedreigd door 't vuur;
Maar Gij deedt ons 't gevaar ontkomen,
   Verkwikkend ons te goeder uur!

Nieuwe Taktieken. De Gruwel van Graspan. Een Boeren-Conferentie.

KITCHENER begon het over een anderen boeg te gooien. Hij bouwde blokhuizen: lange lijnen van blokhuizen, die het reusachtig oorlogsgebied in kleinere vakken moesten afdammen, en in deze vakken zou hij dan de Boeren doodjagen.

Deze blokhuizen hadden een ijzeren dak, veelal steenen muren, die van schietgaten waren voorzien, en stonden op een afstand van 400 tot 1000 meter van elkander verwijderd. De ruimte tusschen de blokhuizen was door prikkeldraad afgesperd, terwijl langs dat prikkeldraad in den regel een sloot was gegraven van drie voet diepte. De bouw van deze blokhuizen-linies kostte den Engelschen een buitensporigen hoop

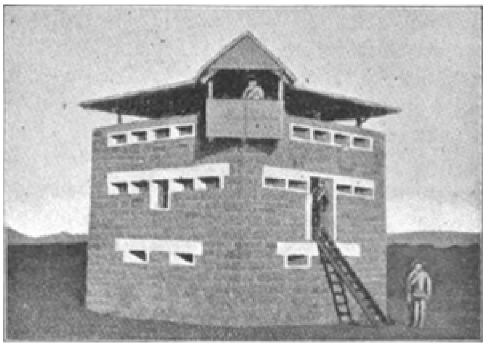

Een steenen blokhuis.

geld, en de proviandeering van de garnizoenen, in de blokhuizen gelegd, ging met groote bezwaren gepaard, terwijl de resultaten niet daaraan hebben beantwoord.

Met hun 'Nationale Verkenners' schoten de Engelschen beter op. Deze Verkenners waren menschen, die vóór den oorlog geen woorden genoeg konden vinden, om hun afkeer tegen Engeland uit te drukken, maar die thans, nu de nood aan den man kwam, er geen been in zagen, hun Afrikaansche broeders te helpen uitroeien, als zij er maar voor betaald werden. Zij waren voor de vechtende kommando's gevaarlijker dan die eenzame blokhuizenlijnen, en menige nachtelijke overrompeling is den

Een blokhuis, zooals ze meestal werden gebouwd.

Engelschen gelukt, omdat zij zoo'n 'Nationalen Verkenner,' zoo'n Nationalen Verrader tot gids hadden genomen[1].

Begon KITCHENER met een nieuwe taktiek, DE WET nam de vrijheid eveneens met een nieuwe taktiek te komen. Hij zag in, dat onder de gewijzigde omstandigheden tien kleine kommando's van 200 man meer konden uitrichten dan één groote strijdmacht van 2000 man. Die kleine kommando's zouden eerder aan den kost komen en voedsel vinden voor hun paarden dan één groot kommando; zij pasten beter bij de vechtwijze der Boeren, en terwijl ze de Engelschen zouden dwingen tot versnippering van hun legers, zouden de kleine kommando's eerder gelegenheid vinden, om door de mazen van het vangnet heen te glippen.

Het gevolg van deze taktiek, die zoowel op den Vrijstaat als op Kaapland werd toegepast, was, dat er geen groote slagen meer werden geleverd, maar dat er elken dag werd geschermutseld en gevochten, waarbij de Engelschen gemeenlijk de zwaarste verliezen leden.

Het veldleven werd intusschen zwaar, en de winter was gekomen. De wortels van een wilden boom in het district Boshof werden gestampt en gebrand, om voor koffie te dienen, en de gehavende kleeren werden met reepen huiden gelapt. Voor het looien van die huiden werden menschen gebruikt, die geen wapens konden hanteeren, en toen de Engelschen de looierskuipen vernielden, trokken de Boeren de kleeren van hun krijgsgevangenen aan.

De Engelschen begonnen daarover wel te razen, en iedere Boer, die in Khaki-uniform werd aangetroffen, zou worden doodgeschoten, maar kon de Boer anders handelen? Had hij geen kleeren noodig, om zijn naaktheid te bedekken, en zich te beschermen tegen de grimmige koude? Hij stoorde zich niet aan het Engelsche geraas, en hij 'schudde de Khaki's uit,' zooals hij dat noemde, waar hij het noodig vond.

Doch de Afrikaansche lucht werd vervuld met vredesgeruchten. Lord KITCHENER en LOUIS BOTHA hadden in Februari j.l. mondeling met elkander onderhandeld, en al waren die onderhandelingen afgesprongen, er begon bij een deel der Transvaalsche regeering een onmiskenbare wankelmoedigheid te komen, die zich ondubbelzinnig openbaarde in een schrijven,

1) Om der onpartijdigheid wil, moet hier echter bijgevoegd, dat niet al de Nationale Verkenners over één kam konden worden geschoren. Er waren onder de Nationale Verkenners menschen, die in hun radeloosheid, om hun gezinnen voor gebrek te behoeden, in Engelschen dienst gingen. Velen van dezen maakten er echter de bepaling bij, dat zij geen wapens behoefden op te nemen. Dan waren er anderen, die de zaak der Boeren verloren achtten, en hun natie geen beteren dienst meenden te kunnen doen, dan de vechtende kommando's te helpen vangen, terwijl velen werden verleid door het treurige voorbeeld, dat voormannen als PIET DE WET, VILONEL e.a. gaven. Die voormannen hebben het mede te verantwoorden, dat de Boerenrepublieken zijn vermoord.

dato 10 Mei 1901, onderteekend door staatssecretaris REITZ, en gericht aan de Vrijstaatsche regeering.

President STEYN sprong op, toen hij dit stuk had gelezen, en met een opvlamming van zijn ongebluschten heldenmoed schreef hij zijn antwoord, waarin hij de Transvalers tot volhouden aanspoorde.

Er was immers ook geen reden om te versagen! De toestand in den Vrijstaat was aanmerkelijk verbeterd, en de Boeren hadden overal hun wachtposten staan. In de dorpen waren de Engelschen de baas, 't is waar, maar zij konden den neus niet buiten de dorpen vertoonen, of de Boeren waren er ook. De kleine politie-patrouilles van den vijand hadden hun tijd gehad; geen Engelsche strijdmacht trok meer uit, als zij niet tot de tanden was gewapend, en de Vrijstaatsche regeering had, zooveel doenlijk, weer overal landdrosten en vrederechters aangesteld.

Nu, er was geen reden om te versagen, en STEYN schreef dit in zijn gespierde, kernachtige taal aan zijn wankelmoedig geworden broeders.

Doch dit schriftelijk antwoord was niet voldoende. DE WET verzocht DE LA REY om over te komen, en in gezelschap van dezen stormkerel, van president STEYN en een lijfwacht werd de groote en gevaarlijke tocht naar de Transvaal ondernomen, om met deze regeering mondeling nader te spreken.

De kleine strijdmacht trok door het oosten van den Vrijstaat, toen generaal ELLIOT er juist bezig was, om het terrein schoon te vegen. De huizen werden verbrand, de kudden geroofd, en de vrouwen en kinderen naar de moordkampen gesleept.

Er was geen pardon voor. Hoe gunstiger de toestand der kommando's werd, hoe zwaarder de hand van den Engelschman op de achtergebleven vrouwen en kinderen rustte, en kon hij het Afrikaansche volk niet overwinnen, dan zou hij het uitroeien.

Het lager van Frankfort raakte daarbij in het gedrang. Het was een groot lager van 70 wagens, vol vrouwen en kinderen, en al waren er een aantal weerbare mannen bij, dezen waren zonder hoofd, zonder leiding en niet in staat ernstigen tegenweer te bieden. Bovendien: het waren slechts 50 man.

Zij hadden er reeds van gehoord, dat generaal ELLIOT met zijn bezem in aantocht was, en gedurende den ganschen nacht werd in de duisternis voortgetrokken, om langs zijn zuidelijken vleugel voorbij te glippen.

Het was een treurige tocht. Er waren huisvrouwen bij, die reeds een jaar hadden rondgezworven, zonder rust te vinden voor het hol van haar voet; er waren moeders bij, die te zwak waren om te voet te gaan, en de kleine kinderen in hunne dunne kleertjes schreiden luide van koude en ellende.

'kon hij het Afrikaansche volk niet overwinnen, dan zou hij het uitroeien' (blz. 1195)

Want het was diep in den winter: het was in den nacht van den 5den op den 6den Juni 1901.

Te middernacht werd halt gehouden, om de moede ossen rust te geven, doch twee uren later werd de tocht hervat. De trek ging geregeld voort, en de vrouwen begonnen hoop te scheppen, dat zij aan ELLIOT'S bezem zouden ontkomen. Daarom was het te meer jammer, dat een wagen vastreed in de modder, maar hij kwam er toch weer uit, en de tocht werd nog haastiger voortgezet.

Het begon nu dag te worden: de *Donderdag van den 6den Juni*, toen de verpletterende tijding kwam, dat de Engelschen in snellen aantocht waren van Steildrift.

Uitgebluscht was de laatste hoop; de vrouwen staarden elkander aan met angstig gelaat, en de weerbare mannen namen de vlucht, om niet in de handen van een overmachtigen vijand te vallen.

Maar de vlucht was reeds te laat; de omliggende heuvelen waren reeds bezet door Engelsche ruiterij, en de meeste vluchtelingen[1)] liepen den Engelschen in de armen.

Het was een Engelsche colonne onder aanvoering van luitenant-kolonel SLADEN, die het vrouwenlager bij Graspan overrompelde en gevangen nam.

De soldaten gedroegen zich liederlijk, en de officieren gaven het

1) DS. J.D. KESTELL van Harrismith was onder de krijgsgevangenen, maar wist tijdens het gevecht te ontsnappen.

Concentratiekamp bij Krugersdorp.

voorbeeld. De krijgsgevangen Boeren werden beleedigd; de radelooze vrouwen uitgejouwd; de schreiende kinderen bespot - o, het was een jammerlijk en schandelijk tooneel!

Aan kommando-burgers werd niet gedacht, en toen in den voormiddag een kleine Vrijstaatsche patrouille toch de vermetelheid had om op een naburigen heuveltop te verschijnen, werd zij er met geweervuur afgejaagd.

Maar een paar uur later verscheen er een grootere patrouille, en nu achtte SLADEN het toch gewenscht, om de kraal, die hij bezet had, met schietgaten te voorzien.

Hij deed er verstandig aan, want bij de patrouille, die hij den laatsten keer ontdekte, waren twee van Engelands meest geduchte tegenstanders.

DE WET, DE LA REY en president STEYN waren in den avond van den 5den Juni met hun lijfwacht in de buurt van Liebenbergsvlei aangekomen, en den volgenden morgen stonden hun paarden reeds gezadeld, toen een burger kwam aanhollen met het bericht, dat de Engelschen dienzelfden morgen een groot vrouwenlager hadden gevangen genomen.

Het was een ernstig bericht, en men stond voor de vraag wat te doen.

DE WET meende, dat de paarden moesten worden ontzien, want de tocht was wijd naar de Transvaal. Hij had gelijk. Maar DE LA REY meende, dat men deze heldhaftige vrouwen, die alles offerden voor vrijheid en recht, niet in den steek mocht laten, en DE LA REY had ook gelijk.

Toen bedacht DE WET zich niet lang, en hij gaf bevel om op te rukken. De lijfwacht bestond uit 55 man, meest Vrijstaters. DE WET, DE LA REY, kommandant DAVEL en oud-generaal PIET FOURIE voerden de kleine strijdmacht in het vuur.

PIET FOURIE was geen generaal meer; hij was eenigen tijd geleden in hechtenis genomen op de beschuldiging, een ongeoorloofde correspondentie te hebben gevoerd met de Engelschen, maar al had hij zich misschien aan een onvoorzichtigheid schuldig gemaakt, het hart klopte hem toch op de rechte plek, en deze dappere grijskop waagde zijn leven opnieuw in een hachelijke onderneming.

In een hachelijke onderneming, want de Engelschen waren viermaal sterker dan de Boeren, terwijl de Boeren over een kale vlakte moesten stormen. Doch zij hadden den rand er van reeds bereikt, en joegen nu onder een geweldig vijandelijk vuur over de vlakte tot aan een bult, waar hun paarden beschut stonden.

Thans moesten zij te voet verder, en op veertig pas afstands lagen de Engelschen!

De Engelschen hadden de veroverde wagens achter zich. De vrouwen hadden gesmeekt, om met de wagens achter de vuurlinie te mogen trekken,

maar SLADEN had het geweigerd. Zij mochten niet vertrekken, en moesten met haar weerlooze kinderen plaats nemen in de wagens, in de vuurlinie.

Het was voor de Boeren een vreeselijk gezicht, want schoten zij te hoog, dan zouden hun

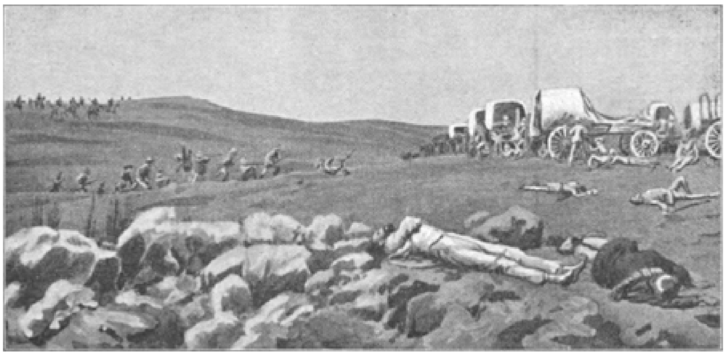

'Zij (de vrouwen) en hare arme kinderen moesten dienen tot een levende borstwering.'

kogels de vrouwen en de kinderen van hun eigen volk dooden. Maar er was geen tijd voor beraad, want reeds ratelde het Engelsche salvo hen tegemoet, en de Boeren zorgden, dat het tot geen tweede salvo kwam. Hun vuur maaide de Engelschen weg, en wat niet gedood of gewond was, trok terug op de veroverde wagens.

Toen begrepen de verbijsterde vrouwen, waar het om te doen was. Zij en haar arme kinderen moesten dienen tot een levende borstwering, en door die levende borstwering gedekt, zetten de helden van Engeland den strijd voort.

Onder de vrouwelijke gevangenen was de bejaarde Mevrouw CREMER.[1] Drie dagen na de verschrikkingen van het gevecht overleed zij in het concentratie-kamp te Kroonstad, doch vóór haar sterven deed zij een verhaal van de Engelsche manieren bij Graspan. Den vrouwen en kinderen werd gelast, om uit de wagens te voorschijn te komen, en zich vóór de soldaten te plaatsen, terwijl dezen onder hun armen door het geweervuur voortzetten.

1) Deutsche Wochenzeitung in den Niederlanden.

Dat was de levende borstwering, die Engeland beschermde, en toen de Boeren het zagen, brulden zij van woede. Het waren geen menschen meer. Zij sprongen in de razernij van hun verontwaardiging midden tusschen de wagens, keerden hun geweren om, en sloegen met de kolven de Engelschen als wilde honden dood.

Zóó werd het vrouwenlager heroverd in een gevecht, dat van Boerenzijde met een weergalooze verbittering werd gevoerd, en de Engelschen namen de vlucht naar de van schietgaten voorziene kraal.

Toen kwam het gevecht tot staan. De Boeren vonden tot beschutting niets dan een Kafferhut, waarvan de muren te hard waren, om ze van schietgaten te voorzien, en terwijl zij bij elk schot, op de vijandelijke schietgaten gericht, het geheele lichaam moesten blootgeven, kregen zij een moeilijken stand. Met schitterende dapperheid trachtten zij de Engelsche kraal te nemen, maar hun aantal was te zwak tegen den wel verschansten vijand, en het kostbare leven van 11 dappere burgers, waaronder kapitein THYNSMA, werd hier tevergeefs geofferd.

De 70 wagens hadden intusschen gelegenheid gevonden, om de wijk te nemen, en DE WET gaf den vrouwen den dringenden raad, om onmiddellijk voort te trekken in de richting van Reitz. Maar de vrouwen konden het niet over zich verkrijgen, om te vluchten, terwijl de mannen vochten, en achter den eersten heuvelrug gekomen, hielden zij halt.

Dat was haar ongeluk. Kolonel DE LISLE, tot de hoofdmacht van generaal ELLIOT behoorend, had gehoord, in welk een hevig gevecht luitenant-kolonel SLADEN was gewikkeld, en hij snelde hem met een kleine 1000 man bereden troepen te hulp. Het handvol burgers, die met zoo'n onovertroffen heldenmoed hadden gevochten, moesten wijken, en het beklagenswaardige vrouwenlager, dat te laat aan vluchten dacht, moest aan de Britsche barmhartigheid worden overgelaten.

En de Britsche barmhartigheid aarzelde niet! Zij richtte het vuur van haar kanonnen op het ongelukkige lager, en het tot stilstand dwingend, konden de wijkende burgers zien, hoe de granaatkartetsen boven de hoofden der weerlooze vrouwen en kinderen verwoestend en doodend uitéénbarstten.

Er werden door de Boeren eenige karren gered, terwijl PIET FOURIE 1500 beesten in veiligheid bracht. Maar de prijs, die daarvoor was betaald, was te hoog, en het was slechts een geringe troost, dat de Engelschen een kleine honderd man aan dooden en gewonden hadden verloren.

SLADEN werd later tot brevet-overste bevorderd; hij had het wel verdiend, want zijn taktiek, om achter een borstwering van weerlooze vrouwen en kinderen den vijand te bestoken, getuigde in de oogen van Kaïn-Engeland van een opmerkelijke dapperheid.

Te drie uren in den namiddag was het verwoede gevecht geëindigd,

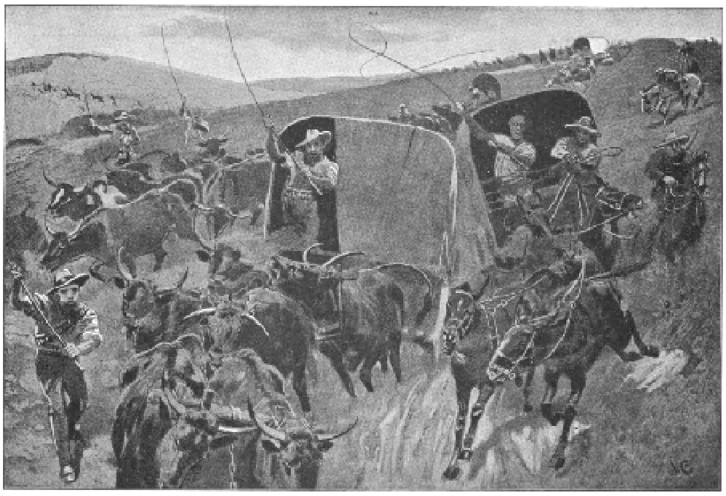

‘Er werden door de Boeren eenige karren gered,’ (zie blz. 1199).

en in somber zwijgen trokken de Boeren weg, om president STEYN te zoeken. Maar zij vonden hem niet. Hij had moeten vluchten voor een andere Engelsche krijgsmacht, en de Boeren volgden zijn spoor.

Het werd een bitter koude nacht; de ruiters bibberden van den ijzigen wind, die over het eenzame landschap heen streek, en eerst te middernacht werd de president gevonden.

Zoo eindigde de vreeselijke dag van den 6den Juni 1901, en CHRISTIAAN DE WET streek zich peinzend over het hooge voorhoofd, toen hij hoorde, dat zijn broeder PIET DE WET de Engelsche strijdmachten tot gids diende, die hier in het oosten van den Vrijstaat de bezittingen der vechtende burgers te vuur en te zwaard verwoestten.

Ook dàt nog - was het niet ontzettend?

Den volgenden morgen werd de reis naar de Transvaal voortgezet, en vier dagen later was de Transvaalsche regeering gevonden.

De wind woei er thans uit een anderen hoek; generaal KEMP en kommandant MULLER hadden zoo pas twee mooie overwinningen behaald, en onder den indruk van die goede tijdingen en van een telegram van president KRUGER, die tot volharding in den strijd aanspoorde, was de wankelmoedigheid verdwenen.

De Vrijstaters en KOOS DE LA REY hadden nu gemakkelijk werk: gedurende twee dagen werd er conferentie gehouden, en de dappere

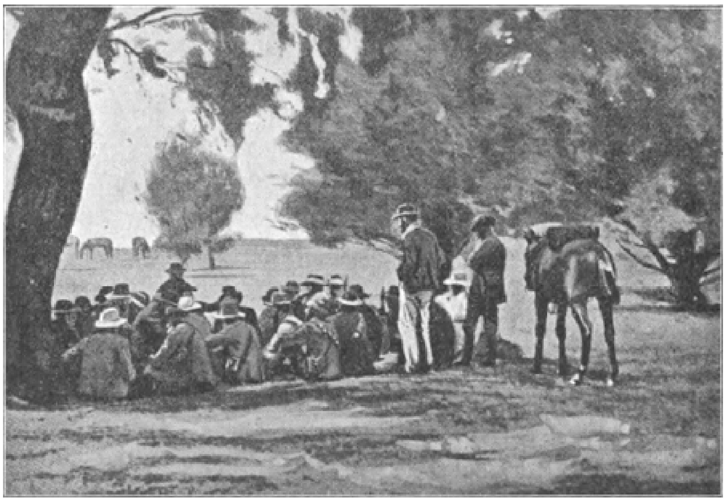

'gedurende twee dagen werd er conferentie gehouden,'

harten der Transvalers en Vrijstaters verkwikten elkander door de wederzijdsche betuigingen van standvastige trouw in nood en dood.

Toen scheidde men weer, en ieder ging zijns weegs. Ook KOOS DE LA REY en CHRISTIAAN DE WET namen afscheid van elkander; zij wisten niet, of zij elkander op aarde ooit weer zouden ontmoeten, en in dat besef vertroostten zij elkander op een wederzien in een eeuwigheid, waar het onrecht voor goed is geketend.

DE LA REY trok naar West-Transvaal, en de Vrijstaters trokken naar hun oude jachtgronden in den Vrijstaat.

> Bij de beschrijving der latere tochten van DE WET waren: ‘Met de Boeren-Commando's’ door I.D. KESTELL en ‘De Strijd tusschen Boer en Brit’ door CHR. R. DE WET, uitgave van den Boekhandel voorheen HÖVEKER & WORMSER, belangrijke bronnen.

President Steyn in gevaar en ternauwernood ontkomen. (11 Juli 1901.)

EEN Vrijstater, een zekere STEENEKAMP, bood zich bij generaal BROADWOOD aan, om hem den geduchtsten vijand van Engeland in handen te spelen.

Hij kende de Boerentaktiek, want hij was zelf een Boer. Hij wist, dat de Boeren gewoon waren, om langs de vleugels van zoo'n voortjachtende Engelsche schoonveegcolonne heen te glippen, en achter den rug van zoo'n colonne waren zij dan weer veilig.

STEENEKAMP was er zeker van, dat de Vrijstaatsche regeering met haar kleine lijfwacht nu te Reitz was. Generaal BROADWOOD was er zoo pas doorheen gekomen, met de Vrijstaters voor zich uit. Maar het was zeker, dat de Vrijstaters langs zijn vleugels waren heengeglipt, en nu te Reitz zaten - achter zijn rug.

Generaal BROADWOOD luisterde met aandacht naar hetgeen STEENEKAMP zeide; hij nam dezen man tot gids, en er werd onmiddellijk rechtsomkeert gemaakt, om het kleine dorp Reitz te omsingelen.

De nacht was vinnig koud; de grond was hard bevroren, en de zware hoefslag der paarden klonk wijd in 't rond. Doch die harde grond gaf een mooie kans, om snel vooruit te komen, en in een geforceerden nachtelijken marsch bereikte de strijdmacht bij het lichten van den morgen van den *11*^{den} *Juli* (*1901*) den omtrek van Reitz.

Een sterke dragonderpatrouille onder luitenant SHAW reed voorop, recht op het dorp aan. Het lag daar stil, rustig en eenzaam, maar in een grooten tuin waren eenige tenten vastgepind, en voor één dezer tenten brandde een vuur met een ketel er boven. Er stond een Kafferjongen bij.

Luitenant SHAW bedacht zich niet lang. Hij reed kordaat op de tenten los, omsingelde ze en riep: 'Handen omhoog!'

Meteen drongen hij en zijn dragonders de tenten binnen.

De verbijstering der tentbewoners was groot. Generaal A.P. CRONJÉ[1], lid van den Uitvoerenden Raad, zocht naar een geweer, maar een dragondersabel hield hem in bedwang; een andere Boer, die zich met zijn vuisten te weer stelde, werd gekwetst, en al de regeeringsleden van den Vrijstaat behalve BREBNER, die afwezig was, werden gevangen genomen.

Ook kommandant DAVEL van de lijfwacht met verscheidenen van zijn manschappen ondergingen hetzelfde lot. Er viel trouwens aan geen ernstig verweer te denken; de overrompeling was volkomen.

Het was een buitengewone vangst. Daar werden behalve generaal A.P. CRONJÉ krijgsgevangen gemaakt generaal J.B. WESSELS, gouvernementssecretaris T. BRAIN, de secretaris van den Uitvoerenden Raad, ROCCO DE VILLIERS, de privaat-secretaris van den president, GORDON FRASER, PIETER STEYN, broeder van den president en 22 andere burgers.

Doch waar was het Hoofd der Regeering, de ziel van den tegenstand - waar was de beruchte STEYN?

De soldaten hadden den zwarten koksjongen een tent zien insluipen, en onmiddellijk daarop hadden zij er een forsch gebouwden man zien uitkomen: in zijn hemdsmouwen, blootshoofds en op zijn kousen. Toen hadden zij den Kafferjongen gevraagd: 'Wie gaat daar?' en hij had geantwoord: 'Die daar? Och, dat is zoo maar een Boer.'

Toen hadden zij hem laten loopen, want het was hun om president STEYN te doen, en niet om zoo'n alledaagschen Boer.

Doch die Boer was president STEYN.

De Kafferjongen hield veel van den president, en zijn tent binnen kruipend, had hij den president in zijn slaap gewekt met den uitroep: 'De Engelsche is hier!'

Toen was de president recht op zijn voeten gesprongen; hij was naar buiten gehold, en naar een naburigen stal geloopen, waar zijn paard stond. Hij greep het dier bij den halster, en zonder toom of gebit ging het in vollen galop door de dorpsstraat.

Doch het was rumoerig geworden in de straten; de Engelschen zochten nog altijd naar den president, en luitenant SHAW stond met eenige dragonders op den hoek van een straat op wacht.

1) Niet te verwarren met den Transvaalschen A. CRONJÉ, den broeder van PIET CRONJÉ.

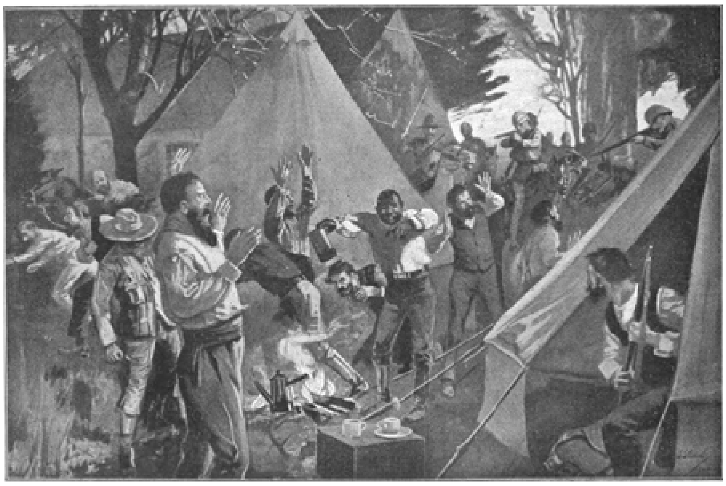

De overrompeling der Vrijstaatsche Regeeringsleden.

Zij zagen den ruiter komen, versperden hem den weg en riepen: 'Stop!'

Doch hij stopte niet; in een woeste carrière, blootshoofds, met saamgeklemde lippen brak hij door de versperring heen.

Toen legde de dragonder-sergeant COBB op hem aan. COBB behoorde tot de eerste scherpschutters van het Engelsche leger, en de afstand bedroeg op dit oogenblik geen twintig pas. Hij kon den president niet missen.

Doch het geweer ketste. Hij legde ten tweeden male aan - ten derden male - doch het geweer ketste drie malen. Toen begreep de sergeant, dat de olie in het slot van zijn karabijn door den harden nachtvorst was bevroren, en hij verwenschte het legerbestuur, dat zulke slechte olie leverde.

Nu echter legden luitenant SHAW en de andere dragonders aan, en de kogels schuifelden den vluchteling als giftige muggen om de ooren.

Hij werd echter niet getroffen; hij zou niet vallen door een Engelschen kogel, en de trouwe klepper droeg hem snel buiten het bereik van het vijandelijk vuur.

Doch al hadden de Engelschen hun voornaamste doel gemist, zij mochten toch tevreden zijn. Bovendien viel het Vrijstaatsche archief hun in handen, waaronder de reeds genoemde wankelmoedige brief der Transvaalsche regeering, en zij haastten zich, om hem wereldkundig te maken.

Lord KITCHENER liet de voorname krijgsgevangenen voor zich komen, voordat hij hen naar een uithoek der wereld zond. Hij keek hen aan, en zeide met een onbarmhartigen lach: 'Wel, heeren, ik hoop, dat gij voorbereid zijt op een lang verblijf buitenslands!'

De gevangenen zwegen; het waren martelaren voor vrijheid en recht!

De schitterende Bestorming van Tweefontein.
(25 December 1901.)

DE winter is nu voorbij. De heuvelen zijn weer groen geworden; de bloemen wuiven in den zomerwind, en de zangvogels zingen hoog in de luchten.

Doch thans zwijgen zij, want het is nacht.

Het is een plechtige nacht: het is Kerstnacht.

De Boeren hebben thans geen last meer van Engelsche proclamaties.

Bestorming eener Engelsche batterij door een handvol burgers onder WESSEL WESSELS, bij Tafelberg, (zie blz. 1208).

Den *7den Augustus* j.l. heeft lord KITCHENER zijn laatste proclamatie de wereld ingezonden. In dit document werden de kommandanten, veldkornetten en voormannen der beide Republieken opgeroepen, om zich vóór *den eerstkomenden 15den September* over te geven, terwijl zij bij nalatigheid met eeuwige verbanning zouden worden gestraft.

Het was een vuurproef voor de Afrikaansche voormannen, doch zij stonden ze glansrijk door, en wat lord KITCHENER zeer zeker niet had bedoeld, bewerkte hij: hij bevestigde het vertrouwen tusschen de burgers en hun leidslieden.

DE WET heeft op dit punt: op de plaats Tweefontein, tusschen Harrismith en Bethlehem, weer een aanmerkelijke strijdmacht van 600 burgers geconcentreerd. Sedert den tocht naar Kaapland was het zijn taktiek, om zijn kommando's in vele kleine afdeelingen gesplitst te houden, en deze taktiek heeft goede en vruchtbare resultaten opgeleverd. Doch juist deze taktiek, die den vijand dwong, om zijn eigen strijdmachten te versnipperen, geeft de kans, om snel eenige kommando's vereenigend, den vijand een gevoeligen slag toe te brengen, en DE WET is besloten, om die kans te wagen.

Links staan de burgers van Heilbron en Kroonstad, onder de kommandanten CILLIERS en VAN COLLER; in het midden, in het centrum, staan de burgers van Vrede onder kommandant HERMANUS BOTHA[1)], de burgers van Harrismith onder kommandant JAN JACOBSZ, en de burgers van kommandant MEARS: een man met een Engelschen naam en een Afrikaansch hart, terwijl de rechterflank wordt gevormd door de burgers van Bethlehem onder generaal MICHAL PRINSLOO en kommandant OLIVIER. Generaal BRAND en kommandant KAREL COETZEE zijn er ook. Zij behooren niet bij deze kommando's, doch zij hadden een zending te vervullen bij generaal DE WET, en deze dappere mannen zullen van de partij zijn.

Doch wat spreken wij van dapperheid! Al de aanvoerders, die hier aanwezig zijn, hebben reeds lang hun sporen verdiend, en den dood menigmaal met een moedig hart in het knokig gelaat gestaard.

MANIE BOTHA bijvoorbeeld zou kunnen vertellen, hoe hij pas vijf dagen geleden met kommandant Ross en onder het opperbevel van generaal WESSEL WESSELS met een handvol burgers bij Tafelberg de Engelschen bestormde. Zij vielen den vijand stoutmoedig op het lijf, al beschikte deze over vijf kanonnen, en in een prachtigen stormloop sprongen zij boven op de kanonnen, terwijl de Engelschen vielen als het rijpe gras voor den voet van den maaier.

Natuurlijk: toen kwamen de Engelsche versterkingen weer opzetten als de sprinkhanen in menigte; de kanonnen, waarvoor geen trekdieren

1) In den volksmond: MANIE BOTHA.

aanwezig waren, moesten worden achtergelaten, en de Boeren mochten blijde zijn, dat zij er nog heelhuids afkwamen.

Maar de doode Khaki's zouden hun toch geen kwaad meer doen; alleen van de 95 soldaten, die tot bedekking van de kanonnen dienden, waren 75 man gedood of gewond[1)], en opnieuw was het bewijs geleverd, dat één Boer met gemak vijf Khaki's voor zijn rekening kan nemen.

Wij missen SAREL HASEBROEK. Negen dagen geleden, op den *16den December*, den bekenden Dingaansdag, is hij gesneuveld, toen hij aan de spits van 40 man een bestorming leidde bij Senekal. Een kogel doorboorde zijn hoofd, en hij viel als een eik in den storm. Hij wàs een eik; hij had de wortelen diep ingeslagen in de Afrikaansche aarde, en zoolang het Afrikaansche volk zijn groote dooden eert, zal het zijn helden-kommandant SAREL HASEBROEK niet vergeten.

En waar is PHILIP BOTHA, die leeuw onder de helden? Hij rust reeds lang in het koele graf. Den *21sten Maart* (1901) is hij gesneuveld. Hij viel bij een stormaanval in de buurt van Vredefort. Hij merkte niet, dat zijn burgers waren achtergebleven, en alléén stormde deze trouwe borst tegen de Engelsche bajonetten in. Een revolverschot maakte een einde aan zijn laatsten stormaanval, en hij snikte zijn heldenleven uit voor de vrijheid van Afrika.

Bij dat gezicht echter ging er een siddering door zijn burgers. De waarde van hun leven daalde, nu dit kostbare, heerlijke leven was afgesneden, en met den sprong van den leeuw stormden zij voorwaarts. De gedachte vervulde hen met afschuw, dat Khaki-handen hun geliefden aanvoerder zouden ter aarde bestellen, en zij waagden hun leven, om een lijk te redden.

Zij redden het ook; twee zonen van den gesneuvelden generaal werden bij die poging gewond, maar de burgers wierpen den vijand met heftigheid terug, en Afrikaansche handen hebben den Afrikaanschen held zacht nedergelegd in de Afrikaansche aarde.

Doch dat is voorbij - hoor! van den top van den Groenkop klinkt muziek en zang! De Kerstgeschenken zijn uitgedeeld; ieder soldaat krijgt zijn plumpudding, zijn chocolade en zijn tabak, en hij zingt zijn lied van het verre vaderland....

Doch dan verstommen de zangen; de lichten worden uitgebluscht, en er komt rust in het kamp. De soldaten strekken zich lang uit in hun tenten, en majoor WILLIAMS, de aanvoerder van de 400 man Yeomanry, die dezen kop hebben bezet, om den aanleg van de blokhuislijn Harrismith-Bethlehem te beschermen, laat de schildwachten uitzetten.

Zij hebben een mooien uitkijk; de maan blinkt helder aan den blauwen hemel, en slechts nu en dan wordt haar licht onderschept door

1) Volgens Engelsche berichten.

drijvende zomerwolken. Dan glijden er schaduwen, door die wolken geworpen, over de vlakte en die schaduwen gelijken sprekend op de vage omtrekken van kommando's, die stil en geheimzinnig voortschuiven over den grond.

Doch als de zomerwolken zijn voorbijgedreven, blijven die schaduwen voortschuiven over den grond, en het is een wonder, dat de Engelsche schildwachten dat niet opmerken. Maar zij zijn vervuld van het Kerstfeest, dat hun morgen wacht, en zij denken aan huis, en zij denken aan geen gevaar....

Generaal CHRISTIAAN DE WET leidt de operaties. Hij heeft reeds dagen lang op de loer gelegen, en nu, in dezen Kerstnacht, zal hij de oorlogsfakkel helder laten branden!

Wat een geniale berekening is er noodig geweest, om den vijand weg te lokken van Elandsrivierbrug! Het kamp van kolonel FIRMAN, die thans bij diens afwezigheid tijdelijk door majoor WILLIAMS is vervangen, stond te Elandsrivierbrug, en de kolonel dacht er niet aan, om uit den hoek te komen, want hij wist, dat DE WET in de buurt rondscharrelde. Maar DE WET zond kommandant JAN JACOBSZ met 50 man naar de Kafferkralen in de buurt van Elandsrivierbrug, en deze kommandant fluisterde den nieuwsgierigen Kaffers in de groote ooren, dat DE WET op het punt stond, naar Winburg te vertrekken. De Engelschen waren er den volgenden dag natuurlijk als de kippen bij, om van de Kaffers gewaar te worden, wat de Boeren in het schild voerden, en zij haalden ruim adem bij de geruststellende tijding.

Een dag later, den 21sten December, rukten de Engelschen reeds op, om den bouw der blokhuizen-lijn te bespoedigen, en zij bezetten den Groenkop op de plaats Tweefontoin.

Het was nu zaak, om de Engelsche stellingen op den Groenkop te verkennen, en DE WET, die door een krijgslist de beide Engelsche kanonnen aan het praten kreeg, ontdekte, waar ze stonden. Zij stonden op den hoogen westelijken kant, van waar naar alle richtingen kon worden gevuurd. Majoor WILLIAMS had het punt met zaakkennis uitgekozen.

De Groenkop liep aan den oostkant het vlakste, aan den westkant het steilste af. Het was dus niet ongerijmd, dat de Engelschen een mogelijken aanval van den oostkant verwachtten, en de Boerenaanvoerders konden trouwens door hun veldkijkers zien, dat de Engelschen hun schansen met het front naar het oosten hadden gebouwd. Dit was voor DE WET echter een reden, om juist dien oostkant te vermijden en den westkant te nemen, al verhief deze zich ook op sommige punten als een granietmuur.

De generaal laat 100 man achter bij de pakpaarden; met 500 man zal de bestorming worden ondernomen. Ieder kommandantschap wordt

apart afgeroepen; de gevechtspositie wordt hun aangewezen, waarvan zij niet mogen afwijken, en in dezelfde orde, waarin zij den voet van den berg zullen bereiken, zullen zij aan de bestorming deelnemen.

Alles is uitstekend geregeld; er is geen hapering, geen gaping. Een uitmuntende geest bezielt de burgers, en de laatste groote bestorming, die DE WET heeft geleid in dezen oorlog, zal zijn schitterendste wapenfeit blijven.

Zwijgend rukken de kommando's te paard op naar den berg; er moeten eenige slooten worden gepasseerd, maar het loopt zonder ongevallen af, en snel is de voet van den berg bereikt. Hier worden de paarden achtergelaten, en opblikkend naar boven, zien zij het dreigende arendsnest hoog in de lucht.

Onmiddellijk, zonder aarzelen begint de beklimming, in de vastgestelde gevechtsorde: Het is een zwaar stuk werk. Op sommige plekken staan de Vrijstaters voor een overhangenden muur, waar zelfs de klipgeit zou aarzelen, maar zij strekken de gespierde armen naar boven, en grijpen met de handen een vast punt, waar ze zich tegen opzeulen. Ze glijden uit, maar springen weer vooruit; ze vallen neer doch richten zich weer op. Zij willen naar boven, en zij zùllen er komen; op die verweerde, vastberaden aangezichten, opdoemend uit de duisternis in het heldere maanlicht, staat het geschreven.

Majoor WILLIAMS had acht piketten van drie schildwachten ieder uitgezet.

Ze zijn zooeven afgelost, en door nieuwe schildwachten vervangen.

De Boeren hebben nu de eerste lijst van zandsteen bereikt, terwijl nog twee lijsten zich boven hen verheffen, als er plotseling iets als een electrische schok hun gelederen met een ruk stilhoudt.

De Engelsche schildwachten hebben onraad gemerkt; het geroep van ‘Werda!’ wordt vernomen; dan gaat de alarmfluit, en geweerschoten flikkeren op in de duisternis,

Dat is het kritieke oogenblik. Op slechts drie mijlen afstands ligt generaal RUNDLE, en als de Boeren aarzelen, dan zijn zij verloren. Zij moeten doorstormen, want slechts boven hen op den bergtop ligt de overwinning, en zij moeten verpletteren, om niet verpletterd te worden.

Daar klinkt helder en scherp door den nacht het bevel: ‘Burgers, stormt!’

Dat is de stem van DE WET; de burgers herkennen die stem. Ze maken van dat bevel hun veldkreet, en voorwaarts stormend, daveren de hellingen van den Groenkop van den kreet: ‘Burgers stormt!’

Zoo wordt de stormloop voortgezet; het wordt een wedloop, wie het eerste zal boven zijn, en terwijl uit het Engelsche kamp het rumoer van de gewekte soldaten oprijst, en de kanonnen opvlammen in de duisternis, verschijnen de Boeren op den top van den berg.

Majoor

‘Verschijnen de Boeren op den top van den berg,’ (zie blz. 1211.)

WILLIAMS had van zijn 24 schildwachten geen rapport ontvangen, want de Vrijstaatsche kogels hadden hun mond voor eeuwig gesloten. Maar hij had hun alarmseinen, hun laatste schot toch gehoord; zijn soldaten stommelden reeds slaapdronken uit hun tenten, en de paardenwachters sprongen op, om een paniek onder de paarden te voorkomen.

Dicht bij de officierstenten stonden de beide kanonnen: een Maxim-Nordenfeldt en een Vijftienponder. De artilleristen stonden reeds op hun post en weerden zich als mannen. De bedieningsmanschappen van het Maxim-Nordenfeldt sneuvelden met luitenant HARDWICK aan het hoofd, en den Vijftienponder trof hetzelfde lot. Majoor WILLIAMS die den vuurmond trachtte te redden, viel hier als een held, door veertien kogels verpletterd, en de Groenkop kleurde zich rood met het bloed van Engelands kinderen.

Doch de soldaten waren

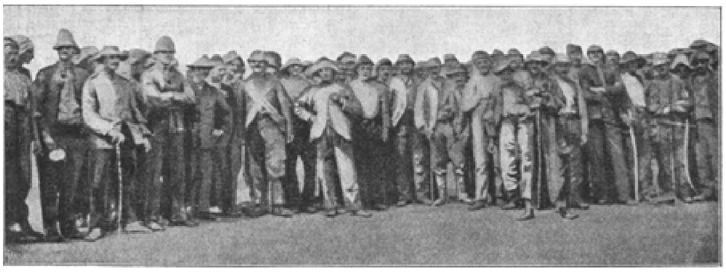

Verkleurde Khaki's (na hun kennismaking met de Vrijstaters).

nu van den eersten schrik, die onafscheidelijk aan een nachtelijken aanval is verbonden, bekomen. De officieren verzamelden hun manschappen; de bajonetten gingen ratelend op den geweerloop, en de 34ste compagnie onder luitenant WATNEY stormde met het blanke wapen op de Boeren in. Zij echter konden de kanonnen niet bereiken; hun gelederen werden verscheurd door het Vrijstaatsche vuur, en zij moesten wijken.

Zij werden opgenomen door hun kameraden, en achter de wallen van de elf verschansingen, die op den berg waren opgeworpen, hoopten zij zich staande te kunnen houden.

Zij overstroomden de Boeren met een geweldig vuur, en er werd edel Vrijstaatsch bloed gestort. Hier viel in den verbitterenden strijd de dappere assistent-veldkornet JAN DALEBOUT van Harrismith; hier gaf kommandant OLIVIER van Bethlehem zijn heldenleven, en 12 dappere burgers volgden hem in den dood. Doch de Vrijstaters keken niet achterwaarts; het gekerm der gewonden ging onder in het gedaver van den strijd, en met den tartenden kreet: ‘Een gelukkig Kerstfeest!’ sprongen de Boeren over de aarden wallen in de vijandelijke verschansingen.

Het was geen vechten meer; het was moorden, worgen.... De

Boeren keerden hun geweren om, en sloegen de soldaten met de kolven de hersens in. Tien verschansingen werden stormenderhand genomen, en MICHAL PRINSLOO nam de elfde, waar de tegenstand het hevigste was.

Toen was de strijd beslist, die ruim een uur had geduurd, en de Vrijstaters stonden als overwinnaars tusschen 120 dooden en gewonden, terwijl 240 man en het geheele kamp, waaronder 500 paarden en muilen, en de beide kanonnen met een grooten voorraad ammunitie in de handen der Vrijstaters viel.

Toen rees de zon op boven de bergen; het was de Woensdag van *den 25sten December 1901*, en het was Kerstfeest!

De Vijfde of Laatste Drijfjacht op Christiaan de Wet.

DE WET kon het zich voor gezegd houden, dat de Engelschen hem den harden klap van Tweefontein niet spoedig zouden vergeven, en het baatte hem niet, dat hij zijn kommando snel in verscheiden kleine afdeelingen splitste. Hij wilde de Engelschen verlokken, om diezelfde taktiek te volgen, maar zij stoorden er zich weinig aan, en niet van plan, om iets aan het toeval over te laten, wilde KITCHENER hem dezen keer naar een vast, onfeilbaar systeem tusschen twee muren verpletteren.

De zuidelijke blokhuislijn van Kroonstad over Lindley en Bethlehem naar Harrismith was nu gereed gekomen. Zij bestond uit een eindelooze reeks van kleine, ronde forten, door soldaten bezet, en onderling door prikkeldraad verbonden. Deze lijn kende geen gaping, geen opening; zij liep al maar door, over heuvelen en door valleien, over een lengte van vijftig uren gaans, terwijl langs het prikkeldraad nog slooten waren gegraven, die tot schansen konden dienen.

Ten noorden liep een evenwijdige lijn; zij begon te Wolvehoek, en reikte over Heilbron, Frankfort en Vrede tot Bothaspas.

Onophoudelijk ratelden de spoortreinen van het noorden en het zuiden; KITCHENER bracht al maar nieuwe troepen naar den noordoostelijken Vrijstaat, en terwijl Heilbron en Frankfort, Kroonstad en Harrismith in groote militaire magazijnen werden herschapen, zetten zich drie-en-twintig colonnes in beweging, om STEYN en DE WET op te brengen.

De colonnes hadden de opdracht, alles te verwoesten, wat voor het mes kwam, en de colonne van kolonel RIMINGTON verstond deze kunst nog het beste.

B. RIMINGTON bewoog zich in de districten Bethlehem en Harrismith. Bereikten zijn soldaten een boerenwoning, dan waren de eerste vragen aan de huisvrouw: 'Waar is uw man? Waar is DE WET? Waar is STEYN?' Zij wist het natuurlijk niet, en dat was een misdaad. Dan begon het werk der vernieling. Het kleine harmonium-orgel werd inéén getrapt, de stoelen gebroken, de bedden uitgeschud. Alles werd vernield, en de spiegels vooral moesten het ontgelden, daar de Boeren konden komen, en er heliografische toestellen van maken. Vervolgens werd de woning in den brand gestoken, en als de beklagenswaardige vrouw, met de arme, hongerende

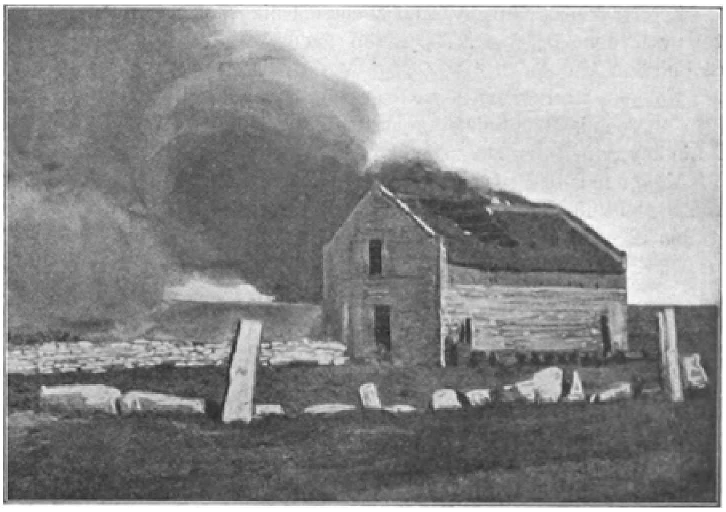

Het werk der Engelsche roovers.

kinderen aan haar hand, voor den bevelvoerenden officier verscheen, troostte deze haar met de woorden: 'Ga naar DE WET; die zal voor voedsel zorgen!'

RIMINGTON'S colonne deed meer.

Op *den 10den Januari* (1902) bestormde zij het Boerenhospitaal te Bezuidenhoutsdrift. De vlag van het Roode Kruis wapperde er van de beide gebouwen en van den ambulance-wagen, en de Nederlander POUTSMA fungeerde er als dokter.

Er werd jacht op hem gemaakt, om hem dood te schieten; hij begreep dat, en vluchtte de keuken in. De kogels floten hem om de ooren; de dappere Engelsche kapitein schoot zijn zes kogels af op den weerloozen man, zonder hem echter te raken, en toen sprong hij met den ledigen revolver voor POUTSMA, met een vervloeking verzekerende, dat het hem erg speet, den dokter niet geraakt te hebben.

RIMINGTON'S soldaten deden erger dingen. Zij schoten op de drie zusters van het Roode Kruis; zij vuurden op de gewonden, die in hun bedden lagen en zuster RAUTENBACH stortte, door vier kogels getroffen, neer in haar bloed.

Doch er hebben schrikwekkender feiten plaats gehad. Er zijn vrouwen onteerd; meisjes geschonden - door beesten in Engelsche uniform, en door hun helpers, de zwarte bondgenooten....

Zoo trokken dan de schoonveeg-machines voort over het noordoosten van den Vrijstaat. Zij lieten geen woning overeind; al het vee werd buitgemaakt, en de oogst werd verbrand op het veld.

Kolonel RIMINGTON rukte met een sterke macht op van Frankfort aan de noordelijke blokhuizenlijn naar Reitz, en kolonel BYNG marcheerde van Lindley aan de zuidelijke blokhuizenlijn naar hetzelfde punt.

Kommandant MEARS, die met 50 man de twee veroverde kanonnen van Tweefontein in veiligheid moest brengen, raakte in het gedrang, wist den *2den Februari* nog te ontkomen, maar liep in den morgen van

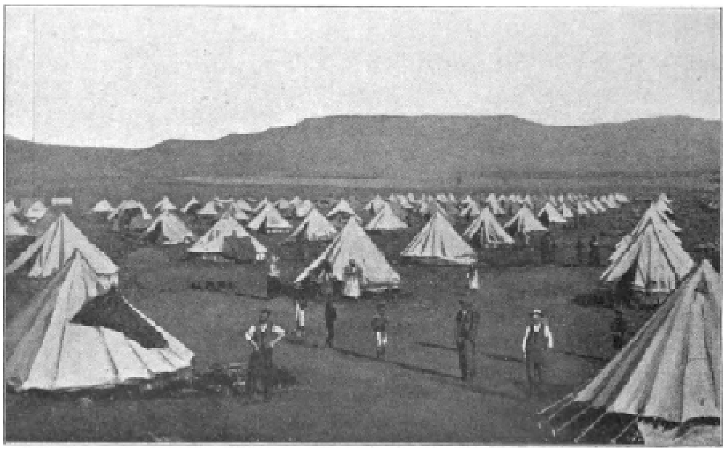

Een moordkamp.

den 4^{den} *Februari* bij Liebenbergsvlei zoo vast als een muur tegen de overweldigende macht van kolonel BYNG. De beide kanonnen gingen verloren. Kommandant MEARS deed met kapitein MULLER en vier dappere burgers nog een wanhopige poging, om het ééne kanon te heroveren, maar de poging mislukte, en ze kostte aan kapitein MULLER de vrijheid. Bovendien namen de Engelschen 13 republikeinsche artilleristen gevangen.

Dit begin voorspelde den Boeren weinig goeds, terwijl de geest onder de Engelsche troepen voortreffelijk was. Er kwam een sterke hoop, dat de onvermoeibare en onvangbare DE WET dezen keer het loodje zou moeten leggen, en dat deze geduchte vijand op zijn eigen jachtgronden, van waar hij zijn vermetele tochten had gemaakt naar de vier winden des hemels, zijn einde zou vinden.

Krijgsgevangenen versterkten die meening. Zij verklaarden, dat DE WET moedeloos werd, dat hij geen uitweg meer wist; 'nu eerst ondervind ik, wat een oorlog inheeft,' waren zijn eigen woorden geweest, en deze woorden werden door de zestig duizend soldaten herhaald, die den grooten Vrijstater moesten verpletteren.

DE WET was zich van den ernst van den toestand bewust.

Hij stond te Elandskop, in de buurt van Reitz, en ontving van Verkijkerskop de heliografische tijding, dat de Engelschen gereed waren gekomen met de verbinding tusschen Frankfort en Bethlehem.

Het was een dam, een levende muur, die langzaam werd voortgeschoven naar het westen, en deze voortschuivende muur zou de Vrijstaters tegen de spoorlijn Kroonstad-Wolvehoek dood drukken.

Hij gaf onmiddellijk orders, om op te zadelen. Zijn kommando trok naar Slangfontein, ten zuiden van den beroemden Vechtkop, waar de vaderen dezer Vrijstaters in een heldhaftigen kamp vele duizenden Kaffers hadden verslagen, en de herinnering aan dien Vechtkop hadden ze noodig, om niet te bezwijken in den al te ongelijken strijd.

DE WET had bij zich kommandant MENTZ; voorts burgers van de kommandanten BESTER, CILLIERS en MEARS, terwijl renboden werden uitgezonden, om de andere kommandanten en veldkornetten te waarschuwen voor het naderend gevaar.

Er waren Boeren, die DE WET voor te zwaartillend hielden. De veldkornetten TALJAART en PRINSLOO meenden in kleine afdeelingen door de openingen van den voortschuivenden muur licht te kunnen ontsnappen, maar er was geen opening, geen gaping. Die voortschuivende muur sloeg geen kloof, geen doornstruik over, en 100 man met de beide veldkornetten vielen den Engelschen in handen.

Neen, het was geen kinderspel, en de nood was hoog gestegen. Er lag iets angstwekkends in de stilte, in de bedaardheid, waarmede de Engelsche operaties dezen keer werden geleid; de bluf van vroeger was

verstomd, en de zelfbewuste kracht, die het rumoer veracht, kwam naar boven.

DE WET zat als in een huis, dat door den vloed werd omsingeld. Er waren geen golven; er was geen wind. Het water was effen, maar telkens, als de bewoner naar de peilschaal zag, ontwaardde hij, dat de vloed was gestegen. De vloed steeg al door; zonder rumoer, zonder geloei, maar het oogenblik moest komen, dat het huis door de geheimzinnige macht van den vloed werd verzwolgen, en de waterspiegel zou er zich in stillen triumf boven verheffen.

Het was nu de *6de Februari* en de onrust van DE WET klom, want zijn kommandanten VAN COLLER en VAN DER MERWE kwamen niet opdagen. Hij mocht niet langer talmen, want het zuidelijke punt van den voortschuivenden muur was reeds halverwege tusschen Lindley en Kroonstad gekomen, en in vollen galop naar het zuiden trekkend, bereikte hij op den Donderdag-avond van den *6den Februari 1902* tusschen Kroonstad en Doornkloof de zuidelijke blokhuislijn.

Het werd een stikdonkere nacht, en met kloppende harten naderden de Boeren de prikkeldraadversperring. Op honderd pas afstands waren de vage omtrekken van een blokhuis te zien, doch alles bleef rustig. Khaki sliep, en zijn slaap was zwaar. De draadknippers knapten; de Vrijstaters trokken de blokhuislijn over, en geen hond, die aansloeg!

Op vier uren gaans ten zuiden der blokhuislijn hield DE WET halt, en de blijdschap der ontkoming werd onderschept door de zorg over de kommandanten, die waren achter gebleven.

Het was geen wonder!

De levende muur schoof dag en nacht langzaam vooruit; den 7den Februari reikte hij van Heilbron tot America-station aan de spoorlijn; de ruimte, waarin zich de opgesloten Boeren konden bewegen, werd al enger, en het werd den dapperen kommandanten VAN COLLER en VAN DER MERWE bang te moede.

Zij moesten er uit; zij moesten er uit tot èlken prijs, en plotseling voor de noordelijke blokhuislijn verschijnend, klopten zij met hun harde Boerenkneukels aan, om doorgelaten te worden.

Het was weer in den nacht: de nacht van *den 7den op den 8sten Februari*, en de Engelschen hielden scherpe wacht.

Daar ging er plotseling een electrieke schok door hun gelederen. De soldaten grepen de geweren; de artilleristen snelden naar hun vuurmonden, en de marine-kanonnen van Heilbron vlamden op in de duisternis.

De stille vloed, die de Boeren wilde verzwelgen, was plotseling veranderd in een loeiende zee, in een woedende branding, doch door die branding heen wenkte den Boeren de haven der vrijheid!

Er ging een phalanx voorop, zooals er de wereld waarschijnlijk nog

geene had aanschouwd. Het waren geen menschen, maar het was een reusachtig, brullend monster, saamgesteld uit duizenden ossen, koeien en paarden, die in een wilden ren, met woest slaande staarten, in de dolheid van hun razernij tegen de prikkeldraadversperring kwamen aanzetten. Néér, tegen den grond gingen de palen; néér, tegen den grond gingen de draden. Als een rollende orkaan brak dit monster bres in den muur van vuur en lood, en achter dezen wal van levend vleesch stormden 400 Boeren, neergebukt in het zadel, voort door de vlammende poorten des doods.

De marine-kanonnen donderden; de Maxims ratelden; de gepantserde treinen wierpen in het westen hun breede zoeklichten over het veld. Maar het hielp niets, niemendal; de Engelschen vlogen op zij, om niet verpletterd te worden onder de hoeven van twee duizend ossen en paarden, en voorbij trokken de Boeren - voorbij....

Zoo hielden VAN COLLER en VAN DER MERWE hun uittocht!

Kolonel RIMINGTON was woedend, dat hem de prooi was ontsnapt. Zijn manschappen hadden 2 Boeren en 65 beesten doodgeschoten, maar zijn eigen verlies was tien maal zwaarder geweest.

De levende muur schoof intusschen gestadig voort, totdat de spoorlijn Kroonstad-Wolvehoek was bereikt, en KITCHENER zat te Wolvehoekstation te wachten, om den buit in ontvangst te nemen. Maar onder de krijgsgevangenen was niemand, die op president STEYN of generaal DE WET geleek, en KITCHENER begreep, dat beiden waren ontsnapt.

Toen vertrok hij naar Pretoria, en smeedde een krachtiger plan.

Drie dagen bleef DE WET bij de zuidelijke blokhuislijn hangen; dan maakte hij, door zijn Verkenners heliografisch in kennis gesteld, dat de levende muur was verdwenen, rechtsomkeert, en forceerde de zuidelijke blokhuislijn opnieuw.

Doch dezen keer sliep Khaki niet, al was het nacht. Hij was op de komst der Boeren voorbereid, en onder een hevig vuur werden de ijzeren draden geknipt. Twee Boeren sneuvelden, terwijl er vier werden gekwetst, maar de versperring werd toch verbroken, en DE WET ontplooide opnieuw de vaan van den Vrijstaat tusschen de twee geducht versterkte blokhuislijnen.

Het was in den nacht van den *17den Februari*, dat hij bijna was krijgsgevangen gemaakt. Een sterke troep cavalerie was van Kroonstad uitgetrokken, om hem te overrompelen, maar de verrader, die hun de verblijfplaats van DE WET moest aanwijzen, vergiste zich, en zij staakten hun tocht vier mijlen voor Elandskop, ten noordoosten van Lindley, waar DE WET gerust lag te slapen.

Den volgenden morgen trok hij door Liebensbergsvlei, en bereikte de Vrijstaatsche regeering.

‘stormden 400 Boeren, neergebukt in het zadel, voort... (zie blz. 1219).

Hij vond president STEYN druk aan den arbeid, aan de secretarissen brieven dicteerend. Ze waren gericht aan de hoogste regeeringspersonen in Europa en Amerika, en werden vergezeld door beëedigde verklaringen, die aan de geheele beschaafde wereld konden bewijzen, dat Engeland het beschreven en het onbeschreven volkenrecht gedurende dezen oorlog onophoudelijk met voeten had getreden.

President STEYN was nog even krachtig van geest als ooit. Dit heldhaftige gemoed wist van geen wankelen of wijken, en terwijl de ziekte, die zijn ijzeren gestel tot een wrak zou maken, reeds zijn geheele bloed had aangetast, hief hij zich nog op in de sterkte van zijn geest en in zijn onwankelbaar vertrouwen op God, om vol te houden tot het uiterste toe.

Nauwlijks waren de twee grootste helden van den Vrijstaat bij elkander, of de tijding kwam, dat de Engelschen naderden.

Het was weer een wal, een levende muur, doch had hij zich den vorigen keer van het oosten naar het westen bewogen, hij bewoog zich thans van het westen naar het oosten, en had de schoonmaak den vorigen keer slechts de westelijke helft van het afgeblokte gewest getroffen, thans zou de schoonmaak, de verwoesting worden doorgetrokken tot aan Bothaspas in het noorden en Harrismith in het zuiden.

Te tien uur in den avond brak DE WET met de regeering op, en te drie uur den volgenden morgen, *Zondag 23 Februari* (1902) werd bij Cornelisrivier afgezadeld.

Het was een merkwaardige nachtelijke tocht geweest. Het gerucht, dat DE WET was teruggekomen, om als een trouwe herder de arme schapen van den Vrijstaat veilig uit te leiden uit de muilen der hongerige wolven, was heinde en ver doorgedrongen, en hier, in de oostelijke helft van het afgeblokte gewest, zwierven grijsaards en kinderen radeloos rond, die thans uit de spelonken, uit de kloven, uit de struiken te voorschijn kwamen. De naam van DE WET gaf hun nieuwen moed, en de hoefslag der Vrijstaatsche paarde-kommando's verkwikte hen. Het waren afgeleefde grijsaards, die geen kracht meer hadden in hun beenen; het waren kinderen van acht, negen jaar, die van de uitgerookte puinhoopen der ouderlijke bezittingen waren weggevlucht, om niet in Ceylon of op de Bermudas te worden opgesloten.

En dan het vee, dat kwam aanzetten! De velden dreunden er van; de geheele vlakte begon te leven, en daartusschen hotsten ossenwagens, Kaapsche karren, lage trolleys - alles, wat uit den Khaki-vloed was gered, scheen hier op een hoop gedreven, en het vluchtte onder den Vrijstaatschen standaard, die nog altijd wapperde in de gespierde hand van den grooten Vrijstater!

De tocht ging noordoostwaarts, om tusschen Vrede en Bothaspas

door te breken, doch de verkenners van MANIE BOTHA brachten de tijding, dat er ginds aan geen doorkomen te denken viel, en DE WET liet thans het oog vallen op *Kalkkrans* aan de *Holspruit.*

Hij had thans niet alleen den vreeselijken, voortschuivenden muur van vuur en staal achter zich, maar van voren was er een vliegende colonne in aantocht, en er mocht geen oogenblik verloren gaan.

Zoo brak de Zondag-avond van den *23sten Februari* (1902) aan. Het was volle maan; ze was zoo pas opgegaan, doch een bank van wolken, die zich als een gebergte aan den oostelijken hemel legerde, onderschepte haar licht.

Er kwam nu beweging in het leger. De ossen hieven de wijd-gehoornde koppen loeiend op; de koeien bulkten, en het geblaat der duizenden schapen vervulde als een jammergeschrei de nachtelijke luchten. De zwarte drijvers liepen er tusschen met hun lange zweepen; de Kaapsche karren ratelden voorbij, en kleine Boeren-afdeelingen drukten de sporen in de flanken van hun paarden, om in de voorhoede te komen.

DE WET had het zoo besteld. De paardenruiters zouden in de voorhoede komen; in den middentocht de grijsaards, de kinderen, de zieken en de gebrekkigen, de wagens en de karren, terwijl de groote kudden de achterhoede zouden vormen.

DE WET had alles nauwkeurig gewikt en gewogen; noòit had hij in een hachelijker toestand verkeerd, want hij moest de puinhoopen van de Oost-Vrijstaatsche welvaart: een trein van een lengte van anderhalf uur gaans door de schansen van den vijand heen sleepen, en het kostbaarste, wat de Vrijstaat bezat, president STEYN, was aan zijn hoede toevertrouwd.

Hij had twee duizend menschen bij zich, doch de meesten waren gebrekkigen, zwakken en weerloozen, die bescherming noodig hadden. De strijdbare mannen bestonden uit Vrijstaters van Harrismith, Vrede en Frankfort, en uit Transvalers van Standerton en Wakkerstroom. De Transvalers stonden onder bevel van den dapperen kommandant ALBERTS; zij waren naar den Vrijstaat gegaan om paarden, doch de operaties van den vijand hadden hen naar het westen gedreven.

De voorhoede was door DE WET in drie afdeelingen gesplitst. In het midden reed hij met president STEYN en de lijfwacht, terwijl de beide andere afdeelingen de flanken vormden.

De lucht was bewolkt, en bij het twijfelachtig maanlicht, dat traag door de wolken brak, leken de drie afdeelingen der voorhoede op drie lang gestrekte reuzenpaarden, die den ontzaglijken trein voortsleepten over den golvenden grond.

Nu en dan stopte de trein; dan sloten zich de duizenden stuks vee vaster aaneen, en de trein zette zich weer in beweging: naar Holspruit.

Te middernacht werd de spruit bereikt, en zonder aarzelen werd

de bedding doorgetrokken met de kommandanten ROSS, ALBERTS en MANIE BOTHA en een deel hunner manschappen voorop.

Het was het kritieke moment; met de hand aan den trekker van het geweer klauterden de burgers tegen de klippige oevers op. Het was stil - niets bewoog zich. Achter hen loeide een zee van vee, doch vóór hen bleef het stil.

Er waren geen Engelschen - de burgers hieven reeds de gebaarde gezichten over de randen - daar! wat was dat?

'Khaki!' fluisterden de wakkere mannen elkander toe, maar zij keerden niet om. Zij vervolgden hun weg; de kogels kwamen van voren, en dan van rechts en links - ze stonden in een kruisvuur, dat de oevers zwiepte met vlammende roeden, maar zij keerden niet om.

Op ondersteuning behoefden zij niet te rekenen. De lange trein was reeds gestopt; de paarden holden terug, en die zee van loeiend vee stroomde weg, alsof alle dijken waren bezweken.

Het was een paniek, een paniek van de ergste soort, en de kleine, venijnige bommen van het Engelsche Maxim-Nordenfeldt vermeerderden den angst.

DE WET deed alles, om de vluchtende burgers te keeren. Hij dreigde, hij smeekte, hij sloeg met den sjambok, maar slechts 250 man waren te bewegen, om hun lot in te werpen met de 100 helden, die op de brandende voorpunt stonden.

Dezen echter wisten van geen wijken, en zoowel MANIE BOTHA als ALBERTS en ROSS verwierven zich in dezen nacht onsterfelijken roem. Dertien burgers gaven hun heldenleven, om voor STEYN en DE WET de poorten open te houden, en zij gaven hun kostbaar leven niet tevergeefs. Al waren de Engelschen in de overmacht - neen, zij waren niet tegen de Afrikaansche dapperheid bestand! Het Maxim-Nordenfeldt verstomde, en de Engelsche kapitein BEGBIE strekte zich stervend neer naast zijn gesneuvelde kameraden.

De Republikeinen deden meer.

Zij sprongen in de slooten, in de schansen, waar de Engelschen lagen, namen het linkerfort stormenderhand, en maakten een wijde opening. Zoo ontkwamen in 't geheel 600 burgers, terwijl eenige kudden vee op een ander punt de draadversperring onder den voet liepen, en eveneens ontkwamen.

Doch dan ging de val weer dicht.

Nog eens opende zij zich - den volgenden nacht! - om de dappere aanvoerders WESSEL WESSELS en MENTZ met hun burgers door te laten, doch dan sloot de val onverbiddelijk dicht, en wat tusschen de levende muren van Engeland lag bekneld, moest zich overgeven.

Dat geschiedde op een nieuwen Amajuba-dag: op den *27sten Februari*

1902; kommandant JAN MEIJER legde met 400 man de wapens neer, en vele duizenden stuks vee vielen den overwinnaar in handen.

President STEYN en generaal DE WET waren echter gered; zij

Een blokhuis door de burgers bestormd.

spoedden met 200 man naar het westen, en wendden dan het aangezicht naar de Transvaal, om KOOS DE LA REY, wiens slapen zoo pas waren getooid met de onverwelkelijke lauweren van Tweebosch, te ontmoeten.

De Overwinning bij Nooitgedacht. (13 December 1900).

TOEN de Engelschen door het bezetten van Komati-poort de verbinding der Zuid-Afrikaansche Republiek met de buitenwereld hadden verbroken, werd overeengekomen, dat KOOS DE LA REY tusschen de Magaliesbergen en de Johannesburg-Klerksdorper spoorlijn zijn operatie-basis zou hebben.

Tegen het einde van November 1900 begonnen de Engelschen het dan ook terdege te merken, dat de groote Lichtenburger nog mobiel was, terwijl een kleine Boerenafdeeling onder generaal HERMAN LEMMER zelfstandige operaties op de flanken van KOOS DE LA REY uitvoerde.

Generaal CLEMENTS vond het in die omstandigheden geraden, om DE LA REY een stevigen muilband aan te leggen, en om dat doel te bereiken, ondernam hij een expeditie naar de Magaliesbergen. Volgens de officieele telegrammen, die hij naar Pretoria zond, was hij ook zeer gelukkig in zijn onderneming, en het was trouwens waar, dat hij met een grooten buit, bestaande uit vrouwen, kinderen en vee, te Krugersdorp terugkeerde.

De verstrooide burgers van KOOS DE LA REY waren intusschen weer spoedig bijeen, en den 3den December viel DE LA REY bij Buffelspoort plotseling een Engelsch konvooi op het lijf. Het konvooi was gedekt door 300 man met 2 kanonnen, doch de Engelschen waren tegen de Boeren niet bestand, en kommandant BOSHOFF, die den aanval leidde, zou het geheele konvooi hebben genomen, indien er geen Engelsche ontzettroepen waren opgedaagd. Zoo stelde hij zich dan met het halve konvooi tevreden, en maakte zich uit de voeten.

CLEMENTS begreep, dat het tijd werd, om den Lichtenburger te tuchtigen; hij kwam den 10den December in de buurt van Nooitgedacht ten zùiden der Magaliesbergen, terwijl generaal BROADWOOD met zijn cavaleriebrigade ten nòorden van de Magaliesbergen post vatte.

Met hun beiden zouden zij trachten, DE LA REY te omsingelen, doch voordat CLEMENTS zijn maatregelen kon treffen, had DE LA REY zijn plan reeds gereed, en hij sloeg zijn slag met kracht.

Ver in het noordoosten, te Warmbad, stond generaal C.F. BEIJERS met zijn Waterbergers, Zoutpansbergers en Krugersdorpers. Zijn leger telde 400 man[1]. Het waren flinke kerels; onder de Waterbergers en Zoutpansbergers, allen wildschutters, schuilden vele leeuwenjagers, terwijl de

1) Volgens 'The Boer Fight for Freedom' bij MICHAEL DAVITT.

Krugersdorpers zonder overdrijving tot het dapperste krijgsvolk van Transvaal mochten worden gerekend.

BEIJERS was zoo pas aangesteld tot assistent-kommandant-generaal; hij was een kloek, doortastend krijgsman, die het onmisbare vertrouwen zijner manschappen genoot, terwijl de jonge generaal KEMP zijn rechterhand was.

Nu was het de bedoeling van KOOS DE LA REY, om de strijdmacht van generaal BEIJERS tot zich te trekken, zich snel met hem te vereenigen, en dan gezamenlijk CLEMENTS aan te tasten.

BEIJERS vond dit plan goed; zijn kommando's waren licht en bewegelijk, en de tocht naar het zuiden werd onverwijld ondernomen. De trek ging eerst naar Bethanië, terwijl in den avond van den 11den December de tocht van Bethanië naar het leger van KOOS DE LA REY werd voortgezet.

Dit ging niet zonder gevaar; speurders brachten aan BEIJERS de tijding, dat generaal BROADWOOD in den omtrek stond, en met groote behoedzaamheid moest worden voortgetrokken.

Doch alles bleef rustig in het sluimerende veld, en slechts toen de wildschutters Buffelspoort passeerden, ging er een lichte huivering door hun leden, terwijl hun paarden onrustig de koppen bewogen.

Het was geen wonder. Hier lagen de Engelsche soldaten, door het Boerenlood tijdens de overrompeling van het konvooi gedood. Zij lagen onbegraven op het naakte veld; de gieren hadden de oogen uit de kassen weggerukt, en de omtrek was vervuld met een afschuwelijke lijklucht.

Slechts ééns gedurende den langen nachtelijken rit werd afgezadeld; dan werd de tocht dwars door de Magaliesbergen voortgezet, en tegen den morgen was de vereeniging met het leger van KOOS DE LA REY, die duizend man sterk was, tot stand gekomen.

Toen BEIJERS de kommandanten van KOOS DE LA REY de hand drukte, miste hij generaal HERMAN LEMMER; ook zou hij dezen dapperen held op aarde niet meer ontmoeten.

LEMMER was kort geleden gesneuveld, en zijn dood was voor de Transvalers een zwaar verlies. Hij was een leeuw onder de helden; hij zag er niet tegen op, om tegen een twintigvoudige overmacht te strijden, en had het meer dan eens gedaan. Hij bezat een krachtig, levend geloof in CHRISTUS; hij beschouwde den dood als den overgang tot een beter leven, terwijl de weergalooze koelbloedigheid, waarmede hij pal stond onder een hagelstorm van kogels, de verbazing wekte van vriend en vijand. Op een stillen, vredigen Zondag, toen er bij zijn kommando geen zes schoten werden gewisseld, werd dit trouwe hart door een kogel doorboord; weenend omringden de burgers zijn lijk, en diep betreurd werd hij ter aarde besteld.

Er was dien dag - den 12den December - heel wat te doen. De veldkornetten gaven order, om mondkost voor twee dagen aan te schaffen, en den geheelen dag werden vetkoeken gebakken.

De kommandanten gingen zwijgend door de lagers; zij hielden het groote plan geheim, dat in den krijgsraad was vastgesteld, maar de Boeren konden toch wel begrijpen, waarom het te doen was - op een afstand van twee uren gaans stonden de legertenten van generaal CLEMENTS!

Het was in den Donderdagmorgen van den 13den December - des nachts te één uur - dat de Boeren stil, geruischloos oprukten. De Waterbergers, Zoutpansbergers en Krugersdorpers trokken terug langs hetzelfde bergpad, waarlangs zij waren gekomen, en stelden de slagorde op ten noorden van Nooitgedacht.[1] Generaal BEIJERS stond op den rechtervleugel; generaal KEMP leidde het centrum en den linkervleugel; zij zouden den Elandskrans bestormen, op wiens luchtige hoogte vier compagnieën Northumberlands waren opgesteld.

Ten westen van Nooitgedacht stond een andere afdeeling Transvalers, onder bevel van kommandant BADENHORST van Pretoria. Een bosch scheidde hen van de Engelsche bereden infanterie, terwijl deze infanterie en de Northumberlands op den Elandskrans het hoofdlager en twee kleine lagers van generaal CLEMENTS dekten, die wegschuilden in de vallei.

CLEMENTS, die 1200 man sterk was, had goede stellingen; zij waren met zorg uitgekozen, en konden tegen een stoot, doch wilde men aanmerkingen maken, dan zou men kunnen zeggen, dat de Northumberlands te geïsoleerd stonden. Zij waren opgesteld langs de westelijke en oostelijke hoogten van een scherpe kloof, ver weg van de andere strijdmachten, die hen op het kritieke oogenblik niet vlug genoeg zouden kunnen ondersteunen.

Doch waarvoor hadden zij ondersteuning noodig? Waren zij niet in staat, om een tienvoudige overmacht te weerstaan? Lagen zij niet in een onbedwingbare stelling?

CLEMENTS was in den avond van den 12den December kalm gaan slapen; zijn verkenners hadden verklaard, dat de Boerenlagers rustig waren, en terwijl BEYERS en KEMP in de stilte van den nacht noordwaarts trokken, en de afdeeling van BADENHORST een weg zocht door het bosch, om bij de bereden infanterie te komen, lag deze in haar tenten nog rustig te slapen.

De Boeren slopen nu steeds voort door het bosch; het was er hen om te doen, de Engelsche schildwachten, die langs den zoom van het bosch waren opgesteld, te overrompelen, maar de schildwachten keken scherp uit, en voordat zij het leven lieten, wisten zij de bereden infanterie, die aan hun hoede was toevertrouwd, door hun geweerschoten te alarmeeren.

1) Zie 'Mijn Commando en Guerilla-Commando-leven' door D.S. VAN WARMELO. Amsterdam, W. VERSLUIJS.

Het was nu vier uur in den morgen; het twijfelachtig licht van de eerste morgenschemering begon te komen, en de stilte, die er had geheerscht, maakte plaats voor een wild rumoer. De soldaten sprongen op in hun tenten, grepen naar hun vuurwapens en stormden naar buiten. Zij hoorden het gestommel der kanonnen, die een gunstige stelling zochten, en geen vijf minuten later werd het bosch reeds opgeschrikt door Engelsche kartetsen.

Brigadier-generaal NORTON LEGGE, de bevelhebber der bereden infanterie, gaf een loffelijk voorbeeld van krijgsmansmoed. Hij sprong, nog maar half gekleed, met kort beraad naar de brandende voorpunt, en den sabel als een vlag omhoog houdend, vereenigde hij de verspreide manschappen om dezen standaard.

Hij zag, dat een kleine macht van 30 soldaten op het punt stond, omsingeld te worden, en hij snelde er heen aan het hoofd van zijn volk, om hen te ontzetten.

Doch hij kwam te laat; zij vielen bij vier, vijf man tegelijk, als door een stormwind omver gerukt, en terwijl hij hen wilde bijstaan, werd hij zelf door drie kogels getroffen.

Hij had genoeg; hij zou dezen Donderdag niet overleven, en terwijl het morgenrood de toppen der boomen kleurde, kleurde het bloed - warm menschenbloed! - hun wortels.

Doch thans kwam het gevecht in het westen tot staan. De Boeren, die uit de donkerte van het bosch waren te voorschijn gekomen, trachtten vruchteloos de steilten te bestormen, waar zich een dappere afdeeling voetvolk had verschanst, en toen generaal CLEMENTS met zijn staf op het slagveld verscheen, kon hij zien, hoe de bestormers werden teruggeworpen in het bosch.

Het gaf den Engelschen een buitengewone verlichting; er bleef slechts één zorg, hoe het stond met de Northumberlands op Elandskrans, doch ook deze zorg verdween, toen van den bergtop het heliografisch seinbericht flikkerde, dat zij veilig waren. Zij waren zelfs niet aangevallen.

Het rumoer van den strijd verstomde nu geheel; de laatste Khaki's keerden naar hun lager terug, blijde, dat de leelijke geschiedenis zoo gelukkig was afgeloopen, en slechts de twee kanonnen met hun bedekking van bereden infanterie bleven achter aan den zoom van het bosch.

Op dit oogenblik barstte er een plotseling geweervuur los uit het bosch. Het was een kleine klomp Boeren, die het gevaar hadden getart, en zich in de nabijheid der Engelschen verschuilend, thans de magazijnen hunner geweren op Khaki losten.

Het was een vernielend, verderfelijk vuur; geen kogel, die miste; van den staf van generaal CLEMENTS werden allen behalve de generaal en kapitein CARR neergeschoten.

Het vuur duurde echter slechts kort. De Engelschen waren door

het plotselinge bloedbad tot in hun nieren geprikkeld; en zich woedend op de Transvalers werpend, overmanden zij hen.

Maar ook dit tweede gevecht was nu afgeloopen. Het was het eerste gevolgd, zooals korte, hevige onweersbuien elkander opvolgen, doch de lucht werd weer helder en klaar.

Er was niets bizonders meer te zien; slechts kon CLEMENTS door den veldkijker waarnemen, hoe een afdeeling Boeren, die den aanval op het westelijk slagveld hadden medegemaakt, met aandacht beurtelings in de richting van Hekpoort en in de richting van Elandskrans staarden.

Te Hekpoort stond een ander kommando van KOOS DE LA REY, en op Elandskrans stonden de Northumberlands.

Het hinderde den generaal toch, dat die Boeren daar zoo bedaard stonden te kijken; hij gaf bevel, om hen met granaten te verjagen, en het kanonvuur daverde over het veld.

In de verte, op Elandskrans, vielen nu echter ook een paar schoten, die CLEMENTS' belangstelling in hooge mate wekten.

Hij begon den berg door zijn veldkijker met aandacht te bespieden. Om de waarheid te zeggen - de geheele zaak kwam hem vreemd en onbegrijpelijk voor. Zouden de Boeren inderdaad de vermetelheid hebben, om tegen die steile hellingen op te klauteren? Zij waren twee keeren op dezen dag verslagen - verlangden zij naar den dèrden keer? Wilden zij met alle geweld den harden Boerenkop inloopen tegen den granietmuur van Elandskrans?

Bovendien - waar kwamen deze Boeren vandaan? Hij had toch afgerekend met de kommando's van DE LA REY, en de wildschutters van generaal BEIJERS, die in het hooge noorden stonden, zouden toch door BROADWOOD zijn gekeerd, als zij waren gekomen!

Met dat al was het toch waar, dat de Boeren tegen de hellingen opstuwden. CLEMENTS kon het zien; ze toonden niet grooter dan mieren, en zij bestormden Elandskrans....

Hij snelde naar de kanonniers, en gaf bevel, om de hellingen schoon te vegen.

Het geweervuur werd nu sterker; het vlamde en knetterde langs de zijden van Elandskrans, en het klom hooger - als een zee van vuur, die onweerstaanbaar stijgt.....

Daar flikkerde de heliograaf van den bergtop. CLEMENTS wist wel, wat dat beteekende. De Northumberlands raakten in de benauwdheid, en smeekten om hulp, om ontzet.

De opperbevelhebber gaf onmiddellijk bevel aan 200 man, om naar boven te klimmen. Doch het was een moeilijk geklauter; er was een uur mee gemoeid, en binnen een uur kon veel gebeuren.

BEIJERS' wildschutters hadden intusschen den berg beklommen, en

onder een luid, uitdagend gejuich verschenen zij op Elandskrans. De Northumberlands, die langs de westelijke hoogte van de kloof waren opgesteld, kwamen het eerst aan de beurt. Binnen een kwartier hadden de Zoutpansbergers de ongelukkige soldaten voortgedreven naar het uiterste punt van den afgrond, waar zij te kiezen hadden tusschen de witte vlag en den dood in de diepte. Zij kozen het eerste, en deden er verstandig aan. De Northumberlands, opgesteld langs de oostelijke hoogte der kloof, werden eveneens naar den afgrond gedrongen. Maar dezen vochten met sombere wanhoop tot het laatste, en verscheidenen weigerden zich over te geven, verkiezend den dood boven de witte vlag.

Generaal CLEMENTS stond beneden, en hij zag, hoe het heliografisch toestel op Elandskrans flikkerde voor den laatsten keer. Het bracht de tijding, dat alles verloren was, en terwijl het toestel door een geweerkolf werd verbrijzeld, stortte de heliografist in de diepte.

Toen de wildschutters met de Northumberlands waren klaar gekomen, waren de 200 man aan de beurt, die thans kwamen opdagen.

Neen, dat was geen vechten meer! De Khaki's konden niet vooruit vanwege de klipsteenen, die hun pad belemmerden; zij raakten verward in het struikgewas, dat hen enterde met zijn scherpe doornen, en de wildschutters schoten hen weg als musschen.

En toch wilden zij zich niet overgeven; de Engelsche trots kwam boven, en zij tornden, met bloed bespat, tegen Elandskrans op. Maar de Engelsche trots hield het gelukkig niet langer uit dan vijf minuten; toen ging hij naar den grond, en de witte vlag ging omhoog.

De wildschutters waren er blijde om; zij waren gewoon, om leeuwen en olifanten neer te leggen, maar menschen dood schieten is toch nog iets anders.

De stelling van generaal CLEMENTS was nu geschokt, en terwijl drie Boerenkanonnen van Doornkloof het vuur openden, moesten de Engelschen zien om weg te komen.

Er begon in de Engelsche lagers reeds een halve paniek te ontstaan, en de Boerengranaten, die tusschen een verwarden hoop menschen, wagens en ossen uiteenbarstten, maanden tot spoed.

Terzelfder tijd hervatte kommandant BADENHORST, die den slag in den morgen had geopend maar terug was geslagen, den strijd, en CLEMENTS gaf bevel tot den terugtocht. Twee lagers werden met alles wat zij bevatten achtergelaten, terwijl van het hoofdlager werd gered, wat in der haast op de ossenwagens kon worden geladen. Maar de Boeren drongen zoo driftig op, dat de opperbevelhebber was verplicht, om verscheiden wagens, waaronder zijn eigene, in den steek te laten, terwijl er twee vol ammunitie, waarvan de muilen werden neergeschoten, in de handen der overwinnaars vielen. De kanonnen

werden gered, omdat de artillerie-officier, die van den opperbevelhebber de order had ontvangen, ze tot het uiterste in de vuurlinie te houden, dit bevel niet had opgevolgd, maar nog intijds was teruggetrokken.

CLEMENTS trok haastig voort, en de terugtocht ontaardde in een wilde vlucht. Bij het doortrekken van een kleinen stroom werden opnieuw 20

'dezen vochten met sombere wanhoop tot het laatste,'... (zie blz. 1230).

wagens achtergelaten, en terwijl den geheelen nacht de vlucht werd voortgezet, bereikten de Engelschen, in een totaal uitgeputten toestand, bij het krieken van den morgen Rietfontein.

Zij gaven als hun verliezen op 80 dooden, 173 gewonden en

555 ongekwetste gevangenen behalve 500 paarden, terwijl de Boeren, die met den grooten buit geen raad wisten, het overtollige aan de vlammen prijsgaven.

De Boerenverliezen werden verschillend opgegeven, maar de Boeren zullen aan dooden en gekwetsten vermoedelijk niet meer dan 40 man hebben ingeboet. Er is beweerd geworden, dat zij het leger van generaal CLEMENTS hadden kunnen insluiten en geheel verpletteren, maar men behoort te bedenken, dat er gemeenlijk, ook bij de best gedisciplineerde legers, bij het uitvoeren van een slagplan allicht hier of daar een gaping ontstaat, terwijl DE LA REY en BEIJERS er op bedacht moesten zijn, dat generaal BROADWOOD hen plotseling met zijn geheele cavalerie-brigade op het lijf kon vallen.

Dat hij het niet deed, blijft een raadsel. Hij stond op een afstand van ruim twee uur gaans van het slagveld; hij kon den donder der kanonnen hooren, en toch bleef hij op zijn plek.

KITCHENER kon hem natuurlijk niet meer gebruiken; hij stuurde hem naar Engeland, naar huis, waar hij - tot KITCHENER'S niet geringe ergernis! - van zijn stadgenooten met een eeresabel werd vereerd.

Dat was de overwinning van Nooitgedacht op Donderdag 13 December 1900.

Drie dagen later - den 16den December - werd op de plaats Rietfontein bij de Witwatersranden het Dingaansfeest gevierd. De burgers zwoeren opnieuw trouw aan hun volk; zij richtten een steenhoop op, waartoe ieder burger een klipsteen aandroeg, en zij noemden den steenhoop 'Eben-Haëzer.'

De Overrompeling van Helvetia.
(28 December 1900.)
De mislukte bestorming der Oosterspoorlijn.
(7 Januari 1901.)

VER weg, in Oost-Transvaal, ten noorden der Oosterspoorlijn, hadden de kommando's van BEN VILJOEN eveneens hun Dingaansfeest gevierd. DS. J. LOUW had een indrukwekkende rede gehouden, en de eenige Vierkleur, die deze kommando's bezaten, had statig gewapperd in den wind.

Meel, suiker. koffie en tabak waren op;[1] het proviand bestond uit

1) 'Mijne herinneringen uit den Anglo-Boeren-Oorlog' door assistent Kommandant-Generaal B.J. VILJOEN. Amsterdam W. VERSLUIJS.

‘Bij het doortrekken van een kleinen stroom werden opnieuw 20 wagens achtergelaten,’... (Zie bldz. 1231).

mieliespap en vleesch, uit vleesch en mieliespap, maar de geest der burgers was goed. Zij verdroegen de ontberingen als mannen, en betrokken geduldig de vele wachtposten, die wegens de onveiligheid der streek noodzakelijk waren.

Doch de wachtposten werden nu ingetrokken; de kommando's gingen op pad, en aan alles was te merken, dat BEN VILJOEN zijn slag wou slaan.

Het was op Helvetia gemunt, en de nacht van den 27sten op den 28sten December 1900 was voor den aanval bestemd.

Het moest in den nacht gebeuren, want Helvetia werd in het noorden door een bergrand beschermd, en overdag kon deze rand niet worden gepasseerd, zonder dat het opgemerkt zou worden door het Engelsche garnizoen van Zwartkopjes, dat met zijn artillerie den weg kon bestrijken.

Doch niet alleen van Zwartkopjes, maar ook van Belfast en Machadodorp dreigde gevaar, en de buit, dien men hoopte te veroveren, moest als onder de oogen van den vijand worden weggesleept.

De dappere veldkornetten P. MIJBURGH en J. CERONIE ontvingen de order, om met 120 man Zwartkopjes aan te vallen; een veldkornetschap Lijdenburgers en de staatsartillerie[2)] zou als observatiepost Machadodorp in 't oog houden, terwijl twee strijdmachten, te zamen 350 man tellend, onder de hoofdleiding van den met roem bekenden vechtgeneraal C.H. MULLER de bestorming van Helvetia zouden ondernemen.

BEN VILJOEN had het geheele plan van aanval met onmiskenbaar talent geregeld; ieder wist het geheime wachtwoord, waardoor men elkander bij de verschrikkingen van een nachtelijk gevecht zou herkennen, en bij de verovering van elke schans zou een juichend hoerah worden aangeheven als een prikkel voor de anderen, om moedig voort te stormen.

De Engelschen vermoedden, dat er iets broeide. Majoor COTTON, de bevelhebber van Helvetia, had geruchtswijze vernomen, dat BEN VILJOEN iets in het schild voerde, en hij nam maatregelen van voorzorg. De soldaten sliepen met de laarzen aan, de geladen geweren aan hun zijde, in hun tenten, terwijl hun verdere uitrusting elken avond in regelmatige orde buiten de tenten werd neergelegd.

Men had de Boeren op het Kerstfeest verwacht, maar het Kerstfeest was gekomen en gegaan, zonder dat er iets opvallends had plaats gevonden. Dan kwam de 26ste December - de 27ste - het bleef rustig.

Toch wilde de ongerustheid bij majoor COTTON niet wijken, en toen de nacht van den 27sten op den 28sten December aanbrak, herhaalde hij zijn waarschuwing aan de schildwachten, om toch scherp uit te kijken naar het noorden, van waar de Boeren konden komen.

2) De staatsartillerie telde 85 man, en was, daar zij geen kanonnen meer bezat, in een bereden corps vervormd. Aanvoerders waren de majoors WOLMARANS en PRETORIUS.

De avond kwam, en de maan scheen in ongewonen glans boven het sluimerende veld. De schildwachten staarden zwijgend in den nacht, maar het bleef stil. Geen voetstap werd gehoord; geen klakken van het Mauserslot; geen schuren van het geweer in den leeren riem....

De schildwachten bleven op hun hoede - o, zij kenden hun vijand! Zij hadden er meer van gehoord - kameraden hadden hun bij de gezellige kampvuren verteld, hoe de Boeren de Roodhuiden waren van Afrika; hoe zij den vijand beslopen met het geduld van katten, en dan - in een ondeelbaar oogenblik! - uit de duisternis windsnel opdoken en alles uitroeiden, wat hun onder het mes kwam!

Het werd nu donker; de maan was ondergegaan, en zware mistwolken golfden over het veld.

En de schildwachten stonden op hun post; hun zintuigen waren op het uiterste gespannen, doch daar - dáár - wat was dat?

De opmarsch der Boeren had naar de nauwkeurige opgaven van den opperbevelhebber plaats. Tegen twee uur in den nacht kwam er echter een zware mist opzetten, en toen BEN VILJOEN met zijn staf in het centrum had stellinggenomen, kwam uit de nevelwolken een rapportganger opdagen.

Hij bracht slechte tijding: de veldkornetschappen van Mijburgh en Ceronie waren door den mist verdwaald geraakt, en zouden niet in staat zijn, bijtijds Zwartkopjes te bereiken.

BEN VILJOEN fronste de wenkbrauwen. Er mocht - zou het goed gaan - geen schalm aan de keten ontbreken, en Zwartkopjes zou een leelijk nummer kunnen worden in het bloedig concert.

Maar hij was niet van plan, om de onderneming op te geven. Trouwens er was geen tijd meer voor. Hij sloeg zijn regenjas open, stak een vuurhoutje aan en keek op zijn horloge.

Het was nu drie uur twintig minuten, en over tien minuten zou de bestorming beginnen. Dat was de afspraak.

Het waren tien lange minuten; zij leken een eeuwigheid.

Het bleef stil, doch plotseling riep een der uitgezette wachten uit de duisternis: ‘Ik hoor roepen - wat kan dat zijn?’

Toen sprong BEN VILJOEN vastberaden op.

‘Het is tijd, kerels!’ riep hij, en twee schoten verbraken met hun scherpen, harden knal de stilte van den nacht.

Het was precies half vier.

Daar - uit de verte - kwam het antwoord. Het ratelde door de duisternis heen; het lekte in vlammende tongen tegen de versterkingen van den vijand op.

Het bleef zeer donker, doch de duisternis werd verlicht door het ge-

weervuur, dat in al nauwer gordel de forten omsingelde. De bestorming was begonnen aan den Zuid- en den Oostkant, van waar de Engelschen geen aanval hadden verwacht, en de schildwachten lagen dood aan de voeten der overwinnaars. Majoor COTTON drong vooruit, maar kreeg een gevaarlijk schot door het hoofd, en de Boeren sprongen, door vechtgeneraal MULLER schitterend aangevoerd, over de verschansingen in het Engelsche hoofdlager. De soldaten, van hun aanvoerder beroofd, werden snel overmand, en het fort was binnen weinige minuten genomen.

Er was een ander fort: de kanonheuvel, dat terzelfder tijd werd berend. De kapitein trad met den revolver in de hand de Boeren tegemoet, maar een geweerschot verbrijzelde zijn arm, en de bezetting van dit fort gaf zich eveneens over.

Maar de Boeren stonden vreemd te kijken, toen zij het geweldige marine-kanon in ontvangst namen, dat zich hier bevond. Het was een monster; de Boeren hadden zelden zoo'n gevaarte gezien; het werd 'Lady Roberts' genoemd.

De soldaten werden ontwapend, en Boeren en soldaten begonnen nu te buiten. Doch de soldaten wisten in het commissariaat beter den weg dan de Boeren, en als wolven op den rum en de whiskey aanvallend, dronken zij meer, dan zij konden verdragen.

De Engelschen hadden 60 dooden en gewonden; de Boeren 5 dooden en 7 gewonden, onder welke de dappere luitenant NORTJE en korporaal J. COETZEE.

Er werden bovendien 250 man krijgsgevangen gemaakt, en in een langen, zonderlingen

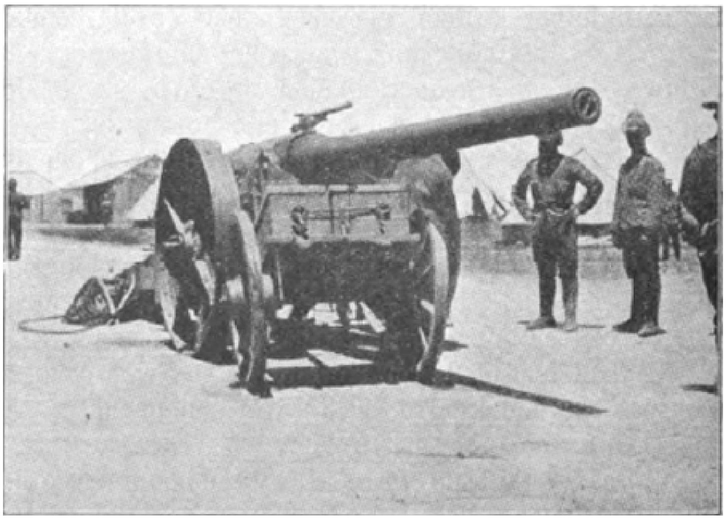

Een marinekanon van het type 'Lady Roberts', zooals er door de Boeren een werd veroverd bij Helvetia.

sleep van juichende burgers, dronken soldaten en met buit beladen wagens werd, toen de zon boven de kimmen verrees, de terugtocht aanvaard.

Doch men had een klein Engelsch fort vergeten, dat op de vertrekkenden een levendig maar vruchteloos vuur opende. Ook de

twee Vijftienponders van Zwartkopjes lieten hun zware basstemmen hooren; zij staakten echter hun kanonnade, uit vrees, de krijgsgevangenen te raken.

De morgenzon was intusschen schuil gegaan, en in een ontzettend onweer, terwijl hagel en bliksem het luchtruim doorkliefden, werd de tocht naar Dullstroom voortgezet. In den avond werd het dorp bereikt, doch de wagen met ammunitie voor lady ROBERTS was in het moeras blijven steken.

De overrompeling was intusschen prachtig gelukt; de humor begon bij BEN VILJOEN boven te komen, en in het slot van een brief, dien hij aan generaal SMITH-DORIEN te Belfast richtte, schreef hij het volgende:

'Ik was genoodzaakt, om "The Lady Roberts" van Helvetia te verwijderen, zijnde deze dame eene ongewenschte inwoonster van die plaats. Ik kan u echter mededeelen, dat zij in hare nieuwe omgeving en in het veranderde gezelschap in zeer goede stemming verkeert, en heel tevreden is met haar lot.'

Zes dagen later - het nieuwe jaar was in het land - ontving BEN VILJOEN een oproeping van kommandant-generaal LOUIS BOTHA uit Ermelo, om zijn kommando's gereed te houden, en naar Hoedspruit te komen, ten einde een krijgsraad bij te wonen.

BEN VILJOEN stelde orde op alles, en reed met zijn staf naar de opgegeven plek.

LOUIS BOTHA was er reeds; hij had een langen en gevaarlijken tocht moeten maken, en had zich vermoeid te slapen gelegd in de schaduw van het geboomte.

Hij werd gewekt door het luid gerucht der aankomenden, sprong recht overeind, en met zijn zonnigen glimlach BEN VILJOEN naderende, drukte hij dezen krachtig de hand en zeide: 'Dag, ou-broer, hoe gaat het?'

Met ou-broer ging het natuurlijk heel goed; hij had zoo pas de Engelschen op hun baatje gegeven, en hij had er wel weer lust in.

Nu, daar was het om te doen; er werd onmiddellijk een groote krijgsraad belegd, waarop het plan werd besproken van een gelijktijdigen aanval op de lijn Pretoria - Komatipoort, om de verbinding van het Engelsche leger met de Delagoa-baai te verbreken.

Het was een groot, stout plan. De volgende plaatsen zouden worden bestormd: Panstation, Wonderfonteinstation, Belfastdorp, Monumentheuvel, (bij Belfast), Kolenmijn (bij Belfast), Dalmanutha en Machadodorp.

Maar al was het een groot, stout plan, toch was het aan groote bedenkingen onderhevig. De lijn van aanval besloeg een lengte van 22 mijlen; de bedoelde plaatsen waren door flinke garnizoenen bezet, en terwijl de aanval tegelijkertijd van het Noorden en het Zuiden moest geschieden, bestond er tusschen de kommando's van Ben Viljoen, die ten

Noorden van de spoorlijn, en de kommando's van Louis Botha, die ten Zuiden van de spoorlijn zouden stormen, geen andere verbinding dan de rapportgangers, die telkens de versterkte spoorlijn moesten overschrijden.

Er was geen denken aan, om den aanval op den dag te wagen, want hij moest een overrompeling zijn, doch aan den anderen kant bleef een nachtelijke bestorming zeer gewaagd, daar de beide Boerenstrijdmachten los van elkander de bestorming zouden moeten ondernemen, in de hoop, elkander onder het vuur van den vijand te ontmoeten.

Daarbij kwam, dat den Engelschen de overrompeling van Helvetia en het ongehoorde verlies van een marine-kanon nog versch in de knoken zat. Zij zouden de uiterste waakzaamheid betrachten, en zich niet ligt laten verschalken.

Doch de meerderheid van den krijgsraad wilde den aanval; de dappere generaals CHRISTIAAN BOTHA en TOBIAS SMUTS stonden met 1200 man reeds in de nabijheid der spoorlijn, en er werd besloten, dat de ververschillende kommando's te middernacht van den 7[den] Januari (1901) in de aangewezen stellingen zouden zijn: BEN VILJOEN ten Noorden, CHRISTIAAN BOTHA en TOBIAS SMUTS ten Zuiden der spoorlijn.

De kommando's van VILJOEN trokken in den avond op; zij hadden een afstand van 15 mijlen af te leggen, en snel volgden zij de gidsen, die hen naar de aangewezen punten zouden leiden.

Het was donker; er woei een snerpende wind uit het Oosten, en er viel een fijne stofregen, die tegen negen uur in een harden stortregen overging. De burgers leden bittere koude; zij hielden geen drogen draad aan het lijf, en met verkleumde, bibberende leden zetten zij zwijgend den tocht voort.

Ze waren in verscheiden zelfstandige afdeelingen gesplitst. Kommandant TRICHARDT trok op Pan- en Wonderfontein aan; de Lijdenburgers zouden Dalmanutha en Machadodorp bestormen; majoor WOLMARANS rukte op de Kolenmijn, generaal MULLER op den Monumentheuvel en BEN VILJOEN op Belfastdorp aan.

Tegen tien uur hield de regen op, maar een zware nevel steeg op uit de ravijnen en kloven, en het werd zoo donker, dat men nauwlijks één pas ver kon zien.

De rapportgangers, die de bewegelijke schakels vormden der voorttrekkende kommando's, hadden een hoogst bezwaarlijke taak, om de verbindingen te onderhouden, doch te middernacht hadden majoor WOLMARANS, generaal MULLER en de opperbevelhebber BEN VILJOEN hun aangewezen punten bereikt, en het bloedige werk kon een aanvang nemen.

De wind was aangewakkerd; hij brulde als een storm over het veld, maar de staatsartillerie onder WOLMARANS aarzelde geen oogenblik, en rukte in de tastbare duisternis op de Kolenmijn aan.

Zij bereikten ze echter niet; door de donkerte misleid, stommelden zij er schuins voorbij, maar terugkeerend op hun schreden, ontdekten zij de Kolenmijn en begonnen de bestorming.

De Engelschen waren gewaarschuwd; zij hadden het gerucht van hun voetstappen gehoord, en openden plotseling, uit de nabijheid, een onverhoedsch, hevig geweervuur.

Doch de wakkere artilleristen kenden hun plicht; 4 man sneuvelden, en 9 man werden gewond, voordat de vijf voet hooge schansmuur was bereikt, maar zonder aarzeling, met onbuigbaren moed stormden zij vooruit, beklommen den muur en sprongen in de schans - midden onder den vijand!

Toen was de kracht der verdediging gebroken; luitenant MARSHALL, de bevelhebber van het fort, stortte zwaar gewond neer, en de kleine maar dappere bezetting gaf zich over: 40 man, dooden en gewonden meegeteld.

De staatsartillerie had in het geheel een verlies van 5 dooden en 13 gewonden; onder de laatsten was luitenant COETZEE, die later zijn dapper leven op zoo gruwelijke wijze zou moeten laten in de handen der met de Engelschen verbonden Kaffers.

Generaal MULLER liet intusschen zijn manschappen in den vorm van een halve maan op den Monumentheuvel aanrukken.

De buitenschildwachten stonden op honderd passen afstands van den heuvel, maar bij de tastbare duisternis zagen zij de Boeren niet, voordat dezen hun de hand op den schouder legden. Zij gaven zich over; er werd geen schot gelost.

De burgers waren den heuvel tot op twintig pas genaderd, toen door de dichte duisternis de alarmroep werd gehoord: ‘Halt - werda?’ Tot drie keeren toe werd de alarmroep gehoord, maar de Boeren stapten zwijgend voort. Nu echter begon er beweging te komen op den heuvel; de Engelsche Lee-Metfords verlichtten de duisternis, en bij dat licht zagen de Boksburgers en Johannesburgers, die MULLER'S strijdmacht vormden, de sterke prikkeldraadversperring, die het Engelsche fort omringde. Zij raakten er in verward, maar kwamen er door heen, en sprongen tegen de fortmuren op.

Het werd en harde, bittere strijd. ‘Handen omhoog!’ schreeuwden de Boeren; ‘Hykona!’[1)] schreeuwden de Engelschen terug.

Zij behoorden tot het Koninklijk Iersche regiment, dat wegens zijn dapperheid met roem bekend stond, en de burgers hadden een zwaren stand. Maar zij wonnen terrein; zij beklommen de muren en sprongen in het fort. Hier werd het nu een strijd van man tegen man. De strijders grepen elkander in de borst, vlogen elkander naar de keel; de bajonetten knarsten, en de geweerkolven dreunden; het geklaag der gewonden, het gereutel

1) Hykona, een kafferuitdrukking, die zeggen wil: ‘Ik doe het niet.’

der stervenden en het gebrul der strijdenden vervulde de duisternis, en boven hun hoofden loeide de storm.

Maar daar klonk een hoerah - en nog één - het overstemde het rumoer van den strijd en het geloei van den storm....

Het fort was genomen; de dappere kapitein FOSBERY lag dood op den grond, en om hem heen lagen 60 doode en gewonde Engelschen. De anderen, ruim 80 man, gaven zich over.

Nu lag Belfastdorp aan de beurt, doch waar bleven de kommando's van CHRISTIAAN BOTHA en TOBIAS SMUTS? Er was geen spoor van te ontdekken; de verkenners zochten vruchteloos verbinding te verkrijgen, en BEN VILJOEN vreesde, dat hun aanval mislukt was.

Daarbij kwam de zorg, dat men in de duisternis vrienden in plaats van vijanden zou beschieten; BEN VILJOEN staakte den aanval, en dan, na te vergeefs gewacht te hebben, gaf hij bevel tot den terugtocht.

De vrees was gegrond geweest. Wel was de aanval van den Zuidelijken kant met lofwaardigen moed begonnen, en was CHRISTIAAN BOTHA tot in de schansen van den vijand doorgedrongen, maar in de duisternis van den nacht waren de kommando's in verwarring geraakt; zij hadden op elkander gevuurd, en met het harde verlies van 40 dooden en gewonden hadden zij de bestorming moeten opgeven.

Zoo was de aanslag dan mislukt; de minderheid van den krijgsraad had goed gezien, toen zij de onderneming had afgekeurd, en in geen opgewekte stemming aanvaardden de Boeren den terugtocht.

De bestorming van de Kolenmijn en van den Monumentheuvel hechtte wel een nieuwe, schitterende bladzijde in de Afrikaansche krijgsgeschiedenis, maar de Boeren plukten weinig vruchten van hun overwinning, want de buit was niet groot, de krijgsgevangenen moesten losgelaten, en de verbinding van Engeland met de Delagoabaai bleef ongeschokt.

In den Rook van Vlakfontein.
(29 Mei 1901).

ER werd aanhoudend gevochten; het vuur, dat Afrika verteerde, reikte van Kaapland tot aan de Limpopo-rivier, en dit reusachtig gebied werd onophoudelijk verontrust door de marschen en de contra-marschen van de groote Engelsche legers en van de kleine, bewegelijke Boeren-kommando's.

Er ging geen week voorbij, of er werd gevochten - wat zeg ik? - er ging geen dag voorbij, dat er niet op verschillende punten werd

gestreden, doch deze botsingen bepaalden zich gemeenlijk tot kleine vinnige schermutselingen, terwijl nu en dan een zwaar gevecht als een vuurzuil oprees boven het brandende Afrika.

Tot deze zware gevechten behoort de bloedige ontmoeting bij Vlakfontein.

Generaal DIXON stond toentertijd ten westen van Krugersdorp. De Engelschen waren in die buurt druk in de weer. Er werden blokhuizen gebouwd, observatie-posten geplaatst, terwijl de oogsten werden vernield en de huizen platgebrand.

DIXON'S strijdmacht bestond uit 1600 man, waarvan de helft cavalerie en 8 kanonnen. Hij kampeerde den 25sten Mei bij Nauwpoort ten zuiden der Magaliesbergen, waar het Engelsche legerbestuur hem de welkome tijding bracht, dat de Boeren twee kanonnen en een groote hoeveelheid ammunitie hadden begraven op de boerderij Waterval bij Vlakfontein. Een Boerenkrijgsgevangene van Greenpoint bij Kaapstad had de plek verraden, en de ellendeling werd aan generaal DIXON toegevoegd, om bij het opzoeken de noodzakelijke aanwijzingen te doen.

Zoo trok DIXON dan naar Waterval, en den 28sten Mei sloegen zijn soldaten hun legertenten op bij Vlakfontein, terwijl zich in het noorden dreigend de kop van Elandskrans verhief, waar CLEMENTS was verslagen.

Het was dien dag te laat geworden, om naar Watelval te gaan, en den volgenden morgen - op den Woensdagmorgen van den 29sten Mei 1901 - trok de Engelsche strijdmacht op, om de begraven kanonnen op te sporen, terwijl 2 compagnieën bereden Derby's achterbleven ter bescherming van het kamp.

Waterval werd zonder moeite bereikt, en onder het toezicht van den ellendeling uit Greenpoint werden de nasporingen begonnen. Maar het werk schoot slecht op; de kanonnen zaten zoo diep, dat Khaki ze niet kon vinden, en DIXON vermoedde terecht, dat de Boeren zoo voorzichtig waren geweest, ze naar een andere plek over te brengen.

In de buurt was er echter nog een andere boerderij, Vlakhoek geheeten, waar eveneens ammunitie heette begraven te zijn. Daarheen wendde DIXON zich nu, maar de zon begon reeds te dalen, en daarom besloot hij, de nasporingen uit te stellen tot den volgenden dag.

Zoo trok dan de strijdmacht naar het kamp van Vlakfontein terug, toen het lange, verwelkte gras, als door een brandenden tooverstaf aangeraakt, plotseling vuur vatte. Het scheen, dat de vossen van SIMSON met hun brandende staarten weer uit de dooden waren opgestaan. Het vuur bewoog zich met een onbegrijpelijke snelheid in vlammende lijnen door de golvende grasvelden[1], terwijl deze lijnen zich verbreedden

1) Generaal KEMP had vooraf lange gangen buskruit gestrooid door de prairie.

'Het vuur bewoog zich met een onbegrijpelijke snelheid' (zie blz. 1241).

en in elkander vloeiden, het geheele land in een gordel van vuur en rook beknellend.

De wind kwam uit het zuid-westen, juist in de richting van Vlakfontein, het Engelsche leger in zware rookwolken hullend, en deze rookwolken waren de herauten der naderende Boeren!

Met 300 dappere Boeren verscheen de jonge, onverschrokken KEMP op het terrein. Zijn volk verkeerde in een ernstige stemming; vóór den stormaanval was de zegen des Heeren over de onderneming afgesmeekt.

Met groote stoutmoedigheid, onder de bedekking van den rook, reden zij op de achterhoede van den vijand in, terwijl de beide vuurmonden, door de Yeomanry beschermd, hen met kanonvuur trachtten te keeren. Maar de Yeomanry sloeg op de vlucht, en de Boeren drongen - door rookwolken en vuurvlammen heen - vooruit naar de kanonnen.

De artilleristen deden wanhopige pogingen, om de kanonnen te redden, maar zij werden neergeschoten bij de stukken. Luitenant MAX DOUGAL kommandeerde het ééne kanon. Hij wankelde en viel, doch hij rees weer overeind, wenkte met de hand, om het kanon te laden, en hield zich overeind aan een wiel van het affuit. Maar terwijl hij een schroef nam van het kanon, joeg een Transvaalsche scherpschutter hem een kogel door het hart, en het kanon was verloren. Ook het andere kanon ging verloren, en terwijl majoor CHANCE, die de achterhoede kommandeerde, naar hulp zocht, waren de Boeren tusschen de Yeomanry gekomen, alles neerschietend, wat hun voor den boeg kwam.

Inmiddels was majoor CHANCE met nieuwe troepen gekomen, om de verloren Vijftienponders te hernemen, en hij naderde de Boeren tot op 40 meter. Maar de Boeren richtten het vuur der Vijftienponders op de aanvallers, verschoten al de ammunitie, en zouden de twee kanonnen in veiligheid hebben gebracht, indien er geen misverstand was ontstaan.

Toen trokken zij af. De Engelschen behielden hun kamp, maar zij hadden hevige verliezen geleden, en het gevecht van Vlakfontein was een onbetwistbare overwinning der Republikeinsche wapenen.

Het rapport van generaal KEMP over het gevecht luidde als volgt:

'Den 29sten Mei trok een vijandelijke macht uit van Vlakfontein, waar wij hen in het open veld aanvielen; wij veroverden twee 15-ponder Armstrong-kanonnen met ammunitie. Wij verschoten alle ammunitie op den vijand. Een aantal van onze eigen menschen, die ons bij vergissing voor vijanden aanzagen, vuurden op ons, waardoor wij gedwongen werden, terug te trekken, en de kanonnen in den steek te laten. Later hebben wij ze vernield. De burgers stormden met grooten moed tot op ongeveer 20 yards van den vijand. Het verlies des vijands is zeer aanzienlijk; ongeveer hetzelfde als zijn verlies bij Nooitgedacht, en daar wij slechts

De Engelsche artillerie tusschen twee vuren, bij Vlakfontein

200 Yards van hem af waren, had hij meer gesneuvelden dan gewonden. Onze verliezen bedroegen negen gesneuveld,[1] vier ernstig en zeven licht gewond.'

Het voor de Engelschen zoo moorddadige gevecht had niet langer dan twee uren geduurd; zij hadden zich flink gedragen, ofschoon zij waren overrompeld, doch men mag niet vergeten, dat zij vijf maal sterker waren dan de aanvallers, die bovendien eerst de kanonnen moesten veroveren, waarmee zij moesten vuren.

Hadden de Engelschen zich flink gedragen in den strijd, zij waren minder flink nà den strijd, toen zij de Boeren gingen beschuldigen van wreedheden, tijdens het gevecht bedreven. Gelukkig kwam de Transvaalsche regeering nog bijtijds achter dien laster, dien zij dan ook door verscheiden beëedigde verklaringen heeft kunnen ontzenuwen.

Al hadden de Engelschen hun kamp bij Vlakfontein behouden, zij voelden er zich toch niet meer op hun gemak. Zij hadden te veel geleden, om een tweeden aanval te durven afwachten, en toen zij bericht ontvingen, dat de Boeren versterkingen hadden ontvangen, haastten zij zich om weg te komen.

Dit geschiedde in den avond van den 31sten Mei des avonds te half tien. Het hospitaal met de zwaargewonden moest worden achtergelaten, en onder een heldere maan en bij een harde vorst werd de terugtocht aanvaard. Vele achterblijvende ossenwagens met gebroken assen wezen het spoor aan van het terugtrekkende leger; de terugtocht leek een vlucht en wèrd een vlucht, die eerst den volgenden morgen te vijf uur eindigde, toen DIXON'S leger in gedemoraliseerden toestand te Nauwpoort aankwam.

Toen herhaalde zich het oude lied. KITCHENER liet overweldigende strijdmachten aanrukken, om de Boeren te verpletteren, maar de Boeren zochten hun sluiphoeken op, en waren spoorloos verdwenen.

Op het Rebellenpaard dwars door Kaapland heen.

OP Dingaansdag, 16 December 1900, trok het kommando van den even bekwamen als moedigen KRITZINGER bij Rhenosterhoekdrift Kaapland binnen. Het geschiedde tijdens de derde drijfjacht op CHRISTIAAN DE WET, en al was het dezen niet gelukt, om zelf de poort van Kaapland binnen te trekken, hij had die poort toch opengestooten voor KRITZINGER.

1) Onder de gesneuvelden bevonden zich twee Duitschers, gebroeders BEHRENDAHL, die altijd te zamen waren geweest, en door één bom werden verpletterd.

KRITZINGER trok onmiddellijk naar Burgersdorp, nam den 18^{den} December bij Knapdaar een Kaapsche politie-afdeeling gevangen, en reed Ventersdorp binnen.

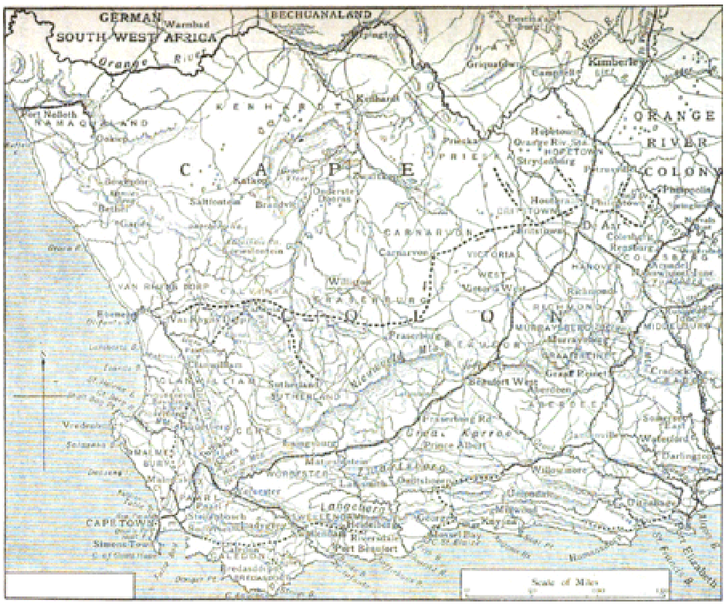

De stippellijnen met de pijltjes op dit kaartje geven de route aan, door het kommando van HERTZOG en BRAND genomen.

Een tweede kommando Boeren - onder HERTZOG en BRAND - was het eerste snel gevolgd. Het passeerde den 17^{den} December bij Zanddrift de Vaalrivier, trok door Philipstown, en overschreed bij Houtkraal, ten

noorden van de Aar, de spoorlijn. Het kommando, door bereden infanterie vervolgd, keerde zich plotseling om, en nam een Engelsche troepenmacht gevangen: een waarschuwing voor de anderen, om hen niet te driftig te volgen.

Den 22sten December klepperde de voorhoede Britstown binnen, terwijl HERTZOG en BRAND een dag later in volle glorie volgden. De boerderij van Dr. SMARTT, den vinnigen Boerenhater, werd in de asch gelegd, en zijn struisvogelfokkerij vernield als een vergelding voor al het kwaad, dat hij den Boeren had berokkend.

Er kwam een zekere verbazing over de Engelschen bij den vermetelen rit der Boeren, en toen twaalf mijlen ten zuiden van de Aar een kleine spoorbrug in de lucht vloog, en de spoordienst plotseling werd lam gelegd, klom de verbazing tot verbijstering.

De geruchten van naderende Boerenkommando's vervulden de lucht; de geheele bevolking werd door een groote onrust aangetast, en deze onrust steeg, daar de Boeren een onweerstaanbare neiging betoonden, om de telegraafdraden door te knippen.

Er kwamen geen tijdingen meer; men moest zich met gissingen tevreden stellen, en men tastte in het duistere. MILNER vaardigde de krijgswet uit over de noordelijke districten; hij strekte ze vervolgens uit over geheel Kaapland, en hij riep bij proclamatie alle loyale Kapenaars op, om de rebellen te keeren.

De Boeren antwoordden daarop, door snel op te rukken naar het zuiden.

Zij rukten in twee kolonnes op. In het westen trokken HERTZOG en BRAND; in de Middellanden KRITZINGER.

HERTZOG verrastte een rijk konvooi van 26 ossenwagens, dat slechts door 25 politie-mannen was gedekt. Zonder een schot te lossen, werd het konvooi genomen; de politie-mannen werden naar huis gezonden met een behoorlijk aandeel in den buit, want de winnende hand is mild, en dan werd er de gang weer in gezet.

De Afrikaansche Vijfkleur scheen op de vleugelen van den wind te worden voortgedragen; Prieska, Carnarvon, Fraserburg, Calvinia zagen de rebellen-kommando's. Dan wendde HERTZOG zich plotseling naar het zuid-oosten, bezette Clanwilliam, en trok naar den oceaan, naar de Lambertsbaai!

Zoo was de stoute droom der Afrikaanders dan in vervulling gegaan, en hetgeen de geheele Boerenmacht in twaalf maanden tijds te vergeefs had beproefd, werd door het kommando van HERTZOG en BRAND in vier weken volbracht.

Zij hadden de kust bereikt, en hunne naar vrijheid dorstende harten dronken de lucht der vrije zee. De ijzeren gordel was nu gebroken;

Het portret rechts is dat van Kommandant KRITZINGER, het andere dat van een zoon van OLIVIER.

zij konden de hand weer reiken aan het buitenland, en was Engeland niet de eerste zeemogendheid der wereld geweest, dan zou uit het buitenland hun alles zijn toegestroomd: mannen, kanonnen, geweren en geld...

De Engelsche autoriteiten hadden inderdaad vernomen, dat een smokkelschip op de loer lag, om een lading wapens en ammunitie in de Lambertsbaai te lossen, en de oorlogskruiser 'Sibylle' werd er heengezonden, om het smokkelschip op te wachten.

Doch zoover waren de Boeren nog niet, om er smokkelschepen op na te houden, en in plaats van het smokkelschip kwam er een hevige storm opzetten, die de 'Sibylle' den 16den Januari 1901 op het strand joeg en versplinterde.[1)]

KRITZINGER was goed in den pas gebleven met het westelijke kommando; twee dagen na het vergaan der 'Sibylle' verscheen hij voor Willowmore, en weinige dagen later galoppeerden zijn patrouilles tot voor Uniondale en Oudtshoorn, vijf uur gaans van den Oceaan!

De voorspoed der Boeren wekte een ware paniek in Kaapstad. Men dacht aan een komplot, dat Kaapstad wilde overleveren in de handen der rebellen; de Duivelspiek werd bezet met marine-kanonnen; er werden schansen gegraven; de krijgsgevangenen moesten hun kampen verlaten, en de Jingo's vertelden elkander met verschrikte gezichten, dat CHRISTIAAN DE WET en LOUIS BOTHA een zwaren eed hadden gezworen, hun baarden te zullen laten groeien, totdat de Vijfkleur was geheschen aan den hoogsten toren van Kaapstad.

De Boeren-inval had intusschen zijn hoogwatermerk thans bereikt;

1) De manschappen werden gered.

een algemeene opstand in Kaapland bleef achterwege, daar er een groot gebrek was aan paarden en een nog grooter gebrek aan wapens, en het hoogste, wat de rebellen-kommando's konden doen, was, zich staande te houden op Engelsch gebied.

En dit deden zij, en zij deden het op voortreffelijke wijze! Zij dwongen Engeland, om 50.000 man in Kaapland te houden, en zij hebben door hun dapperheid, hun onverschrokkenheid, hun leeuwenmoed in den hachelijken strijd tegen een overstelpende overmacht een onverwelkelijken eerekrans gevlochten in de met bloed en tranen gedrenkte Afrikaansche geschiedenis!

LOTTER en enkelen zijner mannen.
(LOTTER zit op den stoel; de man naast hem, in lichten jas, is luitenant WOLFAARDT).

In dien eerekrans zijn twee namen gevlochten, die met rouwfloers zijn omhuld, en waarvan het rouwfloers eerst zal vallen op den grooten Dag der Vrijheid.

Het zijn de namen van de kommandanten JOHANNES CORNELIS LOTTER en GIDEON JACOBUS SCHEEPERS.

LOTTER'S gevangenneming in den morgen van den 5den September 1901 was een aangrijpend treurspel.

Hij zat in de laatste dagen van Augustus hard in het gedrang; de helft van het kommando had weten te ontsnappen, en met de andere helft - 114 man - zwierf LOTTER rond als het edele wild, dat door vele honden wordt gejaagd, totdat hij door een zwaren nachtelijken marsch langs een moeilijk bergpad wist te ontkomen.

Hij had echter maar voor een oogenblik lucht gekregen, en den 2den September stootte hij op een Engelsche strijdmacht, waarbij hij één man en 30 paarden verloor. De Kapenaren trachtten nu door een zwenking over Paardekraal ruimte te krijgen, doch zij stootten weer op een Engelschen post, waarop LOTTER kort beraden een steil bergpad insloeg, en te middernacht een boerenhoeve bereikte, waar de paarden rust kregen.

Het gevaar scheen nu aanmerkelijk verminderd, doch het was slechts schijn, en in den namiddag van den 3den September vertoonde zich een patrouille van kolonel SCOBELL.

LOTTER begreep, dat het tijd werd, om op te zadelen. Het kleine kommando sloeg de richting in van Petersburg[1)], en Petersburg werd zijn Paardeberg.

Het werd een drijfjacht van lansiers, bereden jagers, genietroepen, rijdende artillerie en militaire wielrijders; in den Woensdagavond van den 4den September sleepten zich de afgebeulde Boeren in een door bergen afgesloten vallei, waar zij hoopten veilig te zijn, en terwijl de schildwachten werden uitgezet, strekten zij zich doodop van vermoeienis neer in de twee Kafferkralen en de schuur, die zich in deze vallei bevonden.

Doch kolonel SCOBELL had hen reeds ontdekt; zijn verkenners verschenen op de bergen, die de vallei omringden, en midden in den nacht werd het kommando, terwijl de schildwachten werden neergeschoten, omsingeld.

In de grauwe schemering van den morgen zagen de Boeren hun wanhopige positie. De weg der ontkoming was afgesneden; de paarden waren aan den haal gegaan, en er schoot niets anders over dan de witte vlag.

Maar de kommandant van deze helden dacht niet aan de witte vlag, en kon hij het schip niet in de veilige haven brengen, dan kon hij er toch mee ondergaan, met de Vijfkleur in top.... in glorie en eere....

Zoo begreep LOTTER het, en zoo geschiedde het. Hij concentreerde zijn kommando in de schuur, en verdedigde zijn laatste stelling, totdat de helft van zijn manschappen was gedood of gewond.

De wanden waren door de kogels doornageld en met bloed bespat; de dooden en de gewonden lagen in de enge ruimte, in groote bloedplassen uitgestrekt, door en over elkander - een hartbrekend gezicht!

LOTTER zelf was onder de gewonden, en nu eerst ging de witte vlag omhoog.

1) Petersburg ligt ten noordoosten van Graaff Reinet.

Op twee open wagens werden de gewonden Graaff Reinet binnengereden; de ongekwetsten volgden te voet: een treurige stoet....

LOTTER werd den 11den October 1901 te Middelburg op de aanklacht van moord[1)] doodgeschoten. Het was een vàlsche aanklacht, maar ze was nòodzakelijk, om den gerechtelijken moord te kunnen voltrekken.

LOTTER, een Kapenaar, behoorde tot een aanzienlijke familie; hij was een dapper krijgsman, een uitnemend aanvoerder, een ware Afrikaner, en is op den jeugdigen leeftijd van 26 jaren met vasten moed den dood ingegaan voor vrijheid en recht.

Zijn luitenants P.J. WOLFAARDT en W.S. KRUGER kregen op denzelfden dag den kogel, doch luitenant D.C. BREEDT mocht nog drie dagen leven. Toen volgde hij zijn kameraden in den dood.

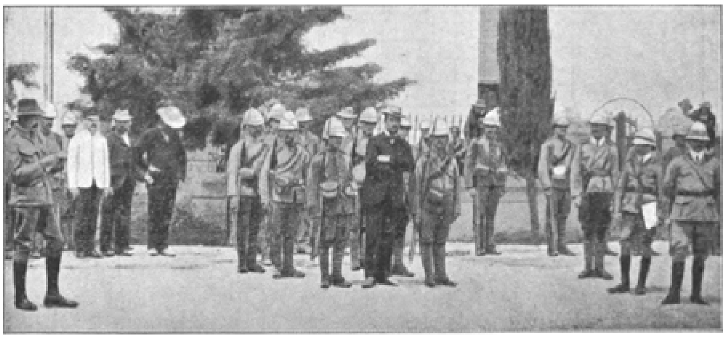

De voorlezing van het vonnis over Kommandant LOTTER.

Kommandant SCHEEPERS, een geboren Transvaler, werd gevangen genomen, terwijl hij, door ziekte uitgeput, op een eenzame boerenhoeve was achtergebleven. Dit gebeurde op den 10den October 1901.

Hij behoorde tot de stoute pioniers, die den tweeden inval in Kaapland voorbereidden, en was reeds in November 1900 met 150 dappere mannen Kaapland binnengetrokken. Hij maakte zijn naam geducht; de roem, die van hem uitging, bewoog vele jonge Kapenaren, om zich bij

1) De Boeren hebben tot het laatste toe in dezen oorlog als vasten stelregel aangenomen, om gewapende Kafferspionnen dood te schieten. Zij wilden de zwàrten buiten een strijd houden, die slechts de blànken raakte, en zagen in het gebruiken van gewapende Kaffers een maatregel, die in de toekomst voor de geheele blanke bevolking van Zuid-Afrika verderfelijk kon worden. De Swazie-Kaffers boden den Boeren herhaaldelijk hun gewapende hulp aan, doch die hulp werd altoos afgewezen, daar ze strijdig was met den vasten regel, dien de Boeren hadden aangenomen.

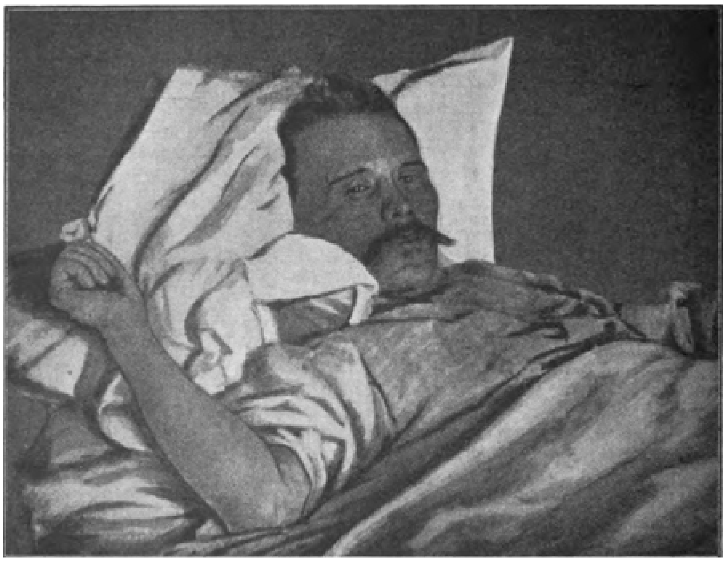

Kommandant SCHEEPERS in het Engelsche hospitaal.

den opstand aan te sluiten, en in een reeks van gelukkige gevechten nam hij meer dan 1300 Engelschen krijgsgevangen.

Hij wilde nooit meer dan 200 manschappen in zijn kommando hebben; de overtolligen zond hij naar andere kommando's, vooral naar kommandant W. MALAN.

Hij werd ziek voor den krijgsraad gebracht op de aanklacht van moord en brandstichting. Hij moest natuurlijk sterven; verscheiden Engelsche officieren, die hij tijdens hun gevangenneming met grootmoedigheid had behandeld, deden hun uiterste, om hem te redden, maar het was te vergeefs.

Het is waar, dat hij de openbare gebouwen van Murraysburg aan de vlammen had prijs gegeven, maar het was een rechtvaardige en zwakke vergelding voor hetgeen de Engelschen in de republieken hadden misdreven, en dat hij bij de gevangenneming van gewapende Kafferspionnen zich gedroeg volgens de instructies, die hij van de Vrijstaatsche regeering had ontvangen, was niets dan zijn plicht.

Op het Kerkplein te Graaff Reinet werd het vonnis des doods over

hem afgekondigd. Hij leunde op den rug van een stoel, terwijl de overste het vonnis voorlas. De overste stond vlak voor SCHEEPERS, en deze luisterde kalm. Dat oog, dat zich van geen schuld bewust was, rustte vol op den officier.

Den volgenden namiddag te halfdrie - op den 18^den^ Januari 1902 - werd hij op een ambulance-wagen naar de gerechtsplaats gereden. Hij was zeer ziek; naar men zeide, verwachtten de dokters, dat hij binnen een paar weken zou sterven.

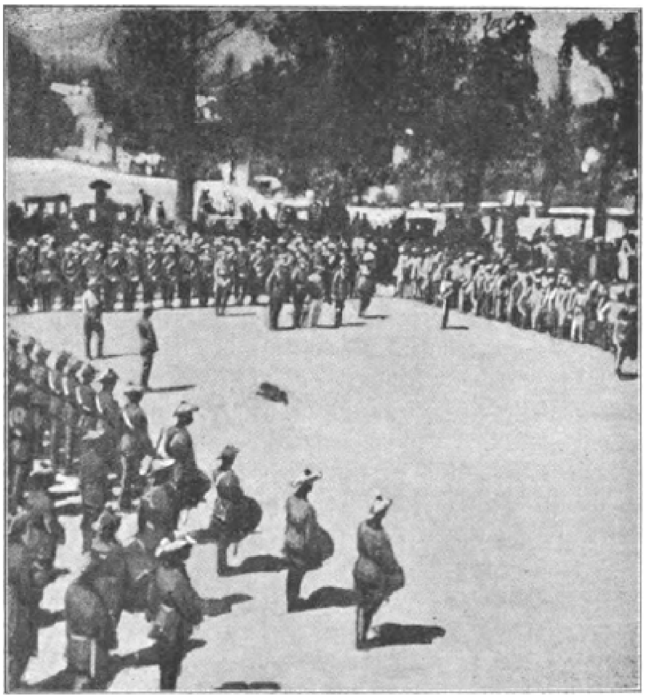

Scheepers gevonnisd.

Naast het gedolven graf stond een stoel, waarop hij werd vastgebonden. Hij verzocht, om niet geblinddoekt te worden, want deze jonge, onversaagde held had zoo dikwijls den dood van aangezicht tot aangezicht gezien, dat hij geen blinddoek noodig had.

Het was zijn laatste verzoek, doch het werd geweigerd, en het moordsalvo van een executie-peloton doodde hem.

Het lijk werd zwijgend in het graf neergelaten; de stoel werd stuk gebroken en op het lijk gelegd.

Zoo eindigde GIDEON JACOBUS SCHEEPERS, nog geen vier-en-twintig jaren oud, zijn heldenleven.

Zes maanden vroeger had hij geschreven aan generaal DE WET: ‘Wij zullen elkander ontmoeten onder onze zoo dierbare vlag, of anders zullen wij elkander niet meer ontmoeten op aarde.’

Zij hebben elkander niet meer ontmoet; ver uit het noorden, uit de Transvaal, was SCHEEPERS gekomen, om zijn martelaarsbloed te plengen in Kaapland; dat mòest zoo zijn, en dat kòn niet anders, want één en ondeelbaar moet zijn het Vereenigd Zuid-Afrika der toekomst!

Maar de jonge SCHEEPERS was nog niet gevangengenomen, toen zijn wreker reeds de Oranje-rivier overschreed.

Het was de Transvaalsche staatsprocureur J.C. SMUTS, weinig ouder dan SCHEEPERS.

Hij had als bevelhebber zijn sporen reeds verdiend, toen hij den 30sten Januari 1901 te Modderfontein, ten zuiden van Krugersdorp, zoo voorspoedig was, met onbeteekenende verliezen een Engelsche legerafdeeling van 220 man, 7 officieren en één kanon te overrompelen en krijgsgevangen te maken.

Na een reeks van zware marschen en contra-marschen door de heele lengte van den Vrijstaat heen, waarbij hij onophoudelijk op de ernstigste wijze door de Engelschen werd bemoeilijkt, passeerde hij begin September 1901 met 200 man bij de Basoeto-grenzen de Oranje-rivier.

Doch de tocht door den Vrijstaat was nog maar kinderspel geweest bij hetgeen hem hier in Kaapland wachtte. Hij werd dag en nacht omgonsd door een geduchte overmacht; bij Penhoek leek hij hopeloos omsingeld, en eerst na een zwaar gevecht, dat van 's morgens elf uur tot diep in den nacht duurde, wist hij een schakel te breken in de keten, die hem omringde.

Den volgenden morgen werd bij Smith-rivier afgezadeld; mensch en dier waren veertig volle uren in het tuig geweest: zonder voedsel, zonder slaap, terwijl zij door zware stortregens en de bitterste koude werden geteisterd. Aan de Afrikaners werden de hoogste physieke eischen gesteld, maar zij kwamen er door heen, want taai is de Afrikaner - taai als esschenhout!

Den 17^{den} September trok SMUTS de Bamboesbergen uit, en bereikte de Elandsrivierpoort, doch hij vond deze versperd door een paar eskadrons lansiers.

Hij bezon zich niet lang; hij tastte den vijand onmiddellijk aan, schoot 73 Engelschen neer, nam 50 man gevangen, en legde beslag op het geheele kamp, waaronder twee kanonnen[1] en 300 paarden en muilen.

1) Een Armstrong-kanon en een Hand-Maxim.

Het verlies der Boeren bedroeg 1 doode en 5 gewonden.

Na deze glorierijke overwinning was zijn kommando weer op het rijkste voorzien, terwijl hij tevens in staat was, om aan andere hulpbehoevende kommando's krijgsvoorraad af te geven.

Doch de Engelsche woede was niet geringer dan hun nederlaag, en SMUTS had zijn vijf zintuigen hard noodig, om buiten het gedrang te blijven. Er was bijna geen doorkomen aan; van vier kanten kwamen de Khaki's aanzetten als sprinkhanen in menigte.

In SMUTS echter zat een tweede DE WET; door een aaneenschakeling van schijnbewegingen wist hij den vijand te misleiden, en den 29sten September bereikte hij veilig Groot Zuurberg.

De Boeren waren half dood van den honger, en vielen op een aanlokkelijke wilde vrucht aan, die hier groeide. Doch het ging hun als den profetenzonen van Elisa, die wilde kolokwinten aten en dan schreeuwden: ‘Man Gods! de dood is in den pot!’

De wilde vrucht van den Zuurberg bevatte een gevaarlijk gif, en hun ingewanden werden verscheurd door de pijn.

En juist op dit uiterst hachelijk oogenblik klonk het geroep: ‘Khaki komt!’ De weerbaarste mannen sprongen vooruit, om den vijand te keeren, hetgeen ook gelukte, en na een onbeschrijfelijken nacht werd de tocht in den volgenden morgen voortgezet. Niemand was aan het gif bezweken, maar vele Boeren waren nog zoo ellendig, dat zij op hun paarden moesten worden vastgebonden, en wel nooit is er een vreemdsoortiger kommando door Kaapland getrokken.

Op den 1sten October (1901) bereikte SMUTS het Addobosch van Uitenhage, maar hij werd weer teruggedrongen naar den Zuurberg, en nauwelijks den berg halverwege opgeklommen, zagen zijn burgers tot hun niet geringe verbazing de kolonne van kolonel GORRINGE achter hen aan klauteren.

Voor een man met een onverschrokken, doortastend karakter was hier een groote slag te slaan, en generaal SMUTS was juist de man voor dit soort van werk.

Hij keerde zich om, en de vervolgers op staanden voet met onstuimig geweld op het lijf vallend, ontstond er langs de helling van den berg een harde, bittere strijd.

De Boeren hadden alles in hun voordeel: het plotselinge, onverwachte van den aanval; hun hoogere positie, die de Engelsche stellingen beheerschte, en de voortreffelijkheid van hun schot. Zij waren daarbij op het uiterste verbitterd, want kolonel GORRINGE had zoo pas verscheiden gevangen Boeren laten doodschieten, en zij streden op het hevigste.

De strijd duurde tot laat in den nacht, maar het was geen strijd - het was een strafgericht. De Engelschen vielen onder de Boerenkogels, of

stortten verpletterd in den afgrond; zij verloren 200 man aan dooden en gewonden.

Na dit strafgericht splitste SMUTS zijn kommando, en onder zijn voortreffelijke leiding bereikten zijn burgers in November Calvinia in de westelijke Kaapkolonie.

Hiermede was de geweldige krijgstocht, die twee maanden had geduurd, en dwars door geheel Kaapland was gegaan, voltooid, terwijl het kommando in de westelijke Kaapkolonie een betrekkelijke, doch welverdiende rust mocht genieten.

Generaal SMUTS had in deze twee maanden verloren 4 dooden, 16 gewonden en 35 gevangenen, te zamen 55 man, terwijl 372 Engelschen waren gedood of gewond, 429 Engelschen gevangen en ontwapend, en 2 kanonnen met veel geweren en veel ammunitie, benevens 1156 paarden en muildieren, allen in goede conditie, waren gebuit.

De tocht van den heldhaftigen SMUTS was intusschen een beeld van het krijgsleven, zooals het door de meeste Boerenkommandanten in 's vijands gebied werd gevoerd.

Het waren dappere mannen, die aanvoerders![1] Daar was de middelmatig groote, stevig gebouwde kommandant MANIE MANITZ, die altijd Khaki-uniform droeg, al wist hij, dat er de dood opstond; daar was de ridderlijke kommandant W. MALAN, die met 28 man den strijd was begonnen, en zijn kommando had zien groeien, totdat het uitzwermde als de bijenkorf; daar was kommandant W.D. FOUCHÉ, die door de Engelschen achtervolgd, de vermetelheid op de spits dreef, door tusschen de opgebroken spoorrails een brief te leggen met de mededeeling, dat hij hier was geweest.

Zij trokken in kleine afdeelingen; hun kommando's waren gemeenlijk niet grooter dan 200 man. Werden zij grooter, dan werden ze gesplitst. Ze waren zonder wagens, zonder karren, en het blauwe hemelgewelf was hun dak. Doch zij waren voortreffelijk bereden, en ieder man bezat behalve zijn rijpaard een pakpaard, waarop de proviand en de buit werden vervoerd.

Zij leefden van de hand in den tand; de kogels, waarmede Khaki werd bestookt, moesten vooraf op Khaki worden veroverd; over de steilste bergpaden, waar één misstap den dood in den afgrond zou tengevolge hebben, slopen zij des nachts langs den vijand voorbij, en als vogelvrij verklaarden door Kaapland zwervend, voerden zij een frisch, vroolijk ruitersleven.

1) Wij noemen o.a. S. PEIJPER, SMIT, FRONEMAN, CONROY, MYBURGH, twee WESSELS' (waaronder LOUIS WESSELS, opvolger van KRITZINGER, VAN REENEN, LATEGAN, MARAIS, THERON, LOUW, BESTERS, I.R. DREIJER, C.C.J. BADENHORST

De Kapenaren wisten onder elkander, in den gezelligen kring; heel wat te vertellen van die vermetele ruiters.

‘Ja kerl,’ zeide dan zoo'n Kapenaar, ‘die Boer is banje slim, op ons plaats te Cradock komt er één aanrij, heelemaal net een Engelsman. Hij praat mooi Engels. Ik sta an die deur, en die man zeg tot mij: ‘Ben jij een Pro-Boer?’ en ik antwoord verschrikt: ‘Ik ben een loyaal Britsch onderdaan,’ en met eens vat die kerl zijn geweer, en wil net op mij skiet en roep: ‘Jou ellendeling, ik zal jou doodskiet.’ ‘Nee,’ schreeuw ik toen, ‘wach 'n beetje; ik is ni voor die Rooinekke nie!’

‘En daar is mijn broer,’ vertelt een ander (ook uit Cradock); ‘hij laat een nieuwe rijbroek maak en een paar kapstevels, en rij toen weg naar een rebellen-kommando. En zijn kommandant beloof hem, dat als hij zwaar gewond is, dan zal hij hem maar lieverste dood skiet, om nie in die hande van die Engelse te val nie. En hullie het banje lekker rond gerij, en een partij keere kom hullie nabij die dorp, en stuur hullie een kerl met hullie peerde, en die word dan beslaan in die dorp, zonder dat die Engelse er wat van merk.’

‘Nee, bij ons had die Boere geen Khaki aan,’ valt een ander in, uit Oudtshoorn; ‘ze rijen mooi in 't zwart, de meeste met fijn gesteven hemden en hooge boorden[1]. Twee het op ons plaats een partijtje cricket gespeul. Ons wis nie, dat hullie Boere was. Hullie zeg, dat hullie schoolmeesters was, die naar een plaats moes anderkant Oudtshoorn; hullie rust lang bij ons uit, en gezels net lekker. Maar tegen die avond komt een kommando op ons plaats, en nou ziet ons, dat die twee kerls speurders van die kommando was.’

‘En ik was in Port Alfred met vader en moeder,’ zegt een derde; ‘en ik hoorde, dat Jan, die met mij op college was te Wellington, nu te Grahamsstad is gekom. Ik naar hem toe! En ja, daar was hij; heelemaal een mooie mijnheer. Twee dagen lank is hij in die kamp van die militaire te Grahamsstad, en op 't laatst gaat hij weer naar zijn kommando terug.’

Zoo vertelde men elkander zijn indrukken, en de harten van het jonge Afrika popelden bij die verhalen, en de Kaapsche kommandanten werden de nationale helden, wie te kennen, wie maar eens de hand te hebben mogen drukken, als een buitengewoon voorrecht werd beschouwd.

Zoo stond dan de Hollands-Afrikaansche bevolking, die het tweederde gedeelte van Kaapland vormde, met haar volle sympathie aan den kant der kleine kommando's, wat voor deze geen geringe steun was in den zwaren strijd.

Zij waren dan ook in staat, om zich te handhaven. Zij telden te zamen hoogstens 3.000 man, maar zij dwongen KITCHENER om

1) Dit waren spionnen der Boeren.

50.000 man in Kaapland te houden, terwijl generaal FRENCH, de opperbevelhebber in Kaapland, te weinig had aan die 50.000 man, om hen te vernietigen. Zij groeiden tegen de verdrukking in; in dezelfde maand, waarin SCHEEPERS werd gevangen genomen, leverden zij aan de Saldanhabaai een gevecht met een Engelsche kanonneerboot, en toen de vrede geteekend werd, stonden hun kommando's onverwonnen en onbedwongen in 's vijands gebied.

Onder de Vlag van Louis Botha.

DEN dag na den droeven 5den September 1901, toen LOTTER'S kommando in het verre Kaapland werd verpletterd, sprongen de Oost-Transvaalsche kommando's in het zadel, de koppen van hun paarden naar het zuiden richtend.

Het was een verrassing voor de Engelschen. Zij hadden de districten van oostelijk Transvaal schoongeveegd, maar het bleek nu toch, dat zij een hoek hadden vergeten, en de Boeren, die zoo lang waren gejaagd, wilden nu op húnne beurt eens jagen.

De reden voor deze plotselinge offensieve was niet recht duidelijk. Het waarschijnlijkste was, dat LOUIS BOTHA aan DE WET een krachtige verlichting wilde bezorgen, terwijl het meteen geen kwaad kon, om tegenover KITCHENER'S beruchte Augustus-proclamatie, die de Republikeinsche voormannen in den ban deed, eens het stalen voorhoofd van den waren Afrikaner te toonen.

In mist en regen trokken de Boeren-kommando's op. Ze hadden van de Kaffers weinig plezier; de Kaffers gedroegen zich vijandig, en omgekocht door de Engelschen, weigerden zij, inlichtingen te verschaffen.

Inmiddels hadden de Engelschen geruchtswijze de nadering van LOUIS BOTHA vernomen, en zij namen hun maatregelen. Een kolonne werd gezonden naar Volksrust; het garnizoen van Wakkerstroom werd versterkt, en terwijl twee andere kolonnes zich langs de meest bedreigde punten zouden bewegen, ontving majoor GOUGH bevel, om zich met zijn troepen per spoor van Kroonstad naar Dundee te begeven.

Hij voldeed aan deze order, en bereikte den 13den September (1901) zonder ongelukken Dundee. Men wist echter nog niet, waar de Boeren eigenlijk zaten, en eerst twee dagen later vernamen de Engelschen van een gevangen Transvaler, dat LOUIS BOTHA den 12den September aan het

hoofd van eenige kommando's ten zuiden van PIET RETIEF was verschenen.

Snel werden nu de Natalsche strijdmachten gemobiliseerd; zij zouden in vereeniging met het Engelsche leger den vijand weerstaan, en voor den tweeden keer in dezen oorlog, na een rustpauze van twee jaren, werden de gezegende landouwen van Noord-Natal met een nieuwen Republikeinschen inval bedreigd.

Onder deze omstandigheden was het gewaagd, om de gouvernements-magazijnen te Vrijheid met nieuwen proviand te voorzien. Trouwens men wist bij ondervinding, hoe tuk de Boeren waren op konvooien. Er gebeurde intusschen niets bizonders, en het konvooi, dat onder een behoorlijke dekking den tocht van Dundee naar Vrijheid aanvaardde, bereikte zonder ongevallen de plaats van zijn bestemming.

De terugtocht werd echter door zware stortregens vertraagd, en toen hij zou worden aanvaard, hadden de autoriteiten te Vrijheid er bezwaar in, daar meer dan één Boeren-patrouille op de omringende randen was gezien.

Een ordonnans bracht deze tijding te Dundee, waarop kolonel STEWART en kolonel GOUGH met hun strijdmachten oprukten, om het eskorte van het konvooi te versterken.

STEWART voerde het bevel over 500 man en 3 kanonnen. GOUGH'S afdeeling was even groot.

GOUGH ging met frisschen moed voorop; hij trok door De Jagersdrift, en den ruwen, hobbeligen weg volgend, ontdekte hij bij Scheepersnek een afdeeling Boeren.

Hij wilde onmiddellijk jacht op hen maken; hij vermoedde, dat zij hem niet hadden gezien, en zijn eenige vrees was, dat zij zich uit de voeten zouden maken, voordat hij hen kon bereiken.

Doch deze vrees was zonder grond.

De legertros was bij kolonel STEWART, die de achterhoede vormde, terwijl GOUGH met de voorhoede op een uur afstands vooruit was.

Hij zond een ordonnans aan STEWART met het verzoek, om door te rijden en hem te steunen, terwijl hij zich gereed maakte, om met drie compagnieën bereden infanterie en de kanonnen de afdeeling Boeren langs een omweg in den rug aan te tasten.

De Transvalers schenen geen onraad te merken, en het gelukte aan GOUGH, om zijn kanonnen op een punt te brengen, waar hen slechts een afstand van 1200 meter van de Boeren scheidde. Tegelijkertijd naderde een compagnie van zijn bereden infanterie de linker-, een andere compagnie de rechterflank der Boeren, om een paar bergranden te bezetten, die de Boerenpositie volkomen beheerschten.

De maatregelen waren zoo nauwkeurig genomen, dat een mislukking ondenkbaar scheen, maar de schimmen der verslagen Engelschen, die

zestien maanden geleden bij dit zelfde Scheepersnek in een vreeselijke hinderlaag waren gevallen, hadden kolonel GOUGH tot voorzichtigheid moeten manen.

Doch zie - het was reeds te laat!

Als uit den grond rees plotseling een kommando van 500 Boeren op. Zij stoven als een wervelwind over de vlakte, en besprongen de eerste Engelsche compagnie.

Ze werd verpletterd onder de hoeven der paarden, onder het geweld van het Boerenvuur. Dan werden de kanonnen bereikt, en de kanonniers bij de stukken weggeveegd. Binnen één minuut, binnen zestig tellens was het geschied.

Vervolgens kreeg de andere infanterie haar beurt; zij werd tegen den grond gesmakt, en het heele gevecht, waarin de Boeren slechts onbeteekenende verliezen leden, duurde geen drie minuten. Binnen drie minuten was de schitterende troep, in zoover hij niet was gedood of gewond, gevangen, en onder de 240 ongekwetste gevangenen bevond zich de bevelhebber, kolonel GOUGH.

Toen kolonel STEWART door een ontsnapten Khaki hoorde van de harde ramp, en toen hij tevens vernam, dat LOUIS BOTHA op het gevechtsterrein was verschenen, begreep hij, dat de terugtocht verstandig was, en te verstandiger, naarmate hij eerder werd uitgevoerd. Hij liet onmiddellijk terugtrekken, en kwam met den legertros in veiligheid te Jagersdrift aan.

Het vermoeden, dat de oorlogswolken zich opnieuw zouden samenpakken boven Noord-Natal, begon nu waarschijnlijkheid te worden. LOUIS BOTHA zou, zedelijk sterk door de behaalde zegepraal, een groote neiging gevoelen, van het Oosten Natal binnen te dringen, terwijl er een gerucht was, dat de rustelooze DE WET het van het Westen zou beproeven. In elk geval was het een feit, dat reeds 150 Vrijstaters door de Drakensbergen waren gebroken, en de groote reuzenstrijd, die in Natal was begonnen, en in vlammende stroomen Transvaal had overheerd, zou thans naar zijn oorsprong terugvloeien.

Doch de Boeren kwamen niet.

De tienduizenden Engelschen, die gereed stonden, om aan LOUIS BOTHA een behoorlijke ontvangst te bereiden, en hem de harde ramp van Scheepersnek met rente terug te betalen, wachtten te vergeefs, en de oorlogswolken, die boven Noord-Natal hadden gedreigd, barstten los boven Zoeloeland.

Er lagen twee sterke forten op de grenzen van Zoeloeland: Itala en Prospect. Zij lagen op den kruisweg der wegen van Vrijheid en Dundee, en vormden een slagboom voor elke macht, die langs dezen weg Natal wilde bereiken.

Het was in den namiddag van den 25sten September (1901), dat majoor CHAPMAN van Kafferspionnen de verrassende tijding ontving, dat een Boerenkommando snel oprukte naar fort Itala.

Majoor CHAPMAN voerde het bevel over Itala; zijn krijgsmacht bestond uit 300 man bereden infanterie met 2 kanonnen, en een gewapende Kaffermacht.

Nog dienzelfden avond ontving hij de tijding, dat de Boeren tot op tien mijlen afstands waren genaderd, dat het op Itala was gemunt, en dat hij den aanval van twee kanten kon verwachten.

Elk oogenblik ontving de majoor nieuwe tijdingen; nóóit was een bevelhebber op voortreffelijker wijze over de bewegingen van den vijand ingelicht, en het was zonneklaar, dat de Boeren werden omgonsd door een zwerm van Kafferverspieders, wier haat tegen de Boeren door de ophitsingen van Engeland tot een delirium van woede was gestegen.

Van een overrompeling kon er dan ook geen sprake meer zijn, maar de Boeren reden nochtans statig voort, vast besloten, om de onderneming door te zetten, terwijl zij werden aangevoerd door helden als CHRISTIAAN BOTHA, OPPERMAN, POTGIETER, J.H.N. GROBLER[1)] en anderen.

Het garnizoen te Itala, op alles voorbereid, telde met spanning de langzaam voortsluipende uren van den nacht, terwijl de schildwachten, met het geweer in den arm, op en neer stapten voor het kamp, dat door de volle maan helder werd verlicht.

Te middernacht werd de stilte plotseling verbroken door een hevig geweervuur.

'Dat geldt onze voorposten' riep de majoor - 'aan de geweren!' Het was een voorpost van 80 man, door majoor CHAPMAN op een afstand van 20 minuten gaans van het fort op een kopje geplaatst.

De post stond onder het bevel van de luitenants LEFROY en KANE.

Doch het geweervuur was reeds verstomd, en met kloppende harten wachtten de Engelschen nadere berichten.

Daar weerklonk het geweervuur opnieuw, heviger nog dan daar straks. Het duurde een half uur, en dan verstomde het opnieuw.

Toen was het kopje genomen. Het eerste geweervuur had de schildwachten gegolden, en het volgende het kopje.

'Geen overgave!' had luitenant KANE geroepen, en hij was als een held gesneuveld. Slechts enkelen waren in het omringende kreupelhout ontsnapt, doch voordat dezen het fort, dat op de helling van een berg was gebouwd, hadden bereikt, werd het reeds van twee zijden door de Boeren aangevallen.

De Transvalers telden nauwlijks 500 man, en hadden geen kanonnen.

1) Niet te verwarren met den Transvaalschen Secretaris van Buitenlandsche Zaken GROBLER, die op bladzijde 1033 - onder het betreffende portret - abusievelijk als generaal is betiteld.

Zij werden aangevoerd door den onvergetelijken held CHRISTIAAN BOTHA, en stormden met doodsverachting tegen de vijandelijke schansen op, maar de Engelschen, die hen hadden verwacht, weerstonden moedig den schok, en ofschoon de Boeren zoover doordrongen, dat zij het zwart in het oog van hun vijand konden onderscheiden, waren zij niet in staat, om het fort te nemen.

Na een zware en verbitterde worsteling, waarbij majoor CHAPMAN werd gekwetst, moesten de Boeren wijken, en de tropee, die zij reeds hadden gegrepen, ontglipte hun handen.

Het was toen vier uur in den morgen van den *26sten September* (*1901*), doch te zes uur, toen de zon boven de bergen verrees, herhaalden de Boeren den aanval.

LOUIS BOTHA stond op een afstand van vier uur gaans van het fort, om BRUCE HAMILTON op te wachten. Zijn heliografen flikkerden, en zijn rapportgangers joegen naar alle kanten uit, terwijl zijn broeder CHRISTIAAN ten tweeden male de Boeren tegen de schansen van den vijand leidde. Den geheelen dag werd er gevochten; de burgers wonnen gaandeweg terrein, en de kanonnen van den vijand verstomden.

Toen de nacht opnieuw zich uitstrekte boven Itala, durfde majoor CHAPMAN geen verderen aanval af te wachten, en het fort ontruimend, liet hij zijn vele dooden en gewonden achter.

De verliezen der Boeren waren minder zwaar, maar toch nog ernstig genoeg. Ze bedroegen minstens 60 man aan dooden en gewonden.

De bestorming van fort Itala was een besliste overwinning, al waren de Boeren niet in staat, er de vruchten van te plukken, maar de aanval van 150 Boeren onder GROBLER op het fort Prospect mislukte. Er mocht den Transvalers echter geen verwijt van worden gemaakt. Zij raakten tusschen de Engelschen en de Zoeloe's beklemd, en er zich met mannenmoed doorheen slaande, redd'en zij de eer van de Vierkleur.

Er viel intusschen niet meer aan te denken, om langs dezen weg Natal te bereiken; het werd tijd, om naar het Noorden te trekken, voordat de toegang tot het open veld van Transvaal was afgesneden, en het gevaar staarde de Boeren aan met een strak en dreigend gelaat.

Drie generaals: BRUCE HAMILTON, CLEMENTS en WALTER KITCHENER stonden op de wacht, om BOTHA op te vangen; zij beschikten over 20.000 man, en terwijl generaal PLUMER en kolonel BENSON uit het district Ermelo naderden, versperde bovendien een lijn van blokhuizen den weg, dien BOTHA had in te slaan.

LOUIS BOTHA trok dan noordwaarts. Zijn kommando's zagen er haveloos uit, en leden groot gebrek, maar op den 30sten September verhelderde een blijde zonnestraal hun pad, toen een kostbaar konvooi, door eenige zwarte politie-mannen begeleid, midden onder de Boeren terecht kwam.

Het was een prachtige vangst; het was een ware uitkomst.

'Alsof dit nog niet genoeg was', schreef, een Boerenhatende Engelsche oorlogskroniek[1)], 'schijnen de Boeren den volgenden dag nog een ander konvooi te hebben genomen, bestaande uit 32 wagens met proviand. Twee wagens met ammunitie werden nog bijtijds gewaarschuwd, om naar Melmoth terug te keeren.'

Deze twee konvooien deden de balans krachtig doorslaan naar den kant der Boeren. BRUCE HAMILTON en CLEMENTS moesten op nieuwen toevoer wachten, voordat zij de vervolging konden voortzetten, en de kommando's waren reeds in veiligheid, toen de Engelschen oprukten.

LOUIS BOTHA gaf thans aan velen van zijn burgers rust. De verlofpassen werden uitgereikt, en de Boeren trokken voor eenige dagen naar hun huizen, in zoover zij nog overeind stonden, en naar hun huisgezinnen, in zoover zij nog niet naar de moordkampen waren gesleept.

Doch de Engelschen namen geen rust. Zij zetten onvermoeid hun schoonveegtochten voort, en het scheelde weinig, of zij hadden, door verraders geleid, den *25sten October* den kommandant-generaal in de buurt van Amersfoort gevangen genomen. De twee kolonnes van RIMINGTON en RAWLINSON, die op hem waren afgezonden, kwamen net te laat; het boerenhuis, waar LOUIS BOTHA had geslapen, was leeg, en de vijand veroverde niets dan zijn revolver, zijn hoed en eenige brieven.

Een andere kolonne, onder kolonel BENSON, werkte noordelijker. Zij was vijf weken bezig geweest, om den boel schoon te vegen, en van Middelburg uit zou de laatste tocht zuidwaarts worden gedaan.

Het was toen de 20ste October (1901).

BENSON ontmoette geen werkelijke kommando's op dezen tocht, maar hij werd voortdurend geplaagd door kleine, ongeregelde Boerenbenden: verlofgangers van LOUIS BOTHA, die weer op weg waren naar hun kommando's. Zij hadden hun huizen verwoest gevonden, en hun huisgezinnen weggesleept; zij waren bitter te moede, en achter een klip, een struik weggedoken, loerden zij op den vijand.

Doch BENSON marcheerde rustig voort, totdat hij een werkelijk kommando voor den boeg kreeg. Het werd aangevoerd door GROBLER, die een krijgslist verzon.

Hij splitste zijn kommando in drieën, en plaatste de zwakste afdeeling op een punt, waar de Engelschen haar moesten ontdekken. Hij hoopte, dat de vijand haar zou aanvallen, waarop hij dan met de beide andere afdeelingen de flanken des vijands zou bestormen.

Maar BENSON doorzag de list; hij glimlachte even, en liet het lokaas ongemoeid.

1) 'With the Flag to Pretoria.' bladz. 668.

Den 27sten October bereikte hij Kafferstad, den 28sten Zwakfontein.

Het was geen weer, om er een hond door te jagen; de wegen waren in moerassen herschapen, en de lucht huilde van de stortregens.

Het liep *tot den 30sten October*, voordat de tocht werd hervat, ofschoon het weer geen zier was gebeterd. Het water viel met bakken uit de zware wolken; er hing een nevel over het Hoogeveld, en een halve orkaan brulde uit het zuidwesten.

Te half vijf in den morgen van dien gedenkwaardigen *Woensdag* gaf BENSON bevel om op te rukken.

De Boeren waren er ook.

Zij waren in mist, storm en regen gekomen, om met de Engelschen af te rekenen. Ze waren diep verbitterd op de schoonveegmachines, die hun oogsten wegmaaiden, hun huizen verwoestten, en hun grijsaards en kinderen, hun moeders, vrouwen en zusters wegsleepten naar de concentratie-kampen, waar ze bij honderden en duizenden een ellendigen dood moesten sterven.

Er brandde een vuur in hun harten; het was het sombere vuur der wraak, en vele wateren konden dat vuur niet blusschen.

Het waren er niet zoovelen, doch zij waren aan alle kanten: in het front, in de achterhoede, op de beide flanken, en zij omzwermden BENSONS kolonne als de horsels het paard.

Het geratel van hun geweren klonk dreigend door den storm; hun vage schaduwen gleden pijlsnel voorbij in de vale morgenschemering; ja, het zou vechten worden vandaag - zonder twijfel!

Maar BENSON was er niet bang voor. Hij beschikte over eenige eskadrons Schotsch paardevolk, voor wie de angst een onbekend woord was, en als hij zeide tot zijn bereden infanterie, die tot het derde regiment behoorden: ‘Sta, derde!’ - dan stond ze als een muur. Er was onder de 300.000 Khaki's, die den vrede van Afrika verstoorden, geen wakkerder krijgsvolk te vinden; zij verloren nooit hun koelbloedigheid, en deden het ook thans niet. Trouwens, zij waren aan dat ongeregelde vuur op een verren afstand gewoon; het behoorde zoo; het was de onmisbare muziek op den marsch.

De kolonne was drie mijlen getrokken, toen zij voor een spruit kwam. De spruit was twintig voet breed, de oevers waren steil, en de bedding moerassig. De overtocht veroorzaakte veel oponthoud, terwijl de wagens, die proviand voor tien dagen vervoerden, niet in den steek mochten worden gelaten.

Het was tobben uit den treure. BENSON had de bedoeling gehad, om heden avond te Onverwacht uit te spannen, maar er was geen kwestie van, dat hij Onverwacht zou kunnen bereiken, en na kort beraad gaf hij aan majoor WOOLS SAMPSON order, om met de voorhoede naar Brakenlaagte te trekken.

De Boeren in den slag van Brakenlaagte.

De boerderij Brakenlaagte lag slechts op 4 mijlen[1] afstands; SAMPSON volgde het bevel op, het lager opslaande te Brakenlaagte.

Het werd middag, voordat het konvooi zoo goed als de drift was gepasseerd, maar terwijl de kolonel juist naar Brakenlaagte wilde rijden, werd hem gemeld, dat twee wagens van het konvooi waren vastgeraakt in de spruit.

BENSON vond het een verdrietige boodschap, en liet twee muilwagens komen, waarop de inhoud van de ossenwagens werd overgeladen.

Het geheele konvooi was nu door de drift, en de tocht werd voortgezet, maar het ongeregelde geweervuur werd hevig. De Boeren hadden zich blijkbaar geconcentreerd, en elk oogenblik kon een stormaanval op het konvooi worden verwacht.

BENSON zond de bereden infanterie onder de kapiteins LOID en COLLINS naar de achterhoede, om de beide kanonnen te beschermen, die op een rand waren geplaatst, maar de beide officieren sneuvelden bijna onmiddellijk, en CHRISTIAAN BOTHA verscheen met 300 Boeren in volle glorie op het slagveld.

De infanterie werd onder den voet gereden, en het Schotsche paardevolk, dat hen zou bijspringen, wendde tot BENSONS smartelijke verbazing den teugel.

Maar de Schotten overwonnen de paniek, en de bedreigde kanonnen ter hulp snellend, handhaafden zij hun ouden roem.

CHRISTIAAN BOTHA had intusschen een plooiïng van het terrein, in de flank van de artillerie, bezet, en de beide kanonnen moesten worden gewend, om de Boeren onder vuur te kunnen nemen. Doch dit wenden kostte tijd, want de moderne kanonnen worden diep ingegraven in hun stelling, om het terugstooten te beletten.

Kolonel GUINNESS, van de Koninklijke artillerie, gaf intusschen aan zijn kanonniers een loffelijk voorbeeld van trouwe plichtsbetrachting, en de aanvoerder, kolonel BENSON, die altijd te vinden was, waar het gevaar het grootste was, haastte zich naar de bedreigde stelling.

Doch de storm en de dood woeien over de stelling.

De bereden infanterie viel, man voor man; zij vielen, de dappere Schotten! Kolonel GUINNESS viel over het kanon, dat hij had geladen, en BENSON - de roem, de glorie van het Engelsche leger! - stortte, door twee kogels getroffen, tegen den grond.

Hij leefde nog, maar het leven, dat op den schrikwekkenden morgen van Magersfontein[2] was gespaard gebleven, vloeide langzaam weg.

De Boeren werden meester van het slagveld, en onder den buit, dien zij veroverden, waren de beide Vijftienponders.

1) Een mijl = twintig minuten gaans.
2) Blz. 386-387-388.

De Schotten bij hun kanonnen in den slag van Brakenlaagte.

Zij stonden toe, dat de gewonden naar Brakenlaagte werden vervoerd, maar het begon reeds te donkeren, toen de zwaargewonde bevelhebber binnen het Engelsche kamp werd gedragen.

Een officier boog zich over hem heen. ‘We zullen te zamen geen nachtelijke marschen meer maken,’ zeide de stervende; ‘goeden nacht - God zegene u!’

Zoo stierf kolonel G.E. BENSON, veertig jaren oud. Hij behoorde tot de dapperste en bekwaamste aanvoerders, die Engeland bezat, en misschien was hij de dàpperste, de bekwáamste! Hij stortte zijn heldenbloed voor de militaire glorie van Engeland, maar hij is niet gevallen voor vrijheid en recht!

De Engelschen hadden 300 man aan dooden en gewonden verloren; de Boerenverliezen zullen nauwlijks het tiende gedeelte hebben bedragen. Het was een glorieuze overwinning, door CHRISTIAAN BOTHA behaald, terwijl zijn broeder LOUIS BOTHA, die het opperbevel had, voortdurend een oog in 't zeil had gehouden op mogelijke ontzettroepen.

Het merkwaardigste van dit bittere gevecht was, dat drie kolonnes: onder generaal BRUCE HAMILTON, generaal WALTER KITCHENER en kolonel PLUMER op de jacht waren achter LOUIS BOTHA, terwijl deze BENSON verpletterde.

De Engelschen hadden na Nooitgedacht zoo'n harde nederlaag niet meer geleden; de Boeren trokken in de duisternis weg met den grooten buit, en eenzaam bleef het slagveld achter.

En de storm loeide er over heen, en de regens kletterden er op neer, en wieschen de klipsteenen schoon, want zij waren bespat met menschenbloed!

De Overrompeling van IJzerspruit.
(25 Februari 1902).
De Glorie van Tweebosch.
(7 Maart 1902).

IN December 1901 was de blokhuizenlijn Klerksdorp - Ventersdorp voltooid, en er was hoop, dat deze lijn een leelijken streep zou halen door alle plannen, die de groote strateeg DE LA REY in de toekomst mocht ontwerpen.

Nadat lord METHUEN Vrijburg had bereikt, wendde hij zich

weer oostwaarts, naar Lichtenburg, in welks nabijheid hij zoo voorspoedig was, een klein vrouwenlager met 26 gevangenen te nemen. Maar de Boeren zett'en hem deze roemlooze overwinning betaald, door een zijner patrouilles in de pan te hakken, waarbij 13 man Yeomanry werden gedood of gewond, en 40 man krijgsgevangen genomen.

Het was de Boerengeneraal J.G. CELLIERS, die dit kranige stukje leverde, en lord METHUEN was zeer begeerig, om nader kennis te maken met dezen man. Het gelukte hem trouwens, den 30sten Januari (1902) voeling te krijgen met CELLIERS, doch deze wou niet bijten, en de Boeren gleden lord METHUEN als water door de handen.

METHUEN keerde daarop terug naar Lichtenburg, en gaf zijn vermoeiden manschappen een week rust, waarna hij kolonel Von DONOP zond naar Wolmaransstad.

Den 10den Februari bereikte de kolonel de plaats van bestemming, verwoestte op METHUENS bevel den omtrek te vuur en te zwaard, en legde in Wolmaransstad een proviand-depot, daar KITCHENER met het plan rondliep, om over eenige weken West-Transvaal nog eens ter dege schoon te vegen.

Terwijl Von DONOP in dezen omtrek de Engelsche manieren van oorlogvoeren aan de verschrikte bewoners vertoonde, bereikte kolonel KEKEWICH met twee kolonnes Hartebeestfontein, vanwaar hij Von DONOP in geval van gevaar spoedig de hand zou kunnen reiken.

In den vroegen morgen van den 23sten Februari liet Von DONOP de ossen en de muildieren inspannen, en gaf aan kolonel ANDERSON last, zich met een konvooi van 130 wagens naar Klerksdorp te begeven. De afstand van Wolmaransstad naar Klerksdorp bedraagt zeventien uren gaans; de kolonel was voornemens, dien afstand in drie dagmarschen af te leggen.

In den avond van dienzelfden dag brak KOOS DE LA REY op, en den volgenden avond had hij de Engelschen ingehaald. Hij liet zijn kommando's legeren in een dal links van den weg, die naar Klerksdorp voert, waarna hij een heuvel beklom, om het terrein te verkennen. Achter hem lagen de randjes, en voor hem breidde zich de vlakte uit. De vlakte werd doorsneden door den weg naar Klerksdorp; dezen weg moesten de Engelschen nemen, terwijl een smal bosch schuins den weg sneed.

Twee beken slingerden zich door de vlakte; de ééne was de IJzerspruit; aan den overkant van deze spruit was het Engelsche lager te bespeuren, terwijl in de wijde verte het grauwe water schemerde van de Vaalrivier.[1]

1) Dr. KARL VON RENNENKAMPF, de wakkere dokter, die den Boeren zoo uitnemend heeft bijgestaan in hun nood en ellende, heeft een belangrijk overzicht gegeven van de gevechten bij IJzerspruit en Tweebosch, die indertijd in de 'N. Rotterd. Courant' werden opgenomen.

De Engelschen waren slechts drie uur gaans van Klerksdorp verwijderd; zij hadden tot nog toe een voorspoedigen tocht gemaakt, maar om verzekerd te zijn van de veiligheid van den weg, liet kolonel ANDERSON nog dienzelfden avond een sterke patrouille van 60 man cavalerie opzadelen, om den weg tot Klerksdorp te verkennen.

Terwijl DE LA REY met zijn staf het terrein verkende, zagen zij de patrouille het lager verlaten. Ze lieten haar ongemoeid, om geen argwaan te wekken, en zij zagen, hoe de patrouille de IJzerspruit doortrok, het kleine bosch passeerde, en de paarden in een korten galop zettend, naar Klerksdorp spoedde.

Het begon te regenen, en in den regen zette de patrouille haar tocht voort, totdat zij veilig Klerksdorp had bereikt. Zij rapporteerde, geen Boer te hebben gezien, en zij rapporteerde de waarheid.

Inmiddels stelde DE LA REY nog in den avond het plan van aanval voor den volgenden morgen vast.

Er waren drie kommando's: van Potchefstroom, Rustenburg en Lichtenburg; zij telden te zamen 800 man.

De Potchefstroomers zouden het bosch bezetten, dat de Engelschen moesten passeeren, en de vijandelijke voorhoede bij haar opmarsch keeren. DE LA REY verwachtte, dat ANDERSON al zijn beschikbare troepen dan naar voren zou brengen, om den tegenstand te breken, terwijl daardoor het konvooi zou worden ontbloot. Daarvan moest generaal KEMP met de Rustenburgers gebruik maken, door den vijand in de flank aan te vallen, terwijl generaal J.G. CELLIERS met de Lichtenburgers in den rug van den vijand zou verschijnen, en hem onder den voet rijden.

De Boeren waren zonder geschut; de snelheid van den aanval, de schok van de bestorming moest alles doen.

Zij keurden het plan goed; de vooruitzichten waren gunstig, en in gespannen verwachting werd de nacht tegemoet gezien.

Het werd een donkere nacht, en in een stroomenden regen werden de stellingen ingenomen. De Potchefstroomers bezetten den linker, de Rustenburgers den rechterkant van het bosch. Beide kommando's werden in een lange linie opgesteld, ieder man op tien pas afstands van den andere. De burgers vonden de regeling uitstekend; ‘nu hebben de kogels ruimte, om tusschen ons door te vliegen,’ meenden zij.

Het was een treurige nacht; de regen werd een slagregen, en de grond een moeras. Sommige ruiters wierpen zich in de modder neer, om te slapen, maar de meesten bleven overeind, en hier en daar klikte een geweerslot bij het onderzoek, of het in orde was.

Men wist niet, hoe laat het was; het was te donker, om de wijzers van het horloge te onderscheiden. De paarden lieten de koppen hangen, en stonden onbewegelijk, maar dan ontwaakte de honger, en zij begonnen te grazen.

Aan het einde van het bosch kreeg RENNENKAMPFS ambulance-wagen een plek. Het was een slechte plek; zij lag binnen de gevechtslinie der Boeren.

Te drie uur in den morgen van den *25sten Februari* werd reveille geblazen in het Engelsche kamp, en anderhalf uur later werd de tocht hervat. Het begon nu licht te worden, en de Boeren hoorden uit de verte het naderen van over de klippen bonkende wielen. Er werd geen woord gewisseld, en terwijl de oogen in den nevel staarden, die over de vlakte golfde, omklemde ieder burger vaster zijn wapen.

Daar viel een schot... links uit het bosch....

Het was een dom, voorbarig schot, maar er was nu geen houden meer aan, en terwijl de Potchefstroomers een snelvuur gaven, sprongen de Rustenburgers onder generaal KEMP te paard, om den vijand in de rechterflank te komen.

Al was het geweervuur te vroeg gekomen, het had den Engelschen toch een grooten schrik op het lijf gejaagd. Zij sprongen uit het zadel, wierpen zich plat op den buik, en beantwoordden zoo goed mogelijk het vuur. Terzelfder tijd bestookten de beide kanonnen het bosch met granaatkartetsen, waarna majoor ENDERBY aan het hoofd der infanterie het bosch bestormde.

De Potchefstroomers kregen het nu hard te verantwoorden; de Rustenburgers waren in den nevel verdwaald en de Engelschen voorbijgejaagd, terwijl van generaal CELLIERS in geen veld of wegen iets te bespeuren was.

De Potchefstroomers stonden alleen, en werden uit hun stellingen gedrongen, terwijl zij naar den rechterkant van het bosch uitweken.

'De Engelschen werden goed aangevoerd,' schreef Dr. RENNENKAMPF,[1] 'en vochten dapper. Hun geschut werd in de lengte op het boschje gericht. Aangezien mijn ambulance aan het uiterste eind daarvan stond, en de Engelschen meest te ver schoten, was er recht veel lood en ijzer boven mij in de lucht. Ik legde mij op den grond, in spanning wachtende op hetgeen komen zou. Het gevecht leek mij verloren. Ik had te doen met mijn muildieren. Van de zes, die voor den ambulance-wagen waren gespannen, waren er twee dood en één zwaar gewond. Ze stonden verkeerd. De Boer plaatst in het gevecht de dieren met den kop naar den vijand; dan is het vlak, dat aan de kogels blootstaat, kleiner. Mijn dieren stonden met de zijde naar de Engelschen; zij boden dus een grooter vlak aan, om getroffen te worden. Ik trachtte ze met behulp van mijn Kaffers goed te zetten, doch het ging niet. Zoolang wij ze niet aanraakten,

1) In de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant.'

De mannen van Generaal KEMP in de hitte van den strijd.

stonden zij stil; toen ik ze echter bij den teugel greep, steigerden de dieren van angst.'

De Potchefstroomers vluchtten nu het bosch uit, en het gevecht bedaarde. Slechts hier en daar viel nog een schot, en dan was alles stil.

Kolonel ANDERSON liet den tocht hervatten, maar plotseling weerklonk een hevig geweervuur in de achterhoede, en de legertros, die een lengte van twintig minuten gaans besloeg, raakte in groote verwarring.

De kolonel gaf bevel, om de wagens in vijf rijen naast elkander te plaatsen, terwijl de kanonnen op een kleine hoogte stelling namen, van waar zij een hevig vuur op de Boeren openden.

Maar het was tevergeefsch; alle beleid leed schipbreuk. De Boeren kwamen als een lawine van achter opzetten; de ossen braken los; de muildieren sprongen uit de tuigen, en de Republikeinsche stortvloed verslond alles.

De Lichtenburgers op hun met schuim bedekte paarden waren nu midden onder de Khaki's; de officieren gaven bevel, om hen met het koude staal te verjagen, en de bajonetten ratelden op de geweren. Maar alles was te vergeefsch. De infanterie, de cavalerie, de artillerie bij de stukken - wat zich niet overgaf, werd onder den voet gereden!

Het was een dag des roems voor generaal CELLIERS en zijn 300

'in een woedende charge reed hij (Generaal CELLIERS) alles onder den voet' (zie blz. 1274).

Lichtenburgers, en de slag, die verloren was, werd door hem en zijn burgers gewonnen. Hij wist, dat de slag verloren was, maar zich stipt aan de instructies van DE LA REY houdend, tastte hij den vijand aan in den rug, en in een woedende charge reed hij alles onder den voet.

Nu kregen ook de Rustenburgers en de Potchefstroomers een nieuwe kans, en de geheele strijdmacht van ANDERSON werd in de pan gehakt. Slechts 50 man met 5 wagens ontsnapten, om te Klerksdorp de zware ramp te rapporteeren; 250 doode en gewonde Engelschen[1], waaronder de gekwetste kolonel ANDERSON en de gewonde majoor ENDERBY, lagen op het gevechtsveld, terwijl den Boeren 300 ongekwetste gevangenen in handen vielen.

En dan de buit! 125 wagens, 2000 muildieren, paarden en ossen, bijna 2000 geweren, een groote hoeveelheid ammunitie en drie kanonnen waren de tropeeën van dezen geweldigen dag.

De verliezen der Boeren bedroegen 12 dooden en 39 gewonden; te zeven uur in den morgen was alles afgeloopen.[2]

In den avond van dezen roemrijken dag splitste DE LA REY, nadat hij de overtollige wagens aan de vlammen had prijsgegeven, zijn strijdmacht in drieën, daar hij er van verzekerd kon zijn, dat er een warme jacht op hem zou beginnen. Maar al dat jagen was te vergeefsch, en lord METHUEN zag zich genoopt, om zelf de zaak in handen te nemen.

Den 2den Maart (1902) verliet hij Vrijburg. Zijn krijgsmacht bestond uit 950 bereden en 300 onbereden manschappen, verscheidene honderden gewapende Kaffers en 6 kanonnen, terwijl de legertros uit 85 wagens bestond. Het waren eerste-klas paarden: gezond, sterk en goed doorvoed.

Lord METHUEN gaf aan de andere kolonnes, die op DE LA REY jacht maakten, nieuwe instructies omtrent de richting, die zij hadden in te slaan, en bereikte te half twaalf in den voormiddag van den 6den Maart Tweebosch.

De trek was langzaam gegaan, maar van den vijand was weinig gemerkt. Slechts hier en daar was men bestookt door het vuur van den een of den anderen verbitterden Boer, die op zijn eigen houtje den oorlog tegen het Britsche wereldrijk voerde, terwijl te Leeuwspruit dienzelfden morgen een schermutseling had plaats gehad met een kleine Boerenmacht onder den rebellen-generaal VAN ZIJL.

Een Nationale Verrader kwam dien dag zijn vrouw opzoeken in

1) Volgens de schatting van Dr. RENNENKAMPF.
2) Generaal DE LA REY leende aan het Engelsche Roode Kruis meer dan 100 muildieren met de noodige wagens, om de gewonden naar Klerksdorp te vervoeren. Een week later roofden de Engelschen een ambulancewagen met zes muildieren, die aan de Russisch-Hollandsche ambulance hoorden. Dat is Engelsche dankbaarheid!
Dr. KARL VON RENNENKAMPF.

‘De Lichtenburgers waren nu midden onder de Khaki's.’ (Zie blz. 1273).

zijn woning bij Tweebosch. Hij scheen DE LA REY in den omtrek te vermoeden en zeide aan zijn vrouw: 'Ou DE LA REY staat naar ons te kijk in die bosschen, maar hij moet niet denk: Dat is IJzerspruit.'

DE LA REY lag met zijn burgers in de buurt van Klipdrift[1] werkelijk in de bosschen verscholen, en hij had het vaste plan genomen, om lord METHUEN, die hem tusschen de andere Engelsche kolonnes wilde dringen, voor te zijn.

Het was voor de Boeren een nacht vol spanning. Om elf uur des avonds brak er een paniek uit onder de paarden, die met gekoppelde voorpooten liepen te grazen, en slechts met groote moeite werden ze weer gevangen. Dan kwamen de verkenners met hun tegenstrijdige berichten. De één zeide, dat Khaki zijn lager had opgebroken, en de volgende ontkende het.

Later bleek het, dat de tegenstrijdige rapporten slechts schijnbaar tegenstrijdig waren. Lord METHUEN had in den nacht zijn lager verplaatst, om de Boeren van de wijs te brengen.

Twee uren voor het aanbreken van den dag gaf DE LA REY bevel, om op te zadelen.

De Boeren vonden het terrein gunstig; het was een bijna vlak veld met een terreinplooiïng op alle halve uren gaans.

Er waren vele mierenhoopen, die den Engelschen goede dekking konden geven, maar de Boeren meenden, dat hetgeen voor de Engelschen goed was, voor hen niet slecht zou zijn. Het waren prachtige rustpunten bij den aanval, zeiden ze; zij stelden zich niets anders meer voor dan een aanvallenden oorlog, terwijl zij vroeger slechts aan de verdediging hadden gedacht. Hun begrippen van vechten waren in den loop van den oorlog geheel gewijzigd geworden, en zij begrepen thans de groote voordeelen van de offensieve.

Het plan van aanval, zooals DE LA REY het snel had ontworpen, was als volgt: De rebellen-generaal VAN ZIJL zou met 100 man vooruittrekken, de Engelschen in de linkerflank aantasten, en hen tot staan brengen. DE LA REY zou dan met 250 Potchefstroomers in den rug der Engelschen verschijnen, terwijl generaal CELLIERS met 250 man en generaal KEMP met 100 man de rechterflank van den vijand zouden bestormen. De artillerie met de drie bij IJzerspruit veroverde kanonnen ontving geen bepaald bevel, maar zij mocht geen kans verzuimen, om den vijand afbreuk te doen.

In het front van den vijand mocht geen aanval geschieden. De weg tot de vlucht moest den vijand worden opengelaten, en deze beschikking getuigde van de groote menschenkennis, die DE LA REY bezat. Hij rekende

1) Bij de Hartsrivier, district Lichtenburg.

met de zucht tot zelfbehoud, die iederen mensch is ingeschapen, terwijl een vlùchtende vijand een geslàgen vijand is.

Te drie uur in den voor altoos gedenkwaardigen *Vrijdagmorgen van den 7den Maart 1902*, in de koelte, trokken de ossenwagens uit het Engelsche kamp. Zij ontvingen een bedekking van 450 man. De hoofdmacht wachtte nog een uur, en volgde dan met de muil-wagens, terwijl lord METHUEN, zich aan de ramp van IJzerspruit spiegelend, bevel gaf, om de strijdbaarste mannen in de achterhoede te plaatsen.

DE LA REY had intusschen bij het lichten van den dag de Hartsrivier bereikt, en ontving hier van zijn verkenners het bericht, dat de Engelschen op weg waren. Het was nu maar de vraag, wáár de aanval moest plaats hebben, doch de meeningen hierover liepen uitéén. Kommandant VERMAAS stelde een boschje voor, meer noordelijk gelegen, terwijl generaal CELLIERS, de leeuw van IJzerspruit, zeide: 'Als wij de Engelschen willen aanvallen, dan moet het hièr gebeuren!'

Zijn woord gaf den doorslag.

Het werd nu tijd; uit de verte weerklonk het geweervuur; de wakkere VAN ZIJL was het gevecht reeds begonnen.

De generaals CELLIERS en KEMP zwenkten rechts af; DE LA REY met zijn Potchefstroomers links.

Hij liet de manschappen evenals bij IJzerspruit een lange linie vormen; op meer dan tien pas afstands van elkander reden zij voort.

Ze reden stapvoets; de krachten der paarden zouden worden gespaard tot het beslissende oogenblik, waarop de vijand onder den schok van een hevige charge moest bezwijken.

DE LA REY en zijn staf reden dicht achter de linie; hij keek scherp uit, dat de linie geen gaping kreeg; hij sprak zijn burgers moed en vertrouwen in.

De Engelsche strijdmacht bestond uit een bereden voorhoede en een bereden achterhoede. De legertros bevond zich tusschen in, en trok in vier rijen wagens voort.

VAN ZIJL had den vijand, zooals hij dat gewoon was, onmiddellijk krachtig aangetast, en het gevecht liet zich van meet af ernstig aanzien. METHUEN vreesde, dat VAN ZIJL van plan was, om zich tusschen zijn voorhoede en zijn achterhoede in te schuiven, en hij gaf bevel aan den legertros, om halt te houden. Hij wilde zijn geheele strijdmacht concentreeren, ten einde aan den heftigen aanval meer weerstand te kunnen bieden, terwijl majoor BERANGÉ, die in zijn 250 Kaapsche politie-mannen een der beste Engelsche troepen bezat, het bevel ontving, om de achterhoede bij te springen.

Want deze achterhoede raakte thans deerlijk in het nauw, maar de geheele rechterflank raakte eveneens in het nauw, en het was wel een

groote verluchting, toen de Engelschen den donder van hun eigen artillerie over het veld hoorden daveren.

Maar in spijt van het kanonvuur klom de verwarring; de zwarte ossendrijvers waren, de lange zweepen wegwerpend, in hun doodsangst onder de wagens gekropen, en de geheele kolonne was, nu de wagens waren stop gezet, aan een vloot gelijk, die vast is geloopen op de zandbank.

In een wijden, halven kring de rechterflank en de achterhoede van den vijand omvademend, stormden de Boeren thans vooruit. Het vuur van Engeland was machteloos tegen die voortstormende, schrikwekkende linie. De Lee-Metfordkogels schenen van was gemaakt, en de Republikeinsche paarden schenen de granaten onder hun hoeven tot gruis te stampen. Zij sprongen tegen het vuur van den vijand in, en de Engelschen, die de drie kanonnen van de 38ste batterij moesten dekken, joegen door de opening, die de wijze DE LA REY hun had gelaten, de breede veertien op.

Zij kwamen niet meer terug; zij vluchtten, totdat zij den spoordam hadden bereikt.

De drie kanonnen van de 38ste batterij raakten nu in het ergste gedrang; WILLEM RICHARDS, een Boerenscherpschutter, sloop tot achter de kanonnen, en schoot 6 artilleristen bij de stukken dood. Zij vielen àllen, met luitenant NESHAM aan het hoofd, hun leven manmoedig offerend in een hopeloozen strijd.

Nu lagen de drie kanonnen van de 4de batterij aan de beurt. De Boeren naderden ze tot op 600 meter, en openden dan een krachtig geweervuur, doch lord METHUEN prikkelde zijn kanonniers door zijn eigen onverschrokkenheid, en zij vuurden zoo snel mogelijk onder het verderfbrengend lood der Transvalers.

'Het was een afschuwelijk tooneel bij de kanonnen,' schreef later een ooggetuige, een korporaal der lansiers. 'Het zag er uit als in een slachterswinkel. Ik heb nooit in mijn leven soldaten zoo hard zien werken. Zij bleven de kanonnen bedienen onder het hevigste vuur, dat ik ooit heb gezien, oogenschijnlijk geen acht slaande op hun doode kameraden, wier lot hen wachtte.

Toen de laatste kanonnier zag, dat hij alleen was overgeschoten, ging hij heen, maar hij kreeg nog een schot door het hoofd.

Toen eerst verliet lord Methuen de kanonnen. Hij kwam tot ons, en stond geen vijftien pas van ons af. Vijf minuten later kreeg hij zijn eerste wond - in de rechterzijde - en trachtte in het zadel te komen. Ik wist niet, wat hij van plan was, maar zijn paard werd in het been geschoten, en hij moest afstijgen. Een paar minuten later kreeg hij de tweede wond - in de dij, en hij legde zich neer. Zijn paard kreeg onmiddellijk daarop een doodelijk schot; het viel boven op hem, en brak zijn been. De dokter kwam, om zijn wonden te verbinden, doch voordat hij gereed was, werd

“WILLEM RICHARDS schoot 6 artilleristen bij de stukken dood.” (Zie blz. 1278).

de dokter neergeschoten, en onze generaal moest blijven liggen, totdat hij krijgsgevangen was.’

Nu werd het gebulder van nieuwe kanonnen vernomen, doch al waren het Engelsche kanonnen, ze baatten den Engelschen niet. Het waren de veroverde kanonnen van IJzerspruit, die de kraal beschoten, waar zich de puinhoopen der Engelsche krijgsmacht hadden saamgetrokken, en te half tien in den morgen ging er de witte vlag omhoog.

Het was een ontzaglijke overwinning.

‘De buit bestond,’ schreef Dr. RENNENKAMPF,[1] die den slag had bijgewoond, ‘uit 6 kanonnen, ongeveer 2000 geweren, veel ammunitie,

1) Nieuwe Rotterdamsche Courant.

muildieren, paarden, ossen, wagens, proviand enz. Er waren 800 Engelschen gevangen genomen, en ruim 500 dooden en gewonden lagen, naar mijn schatting, op den grond. Daarbij kwamen nog eenige honderden gewapende Kaffers, die ook gevangen waren. De Engelschen waren tusschen de 1500 en 2000 man sterk geweest. Zij waren overwonnen door nog niet ten volle 800 Boeren.'

De Boeren hadden 9 dooden en 40 gewonden.

DE LA REY haastte zich, om den ernstig gewonden lord METHUEN

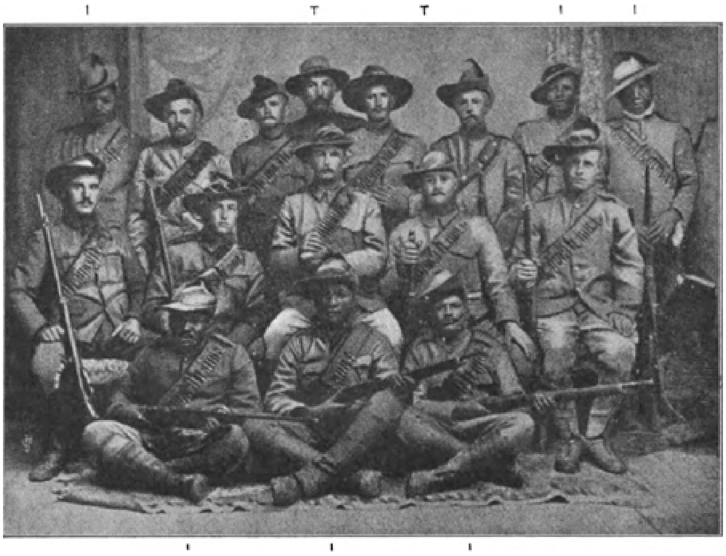

Khaki's en Kaffers.
Een plaatje (naar een Engelsche photo) ten bewijze, dat het bondgenootschap der Britten en Zwarten geen legende is. De met | aangeduiden zijn Kaffers, de gemerkten Nationale verraders.

op te zoeken. Hij groette zijn tegenstander, wiens kolonne indertijd zijn vrouw en kinderen onbarmhartig de wildernis had ingejaagd, vriendelijk, en sprak er zijn oprecht leedwezen over uit, den generaal in zoo'n treurigen toestand te ontmoeten.

Doch dit krenkte den trots van den Engelschen lord. 'Het doet er niet toe,' zeide hij wrevelig; 'het zijn niet mijn troepen, maar die van de kolonne van majoor PARIS, die gij verslagen hebt.[1)]'

1) Dit was zoo, maar wat zou dat? Het waren toch Engelsche troepen, en lord METHUEN had er in dezen slag toch het opperbevel over gevoerd!

Dit ongepaste antwoord prikkelde DE LA REY toch een beetje.

'Ik weet het,' zeide hij; 'ùw troepen heb ik reeds bij IJzerspruit verslagen.'

Maar dan kwam de Christen boven. 'Wees niet ongerust,' zeide hij, 'ik zal voor u zorgen.'

En hij zorgde voor zijn vijand; de leeuw, die bij Tweebosch zijn scherpe klauwen had uitgeslagen, werd een lam, nu hij voor zijn verslagen vijand stond, en niet in staat, hem de noodige verpleging te geven, zond hij den zwaargewonde veilig terug naar de Engelsche linie.

Dit was de Glorie van Tweebosch. Het was de laatste groote slag, die in de lange en bange worsteling plaats greep, en hij behoort als de schitterendste zegepraal in de annalen der Afrikaansche geschiedenis te worden geboekt.

KITCHENER was woedend over de ongehoorde nederlaag, en hij overstroomde West-Transvaal met zijn troepen. Het werd nu een harde tijd voor de Boeren; 5 kanonnen en een geheele wagentros moesten in den steek worden gelaten, en 165 Boeren gingen in de Engelsche krijgsgevangenschap.

Doch de kommando's wisten te ontkomen, en al werd de jacht met verdubbelden ijver voortgezet, zoo duurde het toch tot den 31sten Maart, voordat een Engelsche kolonne - onder kolonel COOKSON - de sporen van een paar affuitwielen volgend, een Boerenkommando ontdekte, die snel naar het westen uitweken.

De Engelschen lieten hun bagage achter, om de vervolging krachtiger te kunnen voortzetten, en ontdekten hen te Driekuil[1)], bij de samenvloeiing van de Hartsrivier en de Brakrivier, waar de Boeren zich schrap zetten, en den vijand kloekmoedig afwachtten.

De Engelschen talmden niet met den aanval, maar de onverschrokken KEMP, die de Boeren aanvoerde, antwoordde met een hevigen tegen-aanval, en tastte de Engelschen in beide flanken aan, terwijl het Boerenkanon den vijand met granaatvuur bestookte.

Eerst in den avond, toen Engelsche ontzettroepen werden verwacht, braken de Boeren het gevecht af, nadat zij den vijand een hevig verlies van meer dan 200 man aan dooden en gewonden hadden toegebracht.

Het werd weer een heete, lange jacht, maar de jonge KEMP kende geen vrees, en nadat hij een geheelen nacht was doorgereden, stootte hij in den vroegen morgen van den 11^{den} April (1902) bij Rooiwal op het kamp van kolonel KEKEWICH, dat hij onverwijld aanviel.

Met leeuwenmoed wierp hij zich op het Engelsche kamp; een afdeeling Boeren was er reeds binnengedrongen, en 200 Engelschen hadden

1) In de buurt van Boschbult en Boesmanskop.

zich feitelijk overgegeven, toen de Boeren den schok van een volle cavalerie-brigade in den rug kregen. Het was een kolonne van RAWLINSON, die op het rumoer van den strijd was toegesneld, en met een verlies van 40 dooden en gewonden moesten de Boeren aftrekken.

De lijken der dappere officieren POTGIETER en PIENAAR wezen de plek, waar de Boeren met zooveel doodsverachting hadden gestormd, en slechts door een snellen terugtocht ontkwamen zij aan de doodelijke omarming, die hen reeds had omstrengeld.

Vrede!

DOCH DE LA REY was niet meer op het oorlogsveld.

Er was veel gebeurd.

Met over elkander geslagen armen hadden de groote mogendheden den laffen moord aangezien, op twee der kleinste volken gepleegd. Zij hadden geen vinger verroerd; integendeel door het leveren van paarden en andere oorlogsbenoodigdheden den overweldiger nog gesteund, en dit Kaïnsteeken stond met brutale letters op hun voorhoofd geschreven:

'Ben ik mijns broeders hoeder?'

Slechts Amerika had een zwakke poging gewaagd, om een goed woord voor de republieken in te leggen, en daarbij was het gebleven.

In Januari (1902) wendde de Nederlandsche regeering zich intusschen tot de Britsche regeering met de vraag, of zij als tusschenpersoon niet iets zou kunnen doen, om een einde te maken aan den schrikwekkenden, bijna drie-jarigen oorlog, die Zuid-Afrika van het ééne einde tot het andere einde met nameloos wee vervulde. De Nederlandsche regeering meende gerechtigd te zijn tot deze vraag door de buitengewone omstandigheden, waarin zich het worstelende Boerenvolk bevond, en zij bood haar diensten aan, om onderhandelingen met de Boerendeputatie hier te lande aan te knoopen.

De Britsche regeering weigerde de aangeboden diensten, doch deze weigering was in bizonder welwillende bewoordingen gesteld, terwijl de Britsche regeering, de menschlievende beweegredenen der Nederlandsche regeering waardeerend, te kennen gaf, dat eventuëele vredesonderhandelingen slechts door de Britsche regeering of hare vertegenwoordigers en de Boeren te velde konden worden gevoerd.

De Britsche regeering deed een nieuwen stap. Zij zond de gevoerde correspondentie aan lord KITCHENER met de opdracht, ze aan de Republikeinsche regeeringen ter hand te stellen, hetwelk tot gevolg had, dat aan beide regeeringen een vrijgeleide werd aangeboden, om over de vredesonderhandelingen te beraadslagen.

Het vrijgeleide werd aanvaard, en beide regeeringen[1)] ontmoetten elkander den 9den April te Klerksdorp.

In een groote tent hielden de regeeringsleden dienzelfden avond te acht uur hun eerste vergadering, terwijl na eenige zittingen de volgende punten ter overlegging aan lord KITCHENER werden vastgesteld:

'Het sluiten van een eeuwigdurend verbond van vriendschap en vrede; slechting der staatsforten; arbitrage in toekomstige geschillen; gelijke rechten voor beide talen en wederzijdsche amnestie.'

Dan vertrokken de beide regeeringen in twee afzonderlijke treinen naar Pretoria, om direct met KITCHENER te confereeren.

De Engelsche voorkomendheid, waarmede de regeeringen werden ontvangen, was groot; niets kon de Engelsche vriendelijkheid overtreffen. In een ruime zaal ontving KITCHENER de afgezanten. Hij kwam president STEYN, wiens heldhaftige geest het gesloopte lichaam nog overeind hield, tegemoet, en reikte allen de hand.

Dan zeide hij, dat hij zich gegriefd gevoelde. Men had hem verweten, dat hij den ondergang der Boeren bedoelde, doch het was niet waar; het was nooit zijn bedoeling geweest.

STEYN dankte KITCHENER voor diens bereidwilligheid, om de Republikeinsche regeeringen te ontmoeten, doch wenschte een misverstand uit den weg te ruimen door de verklaring, dat de Boerendeputatie in Europa nog steeds de Boerenrepublieken vertegenwoordigde.

Deze opmerking scheen niet in den Engelschen smaak te vallen, en de volgende opmerking nog minder, want zij raakte het hart der zaak.

'De vrede moet een blijvende zijn,' zeide president STEYN, 'en met dat doel hebben wij onze voorstellen gemaakt.'

KITCHENER keek den spreker met de grootste verbazing aan, en vraagde: 'Moet ik uit hetgeen gij zegt, verstaan, dat gij uwe onafhankelijkheid wilt behouden?'

Ja natuurlijk - dat was het. President STEYN had geen haar op zijn hoofd, dat er anders over dacht.

1) Als vertegenwoordigers der Zuid-Afrikaansche Republiek verschenen: de waarnemende Staatspresident S.W. BURGER, kommandant-generaal LOUIS BOTHA, staatssecretaris F.W. REITZ, generaal J.H. DE LA REY, oud-generaal L.J. MEIJER, J.C. KROGH en staatsprocureur L. JACOBSZ; als vertegenwoordigers van den Oranje-Vrijstaat: staatspresident M.T. STEYN, hoofdkommandant C.R. DE WET, assistent-hoofdkommandant rechter J.B.M. HERTZOG, staatssecretaris W.J.C. BREBNER en generaal C.H. OLIVIER.

'Ik zou u raden,' zeide KITCHENER, 'om u onder de Britsche vlag te stellen, en de gunstigste voorwaarden zien te verkrijgen.'

Op de volgende vergadering verscheen de man, die naar waarheid op zijn sterfbed zal kunnen getuigen, dat hij meer dan eenig ander mensch de verpletterende schuld van dezen afschuwelijken oorlog op zijn geweten heeft.

Het was MILNER.

Hij was oud geworden. Zijn haren waren vergrijsd, en diepe rimpels groefden zijn gelaat. Hij zag er vermoeid uit, maar hij keek de Boeren scherp aan met zijn onbarmhartige stekende oogen.

't Was zonderling: hij kwam met dezelfde klacht als KITCHENER. De Boeren hadden hem niet begrepen; 'ik ben u welgezind!' zeide hij.

Wat klonk het vreemd uit dien mond!

De Boeren zwegen, maar hun gemartelde zielen klaagden hem aan bij den Rechter van hemel en aarde.

'Mag ik ook weten,' vraagde MILNER, 'of de krijgsgevangenen geraadpleegd zullen worden?'

President STEYN scheen zijn ooren niet te kunnen gelooven.

'Hoe kunnen de krijgsgevangenen geraadpleegd worden?' zeide hij. 'Ze zijn civiel dood. En dan de praktische bezwaren! Indien de krijgsgevangenen besloten, om den oorlog voort te zetten, en de vechtkommando's besloten, hem te eindigen - wat dan?'

Ja - wat dan? KITCHENER lachte hardop; het was ook te dwaas, om alleen te loopen!

Maar het hoofdpunt, de spil, waar alles om draaide, de onafhankelijkheid wilden de Republikeinsche regeeringen niet loslaten, en zij drongen er sterk op aan, dat hun een lid der Boerendeputatie zou worden toegevoegd.

KITCHENER weigerde dit echter vlakaf, en daar hij in elk geval de onafhankelijkheid wilde zien prijsgegeven, dreigden de onderhandelingen op het doode punt te raken, toen overeen werd gekomen, dat het volk zou worden geraadpleegd. De Transvaal zou dertig, en de Vrijstaat andere dertig afgevaardigden zenden, die de dragers zouden zijn van den wil des volks. Zij zouden de zienswijze der kommando's inwinnen, en daarna op den 15^{den} Mei te Vereeniging samenkomen, om een beslissing te nemen.

In droeve gemoedsstemming vertrokken de regeeringsleden, en die droefheid werd nog vermeerderd door den toestand van president STEYN. Hij was zeer ziek. De oogen waren aangetast; hij was bijna blind, en het gesloopte lichaam had werk, om zich de trappen af te sleepen.

Maar deze voortreffelijke held, deze vader des vaderlands gunde zich geen rust; nog eenmaal overwon deze koninklijke geest de zwakte, die hem overstelpte, en hij ging, om de burgers niet te ontmoedigen, mede

naar West-Transvaal, waar hij te

Generaal BEIJERS.

Leeuwfontein bij Wolmaransstad in een half verwoest huis een nooddruftig onderkomen vond.

De Engelschen, die sterker naar den vrede verlangden, dan zij zelven wilden bekennen, verschaften den Boerenregeeringen alle mogelijke gemakken; spoor en telegraaf stonden hun ten dienste, en terwijl de gelegenheden werden gegeven, om de noodzakelijke volksvergaderingen te beleggen, zou voor de kommando's wapenstilstand bestaan, zoolang hun aanvoerders te Vereeniging waren.

Er lag een zware nevel over het veld, toen de zieke president van den Vrijstaat weer te Vereeniging aankwam. Alles drukte neer; de winter was gekomen, en dor en somber waren de velden.

Het was het beeld van het arme, lijdende en bezwijkende Boerenvolk, dat zijn winter zou ingaan.

Daar waren dan de helden van Transvaal, Vrijstaat en Kaapland, die den dood hadden gebraveerd in honderden gevechten, om de onafhankelijkheid der Boerenrepublieken te redden; zij reikten elkander de broederhand, en in menig oog schemerde een traan bij de gedachte, dat trouwe strijdmakkers als generaal SPRUYT, generaal OPPERMAN en zooveel anderen den langen slaap sliepen des doods, terwijl mannen als KRITZINGER in den kerker het doodsvonnis tegemoet zagen.

Generaal C.F. BEYERS werd tot voorzitter gekozen; als secretarissen fungeerden D. VAN VELDEN, griffier der Zuid-Afrikaansche republiek en DS. J.D. KESTELL[1)] van den Oranje-Vrijstaat.

De toestand in de onderscheidene gewesten van het oorlogsgebied werd nu door de verschillende afgevaardigden uiteengezet. Het bleek, dat een groot deel der Transvaal wegens zijn algeheele verwoesting door de kommando's zou moeten ontruimd; de paardenkwestie baarde groote

1) DS. J.D. KESTELL heeft in zijn werk 'Met de Boerenkommando's. Mijne ervaringen als veldprediker', uitgave Boekhandel voorheen HÖVEKER & WORMSER, een treffende schildering gegeven van den loop der vredesonderhandelingen.
'De strijd tusschen Boer en Brit' door CHR. R. DE WET, dóór dezelfde firma uitgegeven, heeft die vredesonderhandelingen zeer uitvoerig behandeld.

zorg, terwijl het verschrikkelijk lijden der vrouwen en kinderen in de concentratie-kampen als een centenaarslast op het hart der dappere Transvalers drukte.

In den Vrijstaat zag het er weinig beter uit. Toch waren bijna alle Vrijstaters voor de voortzetting van den oorlog, zoo de vrede slechts tot den prijs der onafhankelijkheid zou kunnen verkregen, terwijl op de volksvergaderingen, door DE LA REY en andere voormannen in West-Transvaal gehouden, het zelfde gevoelen heerschte.

DE LA REY zelf was er niet voor. Dit patriarchale gelaat met den trouwhartigen blik was er tegen. Hij was nog in staat, om met zijn kommando's in het veld te blijven, maar hij had de overtuiging gekregen, dat de deerniswaardige toestand, waarin land en volk verkeerden, en die thans openbaar was geworden, velen den moed op een uiteindelijke zegepraal zou benemen.

'Vechten tot het bittere einde?' vraagde hij, - 'zegt gij dat? Maar is het bittere einde dan niet gekomen?'

LOUIS BOTHA was van diezelfde meening; SCHALK BURGER was reeds lang van die meening geweest, terwijl generaal SMUTS verklaarde, dat Kaapland in de gegeven omstandigheden niet meer kon doen, dan het deed.

Doch de ontembare leeuw van den Vrijstaat, die uit de benardheid en de benauwdheid van vijf drijfjachten was verlost geworden, en wiens rusteloos brein reeds nieuwe plannen smeedde, om de geliefde Oranje-vlag in het Westen van den Vrijstaat te planten, wist van geen buigen en geen toegeven. Hij wees er met nadruk op, dat er in den loop van den oorlog verscheiden tijdperken van moedeloosheid waren geweest, die men was te boven gekomen, en als men hem voorhield, dat hij niet rekende met de feiten, dan antwoordde deze godvreezende krijgsheld, dat de oorlog een geloofszaak was, en dat men met de feiten alleen had te rekenen, in zooverre men hun gevolgen had te keeren.

Een andere afgevaardigde echter zeide: 'Kunt gij niet zien, dat de hand des Heeren tegen ons is uitgestrekt?' en deze man raakte een verborgen snaar, die bang en smartelijk natrilde in het hart der vergadering.

Ten slotte kwamen de zestig afgevaardigden na lange beraadslagingen, die tot diep in den nacht duurden, overeen, om indien de ònbeperkte onafhankelijkheid niet te redden was, op den grondslag eener bepèrkte onafhankelijkheid te onderhandelen, terwijl LOUIS BOTHA, CHRISTIAAN DE WET, DE LA REY, HERTZOG en SMUTS werden gekozen als het comité, dat met KITCHENER zou onderhandelen.

Met hope en vreeze trok het comité naar Pretoria, doch KITCHENER, krachtig gesteund door MILNER, was onverbiddelijk.

Geen beperkte onafhankelijkheid - geen protectoraat - niets van dat alles!

'Moeten wij het dan zoo verstaan,' vraagde LOUIS BOTHA, 'dat ons voorstel geheel geweigerd is?' en lord KITCHENER antwoordde: 'Ja.' En lord MILNER antwoordde: 'Ja.'

SMUTS en HERTZOG werden nu aangewezen, om met MILNER en SOLOMON een concept-voorstel te ontwerpen, en zij kregen daarbij gelegenheid, om toch iets te doen voor hun lijdend volk. Zij kregen het gedaan, dat de burgers geen eed van getrouwheid zouden behoeven af te leggen, en terwijl zij er tevens in slaagden, de Engelsche regeering te bewegen, bij het sluiten van het eventuëele vredesverdrag de onderteekenaars van Boerenzijde te erkennen als de wettige regeeringen van de Zuid-Afrikaansche Republiek en van den Oranje-Vrijstaat, noopten zij daardoor de Engelsche regeering, om hare vorige annexaties met de daaruit voortvloeiende gevolgen terug te nemen.

Zij deden meer.

Zij noemden het woord amnestie, en ofschoon KITCHENER verklaarde, dat amnestie een der voorrechten was van de Britsche kroon, die in geen vredesverdrag kon worden opgenomen, gaf hij toch zijn woord, dat amnestie voor de rebellen zou volgen.

Het ontwerp werd nu voltooid, en nadat het door de Engelsche regeering op eenige punten was gewijzigd, werd het aan de vergadering der Zestig tot een eindbeslissing voorgelegd.

Het ontwerp bevatte in tien artikelen de volgende punten:

'De burgers geven dadelijk hun wapenen af, en erkennen Koning EDWARD VII als hun wettigen souverein; burgers in het veld, buiten Transvaal en Oranje-rivier-kolonie, benevens alle krijgsgevangenen zullen, zoo zij zich bij het vredesverdrag neerleggen, met bekwamen spoed naar hun woningen worden teruggebracht; de Hollandsche taal zal aan de kinderen worden onderwezen in de openbare scholen der gewezen Republieken, waar de ouders het verlangen, en zal worden toegelaten in de gerechtshoven, waar dit noodig mocht zijn; de militaire administratie zal ten spoedigste worden opgevolgd door een burgerlijke regeering, en zoodra de omstandigheden het toelaten, zullen vertegenwoordigende instellingen, uitloopende op zelfregeering, worden ingevoerd; de kwestie van het stemrecht aan naturellen zal niet beslist worden dan na de invoering van zelfregeering; er zal geen speciale belasting worden gelegd op vaste eigendommen, om de oorlogskosten te dekken; er zullen commissies, waarbij de plaatselijke inwoners zullen zijn vertegenwoordigd, worden aangesteld in de verschillende districten, die behulpzaam zullen zijn bij het terugkeeren van het volk, en de behoeftigen zullen ondersteunen; de Britsche regeering zal voor dat doel een vrije gift schenken van drie millioen pond sterling; zij zal alle biljetten, uitgegeven krachtens wet No. 1 van 1900 van de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek

erkennen, terwijl alle kwitanties, door de officieren der gewezen Republieken tijdens den oorlog uitgegeven, zullen worden erkend en uitbetaald, mits zij door een rechterlijke commissie zijn goedgekeurd; behalve bovengenoemde vrije gift van drie millioen pond sterling is de Britsche regeering bereid, voorschotten te verstrekken, rentevrij voor twee jaren, en daarna terug te betalen over een tijdperk van jaren, met drie percent rente, doch Uitlanders en Rebellen zijn buiten deze clausule gesloten.'

Daar lag dan het ontwerp.

De zestig afgevaardigden van Vereeniging konden er op antwoorden met ja of neen, doch een middenweg was er niet.

Het was voor het Comité een droeve tocht van Pretoria naar Vereeniging, en hun bedroefde harten werden nog meer ontroerd, toen zij President STEYN terug zagen.

Hij kòn niet meer; zijn levenskracht was verteerd in den gloed van zijn vaderlandsliefde. 'Ik ben als één, die een doodelijke wond heeft ontvangen,' klaagde hij - de ANDREAS HOFER van Zuid-Afrika!

Het sneed den Afrikaners door de ziel.

Was hij niet hun roem geweest, hun glorie? Was hij niet de ziel geweest van den strijd; de onverschrokken held, die nooit moede was geworden, om de wankelmoedigen te schragen, de vreesachtigen te bemoedigen, en het geheele volk te ontvlammen tot den heiligen strijd voor vrijheid en recht?

Doch nu was het gedaan. Zijn kracht was op; hij legde zijn ambt neer, en de Afrikaansche eik, die bijna drie jaren lang het noodweer van den schrikwekkendsten oorlog had doorstaan, brak op zijn stam.

DE WET werd waarnemend president, en op zijn sterke schouders werd de last gelegd, waaronder de grootste der Afrikaners was bezweken.

Er had thans iets treffends plaats. Hadden de Transvaalsche en de Vrijstaatsche harten elkander reeds gevonden vóór den oorlog - in den nacht, die zich thans over Afrika uitbreidde, sloten die harten zich nauwer aaneen. In den naam der Zuid-Afrikaansche Republiek reikte SCHALK BURGER aan DE WET een som gelds over voor president STEYN. De som was niet zoo groot, als de gevers wenschten, maar zoo er ooit in een gave trouwe en onwankelbare broederliefde heeft getinteld, dan was het in deze gave.

Intusschen was de vergadering der Zestig haar gewichtigen arbeid begonnen. Er lag een donker, somber floers over de samenkomst. De zon had haar luister, de hemel zijn lachend blauw verloren.

Er werden vele vragen gedaan, die door het comité - één voor één - werden beantwoord, en dan verstomden de vragen.

DE CLERCQ uit Middelburg (Transvaal) adviseerde, het voorstel aan

te nemen, doch generaal NIEUWOUDT stond in een vastberaden houding op en zeide: ‘Laten wij stemmen!’

Men voelde, waar hij heen wilde, en toen generaal FRONEMAN zijn voorstel ondersteunde, wist men het nog beter.

Moest dit het einde zijn - de aanneming van dit ontwerp? Had het volk daarvoor den kogel en den dood getrotseerd? Was daarvoor een zee van namelooze ellende over Zuid-Afrika heen gegolfd? Moest dit het slot zijn, dat twee Boerenrepublieken, die toch even goed als het wreede Engeland recht op vrijheid en onafhankelijkheid hadden, hun staatkundig doodsvonnis onderteekenden?

Men had den treurigen toestand gehoord van land en volk, maar waren er geen lichtpunten? Stonden er niet meer dan 17.000 Boeren nog in het veld, gewapend met Engelsche geweren en Engelsche patronen: helden, die een twintigvoudige overmacht durfden trotseeren? Waren er in Februari jongstleden geen 254 gevechten en schermutselingen, en in Maart geen 220 gevechten en schermutselingen geleverd?

Er werd overal gevochten; nòòit was de Afrikaansche strijdlust zoo hoog opgevlamd als juist in de laatste maanden, en zou dit dan het slot moeten zijn - een staatkundig doodsvonnis?

Zoo dachten NIEUWOUDT en FRONEMAN, en zoo dachten er meer.

‘Laten wij stemmen!’ drong NIEUWOUDT, en was er gestemd, dan was het ontwerp stèllig verworpen, en de oorlog opnieuw ontbrand.

Doch de bedachtzaamheid liet zich thans hooren, en de vergadering werd overgehaald, om in zoo 'n allergewichtigste zaak tot geen overhaaste stemming over te gaan.

Toen men weer vergaderde, waren de gemoederen kalmer.

't Is waar: men had vooral in het laatste gedeelte van den oorlog schitterende overwinningen behaald, doch hoe schitterender die overwinningen waren, des te zwaarder drukte de Engelsche hand op het volk. Bovendien: wat baatten die overwinningen? Moest men niet de voornaamste vrucht van die overwinningen: de krijgsgevangenen, loslaten? En stond men niet tegenover een macht met schier onuitputtelijke bronnen: tegenover 230.000 Engelschen[1)], een kleine 100.000 gewapende Kaffers, behalve de 3000 à 4000 Nationale Verraders. die Nationale Verkenners werden genoemd, en nog de gevaarlijkste vijanden waren?

De Boeren hadden gedaan, wat ze konden, om de vrijheid te redden, en zooals Simson de 3000 Filistijnen had medegenomen naar het graf, toen hij onder de neerploffende muren van den afgodstempel bezweek, zoo had het bezwijkende Boerenvolk uit tienduizenden Engelsche

1) Zoo was het aan het einde van den oorlog.

soldatenlijken[1)] zich een huiveringwekkend grafmonument opgericht, waaraan Engeland nooit dan met weeklagen zal kunnen denken. Het ware Afrikanerdom had met een klimmenden heldenmoed gestreden, die noch in de oude, noch in de nieuwe geschiedenis ooit is overtroffen, en deze heerlijke volkskern had voor de volgende geslachten getoond, tot welke daden een volk in staat is, bij welk het geloof in God en de idealen nog niet is verbleekt!

Zoo was er dan een kentering gekomen in den gedachtengang der volksvertegenwoordigers, en al stonden op het stoere voorhoofd van generaal NIEUWOUDT ook deze drie woorden te lezen: 'Vrij of dood!' even wakkere mannen als NIEUWOUDT beschouwden de voortzetting van den oorlog voor een volksmoord, en de schimmen der 56 Boeren, die pas drie weken geleden, zonder dat de Engelschen het verhinderden, door de Zoeloe-Kaffers waren vermoord[2)], hieven waarschuwend den vinger omhoog.

Zoo waren er dan twee stroomingen in de vergadering, en op den historischen *Zaterdag van den 31[sten] Mei 1902* groepeerden zich, na lange dagen van beraadslagingen, de denkwijzen der Zestig om twee voorstellen, die lijnrecht tegen elkander indruischten.

Het voorstel van generaal NIEUWOUDT, gesteund door generaal BRAND, vraagde de verwerping; het voorstel van P.R. VILJOEN,[3)] gesteund door generaal H.A. ALBERTS, vraagde de aanneming van het voorgelegde ontwerp.

Het uur der beslissing was gekomen, en als men op de krachtige vastberaden gezichten zag, dan kwam de bange zorge boven, dat er een tweespalt zou ontstaan, die nooit meer te heelen was.

Doch dezen jammer wilde God niet gedoogen; het was Zijn wil, dat op den sombersten dag, dien het Hollandsche Afrika zou beleven, waàrlijk de Afrikaansche natie zou geboren worden: één en ondeelbaar van de Tafelbaai tot aan de klippige oevers der Zambezi, en het moest te Vereeniging geschieden, want is dit woord niet een profetie?

Zoo werd het voorstel van P.R. VILJOEN dan met overgroote meerderheid[4)] aangenomen; onder de voorstemmers was DE WET, die op dezen dag zijn eigen sterken wil verloochende, en ter wille van het vaderland en der eendracht het groote offer bracht.

Er werd een memorandum opgesteld, waarin de redenen werden ontvouwd, die tot de aanneming der voorwaarden hadden gedrongen,

1) De Engelsche officiëele lijsten geven als hun totaal verlies aan dooden in Zuid-Afrika op 21.942 man, doch de slordigheid van deze officiëele lijsten is bekend. Van het begin van den oorlog af hebben de officieele Engelsche lijsten de waarheid trouwens geweld aangedaan, en het juiste cijfer der Engelsche verliezen zal wel nooit bekend worden. Toch zullen we niet zoover mistasten, indien we voor één gesneuvelden Boer tien gesneuvelde Engelschen nemen, dan zal het verlies aan den Engelschen kant wel iets zwaarder zijn.
2) Te Holkrans, district Vrijheid op 6 Mei 1902.
3) Uit Heidelberg.
4) Slechts 6 van de 60 stemmen waren tegen.

en dienzelfden avond - te elf uur - waren de beide Republikeinsche regeeringen weer te Pretoria.

Zij vervoegden zich onmiddellijk bij KITCHENER en MILNER, en in een ademlooze stilte nam de waarnemende president SCHALK BURGER de pen, om het op perkament geschreven vredesverdrag te onderteekenen.

Hij teekende, en de andere regeeringsleden teekenden ook.

Dan volgde KITCHENER; het laatst van allen teekende MILNER.

Toen het stuk was geteekend, stonden de Boeren zwijgend op. Zij hadden zich neergezet als vrije burgers, en stonden op als onderdanen van koning EDUARD VII.

KITCHENER reikte hun de hand: één voor één.

'Nu zijn wij goede vrienden!' zeide hij.

Dan was het weer stil, heel stil in de zaal.

Hoe heftig was in deze zaal vroeger gepleit en gesproken - heftig, hartstochtelijk, want het ging om vrijheid en recht!

Doch als de dood binnentreedt, dan wordt het stil; waar een lijk is, daar zwijgen de menschen.

En hier was een lijk - de vermoorde vrijheid! En over de vermoorde vrijheid de hand uitstrekkend tot de nieuwe onderdanen van EDUARD VII, zeide KITCHENER: 'Nu zijn wij goede vrienden!'

We zijn aan het einde - de strijd is gestreden.

We zijn het bloedig spoor onzer heldhaftige Afrikaansche broeders gevolgd; wij hebben met hen gejuicht, en hebben met hen geweend; bij elke zegepraal klom de hoop, en bij elke ramp klom de angst.

We hebben 31.400 Boerenkrijgsgevangenen zien scheep gaan als ballingen over zee; we hebben bij de graven gestaan van 4400 helden, die hun leven voor niets hebben geacht, om het leven der nationale vrijheid te redden; bij de graven van 5000 vrouwen en grijsaards, en van 20.000 kinderen: weerlooze lammeren, die geslacht zijn door het monster, dat genoemd wordt landhonger en gouddorst....

Doch dat is voorbij, en we zijn aan het einde; de een en dertigste Mei van het jaar negentien-honderd-twee is een dag, met rouwfloers omhangen.

Daarom treuren wij, en rouwdragend zetten wij ons neder bij de graven onzer Afrikaansche broeders en zusters.

Doch dan staan wij op met vasten moed, want veel is er te doen.

Sta op - Oud-Holland - sta op!

Sta op - Jong-Afrika - sta op!

In den nacht van het lijden hebt ge elkander teruggevonden; zoo geeft elkander dan de hand, opdat ge niet verdoolt in de duisternis van den nacht!

Denk om uw taal, Jong-Afrika!

De taal is de ziel, de ademhaling van een volk; in haar ligt de kiem uwer toekomstige onafhankelijkheid.

Zoo sta dan op, Jong-Afrika - uit uw smaad en uw ellende!

Zoo sta dan op, Oud-Holland, en steun Jong-Afrika!

De strijd is niet uit, maar hij zal geen bloed en geen tranen meer kosten. Het zal een strijd zijn van geduld, van volharding, van zelfverloochening en offervaardigheid; een strijd van gebed en arbeid: van ernstig gebed en van noesten, volhardenden arbeid.

Het is nog nacht, maar het zal morgen worden. Onder geklaag en geween is de eerste steen gelegd van het Vereenigd Zuid-Afrika; onder gejuich en snarenspel zal eens de sluitsteen worden ingevoegd, en op dien grooten Dag zal het ruischen en bruisen boven de graven der gevallen helden:

'MET GOD VOOR VRIJHEID EN RECHT!'

Tot leedwezen van den Uitgever wordt in dit werk nog een en ander gemist, dat hij er gaarne in opgenomen had. Zoo is het hem o.a. niet mogen gelukken de portretten te bekomen van DANIE THERON, GROBLER, LIEBENBERG, LEMMER, KEMP, CELLIERS, HAASEBROEK, FOURIE, CHRISTIAAN en FILIP BOTHA, en zoovele andere voormannen, die in den grooten strijd hebben uitgeblonken. De koppen ook van deze helden hadden in '*De Oorlog in Zuid-Afrika*' moeten voorkomen, maar 't is buiten zijn schuld, dat het niet zoo is.